

પ્રકાશક:-

ગાંધી વહિવટાસ ત્રિભુવનદાસ
(સાહિત્યભૂષણ)

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા
(તરૂથી)-ભાવનગર.

જનંતવિજ્ઞાનવિશુદ્ધરૂપં, નિરસ્તમોહાદિપરસ્વરૂપમ્ ।

નરામરેદ્ધૈઃ કૃતવાકૃત્તિ, નમામિ તીર્થેશ્વમનંતશક્તિમ્ ॥ ૧ ॥

જેમનું વિજ્ઞાન અનંત છે, જેમનું સ્વરૂપ નિર્મલ છે, જેણે મોહ અજ્ઞાનાદિ પરસ્વરૂપને ટાળેલું છે, અને મનુષ્યોના ધર્મ-ચક્રવર્તીઓએ તથા દેવતાઓના ધર્મોએ જેમની અન્તરહર લક્ષિત કરેલી છે એવા અનંત શક્તિવાળા શ્રી તીર્થેશ્વર પ્રભુને નમસ્કાર કરું છું.

સર્વ ધર્મકૃત્યોમાં સમ્યક્ત્વની પ્રધાનતા.

“ સમત્તમેવ મૂલં નિદિદં જિનવરેદિં ધમ્મસ્સ ।

एगंपि धम्मकिच्चं न तं विणा सोहए नियमा ”

શ્રી જિનલાભચરિ.

“જિનવરોએ ધર્મનું મૂળ સમ્યક્ત્વને કહેલું છે, કારણ કે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વવડે જ આત્મકૃત્યો ભૂમિ નિર્મળ થઈ શકે છે (જેમ ચિત્રકારે પ્રથમ ભૂમિને શુદ્ધ કર્યા પછી તે ભૂમિ ઉપર ચિત્રરેખા ચિત્રો જેમ અસાધારણ રીતે શોભી ઉઠે છે તેમ) તેથી સર્વ ધર્મના કૃત્યો સમ્યક્ત્વવડે આત્મશુદ્ધિ કર્યા વિના એક પણ ધર્મકૃત્ય શોભતું નથી, જેથી લાભાત્માઓએ પ્રથમ સમ્યક્ત્વવડે જ પોતાની આત્મશુદ્ધિને વિશે પ્રયત્ન કરવો.

મુદ્રક :-

શાહ ગુલાબચંદ સહયુભાઈ
શ્રી મહોદય પ્રીતીય પ્રેમ
દાણાપીઠ-ભાવનગર.

न्यायाभेनिधि श्री १००८ श्री विजयानन्दसूरि
(प्रसिद्धनाम श्रीमात्मारामजी महाराज)

श्री महोदय प्रेम-सागरम्.

આ શ્રી કથારત્નકોષ નામનો કથાલુચોગ(કથા સાહિત્ય)નો અથ પૂજ્ય શ્રી દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે સં. ૧૧૫૮ માં પ્રાકૃતભાષામાં શુભાર સાઠાચ્છીઆરકબ્દર શ્લોક પ્રમાણમાં રચ્યો છે. આ અતિ મહાવનો, દુર્લભ કથાત્રય (મૂળ)નું સાક્ષરચિત્રોમણિ પરમ કૃપાળુ મુનિરાજશ્રી યુગ્મ્ય-વિજયજી મહારાજે અતિ પરિશ્રમે સંશોધન કરી પ્રકાશન કરના આ સમાને સુપ્રત કરવાથી તે મૂળ અથ સં. ૨૦૦૦ ની સાલમાં પ્રતાકારે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. તે મૂળ અથમાં તેની મહામૂલી, સંપૂર્ણ માહિતિવાળી પ્રસ્તાવના ગુજરાતી ભાષામાં કૃપાળુ મુનિરાજ શ્રી યુગ્મ્યવિજયજી મહારાજે લખેલી સાથેજ છપાયેલી છે; જેમાં કથા સાહિત્યની ઉપયોગિતા, જૈન પ્રવચનમાં કથાલુચોગનું સ્થાન, કથાલુચોગ વગેરે ચાર અલુપોગમાં કથાલુચોગની સમજ અને તેમાં કથાલુચોગનું વિશિષ્ટ સ્થાન કેમ છે ? તે સંબંધી મહત્વપૂર્ણ વિવેચન, કથાના પ્રકારો અને કથાવસ્તુ, કથારત્નકોષનો પરિચય અને તેના પ્રણેતા શ્રીમાન દેવભદ્રાચાર્ય મહારાજે રચ્યા પછી તેની વિશિષ્ટતાને લઇને તે અંથ એટલી વધી ખ્યાતિ પામ્યો હતો કે પાછળથી અન્ય પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજોએ પોતાની કૃતિના અંથોમાં જે અનુકરણ અને અવતરણ કરેલાં છે તે સંબંધી હકીકત, મૂળ અથના સંશોધન માટે અન્ય પ્રતિજ્ઞોના લેખિકા આધારોની નોંધ વગેરે સર્વે મૂળ અથની પ્રસ્તાવનામાં ગહુ જ વિસ્તારથી આપવામાં આવેલ છે. પ્રસ્તુત અથના સંશોધનકાર્યમાં અને વિષમપદ્યોર્વિતક ટિપ્પણી કરવામાં કૃપાળુ મુનિરાજ શ્રી યુગ્મ્યવિજયજી મહારાજે બહુ જ સાવધાનતાપૂર્વક પ્રયત્ન સેવ્યા છે તેટલું જ નહિ પરંતુ તે મૂળ અથની પ્રસ્તાવનાના પા ૧૦ જે અન્ય પ્રતિજ્ઞોના જે આધારો લેખિકા છે તેમાં (ખ) નિશાનીવાળી પ્રત ધણી અશુદ્ધ, કેટલેક સ્થળે પદ્ધતિઓની પદ્ધતિઓ ભેદલા પાઠો પડી ગયેલા, લેખકની અજ્ઞાનતાવડે અક્ષરોની ફેર-બદલી, ધણી અસંત્યસ્તતા અને છેવટે પ્રકાશિતને સદતર શ્રેષ્ઠી નાખાના થયેલા પ્રયોગો વગેરે સંશોધન માટેનો વિકટ પરિસ્થિતિ તે પ્રતમાં હોવા છતાં, કૃપાળુ મુનિરાજ શ્રી યુગ્મ્યવિજયજી મહારાજે અતિ પરિશ્રમે વિદ્વાપૂર્ણ રીતે ભેદલ વાંચી સઢ્યા છે તેટલો ઉતારો મૂળ અથની પ્રસ્તાવનાના પાને ૧૨ જે જે આપેલો છે તે સાક્ષરો, વિદ્વાનો વગેરે અવલોકન કરશે તો તેઓને કૃપાળુ મુનિરાજ શ્રી યુગ્મ્યવિજયજી મહારાજના બહુશ્રુતપણું, અપરિમિત જ્ઞાન અને વિદ્વાપૂર્ણ સંશોધનપણું માટે બહુમાન ઉપેત્ત થયા સિવાય રહેશે જ નહિં.

જેથી આ નિરંતરના પદન, પાદન અને ઉપયોગી અંથની સરલ અને વિદ્વાપૂર્ણ તે પ્રસ્તાવના મૂળ અથમાં આપવાથી તે (મૂળ) અથનું મહત્વ અતિ ધણું વધી જતાં આ જૈન કથા સાહિત્યનો અતિ

II

મૂલ્યવાન ગ્રંથ બની ગયેલ છે, જેથી તે જ પ્રસ્તાવના આ અનુવાદ ગ્રંથની અનુપમતા વધવા માટે સાથે જ આપવામાં આવી છે. જેથી આ ગ્રંથ પણ કેટલીક મહત્વનો, છે તે આ ગ્રંથની સરખાતમાં આપેલી તે પ્રસ્તાવના પ્રથમ મંતવનપૂર્વક વાંચવાથી સમજી શકાશે, તેટલું જ નહિ પરંતુ તેમાં આપેલા સમ્યક્ત્વ વગેરેના ગુણોનું સ્વરૂપ અને તેને લગતી આપેલી સુદર કથાઓ વાચતા આલ્લોક ઉપન થવો સાથે નિર્નરતાના અભ્યાસ અને મનન કરવાથી છેવટ આત્મકલ્યાણ પણ સાધી શકાય છે.

પૂજ્ય શ્રી દેવભદ્રચરિ મહારાજની કૃતિના મૂળ ગ્રંથોનું વિવેચન તે પ્રસ્તાવનામાં જે આપેલું છે તેમાંથી આ સભા તરફથી બે ગ્રંથોના અનુવાદો અને આ ગ્રંથ મૂળ અને અનુવાદ સાથેનું પ્રકાશન થયેલું છે, તેની નોંધ અહિં આપવી યોગ્ય લાગે છે.

૧ શ્રી મહાવીર પ્રભુ ચરિત્ર—આ મૂળ ગ્રંથના રચયિતા પરમ પૂજ્ય શ્રી દેવભદ્રચરિ આચાર્ય પદારૂઢ થયા પહેલાં તેઓશ્રીનું નામ શ્રી શુભચંદ્રગણી હતું, તે વખતે સં. ૧૧૭૯ની સાલમાં તે મૂળ ગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષામાં ૧૨૦૨૫ શ્લોક પ્રમાણે વિસ્તારપૂર્વક ચરિત્ર રચ્યું હતું જેનો અનુવાદ કરાવી (ભાષાંતર) સચિત્ર આ સભા તરફથી સવત ૧૯૯૪ની સાલમાં પ્રગટ થયેલ છે.

૨ કથારત્નકોષ—મૂળ ગ્રંથ આચાર્ય પદારૂઢ થયા પછી પ્રાકૃત વગેરે ભાષામાં સુમારે ૧૧૫૦૦ શ્લોક-પ્રમાણે સંવત ૧૧૫૮ માં રચેલ છે, તે આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે સં. ૨૦૦૦ ની સાલમાં મૂળ ગ્રંથનું પ્રકાશન થયેલ છે, અને તેના અનુવાદના પ્રથમ ભાગનું આ પ્રકાશન છે અને બીજો બાકીનો સપૂર્ણ ભાગ તૈયાર થાય છે તે જ્યારે અને તેમ વેળાસર પ્રગટ કરવામાં આવશે.

૩. શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ચરિત્ર—મૂળગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષામાં સુમારે દસ હજાર શ્લોકપ્રમાણે સં. ૧૧૬૮ની સાલમાં રચેલો છે, જેનો અનુવાદ (ભાષાંતર) કરાવી સચિત્ર સભા તરફથી સંવત ૨૦૦૫ની સાલમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

આ ત્રણે અનુપમ ગ્રંથો અતિ પ્રશંસા પામેલ હોવા સાથે આત્મકલ્યાણ સાધવા માટે અતિ ઉપયોગી જણાયા છે, જેને માટે પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજઓ, મુનિ મહારાજઓ, જૈન જૈનેતર વિદ્વાનો વગેરેના અનેક સુદર અભિપ્રાયો મળ્યા છે, તે “આત્માર્નવ પ્રકાશ” માસિકમાં ક્રમેક્રમે પ્રગટ થયેલ છે, તેમજ આ ત્રણે અતિ ઉપયોગી અનુવાદ ગ્રંથો અમારા માનવતા પેદાન સાહેબો અને લાઈફ ગ્રેમરીને ધારા પ્રમાણે ભેટ પણ આપવામાં આવેલ છે.

આ કથારત્નકોષ ગ્રંથ ખરેખર કથાર્થી રત્નોના ભંડાર હોવાથી (કથાસાહિત્યો) ઉચ્ચ કોટીને હોઈ અલંકાર રચનાથી પણ સુદર બનેલ છે. આ ગ્રંથમાં સમ્યક્ત્વાદિના તેત્રીસ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અણુવ્રતાદિના સત્તર વિશેષ ગુણો મળી ૫૦ ગુણો અને તેને લગતી આકર્ષક ખ્યાલો કથાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, કે તે તમામ કથાઓ વાચકની રસકૃતિને અપૂર્વરીતે પોષે તે રીતે ગ્રંથકાર આચાર્ય મહારાજે રચી છે.

શ્રી ગ્રંથકાર આચાર્યદેવ જે જે ગુણ ઉપર જે જે કથાઓ કહે છે, તેના પ્રદર્શમાં અને ઉપસંહારમાં તે તે ગુણનું અતિ જણવા જેવું સ્વરૂપ, તેનું વિવેચન, તેને લગતા ગુણ દોષો, તેથી થતી

* તે મૂળ ગ્રંથની પ્રસ્તાવનાના પાનું ૧૨ સિવાય આખી પ્રસ્તાવના આ ગ્રંથમાં આપી છે.

III

આમાને લાભકારિણું નિરૂપણ જે અસારમુખી નહિ જાણે—અનુભવેલું—નાં વાંચેલું કે વિચારેલું તેવું બહુ જ સુંદર રીતે કહ્યું છે; તે ઉપરાંત પ્રસંગોપાત ધીમ અનેક મહત્વના વિષયો વર્ણવવામાં અને અર્થવામાં આગમ છે, જેવા કે ઉપવન વર્ણન, અગ્નિ વર્ણન, ચુક વર્ણન આદિ વર્ણનો, રાજ-દુતના પરિચયથી થતા લાભો, સંપૂર્ણનો માર્ગ, દેવ દરોન, પુરુષ પ્રકારો, કરવા લાપક અને નહિ કરવા લાપક, છેલ્લા લાપક, ધારણ કરવા લાપક, વિશ્વાસ નહિ કરવા લાપક, આઈ આઈ બાબતો વગેરે નૈતિક વિષયો, સામુદ્રિક, જીંક વિચાર, રત્ન પરિક્ષા, રાજ્ય લક્ષણો આદિ લોકોને આકર્ષક વિષયો, દેવચર ધર્મતત્ત્વનું સ્વરૂપ, અષ્ટ પ્રાતિકાર્ય, રત્નત્રય, ધર્મતત્ત્વ પરામર્શ, જિન પ્રતિમાકારધારી મત્સ્ય અને કમળો, જિન પૂજનું વિસ્તૃત સ્વરૂપ, ચૂર્તિ પૂજા વિષયક, અનંતકામ વગેરેના લક્ષણોનું સંદર્ભપણું આદિ ગંભીર ધાર્મિક વિષયો, ઉપવાન, કનભરોપણ, ચૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા, તપ વિધિ આદિ વિધાનો તે સાથે અનેક કથાઓ સુભાષિત વિવિધ વિષયોનું સ્વરૂપ આપેલું છે. તે સિવાય ધીમ ધણા વિષયો જે કે પ્રસ્તાવનામાં જણાવેલાં છે તેમાંથી ધણા વિષયો તફાન નથી, જાણવા, આદરવા, અનુભવવા જેવા તેનું અથકર્તા કૃપાણુ આચાર્ય મહારાજને વિદ્વાદાપૂર્ણ રીતે આ અથમા વિવેચન કહ્યું છે.

આ અંથ મનનપૂર્વક વાંચતા તેના રચયિતા આચાર્ય ભગવાન શ્રી દેવભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ કેટલા બહુમુત આચાર્ય હતાં, તેમજ તેમની કૃતિઓ કેટલી પાંડિત્યપૂર્ણ અને ગંભીર અર્થવાળી છે તે સહજે સમજી શકાય તેવું છે.

આ અથમાં આવેલી કથાઓ યોદ્ધીક પ્રચલિત છે તેને ગાદ કરતા લગભગ બધી કથાઓ નવીન, અપૂર્વ, અને કેટલાક નહિ સાંભળેલી, નહિ વાંચેલી એવી અનુપમ હોવાથી મનનપૂર્વક વાંચતાં વાચકને મહાનુભાવે છે.

આ મૂળ અંથ શુભાર સાદા અગીવાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ હોવાથી અથનો અનુવાદ (ગુજરાતી ભાષાતર) છપાવતાં તેને લગતા સાહિત્યમાં પ્રથમ છપાવવાના કારણે આ ભાગમાં ટકાઉ, જામી જતના જે વાપર્યાં છે, તેવા હાલમાં ફરી કન્પ્રેસ આવવાથી નહિ મળી શકવાથી, તેમજ તેને લખતું (છપકામનું) અન્ય સાહિત્ય વગેરે સારું મળવાની મુશ્કેલી ફરી ઉભી થતાં તેની રાહ જોવા જતાં આઓ અંથ છપાવતાં ધણી લાંબી મુદત થાય તેમ લાગવાથી તેમજ મૂળ અંથ પ્રકટ થયા પછી આ અંથ આખ્યાન ઉપયોગી, નિરતર પઠન, પાઠન માટે અતિ મહત્વનો હોવાથી અનુવાદ જલ્દી પ્રકટ કરવાની માંગણીઓ પહોં થવાથી જેમ અને તેમ વેળાસર આ પ્રથમ ભાગ પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.

આ કથારત્ન કોષ અંથ એટલે બધે સુંદર, ઉપયોગી અને અતિ મહત્વનો એટલા માટે છે કે, ધીમ અનેક અર્થો વાચવાથી જે અનેક વિષયો, વર્ણનો, ધાર્મિક બાબતો તેના વિધિવિધાનો વગેરે તેમાંથી મેળવી શકાશે છીએ, તે સર્વ આ એક જ (કથારત્નકોષ અથના વાંચન અને અભ્યસનથી મેળવી શકાય છે, જેથી આ અનુપમ અંથ જ્ઞાનભંડાર, લાભગ્રેષી, પુસ્તકાલય માટે નિરંતરના ઉપયોગી તેમજ શ્રીગરરૂપ હોવાથી આ અંથ ઉદ્દેશ પ્રમાણે પ્રાપ્તિના સાહિત્યોદાર કરવા ભક્તિપૂર્વક પ્રકટ કરવામાં આવે છે, જેથી ભખારમાઓ-વાંચકો મનનપૂર્વક વાંચી આત્મકલ્યાણ સાથે એમ પરમાત્માની પાસે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

આ પ્રથમ ભાગમાં સમ્યક્ત્વના વીજ ગુણો અને તેને લક્ષી વીજ કથાઓ સાથે આપવામાં

આવેલી છે. જે હોંથા ટકાઉ પેપરો ઉપર સુંદર ગુજરાતી ટાઇપોમાં અને રંગબેરંગી સુંદર કપર ઝેંટ અને પાકા બાઈડીંગ સાથે દિવસાનુદિવસ વધતા જતા બાવોથી સખ્ત વધતી જતી મોંઘવારી હોવા છતાં જેમ અને તેમ સુંદર અને આકર્ષકરીતે આ પ્રથમ ભાગનું પ્રકાશન કરવામાં આવેલ છે.

આ ત્રીજા અંક અગ્રહ થયા પછી તેના ગુજરાતી અનુવાદ જલ્દી પ્રકટ થાય તો ગુજરાતી ભાષાના ભણુકાર, શ્રદ્ધાળુ ભાવ્યાત્માઓ તેનો લાભ સારી રીતે લઈ આત્મકલ્યાણ સાધે વગેરે અતિ લાભનું કારણ જાણી, તેના અનુવાદ માટેનો પણ પ્રયત્ન જલ્દી કરી આપવા માટે પરમકૃપાળુ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજનો આભાર સભા ભૂલી શકતી નથી. આ સભા તરફથી પ્રકાશન થતાં અતિ મહત્વના ઉચ્ચ કોટી સાહિત્ય ગ્રંથોના સંશોધનના ઉત્તમ પ્રયત્નો માટે હરહંમેશ આ સભા તે કૃપાળુ પ્રમહારાજની ઝાણી છે.

આવા પરમ ઉપકારક, મોલિક, અનુપમ સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપને જણાવનાર કે જેના વિના યન, દર્શન અને આદિત્ર વગેરેની કંઈ કિંમત નથી તે સાથે પત્ર અણુવનનું યન અને તેનું શ્રદ્ધાપૂર્વકનું આરાધન સાચાર-ધર્મના આરાધન માટે છે અને આગુનાર ધર્મને કમે કરી ગ્રંથનું કરનાના આમંત્રણરૂપે કથારૂપી રત્નોનો ભંડાર હોઈ આ ઉત્તમ ગ્રંથમાં કોઈ પુણ્યપ્રલાવક, ધર્મશ્રદ્ધાળુ જૈન બંધુનું નામ જોડાય તો સોનું અને સુગંધની જેમ સુંદર મિલન થાય, તેમ આ સભા ઇચ્છા ધરાવતી હતી. દરમ્યાન આ સમાના માનનીય સભાસદ ભાઈશ્રી અનુપચંદ ઝવેરભાઈ કે જે આ સત્રા ઉપર મુબમમાં રહેવા છતાં પ્રેમ ધરાવે છે અને સમાની પ્રગતિમાં ઉમેરો કરવા નિરંતર અભિપ્રાય ધરાવે છે, તે શ્રી અનુપચંદભાઈએ પોતાના ધર્મ-રત્નોની મિત્ર શેઠ નટવરભાઈભાઈ તથા શેઠ રમણભાઈભાઈ પાટણનિવાસી બંધુઓને આ અપૂર્વ ગ્રંથ સંપ્રદી હકીકત જણાવી અને તે બંધુઓએ આ ગ્રંથરત્નની મહત્વતા, ઉપયોગિતા જાણી પોતાના સ્વર્ગવાસી પૂજ્ય પિતાશ્રી ઓચુત છાટાભાઈભાઈની ભક્તિ અને સ્મરણ નિમિત્તે તેઓશ્રીના નામથી સિરિઝ તરીકે આ સપૂર્ણ ગ્રંથ પ્રકટ કરવા આર્થિક સહાય આપી જ્ઞાનભક્તિ કરી છે, જે માટે તે બંને બંધુઓનો આભાર માનવામાં આવે છે, તેમજ બંધુ શ્રી અનુપચંદ ઝવેરભાઈના આ ઉત્તમ પ્રયત્ન માટે આ સભા તેમને પણ ધન્યવાદ આપે છે, આ ગ્રંથની શુદ્ધિ માટે વધારાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે છતાં તેના અનુવાદમાં કે દષ્ટિકોષ, પ્રેસકોષ કે અન્ય કારણોથી આ ગ્રંથમાં કોઈ સ્વચ્છ રખણના જણાય તો ક્ષમા માગવા સાથે સભાને જણાવવા નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ

આત્માનંદ ભુવન
વીર સં. ૨૪૭૭ વિ. સં. ૨૦૦૭
વૈશાક શુદ્ધ ૩ (અક્ષય તુલીયા)

ગાંધી વલ્લભાસ ત્રિભુવનદાસ
ભાવનગર.

સાથર શિરામણિ શાસ્ત્રીના મહાન સચીવક

સુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ.

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

કથારત્નકોશની પ્રસ્તાવના.

આજે આચાર્ય શ્રીદેવભદ્રસૂરિવિરચિત રત્નકોશના ચાર્થ નામને શોભાવતો એવો કથારત્નકોશ નામનો અતિદુર્લભ ગ્રન્થ પ્રકાશિત કરી જૈન કથાસાહિત્યરસિક વિદ્વાનોના કરકમળમાં ઉપહારરૂપે અર્પણ કરવામાં આવે છે; જેની સાધત પરિપૂર્ણ માત્ર એક જ તાડપત્ર ઉપર લખાયેલી પ્રાચીન પ્રતિ, ખંભાતના 'શ્રીશાંતિનાથ જૈન જ્ઞાનભંડાર'ને નામે જોળખાતા અતિપ્રાચીન ગૌરવશાળી તાડપત્રીય જ્ઞાનભંડારમાં જળવાયેલી છે. તેને અંગે નીચેના સુદાઓ ઉપર વિચાર કરવામાં આવે છે:—૧ ભારતીય કથાસાહિત્યની વિપુલતા. ૨ જૈન પ્રવચનમાં ધર્મકથાનુયોગનું સ્થાન. ૩ કથાના પ્રકારો અને કથાવસ્તુ. ૪ કથારત્નકોશગ્રંથનો પરિચય. ૫ તેના પ્રભુતા. ૬ અન્ય જૈનકથાગ્રંથાદિમાં કથારત્નકોશનું અનુકરણ અને અવતરણ. ૭ સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી પ્રાચીન પ્રતિઓનો પરિચય તથા સંશોધન વિશેની માહિતી.

૧. ભારતીય કથાસાહિત્યની વિપુલતા.

આજની પ્રત્યક્ષદુનિયામાં જે માનવપ્રજા વસે છે તેમાં ભણેલાગણેલા કુશાગ્રમતિવાળા લોકો જે ત્રણ ટકા જેટલા જ છે, બચારે બાકીનો ૯૭ ટકા જેટલો ભાગ અક્ષરજ્ઞાન વિનાનો છતાં સ્વયં સ્ફુરિત સંવેદનવાળો છે. આમાં કેવળ અક્ષરપરિચય ધરાવનારા અને અક્ષરપરિચય વિનાના છતાં પોતાની હૈયાઉકલતથી બ્યવહાર અને પરમાર્થનો તોડ કાઢનારા લોકોનો સમાવેશ છે. આ ૯૭ ટકા જેટલી અત્યધિક સંખ્યા ધરાવનારા લોકો વિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન, ગણિતવિદ્યા, ભૂગોળ કે ખગોળવિદ્યામાં ઊંડા ઊતરવા જરાય રાજી નથી તેમ તૈયાર પણ નથી. તેમને તો ઘણી સરળ રીતે સમજ પડે અને એ સમજદારા જીવનનો રસ માણી શકાય અને બ્યવહાર તેમજ પરમાર્થને સમજી માનવજીવનની કૃતકૃત્યતા અનુભવાય એવા સાહિત્યની અપેક્ષા છે. એટલે એ વસ્તુને આપણા પૂર્વ મહર્ષિઓએ વિપુલ પ્રમાણમાં કથા, ઉપકથા, આખ્યાનો, આખ્યાયિકાઓ, ભૈતિહાસિક ચરિત્રો આદિ સર્જીને પૂરી રીતે સંતોષી પણ છે. આ રીતે જોતાં કથાસાહિત્યનો સંબંધ સુખ્યતથા આમજનતા સાથે છે, અને આમજનતા વિપુલ હોવાથી તેની સાથે સંબંધ ધરાવતું કથાસાહિત્ય પણ વિપુલ, વિવિધ અને આમજનતાની આસિયતોને લક્ષમાં રાખી

સુગમ અને સુબોધ ભાષામાં સરળથેલું છે. આ પ્રકારનું કથાસાહિત્ય જેમ જૈનસંપ્રદાયમાં વિપુલ છે એ જ રીતે વૈદિક અને બૌદ્ધસંપ્રદાયમાં પણ અતિ વિપુલ પ્રમાણમાં છે; એટલું જ નહિ પણ ભારતવર્ષની જેમ ભારતવર્ષની બહાર પણ આ ભંતનું કથાસાહિત્ય એટલા જ પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ વિજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન, ભૂગોળ, ખગોળ, ગણિત, આયુર્વેદ, અધ્યાત્મશાસ્ત્ર, યોગવિદ્યા, પ્રમાણશાસ્ત્ર વગેરે વિદ્યાઓનું મહત્ત્વ જરાય ઓછું નથી, પરંતુ તે બધી ગહન વિદ્યાઓને સર્વગમ્ય કરવાનું સાધન માત્ર એક કથાસાહિત્ય છે; માટે જ ભારતવર્ષના તેમજ ભારતની બહારના પ્રાચીન અર્વાચીન કુશાગ્રભાત વિદ્વાનો પણ કથાસર્જનની પ્રવૃત્તિમાં પડ્યા છે અને એ દ્વારા એમણે આમ-જનતાને ત્યાગ, તપ, વૈરાગ્ય, ધીરજ, ક્ષમા, નિઃસ્પૃહતા, પ્રાણિસેવા, સત્ય, નિર્દોષતા, સરળતા આદિ ગુણોની સિદ્ધિ માટે વિવિધ પ્રેરણાઓ આપી છે. આમજનતાને ઠેઠળ વાનું કામ સહજ સાધ્ય નથી, તેમ છતાં ત્યાગ, સદાચાર, સરળતા, સમયજ્ઞતા આદિ સદ્ગુણોથી વિભૂષિત મહાપુરુષો આમજનતાને ઉપદેશદ્વારા કેળવી શકે છે, સાહિત્ય-સર્જનદ્વારા દોરી શકે છે અને અનેક ગુણો ઉઠેલી તેની સાધનાના માર્ગને સરળ બનાવી આપે છે. આ દૃષ્ટિએ પણ કથાસાહિત્યનું મૂલ્ય અનેકગણું વધી જાય છે.

૨. જૈન પ્રવચનમાં કથાનુયોગનું સ્થાન.

જેમ મહાભારત અને રામાયણના પ્રણેતા વૈદિક મહર્ષિઓએ આમજનતાના પ્રતિ-નિધિ બની એ ઝંઘેની રચના કરી હતી, એ જ પ્રમાણે જૈનપરંપરાએ પણ આમજનતાની વિશેષ યેવના કરવામાં જ પોતાનું ગૌરવ માન્યું છે. એક કાળે જ્યારે વૈદિક પરંપરા આમજનતાની મટી રાજ્યોની આમિત થઈ આમજનતાનું પ્રતિનિધિપણું શુભાવી ષેડી, એટલું જ નહિ પણ એ આમજનતાની સ્વાભાવિક ભાષા તરફ પણ સુગાળવી થઈ ગઈ, ધરાધર એ જ વખતે જૈનપરંપરામાં અતુકચે થયેલ મહામાન્ય તીર્થંકર ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રમણ ભગવાન શ્રીવીરવર્ધમાનસ્વામીએ આમજનતાનું પ્રતિ-નિધિપણું કયું અને તેની સ્વાભાવિક ભાષાને અપનાવી, તે દ્વારા જ પોતાનું ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવ્યું અને આમજનતા સુધી પહોંચે એવા સાહિત્યનિર્માણને પૂરેપૂરા ટેકો આપ્યો. એટલું જ નહિ પણ જૈનપ્રવચનના જે મુખ્ય ચાર વિભાગો બતાવ્યા છે તેમાં આમ-જનતાના અતિપ્રિય એ કથાસાહિત્યને ખાસ સ્થાન પણ આપ્યું છે. જૈનપ્રવચન ચરણ-કરણનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગ એ ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલું છે. આમાં આમજનતાનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવનાર ધર્મકથાનુયોગ વિશિષ્ટ સ્થાન ભોગવે છે.

સદાચરણોના મૂળ નિયમો અને તેમને આચરણમાં મુકવાની વિવિધ પ્રતિક્રિયાઓના સાહિત્યનું નામ ચરણકરણાનુયોગ છે, એ સદાચરણો જેમણે જેમણે-શ્રી કે પુરુષે-આચરી ગતાવ્યાં હોય, એવાં આચરણોથી બે લાભો મેળવ્યા હોય અથવા એ આચરણો આચરતાં આવી પડતી મુશીબતોને વેડી તેમને બે રીતે પાર કરી હોય તેવા સદાચાર-પરાયણ ધીર વીર ગંભીર સ્ત્રી પુરુષોનાં ઐતિહાસિક કે કથારૂપ જીવનોના સર્જનનું નામ ધર્મકથાનુયોગ છે.

આ વિષે શાસ્ત્રકારો તો એમ પણ કહે છે કે-આવા પ્રકારના ધર્મકથાનુયોગ વિના ચરણકરણાનુયોગની સાધના કંઈ પણ બની જાય છે અને જનતા તે તરફ વળતી કે આકર્ષાતી પણ નથી. આમ જૈન દ્રષ્ટિએ ‘એક અપેક્ષાએ ચારે અનુયોગમાં ધર્મકથાનુયોગ પ્રાધાન્ય ધરાવે છે.’ એમ કહેવું દૈશ માત્ર અનુચિત નથી. જેમાં અગોળ, ભૂગોળનાં વિવિધ ગણિતો આવે તે ગણિતાનુયોગ અને જેમાં આત્મા, પરમાત્મા, જીવાદિ તત્ત્વો, કર્મ, જગતતંત્ર સ્વરૂપ વગેરે કેવલ સૂક્ષ્મબુદ્ધિઆદિ વિષયો વર્ણવવામાં આવ્યા હોય તે દ્રવ્યાનુયોગ. આ ચાર અનુયોગ પૈકી માત્ર એક ધર્મકથાનુયોગ જ એવો છે જે આમજનતા સુધી પહોંચી શકે છે અને તેથી જ બીજા અનુયોગો કરતાં કોઈ અપેક્ષાએ તેનું મહત્ત્વ સમજવાનું છે. જૈન પરંપરા અને વૈદિક પરંપરાની પેઠે બૌદ્ધપરંપરાએ પણ કથાનુયોગને સ્થાન આપેલું છે, એટલું જ નહિ પણ સરખામણીમાં વૈદિક પરંપરા કરતાં બૌદ્ધપરંપરા, જૈન પરંપરાની પેઠે આમજનતાની સવિશેષ પ્રતિનિધિ રહેલી છે. જૈન પરંપરાના ચરણકરણાનુયોગ માટે બૌદ્ધપરંપરામાં ‘વિનયપિટક’ શબ્દ, ધર્મકથાનુયોગ ‘સુત્તપિટક’ અને ગણિતાનુયોગ તથા દ્રવ્યાનુયોગ માટે ‘અભિધર્મપિટક’ શબ્દ યોજાયે છે. ‘પિટક’ શબ્દ જૈન પરંપરાના ‘દ્વાદશાંગીગણિપિટક’ સાથે જોડાયેલા ‘પિટક’ શબ્દને મળતો ‘પેટી’ અર્થને બતાવતો જ શબ્દ છે. સુત્તપિટકમાં અનેકાનેક કથાઓનો સમાવેશ છે.

લીલનિકાય, મજ્જિમનિકાય, સુલ્લનિપાત વગેરે અનેકાનેક ગ્રંથોનો ‘સુત્તપિટક’ માં સમાવેશ થાય છે. જૈનપરંપરાનો ધર્મકથાનુયોગ, બૌદ્ધપરંપરાનો સુત્તપિટક અને વૈદિક પરંપરાનો ઇતિહાસ એ ત્રણે શબ્દો લગભગ એકાર્થક શબ્દો છે. ધર્મકથાનુયોગ પદ્યલોભનપાન જેવો છે. જેમ પદ્ય અજ્ઞપાન માત્ર શરીરને દહ, નિરોગી, પુરુષાર્થી, દીર્ઘજીવી અને માનવતાપરાયણ બનાવે છે તેમ ધર્મકથાનુયોગ પણ માનવતા મળને પ્રેરણા આપી બલિષ્ઠ, સ્વસ્થ, નિઘ્રી, સદાચારી અને સદાચારપ્રચારી બનાવે છે અને અજરામર પરિસ્થિતિ સુધી પહોંચાડે છે. બોલતાં, ચાલતાં ઉપદેશ કરતાં, ધર્મકથાનુયોગ માનવતા મન ઉપર એવી સારી અસર ઉપભવે છે જે ધીરે ધીરે પણ પાકી થયેલી અને જીવનમાં ઉતરેલી હોય છે. સંશ્લેષમાં એમ કહી શકાય કે ધર્મકથાનુયોગ માનવને ખરા અર્થમાં માનવરૂપે ધરી શકે છે અને આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ પૂર્ણ સ્વતંત્રતા સુધી પણ પહોંચાડે છે.

૩. કથાના પ્રકારો અને કથાવસ્તુ.

આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિવરે સમરાધ્યાત્મિકદ્ષ્ટિમાં કથાઓના વિભાગ કરતાં અર્થકથા, કામકથા, ધર્મકથા અને સંઘીર્ણકથા એમ ચાર વિભાગ બતાવ્યા છે. જે કથામાં ઉપાદાનરૂપે અર્થ હોય, વજ્રજ્વેષાર, લાઘવો, ખેતી, લેખ, લખત વગેરેની પદ્ધતિઓ, કથાઓ, શિલ્પો, સુવર્ણસિદ્ધિ વગેરે ધાતુવાદો, તથા અર્થોપાબંધના નિમિત્તરૂપ સામ, દામ, દંડ આદિ નીતિઓનું વર્ણન હોય તેનું નામ અર્થકથા. જેમાં ઉપાદાનરૂપે કામ હોય અને પ્રસંગે પ્રસંગે ક્રૂતિના અસિદ્ધારો, સ્ત્રીઓના રમણો, અનંજલેઓ, લલિતકથાઓ, અનુરાગ-પુલકિતો નિરૂપેલાં હોય તે કામકથા. જેમાં ઉપાદાનરૂપે ધર્મ હોય અને સમા, માર્દવ, આજ્ઞવ, અલોભ, તપ, સંયમ, સત્ય, શીલ વગેરેને લગતાં માનવસમાજને ધારણપાત્ર

આપનારાં અને તેનું સત્ત્વસંરક્ષણ કરનારાં વર્ણનો હોય તે ધર્મકથા. અને જેમાં ધન, અર્થ અને કામ એ ત્રણે વર્ગોનું યથાસ્થાન નિરૂપણ હોય અને એ ત્રણે વર્ગોને સમન્વયવા તેમજ પરસ્પર અબાધક રીતે વ્યવહારમાં લાવવા સુક્તિઓ, તર્કો, હેતુઓ અને ઉદાહરણો વગેરે આપેલાં હોય તે ધર્મકથા. કથાઓના આ ચાર પ્રકાર પૈકી કેવળ એક ધર્મકથા જ ધર્મકથાનુયોગમાં આવે છે. મૂળ જૈન આગમોમાં પણ જ્ઞાતાધર્મકથાંગ, ઉપાસક-દશાંગ, અતકુદ્દશાંગ, અનુત્તરૌપપાતિકદશાંગ, વિપાક વગેરે અનેક આગમો પણ ધર્મ-કથાને પ્રધાનપણે વર્ણવે છે. જ્ઞાતાધર્મકથાંગનું જે આચીન કથાસંખ્યાપ્રમાણ કહેવામાં આવ્યું છે, તેમાં તે આગમમાં સાઠત્રણ કરોડ કથાઓ અને તેટલી જ ઉપકથાઓ વગેરે હોવાનું કહેલું છે. એ ભેતાં જૈન પરંપરામાં ધર્મકથાનું સાહિત્ય કેટલું વિપુલ હતું એ સહજમાં જ કદાચ શકાય તેમ છે. ધર્મકથાઓમાં પણ યુદ્ધ, ખેતી, વણજ, કળાઓ, શિલ્પો, લલિતકળાઓ, ધાતુવાદો વગેરેનું વર્ણન આવે છે; પરંતુ ધર્મ પ્રધાન સ્થાને હોય અને બાકી બહુ આનુષંગિક રીતે ધર્મનું પોષક હોય, એ જ રીતે અર્થકથા અને કામકથામાં પણ ધર્મનું વર્ણન ન જ આવે એમ નહિ, પણ અર્થ અને કામ એમાં પ્રધાન હોય; એ જ દૃષ્ટિએ તે તે કથાને તેવાં તેવાં નામો અપાયેલાં છે. પ્રસ્તુત કથારત્નકોશ, ધર્મકથાઓનો મહાન ગ્રંથ છે. તેમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે અર્થકથા અને કામકથાનું પ્રાસંગિક નિરૂપણ હોવા છતાં, ધર્મ પ્રધાન સ્થાને હોઈ તેને ધર્મકથાનો ગ્રંથ ગણવામાં કશોય બાધ નથી. આવી કથાઓમાં કથાઓનું વસ્તુ દિવ્ય હોય છે, માનવ્ય હોય છે અને દિવ્યમાનવ્ય પણ હોય છે. કથારત્નકોશની ધર્મકથાઓનું વસ્તુ પ્રધાનપણે માનવ્ય છે અને કરચિત્ત દિવ્યમાનવ્ય પણ છે.

૪. કથારત્નકોશ ગ્રંથનો પરિચય.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ પ્રાકૃત ભાષામાં ગદ્ય-પદ્યરૂપે અતિપ્રાસાદિક સાલંકાર રચનાથી રચાયેલો અને અતુમાન સાહાચર્યીઆર હજાર શ્લોકપ્રમાણ છે. બહુ નાની નહિ, બહુ મોટી પણ નહિ, છતાં સંક્ષિપ્ત કહી શકાય તેવી મૌલિક પચાસ કથાઓના સંગ્રહરૂપે આ કૃતિ છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથ સુખ્યત્વે પ્રાકૃત ભાષામાં રચાયેલો હોવા છતાં તેમાં પ્રસંગોપાત સંસ્કૃત અને અપભ્રંશ ભાષાને ઉપયોગ પણ અચકારે કરેલો છે; ખાસ કરી ફરેક કથાના ઉપસંહારમાં ઉપદેશ તરીકે જે ચાર શ્લોકો અને પુષ્પિકા આપવામાં આવ્યાં છે એ તો સંસ્કૃત ભાષામાં જ છે. આ ગ્રંથમાં સમ્યક્ત્વ આદિ તેત્રીસ સામાન્ય ગુણો અને પાંચ અભ્યુત્પત્ત આદિ સત્તર વિશેષ ગુણોને લગતી કથાઓના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ધર્મકથાઓના ગ્રંથોમાં શૃંગાર આદિ રસોની વિપુલતાને લીધે ધર્મકથાનું ધર્મકથાપણું ગોણું થવાનો દોષ જેમ કેટલીક ધર્મકથાઓની રચનામાં આવી બળ્ય છે તેમ આ ગ્રંથમાં અચકારે જરાપણુ થવા દીધું નથી; એટલું જ નહિ પણ પ્રસ્તુત ધર્મકથાગ્રંથમાં શૃંગાર આદિ જેવા રસોના લગભગ અભાવ છતાં આ ધર્મકથાગ્રંથ શૃંગાર રહિત બની ન બળ્ય અથવા એમાંની ધર્મકથાના વાચન કે શ્રવણમાં વક્તા એતાની રસવૃત્તિ લેશ પણ નીરસ અથવા રૂઝા ન બની બળ્ય એ વિચેની ફરેક ચોક્કસાદ્ય અચકારે રાખી છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં અચકાર જે જે શુદ્ધ વિષે કથા કહેવી શકે છે તેના આરંભમાં, કથાના વર્ણનમાં અને એના

ઉપસંહારમાં તે તે શુદ્ધત્વં સ્વરૂપ, તેહું વિવેચન અને તેને લગતા શુદ્ધ-દોષો લાભ-હાનિહું નિરૂપણ તેમણે અતિ સરસ પદ્ધતિએ કંચું છે.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ આ ગ્રંથમાં તેમની સામાન્ય શુદ્ધ અને સત્તર વિશેષ શુદ્ધ મળી જે પચાસ શુદ્ધોત્ત્વં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે ઉપરાંત પ્રસંગોપાત ધીભ અનેક મહત્ત્વના વિષયો વર્ણવવામાં તેમજ ચર્ચાવામાં આવ્યા છે. જેવાકે ઉપવનવર્ણન, ઋતુવર્ણન, રાત્રિવર્ણન, યુદ્ધવર્ણન, સ્વપ્નવર્ણન આદિ વર્ણનો; રાજકુલના પરિચયથી થતા લાભો, સત્પુરુષનો માર્ગ, આપવાતમાં દોષ, દેશદર્શન, પુરુષના પ્રકારો, નહિ કરવા લાયક-કરવા લાયક-છાડવા લાયક-ધારણ કરવા લાયક-વિશ્વાસ નહિ કરવા લાયક આઠ આઠ બાબતો, અંતિથિસત્કાર આદિ નૈતિક વિષયો, છીંકનો વિચાર, રાજલક્ષણો, સામુદ્રિક, શ્રુત્યજ્ઞાનનાં ચિન્હો, અકાલિદંતોદ્ગમકલ્પ, રત્નપરીક્ષા આદિ લોકમાનસને આકર્ષનાર સ્થૂલ વિષયો; કેવશુદ્ધવર્તમાનત્વં સ્વરૂપ, શ્રુતરત્નવ્યવસ્થાપનવાદસ્થલ, અષ્ટપ્રતિહાર્યત્ત્વં સ્વરૂપ, વેદાપૌરુષેયત્વવાદસ્થલ, ધર્મતત્ત્વપરામર્શ, સનત્રથી, જિનપ્રતિભાકારધારી મત્સ્ય અને કમળો, જિનપૂલત્ત્વં વિસ્તૃત સ્વરૂપ, સામાન્ય ક્ષોધિદેશ, મૂર્તિપૂજાવિષયક ચર્ચાસ્થલ, હસ્તિતાપસ તથા શોચવાદમતત્ત્વં નિરસન, અનંતકાય કંદમૂળના લક્ષણત્ત્વં સંદોષપણ્ આદિ ગંભીર ધાર્મિક વિચારો; ઉપધાનવિધિ, દ્વન્નરોપણવિધિ, મૂર્તિપ્રતિષ્ઠાવિધિ આદિ વિધાનો અને તે ઉપરાંત અનેક કથાઓ, તથા સુભાષિતાદિ વિવિધ વિષયો આલેખવામાં આવેલા છે. આ બધી પ્રસ્તુત ગ્રંથની વિષયાનુક્રમિકા જોવાથી ધ્યાનમાં આવી શકશે. આ ઉપરથી પ્રસ્તુત ગ્રંથકાર કેટલા સમર્થ અને પ્રહુશ્ચુત આચાર્ય હતા અને તેમની કૃતિ કેટલી પાંડિત્યપૂર્ણ અને અર્થગંભીર છે એ પણ સમજી શકારી.

પ્રસ્તુત કથારત્નકોશની ખાસ વિશેષતા એ છે કે-બીજા કથાકોશ ગ્રંથોમાં એકની એક પ્રચલિત કથાઓ સંગ્રહાલેલી હોય છે ત્યારે આ કથાસંગ્રહમાં એમ નથી, પણ કોઈ કોઈ આપવાદિક કથાને બાદ કરીએ તો લગભગ બધી જ કથાઓ અપૂર્વ જ છે, જે બીજે કથાને લાગેજ નેવામાં આવે. આ બધી ધર્મકથાઓને નાના બાળકોની બાળભાષામાં ઉતારવામાં આવે તો એક સારી એવી બાળકયાની શ્રેણિ તૈયાર થઈ શકે તેમ છે, ગ્રંથકારે વર્ણનશૈલી એવી રાખી છે કે એ રીતે કથાશ્રેણિ તૈયાર કરવા ઇચ્છનારને ઘણું શોધવાત્ત્વં નથી રહેતું.

૫. કથારત્નકોશના પ્રણેતા આચાર્ય શ્રી દેવભદ્રસૂરિ.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રણેતા આચાર્ય શ્રી દેવભદ્રસૂરિ છે. તેઓશ્રી વિક્રમની બારમી શતાબ્દિના માન્ય આચાર્ય છે. ખરતરગચ્છીય પદ્મવલિમાં તેમના વિષે માત્ર એટલો જ ઉલ્લેખ મળે છે કે-“તેમણે વિ. સં. ૧૧૬૭ માં શ્રીમાન જિનવલ્લભગણિને અને વિ. સં. ૧૧૬૮ માં વાચનાચાર્ય શ્રી જયદેવસૂરિ શિષ્ય શ્રીજિનહરત્તને આચાર્યપદાગ્રહ કર્યા હતા” આથી વિશેષ એમના વિષે બીજો કશો જ ઉલ્લેખ એ પદ્મવલીઓમાં કેખાતો નથી. એટલે આચાર્ય શ્રી દેવભદ્રસૂરિ વિષેની ખાસ હકીકત આપણે એમની પોતાની કૃતિઓ આદિ ઉપરથી જ તારવવાની રહે છે.

આચાર્ય શ્રીદેવશસ્ત્રસૂરિના વિષયમાં તેમની જન્મભૂમિ, જન્મસંવત, જ્ઞાતિ, માતા-પિતા, શીક્ષાસંવત્. આચાર્યપદસંવત્ આદિને લગતી કશીએ નોંધ હજી સુધી કયાંય નોવામાં આવી નથી. તેમ છતાં તેમણે પોતા રચેલા 'મહાવીરચરિત્ર' (જે વિ. સં. ૧૧૩૯ માં આચાર્યપદાંક થવા પહેલાં શુભચંદ્રનાભાવસ્થામાં રચ્યું છે), 'રક્ષારત્નકોશ' (જે વિ. સં. ૧૧૫૮માં રચાયેલો છે) અને 'શ્રીપાર્શ્વનાથચરિત્ર' (જે વિ. સં. ૧૧૬૮માં રચેલું છે) ની પ્રશસ્તિઓમાંથી તેમના વિશેની કેટલીક મહત્વની માહિતી આપણને મળી રહે છે; એટલે સૌ પહેલાં આપણે ઉપરોક્ત ત્રણેય અંશોની પ્રશસ્તિઓના ઉપયોગી અંશને ઓળખી લઈએ.

“અહસચગુણરચનાદી મિચ્છતતમંથલોચદિણાહો । દૂરુચ્છારિયવહરો વહ્રસાંમી સમુપ્પજો ॥૪૭॥
સાહાઈ તત્સચંદે કુલમ્મિ નિપ્પદિમપસમકુલમવળં । આસિ સિરિવદ્ધમાણો મુણિનાહો સંજમલિહિન્વા ॥૪૮॥
મુણિવદ્ધણો તત્સ હરદ્વહાસસિયજસપસાહિયાસત્સ । આસિ દુવે વરસીસા નમપયઢા સૂર-સસિણો જ્વ ॥૫૦॥
મજ્જલહિવીરસંમંતમવિયસંતાણતારણસમત્થો । બોહિત્થો જ્વ મહત્થો સિરિસૂરિજિણેસરો પદમો ॥૫૧॥
અજ્ઞો ય પુન્નિમાચંદસુંદરો હુદ્ધિસાગરો સૂરી । નિમ્મવિમપવર વાગારણ-હંદસત્થો પસત્થમઈ ॥૫૩॥
પગંતવાયવિલસિરપરવાહુકુરંગમંગસીહાણં । તેસિ સીસો જિણચંદસૂરિનામો સમુપ્પજો ॥૫૪॥
સંવેગરંગસાલા ન કેવલં કવ્વચિરવણા જેણં । મવ્વજણવિન્હયકરી વિહિયા સંજમપવિત્તી વિ ॥૫૫॥
સસમય-પરસમયન્નુ વિસુદ્ધસિદ્ધંતદેસણાકુસલો । સમલમહિવલ્લયવિત્તો અજ્ઞોઅમ્મયદેવસૂરિ તિ ॥૫૬॥
જેણાલંકારધરા સલક્ષણા વરપયા પસસા ય । જવ્વંગવિચિરચરણેણ મારઈ કામિણિ જ્વ કયા ॥૫૭॥
તેસિ અરિય વિણેજો સમત્થસત્થત્થવોહકુસલમઈ । સૂરી પસન્નચંદો ચંદો હવ જળમણાણંવો ॥૫૮॥
તવ્વચરણેણ સિરિસુમ્મદ્વાયગાળં વિણેયલેસેણં । ગણિણા ગુણચંદેણં રહયં સિરિવીરચરિયમિમં ॥૫૯॥
જાઓ તીસે હુંદરવિચિત્તલક્ષવિરાદ્ધયસરીરો । જેટ્ટો સિદ્ધો પુત્તો વીજો પુણ વીરનામો તિ ॥૬૦॥
તેહિં તિત્થાહિવપરમમચિસન્નવ્વસમુવ્વહંતેહિં । વીરજિણચરિયમેયં કારવિયં મુદ્ધવોહકરં ॥૬૦॥
નંદસિદ્ધિરુદ્ધ ૧૧૩૯ સંવે વોક્કંતે વિક્કમાજો કાલમ્મિ । જેટ્થસ મુદ્ધતદ્વાતિહિમ્મિ સોમે સમત્તમિમં ॥૬૧॥

ગુણવન્દીત-દેવમદ્રીયમહાવીરચરિતપ્રચત્તિઃ ॥

“ચંદકુલે ગુણગણવદ્ધમાણસિહિવદ્ધમાણસૂરિસ્સ । સીસા જિણસરો હુદ્ધિસાગરો સૂરિણો જાયા ॥૧॥
તાણ જિણચંદસૂરી સીસો સિરિઅમ્મયદેવસૂરી વિ । રવિ-સસહર જ્વ પયઢા અહેસિ સિયગુણમજ્જહેહિં ॥૨॥
તેસિ અરિય વિણેજો સમત્થસત્થત્થપારપત્તમઈ । સૂરી પસન્નચંદો ન નામજો અત્થજો વિ પરં ॥૩॥
તત્સેવગેહિં સિરિસુમ્મદ્વાયગાળં વિણેયલેસેહિં । સિરિદેવમદ્ધસૂરીહિં एस રહજો કહાકોસો ॥૫॥
સંઘધુરંધરસિરિસિદ્ધ-વીરસેટ્ઠીણ વયણજો જેહિં । ચરિયં ચરિમંજિણિદત્સ વિરહયં વીરનાહસ્સ ॥૬॥

૧ શ્રી મહાવીર પ્રભુ ચરિત્ર. ૨ મૂળ ગ્રંથ અને અનુવાદો અને. ૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ-પ્રભુ ચરિત્ર (નંબર ૧ તથા નં. ૩ ના માત્ર અનુવાદો સમિત અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ થયાં છે,

પરિકમ્પિત્વ વિહિયં જેહિં સદ્ મન્વલોગપાઝગં । સંવેગરંગસાલામિહાણમારાહણારયણં ॥ ૭ ॥
વસુવાણરુદ્ ૧૧૫૮ સંલે વચંતે વિક્રમાઓ કાલમ્મિ । કિહિઓ પદમમ્મિ ચ પોત્થયમ્મિ ગણિઅમલચંદેણ ॥

દેવમદ્વાચાર્યયકષાકોસપ્રશસ્તિઃ

“ તિત્થમ્મિ વહંતે તત્સ મયવઓ તિયસવંદણિજ્ઞમ્મિ । ચંદકુલમ્મિ પસિદ્ધો વિઠલાપં વહરસાહાપ ॥
સિરિવદ્ધમાણસૂરી અહેસિ તવ-નાણ-ચરણરયણનીહી । જત્સસજ્જ વિ સુમરંતો લોગો રોમંચમુવ્વહ્ ॥
તત્સાસસિ દોલ્લિ સીસા જયવિક્સાયા દિવાવર-સસિ જ્ઞ । આયરિયજિણેસર-બુદ્ધિસાગરાયરિયામાણો
તેસિં ચ પુણો જાયા સીસા દો મહિયલમ્મિ સુપસિદ્ધા । જિણચંદ્ધરિનામો વીઓમયદેવસૂરિ સિ ॥
સિદ્ધંતવિચિવિરયણ-પગરણઽવયરિયમન્વલોયાણ । કો તાણ ગુણલવં પિ હુ હોજ્જ સમત્થો પવિત્થરિયં ॥
તેસિ વિણેયત્સ પસન્નચંદ્ધસૂરિત્સ સન્વગુણવિહિણો । પયપઽમસેવગેહિં સુમહઽવજ્ઞાપસિત્સેહિં ॥
સંવેગરંગસાલાસરાહણસત્થં જયમ્મિ તિત્થરિયં । રહ્યં ચ વીરચરિયં જેહિં કહારયણકોસો ચ ॥
સોવજિંહયમંહિયમ્મિસુન્વચ ૧ વીરમવણ ૨ રમણીપ । મરુયન્હે તેહિ ટિપ્પિં મંદિરે આમદત્તસ ॥
સિરિદેવમદ્ધસૂરીહિં વિરહ્યં પાસનાહચરિયમિમં । કિહિયં પદમિસુલ્લયપોત્થયમ્મિ ગણિઅમલચંદેણ ॥
કાલે વસુરસલ્હે ૧૧૬૮ વચંતે વિક્રમાઓ સિદ્ધમિમં । અણુચિયમિહ સૂરીહિં સમિયવ્વં સોહિયવ્વં ચ ॥

॥ इति श्रीप्रसन्नचन्द्रसूरिपादसेवकश्रीदेवमद्वार्चयविरचितं पार्श्वनाथचरितं समाप्तम् ॥ ”

દેવમદ્વાચાર્યનાથચરિતપ્રશસ્તિઃ ॥

આ ઉપરાંત આચાર્ય શ્રીભિનયદ્રસૂરિવિરચિત સંવેગરંગશાલા અંથની પુષ્પિકા,
જે આચાર્ય શ્રી દેવભદ્રસૂરિના સંબંધમાં ઉપયોગી છે તે પણ એક લઘુએ—

“ इति श्रीमज्जिमवज्जसूरिकृता तद्विनेयश्रीप्रसन्नचंद्रसूरिसमभ्यर्धितेन गुणचंद्रगणि-
[ना] प्रतिसंस्कृता जिनवल्लभगणिता च संशोचिता संवेगरंगशालाऽऽपायना समाप्ता ॥ ”

ઉપર જે આર અંથોની પ્રશસ્તિ અને પુષ્પિકાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે એ
ઉપરથી આચાર્ય શ્રીદેવભદ્રસૂરિના સંબંધમાં નીચેની હકીકત તરી આવે છે.

આચાર્ય શ્રીદેવભદ્ર, શ્રીસુમતિવાચકના શિષ્ય હતા. આચાર્ય પદારૂઢ થયા પહેલાં તેમનું
નામ શુભચંદ્રગણી હતું; જે નામાવસ્થામાં તેમણે વિ. સં. ૧૧૨૫માં સંવેગરંગશાલા
નામના આરાધનાશાળાને સંસ્કારચુકત કર્યું અને વિ. સં. ૧૧૩૬માં મહાવીરચરિતનું
નિર્માણ કર્યું હતું.

સંવેગરંગશાલાની પુષ્પિકામાં “ તદ્વિનેયશ્રીપ્રસન્નચંદ્રસૂરિસમભ્યર્થિતેન ગુણચંદ્ર-
ગણિના ” તથા મહાવીર ચરિત્રની પ્રશસ્તિમાં “ સૂરી પસન્નચંદો ચંદો હવ જળમણાણંદો ॥
તવ્વયરેણં સિરિહુમદ્વાયગાણં વિણેયલેસેણં । ગણિના ગુણચંદેણં ” એ સુશ્રવણના આચાર્ય
શ્રીપ્રસન્નચંદ્ર અને શ્રીદેવભદ્રસૂરિના પારસ્પરિક સંબંધના દ્રશ્યવાને સૂચવતા ‘સમભ્યર્થિતેન’
અને ‘તવ્વયરેણં’ જેવા શબ્દો એવામાં આવે છે જ્યારે કથારત્નકોશ અને પાર્શ્વનાથ-

ચરિત્રની પ્રશસ્તિમાં એ બન્નેયના પારસ્પરિક ઔચિત્યભાવનાં શુભાનુરાગને વરસાવતા 'તસ્તેભયોદિ' અને 'પયપદમસેવોદિ' જેવા શબ્દો નબરે પડે છે. આનું કારણ એ જ કલ્પી શકાય છે કે—આચાર્ય શ્રીપ્રસન્નચંદ્ર શુભચંદ્રગણિના શુભોથી આકર્ષાઈ તેમને આચાર્ય પદાનુક્રમ કર્યા હશે અને એ રીતે એ બન્ને આચાર્યો એકબીજામાં યોગ્યતા થયા હશે.

ઉપર બહુવિધામાં આનું તેમ શુભચંદ્રગણી અને શ્રી દેવભદ્રસૂરિ એ બન્ને એક જ બ્યક્તિ છે એમાં લેણે પણ શંકાને સ્થાન નથી, કારણ કે જે શ્રેણિની વિશ્લેષિતને આધીન થઈ મહાવીરચરિત્રની રચના કર્યાને નિર્દેશ કથારત્નકોશ અને પાર્શ્વનાથ ચરિત્રમાં છે એ જ ઉલ્લેખ, શુભનામનિર્દેશ, પદ્મપરપરા જગેરે બંધુ' એક સરખું મહાવીર ચરિત્રમાં મળી આવે છે. તેમજ કથારત્નકોશકાર અને પાર્શ્વનાથચરિત્રકાર પોતાને સંવેગમગ્ન-શાલા અંથના સંસ્કર્તા તરીકે યોગ્યભાવે છે છતાં એ નામ—દેવભદ્રસૂરિ નામ એ અંથની પુરુષકામાં ન મળતાં શુભચંદ્રગણી એ નામનો ઉલ્લેખ મળે છે, જે મહાવીર ચરિત્રના પ્રણેતાનું નામ છે. એટલે કેાઈપણ ભાતની શંકા વિના આનો અર્થ એટલો જ થયો કે—આચાર્ય દેવભદ્ર અને શુભચંદ્ર ગણી એ બન્નેય એક જ બ્યક્તિ છે.

ઉપર 'શુભચંદ્રગણી અને શ્રી દેવભદ્રસૂરિ એ વિજ્ઞાનમધારી એક જ મહાપુરુષ છે' એ સાબિત કરવાં માટે તેમની જે ત્રણ કૃતિઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે ઉપરાંત તેમણે અનેક સ્તોત્રની તથા પ્રમાણપ્રકાશ (?) જેવા સમર્થ દાર્શનિક અંથની પણ રચના કરી છે. તેમના સ્તોત્રો પૈકી ત્રણ સ્તોત્રો તેમજ પ્રમાણપ્રકાશ (?) અંથનો એટલો અંશ લલચ થઈ શક્યાં છે એ બધાયને ખર્હી (મૂળ) કથારત્નકોશને અંતે પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એ પ્રસિદ્ધ કરેલ સ્તોત્રો ભેતાં તેમજ કથારત્નકોશ આદિમાં સ્થળે સ્થળે આવતી દાર્શનિક ચર્ચાઓ ભેતાં શ્રી દેવભદ્રાચાર્યનો સમર્થ દાર્શનિક આચાર્યની કૌટુંબીમાં સમાવેશ કરવો જરા પણ અનુચિત કે અસંગતિકાર્યો નહિ જ લાગે.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનને અંતે જે દાર્શનિક પ્રકરણ અને સ્તોત્રો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે એ પાટણ એત્રવસી પાઠાના તાડપત્રીય લ'દારમાંની પ્રાચીનતમ ખંડિત તાડપત્રીય પ્રકરણ-પોથીમાંથી મળી આવ્યા છે, જેને આધારે તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. એ સ્તોત્રો જેવા મળ્યા છે તેવા જ શક્ય સંશોધન સાથે પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, એટલે એના સંબંધ-માં ખાસ કશું જ કહેવાનું નથી; પરંતુ "પ્રમાણપ્રકાશ" નામનું જે પ્રકરણ પ્રસિદ્ધ કર્યું છે એ પ્રકરણના નામને અથવા એના પ્રણેતાને સૂચવતો કયોય ઉલ્લેખ એ પોથીમાંથી મળી શક્યો નથી. તે છતાં એ અપૂર્ણ અને નિર્નામક પ્રકરણનું નામ એ "પ્રમાણપ્રકાશ" આપ્યું છે તે એ પ્રકરણના ત્રીજા પ્રલોકમાં આવતા "પ્રમાણમેષ ચત્ત્વરિસ્તદેવાતઃ પ્રકાશયતે" એ આધિક અનુસંધાનને લક્ષમાં રાખીને જ આપવામાં આવ્યું છે. એ જ રીતે અંથપ્રણેતા તરીકે આચાર્ય દેવભદ્રના નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે એનું કારણ એ છે કે—આ પ્રકરણ, ઉપરાંત તાડપત્રીયપોથીમાં દેવભદ્રસૂરિકૃત સ્તોત્રસંગ્રહ સાથે સંલગ્ન હોઈ તેમજ આચાર્ય દેવભદ્રની સ્તોત્રરચનામાં તેમજ બીજા દરેક કૃતિમાં તેમની દાર્શનિકતાનો પ્રભાવ દેખાતો હોઈ આ કૃતિ તેમની હોવી જોઈએ એમ માનીને એ પોતે પ્રસ્તુત પ્રકરણને એમની કૃતિ તરીકે નિર્દેશી છે. એટલે સંભવ છે અને કદાચ

શક્ય પશુ છે કે-પ્રસ્તુત પ્રકરણનું નામ “પ્રમાણપ્રકાશ” ન હોય અને જોના પ્રભુતા આચાર્ય દેવભદ્ર પશુ ન હોય. આમ છતાં જો પ્રકરણમાંનો આદ્યોત્તરોક્તિ જોયા પછી ‘પ્રસ્તુત પ્રકરણ પ્રવેતાંબરાચાર્યવિરચિત છે’ એ વિષે તો જરાપશુ શંકા રહેતી નથી.

વાદન્યાયસ્તતઃ સર્વવિત્ત્વે ચ મુક્તિસમ્ભવઃ । પુંક્તિયોમ્ સમા મુક્તિરિતિ શાસ્ત્રાર્થસમ્મદઃ ॥ ૮ ॥

આ રલ્લેકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે “પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં-દેવળજ્ઞાનીને આહારનો સંભવ છે અને પુરુષ અને સ્ત્રીને એક સરખી રીતે ભોક્ષ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આ બે વિષયો અર્થ-વામાં આવશે.” આથી પ્રસ્તુત પ્રકરણ પ્રવેતાંબરાચાર્યપ્રણીત જ છે, એ નિર્વિવાદ રીતે પુરવાર થાય છે

આ પ્રમાણે અહીં દુકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી આપણને ખાતરી થાય છે કે-પૂર્વજ આચાર્યશ્રી દેવભદ્રસૂરિ સમર્થ કથાકાર, સ્તુતિકાર તેમજ દાર્શનિક બહુશ્રુત આચાર્ય હતા.

આચાર્ય દેવભદ્રસૂરિના સંપ્રદાયમાં આટલું નિવેદન કર્યા પછી, ‘તેઓશ્રી કયા ગમ્મના હતા’ એ પ્રશ્ન રહી જાય છે. આ વિશે અહીં એટલું જ કહેવું પ્રાપ્ત છે કે-આજે એમના જેટલા ગ્રંથો વિદ્યમાન છે એ પૈકી કોઈમાં પશુ તેઓશ્રીએ પોતાના ગમ્મનો નામ નિર્દેશ કર્યો નથી પરંતુ એ ગ્રંથોની વિસ્તૃત પ્રશસ્તિઓમાં તેઓ પોતાને માત્ર ‘વજ્રશાખીય’ અને ‘ચંદ્રકુલીન’ તરીકે જ જોળખાવે છે. એટલે આ વિષે અમે પશુ તેઓશ્રી પોતે પોતાને જોળખાવે છે તેમ તેમને ‘વજ્રશાખીય અને ચંદ્રકુલીન આચાર્ય’ તરીકે જ જોળખાવીએ છીએ.

જો કે જેસલમેરની તાડપત્રીય પાર્શ્વનાથચરિત્રની પ્રતિની પ્રશસ્તિમાં “વિજ્ઞાપ્ય જરસાદાય” પાઠને જૂંસી નાખીને બદલામાં ‘જરયરો વરસાદાય’ પાઠ અને ‘આચરિયજિણેસરજુહિસાતારાયરિયમામાણો’ પાઠને જૂંસી નાખીને તેના સ્થાનમાં આચરિયજિણેસરજુહિસાતારા ‘જરયરા જાયા’ પાઠ લખી નાખેલો મળે છે; પરંતુ એ રીતે જૂંસી-બગાડીને નવાં બનાવેલા પાઠોનો ઐતિહાસિક પ્રમાણ તરીકે ક્યારે પણ ઉપયોગ કરી શકાય નહિ એટલે અમે એવા પાઠોને અમારી પ્રસ્તુત પ્રસ્તાવનામાં પ્રમાણ તરીકે સ્વીકાર્યા નથી. ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ જેસલમેરમાં એવી ઘણી પ્રાચીન પ્રતિઓ છે જેમાંની પ્રશસ્તિ અને પુરુષકાઓના પાઠોને ગમ્મન્યામોહને અર્ધીન થઈ બગાડીને તે તે કેકાણે ‘જરતર’ શબ્દ લખી નાખવામાં આવ્યો છે, જે ઘણું જ અનુચિત કાર્ય છે.

૬. કથારત્નકોશનાં અનુકરણ અને અવતરણ.

આચાર્ય શ્રીદેવભદ્રનો પ્રસ્તુત કથારત્નકોશ રચાયો ત્યારથી તેની વિશિષ્ટતાને લઈ એટલી બધી ખ્યાતિ પામી ચૂક્યો હતો કે બીજા બીજા બેન આચાર્યોએ પોતપોતાનાં ગ્રંથોમાં તેનાં અનુકરણ અને અવતરણ કરીને પોતાની અને પોતાની કૃતિઓની પ્રતિષ્ઠા વધારી હતી. આચાર્ય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિકૃત દેવવંદનભાષ્ય ઉપર શ્રી ધર્મકીર્તિએ રચેલી “સંઘાચારવિધિ” નામની ટીકામાં કથારત્નકોશની કથાને જેમની તેમ સહજ ફેરફાર

કરીને ઉદ્ધરી છે. તેમજ સુવિહિત પૂર્વાચાર્ય પ્રણીત ‘શુરતત્ત્વસિદ્ધિ’માં કથારત્નકોશમાં એક આશુ પ્રકરણ જ અક્ષરશઃ યોગ્યની દીધું છે, અને આચાર્ય શ્રી જિનપ્રભસુદિએ પોતાના વિધિપ્રગ્રાઠ ગ્રંથમાં ક્વચરોપણુવિધિ, પ્રતિષ્ઠોપકરણસ ગ્રંથ તથા પ્રતિષ્ઠાવિધિ નામનાં પ્રકરણોમાં કથારત્નકોશનાં તે તે સળંગ પ્રકરણો અને તેમાં આવતા શ્લોકોનાં અંતરેશ્વો કરેલાં છે.

ઉક્ત હકીકતનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવે તે માટે આ નીચે થોડોક ઉતારો આપીએ છીએ.

કથારત્નકોશ વિજયકથાનક ૧૧

તત્સ ય રજો મિતો અહેસિ દદગાદરુદપદિવંધો । આનાલકાલસહપંસુકોલિઓ નામ સિરિગુઓ ॥૧૧॥
 સુહિસયળવંધવાળં એવં પિ હુ નેવ દેદ્ર ઓગાસં । ઘણમુચ્છાપ પરિહરહ દૂરઓ સાહુગોદિં પિ ॥૨૧॥
 નવરં ચિરપુરિસાગય-સાવયથમ્મક્ષણં જહાવસરં । જિણપૂયણાહપમુહં જહાપયહં કુણહં ફિં પિ ॥૨૨॥
 ઉક્ષણણસળગપરિયત્તળાહિં ગોવેદં તં ચ નિયયઘણં । અવહારસંકિયમળો પહવક્ષણં લંછળે નિયહ ॥૨૩॥
 સિદ્ધં જળળીપ અજ્ઞવા ય સુહ પુત્ત । સંતિઓ તાઓ । સાહિંતો મહ કહમવિ પરિતોસગઓ મિહાદૂરે ॥૫૨॥
 બદ્ધાવયસ્સ કોઢીઠ અદ્ધ ચિદ્ધંતિ મુમિનિહિયાઓ । તા વચ્છ । ફિં ન ઠાળાહં તાહં ર્ણિહ સળેસેઃ ? પિ
 ॥ ૬૩ ॥ इत्यादि ॥

સંવાચારવિધિ વિજયકુમારકથા પૃ. ૪૨૮

દદગાદપ્રતિવન્ધઃ શ્રીગુપ્તાસ્થઃ કુબેરસમવિમવઃ । સહપંસુકોલિઓ તત્સ આસિ મિતો મહાકિવિળો ॥૨॥
 ન દવાસિ સ્વજનેમ્મઃ કિચ્છિલ વ્યયતિ કિચ્છિદપિ વર્મે । ઘણમુચ્છાપ વજ્જહ ગમાગમં સન્નઠાળેણુ ॥૩॥
 નવરં ચિરપુરુવાગત-જિનવરધર્મક્ષણં યથાવસરમ્ । જિણપૂયણાહપમુહં જહાપયહં કુણહં ફિં પિ ॥૪॥
 ઉત્તનનસનનપરિવર્તનાદિમિઃ તદ્ધનં નિજં નિત્યમ્ । અવહારસંકિયમળો ગોવંતો સો કિલેસેહ ॥ ૫ ॥
 સદનાન્તઃ કિચ્છિદપિ દ્રવ્યમપશ્યક્કસી બહુક્કેલૈઃ । મોયળમવિ અજંતો કયા વિ જળળીહં હમસુતો ॥૮॥
 વસ્સેહ સ્થાનેઽઘૌ કોલ્લઃ કનકસ્થ સન્તિ નિશ્ચિસાઃ । સુહ પિઠળા તા ગિણહુ કયં કિલેસેહિં સેસેહિં
 ॥ ૯ ॥ इत्यादि ॥

પ્રસ્તુત વિજય નામના ઐષ્ટિપુત્રની કથા કથારત્નકોશકારે ઐત્યાધિકારમાં આપેલી છે ત્યારે એ જ કથા સંવાચારવિધિના પ્રણેતાએ સ્તોત્રના અધિકારમાં વર્ણવેલી છે. કથારત્નકોશમાં એ કથા આખી પ્રાકૃતમાં છે ત્યારે સંવાચારવિધિકારે એ કથાને બે ભાષામાં એટલે કે એક જ ગાથામાં પૂર્વાર્ધ સંસ્કૃત અને ઉત્તરાર્ધ પ્રાકૃત એમ બે ભાષામાં થોળેલી છે. સંવાચારવિધિ ટીકામાંની કથામાં બે ઉત્તરાર્ધ પ્રાકૃત છે તે આખી કથામાં થોડે ભાગે કથારત્નકોશનાં અક્ષરે અક્ષર ઉદ્ધરેલ છે અને પૂર્વાર્ધ પણ કથારત્નકોશમાંની કથાનાં લગભગ અનુવાદ બેવાં છે, બે ઉપર આપેલી સામસામી ગાથાઓને સરખાવવાથી સ્પષ્ટ થઈ જાય એમ છે.

આભાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયનીતિસુરિ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ શુદ્ધતત્ત્વસિદ્ધિમાં પૃ. ૪૭ ઉપર સંવેગરંગશાલાના નામે ઉદ્ધરેલ “સ્વર્ગતરમ્મિ સદ્ગો આસઘરો નામ મળાદુ ભુવિ-યદ્ગો” એ ગાથાથી શરૂ થતું ૫૬ ગાથાનું એ પ્રકરણ છે તે આખું કથારત્નકોશના પૃ. ૧૦ થી ૧૨ માં ગાથા ૧૮૫ થી ૨૪૩ સુધીમાં છે. શુદ્ધતત્ત્વસિદ્ધિમાં આ પ્રકરણ સંવેગરંગશાલાના ઉત્તારા તરીકે જણાવેલ છે, પણ ખરી રીતે આ પ્રકરણ કથારત્નકોશ-માંનું જ છે. આ ઉપરથી શુદ્ધતત્ત્વસિદ્ધિના રચનાસમય ઉપર પણ પ્રકાશ પડે છે અને કથારત્નકોશની આદેયતા પણ પુરવાર થાય છે.

વિધિપ્રખા પૃ. ૧૦૬ ઉપર પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગને લગતી કેટલીક સુદ્ધાઓના વર્ણન અંગેની પાંચ ગાથાઓ આપેલી છે તે અને ત્યાર પછી પૃ. ૧૧૧ ઉપર પ્રતિષ્ઠા સંબંધે એ ૩૬ ગાથાઓ છે તે બધી અક્ષરશઃ પ્રસ્તુત કથારત્નકોશમાં પૃ. ૮૬ ગાથા ૧૭ થી ૫૫ સુધીમાં ઉપલબ્ધ છે, તથા પૃ. ૧૧૪ ઉપર ‘કવલરોપણવિધિના’ નામ નીચે એ ૪૦ થી ૫૦ ગાથાઓ નોંધેલી છે તે પણ કથારત્નકોશમાં આવતા વિજયકથાનકમાં પૃ. ૭૧ ઉપર આપેલી ૧૧૪ થી ૧૨૪ ગાથાઓ છે. વિધિપ્રખાકારે ત્યાં કથારત્નકોશના નામનો ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે.

આ પ્રમાણે અહીં કથારત્નકોશનું અનુકરણ અને અવતરણ કરનાર સુવિહિત પુરુષો-ના એ ત્રણ અંશોની તુલના કરી છે, પરંતુ બીજા આચાર્યોની કૃતિમાં પણ કથારત્નકોશનાં અનુકરણો અને અવતરણો જરૂર હશે; પરંતુ અહીં તો આટલેથી જ વિરમું છું. આ અનુકરણો અને અવતરણોનો પણ પ્રસ્તુત કથારત્નકોશ અંથના સંશોધનમાં વધારાની સહાય કરી છે એટલે એ દ્રષ્ટિએ પણ તે તે અનુકરણ કરનારા અને અવતરણ કરનારા આચાર્યો વિશેષ સ્મરણાર્હ છે.

૭. કથારત્નકોશના સંશોધન માટેની પ્રતિઓ.

આને કથારત્નકોશની એકંદર ત્રણ પ્રતિઓ વિદ્યમાન છે એમ જાણી શકાયું છે, એ પૈકીની એક પ્રતિ ખંભાતના વાઠપત્રીય ભંડારમાં છે, એક પ્રવર્તકેળ મહારાજ શ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના વડોદરાના વિશાળ જ્ઞાનભંડારમાં છે અને એક ચૂરૂ (ભોરવાડ)ના તેરાપંથીય જ્ઞાનભંડારમાં છે. આ રીતે આને જોવા-જાણવામાં આવેલી ત્રણ પ્રતો પૈકી માત્ર ખંભાતના ભંડારની પ્રતિ જ સાચત પરિપૂર્ણ છે. તે સિવાય પૂજ્ય પ્રવર્તકેળ મહારાજશ્રીના ભંડારની પ્રતિ એક કાળે સાચત પરિપૂર્ણ હોવા છતાં અત્યારે એમાંથી આદિ-મધ્ય-અંતમાંનાં ઘણાં પાનાં ગૂમ થયેલાં હોઈ ખંડિત પ્રતિ છે જ્યારે ચૂરૂના ભંડારની પ્રતિ કાગળ ઉપર લખાએલી અંથના ઉત્તરખંડરૂપ છે. આ ત્રણ પ્રતો પૈકી એ બે અતિપ્રાચીન વાઠપત્રીય પ્રતિઓનો જે મારા પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઉપયોગ કર્યો છે તેનો પરિચય આ ઠેકાણે કરાવવામાં આવે છે—

(ખ.) પ્રતિ—આ પ્રતિ ખંભાતના “શ્રી શાંતિનાથ જીન જ્ઞાનભંડાર”ને નામે જોળખાતા પ્રાચીનતમ અને ગૌરવશાલી વાઠપત્રીય જીન જ્ઞાનભંડારની છે. પ્રતિ અતિસુકોમળ સુદંતરતમ

જ મદદ કરી છે. અનેક ઠેકાણે પંક્તિઓની પંક્તિ ભેટલા પાઠો, જે સંખં પ્રતિમાં પડી ગયેલા હતા તે પણ આ ખંડિત પ્રતિદ્વારા પૂરી થકાયા છે. પ્રસ્તુત પ્રતિને કોઈ વિદ્વાને વાંચીને સાંચોપાંગ સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને કોઈ કોઈ ઠેકાણે કઠિન શબ્દ ઉપર ટિપ્પણ પણ કરેલ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિ તાલપત્રીય લખાણના જમાનામાં જ ગમે તે કારણસર ખંડિત થયેલ હોય તેમાં ઘણે ઠેકાણે પાનાં નવાં લખાવીને ઉમેરવામાં આવ્યાં છે, જે સંખં પ્રતિને મળતી કોઈ પ્રતિ ઉપરથી લખાયેલાં હોય એમ લાગે છે. પ્રતિના પાનાની દરેક પૃષ્ઠીમાં પાંચ કે છ લીટીઓ લખેલી છે. દરેક લીટીમાં ૧૧૫ થી ૧૩૦ અક્ષરો છે. પ્રતિની લંબાઈ-પહોળાઈ ૩૦x૨૨ ઇંચની છે. આ પ્રતિ ઉપર જણાવ્યા મુજબ દોરો પરા-બવા માટે વચમાં બે કાણાં પાડી ત્રણ વિશાગમાં લખવામાં આવી છે. પ્રતિની લિપિ અને સ્થિતિ એતાં એ સંખં પ્રતિ કરતાં વધારે પ્રાચીન છે અને એની સ્થિતિ જરા જીર્ણ થઈ ગઈ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિ અત્યારે પ્રવર્તકેણ મહારાજશ્રીના જ્ઞાનભંડારમાં હોઈ એની સંજ્ઞા અમે પ્રાંત રાખી છે અને બધાં પ્રતિમાંના સુધારેલા પાઠોદોને અમે પાકંતરમાં આપ્યા છે ત્યાં પ્રસંખં એમ જણાવ્યું છે.

પ્રતિઓની વિશેષતા અને શુદ્ધયશુદ્ધતાદિ.

ઉપર જે બે પ્રતિઓનો પરિચય આપવામાં આવ્યો છે તે પૈકી પ્રાંતિ-રહિત શુદ્ધ લિપિમાં લખાયેલી છે. એમાં લેખકના લિપિ વિષયક અજ્ઞાનજનિત અશુદ્ધિઓ ખુબ જ ઓછી છે તેમજ એ પ્રતિને કોઈ વિદ્વાને સુધારેલી પણ છે; એટલે તેના વિષે ક્રૂરત એટલું જ કહેવાતું રહે છે કે પ્રતિના શોધકે કયાસમાસિની પુષ્ટિપકારમાં કેટલેક ઠેકાણે “સ્મૃતિ કીર્તિવમદ્રસરિચિરચિતે” એ પ્રમાણે અંશકારના નામનો નિર્દેશ કરવી જે પંક્તિ ઉમેરેલી છે એ અમે સ્વીકારી નથી. આ સિવાય આ પ્રતિ વિષે ખાસ કશું જ કહેવાતું નથી.

પરંતુ સંખં પ્રતિમાં લેખકના પ્રમાદ અને લિપિવિષયક અજ્ઞાનપણાને લઈ ફેરફાર, વ વ, ગ ગ, ઘ ઘ, ઙ ઙ, ટ ટ, ઠ ઠ, ડ ડ, ઢ ઢ, જ જ, ળ ળ, ત્થ ત્થ, ન્ત ન્ત, ન્તિ ન્તિ, ન્તુ ન્તુ, ઝ ઝ, પ પ, વ વ, બ બ, મ મ, લ લ, શ શ સ ઇત્યાદિ અક્ષરોનો પરસ્પર વિપર્યાસ થવાને લીધે ઘણીજ અશુદ્ધિઓ વધી જવા પામી છે. તેમજ પ્રતિના લેખકે ઘણે ઠેકાણે પરિમાત્રા અને હ્રસ્વ ઇકારની વેલંટિ -િ-માં કચો ભેદ રાખ્યો નથી. ઘણે ઠેકાણે એકવચને બદલે એવકા અને એવકાને બદલે એકવકા અક્ષરો લખી નાખ્યા છે. આ ભતના અશુદ્ધ પાઠોને અમે લિપિખાન્તિના નિયમો, શાસ્ત્રોના વિષય, અંશકારની ભાષા, છંદગ્નં જોયિત્ય આદિ વસ્તુને લક્ષમાં રાખી સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો છે. અને આ રીતે સુધારેલા પાઠોને, વાચકવર્ગને વાંચવામાં ગરબડ કે ખાન્તિ ન થાય એ માટે કોષ્ટકમાં ન આપતા મૂળમાં જ અમે આપ્યા છે અને અશુદ્ધ પાઠોને યથાયોગ્ય નીચે ટિપ્પણમાં આપ્યા છે. પરંતુ બધાં બધાં જીલ પ્રતિ સહાયક થતી રહી છે ત્યાં અમે એવા અશુદ્ધ પાઠોને જતા કર્યા છે. પ્રસ્તુત સંપાદનમાં ઘણે ઠેકાણે ક્રૂરત, હોન્તિ, ક્રૂરંલ, ઇત્યાદિ જેવા પરસ્પરવર્તુક્રુત પાઠો નજરે પડશે એ અમે નથી કર્યા, પણ પ્રતિમાં જ એ ભતના પરસ્પરવર્તુક્રાણ પાઠો છે. તેમજ ઉચ્ચિય (સં. ઉચિત્વ)ને બદલે ઉચ્ચિમ, સપલ્લં, સપલ્લા (સં. સાપ્લા) ને બદલે સંલ્લં સંલ્લા જેવા વિવિધ પ્રયોગો દેખાશે.

અને હીર્ષ તથા અતુરવાદથી પર યેવડાયેલા અક્ષરવાળા વંચ્છા, કંવચ્છા, અહાવચ્છા જેવા પાઠો પણ જોવામાં આવશે. એ બધા પાઠો આખા ગ્રંથમાં ઠેક-ઠેકાણે ઉપલબ્ધ થતા હોઈ એ બધાને સુધારવા અતુચિત સમજી જેમ ને તેમ કાયમ રાખવામાં આવ્યા છે.

પ્રસ્તુત સુદ્રશ્નમાં જ્યાં જ્યાં પ્રતિમાં પાઠો કે અક્ષરો પડી ગયેલા લાગ્યા છે ત્યાં ત્યાં અર્થાતુસંધાન માટે જે નવી પાઠપૂર્તિ કરવામાં આવી છે એ દરેક પાઠોને [] આવા ચોરસ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે.

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં પત્ર ૧૦૧ ના ઊભા પૃષ્ઠમાં પહેલા પ્રલોકના ઉત્તરાર્ધમાં જ્ઞાન્તિથી 'જનિતસમ્મુદિ' પાઠ છપાયે છે તેને સુધારીને 'જનિતસમ્મુદિ' એ પ્રમાણે લખાવે.

અંતમાં પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંશોધનનાં અને તેના વિષયપદાર્થોત્કટ ટિપ્પણી કરવામાં અતિ સાવધાનતા રાખવા છતાં મતિભ્રમથી થયેલી સ્પર્શનાઓ જણાય તેને સુધારીને લખવા વિદ્વાનોને અભ્યર્થના છે. દતિશમ્ભુ.

પૂન્યપાદ. પ્રવર્તકજી મહારાજમી ૧૯૦૮ શ્રી કાન્તિવિજયજી,

પ્રશિષ્ય પૂજ્ય મી અતુરવિજયજી મહારાજ,

શિષ્ય મુનિ પુણ્યવિજય.

શ્રી ઓળંગાલ લહેરચંદ-પાટણ (ઉ-ગુજરાત)

પુણ્ય પ્રભાવક, ધર્માધક શેઠશ્રી ઓટાલાલભાઈ લહેરચંદની

જીવનરેખા.

પાટણુ જો ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વર્ષોના વર્ષોથી ગૌરવવંતુ શુભસતતુ પાટનગર છે. જૈનદર્શનનાં પ્રાચીન, વિશાળ, સુંદર જિનમંદિરો, પૂજ્ય પૂર્વાચાર્યોરચિત વિવિધ ચાર અતુલ્યો(વિવિધ સાહિત્ય)ના પ્રાચીન જ્ઞાનભંડારો, પૂજ્યશ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય વગેરે અનેક વિદ્વાન આચાર્યદેવો, સુનિપુંગવોથી સેંકડો વર્ષોથી વારંવાર થતા ચરણરૂપણી અને તેવા મહાત્માઓદ્વારા ધર્મશ્રવણ, તપ વગેરે અતુલ્યોત્તમ અત્યારસુધી તે જૈનપુરી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. વળી તેના ઉપર કાળગળે અનેક આક્રમણો થયા છતાં જે પોતાની સંસ્કૃતિ સાચવી રહેલ છે.

ભૂતકાળમાં ચર્ચાગ્રેલો જૈન સમાજના સરસ્વતી તેમજ લક્ષ્મીનાં ઉપાસકો, ઉદ્યોગ પતિઓ, વ્યાપારીઓ, દાનવીરો, શૂરવીરો, ધર્મવીરોની જેમ, પૂજ્ય વિદ્વાન આચાર્યદેવો તથા સુનિમહાશભોના વારંવાર આગમનથી વર્તમાન કાળમાં પણ તેમણે પોતાની ધર્મ-ભાવના સાચવી રાખેલ છે. જેથી પરંપરાએ કરી ત્યાં જૈન સંસ્કારી અને વ્યાપાર-વાણિજ્ય-નિષ્ણાત, પુણ્ય પ્રભાવક કુટુંબો હાલ પણ વસે છે. તેવા જોક ધર્મપ્રેમી અને સંસ્કારી કુટુંબમાં શેઠશ્રી ઓટાલાલભાઈના સંવત ૧૬૩૦ ના આવણ સુદિ ૧૫ ના રોજ પિતાશ્રી શેઠ લહેરચંદ આલચંદ અને માતૃશ્રી શ્રીમતી ઝરમર ખેલેનની દૂક્ષીમાં જન્મ થયો હતો. કોઈ ચોક્કસ, પવિત્ર કે સર્વમાન્ય તહેવારના પવિત્ર દિવસે જન્મ થયો તે પણ પુણ્યવંતુ જ કળ છે. તેઓ માત્ર બે બાળુઓ હતા. તેમના લઘુબાળુ નામ મણિલાલભાઈ હતું.

આજથી પચાસ વર્ષ પૂર્વે વર્તમાન કાળ બેટકું શિક્ષણ અપાતું-લેવાતું ન હોતું, પરંતુ જૈન સમાજ જો ખાસ વ્યાપારનિષ્ણાત કોમ હોવાથી સામાન્ય વાંચવા લખવા પૂરતું શિક્ષણ મેળવી પરંપરાગત કોઈપણ વ્યાપારી લાઈન લેવામાં આવતી અને

તેમાં પૂરતો અનુભવ મેળવી સ્વતંત્ર વ્યાપાર ખેડતા અને પુણ્યોદ્ધે, દેવચુરધર્મ,
 તથા આરાધનાવડે અહિં અને પરદેશમાં જઈ સારી લક્ષ્મી મેળવતાં અને
 શ્રદ્ધાથી ધર્મમાર્ગે તે લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરતાં. તે જ રીતે શેઠશ્રી છોટાલાલભાઈ
 (શુભરાતી ચાર ધોરણ) સુધીનું સામાન્ય શિક્ષણ જન્મભૂમિમાં લઈ બાર તેર
 વર્ષની ઉંમરે સુબંધમાં શેઠ કમા રામભાઈની ચાલવી પેઢીમાં માત્ર આઠ રૂપીઆના
 માસિક પગારથી ભોજાયા, થોડા વખત વ્યાપારી લાઈનનો પૂરતો અનુભવ મેળવી
 કરીયાણા બનારમાં શેઠ ગણદેવજી નાગરહાસ મલ્લિકજી સાથે પરચુરણ દલાલીનો
 ધંધો શરૂ કર્યો. તેમની ૧૮ વર્ષની ઉંમર હતી, તે વખતે શ્રી છોટાલાલભાઈના
 શેઠ કરમચંદ નારણભાઈ અમરેલીવાળાને ત્યાં મણિખેન સાથે તેમનાં લક્ષ થયાં
 હતાં. પિતાશ્રી લહેરચંદભાઈનો સ્વર્ગવાસ શેઠશ્રી છોટાલાલભાઈની નાની ઉંમરમાં
 થયેલો હોવાથી આધારણ સ્થિતિમાં ઇવન પસાર કરી રહ્યા હતા અને વ્યાપારમાં
 કુટુંબનો ભાર સારી રીતે ચલાવતા હતા. ધર્મના સંસ્કાર વારસામાં અત્યા હોવાથી
 આવશ્યક ક્રિયા, શ્રી દેવચુરભક્તિ, શાસ્ત્રશ્રવણ વગેરેનો નિત્ય વ્યવસાય આજીવન
 ઉપરોક્ત રીતે ત્રીશ વર્ષ સુધી લાગીદારીમાં ધંધો આજીવન રાખ્યો હતો. હવે પૂર્ણવયના
 પુણ્ય સ્વતંત્ર દલાલીનો ધંધો શરૂ કર્યો. પુણ્યોદ્ધે થોડા વખતમાં ધંધાનો વિકાસ
 થયો. ઉપરોક્ત બનારમાં સારા વ્યાપારી દલાલ તરીકે પ્રતિષ્ઠા વધતાં ભારતની બહારના
 પ્રદેશો ઈરાન, અરબસ્તાન તથા ઈજિપ્ત જેવા રાષ્ટ્રોનાં સારા આહકો મેળવ્યા તેથી
 બીજાનેસ વધતાં, આર્થિક સ્થિતિ સારી થતાં લક્ષ્મીની પછુ સારી પ્રાપ્તિ થઈ અને
 મળેલી સુકૃતની લક્ષ્મીનો સદુપયોગે ન્યય પણ કરવા લાગ્યા. અનેક પૂજ્ય આચાર્યો
 અને મુનિમહારાજોના વ્યાખ્યાનશ્રવણ વગેરેથી ધર્મશ્રદ્ધા વધતાં શ્રી સિદ્ધાચલભાઈની
 નવાણું ચાત્રા, ચાતુર્માસ વગેરે કયું હતું અને દર વર્ષે અન્ય તીર્થોની યાત્રાનો લાભ
 લીધો હતો. ૪૭ વર્ષની ઉંમરે અતુર્ધમત (બ્રહ્મચર્ય) લીધું હતું. પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકભાઈ
 શ્રી કાન્તિવિજયભાઈ મહારાજ, આ. શ્રી વિજયવલ્લભસ્વરૂપીશ્વરભાઈ મહારાજના
 વિશેષ પરિચયમાં આવતા ધર્મશ્રદ્ધાની દિવસાનુદિવસ વૃદ્ધિ થવા લાગી. સાધુ સાધ્વી
 મહારાજાઓની ભક્તિ કરવાને પણ નિરંતર ચૂકતા ન હોતા. શ્રીચુલ છોટાલાલભાઈને
 સંતતિમાં સુપુત્રી હીરાખેન, લીલાવતીખેન તેમજ સુપુત્રો મહોદા પુત્ર શ્રી નટવરલાલભાઈ
 અને લઘુ પુત્ર રમણલાલભાઈ એ ચાર હતા.

જ્યેષ્ઠ પુત્ર શ્રી નટવરલાલભાઈને રફલ શિક્ષણ આપી, પોતાની ચાળીશ વર્ષની ઉંમરમાં તેમને ધંધાતુ શિક્ષણ સાત વર્ષ સુધી આપી તૈયાર કરી, પોતે ધંધામાંથી નિવૃત્ત થયા. પાછળની જિંદગીમાં શેઠશ્રી ઇરાલાલભાઈએ મળેલી સફતની લક્ષ્મીનેા જીવનપર્યંત સારો વ્યય કર્યો હતો અને સંવત ૧૯૬૭ ના માગસર શુદ્ધ ૫ ના રોજ (મુ'બદ) મલાડમાં ૬૭ વર્ષની ઉંમરે તેમનેા સ્વર્ગવાસ થયો હતો. પાછળ પૂજ્ય પિતાશ્રીની ભક્તિ અને સ્મરણાર્થે બન્ને બંધુઓ શ્રી નટવરલાલભાઈ અને રમણલાલભાઈએ જન્મભૂમિ પાટણમાં જૈન ધોર્ડિંગને રૂ. ૩૧૦૦૦) આપી મકાન બંધાવી આપ્યું હતું. પોતાની માતૃશ્રીના સ્મરણાર્થે રૂ. ૭૫૦૦) આપી ત્યાં જ જીવાતખાતું (નાના જીવોના રક્ષણાર્થે) બંધાવવા ત્યાંની પાંચજીવોને તે રકમ આપી હતી.

કાળની ગતિ અકળ છે, તેની કોઈને બળર પડતી નથી તેમ, હરમ્યાન લઘુ બન્ધુ રમણલાલ ટૂંક વખતની બિમારી લોગવી ત્રીશ વર્ષની ઉંમરે સ્વર્ગવાસી થતાં શ્રીચુત નટવરલાલભાઈને આઘાત પહોંચે તે સ્વાભાવિક છે. લઘુ બન્ધુના સ્મરણાર્થે રૂ. ૨૫૦૦૧) પાટણ જૈનમંડળ ધોર્ડિંગ, બાલાશ્રમને અને તે સિવાય બીજા ધાર્મિક કાર્યોમાં પોતાની શક્તિ અનુસાર લક્ષ્મીનેા સારો વ્યય કર્યો હતો. શ્રીચુત નટવરલાલભાઈને બે પુત્રો શ્રી વિજયકુમાર અને કુમારપાલ થયાં હોવા છતાં, કોઈ પૂર્વના અશુભ કર્મના ઉદયે આવા ધર્મી કુટુંબ ઉપર બીજી આફત આવી. શ્રી નટવરલાલભાઈના જ્યેષ્ઠ પુત્ર શ્રી વિજયકુમારભાઈના આ સાલના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૧ ના રોજ આનંદ-પૂર્વક લગ્ન કર્યા અને બીજે દિવસે તાવ આલ્યો અને માત્ર ચાર પાંચ દિવસની બિમારી લોગવી ૨૦ થે વર્ષે સ્વર્ગવાસી થતાં શ્રી નટવરલાલભાઈને અસહ્ય દુઃખ આવી પડ્યું. આત્માને આઘાત થયો. ભાવિભાવ બળવાન છે ત્યાં કોઈ મનુષ્યનું ચાલતું નથી. શ્રી નટવરલાલભાઈના જીવનને અશુભ કર્યે અકાળે બનાવી દીધું. ધાર્મિક કુટુંબમાં આવો આફતજનક પ્રસંગ ન હોય ! પરંતુ કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. પૂર્વજીવના શુભાશુભ કર્મોના વિષાક મનુષ્યને ક્યારે લોગવવો પડે તે જ્ઞાનીગમ્ય છે. તેવે વખતે શાંતિપૂર્વક સહન કરી ધર્મદૃષ્ટિ સન્નિધિ રાખવા સિવાય કોઈ માર્ગ હોતો નથી. અથે શ્રી નટવરલાલભાઈ અને કુટુંબને દિલાસો આપવા સાથે કર્મસ્વ-

૩૫ની વિચારણા અને દેવશુરુધર્મની વિશેષ વિશેષ ભક્તિ કરવા તેમજ ગતં ન શોચામિ ભૂતકાળ ભૂદી જવા સૂચવીએ છીએ.

શ્રી નટવરલાલભાઈના નાના પુત્ર કુમારપાળ હાલ બહુ છે.

શ્રી નટવરલાલભાઈ પણ પરમ શ્રદ્ધાળુ ને સંસ્કારી હોવા ઉપરાંત દેવશુરુધર્મની આવશ્યક ક્રિયા નિત્ય કરે છે. દેવભક્તિ પૂજમાં તેો નિરંતર સ્નાત્ર બાણાવે છે અને પોતાને મળેલી અને ઉપાજન થતી લક્ષ્મીને પોતાના આત્મકલ્યાણ અર્થે સુકૃતમાં (ધર્મકાર્યોમાં) નિરંતર સારો વ્યય કરે છે, તે જ રીતે આ શ્રી ઉદ્યારત્નકૌષ અથ, જે શ્રી પૂર્વાચાર્ય શ્રી દેવભદ્રાચાર્યકૃત મહામૂલ્યો, સમ્યક્ત્વ અને પંચમણ્ડપતના સ્વરૂપ અને તેના શુણ્ઢોષો, અનુપમ કથાઓવડે હર્ષાવનાર તેમજ સિદ્ધ કરનાર અપૂર્વ છે, તેના આ અનુવાદ અંશમાં પોતાના પૂજ્ય પિતા શેઠશ્રી ઊદાલાલભાઈની ભક્તિ અને સ્મરણાર્થે એક સારી રકમની આર્થિક સહાય આપી, સભાના ધાન પ્રમાણે સીરીલ-અંશમાળા તરીકે પ્રગટ કરવા બતાવેલી ઉદારતા અને કરેલી જ્ઞાનભક્તિ માટે સભા આભાર માને છે.

શ્રીયુત નટવરલાલભાઈ કીર્ધાંશુ ઘઈ આધ્યાત્મિક, શારીરિક અને આર્થિક સંપત્તિ વિશેષ વિશેષ મેળવી જીવનમાં ધર્મના અનેક કાર્યોમાં લક્ષ્મીને સદ્વ્યય કરી સંખાવતો કરે એમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વિ * ધ * યા * નુ * કે * મ * ણિ * ઠા.

✓ ધર્માધિકારી સામાન્ય ગુણુવર્ણન.

સમ્યક્ત્વ-પદ્ધતિ : નરવર્મ રાજની કથા (૧)

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧ મંગળાચરણ	૧	૧૧ ગુણુધર ગુણિના વંદનાર્થે ગમન	૧૪
૨ સમ્યક્ત્વના સામાન્ય-વિશેષ ગુણો	૩	૧૨ ગુરુએ દર્યાવેલ દેવ તથા ગુરુનું સ્વરૂપ	૧૫
૩ સમ્યક્ત્વના સંબંધમાં નરવર્મ રાજની કથા	૪	૧૩ સાધુઓ સંબંધી વિવેચન	૧૬
૪ નરવર્મ રાજનીના ગુણો	૫	૧૪ પાપભ્રાશ્ટ્રિની સાથે વહેવાર કેવી રીતે	
૫ ધર્મ કેને કહેવો ?	૬	કરવો ?	૧૮
૬ ધર્મ સંબંધી નરવર્મ રાજના વિચારો	૭	૧૫ નિર્મીયાની મહત્તા	૧૯
૭ જોકાવલિ કારની પ્રાપ્તિ	૮	૧૬ મોક્ષમાર્ગના ફાંક સાધુઓ	૨૦
૮ મમણુદત્ત અને હરિહરનો પૂર્વજન્મ	૯	૧૭ વ્યાસધરનો પૂર્વજન્મ	૨૧
૯ જોકાવલિ કારની ઉત્પત્તિ	૧૧	૧૮ નરવર્મરાજના સમકિતની દેવ-પરીક્ષા	૨૨
૧૦ જોકાવલિ કારના ફાંકથી રાજપુત્રને ધર્મેલ નતિરમરણ	૧૩	૧૯ દેવે કરેલ રાજનીની સ્તુતિ અને આશીર્વાદ	૨૩

સમકિતનાં દૂષણો

શંકા અતિચાર : : ધનદેવની કથા (૨)

૨૦ સમકિતના દોષો તેમજ ગુણો	૨૫	૨૩ ધનદેવના ગુણનું ક્ષય થઈ જવું	૨૮
૨૧ ધનદેવનું ચરિત્ર	૨૬	૨૪ શંકાથીલ વૃત્તિથી ધનદેવને દુઃખ-પ્રાપ્તિ	૨૯
૨૨ ધનદેવનો કથવિક્રમ	૨૭	૨૫ જિનવચનમાં અમ્ય શ્રદ્ધા	૩૦

કંક્ષાના દુષ્પરિણામ : : નાગદત્તનું કથાનક (૩)

૨૬ અનિચ્છનીય કાંક્ષા	૩૧	૨૯ નાગદેવની અસ્થિરતા	૩૪
૨૭ નાગદત્તનું ચરિત્ર	૩૨	૩૦ કંક્ષાને કારણે નાગદત્તની નિષ્ફળતા	૩૫
૨૮ ધનદેવની આરાધના	૩૩		

વિચિત્રિત્વ અતિથાર : : ગંગ અને વસુમતીનું વૃત્તાંત (૪)

૩૧. લાભ્ય જીવ્યુપ્સા	૩૭	૩૫ વિદ્યાસાધનામાં ગંગની નિષ્ફળતા	૪૧-
૩૨ ગંગ અને વસુમતી(ભાર્ગ-બહેન)ની કથા	૩૮	૩૬ દેવધરને ચૂકામણિ શાકની પ્રાપ્તિ	૪૨
૩૩ સત્યરૂપોનો માર્ગ	૩૯	૩૭ ગંગ તથા વસુમતીનો પથારાપ	૪૩.
૩૪ ગંગને કલ્પબળે બતાવેલ વિદ્યાસિદ્ધિ	૪૦		

મૃદદૃષ્ટિ દોષ : : શંખનું કથાનક (૫)

૩૮ મૃદદૃષ્ટિનું સ્વરૂપ	૪૪	૪૩ સુમર્ગાચાર્ય પાસે આગમન	૪૯
૩૯ નૈમિત્તિકનું આગમન	૪૫	૪૪ કદરૂપા પુરુષનો આચાર્યે કહેલ પૂર્વભવ	૫૦
૪૦ અસુયોગ બળવાથી રાખનું ભયભાંતપણું	૪૬	૪૫ મુનિ બનેલા શંખની મહાનું ચલિતપણું	૫૧
૪૧ પ્રભાકરને રાખ બનાવવાનું કાવત્રું	૪૭	૪૬ ત્રિધામતિઓથી વ્યામોહિત ન બનવું	૫૨
૪૨ પ્રભાકરના શત્રુથી પિતા શંખનો કદર્પાંત	૪૮		

સમકિતનાં ગુણો

ઉપખૂંટણા : : રુદ્રસરિયું દુષ્ટાંત (૬)

૪૭ ગુણોની પ્રશંસા. શા માટે ?	૫૩	૫૨ વિદુર વાદોનો અંધમત મુનિએ કરેલ પરાભવ	૫૯
૪૮ છવાદિ તત્ત્વોનું સ્વરૂપ	૫૪	૫૩ અર્વાંતરમાં રુદ્રમુનિની મુક્તાવસ્થા	૬૦
૪૯ આચાર્યે કહેલ સ્વપ્ન-ફલ-પ્રમત્તા	૫૬	૫૪ અભિમાનથી ગુણોનો નાશ	૬૧
૫૦ રુદ્રમુનિએ કહેલ સ્વપ્ન-ફલ	૫૭	૫૫ ગુણપ્રશંસાથી સમકિતની પ્રાપ્તિ	૬૨
૫૧ વિદુર નામના વાદોને માટે સંધનું ફરમાન	૫૮		

સ્થિરીકરણ : : ભવદેવનું વૃત્તાંત (૭)

૫૬ સ્થિરીકરણની વ્યાખ્યા	૬૩	૬૧ અગાધર પિશાચનો હસ્તિમસ્થરાગ સાથે વાતલાપ	૭૦
૫૭ એ મિત્રાનું પુરુષાચાર્યે પરિભ્રમણ	૬૪	૬૨ હસ્તિમસ્થ અને ભવદેવનું સંયમ-મહત્ત્વ	૭૧
૫૮ હસ્તિમસ્થનું પરાપકારીપણું	૬૫	૬૩ ચારિત્રપાલનમાં હસ્તિમસ્થની શિયલતા	૭૨
૫૯ મુદ્દમાં ગંગાધરનું શ્રદ્ધ	૬૭	૬૪ ભવદેવ મુનિનું હસ્તિમસ્થને સમન્વયનું	૭૩
૬૦ ગંગાધરનું પિશાચયોનિમાં જન્મનું	૬૯	૬૫ ભવદેવના હિપેશાભાવથી દુલ્ભભોષિપણું	૭૪

વાત્સલ્ય : : ધન મુનિવરની કથા (૮)

૬૬ વાત્સલ્યની શ્રેષ્ઠતા	૭૬	૭૩ ધને વિશાહદત્તનો કરેલ બચાવ	૮૪
૬૭ વિશાહદત્ત શેઠની દ્રવ્યક્ષીણતા	૭૭	૭૪ વજીરનું સ્વરૂપ	૮૫
૬૮ વિશાહદત્તનું સર્વસ્વ દુઠાઇ બનવું	૭૮	૭૫ ધન સાધુએ કહેલ સ્વજીવંત અને	
૬૯ વિદ્યાનિપુણ દિવાકરનું આત્મજીવંતાંત	૭૯	વિશાહદત્ત સાથે પુનઃ મેળાપ	૮૬
૭૦ યોગદશાને કારણે વિશાહદત્તની વિવેકબ્રજતા	૮૧	૭૬ વિશાહદત્તની સંયમની અભિલાષા	૮૭
૭૧ સમકિત વિષે વિશાહદત્તની નિષ્ફળતા	૮૨	૭૭ વાત્સલ્યની મહત્તા	૮૮
૭૨ દિવાકરે વિશાહદત્તને હજીવાનો કરેલ પ્રયાસ	૮૩		

પ્રભાવના : : અમલદાર કથાનક (૬)

૭૮-આઠ પ્રકારના પ્રભાવક	૬૦	૮૫ અમલનો પદ્ધતિ	૬૭
૭૯ ગ્રામ ચોર સંબંધી મહાભયની ફરિયાદ	૬૧	૮૬ તપસ્વી યુનિને અમલે કહેલ સ્વજતાત	૬૮
૮૦ અમલની પ્રતિષ્ઠા	૬૨	૮૭ અમલને પ્રાપ્ત થયેલ લાભિયો	૬૯
૮૧ અમલને થયેલ મહાપિશાચનો રેળાપ	૬૩	૮૮ અમલ યુનિને રાખને કહેલ ધર્મ-પ્રભાવ	૧૦૦
૮૨ પિશાચે અમલને આપેલ વરદાન	૬૪	૮૯ અમલયુનિને હરિતપોણું કરેલ રક્ષણ	૧૦૧
૮૩ પિશાચે અમલને જાણાવેલ ગ્રામચોર સંબંધી હકીકત	૬૫	૯૦ અમલ યુનિનું તીર્થ-કરપણું	૧૦૨
૮૪ ગ્રામચોરને પકડી લેવાની અમલે બતાવેલ કુશિલ	૬૬	૯૧ પ્રભાવનાનું મહત્ત્વ	૧૦૩

પંચનમસ્કાર : : ઐદિવ રાખડું વૃત્તાંત (૧૦)

૯૨ પંચનમસ્કારનો પ્રભાવ	૧૦૪	૧૦૧ યુનિવરે આપેલ હિપદેશ	૧૧૪
૯૩ હર્ષ રાખવીનું દિગ્વિભવ-પ્રવાણ	૧૦૫	૧૦૨ નમસ્કાર મહાનંદનો પ્રભાવ	૧૧૫
૯૪ હંદયુદ્ધ માટે હર્ષ રાખવીનું કહેણ	૧૦૬	૧૦૩ યુનિને કહેલ મહિરાતપતિની હકીકત	૧૧૬
૯૫ હર્ષરાખવીની યુવરાજ ઐદિવને સિખામણ	૧૦૮	૧૦૪ મંત્રજાપ સમયે રાખને થયેલ હિપદ્રવ	૧૧૭
૯૬ ઐદિવ રાખને મંત્રીઓની સલાહ	૧૦૯	૧૦૫ રાખ અને હ્રેમપાલનો વાદવિવાદ	૧૧૮
૯૭ ઐદિવનો પિતાના સજ્જ સાથે સમાગમ	૧૧૦	૧૦૬ બનેનું પરસ્પર બંધન શુદ્ધ	૧૧૯
૯૮ ઐદિવનું નાશી જવું	૧૧૧	૧૦૭ દેવે કરેલ પ્રજ્વલતા	૧૨૦
૯૯ ઐદિવને થયેલ યુનિદર્શન	૧૧૨	૧૦૮ ઐદિવનું સ્વર્ગમન	૧૨૧
૧૦૦ શિશુને પશુ થયેલ યુનિ-સમાગમ	૧૧૩	૧૦૯ પંચપરમેશી મંત્રનો પ્રભાવ	૧૨૨

ઐત્યાહિકાર : : વિજયનું અરિવ (૧૧)

૧૧૦ જિનમંદિર નિર્માણનો વિધિ	૧૨૩	૧૨૦ અભયદાન માટે વિજયની રાખને પ્રાર્થના	૧૩૩
૧૧૧ ચક્રપુરીનું વર્ણન	૧૨૪	૧૨૧ વિજય અને રાખ વચ્ચે વાતલાપ	૧૩૪
૧૧૨ પિતાની વિજયને સિખામણ	૧૨૫	૧૨૨ સ્વયંશુદ્ધનો આત્મજ્ઞતાંત	૧૩૫
૧૧૩ ધન સંબંધી પિતા-પુત્ર વચ્ચે અર્થા	૧૨૬	૧૨૩ સ્વયંશુદ્ધને થયેલ જાતિસ્મરણ	૧૩૬
૧૧૪ ધન ન મળવાથી વિજયની બાકુળતા	૧૨૭	૧૨૪ ચોરનું આત્મજ્ઞતાંત	૧૩૭
૧૧૫ કેવળી ભગવંતને પૂજા	૧૨૮	૧૨૫ યુનિ બનેલા ચોરનો ધર્મોપદેશ	૧૩૮
૧૧૬ વિજયે પ્રાપ્ત કરેલ મંત્રવિદ્યા	૧૨૯	૧૨૬ વિજય યુનિનું ચક્રપુરીમાં મનન	૧૩૯
૧૧૭ વિજયનું રાખને સમજાવવું	૧૩૦	૧૨૭ પ્રભાકરના મીમાંસક મતનો નિરાસ	૧૪૦
૧૧૮ વિજયનો જીર્ણોદ્ધારનો મનોરથ	૧૩૧	૧૨૮ વિજય યુનિનું સ્વર્ગમન	૧૪૧
૧૧૯ જિનમંદિરનું નિર્માણ	૧૩૨	૧૨૯ પ્રભાકર યુનિને વિજયદેવની કરેલ પ્રશંસા	૧૪૨

જિનજિંમપ્રતિષ્ઠા પ્રક્રમ : : પદ્મપુત્ર કથાનક (૧૨)

૧૩૦ જિનપ્રતિમાનું વિધાન અને પદ્ધતિ	૧૪૪	૧૩૨ લીલાવતી રાણીની ધર્મચર્ચા	૧૪૬
૧૩૧ પ્રતિમાના પ્રકાર	૧૪૫	૧૩૩ ધર્મસિદ્ધાન્તો કરેલ અન્ય મતોનું નિરસન	૧૪૭

૧૩૪ લીલાવતી રાણીના જિનધર્મ-સ્વીકાર	૧૪૮	૧૪૪ પચરાજનીએ કરાવેલ સુવર્ણ મૂર્તિ	૧૫૮
૧૩૫ પશ્ચુમારને તાપસ પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલ વિદ્યા	૧૪૯	૧૪૫ જિનપ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞાનો વિધિ	૧૫૯
૧૩૬ વૈરિક્ષિંહ રાજની ધર્મચર્ચા	૧૫૦	૧૪૬ પ્રતિજ્ઞાની વિધિનું વર્ણન	૧૬૦
૧૩૭ ધત્તર મતોનું નિરસન	૧૫૧	૧૪૭ મુક્ત અને મંત્રનું વિધાન	૧૬૧
૧૩૮ જિનધર્મમાં રાજને થયેલ શ્રદ્ધા	૧૫૨	૧૪૮ પ્રતિજ્ઞા કોણ કરાવી શકે ?	૧૬૨
૧૩૯ રાજનીએ કરાવેલ યોગલુ	૧૫૩	૧૪૯ જિનભવન નિર્માણની મહત્તા	૧૬૩
૧૪૦ પશ્ચુમારે યજ્ઞદ્વારા કહેવરાવેલ સુદેવ સ્વરૂપ	૧૫૪	૧૫૦ જિનપ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞાનું ફલ	૧૬૪
૧૪૧ ક્ષેમંકર ચારણ મુનિનું મહેલમાં આગમન	૧૫૫	૧૫૧ પશ્ચુપતિને ભતિરમરણ અને અનશન	૧૬૫
૧૪૨ ક્ષેમંકર મુનિએ કહેલ ધર્મ-સ્વરૂપ	૧૫૬	૧૫૨ દેવ અને પચરાજનીને ઉપદેશ	૧૬૬
૧૪૩ પશ્ચુમારને પિતાની કિતશિક્ષા	૧૫૭		

✓ જિનપૂજા અધિકાર :: પ્રજાંકરનું વૃત્તાંત (૧૩)

૧૫૪ જિનપૂજાનો વિધિ	૧૬૭	૧૬૪ મૃતકની કથા પરથી જોગંધરને મળેલ યોધા	૧૭૮
૧૫૪ જિનપૂજાનું મહત્વ	૧૬૮	૧૬૫ સ્વપ્નમાં દેવે કરેલ સ્વપ્ન	૧૭૯
૧૫૫ મુક્તિના રાજ તથા ભવદત્ત આમાત્યનું અપ્રત્યે કરેલ અપહરણ	૧૬૯	૧૬૬ અષ્ટ પ્રકારી પૂજાનું સ્વરૂપ	૧૮૦
૧૫૬ કેવળી મુનિની દેશના	૧૭૦	૧૬૭ દેવાનંદમુનિએ સમજાવેલ જિન ભવનનું શાકાહાર્ય	૧૮૧
૧૫૭ આઠ કોશીનું સ્વરૂપ	૧૭૧	૧૬૮ રાજની કેવળી ભગવંતને પૂજા	૧૮૨
૧૫૮ કેવળી મુનિનો ઉપદેશ	૧૭૨	૧૬૯ કેવળી ભગવંતે કહેલ તેનો પૂર્વભવ	૧૮૩
૧૫૯ કેવળી મુનિની આત્મકથા	૧૭૩	૧૭૦ આમાત્યની મતિકલ્પના	૧૮૪
૧૬૦ મૃતસાધક મંત્ર	૧૭૪	૧૭૧ અણુનની ક્લીસિયું નિરસન	૧૮૫
૧૬૧ મૃતકે કહેલ કથા	૧૭૫	૧૭૨ અણુનની ક્લીલી પ્રકૃતિ	૧૮૬
૧૬૨ સોમ વિષ્ણને શિષ્યામણ્ય	૧૭૬	૧૭૩ રાજ તથા આમાત્યે સ્વીકારેલ જિનપૂજા	૧૮૭
૧૬૩ સોમને પ્રાપ્ત થયેલ રત્નો	૧૭૭	૧૭૪ રાજનું સ્વનગરે આગમન	૧૮૮

દેવદ્રવ્યની સંભાળ :: બે ભાઈઓની કથા (૧૪)

૧૭૫ દેવદ્રવ્યની મહત્તા	૧૯૧	૧૮૨ કુશીનું આગમન	૧૯૮
૧૭૬ શંકા અને સમાધાન	૧૯૨	૧૮૩ કોઠિયાનો પૂર્વભવ	૧૯૯
૧૭૭ કોષ પણ પ્રકારે દેવદ્રવ્યની રક્ષા	૧૯૩	૧૮૪ મોટાભાઈની નાનાભાઈને શિષ્યામણ્ય	૨૦૦
૧૭૮ ક્ષેમંકર રાજનીનું પરાક્રમ	૧૯૪	૧૮૫ દેવદ્રવ્યભક્ષણનું ફળ	૨૦૩
૧૭૯ યુગધર કુમારનું મધ્યરાત્રિએ પ્રવાણ	૧૯૫	૧૮૬ નાગદેવનો પચારાપ	૨૦૪
૧૮૦ કુમારને થયેલ ભતિરમરણ અને દીક્ષા-મહત્વ	૧૯૬	૧૮૭ યુગધર મુનિવરે સમજાવેલ દેવદ્રવ્યની મહત્તા	૨૦૫
૧૮૧ યુગધરના માત-પિતાનો શોક	૧૯૭		

શાસ્ત્રઅવલુભદ્ધિયા : : શ્રીગુણની કથા (૧૫)

૧૮૮ શાસ્ત્રઅવલુભદ્ધિયા મહત્તા	૨૦૭	૧૯૬ શ્રીગુણને મળેલ મળાદાસે	૨૧૮
૧૮૯ મહીધર શ્રેષ્ઠીની રાજ સાથે મુલાકાત	૨૦૮	૨૦૦ બ્દી ગયેલા શ્રીગુણે સાંભળેલ ધર્મેષદેશ	૨૧૯
૧૯૦ શ્રીગુણનું રવચંદ્રાચારીપણું	૨૦૯	૨૦૧ શ્રીગુણનું નાશી જવું	૨૨૦
૧૯૧ શ્રેષ્ઠીને રાજગુ આશાસન	૨૧૦	૨૦૨ શ્રીગુણે સાંભળેલ પેપટનું કથન	૨૨૧
૧૯૨ રાજાએ શ્રીગુણને કરેલ પૂજા	૨૧૧	૨૦૩ મુનિરાજે કરેલ પેપટનો પૂર્વભવ	૨૨૨
૧૯૩ શ્રીગુણે કરેલ દિવ્ય	૨૧૨	૨૦૪ મહીધર સાર્થવાહનું શ્રીગુણના શીખન	
૧૯૪ રાજાની મૃત્યુનો નિરવાર	૨૧૩	અર્થે પરિશ્રમણ	૨૨૩
૧૯૫ સાર્થવાહનું રાજા પાસે પુનઃ આગમન	૨૧૪	૨૦૫ સાર્થવાહની રાજા સાથે મુલાકાત	૨૨૪
૧૯૬ યાત્રિકનું રાજા પાસે આગમન	૨૧૫	૨૦૬ દેવ જાતેલા પેપટનું શ્રીગુણ પાસે આગમન	૨૨૫
૧૯૭ શ્રીગુણનું સપ્તમી જવું	૨૧૬	૨૦૭ શ્રીવિજયસુરિનો ધર્મેષદેશ	૨૨૬
૧૯૮ શ્રીગુણનો ઉદયગે	૨૧૭	૨૦૮ શાસ્ત્રઅવલુભદ્ધિયા મહત્તા	૨૨૭

સાનદાન : ધનકલતું પુત્રાંત (૧૬)

૨૦૯ સાનદાનની મૂળી	૨૨૮	૨૧૭ સૈવાલનું પરાજિત થવું	૨૩૭
૨૦૧ બ્રહ્મચર્ય રાજા પાસે આવેલ લેખ	૨૨૯	૨૧૮ વિભવચર્ય કુમારની વિવિધ વિચારણા	૨૩૮
૨૦૨ ચંદ્રસેનનો રોષ	૨૩૦	૨૧૯ વિભવચર્ય મુનિનું શિષિલપણું	૨૩૯
૨૦૩ સૈવાલ અને વિભવચર્યના સૈન્યનું યુદ્ધ	૨૩૧	૨૨૦ વિભવચર્યે ઉપાળેલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ	૨૪૦
૨૦૪ ચંદ્રસેને સૈવાલ પાસે ભોક્ષેલ દૂત	૨૩૨	૨૨૧ ધનદામે કરેલ જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીનો આદર	૨૪૧
૨૦૫ ચંદ્રસેનની વિચારણા	૨૩૩	૨૨૨ શ્રી ધનદાસ કેવળીની કેશના	૨૪૨
૨૦૬ ચંદ્રસેનના ભાસુસે	૨૩૪	૨૨૩ જ્ઞાનની મહત્તા	૨૪૩
૨૦૭ ચરપુરમની કુશળ ભાસુસી	૨૩૫		

અભયદાન : : જળ રાજર્ષિનું કથાનક (૧૭)

૨૨૪ અભયદાનનું રવચંદ્રા અને દેવ	૨૪૪	૨૩૧ શંખે દૂર કરેલ પિશાચનો વળગાડ	૨૫૧
૨૨૫ કાપાલિકનો સમાગમ	૨૪૫	૨૩૨ શંખે અપાવેલ અભયદાન	૨૫૨
૨૨૬ પાતાલકન્યા મટે ચાર મિત્રાનું પ્રયાણ	૨૪૬	૨૩૩ દેવે રાજર્ષીને આપેલ રવચં	૨૫૩
૨૨૭ કાપાલિકનો પ્રવેશ	૨૪૭	૨૩૪ જળ રાજર્ષીને ચપેલ ભતિસ્મરણ	૨૫૪
૨૨૮ શ્રેષ્ઠી પુત્રનો મૃત્યુમાંથી બચાવ	૨૪૮	૨૩૫ જળ રાજર્ષીનો વેરાગ્ય	૨૫૫
૨૨૯ ચોરને સાચું સુખ કોણે આપ્યું ?	૨૪૯	૨૩૬ જળ રાજર્ષીને કેવળદાન	૨૫૬
૨૩૦ શ્રેષ્ઠીપુત્ર શંખનું પદમધ જવું	૨૫૦		

સંયમ-સાધનમાં સહાયકભૂત જ્ઞાન : : સુબળ રાજર્ષીની કથા (૧૮)

૨૩૭ સહાયકારક જ્ઞાનથી થતો લાભ	૨૫૭	૨૪૦ સંયમકરો વહાણમાંથી જતો થયેલ બચાવ	૨૬૦
૨૩૮ મુદ્ધ જ્ઞાનના પ્રકારો	૨૫૮	૨૪૧ અતિથિદાનની ઉત્કૃષ્ટભાવના	૨૬૧
૨૩૯ સંયમકરની સમુદ્ધ-સફર	૨૫૯	૨૪૨ તપસ્વી મુનિને કરાવેલ પારણ	૨૬૨

૨૪૩ પૂર્વકર્મની પ્રભલતા વિશે સિંહનાદત્ત દર્શાવત	૨૬૩	૨૪૮ રાજપ્રીતે ઘરેલ જાતિરમરણુ અને	
૨૪૪ સંગમકર્તુ શુભરોગથી મૃત્યુ	૨૬૬	આપેલ મુનિદાન	૩૭૦
૨૪૫ સુખ્ય રાજવીની ધન સંબંધી ચિન્તા	૨૬૭	૨૪૯ દીક્ષાનો અભિલાષ	૨૭૧
૨૪૬ રાજવીની દાનવીરતા	૨૬૮	૨૫૦ મુનિદાનનો મહિમા	૨૭૨
૨૪૭ લક્ષ્મીની શક્તિ અને શત્રુ રાજાઓનો		૨૫૧ ઉપદ્રવ દાન-ધર્મનો મહિમા	૨૭૩
પરાભવ	૨૬૯		

કુમ્ભલનો ત્યાગ : : વિમલની કથા (૨૯)

૨૫૨ કુમ્ભલું સ્વરૂપ અને નિંદનીપણુ	૨૭૫	૨૫૬ વિમલની વિષરીત વિચારણા	૨૮૨
૨૫૩ મનિએ કરેલ પરીક્ષા	૨૭૬	૨૬૦ દિવાકર મુનિનું સ્પષ્ટીકરણુ	૨૮૩
૨૫૪ રાજપુત્રની વિમલને સિંખામણુ	૨૭૭	૨૬૧ દિવાકર મુનિએ કરેલ વિમલના	
૨૫૫ મક્ષ પ્રતિભાની કદર્થના	૨૭૮	મતંગેલું નિરસન	૨૮૫
૨૫૬ મત્રીને ઘરેલ ચિન્તા	૨૭૯	૨૬૨ સુરતેજ રાજાનો વિમલને ઉપાલભ	૨૮૬
૨૫૭ શુદ્ધ દાનના પ્રકારો	૨૮૦	૨૬૩ વિમલનો દેશવટો	૨૮૭
૨૫૮ સુરતેજનું સમ્યક્દષ્ટિપણુ	૨૮૧	૨૬૪ કુમ્ભલું ફલ	૨૮૮

માધ્યસ્થ શુભુ : : નારાયણની કથા (૨૦)

૨૬૫ માધ્યસ્થ ભાવનું મહત્ત્વ	૨૮૯	૨૭૨ જિનદત્ત આવકે નારાયણને સમ-	
૨૬૬ યશ કરવા સંબંધી પિતા-પુત્રની ચર્ચા	૨૯૦	ભવેલ સત્ત્વ સ્થિતિ	૨૯૭
૨૬૭ નરસિંહ ગુરુએ કહેલ તથા બહુનું કથાનક	૨૯૧	૨૭૩ જૈનાચાર્યના મેળાપ માટે નારાયણની ઉત્ક્રાંતિ	૨૯૮
૨૬૮ હૃદિરાગીની વિષમ કથા	૨૯૨	૨૭૪ સાચી સાક્ષિતાનું સ્વરૂપ	૨૯૯
૧૬૯ મહદેશ્વાનું પરિણામ	૨૯૩	૨૭૫ માધ્યસ્થભાવથી નારાયણ મેળવેલ	
૨૭૦ આચાર્યે કરેલ પરીક્ષા	૨૯૫	નિર્વાણમુખ	૩૦૦
૨૭૧ હસ્તિતાપસ સાથે નારાયણનો મેળાપ	૨૯૬		

પ્રથમ ભાગ સંપૂર્ણ.

શ્રી કથારત્નકોષ

પ્રથમ ભાગ

અણુવ્રતો.

—卐—

પહેલું અણુવ્રત.

અલસા ભવતાકાર્યે, પ્રાણિવષ્ઠે પક્ષ્ણાઃ સદા ભવત ।

પરતપ્તિષ્ઠુ નિશિરા-જ્ઞાત્યન્વાઃ પરકલત્રેષુ ॥

અર્થ:—હે ધર્મજિજ્ઞાસુઓ ! તમારે જો સદ્ગતિ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો શ્રેષ્ઠ જનોને નિહિત એવા નીચ કાર્યમાં આળસુ બની નિરુદ્ધોગી થાઓ, તેમજ પ્રાણીઓનો વધ કરવામાં હંમેશાં પાગળ બનો, પરપીડીઓમાં બધિરતા ધારણ કરો અને પર-ઓઓને વિષે જનમાંથી માફક પ્રવૃત્તિ કરો અર્થાત્ તેમની ઉપેક્ષા કરો.

૪૬

૪૬

૪૬

બીજું અણુવ્રત.

અસત્યમગ્રત્યયમૂલકારણં, કુવાસનાસચ્ચસમૃદ્ધિવારણમ્ ।

વિપત્તિદાનં પરવચ્ચનોર્જિતં, કૃતાપરાધં કૃતિર્મિર્નિવર્જિતમ્ ॥

અર્થ:—અવિશ્વાસનું મૂલ કરણ, ખરાબ વાસનાઓનું નિવાસસ્થાન, સમૃદ્ધિઓને નિવારવામાં અર્ગલા સમાન, વિપત્તિઓના મૂલ હેતુ, અન્ય જનોને છેતરવામાં અતિદક્ષ અને અપરાધોના ખબનારૂપ એવું અસત્ય વચન શાની પુરુષોએ સર્વથા ત્યાગ કરેલું છે.

૪૭

૪૭

૪૭

ત્રીજું અણુવ્રત.

યજ્ઞિર્વર્તિતકીર્તિર્ધર્મનિધનં, સર્વાંગસાં સાધનં,
પ્રોન્મીલદ્વધન્વનં વિરચિત-હ્રિષ્ટાશ્ચયોદ્ધોધનમ્ ।
દૌર્ગત્યૈકનિર્બંધનં કૃતસુગ-ત્યાગ્લેષસંરોધનમ્,
પ્રોત્સર્પત્પ્રથનં જિષ્ટ્વક્ષતિ ન ત-દ્વીમાનદત્તં ધનમ્ ॥

અર્થ:—જે યોગીનું ધન પ્રસિદ્ધ એવી કીર્તિ અને સંપત્તિનો નાશ કરે છે, તેમજ સર્વ દુઃખોનું સાધન, વધ તથા બંધનને પ્રગટ કરનાર, કિલ્લ આશયોને ઉત્પન્ન કરનાર, દુર્ગતિનું મુખ્ય કારણ, સુગતિ-શોક્ષુખના સમાગમનો રોધ કરનાર અને સંશ્યામદિકનો ભય ઉપભવનાર છે, તેવા અહતદ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાની કથા યુદ્ધિમાન ઇચ્છા કરે ? અર્થાત્ કોઈએ ન કરવી જોઈએ.

*

*

*

ચોથું અણુવ્રત.

યસ્તુ સ્વદારસન્તોષી, વિપયેષુ વિરાગવાન્ ।
ગૃહસ્થોઽપિ સ્વશીલેન, યતિકલ્પઃ સ કલ્પ્યતે ॥

અર્થ:—જે પુરુષ કામાદિક વિષયોમા વિશેષ રાગનો લ્યાગ કરી ચોતાની સ્ત્રી વિશે સંતોષ માની પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે ગૃહસ્થકોટીમા વર્તતો હોવા છતાં પણ ચોતાના શીલવડે મુનિ સમાન ગણાય છે.

*

*

*

પાંચમું અણુવ્રત.

વ્યાક્ષેપસ્ય નિર્ધર્મદસ્ય સચિવઃ, શોકેસ્ય હેતુઃ કલેઃ ।
કેલીવેદમ પરિગ્રહઃ પરિહૃતે-યોગ્યો વિવિકાત્મનામ્ ॥

અર્થ:—પ્રશમ-શાંતિશુભનો એક કદો દુઃશમન, અધૈર્યનો ખાસ મિત્ર, મોહરાજને વિશ્રાંતિનું સ્થાન, પાપરાશિની જન્મભૂમિ, આપત્તિઓનું મુખ્ય સ્થાન, અસદ્બ્રહ્માનનું ક્રોધાવન, વ્યાક્ષેપનો ભંડાર, મદનો સચિવ-પ્રધાન, શોકનો મુખ્ય હેતુ, તેમજ કલિનો એક કલિદાવાસરૂપ પરિગ્રહનો વિવેકી પુરુષોએ પરિહાર કરવો.

—શ્રી મુપાર્થનાથ ચરિત્ર (શ્રી લક્ષ્મણગણિ.)

ૐ મહિમ્

॥ ૐ શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ જીર્ણદ્રાય નમઃ ॥

શ્રીમદ્વિજયનંદદ્વરીશ્વરપાદપદ્મો નમઃ ॥

(શ્રી દેવમદ્રાચાર્ય વિરચિતઃ)

શ્રી કથારત્નકોશ.

(અનુવાદ)

સમ્યક્ત્વ-પટલ.

મના ચરણોની અઠચકતી નખમાલાની કાંતિમાં ચરણે નમેલા માણસોનું પ્રતિબિંબ પડતાં એમાં કેમ બાણે ભવશીર લોકો સંતાપ ગયા ન હોય એવું લાગે છે. તથા એ અઠચકતા નખોની માલામાંથી ઉન્નુબપણે ફિરણોનો પ્રકાશ અમકી રહ્યો છે, એથી એ કેમ બાણે શિવભવન ઉપર ચઢવાની નીસરણી ન હોય એમ પણ લાગે છે, તથા એ નખોની માલા ભયાનક એવા સસુદને પાર પામવા બાણે લેગાં ચયેલાં સારાં વહાણોની ઘટા ન હોય એવી દેખાય છે; એવી જ્ઞેમની નખમાલા શોભે છે તે પ્રથમ જિનેશ્વર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન જયવંતા વર્તે છે.

શિવનગરી તરફ પ્રયાણ કરતા લોકોને માટે મંગલકલશ સમાન એવા શ્રી વીર ભગવાન જયવંતા વર્તે છે. વીરભગવાન સુમનોડભિરામ છે એટલે સુમનો-વિક્રાન લોકો તથા દેવો એ જાનને માટે વીર ભગવાન સુંદર રૂપવાળા છે અને મંગલકલશ પણ સુમનોડભિરામ છે. સુ-સારી રીતે મનોડભિરામ-મનને ગમે તેવો છે. વીર ભગવાન ચારુપદ્ય-ચારુ-સુંદર, પદ્ય-પદ્યવાળા છે અને મંગલકલશ ચારુપદ્ય-ચારુ સુંદર, પદ્ય-

પય-પાણીવાળો છે. વળી, વીર ભગવાનનું સુખરૂપ કમળ, સુરહિ-સુગંધવાળું છે અને મંગલકળશ પણ સુરહિવચણસચવત્ છે એટલે કળશના વચણ-સુખ ઉપર સુરહિ-સુગંધી સચવત્-કમળો મૂકવામાં આવ્યાં છે. એ રીતે શ્રી વીરભગવાન અને મંગળકળશમાં શબ્દ-દ્રષ્ટિથી સમાનતા દેખાય છે. વળી જેમના લાંછન તરીકે કેસરી સિંહ છે, એવા તે વીર-ભગવાન ફરી ફરીને જયવંતા વર્તે છે. નહીં જિતી શકાય એવા કપાયોરૂપ શસ્ત્રોની ધાડને જોઈને જેનો ઉત્સાહ મળી ગયેલ છે એવો કેસરીસિંહ જ ખરેખર ભણે તેમને શરણે ન આવ્યો હોય એવો એ લાંછનનો સિંહ બાસે છે. બાકીના પણ બીજા બધાય જિનેશ્વર ભગવંતો મોહરૂપ મહાઅધિકારને લેઈવા માટે રવિ-સૂર્ય સમાન છે તથા જેમ સગા ભાઈઓ જેલખાનાના બંધનોને દૂર કરે છે તેમ તેઓ સગા ભાઈઓની પેઠે અમારાં ભવરૂપ જેલખાનાનાં બંધનો દૂર કરે.

જેમના માથા ઉપરની ફણાઓ ઉપર રહેલા મણિઓની કાંતિ બહુ દૂર સુધી પસરેલી છે એવા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની સ્થિર રહેલી દીવાની જેવી જણાતી કાંતિ મારા અધિકારને હરી દે.

આસપાસ કુંડાળાવાળી ચંદ્રની કળા જેવી દેખાતી દેવી ભગવતી વાણી-સરસ્વતી જયવંતી વર્તે છે. વાણીનો ટેહ વિલસતાં નિર્ભળ કિરણોના મંડળથી સુશોભિત છે તેમ ચંદ્રકળાનો ટેહ પણ નિર્ભળ કિરણોના મંડળથી સુશોભિત છે.

વાસુદેવોની પેઠે દેખાતા શુરુઓ મારું વાંછિત નિક્ષિતપણું કરે. શુરુઓ જ્ઞાનાદિકે લક્ષ્મી સંહિત છે અને વાસુદેવો પોતાની શ્રી-લક્ષ્મી નામની સ્ત્રી-પત્ની સંહિત છે. શુરુઓ સ્વયં ઉપર અધિષ્ઠિત છે અને વાસુદેવો સ્વત્વા-સત્યભામા નામની સ્ત્રીના અધિષ્ઠાતા છે. શુરુઓ સત્પુરુષના ચક્ર-સમૂહને નંદક-આનંદ આપનારા છે અને વાસુદેવો સત્-વિભમાન એવા ચક્ર-સૂદર્શન ચક્રવટે નંદક છે તથા શુરુઓ સુખયા-સારી મતિઓ તરફ જનારા હોય છે અને વાસુદેવો સુગયા-સારી ગયા-ગદાવાળા હોય છે. એ રીતે શુરુઓ અને વાસુદેવોનું અહીં શબ્દદ્રષ્ટિએ સરખાપણું બતાવેલ છે.

એ પ્રમાણે સ્તુત્ય જનોની સ્તુતિ કરીને સામર્થ્ય પામેલા એવો હું, સમ્યક્ત્વ વગેરે તત્ત્વોની જેમાં સનિસ્તર હકીકત વર્ણવાયેલી છે, એવા શ્રી કથારત્નકોશને કહેવાનો છું. અહીં શ્રી જિનેદ્રના પ્રવચનમાં, શાસ્ત્રોક્ત રીતે આચરવાનાં ક્રિયાકલાપને બરાબર સમજતા હોય તો એક મુસુનિ અને બીજો સુશ્રાવક. એ બન્ને સુશ્રિત પ્રવૃત્તિ માટે અધિકારીરૂપ છે. સુશ્રાવકપણા વિના મુસુનિપણું થણું કરીને સંભવતું નથી અર્થાત્ એ મત્વથી દેશનિરતિને બરાબર આરાધી હોય-આચરણમાં ઉતારી હોય તે મત્વથી સર્વનિરતિને બરાબર આચરણમાં ઉતારવા સમર્થ થાય છે. જેનામાં જૈનના સામાન્ય શુણે હોય અને બીજા વિશેષ શુણે પણ હોય તે, સુશ્રાવકપણાનો લાભ પામી શકે છે.

એટલે સુધાવકપણાને સાચવી શકે છે. નીચે જણાવેલાં સમ્યક્ત્વ વગેરે દ્વારોદ્વારા જૈન સામાન્ય ગુણોવાળાની કસોટી કરી શકાય એમ છે.

૧ સમ્યક્ત્વગુરુ હોય, સમ્યક્ત્વના દોષો-૨ શંકા, ૩ કાંક્ષા અને ૪ વિચિકિત્સા વગરનો હોય. ૫ અવિમૂઢહિવાળો હોય, ૬ ઉપશુદ્ધિ એટલે સમ્યક્ત્વવાળાનો ઉત્તેજક હોય, ૭ સ્થિર કરનાર એટલે જેઓ સમ્યક્ત્વથી ખસી જતા જણાતા હોય તેમને સમ્યક્ત્વમાં સ્થિર કરનારો હોય, ૮ વાત્સલ્ય-સમ્યક્ત્વવતો તરફ વાત્સલ્ય ધરાવતો હોય, ૯ સમ્યક્ત્વની પ્રભાવના વધે તેમ પ્રવૃત્તિ કરનાર હોય, ૧૦ પંચ નમસ્કારનો પરમભક્ત હોય, ૧૧ ચૈત્યો કરાવતો હોય, ૧૨ ચેલમાં ગિંઓની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવતો હોય, ૧૩ પૂજા કરવામાં ઉદ્યમવંત હોય, ૧૪ જિનદ્રવ્યનો રક્ષક હોય, ૧૫ શાસ્ત્રોને સાંભળવા તરફ હૃદયવાળો હોય, ૧૬ જ્ઞાનઘાતા, ૧૭ અભયઘાતા, ૧૮ સાધુઓનો સહાયક હોય, ૧૯ કુશકો-ખોટા કદામીઓને દૂર કરનારો હોય, ૨૦ મધ્યસ્થ, ૨૧ સમર્થ, -ચકિતશાળી, ૨૨ ધર્મીના અર્થી-ધર્મીના ખપી, ૨૩ આલોચક, ૨૪ ઉપાયજ્ઞ-ઉપાયોને બાજુનાર, ૨૫ ઉપ-શાંત-શાંતિવાળો, ૨૬ દક્ષ-ક્રોધીપણવાળો, ૨૭ હક્ષિણ-હાક્ષિણ્યવાળો, ૨૮ ખીર, ૨૯ મંબીર, ૩૦ છદ્ધિયો ઉપર જ્ય મેળવનાર, ૩૧ અપિશુન, ૩૨ પરોપકારો અને ૩૩ વિનયવાન. આ તેઓના ગુણોને સમજાવવા એક એક ગુણને લઈને નરવર્ત્ત વગેરેનું એક એક કથાનક અર્ઘી કહેવામાં આવેશે.

જેનામાં જૈનના આ સામાન્યગુણો હોય તે માનવ, વિશેષગુણોને ધારણ કરવાની ધીરતા મેળવી શકે છે અને તે વિશેષ ગુણો ‘જીવવધવિરમણુ’-‘જીવહિંસાથી અટકવું’ વગેરે છે. ૧ જીવવધવિરમણુ-જીવવધની પ્રવૃત્તિથી અટકવું. ૨ અલિંગવિરમણુ-અસત્ય વચનથી અટકવું. ૩ પરદ્રવ્યહરણવિરમણુ-પારકી વસ્તુઓની ચોરી કરવાની પ્રવૃત્તિથી અટકવું. ૪ સુવર્તિવર્જન-શ્રદ્ધાચર્થપાલન. ૫ પરિશ્વરપરિભ્રમણુ-પૌતાના પરિશ્વરનું-ધન ધાન્ય નોકર ચાકરોનું પ્રમાણ બાંધવું. ૬ દિશામાન-અનનાજમનના વ્યવહારવાળી દિશા-જોડું પ્રમાણ બાંધવું. ૭ લોગઉપલોગનું પરિભ્રમણુ-પૌતાના નિત્ય ઉપલોગમાં આવતી ખાનપાન, વસ્ત્ર, ધાત્ર, આભૂષણ વગેરે વસ્તુઓનું પ્રમાણ કરવું તથા પૌતાના ધેધોલું પ્રમાણ કરવું અને જે ધધા વર્ત્ય કહેલા છે તેમના ત્યાગ કરવો. ૮ અનર્થદંડવિરમણુ-વિના કારણે કરાતી અનર્થ ઉપભવનારી પ્રવૃત્તિઓથી અટકી જવું. ૯ સામાયિક-સમ-ભાવનો અભ્યાસ પાઠનારી ક્રિયા નિયમિત રીતે કરવાનું મત-સામાયિક કરવું. ૧૦ દેશાવકાશિક-દૌભીની જમી વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિઓનું આપ રાખવું. ૧૧ પૌપથ મત કરવું, ૧૨ અતિથિકાનનો નિયમ રાખવો. ૧૩ વંદન ૧૪ પ્રતિકેમણુ-આચરેલા દોષોની આલોચના કરવી અને ફરી વાર એ દોષો ન થાય એ રીતે પ્રવૃત્તિ ચાટે સાવધાનતા રાખવી. ૧૫ કાયેત્સર્ગ-આત્મચિંતન-ધ્યાન કરવું. ૧૬ સંવરની પ્રવૃત્તિ કરવી-સંવર એટલે મનમાં દોષો

ન પેસે કો રીતે સાવધાનતા રાખીને ચતનાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી અને ૧૭ પ્રવ્રત્તયા-આ અહીં ગણ્યવેલા સત્તર ચતનાપૂર્વક વિશેષ શુભો છે અને તે દરેક શુભ દીઠ જ્યોત્સવ વગેરેના કથાનકો કેમવાર અહીં કહેવાનાં છે. વળી માનવમાં તે તે શુભો હોય તો શા શા લાભ મળે છે, કો રીતે અન્વયદૃષ્ટિથી અને તે તે શુભો ન હોય તો શા શા ગેરલાભ મળે છે કો રીતે વ્યતિરેકદૃષ્ટિથી કો બધાં કથાનકો કહેવાનાં છે.

જેમ જુમિ શુદ્ધ હોય તો તે ઉપર દોરેલું ચિત્ર વિશેષ ચોલે છે, સ્થિર રહે છે અને લાંબા કાળ સુધી ટકી શકે છે, તેમ જ પુરુષમાં ઉપર કહેલા તેત્રીશ સામાન્ય શુભો હોય તે પુરુષમાં તે વિશેષ શુભો વધારે લીધી નીકળે છે. અહીં જ સામાન્ય શુભો અને વિશેષ શુભો કહેલા છે તે તો સ્પષ્ટ માત્ર છે અને સંક્ષેપથી કહેલા છે, માટે તેવા પ્રકારના ધીળ પશુ સામાન્ય શુભો અને વિશેષ શુભો પશુ સંભવી શકે છે અને તે ધીલ રીતે પશુ ગણાવી શકાય છે, કો ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. જે જીવો સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી પાતાનું આયુષ્ય બાંધી લીધેલ ન હોય કોવા અને જેમનામાં સમ્યક્ત્વનો શુભ પ્રગટેલો છે તે જીવો નરક અને તિર્થંજ યૌનિઓમાં અવતાર પામતા નથી, વળી કોવા સમ્યક્ત્વ શુભના ચોડા પશુ સ્પર્શને પામેલા જીવોને વધારેમાં વધારે અપાર્થ પુણ્યલપરિવર્તન કરતાં અધિક સમય સુધી લવજમણ સંભવતું નથી. વળી જે માનવમાં ધીળ અનેક શુભો પસરેલા છે કોવા તે લાંબા સમય સુધી આ સમ્યક્ત્વ શુભને બરાબર સ્પર્શેલો હોય કોટલે સમ્યક્ત્વ શુભ અને તદ્દનુસાર તેનું આયુષ્ય હોય તો કો નરવર્મ નામના રાખની પેઠે પરમ સુખના સમૂહને પામે છે. પહેલાનાં સમયમાં રાજા નરવર્મ જે પ્રકારે સમ્યક્ત્વ શુભને પામેલો છે અને તે, કો શુભ ચેળવીને પરમ કલ્યાણનું લાજન થયેલો છે તે બધી હકીકત અહીં કહેવાની છે તેને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો.

આ જાંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં ભારત નામનું પ્રસિદ્ધ ક્ષેત્ર છે. તેમાં અગધદેશના તિલક જેવી અને છંદની નગરી જેવી રમણીય વિજયવતી નામે નગરી છે. કો નગરીએ કોઈવાર લયને તો લીકો જ નથી, કો નગરીની પ્રસિદ્ધિ બધી દિશાઓમાં થયેલી છે કોમાં વસનારા લોકોના સમૂહ સમૃદ્ધિવાળો છે. કો નગરી આસપાસ ખાણો તથા ધીળ નગરી આવેલાં છે. કોની આરે જાણુ કાંજાઓથી સુચોભિત કોવો કોક જાણુ કોટ શોભતો હતો, જાણુ કે આકાશમાં અદ્ધર રહેલી નક્ષત્રોની જોણી કદાચ નીચે ન પડી જાય કોની સંકાષી તે નક્ષત્રોને યંભાવી રાખવા માટે કો કોટ કોવડો મોટો જાણુ યજ્ઞવામાં આવ્યો ન હોય કોમ દેખાતો હતો. કો નગરીની આસપાસ જાંબા કોમ તરજોવાળી કોક ચોટી ખાદ્ય શોભી રહી છે. જાણુ કે કો નગરીમાં વસતા હિમાલય જેવા ચોટાં અનેક દેવમંદિરોનાં તથા ધર્મશાળાં સમૃદ્ધિવાળા લોકોનાં કર્શન કરવા માટે જાણુ કે જંગા નદી જ આવેલી ન હોય કોવી તે ખાદ્ય દીપે છે. કો નગરીમાં દેવતા આયુધશાળામાં જ ગયા કોટલે ગદા છે, ધીજે કયાંય ગયા કોટલે ગદો (ચોગો) નથી. માનવીઓનાં વરમાં જ સુમનોજ-કૂલોનું બંધન થાય છે,

બીજે કયાંય સુમનો બંધ-સારા સારા માનવોતું બંધન નથી. વળી જો નગરીમાં જે ધનુષ્ય આકૃષ્ટશુભ્ર-દોરી જેવીને ચઠાવેલું છે તેમાં જ પરવધ-શત્રુનો વધ છે પરંતુ લોકોમાં જેઓ શુભો ઉપર આરૂઢ થયેલા છે-શુભવંત જનો છે તેમના તરફથી કયાંય પરવધ-જીવહિંસા થતી નથી. જો નગરીમાં રહેનારા લોકો તપશ્વર્ધા, દાન અને વિદ્યાની પ્રવૃત્તિમાં મગ્ન દેખાય છે, સંત પ્રકૃતિના છે અને પવિત્ર છે, જોથી કરોને જો નગરી નિરંતર ઉત્સવવાળી અથવા નિરંતર યજ્ઞવાળી તથા બજે કે જેમાં કૃતઘ્ન-સતઘ્ન આવીને વસેલો છે એવી શેણે છે. નરવર્મા નામે રાજા જો નગરીમાં રાજ્ય કરે છે. નમસ્કાર કરતા મંત્રી, સામંતો વગેરે દ્વારા જો રાજ્યનું પાદપીઠ શેણે છે અને જયશીરૂપ હાથથીને બાંધવાને બજે કે જો રાજા જોકે મોટા હાથી બાંધવાના થાંભલા સમાન ન હોય એમ દેખાય છે. વળી, જો રાજા, બીજા બધા રાજાઓ કરતાં, બધી કળાઓમાં કુશળતા, અને દાનવૃત્તિવાળો શાસ્ત્રના અર્થોનો જોધ વગેરે અનેક સફળશુભાળો હોઈને વિશેષ અધિમાતો છે એટલે જ જો બધા રાજાઓને સારા ઉદ્ધારણરૂપ બનેલો છે. કયાંકોશકાર કહે છે કે-હું માતું છું તેમ વિનય અને નીતિ વગેરે શુભો જો રાજામાંથી જ નીકળેલા હોવાથી પ્રભુનું પાલન જે રીતે જો રાજા કરે છે તેવી રીતે બીજે કયાંય થતું નથી. જોવા રાજાની પ્રભુ ઉત્તમ વસ્ત્રો અને ઘરેણાંઓથી મંડિત હોય તેમાં શી નવાઈ કહેવાય ? પરંતુ જો રાજાના શત્રુની જીવો પશુ મોતીના હાર અને કપડાંઓથી સુશોભિત છે. (શત્રુની જીવો જો રીતે સુશોભિત હોય જો તે વિશેષવાળી વાત કહેવાય માટે તેનો પરિહાર કરવા મુત્તાહાર-અંસુવલિમૂલિયા નો અર્થ આ પ્રમાણે કરવો મોતીના હાર જેવાં અંસુ-આંસુઓવડે એટલે જો રાજાના શત્રુની જીવો જોરજોર જેવડાં આંસુઓથી સુશોભિત છે અર્થાત્ રાજાની શરવીરતાને લીધે શત્રુઓ મરાયા હોવાથી તેમની જીવો રહી રહી છે.) વળી જો રાજા, દેવ અને શુર તરફ ભક્તિવાળો છે, નાસ્તિકતાના બધા-મોહથી મુક્ત છે. જો રાજા ચમરસનો-શાંતિનો ખપી છે છતાં બધાં રિપુઓને જોણે જીતી લીધેલાં છે. શાંતિનો ખપ અને છતાં શત્રુઓને જિતવાની પ્રવૃત્તિ જો જેમાં નિરોધ છે, તેનો પરિહાર આ પ્રમાણે છે. સમર-સહિયોગ એટલે સમર-યુદ્ધમાં સહિય-જોગ-સાવધાન છે તેથી જો રાજાએ બધાં રિપુઓને જીતી લીધેલાં છે. જેમ કુષ્ઠને લક્ષ્મી નામની પત્ની છે તેમ જો રાજાને નવા કમળની પાંખડી જેવી પહેાળી આંખવાળી અને શીલ વગેરે શુભોના ઘર જેવી રતિમુંદરી નામે સ્ત્રી છે. જો સ્ત્રીને જોવાથી એમ જણાય છે કે રૂપને નિર્માણ કરવાની ઉત્કૃષ્ટ નિષ્ઠાવાળા બ્રહ્માની બજે જો જોકે અદ્ભુત સિદ્ધિ ન હોય એવી જો સુંદર દેખાય છે અને જોથી જ જગતમાં એના જેવી બીજી કોઈ નારી નથી એવું સંભળાય છે.

બુધ નામના બ્રહ્મે તેણે આપનાર તથા કુવલ્ય-ચંદ્રવિકાસી કમળોને આનંદ આપનાર જોવા શરદઋતુના નિર્મળ ચંદ્ર સમાન, બહુતોસો-કાલા પુરુષોને સંતોષ

આપે એવો, નીતિમાં નિપુણ અને કુવલય-ભૂવલયને આનંદ ઉપભવનાર એવો તેને હરિદ્વચ નામે એક પુત્ર છે. રાજા નરવર્માને કૂર્મની પેઠે એ હરિદ્વચ પુત્રની હયાતી પરમ સહાયતારૂપ હોવાથી એ વિશેષ પરિશુદ્ધ હતો અને તેથી જ તે ભારે એવા પશુ રાજ્યભારને જેમ શેષનામ ભૂભારને વહે છે તેમ વહેતો હતો. રાજાને મતિસાગર વગેરે અનેક મંત્રીઓ હતા. તે ગદ્યા સુકુળમાં જન્મેલા, વિનયવાળા, દક્ષ, ધીર, સ્વામિભક્ત અને શાસ્ત્રના-રાજનીતિશાસ્ત્રના તથા બીજા પશુ અનેક શાસ્ત્રોના અર્થની સમજના પાર-ગામી હતા. તે મહાત્મા રાજા એવા એ મંત્રીઓ ઉપર રાજ્યનો ભાર મૂકીને પંડિતોએ વખાણેલ એવા વિષયસુખને ઉચિત સમયે અનુભવતો સમય ગાળતો હતો. હવે કોઈએક દિવસે જ્યારે રાજા સભામાં સુખાસન ઉપર બેઠેલો હતો ત્યારે ત્યાં ધર્મકથા ચાલતી હતી અને રાજા તેને સાંભળતો હતો. એ સભામાં એક સભાજન બોલ્યો-કે જે જે કાર્યો લોકવિકૃદ છે તે ગદ્યાનો હંમેશને માટે ભાગ કરવાથી, કાશ્ચિદ્ય શુભને રાખવાથી અને દુઃખી જનો ઉપર કથા કરવી તે ઉત્તમ ધર્મ છે. બીજે વળી એમ બોલ્યો-કે ધર્મ શું છે ? તેણે સ્વરૂપ કેવું છે ? તેના કળનો લાભ કેને મળે છે ? શું 'ધર્મ' છે ? એ વગેરે વાત સાચી છે ? એ ગદ્યા માત્ર કદપના છે ? પછી ત્રીજે વળી એમ બોલ્યો કે-પાતપોતાની કુલપરંપરાથી જે પ્રવૃત્તિ ચાલી આવે છે અને જેનું પરિણામ પ્રત્યક્ષ છે એ જ ધર્મ છે, એ સિવાય બીજું કોઈ ધર્મતત્ત્વ નથી. બીજાએ વળી એમ જણાવ્યું કે શાસ્ત્રમાં જે પ્રવૃત્તિ માટે વિધાન બતાવેલ છે અને જે પ્રવૃત્તિ માટે નિષેધ કહેલ છે તે જ 'અર્થ' ધર્મ તત્ત્વ છે; પરંતુ એ નરી પોતાની બુદ્ધિની કદપના માત્ર નથી. તે પછી બીજે વળી એમ બોલ્યો કે, શાસ્ત્રો તો ઘણાં થ છે અને તે ગદ્યાનાં નિર્ણયો પશુ જુદી જુદી ભાતના એક બીજાથી ભિલેલા છે, અનેક પ્રકારના છે, તેમાં અનેક મતભેદો છે એમાં 'અર્થ' ધર્મતત્ત્વ કયાં છે ? એ કોણ સારી રીતે જાણી શકે ? એ પ્રમાણે ધર્મ સંબંધી અનેક વિચારો સાંભળીને રાજા સંદેહમાં પડી ગયો તેણે વિચાર્યું કે ધર્મ તો પરમ પુરુષાર્થ છે, તેને આ લોકોએ મોટા સંદેહના ત્રાજવામાં ચડાવીને ચક્રોળે ચડાવ્યો છે. જેમ આકાશકુસુમનો સંભવ નથી તેમ ધર્મનું નામનિશાન પશુ ન હોય એમ બને નહીં. જે તરફ આભાલગોપાલની, સ્ત્રી-જોની અને ડાહ્યા લોકોની પશુ પ્રવૃત્તિ થતી દેખાય છે એ ધર્મ ન જ હોય એમ કેમ મનાય ? સંસારમાં કેટલાક લોકો હાથીને હોદ્દે ચડીને રાજ્યલક્ષ્મી લોગવે છે, કેટલાક લોકો સુદમાં ઘોડેસ્વારોને હરાવીને રાજ્યલક્ષ્મી લોગવે છે, વળી બીજા કેટલાક તેમની જ સાથે તનતોડ મહેનત કરીને અને જોથી પરસેવામાં રેળજેળ ચઢીને મહાકંઠે આજીવિકા ચલાવે છે, કેટલાક વળી સુંદર લોખન અનાચાસે જ મેળવી શકે છે અને બીજાને પશુ આપી શકે છે, વળી, બીજા કેટલાક ઘરે ઘરે ભમતા છતાં ચ મહાકંઠે વાસી અને હલકો આહાર મેળવી પછી મહાદુઃખથી ઉદ્દેગ પામેલા એકલા જ

સાંજ પડતાં જમી લે છે, બીજા કેટલાક પોતાના નિરુપમ રૂપથી કામદેવની કીર્તિને પણ સાંખી પાકી નાખે છે અને પોતાના જોવા અદ્ભુત રૂપથી લોકોનાં હૃદયોને જેમ ચંદ્ર કુચુકનાં વનોને આનંદ આપે છે તેમ હરેશ્વર આનંદ આપે છે. ત્યારે બીજા કેટલાક શ્વાસ, તાવ, ખાંસી, કોઠ અને ક્ષય વગેરે રોગોને લીધે જેમનાં અંગો સકી ગયા છે, યા કીલ્મ મધ ગયા છે જોવા છે અને જેમની વાત સાંભળતાં જેમના પિતાઓ પણ ઉદ્વેગ પામે છે જોવા છે. કેટલાક લોકો પુષ્ટ સ્તનવાળી અને હરણાં જેવી ચંચળ આંગણવાળી સ્ત્રીઓદ્વારા ઘેરાયેલા રહે છે, તથા જેમના શુભો ગવાયા જ કરે છે જોવા તેઓ જે માણસ તેમની પાસે જે કાંઈ માગવા આવે તેને સચેટ ધન આપી શકનારા જોવા છતાં સુધી વિલાસો જ માણસ કરે છે, ભારે વળી બીજા કેટલાકની ઉપર તેમની દુઃશીલ સ્ત્રીઓ ફેટેલી હોય છે અને તેમના કંઠકંઠ જોમ કરીને કંઠકા બોલતી હોય છે જોવા તેઓ જલદી મૃત્યુ આવે જેવી માનતા કરનારા સાલાપોલા ઘરમાં પડ્યા રહે છે. આ પ્રમાણે માણસ તરીકે તો ગણા માણસો એક સરખા છે છતાં તેમનામાં જે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ભુલો ભુલો મુખ દુઃખો ડેખાય છે અને આ સંસારની જે ભતતની વિચિત્રતા અનુભવાય છે તે બધું ધર્મ અને અધર્મ ન હોય તો સારી રીતે ઘટી શકતું નથી. જો બધી વિચિત્રતાઓનું અને જો ગણા મુખ અને દુઃખના લાસોનું નિર્ણાત્મક કોઈ તરવ શુદ્ધ બુદ્ધિથી ભણતું ભેઈએ અને જે પુરુષ શાસ્ત્રના અર્થો ભણવામાં કુશળ હોય અને માનવમાત્રનું હિત કરનાય હોય તેવા પુરુષના એટલે સુધાના વચનથી જ જો બધું ભણી શકાય. જોવો સુશુર પણ પૃથ્વીમાં શોધ્યો જડતો નથી, જેમ ચિંતામણી રત્ન મહાકાંઠે મેળવી શકાય છે તેમ જોવા સુશુર પણ અનેક ભવેમાં ઉપાર્જીલાં ભારે સુકૃતના પરિપાકને પ્રકર્ષ કર્યો હોય તો જ પામી શકાય છે.

રાજા નરવર્મા એમ વિચાર કરતો હતો જોવામાં તો સાયંકાલીનાં કામકાજની પૂર્ણતાને સ્મયવનાકું જોવું પ્રલયકાળના શ્રેષ્ઠ જેવું જાણીત વાણું વાગ્યું. હવે થોડા થોડા હલતા કમળની પાંખડી સમાન લાભી આંગણવાળા રાજાએ સલામું વિસર્જન કર્યું અને ગણા માણસોને જવાની રજા આપી એટલે ગણા સલાજનો ભીડી, રાજાને પ્રણામ કરીને પોતપોતાને ઘેર ગયા.

બરાબર જો વખતે માથા ઉપર હાથ ભેંસીને અને રાજાને નમીને તેનો દ્વારપાળ રાજાને વિનંતિ કરવા લાગ્યો કે-હે દેવ ! તમે સાંભળો. તમારો પ્રિયમિત્ર કે જે દૂર દેશ-તરથી આવેલો હોઈને તમને મળવાને વિશેષ ઉત્કંઠિત થયેલ છે તે મળવાને માટે આવીને બહાર બેસેલો છે તો આપનો શું હુકમ છે ? રાજા બોલ્યો-તું તેને મારી યાસે મોકલ. પછી દ્વારપાળે મોકલેલો તે, રાજાસલામાં પહોંચ્યો અને રાજાએ તેની તરફ સહર્ષ દ્રષ્ટિથી જોયું. તો મહાનદર નામે પોતાનો પ્રિયમિત્રને જોવે છે. ઘણા લાંબા વખતે તે અહીં ચા માટે આવેલ છે ? એમ રાજા વિચારે છે ત્યાં તે મિત્રે રાજાને આદરપૂર્વક પ્રણામ કર્યા અને

રાજા તેને સ્નેહપૂર્વક લેટી પડ્યો. આસન ઉપર બેઠેલા એને રાજાએ પૂછ્યું-હે પ્રિય મિત્ર ! તું આટલા સમય સુધી ક્યાં ક્યાં જામો-ફરી આવ્યો ? શું શું દીકું ? અને શું શું પેઠા કર્યું ? મિત્ર જોલ્યો-હે દેવ ! લાટ, મહારાજ, ગોક, સોરક, પારિપાત્ર, મલય, માલવા, વેરાગર, વજ્રાકર, દેશ, સિંધ, સીવીર, કાશી, કૌશલ, નેપાલ, ફીર અને બાલધર વગેરે દેશોમાં હું ફરેલો છું. ત્યાં જુદો જુદો પોવાક પહેરનારાં અનેક નરનારીઓને મેં દીઠાં છે. એ દેશોમાં દેવભવન જેવાં ઊંચાં ભવનો મેં જોયેલાં છે, મહેલ સરખા રાજાઓ મેં એ દેશોમાં જોયેલા છે તથા એવાં અનેક અનેક આશ્ચર્યો મેં તે દેશોમાં જોયેલાં છે કે જેનું વર્ણન પણ કરી શકાય જોમ નથી. તથા એ દેશોમાં ફરી ફરીને મેં કુબેર ભંડારીના કરતાં વધારે ભંડાર-અર્થ પેઠા કરેલો છે તથા ત્રણ જગતમાં સાર જેવો એવો આ જોક જોડાવલ હાર મેં મેળવેલો છે. હે પૃથ્વીનાથ ! બીજાં બધાં કરતાં એ હારની પ્રાપ્તિ જ અનેક આશ્ચર્યોથી ભરેલી છે. આ હાર એવો છે કે જોની પ્રાપ્તિની હકીકત સૌ કેાઈના ચિત્તને વિસ્મય રસથી ભરી દે જોવી છે.

હવે મધુર મધુર શુંજતું, ઉદામ તબલાના અને સરસ ઠાલના અવાજોથી ભરેલું, નાચનારી અનેક વારાંગનાઓની મહિમય ધમધમતી ઘુમરીઓના અવાજવાળું, કાનને ભારે સુખ આપનારા સંગીતના ભારે સ્વરથી ભરેલું એવું બે નાટક રાજસભામાં ચાલતું હતું તે નાટકને પવનથી હલેલા કમળની જેવા હાથવડે રાજાએ અટકાવી દીધું. અને એ રીતે નાટકને અટકાવીને રાજા જોલ્યો-હે પ્રિય મિત્ર ! હમણાં બીજી બધી વાતો જવા દે પરંતુ આ હારની પ્રાપ્તિ તને જે રીતે થઇ છે તે બધી હકીકત તું સાવધાન થઇને મને જણાવ.

તે મિત્ર જોલ્યો-હે દેવ ! સાંભળો. પહેલાં તમારી પાસેથી નીકળીને હું ધન કમાવાને કારણે પૂર્વદેશમાં જઈ પહોંચ્યો. હાલતોચાલતો હું સિંહ અને હરણો જેમાં વસેલાં છે એવી ભયાનક અને ખીચોખીચ અનેક વૃક્ષોનાં જંગલથી સાંકડી બનેલી દુવધાં નામની અટવીમાં સુરકેલીથી જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં પહોંચતાં મારી પાસેનું પૂર્વે આણી રાજેલું બધું પાણી ખૂટી ગયું તેથી હું ત્યાં ભારે બાબુજો તરફ પાણીને શોધવાની પ્રવૃત્તિમાં લાગી પડ્યો. જ્યારે ક્યાંય પણ મારા માણસો પાસેથી પાણી વિષે કાંઈપણ ન સાંભળું, અને મેં પણ ક્યાંય પાણી ન દીકું ત્યારે હું ભારે ભયભીત થઈ ગયો અને વનખંડ તરફ શીઠ વેગથી જઈ ચડ્યો. એ વનખંડમાં સૂર્યમંડળની જેવા ભારે તેજસ્વી એવા જોક લેનાચાર્યને મેં દીઠા. બાલુ કે એ પ્રકાશનો રશ્મિ પોતે જ ન હોય અથવા સુશ્રમણધર્મ પોતે જ હોય એવો અને બહુ શિખો સહિત સંયુક્ત વળી એ વિંધ્યપર્વતની પેઠે બહુસાવજો છે એટલે અને બહુ શિખો સહિત સંયુક્ત વળી એ વિંધ્યપર્વતની પેઠે બહુસાવજો છે એટલે વિંધ્યપર્વત જેમ બહુ સાવજ (શાવક) જંગલી-ફૂર પ્રાણીઓવાળો છે તેમ એ બહુસાવજ (શાવક)વાળા એવા. વળી ઉંદની જેમ બૃહસ્પતિનો વર્ગ રક્ષા કરે છે તેમ આ આચાર્ય જીવવગ્ન-જીવ માત્રની રક્ષા કરનારા હતા. એમનું ગુણધર સૂર નામ હતું. એ આચાર્યની

આગળ ઉલ્લેખિત ઝળહળતા મહિમય સુકુટવડે ગહચકિત કપાળવાળો, તાબા ઊગતા સૂર્યથી સુરોભિત ઉદયાચલ પહાડ જેવો તેજસ્વી, આમણાં જેવાં મોટાં મોટીઓનો મનોહર હાર પહેરવાથી જેનું આપું મ ગળું—આઓ મ કંઠ-કંઠાઈ ગયો છે એવો, બાણે કે તારાસમૂહથી મેરુપર્વત પોતે હોય એવો લાસતો અને પોતાની બારબેળનવંતી દેવીની સાથે આવેલો કોઈ દેવ શ્રીજિનજગવાને ઉપદેશેલ ધર્મને સાંભળતો થોડો હતો એમ મેં ભેયું. અમૃત જેવાં તે મુનિપતિનાં વચનો સાંભળીને અને તે દેવના હારમાંથી નીકળતાં અમૃત જેવાં રીતળ કિરણોને ભોંધને મારી અને પ્રકારની તુષ્ટા જોટલે બાણ તુષ્ટા અને અંદરનો સંતાપ જો જાનની શાંતિ થઈ ગઈ, આ બધું ભોંધને મને જો આચાર્ય તરફ વિશેષ ભક્તિભાવ ઉપજ્યો અને પેલા દેવ તરફ પશુ બહુમાન થયું એથી આચાર્યને અને જો દેવને પ્રજ્ઞામ કરીને હું તેમની પાસે જોડા.

હવે દેવે પોતાની વિકસિત કમળની પાંખડી જેવી આંખ મારા તરફ ફેરવી અને બાણે કે જોને કોઈ વિશેષ સ્નેહવાળો પોતાનો લાઇ ન મળ્યો હોય જો રીતે જોણું મારા તરફ ભેયું અને એથી જો બૂબ સંતાપ પામી આચાર્યને પૂછવા લાગ્યો: કે મળવંત ! આ પુરુષ કોણ છે ? વળી, જોને ભોતાં જ અને મનમાં વિશેષ સંતાપ કેમ થયો ? દેવનો આ પ્રશ્ન થતાં તેનો ઉત્તર આપતા આચાર્ય નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા: કે દેવ ! તને પોતાને જ અવધિજ્ઞાન થયેલ છે અને તે જ્ઞાનદ્વારા તું સાચી હકીકતને બરાબર જાણે છે જોટલે તને તે પૂછેલા પ્રશ્ન વિશે થું કહેવાતું હોય ? તો પણ કેવળ ચાલી માટે તારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપું છું.

આ દેવના ભવની પહેલાના ભવમાં કૌશળી નગરીમાં જ્ય નામે રાજા હતો. તે રાજાને ત્યાં તું અને આ પુરુષ એમ તમે બન્ને યુવ સાથે જન્મેલા હતા. તું મોટો હતો અને આ નાનો હતો. ત્યાં બાળપણમાં જ તમારી માતા મરી ગયેલી હતી એથી તમને બન્નેને ધાવમાતાએ ઉછેર્યો. વખત જતાં તમે બન્ને પુરુષની બહોંતેર કળાઓ લાણીગણીને ભુવવાન થયા. કોઈ સમયે રાજાએ યુવરાજપદથી આપવા માટે આદરપૂર્વક લોલાભ્યા અને દિગ્ધ કપડાં તથા ઘરેણાં આપીને તમારું બન્નેનું સારી રીતે સન્માન કર્યું. આ બધી હકીકત તમારી જોરમાન માતાએ જાણી, તેથી તે કોષિ લાગણી અને તેને એમ શંકા થઈ કે હવે મારા યુવને રાજ્ય મળવામાં જરૂર વિધન આપશે એથી જો અનાર્થ જોવી તમારી જોરમાન માએ જ્યારે તમે બન્ને જણા રમવા માટે બાગમાં ગયેલા હતા ત્યારે કોઈ વિદ્યાસ્ત્રી પુરુષને હાથે તમને બન્નેને ઝેરથી ભરેલ એવો કોઈ બાતનો ખોરાક ખવરાવ્યો. હવે તે ઝેરી લોબન ખાવાથી તમે બન્ને જણા, પ્રથમ ઊગતા કેમળ પાંદડાં-વડે મનોહર દેખાતાં એવા એક આસોપાલવના વૃક્ષની નીચે સૂઈછત થઈને પડ્યા.

બરાબર તે જ સમયે તમારા ભાગ્યને લીધે ત્યાં જ દીવાપર નામે એક સાધુ આવી ચડ્યા અને તે ગરુડોવવાઈય નામના ઉત્તમ સૂત્રના પાઠને ગણવા લાગ્યા. એ સાધુ એ સૂત્રનો પાઠ ગણતા હતા ત્યાં સ્ફુરાયમાન ગરુડના ચિહ્નવાળો, મણિમય સુકુટને લીધે ચક્રચક્રિત માથાવાળો એવો ગરુડાધિપતિ નામનો એક દેવ તે સાધુને વંદન કરવા આવ્યો. સૂર્યના પ્રભાવથી જેમ અંધારું નાશી જાય તેમ તે ગરુડાધિપતિના મહિમાને લીધે તમારું બન્નેનું જેર ઝટ ઉતરી ગયું અને તમે બન્ને બાજુ કે સૂઈને બેસ્યા હો એ રીતે આગસ મરડીને બેઠા થઈ ગયા. પછી તમારા પરિબનોએ-સેવકોએ તમને જણાવ્યું કે ‘તમારી સાવકી માએ તમને બન્નેને ઝેરવાળું કશુંક ખવરાવેલું, એને લીધે તમે બન્ને મૂર્છા પામેલા છતાં આ સુનિરાજના મહિમાને લીધે પાછા જીવતા થયા છે.’ આ બધું બંધ્યા પછી તમે બન્ને સાધુના ચરણમાં નરી પડ્યા. પછી તમને બન્નેને પેલા ગરુડાધિપતિ દેવે કહ્યું કે: હે ભાઈઓ, તમે બન્ને ખરેખર પુણ્યશાલી છો, તમારા બન્નેના પુણ્યને લીધે જ આ અશ્વત્થૂર્ત ઉત્તમસુનિ ભાગ્યયોગે પણ અહીં આવી પહોંચ્યા. તમને તમારી સાવકી માએ જેર લેખવેલું લોભન ખવરાવેલું હતું અને તેથી તમે બન્ને મૂર્છિત થઈ ગયા હતા એટલે આ સુનિ અહીં ન આવ્યા હોત તો તમે બન્ને ધર્મ અને અર્થની સાધના કર્યા વિના એમ ને એમ મરણ પામ્યા હોત. હજુ પણ કશું બગદી ગયું નથી, મારું કહેવું માનો તો તમે બન્ને હવે ચિંતામણિ રત્નની પેઠે અત્યંતપૂર્વક આ સાધુની આરાધના કરો. એ પ્રમાણે તમને બન્નેને એ ગરુડાધિપતિએ સમજાવ્યા અને પછી સાધુને વંદન કરી જેમ વાહનમાં વિજળી છૂપાઈ જાય તેમ તે, જમીનમાં અંતર્ધાન થઈ ગયો.

તમે બન્નેએ પણ વિચાર કર્યો કે જ્યાં આપણાં પોતાનાં માણસો પણ આવી હુક પ્રવૃત્તિ કરતાં હોય ત્યાં હવેથી આપણે આપણા પોતાના ઘરમાં રહેવું ઠીક નથી. પાણીમાં પડેલા હાથીઓને જેટલી જેટલી આપણો પડે છે, તેમ શૂદ્રવાસમાં રહેલા માણસોને પણ વડની વડવાઈઓ જેટલા ઘણા અનર્થો આવી પડે છે. તેમને કયા અનર્થો નથી કનડતા એ જ આશ્ચર્ય છે. ખરી રીતે આ સાધુ મહાત્મા ધન્યરૂપ છે. જેમ ધરતું પાંજરું તણ કંઈ શુદ્ધ પક્ષનો સ્વીકાર કરી શુદ્ધ પક્ષ-પાંખ-વાળા પક્ષીની પેઠે પૃથ્વી ઉપર સ્વતંત્રપણે વિહરી રહ્યા છે, તેમ જેમાં દુઃખનાં જળ અલાર લય્યાં છે અને મૃત્યુના મગરો છલાંગો મારી રહ્યાં છે એવા આ ભવસસુક્રને તરવો હોય તો અમારે પણ હમણાં આ સુનિરૂપ વહાણનો મજબૂતપણે આશ્રય કરવો જ જોઈએ.

તમે બન્નેએ આવો વિચાર નહીં કર્યો અને પરમશક્તિથી એ સુનિને નમી તમે બન્ને વિદગ્ધ કર્યા વિના જ એ સુનિની પાસે દીક્ષા લેવા માટે ઉપસ્થિત થઈ ગયા. ચોગ્ય બાણીને તમને બન્નેને એ તપસ્વી સુનિએ દીક્ષા આપી. પછી તમે બન્ને ચારિત્ર

પાળી કાળધર્મ પામીને સૌધર્મકદંષ નામના સ્વર્ગમાં દેવનો જીવતાર પામ્યા. સ્વર્ગમાં એકંતું નામ વિભજ્યુપ્પલ હેતું અને જીભજું નામ વિભજ્યુસુંદર હેતું. તેમાં તું પોતે વિભજ્યુપ્પલ છે અને આ લાઇજું નામ વિભજ્યુસુંદર હેતું. આ વિભજ્યુસુંદર સ્વર્ગમાંથી ચલીને વિજયવર્ધ નામની નગરીમાં કાંઈ વાણિયાને ત્યાં પુત્રપણે જન્મ પામ્યો. તેમું નામ મયણુદત્ત પડ્યું. એ શુણ્વત મયણુદત્ત ધન કમાવા માટે આ તરફ આવી ચડ્યો અને તે તેને નજરે દીકો. એ રીતે પૂર્વજવના લાઈ તરીકેના વિશેષ સ્નેહને લીધે એને જોવાથી કે દેવ ! તને વિશેષ પ્રમોદ થયેલ છે, અને તને આના ઉપર સ્નેહ થવાનું કારણ એ રીતે પૂર્વજવનો સ્નેહ જ છે.

સાધુએ કહેલી આ બધી હકીકત જાણીને અને મયાર્થ પરમાર્થના વિસ્તારને સમજીને એ દેવે મને પોતાનો એકાવલીહાર સ્નેહ સાથે આપ્યો. પછી એ દેવે પોતાના કપાળ ઉપર બન્ને હાથ ભેડીને શુરને પૂછ્યું: કે જગવાન ! મને હવે ઊંઘ આવી જાય છે, અરતિ થાય છે—એન પડતું નથી, મારું કદપવુક્ષ ક'પ્યા કરે છે. આ બધાં અમંગળ નિશાનો મયાં કરે છે એથી એમ જણાય છે કે હવે નહીં મારું આયુષ્ય યોજાઈ છે, તો હવે તમે મને કહેા કે આ સ્વર્ગમાંથી જ્યોત્સના પછી મારો જન્મ કયાં થનારો છે ? અને મને જોધિનો લાલ કેવી રીતે થયો ? આ સાંભળી સુનિવર જોશ્યા: કે દેવ ! તું સ્વર્ગ-માંથી મરણ પામી ભારતવર્ષમાં આવેલા મગધ દેશની વિજયવર્ધ નામની નગરીમાં નરવર્મ નામના રાજાને ત્યાં પુત્રપણે જન્મ પામીશ. ત્યાં તારું નામ હરિદત્ત થશે. તે આ મયણુદત્તને આપેલા એકાવલીહારને ત્યાં તું ભેળંશ અને આ હારને જોવાથી તને જોધિનો લાલ થશે. આ હકીકત જાણીને તે વેળાએ દેવ પોતાને સ્થાનકે ગયો; પરંતુ આ બધા બનાવ ભેળંને મનમાં મને ભારે વિસ્મય થયો, તેથી મેં એ સુનિરાજને પૂછ્યું કે—કે પ્રલો ! આ હારની ઉત્પત્તિનો વૃત્તાંત જણાવવા કૃપા કરો.

હવે એ વિષે શ્રીશુક કહેવા લાગ્યા: કે ભદ્ર ! જરાજર ધ્યાન રાખીને સાંભળ. પહેલાંના સમયે વિંધ્યગિરિની ઉત્તમ તળાટીમાં સચદ્રુવાર નામે એક નગર છે. ત્યાં પૂરણુ નામે એક શેઠ વસે છે. તેણે તાપસની દીક્ષાનો સ્વીકાર કરી ભારે ઠંઠણુ તપ કર્યું. છેલ્લે અનશન સ્વીકારી તે મરણ પામ્યો અને અમરચંદ્રા નામની દેવનગરીમાં તે અમર નામે ઉદ્ભવ્યો. એ અમર કાંઈ વખત પોતાની સંબંધાનીના ઉપરના ભાગ તરફ જોવા લાગ્યો. ઉપરના ભાગમાં તેણે પોતાના માથાના જરાજર ઉપરના જ ભાગમાં સિંહાસન ઉપર બેઠેલા શકે ઉદ્ભવે ભેળે. અને એ જોતાં જ તેને ભારે ક્રોધ વ્યાપી ગયો. ત્યાં ઉપર એ શકની સૌધર્મસભા છે. એ સભામાં ઉદ્ભવે આગળ નાટકે ચાલી રહ્યું છે. તેની આજુબાજુ સામાનિક દેવો, ત્રાયજિંશ દેવો અને અંગરક્ષક દેવોની સલા બેઠેલી છે. પોતાના માથા ઉપર આ બધું આવેલું જોઈને પેલો અમર કહેવા લાગ્યો:

અહો હો! આ કેવો ધીક છે, કેવી રીતે જો મારા માથા ઉપર બેઠેલા છે? અથવા ફાઇનું પરાક્રમ જોણે જોયું હોતું નથી, અથવા જેનું બાગ્ય ફરેલું હોય છે એવો માણસ શું શું કરતો નથી? આ શકે મારે માથે જે અવિનયનું ગાઠ વાવેલું છે તેનું ફળ મારે તેને હમણાં જ અપાઈતું થશે અને તેના અવિનયને ફર કરવો થશે. જે લોકો વીરવૃત્તિવાળા-શૂરવીર હોય છે તેઓએ પોતાની પ્રવૃત્તિમાં લીલ ન કરવી જોઈ નીતિશાસ્ત્રનું વચન છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ચમરે બારે કોપના માર્યા પોતાની આખના ખૂણા એવા તો લાલચોળ કરી નાખ્યા કે જેને લીધે તેના રહેઠાણની બંતિ પશુ ભણે કંકુના રસથી લીપેલી હોય એવી લાલ ચર્મ ગઈ. આખા ભૂમંડળ ઉપર ભણે બધેય કમળો વેરામાં હોય એવો રૂખાવ ચર્મ ગયો અને સમસ્ત આકાશમાં ભણે આકાષે સંધ્યા ખીલી હોય જોઈ જણાવા લાગ્યું. એવા જો બારે કોપના વેગવાળા ચમરે પોતાના કંઠમાં એકાવલિ-હાર પહેર્યો કે જેથી તેની આખીય છાતી કંઠાઈ ગઈ, નિર્ભળ કપડાં પહેર્યાં, પોતાનું પરિધ નામનું બારે શસ્ત્ર હાથમાં લીધું, અને સૌધર્મસ્વર્ગના ઈશની સાથે યુદ્ધ કરવાનો તીવ્ર સંકલ્પ કર્યો. તે રીતે તે ત્રણ જમતને તણખલાની પેઠે અણુતો પોતાની નમરી-માંથી બહાર નીકળ્યો.

ભણી વાર ધાર્યા કરતાં ઊલટું જ બને છે એટલે હું કદાચ શકની સાથે હરતાં હારી
જઈ તો કેને શરણે જઈશ ? જો શરણ પડેલાં નક્કી કરીને જ ઉપર બઢી, એમ વિચારીને
શરણને શોધવા માટે તેણે પોતાના અવધિગ્નાનનો પ્રયોગ કર્યો. જરાબર તે વખતે
સુશુભાર નગરની ભાગેળમાં જ ભગવાન મહાવીર કાઉસગ્ય ધ્યાનમાં ઉઠેલા અરોહકનાં
આંકની નીચે અસાધારણ સુંદર શરણ જેવા તેના દીકામાં આભા. એમને એકબેને તે ચમર,
પવનવેગી ગતિએ કરીને તેમની પાસે ગયો અને તેમને પ્રણામીને તે કહેવા લાગ્યો કે:
હે નાથ ! તમારાં અરણ્યકમળના પ્રભાવથી મારું વાંછિત સિદ્ધ થાશે. એવી આશા
કરીને તે એકદમ ઊંચે ઉપડ્યો. ઊંચે જવા માટે તેણે લાખ યોજનનું મીઠું શરીર
ખનાંચું અને કોધને લીધે ધુવાંકુવાં થતો તે વેગથી જતો સુરસુર સુધી પહોંચી ગયો.
તેણે એક પગ પઉમવરવેદિકામાં મૂક્યો અને બીજો પગ ઇંદ્રની સલામાં મૂકી તે
કોઈ ભતતી બીક રાખ્યા વિના ઇંદ્રની સાથે હરવા લાગ્યો. તેને જેમ તેમ બાલતો એકબેને
ઇંદ્રે કહ્યું : હે ! હે ! ચમરાધમ ! અહીં તું શા માટે આવેલો છે ? દીવાની જ્યોતમાં જેમ
પતંગિયું પડે તેમ તું મારી સલામાં શામાટે આવેલો છે ? એમ કહીને તે ઇંદ્ર તેના
ઉપર ખૂણ રોપે ભરાયો અને તેના ઉપર લાખો ભિજતા સૂર્યની પેઠે સાથે આંખ ન
માંડી શકાય એવું ઝળહળતું પોતાનું મહાવેગવાળું શસ્ત્ર વજ્ર તે ચમરને હથેલા માટે
ફેંક્યું વજ્રને આવતું ભેતાં જ તેનો ગર્વ ગળી ગયો અને શરીર સંકોચાઈ ગયું. પછી
તો પગને ઊંચા રાખી અને સુખને નીચું કરીને તે જ્યાં ભગવાન વીર ધ્યાનમાં ઊભા
હતા ત્યાં તેમને શરણે જઈ પહોંચ્યો. જ્યારે જો ચમર જો રીતે ઊંચાં લાલ્યો આવતો

હતો તે વખતે તેના ગળામાંથી હાર પડી ગયો—ભણે કે જોતું બધું પરાક્રમ જ ન પડી ગયું હોય, બધો જશ જ ન પડી ગયો હોય અથવા એનો ચૂરતાનો ભવ ન પડી ગયો હોય તેમ તેને લાગ્યું. અહીંથી સંજયેય દ્વીપોથી આગળ-સંજયેય દ્વીપો જેટલે આવે એક વિજયપ્રભ કેવ ક્રીડા કરવા માટે ગયેલો ત્યાં તેણે આ પહોંતા હારને લઈ લીધો.

હે મહારાજ ! એ પ્રમાણે આ હારની ઉત્પત્તિનો વૃત્તાંત સંભળાવીને પછી હું ઘણા વખત સુધી દેશાંતરોમાં ફર્યો અને ધન કમાઇને પાછો વળ્યો. હે દેવ ! પચ્ચીસ વર્ષ વીતી ગયાં પછી આજે મને તમારું હર્ષન થયું છે. વળી એ દેવ તમારો પુત્ર થયો છે કે બીજો કોઈ એ પણ મારે ભણવું છે. રાજા બોલ્યો. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હોય ત્યાં જનુમાનની જરૂર નથી. હમણાં તું મારા પુત્ર હરિહરને જો અને એ તથા આ હાર બંને એક બીજાનું હર્ષન કરે.

રાજાએ પોતાના પુત્રને બોલાવવા તુરત જ પુરુષોને ચોકસા અને મચણુદત્તે એ હારને લાવવા પણ પોતાના માણસો દોડાવ્યા. તત્કાળ રાજાનો પુત્ર અને એ હાર એ બંને સભામાં આવી પહોંચ્યા. રાજાનો પુત્ર આવીને આસન ઉપર બેઠો. અનેક પ્રકારની વાતચિત થઈ અને પ્રસંગ આવતાં કંઈ દિશાને ઝળહલાવતો એ હાર રાજપુત્રને દેખાડવામાં આવ્યો. હારને જોતાં જ રાજપુત્રના મનમાં તર્કવિતર્કો થવા લાગ્યા. આને ક્યાંક જોયેલો છે એવા વિચારો થોળાવા લાગ્યા અને એમ કરતાં કરતાં તરત તે રાજપુત્ર હરિહર કુમારને ભતિરમરણુ જ્ઞાન પ્રગટ થતાં પોતાના પૂર્વજન્મની યાદી આવી ગઈ. લાંબા સમય સુધી પાળેલી દીક્ષા, દેવનો અવતાર, હાર દેવાની હકીકત એ બધું જોઈ કે સ્વપ્નમાં જોયેલું હોય એમ તેને ભરાબર યાદ આવી ગયું. પોતે પહેલાં સુરભવનમાં રહેતો, દેવદેવીઓની સાથે બોલતો, વિલાસ કરતો, હસતો અને ઘેસતો એ બધું તેને ભરાબર યાદ આવી ગયું અને એ બધું ભરાબર યાદ કરતો તે વખતે જ તે રાજપુત્ર મૂર્ચ્છિત બનેો થઈ ગયો.

પછી રાજાએ તેને કહ્યું—હે પુત્ર ! ચોગીની પેટે તારી બધી બહારની પ્રવૃત્તિ શા માટે રુધાઈ ગયેલી છે ? અને અંદરમાં કંઈક ભિંડું ભિંડું ચિંતન ચાલતું જણાય છે એ રીતે તું શા માટે અહીં બેઠેલો છે ? મને તેણું કારણ કહે. કુમાર બોલ્યો—હે પિતાજી ! તમને હું કેટલું કહું ? જે હકીકત ન બની શકે એવી હોય છતાં કંઈ એવી હકીકતને પણ સુઘટ કરી શકે છે એવી મારી વાત છે. જે હકીકત કહી શકાય એવી ન હોય અને જે હકીકતને ધ્રંક પણ સાચી કરી બતાવવા સમર્થ ન હોય એવી હકીકતને પણ આ સંસારમાં દેવ કરી બતાવી શકે છે અને એ રીતે આ ઈંદ્રબાળનો આડંબરી દેખાવ આજ્ઞા જ કરે છે. પછી રાજા બોલ્યો—હે પુત્ર ! એમ છે તો પણ અહીં ખરી હકીકત તો તું જરૂર કહે. ભારપણી તે રાજપુત્રે જે બધી હકીકત મચણુદત્તે કહેલી હતી તે બધીય અક્ષરે અક્ષર

હકી સંભળાવી. રાજાના પુત્ર હરિદત્તને હાર જોવાથી સમ્યક્ત્વની શુદ્ધ પ્રાપ્તિ થઈ અને દેવ, શુક તથા તત્ત્વો સંબંધે શ્રદ્ધા થઈ.

આ વખતે રાજાએ વિચાર્યું કે-આમારી સલામતી સલામતીને તમામ પ્રકારનો ધર્મવિધિ સંદેહાસ્પદ કરાવી દીધો છે એટલે કે ધર્મનું કશું પરિણામ છે કે નહીં એવો સંશય પેદા કરેલ છે, પરંતુ હવે તો આ પુત્રે જાણવેલી તેની પોતાની પૂર્વની દેખેલી અને અનુભવેલી હકીકત સાંભળીને મારો મોહ દૂર થઈ ગયો છે. મારી કાંઈ તત્ત્વોનો વિચાર કરવામાં કુશળ થઈ છે. જો મારા પૂર્વનાં પુણ્યોનું પરિણામ છે. વળી, મને જે આ પુત્ર સાંપડ્યો છે તે પણ મારાં પુણ્યોનું ફળ છે. મારાં પુણ્યને લીધે અને વિધિએ જો પુત્રને સંપાદ્યેલ છે. આવો પુત્ર ન સાંપડ્યો હોત તો હું ધર્મ સંબંધે નિર્મિત અને કુશળ બુદ્ધિવાળો કેમ થઈ શકતો? જેમનાં ઘણાં ભક્તો હવે પછી ધનાર્થી છે, એવાઓને જ મહાકલ્યાણનું કારણ અને કલ્પવૃક્ષના સંગમ જેવો આવો જોય જાતો આવે છે.

હરખના ફેલાવાથી જેનામાં શરીરના રોમરોમ ખડાં થઈ ગયાં છે એવો રાજા આવો વિચાર કરે છે એટલામાં દારપાળે આવીને તેને વિનંતિ કરી : હે દેવ ! કુસ્તુમાવત્સક નામના તમારા ભાગનો રમેવાળ તમારું દર્શન કરવાની ઇચ્છાવાળો બહાર જોલો છે. રાજાએ દારપાળને કહ્યું : તેને જલદી મારી પાસે મોકલ. હવે, જામતા જામતાનાં શુભ્રધરી શુભ્રવી બકુલની માળાઓને રાજાને આપી તે ભાગના રમેવાળે રાજાને આ પ્રમાણે કહ્યું. હે રાજા ! પુર, નગર, ખેડ, કબીર, મઠાં વગેરે સંનિવેશોમાં અનુક્રમે વિહાર કરતા કરતા શુભ્રધર નામના સુનિરાજ અહીં પધાર્યા છે, અને તે હે દેવ ! આપના કુસ્તુમાવત્સક નામના ભાગના મધ્ય ભાગમાં આવીને ઊતરેલ છે, તો તીર્થની જેવા પવિત્ર જો સુનિરુદ્ધ દર્શન તમારે કરવું જોઈએ. આ સાંભળતાં જ રાજા, તત્કાલ જેનાં બધાંય બંધનો કપાઈ ગયેલાં છે એવા પુરુષની પેઠે હળવો ફૂલ જેવો બની ગયો અને હરખાતો તથા સતોષ પામતો રાજા એકદમ સિંહાસન ઉપરથી ઊઠી ગયો. આ વખતે રાજાનો મિત્ર મયણુદત્ત જોલ્યો : હે દેવ ! આપની આજળ જેની બધી હકીકત પહેલાં કહેવાઈ ગયેલી છે તે આ સુનિરુદ્ધમાં સિંહ સમાન જેવા મહાત્મા શુભ્રધર સુનિ પોતે જ છે. આ સુનિ કામધેનુ સગાન છે અને તે મહાભાગ સુનિ ચિંતામણિ રત્ન સમાન અને અમુતના વરસાદ સમાન છે માટે શીઘ્ર જોનાં દર્શન જન્ય કરવાનાં છે. મયણુદત્તનાં જો વચનો સાંભળી રાજાકુમાર વગેરે આળી સલામતી મનમાં પ્રયોદનું પૂર વ્યાપિ ગયું અને જો બધા તત્કાળ જો સુનિને વંદન કરવા જવા માટે ઉત્કંઠિત થઈ ગયા. તત્કાળ રાજાનો જયહરતી તૈયાર કરવામાં આવ્યો, તેને શણગારવામાં આવ્યો. તે હાથી ઉપર રાજા બેઠો, તેના ઉપર સદેહ છત્ર ધરવામાં આવ્યું અને જાને બાણુ થઈ જેવાં ઘોળાં આમરો વિજાયા લાગ્યાં. જો રીતે ઇંદની પેઠે મોટી વિશ્વતીથી શોભાયમાન

ખનેલો રાભ શ્રી આચાર્યને વાંદવા નીકળ્યો. એ રાભની પાછળ બીભ પશુ અનેક વાહનો-હાથીઓ, ઘોડાઓ, રથ અને બીભ ઉપર બેઠેલા ચાલવા લાગ્યા. એ દીતે રાભ બાળમાં આવ્યો હાથી ઉપરથી ઊતર્યો, બધાં રાજચિહ્નો તથા હાથો અને આચાર્યને વિધિપૂર્વક વંદન કરીને તેમની આગે તે જમીન ઉપર બેઠો.

શુક્ર બોલ્યા: હે નરવર! આ સંસારમાં માનવનો જન્મ સારરૂપ છે, તેમાં પશુ સામતો અને માનવસમૂહ જેને નમોદા છે તેવું રાભનું પદ ઉત્તમ છે. એ બધું કેવળ એક ધર્મનું ફળ છે. ધર્મનું ફળ સમકિત છે. દેવ, શુક્ર અને તત્ત્વોના સુનિશ્ચિત જ્ઞાનને લીધે એ સમકિત વિશેષ સ્ફુટ થાય છે. દેવનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. ક્રોધ, મદ, માયા, લોભ, રતિ, અરતિ, હાસ્ય અને ભય તથા શોક, જુશુન્સા, ચિંતા, વિવાહ અને અજ્ઞાન તથા મિથ્યાત્વ, પ્રમાદ, સ્નેહ, કામવાસના અને નિંદા વગેરે દોષો જેનામાં ન હોય તે, દેવ કહેવાય છે અને વહાણ જેમ સચુદ્રનો પાર પમાડે છે તેમ એવા નિર્દોષ દેવ જ પૌતાને અને બીભને ભવરૂપ સચુદ્રથી તારી શકે છે. કરુણાના સચુદ્ર અને નિરંજન એવા શ્રી જિનેશ્વર ભગવાન સિવાય બીભ કોઈને સુખતિવાળા લોકો સ્વપ્ને પશુ દેવરૂપે માનતા નથી. રાગ, દેષ, માન, માયા, ક્રોધ, લોભ વગેરે દોષો પશુઓમાં હોય છે અને તે જ દોષો દેવોમાં પશુ હોય તો તે દોષોએ કરીને સરખા પશુ અને એવા દેવ વચ્ચે વિશેષતા શી? એ પ્રમાણે જેના સર્વથા નિર્દોષ સ્વભાવની કસોટી થઈ ચૂકી છે, જે નિકૃપમ અને સુવિશુદ્ધ શુભોના ઘર સમાન છે એવા દેવને જ પુણ્યશાલી પુરુષો દેવરૂપે સમજે છે.

જેમનું સ્વરૂપ ઉપર જણાવેલ છે તે દેવની જોળખ શુક્રનો ઉપદેશ સંભળવાથી જ થાય છે. હવે શુક્રનું સ્વરૂપ જતાવે છે. જેઓ સારા શ્રમણો છે, છ મતોના પાલનમાં તત્પર હોય છે, છ કાંચના રક્ષણ માટે નિરંતર સાવધાન રહે છે, પાંચ સમિતિઓ અને ત્રણ શુસિઓને સંભાળીને પ્રવૃત્તિ કરનારા છે, પદોપકારની પ્રવૃત્તિ જ જેમની પ્રધાન પ્રવૃત્તિ છે, જેઓ નિરંતર શક્તિ પ્રમાણે ચતના કર્યા કરે છે, શક્તિવાળા અને શક્તિ વગરના એમ બન્ને પ્રકારના શિષ્યોની જેઓ ભરાબર સંભાળ રાખ્યા કરે છે, ઉદ્દેગ વગરના છે, કઠાશરૂને દૂર રાખનારા છે, શ્રી જિન ભગવાનના આર્જના સહાયક છે, સ્વશાસ્ત્ર અને પરશાસ્ત્રના પરમાર્થને સમજેલા છે, દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ પ્રમાણે અને સમય-શાસ્ત્ર-ની મર્યાદા પ્રમાણે ઉત્સર્ગ માર્ગ તથા અપવાહ માર્ગની પ્રવૃત્તિને યોજનારા છે. પ્રતિલેખના-પટિલેહણ, પ્રમાર્જન પ્રમુખ સામાન્યારી પ્રમાણે પૌતાનું વર્તન રાખવાને બધાયેલા છે. અને આવશ્યક વગેરેની ક્રિયા વિધિઓમાં તત્પર છે, પ્રસાદથી દૂર રહેલા છે તથા જેવું ચિત્ત છે તેવી વાણી છે અને જેવી વાણી છે તેવી જેમની સમગ્ર પ્રવૃત્તિઓ છે એવા જોટલો ઉપર વજીવેલા સ્વભાવવાળા અને માયા તથા અભિમાન વગરના જેઓ હોય છે તેમને સાધુ-શુક્ર-સમજવા.

જ્યારે આત્માએ શુભધર, શુક્રેનું સ્વરૂપ સમજાવતા હતા તે વખતે એક દુર્લભ-
આસધર નામનો શ્રાવક આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો કે-હે ભગવંત ! જેવા વર્ણવ્યા
છે એવા સાધુઓ જ વર્તમાન કાળમાં વિદ્યમાન નથી તો પછી એમને શુક્ર તરીકે શી રીતે
માનવા ? વર્તમાન કાળમાં જે સાધુઓ છે તેઓ પિંડવિશુદ્ધિને બરાબર સાચવતા નથી,
જે આચાર અને વિધિ પ્રમાણે આચરણ કરી શકાય છે તે પ્રમાણે પણ વર્તતા નથી, જે
લોકો પાસેથી છે એટલે હીન આચારવાળા છે તેમની સાથેનો સંબંધ, વર્તમાન કાળના
સાધુઓ છોડતા નથી, અર્થાત્ હીન આચારવાળા સાધુઓ સાથે આ વર્તમાન કાળના
સાધુઓ મોહવા માલવાનો તથા નમનનો વ્યવહાર આહુ રાખે છે. વળી જે હકીકત છે તેને
શુદ્ધ રીતે પ્રદેશતા-જણાવતા-નથી, પ્રમાણ પ્રમાણેનાં એટલે એટલાં રાખનાં એમણે તેટલાં
જ ઉપકરણોથી ચલવતા નથી-વધારે ઉપકરણો વગર પાત્ર વગેરે-રાખે છે, સાધારણ રાગ વા
વેદના અર્ધ આવતાં ગમે તેમ અપવાદને સેવે છે. જે પ્રમાણે વર્તમાન કાળના સાધુઓ
અહાર હજાર શીલાંગને બરાબર ધારણ કરતા નથી માટે તેમને શ્રમણો કેમ કહેવાય ?
અને એવા શ્રમણોને ‘શુક્ર’ પણ શી રીતે માની શકાય ? તથા ‘તેઓ વંદનીય છે’
એમ પણ કેમ કહી શકાય ?

આ સાંભળીને શુક્ર શુભધર બોલ્યા: હે બદ્ધ ! ‘સાધુઓ નથી’ એમ કહીને તું
સાધુઓના અભાવને ન કહે. તારા કહેવા પ્રમાણે સાધુઓનો અભાવ જ હોય તો પછી
ધર્મનો પણ અભાવ જ છે એમ તું ઇષ્ટ ગણતો જણાય છે. આજકાલ ત્રિશ્યાત્વની પ્રચુરતાને
હીંમે હમણાં હમણાં દેવતું નામ પણ જણાતું નથી, એવા સમયમાં સમય પ્રમાણે વર્તનારા
સુસુનિઓ પણ ન હોય તો લોકોને ધર્મના માર્ગતું જ્ઞાન કોની પાસેથી મળશે ? તેં જે કહ્યું છે
કે ‘આજકાલના સાધુઓ બરાબર પિંડવિશુદ્ધિને સાચવતા નથી’ તે તારું કથન બરાબર નથી.
આજકાલ વર્તતા સુનિઓ પોતાની શક્તિ, સમય અને ક્ષેત્ર પ્રમાણે પિંડવિશુદ્ધિને સાચવીને
પ્રવૃત્તિ કરે છે. કદાચ સાધુઓ પિંડવિશુદ્ધિ ન સાચવતા હોય છતાં તેમનામાં ખાવાપીવાના
પદાર્થોમાં આસક્તિ નથી અને તેમના મનમાં શકતા પણ નથી એટલે તેઓને દોષનો સંભવ
નથી. શાસ્ત્રકારે કહ્યું છે કે-જે શુદ્ધ રીતે પિંડ પાત્ર વગેરેની ગવેષણ કરતો હોય છતાં આધાર્મ
આવી જતું હોય તો પણ તે શુદ્ધ છે, દોષપાત્ર નથી. તું એમ કહીશ કે આ સાધુઓમાં
ચઢાપણું નથી એ શી રીતે જાણી શકાય ? સાધુઓએ પોતાના ઘરબાર પરિવાર ધન
સ્વજન વગેરેનો સર્વથા ત્યાગ કરેલ છે એટલે જ એ માલુમ પડે છે કે તેઓ ખાઉધરા
ચઢ્યા નથી. તું એમ કહીશ કે જેમને ઘરબાર પરિવાર ધન વગેરે કશુંય નહોતું એવા
પણ લોકો સાધુ ધરેલ છે એટલે એવાઓ ખાઉધરા ચઢ્યા નથી એમ કેમ કહેવાય ?
તો જેમની પાસે ઘરબાર વગેરે નહોતું પરંતુ તેઓના મનમાં તે સંબંધે તુષ્ટા તો હતી જ
અને એ તુષ્ટાનો ત્યાગ કરીને તેઓ સાધુ ધરેલ છે એટલે એવી તુષ્ટાનો ત્યાગ
કરનારા લોકો ખાઉધરા વા ચઢ્યા હોવાનો સંભવ નથી. વળી, તું એમ કહીશ કે જેમને

ઘરબાર ધન સ્ત્રી વગેરે કશુંય નથી તેમને તો તે સંબંધી તુષ્ટાનો ત્યાગ કરવામાં કશું આકર્ષક લાગતું નથી. તેઓ તો ન મળે નારી ત્યાં મુખી સહેજે બાવા બ્રહ્મચારી જેવા છે. તો તારું જો કંઈન પણ બરાબર નથી. તારી પોતાની જ પાસે હીન-અનાથ લોકોનો જે વડે ઉદ્ધાર કરી શકાય છે એવું ધન ગ્રુધર નથી છતાં તું જો ધન સંબંધી તુષ્ટાનો ત્યાગ કરીને શ્રમણ કેમ થઈ જતો નથી? જો જ હકીકત સૂચવે છે કે વસ્તુ ન હોય છતાં તેની વાસનાનો ત્યાગ કરવો સહેલો નથી. વળી, તે' જે કહેલું કે 'જે આચાર પાળવો શક્ય છે તેને પણ આ સાધુઓ પાળતા નથી' તે પણ તારું કંઈન મિથ્યા છે. શું તેઓ આવશ્યક વગેરે શોજ નથી કરતા જેથી તું આવો આદેષ કરે છે? તું જોમ કહેતો હોય કે 'આજકાલના સાધુઓ વિગ્રહનો ભાગ કરતા નથી, નિરંતર ઉત્સર્ગ માર્ગ પ્રમાણે વર્તતા નથી અને નવલક્ષી વિહારની પ્રક્રિયાપણું વિહાર ન કરી એક જ કેકણું પશ્ચાપાશ્ચર્ય રહે છે' અર્થાત્ જો રીતે જે બધો શક્ય આચાર છે તે બધો તેઓ પાળતા નથી. તારું આ કંઈન પણ અસંગત છે. તું શી રીતે બાણે કે અચુક આચારનું પાલન શક્ય છે વા અશક્ય છે? હે ભદ્ર! સામર્થ્યના અભાવને લીધે તથા કાળ વગેરે દોષને લીધે ઘણીવાર જે શક્ય હોય છે તે પણ અશક્ય બની બાધ છે. લાલ હાનિ પરિણામની તુલનાનો વિચાર કરતાં એવો જે શક્ય આચાર પણ સામર્થ્યની અપેક્ષાએ વા સમયની અપેક્ષાએ અશક્ય બની ગયો હેખાતો હોય તો તે પ્રમાણે વર્તત ન થાય તો પણ દોષ સમજાવતો નથી. વળી, તે' જે કહેલું છે કે 'આ સાધુઓ પાસત્યા લોકોનો સંગ છોડતા નથી, તેમની સાથે વંદનવ્યવહાર રાખે છે' તે પણ તારું કંઈન મિથ્યા છે. આ બાબતમાં તો જે રીતે સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે તે રીતે આ સાધુઓની પ્રવૃત્તિ છે. હવે તું જોમ કહે કે "જોસન્નો પાસત્યા" જો પ્રમાણે વારંવાર કહીને સિદ્ધાંતમાં તો પાસત્યાઓની સાથે બોલ્યા બ્યવહાર પણ ન રાખવો જોમ કહેલું છે તો તેમની સાથે વંદન બ્યવહાર તો કેમ રાખી શકાય? તારી આ વાત ખરી છે, પરંતુ સૂત્રમાં જોમ પણ કહેલ છે કે કીક્ષાપર્વાય, પર્પકા અને ગુરુષ વગેરેની પરિસ્થિતિની અપેક્ષાએ પરસ્પર બોલ્યા બાલ્યાનો અને નમસ્કાર વગેરેનો બ્યવહાર કરવો જોમ સામાટે કહેલું છે. પાસત્યાઓ સાથે કેઈ બાતનો બ્યવહાર ન જ રાખવાનો હોત તો સૂત્રમાં અચુક અપેક્ષાએ બ્યવહાર રાખવાનું ન કહેતાં તદ્દન નિષેધ જ કરી નાખ્યો હોત પરંતુ જોમ ન કહેતાં 'અચુક અપેક્ષાએ' જોમ જે કહેલું છે તેવું રહેલ્ય હે મૂઠું! તું બાણી શકેલ નથી, જો જો પાસત્યાઓ સર્વથા અયોગ્ય જ હોત તો અચુક અપેક્ષાએ તેમની સાથે પણ નમન વગેરેનો બ્યવહાર રાખવાનું જે ફરમાન કરેલ છે તેવું શું કારણ? આ રીતે શાસ્ત્રકારે સાપેક્ષ દૃષ્ટિએ બ્યવહાર રાખવા વિશે વિધિ-નિષેધ કરેલ છે માટે તે કેઈ અપેક્ષાએ પાસત્યાઓ માટે પણ ઘટમાન છે. જો બ્યવહાર સંગથે સાપેક્ષ રીતે જે વિધિ-નિષેધનું શાસ્ત્રીય અનુશાસન

છે તેને સાપેક્ષ ન ગણવામાં આવે તો તે જોઓ જોના નથી, જોવાજોને પણ-પાખંડી-જોને પણ-લાશુ પડી શકે છે. કદાચ હું જેમ કહીશ કે 'પાખંડીજો તો જૈનના વેષમાં જ નથી જોટલે ભાવની પ્રધાનતાવાળા પ્રસંગે જોઓ આવી જ નહીં શકે ' તો તારું જો પણ કથન મિથ્યા છે. શાસ્ત્રમાં તો તેમની પણ અનુવર્તના કરવાનું કહેલ છે. જો વિશે શાસ્ત્રમાં કહેલું છે તે આ પ્રમાણે છે : જે શેત્રમાં ગીતાર્થ પુરુષો ન હોય અને ધીજે સ્થળે રહેવાની ગોઠવણ પણ ન જ થતી હોય અર્થાત્ જ્યાં ગીતાર્થપુરુષો નથી ત્યાં જ રહેવાનો પ્રસંગ આવે તો ભાવનો ઉપધાત ન થાય જો રીતે પાસત્યા અને પાખંડીજોને પણ અનુકૂળ થઈને જોવા શેત્રમાં રહેવું જોઈ. જોવા શેત્રમાં જોટલે જ્યાં પાસત્યાજોનું-પાખંડીજોનું પ્રાબલ્ય હોય જોવા સ્થળે રહેનાર જૈન સાધુને પાસત્યાજો વા પાખંડીજોને જો રીતે અનુકૂળ થઈને રહેતાં ન આવડે તો સ્વ અને પરનો નાશ થવાનો પ્રસંગ આવે છે, વા જૈનશાસન ઉપર કલકે-જોટાં આળો-ચાંદે છે, પોતાની જાતની લઘુતા થાય છે. આને પરિણામે તે બધાને રાગદ્વેષ થવાથી કર્મબંધ થાય છે અને આ કર્મબંધ જો બન્ને પક્ષોને માટે અનિષ્ટ ફળ નીપજાવે છે, માટે રાગદ્વેષ છોડીને કાર્યનો પ્રસંગ પડતા દ્રવ્યથી બાહ્યદૃષ્ટિથી ઉપરઉપરથી તો જોવા શેત્રમાં પાસત્યાજોને વા પાખંડીજોને ચોડુંમણું અનુકૂળ થઈને રહેવું પરંતુ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ જોટલે ભાવથી તેમને અનુકૂળ ન થવું અર્થાત્ બાહ્ય વ્યવહારમાં અનુકૂળતા રાખવી પણ પોતાના આચરણમાં લેશ પણ શિથિલતા ન આવવા દેવી. વળી, તે' જે કહેલું કે 'આ સાધુજોનું પ્રપણ શુદ્ધ નથી.' તે પણ તારું કથન બરાબર નથી. સાધુજોએ યથાયોગ જેવું હોય તેવું શુદ્ધ પ્રપણ જ કરવું જોઈએ, તેઓ જેમ ન કરે તો દોષના ભાગીદાર છે. આ વિશે શાસ્ત્રમાં કહેલ છે કે : કાચા ઘડામાં ભરેલું પાણી જેમ ઘડાનો નાશ કરે છે તેમ અયોગ્ય માણસને આપેલું સિદ્ધાંતનું રહસ્ય અયોગ્ય માણસનો વિનાશ કરે છે, માટે જે મૂઠ પુરુષ, યોગ્ય અને અયોગ્યનો ભેદ પારખ્યા વિના જ ગમે તેને ધર્મનું રહસ્ય સમજાવે છે તે પુરુષ સંધનો, અયોગ્યનો અને ધર્મનો દ્રોહી છે.-વેરી છે. વળી, તે' જે કહેલું કે 'પ્રમાણસર ઉપકરણ-ઉપધિ રાખતા નથી' એ પણ તારું કથન બરાબર નથી. વર્તમાનમાં જે ઉપકરણ-ઉપધિ રાખવાની પ્રથા છે, તે પ્રધાના દેખાડનારા અશક પુરુષો છે, જોટલે અશકપ્રદર્શિત પ્રથામાં દોષ હોવાનો સંભવ નથી. ખરી રીતે તો એક બાહુસ્થાપિત પાત્ર, એક પટલછત્ર પાત્ર, પાત્ર બાંધવાનો એક ગુચ્છક અને ધીજી ગોચરી સિવાયની-લઘુશકા વગેરેની પ્રવૃત્તિમાં વાપરવાનું પાત્ર અને એક આંગિક વસ્ત્ર તથા રજોદરણુ જોટલાં જ ઉપકરણો હોવાં જોઈએ. અને આજકાલનો વિશિષ્ટ સુનિ પણ જોથી વધારે ઉપકરણ-ઉપધિ રાખતો દેખાય છે માટે આ બાબત તો પરંપરાથી અશકપુરુષોએ જીલાવેલી પ્રથા પ્રમાણે સમજવાનું છે અને જો વિષયમાં પૂર્વના સુનિઓ જ પ્રમાણભૂત છે જોટલે ઉપકરણ-ઉપધિ-વધારે રાખવાનું તે' કહેલું ફળ પણ જોડું છે. વળી, તે' જે કહેલું કે, 'આજકાલના સાધુઓ કંગલે ને પગલે

બધો વૈભવ મેળવેલો છે એવા અમે મોટા છોએ છતાં કોણ માણસ અમારી આગળ સાધુ-પુરુષની નિંદા કરવાની હિંમત કરે છે એ કેવી વાત કહેવાય ? અથવા અમને એમ લાગે છે કે એ માણસનો કોઈ પૂર્વભવનો દુશ્વરિત દોષ જ હોવો એમજો જેથી તેને શુભશ્રદ્ધાને બદલે આતુ' નિંદાતુ' કામ સુએ છે, તો હે ભગવંત ! તમે એ વાત કહો કે તે માણસ પૂર્વભવમાં કોણ હતો ? પછી શુભ'ધર સુનિપતિ જોલ્યા કે: હું' તે માણસના પૂર્વ-ભવની વાત કહું છું' તે તમે બધા એકમન થઈને સાંભળો.

સાવત્રી નગરીમાં બ'ભા નામના મૃદપતિને ત્યાં આ માણસ કુબેર નામનો યુગ હતો તેના ઉપર તેના પિતા ખૂબ રોષ રાખતો હતો, તેથી તે કુબેરે સંશુભગણિ નામના જૈનસુનિ પાસે દીક્ષા લઈ લીધી. કેટલાક દિવસ સુધી એણે વિનય અને શાસ્ત્રની નીતિપૂર્વક ચારિત્ર પાઠ્યું અને પછી તેના ઉત્સાહ બાંધી યજ્ઞો પછી તો એ, આવશ્યક વગેરે ક્રિયાઓમાં રોજ ને રોજ પ્રમાદો થવા લાગ્યો. જ્યારે તેને શુક અને બીજા સાધુઓ તેમ ન કરવાતું સમજાવવા લાગ્યા ત્યારે તે રોષે ભરાવા લાગ્યો અને જોલવા લાગ્યો કે સાધુઓની ધૌડીક પણ જૂલ તરફ તો થોડું' પણ ધ્યાન રાખતા નથી અને બીજાને ઉપદેશ આપવા આવે છે. ' જોલસાધુઓ અને ગ્લાન-માંદા નબળા વગેરે સાધુ-ઓની હમેશા પણ સેવા કરવી એમજો ' એ રીતે ખૂબ શુકજો પોતે બીજાઓને કહે છે છતાં પોતે તો એ પ્રમાણે કરતા નથી. એ રીતે શુકનાં અને બીજા સાધુઓનાં ફથણો જોતો અને વારંવાર એમની નિંદા કરતો હોવાથી કલેશવાળાં મન અને વાણી-વાળો એ સાધુ, મરણ પામીને અમુરનિકાયમાં કિલ્લિષિક નામના અમુરોની મતિને પામ્યો. પછી ત્યાંથી અવીને-મરણ પામીને એ માણસ, હમણાં અહીં આવકંપણને પામેલ છે. એ જોના આગલા ભવમાં પોતાના શુક અને સાધુઓનાં ફથણો જોયા કરતો હતો એવો પરફથણદર્શનનો એનો આજલો સ્વભાવ આ આવકં ભવમાં પણ તેની સાથે આવેલ છે તેથી જ તે અહીં પણ સાધુઓને ઉદેશીને એક ટીકાજોર જેવાં વચનો કાઢે છે.

આ બધી હકીકત સાંભળીને, પેલા અધકચરા આવકંને શુભ માર્ગમાં સ્થાપિત કરીને રાજા વગેરે બધા લોકો એ સુનિતો ઉપદેશ સાંભળીને મૃદસ્થધર્મમાં ઉજમાળ થયા. શ્રી શુભ'ધર શુકની ધર્મદેશના સાંભળ્યા પછી એ બધા લોકોએ શ્રી જિનવરનાં ભવનો કરાવ્યાં, સ્નેહી સ્વજનોતું સન્માન કર્યું, શાસ્ત્રસિદ્ધાંતોને સમજવા તરફ લક્ષ્ય આપ્યું, પ્રમણોની સેવા કરવામાં તત્પર થયા અને લોકવ્યવસ્થામાં કુશળ રીતે વર્તવાતું રાખ્યું તથા સવિશેષપણે જ્ઞાન મેળવવામાં ઉદમ કરવો શરૂ કર્યો, કુમતો તરફનો પોતાનો વ્યામોહ છોડી દીધો. એ રીતે તેઓ દાક્ષિણ્ય અને કયા વગેરે શુભોથી સંયુક્ત બન્યા અને એમને સંસારવાસથી કંટાળો આવવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે તેઓએ સિદ્ધાંતનો યથા-સ્થિત સાર-રહસ્ય સમજીને રાજા વગેરે બધા શ્રી જિનવરના ધર્મમાં નિશ્ચલ ચિત્તવાળા

એટલે જીવ માત્ર તરફ સંયમ વૃત્તિથી વ્યવહાર પ્રવર્તે છે ત્યાં સુધી મૂલ્યશુદ્ધો અને ઉત્તર શુદ્ધો વિદ્યમાન છે એમ સમજવું, અને ત્યાં સુધી ઈત્વરિક સંયમવાળા, છેદ સંયમવાળા, નિર્જંઘા, બુદ્ધિશાળી અને પ્રતિસેવાઓ-કુશીલો એ બધા શ્રમણ તરીકે વિદ્યમાન છે એમ પણ સમજવું. આજકાલ ધીર પુરુષોની ન્યૂનતા જોઈને કેટલાક મંદધર્મવાળા લોકો સંનિષ્ઠ-સવેળી લોકોની હીલના કરે છે એ દોષ તે મંદ ધર્મવાળાઓનો જ છે અને એ દોષને લીધે જે અનેક ખરાબ પરિણામો આવે છે તે આ છે. પેલું તો વિદ્યમાન શુદ્ધોની અવ-ગણના, બીજાની નિંદાનો પ્રસંગ, અસત્ય ભાષા, ધર્મ તરફ અનાદરભાવ, સાધુઓ તરફ પ્રદેશભાવ અને એ બધાને પરિણામે સંસારજાલની વૃદ્ધિ. આ બધા દોષો તે મંદ ધર્મ-વાળા લોકોને લાગે છે. વળી વર્તમાન કલિકાળમાં પણ સંપૂર્ણપણે સંયમ વગેરે ધર્મોની સાધના સુકર રીતે થઈ શકતી હોત તો આજકાલ નિર્વાણનો વિચાર શા માટે હોત, એટલું પણ એ મંદ ધર્મવાળા સમજતા નથી. આ કેટલો બધો તેમના ઉપર મહામોહનો પ્રભાવ છે જેમની સહાયતાવડે દેવનું, શુરુનું, ધર્મનું અને ધર્મનાં વિધિવિધાનોની ક્રિયાઓનું સ્વરૂપ સમજી શકાય છે તે ચત્તિઓની પણ આ મૂઠ લોકો નિંદા કરે છે. આ તે કેવા બહુતલ્લ લોકો છે ? એ પ્રમાણે હે રાજા ! મૂર્ખ માણસોની વિચાર શૈક્ષણો વિશે તને કેટલું સંભળાવીએ ? ખરી વાત એ છે કે-સાધુઓ સિવાય મોક્ષનો ઉપાય નથી એ જોક્ષસ છે.

હે નરેન્દ્ર ! જેમનામાં રાજદેશ અને મોહ નથી એવા જિનેશ્વર ભગવાનના આગમની વાત હવે તને સંભળાવું. જેઓ કેવળ પારકાનું હિત કરવામાં જ તત્પર છે, એવા જિન ભગવાનનું વચન અગિત છે અને હિતકર છે. એ વચનોમાં હજારો આપીને બધી કઠીકત સમજાવેલી છે તથા સુક્તિઓ અને હેતુઓ દ્વારા બધું સિદ્ધ કરી જતાવેલ છે. તેમાં અનેક ભગો તથા નયોની અપેક્ષાએ બધું નિપુણતાથી કહી જતાવેલ છે. એ વચનોની આદિમાં, મધ્યમાં અને છેટે કયાંય પણ અભિચાર દોષ એટલે આગળપાછળ વિરોધી વચનનો દોષ હોતો નથી અને એ બધાં વચનો ગંભીર છે. મોક્ષમાર્ગને પ્રકાશિત કરવાને સારુ એ વચનો રત્નના હીપસમાન છે, કુમતોના વાદવિવાદના જપાટારૂપ પવનથી તે હીપરૂપ વચનોને કશી અસર થતી નથી તથા સંઘ્યા જેમ અતિશય બહુવિધ તારા-ઓનાં ગુમખાને ઝળકાવે છે તેમ તે વચનો બહુવિધરૂપ અતિશયરૂપ તારાઓને જન્માવે છે.

એ પ્રમાણે દેવનું, શુરુનું અને આગમનું જેમને ખરું સ્વરૂપ સમજાવું હોય તેમને સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થાય છે અને એ સમક્રિતની પ્રાપ્તિમાં શંકા વગેરે દોષો હોતા નથી. મોટી મોટી કલ્યાણરૂપ વેલીઓનું એ સમક્રિત મૂળ છે, એ સમક્રિત પાશ્વ પછી એવું એક પણ કલ્યાણ બાકી નથી રહેતું જે મેળવી ન શકાય.

હવે મયજીવન્ત અને રાજપુત્રને, શુભધર શુરુનાં એ વચનોને સાંભળીને પરમ સંતોષ થયો અને તેમણે શુરુને કહ્યું કે-હે ભગવંત ! સાધુપુરુષના પ્રસાદથી અમે આટલો

એવું આ શું બન્યું ? તેઓ બોલવા લાગ્યા: હે કૂર રાજા ! હે વિનય વગરના ! તથા હે ધર્મ વગરના-અધર્મી-રાજા તું શું બાલ્યો નથી કે દેશમાં કોઈ હાતારા નથી તેથી મહાસુનિઓ પીડા પામી રહ્યા છે અને તું પોતે રાજ્યના સોગો માણી રહ્યો છે અને શ્રાવકપણાનો ઢોંગ ચલાવી રહ્યો છે. આ રીતનું કપટમય બકિતવાણું હોય એવું તારું વર્તન અમે સાંખી શકવાના નથી અને તને આજ હમણાં જ પૂરો કરીએ છીએ. તેઓએ એમ કહ્યા પછી રાજા તેનો ઉત્તર દેવા લાગ્યો: આ મારો દોષ છે એ ખરી વાત છે, પરંતુ એથી કરીને અંદર જેવા નિર્ભય એવા શ્રી જિનશાસન ઉપર આ પ્રમાણે નકાસું આપે શા માટે ચીડાવું એમંતે ? આ બધા લોકો બાલ્યો કે ખરેખર શું બધાય શ્રમણો આવા જ હશે ? હું પાપી છું તેથી આપે અને એકાંતમાં લઈ જઈને આ રીતે બાંધ્યો હોત તો શું વધારે ઠીક ન થાત ? રાજા વિચારે છે કે જેઓ પોતાના જીવિતનો પણ સોગ આપીને શ્રી જિનશાસનનો અભ્યુદય કરે છે તે પુરુષો ધન્ય છે અને જગતમાં તેમની જ નિર્ભય કીર્તિ પ્રસરે છે. મારી પાસે લક્ષ્મી હોવાથી શું બન્યું ? ફોગટનું નરપતિપણું પામ્યો તેથી શું થયું ? મારામાં વિવેક છે તેથી પણ શું થયું ? અને જે શાસ્ત્રોના અર્થોના બોધ મેળવ્યો છે તેથી પણ શું બન્યું ? અને લાગે છે કે હું આ વખતે શ્રી જિનશાસનની હલકાર્યું નિમિત્ત બન્યો છું માટે મારું જીવન કલંકિત થયું કહેવાય અને એ કલંકિત થઈને જીવવાથી શું ? માટે હવે વધારે બોલવાની જરૂર નથી, મને બાંધીને સાકુ જે કાંઈ કરવા ધારે છે તે બલે કરે અને મારી જે આ જૂલ થઈ છે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત પણ એમજ થઈ શકશે.

એ પ્રમાણે સફલાવવાળાં વચનો બોલીને રાજા, પોતાના જીવિતનો ત્યાગ કરવાને પણ સંજ્ઞા થઈ ગયો, એટલામાં આ સત્ત્વની પરીક્ષા કરવા આવેલ દેવે પોતાના અવધિજ્ઞાનના બળે એ રાજાનું સમક્રિતમાં નિશ્ચલપણું જે રીતે ઉંદ્રે વર્ણવેલું હતું તે કરતાંય સવિશેષપણે એકદમ બાંધી લીધું અને પછી તેણે આ બધા પ્રપંચ તણ દઈ પોતાનું અસલ સ્વરૂપ ખુલ્લું કરી દીધું. કપાળમા બન્ને હાથ બેઠીને એ દેવ બોલવા લાગ્યો: હે નરવર ! હવે તારે ચિત્તમાં સંતાપ કરવાની જરૂર નથી. સૌધર્મ સ્વર્ગના ઉંદ્રે સમક્રિતમાં તારા હંઠપણાની પ્રશંસા કરી હતી, તે વાત ઉપર મને વિશ્વાસ ન આવ્યો તેથી તારી પરીક્ષા કરવા માટે આવી બધી લયાનક પ્રવૃત્તિ કરી હતી, પરંતુ મને હવે ખાતરી થઈ ગઈ કે તારા જેવો સમક્રિતમાં વિશેષ રીતે દૃઢ બીએ કોઈ જગતમાં જણાતો નથી. જેનો તું નાથ-રાજા થયેલ છે તે આ પૃથ્વી તારે લીધે ખરેખર રત્નવતી છે એમ કેમ ન કહેવાય ?

દેવનાં આ વચનો સાંભળીને રાજા બોલ્યો: હે મહાજશવાળા ! જેમાં સત્પુરુષરૂપ નરરત્નો જ ભરેલાં છે એવા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના ઉત્તમ શાસનરૂપ સચ્ચદ્રમાં હું તો એક કોડા જેવો છું, મારી આટલી બધી પલાવા શા માટે કરે છે ? હવે આ દેવે

થયા. આચાર્ય શુણ્ધર પણ રાજા વગેરે લોકોને લાંબા સમય સુધી યથાભિમતપણે પ્રતિ-
જ્ઞાપ આપી આમ નગર અને પુરોથી સુશોભિત એવી વસુધા ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

હવે કોઈ એક દિવસે સાધ્વર્મ સલામાં બેઠેલો દેવેન્દ્ર પોતાના અવધિજ્ઞાનદ્વારા
પૃથ્વીને જોતો હતો. તે વખતે તેણે રાજા નરવર્મને સમ્યક્ત્વમાં સુહૃદ મનવાળો જોયો
અને પછી ઇંદ્રે દેવોને કહ્યું કે: હે દેવો! આ નરવર્મ રાજા સમક્રિતમાં એવો સુહૃદ છે
કે-દેવો કાનવો સહિતના ત્રણે જગતમાંના કોઈ પણ પુરુષ તેના સમક્રિતથી-જિનમતની
શ્રદ્ધાથી તેને યજ્ઞાવી શકવા સમર્થ નથી. એ રાજા એકલો જ એની શ્રી જિનમતમાં અચળ
શ્રદ્ધાને લીધે ત્રણે જગતમાં ધન્યરૂપ છે, પુણ્યવંત છે અને જોનાથી ઝીંજે કોઈ પુરુષ
એવી શ્રદ્ધામાં અડિયાતો નથી. ઇંદ્રની આ વાત સાંભળીને સુવેગ નામનો દેવ વિચાર
કરવા લાગ્યો કે: બાળકો જેમ આવે તેમ ઉટપટાંગ બોલે છે તેમ જે લોકો મોટા
છે તેઓને જ આવી વાતો કરવી શોભે છે. નહાંતર એ માનવ મગતફં કયાં અને દેવની
શક્તિ કયાં? ત્યારે ઇંદ્ર તો કહે છે કે એને એની શ્રદ્ધામાંથી કોઈ પણ યજ્ઞાવી જ ન શકે.
અથવા આવા વિકલ્પો કરવા કરતાં તો ત્યાં હું પોતે જાતે જ બંધને તેની પરીક્ષા કરી
લઉં. એ પછી એ દેવ તે રાજાની પરીક્ષા કરવા આવ્યો. અને તેણે એક સુનિવસ્તું રૂપ
લીધું, સાથે કેટલાક સારા સારા શ્રમણોના ટોળાનું પણ રૂપ બનાવ્યું. એ રીતે બનાવટી
એવા અનેક સારા શ્રમણો સહિત તે બનાવટી સુનિ સારા સુનિ હોય એ પ્રમાણે દેખાવ
કરી રાજાના આગળમાં આવ્યો અને એને રાજા નરવર્મજી ઠીકઠી સુનિને જોતાં જ
રાજા આસન ઉપરથી એકદમ જીલો થઇ ગયો અને સુનિને હર્ષપૂર્વક વંદન કરીને પૂછવા
લાગ્યો: હે ભગવંત! આપ જે કોઈ કામે અહીં પધાર્યા છો તે કામ મને કહી સંભળા-
વવા કૃપા કરો. એ બનાવટી સુરસુનિ બોલ્યો: હે રાજા! જેમનું મન મોક્ષ તરફ અને
સંસાર તરફ એક સરખું વર્તે છે એવા સમભાવવાળા અમારી જેવા સંયમવાળા સુનિઓને
શું કામ હોય? રાજા આ સાંભળીને ફરીવાર બોલ્યો: તો પણ મારા ઉપર અનુબ્રહ્મ કર-
વાને ખાતર જ આપ કોઈ પણ કરમાવો. કોટલામાં હાથીઓમાં કેસરી સિંહ જેવા રાજાની આસ-
પાસ કેટલાક હથિયારબંધ માણસો ફરી વળ્યા, એજોમાં કોઈના હાથમાં અણીદાર ધારવાળી
તરવાર હતી, કોઈના હાથમાં લાલું હતું, કોઈના હાથમાં નિષ્કુર છરી હતી. એ રીતે
એ રાજા હથિયારવાળા શ્રમણોથી જ ઘેરાઈ ગયો. એ શ્રમણ બોલવા લાગ્યા: આજે
તો તું નાશ પામ્યો સમજજે, રૂંધાઈ ગયો સમજજે અને હે કુટ! આજે તો તું હતો
ન હતો થઈ જવાનો. એમ બોલતાં બોલતાં એ શ્રમણોએ રાજાને શત્રુની પેઠે બાંધી લીધા.
આ બધા આકરિમક બનાવ જોઇને રાજા હેરા પણ ન ગભરાયો અને શૌરું હસતાં
હસતાં બોલવા માટે એના બન્ને હોઠો ખુલ્લા થતાં એના ચળકતા દાંતો દેખાવા લાગ્યા.
એ ચળકતા દાંતમાંથી કિરણો ફેલાતાં કેમ બધું રાજા પોતાના ઘરને ધોળતો ન હોય
એ રીતે તે આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો. હે ભગવંત! જદ્દના મંડળમાંથી તણખા વરસે

શંકા અતિચાર વિષે વર્ણન અને તેના ઉપર ધનદેવનું બીજું કથાનક.

સમકિત મેળવ્યા પછી પણ તેમા અશુદ્ધિઓ રહી ગઈ હોય તો એવું અશુદ્ધ સમકિત મેળવ્યાથી કરી ય શુષ્ક-લાસ થતો નથી, માટે સમકિતને વિશુદ્ધ રાખવા માટે જે જે ઉપાયો શાસ્ત્રમાં બતાવેલા છે તે બધા ઉપાયોને અહીં નિર્દોષ રીતે કહેવાના છે. સમકિતને અશુદ્ધ કરનારા અને અશુદ્ધ ભાવના-જનક એવા ચાર દોષો છે. ૧ શંકા, ૨ કાંક્ષા, ૩ વિચિકિત્સા અને ૪ પરપાપાંદ-પ્રશંસા આ ચારે દોષો સમ્યક્ત્વનો વિદોષ કરનારા છે અને પાપરૂપ છે માટે દૂરથી તણ દેવા હાથક છે. સમકિતને વિશુદ્ધ કરનારા એવા જ બીજા ચાર કુંઠર શુભો શાસ્ત્રમાં બતાવેલા છે. ઉપબૃહદ્ધ્યુ, અવિચૂદદ્દિષ્ટિ, સ્થિરીકરણ અને વાત્સલ્ય. આ ચારે શુભો હૃદયમાં આચરવા હાથક છે, સમ્યક્ત્વનું પોષણ આપનારા છે અને પુરુષરૂપ છે. આ ચારે શુભોના આચરણમાં કોઈ અશુદ્ધિ આવે વા દોષ હોય તો એ ચારે શુભો પશુ દોષરૂપ થઈને વિપરીત બને છે. કાંક્ષા વગેરે દોષોનું સ્વરૂપ જ્યારે તેમને વર્ણવવાના પ્રસંગ આવશે ત્યારે બતાવશું. હાલમાં તો પ્રસ્તુત શંકાના દોષનું સ્વરૂપ આચાર્યશ્રી જણાવે છે.

‘સંશય કરવો’ એ શંકાનું સ્વરૂપ છે. શંકાના બે પ્રકાર છે. એક દેશ શંકા અને બીજી સર્વ શંકા. દેશ શંકા એટલે જીવ અજીવ વગેરેમાંનાં કોઈ પણ એક તત્ત્વ વિશે શંકા કરવી. જેમકે જીવ હશે કે કેમ ? પુનર્જન્મ હશે કે કેમ ? એવો સંદેહ રાખવો. સંદેહ તો અજ્ઞાણી વસ્તુને જાણવા પૂરતો બધાંને થાય જ, પરંતુ એ સંદેહને ટાળવાના ઉપાયો ન હોવા અને વસ્તુસ્વરૂપને સમજવા પણ તકલીફ ન હોવી, કિંતુ હૃદયમાં જીવ, અજીવ, પુનર્જન્મ વગેરે વિશે મનમાં સંદેહ રાખી જ મૂકવો એવું નામ દેશ શંકા. સર્વ શંકા એટલે સંપૂર્ણ દ્વાદશાંગી તરફ જ શંકાની નજરે એવું અર્થાત્ એ દ્વાદશાંગી શ્રી જિનભગવાને બતાવેલી છે કે બીજા કોઈએ બતાવેલી છે. તાત્પર્ય એ કે-સમસ્ત શાસ્ત્રો વિશે તેના પ્રમાણિકપણની શંકા કરવી તેનું નામ સર્વ શંકા છે. એવું મન ભગવાને કહેલાં તરવે સંજયે શકિત હોય અને શકિત હોવાને લીધે જ કહ્યું પિત હોય-દેખાવેલું હોય એવો શંકાસીલ માનવ કોઈ પણ કાર્યમાં નિશ્ચયપૂર્વક નિશ્ચિત રીતે પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી. એવું ચિત્ત શંકાને હિંચકે અરેહું કોઈ કહોળાઈ ગયેલ છે, એવો માનવ આ લોકમાં કરવાનું એક વગેરેનું કામ પણ કરી શકતો નથી, તો પછી એવો શંકાદગ્ધ માનવ પરલોકનું કામ તો શી રીતે કરી શકે ? વળી શંકાનું જેર અઠવાથી જેના મનમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પ-વિકલ્પો ઊઠવા કરે છે તેથી મન વિશ્લિષ્ઠ થઈ બાધ છે. એવો માનવ આ લોકમાં જ ધનદેવ નામના વાણિયાની પેઠે દુઃખી દુઃખી થઈ બાધ છે. હવે ધનદેવની કથા કહેવામાં આવે છે.

પોતાના મહિમય અળકતાં કુંડળો અને પોતાના માથા ઉપરથી સુકુટ ઉતારીને રાજને આપ્યો અને વિનયપૂર્વક પ્રજામ કરીને એ દેવ આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો.

હે ઉત્તમ પુરુષ ! કુસુદના વાળના કટકાના વર્ણ જેવી તારી સ્વેત કીર્તિવદે એક ઘરની પેઠે તેં આ આખાય વિશ્વને ઊજળું કરેલ છે. તારી હથેળીના કમળમાં જેમ કમળ ફૂલ ઉપર ભમરી આશરો મેળવે તેમ લક્ષ્મીએ આશરો મેળવેલ છે, અને તારાં પૂર્વનાં બધાં દુષ્કૃતો નાશ પામી ગયાં છે. આ જગતમાં એવું બાકી રહેતું એક પશુ મંગળ નથી જે તારામાં ન હોય, એથી કરીને તું મિત્ર મુખનો સાથે સખીપણને પામેલ છે. તારા શુભ્રાંત્રી ગણના કરવાથી બીજા રાજાઓમાં ખરેખર સત્પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ શીઘ્ર સુદ્રિત જેવી જ થઈ ગઈ છે. આ જગતમાં તું પુણ્યવંત જનોમાં અગ્રેસર છે, શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના પ્રવચન રસને પીવાથી તારાં બધાં દ્રવ્ય દૂર થયેલાં છે તેથી કરીને, જેનાં સમથ પાપ દૂર થયેલ છે એવાં તમારાં ચરણોત્તું દર્શન અને સ્પર્શન એ બન્ને વિશુદ્ધિ માટે શા માટે ન થાય ? એ પ્રમાણે બહુ સમય સુધી ઉઠાત, નિર્ભળ અને સત્ય વચનગર્ભિત એ રાજની સ્તુતિ કરીને રાજના દેખતાં એ દેવ, જલદી સ્વર્ગમાં પોતાના સ્થાનમાં પહોંચી ગયો.

એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વના અધિકારમાં રાજા નરવર્ગનું પ્રથમ કથાનક સંપૂર્ણ.

મૂઠ્ઠા દોઢાની રાત્રીની સેવા ન કરવાની શિખામણ આની નહિ અને પોતાની યુદ્ધિ પ્રમાણે ગમે તેમ કરીને તે રાત્રીની સેવા કરતો રહ્યો સારા જેતરમાં વાવેલો બીજોનો જરૂરો જેમ ભવિષ્યમાં ભારે કૃળ આપે છે તેમ સંવરે માંડેલો રાત્રી સાથેનો વ્યવહાર તેમને ભારે કૃળ આપનારો નિવડ્યો. એની વિશેષ પ્રખ્યાતિ થઈ અને રાત્રી સાથેના વ્યવહારના અભિમાનને લીધે સંવર ગમે તેવા ઉચ્છૃંખલ માણસ પાસેથી પછુ પોતાની ઉચ્ચરાણી વા બ્યાજ વગેરેનું નાણું મેળવી શકતો. એને પરિણામે તે જલદી ધનવાન થઈ ગયો.

આ તરફ ધનદેવ, ગજગજીય નામના સ્થળ તરફ જતાં વચ્ચે એક સ્થાનમાં તેણે ઉતારો કર્યો. એ વખતે ત્યાંના રહેવાસીઓ તેની પાસે આવ્યા અને તેમણે તેની પાસેના કરિયાણાની માગણી કરી. તેથી તેમાં કેટલોક લાભ-હાંસલ મળે એમ છે તેમ ધારીને તે પોતાની પાસેનું કરિયાણું તેમને હેવા લાગ્યો. તેની સાથેના માણસોએ તો તેમ કરવાની ના પાડી અને કહ્યું કે-આ રીતે કંઠેકાણે વેચી દેવાથી તું તારા હાથમાં આવેલો કણ્ઠો-લાભ આ ચોડા લાભના લોભે હારી જવાનો છે, તેમ કહ્યા છતાં તેણે તેમનું માન્યું નહીં અને ઉલટું કહ્યું કે-એને ખબર છે કે હવે પછી આ કરિયાણાને વેચવાથી આથી પછુ વધારે હાંસલ મળશે કે કેમ ? માટે પ્રત્યક્ષમાં ચોડા લાભ મળે છે તે લઈ લેવોજ, પછુ ભવિષ્યમાં થનારા વિશેષ લાભને કદાપિ પ્રત્યક્ષ લાભની અવગણના કરવી તે અશુભ છે. એમ સમજીને તેણે પૈલાઓને બહુચ કરિયાણું નજીવા હાંસલે પછુ વેચી દીધું. એ વેચાણથી તેને જે ધન મળ્યું તે વડે બીજું કરિયાણું લઇને તે આગળ ચાલ્યો અને ચાલતાં ચાલતાં કેટલાક સમય પછી તે ગજગજીય પહોંચી ગયો. સંશય ભરેલી વૃત્તિઓને લીધે, જેમ પ્રત્યક્ષ લાભ મળે એવી પ્રવૃત્તિઓને તણ કઈ તે, બીજા બીજા લાભ ન મળે તેવા અસાર બ્યાપારમાં પડ્યો. એની એવી સ્વચ્છંદ અવળી પ્રવૃત્તિ જાણીને તેના પરિવાર તેના તરફ બેઠરકેરીથી વર્તવા લાગ્યો. એવામાં તે નગરનો એક બીજો કોઈ માણસ આ ધનદેવનું મન ખરાબર કરી ગયો. તેની ખૂબ સેવા કરવા લાગ્યો અને તે જેમ કહે તેમ પછુ કરવા લાગ્યો એ રીતે પૈલા નગરના બ્યાપારીએ તેની સાથે એવી લાઇખંધી કરી કે એ, તેના અભિજ્ઞ હેવા જેવો બની ગયો અને પછી ગમે તે બાબત બતાવી જેમ તેમ કરીને પૈલા નગરપુત્ર એ ધનદેવ પાસેથી પૈસા કઢાવવા લાગ્યો અને એમ કરતાં કરતાં તો એ ધનદેવ છેવટે નિર્ધન બની ગયો.

હવે વખત જતાં મરુગકના વૃદ્ધોનો સ્થાન મઠ અને મનોહર તરુણીઓના વાળના યુવકનું કંપન, હલન, ચલન અને ફરફરાવણું એ બધાંને લીધે તત્કાળ સુવાસિત બનેલા શિશિર ઝડપી ઠંડીથી થઈ ગયેલી નદીઓનાં પાણીને લીધે અને દુઃખે કરીને વહેતી કરી શકાય તેવા હિમને લીધે ઘણા જ ઠંડા થઈ જવાથી ન સહી શકાય એવા થયેલા ઉત્તર દિશાના વાયરાઓ ચારે બાજુ વાવા લાગ્યા, હેમંત ઝડપી ઓઢંઠાને પામી, સ્ત્રીઓનાં ગાંઠ

ધનદેવની કથા

આ જામૂદ્રીપ નામના ક્ષીપમાં જ ઝૌરવત નામના ક્ષેત્રમાં જામૂદ્રી નામનું એક નાનું ખેડ-ગામ છે. ચારે પાસ ધૂળના મહવાણું એ ગામ કલિંગદેશરૂપ કુલાંગનાના સુખની પેઠે મણોહરવાણિય છે. જેમ કુલાંગનાનું સુખ મનોહર વાણીવાણું છે તેમ જો ગામ મનોહર વાણિય-વાણિજ્ય-વેપારવાણું છે કર્મજંથ નામના શાસ્ત્રના પ્રકરણની પેઠે બહુવિધ પ્રકૃતિ-સ્થિતિ પ્રદેશ ગહન છે એટલે જેમ કર્મજંથના પ્રકરણમાં અનેક પ્રકારની કર્મની પ્રકૃતિઓની, તેમની સ્થિતિઓની અને તેમના પ્રદેશોની ગહન ચર્ચા છે તેમ જો ગામ બહુવિધ અનેક પ્રકારની પ્રકૃતિ એટલે પ્રભાઓના સ્થિતિ, નિવાસોના પ્રદેશો-સ્થાનોથી ગહન ખીચોખીચ ભરેલું છે, તથા ધન અને ધાન્યની સમૃદ્ધિથી ભરપૂર છે. જો ગામમાં વિસાહદત્ત નામે એક શેઠ રહે છે, તેને સેણુ નામે સ્ત્રી છે અને તેમને સંવર અને ધનદેવ નામના બે પુત્ર છે. બંને ભાઈઓ પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક પોતાના દિવસો વીતાવે છે.

કોઈ એક દિવસે તેના પિતાને વિચાર થયો કે-આ બે પુત્રોમાંથી કયો પુત્ર આ ઘરનો વિશેષ અભ્યુદય કરનારો નિવડશે? એની પરીક્ષા કરવી જોઈએ અને તેમાં જે ઉત્તમ નિવડે તેને કુટુંબનો અધિપતિ બનાવી તેને કુટુંબની ચિંતા ભજાવી હું પોતે બંને નચિંત થઈ સુખે રહું. આમ વિચારી તેણે બંને છોકરાની પરીક્ષા કરવા એક વાર બંને પુત્રોને બોલાવીને કહ્યું કે-અરે પુત્રો! તમે બંને પાંચ હજાર સોનામહોરો લઈને જુદા જુદા દેશોમાં જાઓ અને ધન કમાવાની પોતપોતાની કુશળતા બતાવો! બંને ભાઈઓએ પોતાના બાપની એ વાત સાંભળી અને સાથે લણાં કરિયાણાં વગેરે લઈને તેઓ બંને જુદા જુદા દેશોંતર તરફ ગયા. તેમાંનો મોટો પુત્ર સંવર હક્ષિણપથ ભળી ગયો અને બીજો નાનો દીકરો ધનદેવ ઉત્તરપથ તરફ ગયો.

મોટો પુત્ર સંવર કાંચીપુર પહોંચ્યો અને ત્યાં તેણે ધન કમાવાના અનેક ઉપાયો અજમાવી એવા માંડ્યા. રાજાની સાથે સંબંધ બાંધી ઉત્તમ વસ્ત્ર વગેરેનાં બેટણાં આપીને રાજાની સેવા કરવા લાગ્યો. આ રીતે રાજાની સેવા કરતો તેને જોઈને રાજસભાના લોકોએ તેને કહ્યું કે: અરે ભાઈ! આ રીતે રાજાની સેવામાં શા માટે નકાસો લખલૂટ ખરચ કરે છે? શું કોઈ પક્ષ પુરુષે સર્પ, રાજા અને અગ્નિની સેવા કરીને તેમને પોતાના વશ કરી શકેલ છે? જોઈ કરીને તું આમ રાજાની સેવામાં પ્રવર્તી રહે છે. સંવર બોલ્યો: અરે મૂઠ્ઠા લોકો! આ મારી સેવાનો ખરો ઉદ્દેશ તમે બાજુતા નથી. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

રાજદરબારમાં જવું, જેઓ માનીતા પ્રીતિપાત્ર છે તેમની સેવા કરવી, કદાચ આમ કરવાથી વિશેષ પ્રકારના વેલવેનો લાભ ન મળે તો પક્ષ થનારા અન્યોને તો ખરેખર જરૂર અટકાવી શકાય ‘અર્થ થઈ જશે’ એવી બીકથી જે લાક્ષો માનવ રાજાનો આશરો લેતો નથી તેનું અપમાન નીચ માણસો કરે એમાં શી નવાઈ? એમ નક્કી કરીને તેણે પેલા

દીકો, ‘હવે આ માણસ કાળા થઈ ગયો છે.’ એમ સમજીને તેના માણસોએ તેને તણ દીધો અને ‘આ બાવરો છે’ એમ સમજીને ત્યાંના બીજા દોકોએ તેને ફિટકાર આપ્યો.

હવે એ ધનદેવ પોતાનો નભાવ કરવાને અસમર્થ બન્યો અને તે પોતાના આપના ઘર બાણી જવા લાગ્યો. રસ્તામાં તે જૂજથી હેરાન થયો એટલે એ કોઈ એક ત્યાં આવેલા નેસકામાં બીખ માગવા સાફ ફરવા લાગ્યો. ‘આનો આકાર સુંદર છે’ એમ ધારીને તેના ઉપર હયા આણી કોઈ એક ગૃહિણીએ તેને આદર સાથે ખાવાનું આપ્યું. ખાઈપીને, જૂખ તરસને શાંત કરીને એ ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો. એટલામાં તેના મનમાં શંકા થઈ આવી કે-પેલી બાઈએ મને અતિશય આદરથી ખાવાનું આપેલું છે એથી એમ જણાય છે કે તેણીએ મારા ઉપર કાંઈ કામચકુડું મણુ કરવા માટે એ ખાવાનું કેમ આપેલું ન હોય ? એ લોભન કામચકુડું વગેરેના દોષવાળું હોય. આવી ભતની ઉભ શંકા થવાથી તેને પેટની પીડા ઉપડી અને એ મહાકષ્ટે એક નગરમાં પહોંચ્યો. ત્યાં વેઠનું ઘર પૂછીને વેઠની પાસે ગયો. પોતાને પેટપીડા ઉપડી આવી છે એ વાત વેઠને તેણે કહી સંભળાવી. વેઠે તેને પેટના શોષન માટે ઔષધ આપ્યું. પછી ગંગાના પ્રવાહની પેઠે તેનું પેટ છૂટી પડ્યું, તેને અતિશય ઝાડા થઈ ગયા તેના ઉપર હયા આવવાથી વેઠે ફરીને જોસડ આપીને સારવાર કરી તેને સાજો કર્યો. પછી શંકાનો વિચાર થોડો થોડો તણ ઇધને એ, પોતાના આપના ગામ તરફ બાકી નીકળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં કેટલાક સમય પછી તે પિતાને ઘેર પહોંચ્યો. એના પહેાચતાં પહેલાં જ એના પરિવારના માણસો એના પિતા પાસે આવીને એની બધી હકીકત સંભળાવી ગયેલા એટલે પિતાએ બધું પોતાના પુત્ર વિષે અગાઉથી જ બાણી લીધેલું તેથી જ્યારે એ ઘેર આવ્યો ત્યારે તેના પિતાએ તેની ચોમ્મ સારવાર કરી.

બીજો કોઈ એક દિવસે એ શેઠનો મહોટો દીકરો સંવર આબાની વધામણી આવી. શેઠ તેની સાથે ગયો. લગણજ એક ગાઉ જેટલે છેટે ગયા પછી શેઠે બળદના ગળાની મૂઘવમાળનો અવાજ સાંભળ્યો અને યાદી થઈ જ વારમાં અનેક ઊંટ, બળદ, ખંચર, ગાંધા અને જવાન-પુરુષ બેસી શકે એવાં પુરુષપ્રમાણુ વાહન-ખ્યાના વગેરેની ઉત્તમ સામગ્રી સહિત અને અનેક ચોક્કિદારો સાથે શેઠનો પુત્ર ત્યાં આવી પહોંચ્યો. એ ત્યાં જ પોતાના પિતાના પગમાં નગી પડ્યો. એની આ બધી સામગ્રી અને કાંઠમાં એધને જ શેઠ સમજી ગયા કે-આ મારો પુત્ર સારી રીતે ઘણું ધન કમાઈ આવેલ છે. એણે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, વધામણાં થયાં, સારી તિથિ અને સાફ સુહૃર્ત એધને એ આવેલા બીજા પુત્રને શેઠ પોતાના ઘરનો સ્વામી બનાવ્યો. પોતાની ગાંઠીએ બેસાડ્યો. અને પેલા ધનદેવ નામના છેકરને નોકરી કરે એવા કામકાજમાં બેસ્યો, ને પોતાના મનમાં રહેલી શંકાશીલ વૃત્તિને લીધે હમેશાં દુઃખનો ભાગી થયો.

આશ્વિનન કરવાની ઉત્કંઠા જેમના મનમાં વધવા લાગી છે એવા પ્રવાસી વાંઠા લોકો અંચળ અને ઉદ્વેગવાળા થવા લાગ્યા, સ્થાને સ્થાને-ઠેક ઠેકાણે-ધર્મ માટે રાખેલી તાપની સગડીઓની આસપાસ રાંઠ લોકો ટોણું મળીને તાપી વીસાચો કરતા હતા, તે હવે ઘરના આંગણમાં બંધને બેસવા લાગ્યા. ટાંઠને લીધે પોતાના અંગ ઉપર પાકા તેલમાં કાલવેલા મટ્ટ કેસરના અંગરાગને ચોપડી શોભાચમાન બનેલા પુરજનો ઘરના છાંની વચ્ચે દિનને છેડે સંધ્યા વખતે આંટા મારવા લાગ્યા અને ખીલતા કુંદની સુગંધીઓને લીધે મનોહર લાગતા એવા વનના વાંચરાઓ આલવા લાગ્યા.

આ બાતનો કંઠકડતો શિયાળો આવતો હતો ત્યારે એક વાર પેલો ધનદેવ પોતાના પરિવારના માણસો નિર્દોષ હોવા છતાં તેમના ઉપર દોષારોપણ કરીને વારંવાર શંકા કરતો હતો અને બહાર જવાનો હોય ત્યારે ઘરનાં બંને બાજુનાં સજ્જત રીતે બરાબર બંધ કરીને, તાણું કંધને કુંચી હાથમાં રાખીને ફરતો હતો. એ રીતે તે ચેરીના આગલા જ ભાગમાં રહેલી પંખની સગડી પાસે શિયાળાની ટાંઠથી કંપતા શરીરને તપાવવા એક વાર નિશિષ્ટ માણસોની બોલીમાં બેઠો હતો ત્યારે એક વારે કોળાકળ થયો. 'આ શું આ શું ?' એમ કરતા ત્યાં સગડી પાસે બેઠેલા બીજા બધા માણસો પહી ગયા અને બેઠીને તેઓ જે દિશામાંથી એ ઘોંઘાટનો અવાજ આવતો હતો તે દિશા તરફ ભેગા લાગ્યા. તો ત્યાં બીથે ચડતો, પાદેવાની ડોક જેવા ભૂખરો ભણે કે આકાશમાં ચેલ ન ચલ્યો હોય એવી શંકાથી ત્યાં ભેગા થઈ ગયેલા લોકો વાંકું શરીર અને બોલી ડોક કરીને નેની સાથે ભેટા હતા એવા મટ્ટ પૂમાઠો તેમણે ઢીકો. 'આ કોણું ઘર બળે છે ?' એવી શંકાથી જેમનાં મન લેદાઈ ગયેલાં છે, હેવા ત્રાસી બિહ્યાં છે એવા લોકો ત્યાં બેઠેલા છે તેમને બેઠને એક માણસ બોલ્યો કે-આ ધનદેવનું એ ઘર બળી રહ્યું છે. એ સાંભળીને લોકોએ તેને તરત જ પોતાના બળતા ઘર તરફ જવાની સૂચના કર્યાં છતાં એ શંકાશીલ વૃત્તિને ધનદેવ પોતાના સળગતા ઘર તરફ જતો નથી ને બેઠું એમ કહેવા લાગ્યો કે મારા ઘરમાં આગ લાગવાનો સંભવ નથી, કિંતુ પડતા દિમગી ઠંડીને લીધે અતિથય ઠંડી બનેલી વાત હવાથી ચરચરતા એવા પ્રવાસી લોકોએ સગળાવેલા ઘાસના પુંજની આગમાંથી પૂમાઠો નીકળે છે, એ કઠાચ આ દેખાતો પૂમાઠો હશે માટે શા માટે આકળા થાઓ છો ? પોતપોતાનાં સ્થાન ઉપર બેસી રહો. એવી વાત કરે છે એટલામાં આમતેમ ભેટાં કોંઈનાં-કોંઈનાં બનેલા એ ધનદેવના પોતાનાં જ માણસો ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે-હે ધનદેવ ! આમ કેમ સ્થિર બેઠેલા છે ? ભેટો નથી કે નીચેથી ટોચ સુધીમાં મોટા મોટા તણખાઓના ફેલાવાથી ભયંકર બનેલા અને લાકડાંને બાળવાથી લાંબી ટોચવાળો થયેલો આ અગ્નિ તારું ઘર બાળી રહ્યો છે ? આ સાંભળીને તે બેલો થયો અને બળીને આખ થઈ ગયેલા પોતાને ઘરે જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે ઘરનો બધો સઘર ભાગ બળી ગયેલો

કાંક્ષાના દુષ્પરિણામ વિષેનું વર્ણન અને તેના ઉપર નાગદત્તનું ગ્રીભું કથાનક.

સમકિત ચેળવ્યા પછી એમાં અશંકાવાપ રાખવા છતાંય જે મનમાં કાંક્ષા દોષ જાગે તો એ દોષ સમકિતના સ્વરૂપનો નાશ કરે છે. આપણે જેના વચનમાં અશંકાવા સમાકિત-નિશ્ચલ શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ કરી હોય તેના ઉપરાંત જીભાં જીભાં મતવાળાના વચનોને પણ સત્ય માનવા તેનું નામ કાંક્ષાદોષ. આ કાંક્ષા પણ જે પ્રકારની છે: દેશ કાંક્ષા અને સર્વ કાંક્ષા. પોતે જે એક દર્શન-મત-ધર્મ-અશંકાવા સ્વીકાર્યો હોય તે ઉપરાંત જીભાં પણ કોઈ એક મતને ભલ્લ-સારો સમજવો. એટલે પોતે જૈનમતને અશંકાવા સ્વીકાર્યો હોય છતાં એમ માનવું કે કંપિલ વગેરે જે દાર્શનિકો ધર્મ ગયા છે તેમાંનાં ગમે તે એકનું દર્શન પણ ભલ્લ છે એમ માનવાની વૃત્તિનું નામ દેશ કાંક્ષા. જગતમાં પ્રવર્તતા તમામ મતોમાં જ્ઞાન, અધ્યયન વગેરે અનેક સારા સારા ભાવો કહેવામાં આવેલા છે માટે જગતના એ તમામ જીભાં જીભાં મતો પણ સારા છે જૈન મતમા જ્ઞાન વગેરેની જે હકીકતો વહુવેલી છે તે બધી હકીકતો સંસારના જીભાં જીભાં મતોમાં પણ જૈન મતની પેઠે જ વહુવેલી છે માટે એ બધા મતો પણ સારા છે. એમ માનવાની વૃત્તિનું નામ સર્વકાંક્ષા. જે મતને-જે દર્શનને અશંકપણે સ્વીકાર્યું હોય તે આવી જે વિકલ્પવાળી વૃત્તિ રાખે તે ચોખ્ખી નથી. જૈન મતને અશંક-વાવે માન્યા પછી જીભાં કે જીભાં પણ દર્શનો બરાં છે એવી જે વિકલ્પવાળી વૃત્તિ ન રાખવી જોઈએ. કોઈ પણ માણસ જ્યાં સુધી કુમાર્જનો ત્યાગ ન કરે ત્યાં સુધી તે કોઈ પણ સમયે કુમાર્જમાં પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી માટે એક જ કુમાર્જમાં જ મનને સ્થિર રાખવું જોઈએ. જે પ્રવાસી મનુષ્ય અનેક ભાગોં તરફ પ્રયાણ કરતો હોય છે તે કદી પણ તેણે ઈચ્છેલા સ્થાને પહોંચી જ શકતો નથી. કોઈ માનવ ઝેરમાં પણ અમૃતની કલ્પના કરે તેથી તે ઝેર અમૃતનું કામ સારતું નથી. જે પુરુષો, સુદ્ધા સું છે? એનો ખરો સારવું વિચાર કરી શકતા નથી તેઓ અહિત માર્ગનો ત્યાગ કરીને હિત માર્ગ ઉપર ચડી પોતાનું હિત સાધવા માટે શક્તિમાન થતો નથી, તેથી કરીને જીભાં જીભાં કુતીર્થિ-કોના વગેરે બતાવેલા માર્ગનો સર્વથા ત્યાગ કરીને શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવાને આચરેલા, ઉપ-દેશેલાં કાર્યમાં જ કાંક્ષા-ધૃષ્ટા રાખવી. જે જે કાર્યો શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવાને કરેલાં છે તેવાં જ કાર્યો આપણે પણ કરવા જોઈએ એવી જે કાંક્ષા ધૃષ્ટા રાખવી એ જ વિશેષ ઉચિત છે. વર્તમાન જીવનમાં પણ જે જે કાર્યો કરવાના છે તે વિશે પણ ચેકબેક-પ્રેક્ષકાંક્ષા એટલે જે જે પદાર્થ નજરમાં આવે તે બધાની ધૃષ્ટા રાખવાની વૃત્તિ અસંખ્ય દુઃખોને ઉપજાવનારી છે, એવી વૃત્તિને લીધે વિવશ મનવાળો મનુષ્ય નાગદત્ત નામના ગૃહસ્થની પેઠે દુઃખી થઈ જાય છે. એ નાગદત્તની કથા આચાર્ય મહારાજ જણાવે છે.

સાર—આપણા વ્યવહારના કામકાજમાં પણ શંકાશીલ વૃત્તિને લીધે આપણે ખરેખર સર્વત્ર અસફળતા જ પામીએ છીએ તો પછી શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને કહેલાં તત્ત્વો તરફ શંકાશીલ વૃત્તિ રાખવાથી આપણાં બધાં કલ્યાણ કાર્યો હણાઈ જાય છે. સદેહના ગાઠ અધકારના પુંજથી વ્યામોહ પામેલા છવો, આ સંસારમાં તેમને પ્રાપ્ત થયેલ ચિંતામણિ રત્નને પણ ‘એ ઢેકું છે’ એમ સમજીને તણ દે છે.

પરમશુભના સુખથી કહેવામાં આવેલાં તત્ત્વો તરફ જે અલ્પ સત્ત્વવાળો અને કલુષિત કુલ્લિવાળો પ્રાણી વ્યામોહ વૃત્તિ ઢાખવે છે તે, આ જગતમાં, જેમ કોઈ તરસથી પીકા પામેલો પ્રાણી નિર્મળ પાણીથી ભરેલી તળાવડીને છોડીને ઝાંઝવાના જળના તળાવ તરફ દોડ્યા કરે અને દુઃખી થાય તેમ દુઃખી થાય છે. રાગ અને મોહવૃત્તિને લીધે માનવ ખોટું જોલે છે, શ્રી જિનેશ્વરદેવમાં રાગ અને મોહવૃત્તિ સર્વથા ક્ષીણ થયેલી હોવાથી તેમને લેશ પણ ખોટું કહેવાતું કારણ નથી છતાંય જે તુચ્છ વૃત્તિવાળો માનવી એમના વચનોમાં અસત્યતાની શંકા રાખે તે આગમાંથી અમૃતના જળ જેવી શીતળતા પ્રગટે એવું વાંછનાર કોઈ મૂઢની જેવો મહામૂઢ છે. કોઈ રોગી, આત્મ જોવા વૈધને બદલા પછી પણ તેના વચનમાં શંકા રાખે તો તે જો વૈધની દવા નિરંતર લીધા છતાંય કઠી પણ નિરોગી થઈ શકતો નથી માટે સર્વજ્ઞનાં તમામ વચનો-એક એક વચનો-તરફ અશંકાભાવે જોવી એટલે રહેલું જોઈએ કે કઠી પણ ચિંતામાં સંશયનો મેલ સ્પર્શ જ ન થવા દેવો. કદાચ સૂરજ આશમણી દિશાએ પશ્ચિમમાં પણ ઊગે, સિદ્ધના છવો સિદ્ધશિલાને પણ કદાચ તણ દે તો પણ શ્રી જિનવરતું વચન કઠી ય મિથ્યા થતું નથી એવી અડગ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ.

જો પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોશમાં સમ્યક્ત્વના અતિઆર શંકાદોષ વિશે ધનદેવલું
ખીલું કથાનક સમાપ્ત.

તેના બધા પરિવાર પણ જાણે કે તેને જોળખતો જ ન હોય એવો પરકીય માનવ જેવો થતો ગયો. પછી તે જાને જણા બ્યારે એકાંતમાં એકા હતા ત્યારે તેમને એક બીજાને આવો વિચાર થયો કે ખરેખર આપણે જાને જણાએ આગલા કાપમાં એવું કોઈ કર્મ સાથે જ કર્યું હશે જેનું આપણે કયાનંક પરિણામ તને જાને અને એટલે આપણે જાનેને એક સાથે જ લોભવવાનું આપણું જાને આપણી જાનેની એવી સ્થિતિ આવી પડી કે હવે આપણે નિભાવ જ કંઈ થઈ પડે. દુધે કહ્યું—તો હવે શો ઉપાય કરવો ? હવે આપણે બચાવ કેવી રીતે કરી શકાય ? અથવા શું કર્યું હોય તો પાછું ચારું થાય ? આવી નિકટ પરિસ્થિતિને લીધે મારું મન એવું મૂંઝેલ થઈ ગયું છે કે ખરેખર અને કરી સૂઝ જ પડતી નથી. વધારે શું ? હમણાં તો મારી જાત પણ અને સંકટ આપનારી લાગે છે. અથવા નિર્ધન-પશુ દુઃખ કરે છે એમ માણસ માને છે એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? પરંતુ માણસ નિર્ધનપણાને લીધે પોતે પણ પોતાની જાતને શેરીની ધૂળ જેવી સમજે છે. પૂરુષમેત્ત-માત્રામેળ-વાળો અર્થ વગરનો કશુંક પણ પડિત જાનેનો પરિહાસપાત્ર બની તિરસ્કારપાત્ર કંઈ છે તો પછી પૂરુષમેત્ત-મૈત્રી-વાળો અર્થ-ધન-વગરનો માનવ પરિહાસપાત્ર જાને અને અવગણનીય થાય એમાં શું નવાઈ ? સુવિશુદ્ધ માણસની બુદ્ધિ એની એ જ છે, ઇન્દ્રિયોની અવિકલ શક્તિ પણ એની એ જ છે, વચન પણ એનું એ જ છે અને માણસોમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલ તેનું નામ પણ એનું એ જ સુકુટ છે. વળી, એના શરીરના હીસતા કંતિવાળા સુવિકલત અવયવો પણ એના એ જ છે, એ રીતે માનવ તો એના એ જ હોય છે છતાં એ ધન વગરનો થતાં એક જ ક્ષણમાં જુદો જ બની જાય છે એ મહાઆશ્ચર્ય છે. આ પ્રમાણે બારે વિવાહને લીધે જેનાં સુખમાંથી અનેક વચનો નીકળી પડ્યાં છે એવા દુધને જોઈને પેલા નાગદત્ત તેને કહેવા લાગ્યો.

હે મિત્ર ! ચિંતના સંતાપને તણ દે. મારા પિતાએ ‘સંકટ વખતે શું કરવું ?’ એ માટે કણા સમય પહેલાં જ અને ઉપદેશ આપી મૂકેલ છે. તેમણે અને તે વખતે કહેલું કે બ્યારે તું તારા કુટુંબનો નિભાવ કરી ન શકે એવી સ્થિતિમાં આવી પડે ત્યારે કાલિંજર પર્વતમાં રહેલી આપણી કુલદેવતાની આરાધના કરજે, તે કેવીનો પરચો સાક્ષાત્ જોયેલો છે અને આપણા પૂર્વપુરુષો પણ બ્યારે સંકટમાં આવી પડેલા ત્યારે તેમણે એ કુલદેવીની આરાધના કરેલી એટલે તેમણે મનોવાંછિત સિદ્ધ થઈ હતા; માટે હવે આપણે નિકલ્પના વખતમાં પડવાનું કશું કારણ નથી, જાને હવે કલ્પવૃક્ષનો પણ પરાભાવ કરનારી એ ચિંતિત આપનારી કેવીની જ આરાધના કરીએ. દુધે બોલ્યો: એમ કરીએ. મારે કુલદેવ કુમેર નામનો વક્ષ પણ ત્યાં જ છે, હું પણ તેની આરાધના કરીશ. એ પ્રમાણે એ જાને જણાએ નક્કી કરી એઈતું બાતું સાથે લઈ લીધું અને એ જાને સાથે કાલિંજર પર્વત બાણી જવા માટે ઘરથી નીકળ્યા. રાજ ને રાજ પ્રમાણ કરતા તેઓ કાલિંજર

આ જ ભારતવર્ષમાં પડિત જનોને આનંદ વધારનારી અને શ્રીવાસુપૂજ્ય ભગવાનનો ત્યાં જન્મ થવાથી જોટલે તેમના જન્મકથાણુકને હીધે અનેક કથાણુકને ઉપભવનારી સ્ત્રીના નામે નગરી છે. ત્યાંનો રહેવાસી સ્ત્રીયજુ નામે એક વણિક છે. તેની સ્ત્રીનું નામ પદ્મા છે. સેંકડે માનતાઓ કર્યા પછી તેમને ત્યાં નાગદત્ત નામે એક પુત્ર જન્મ્યો. તેની યોગ્યતા પ્રમાણે તેને અનેક કળાઓ શીખવાડવામાં આવી. જ્યારે તે સુવાવસ્થામાં આવ્યો ત્યારે સમાન જાતિની અને સમાન રૂપ વગેરે ગુણવાળી કુલીન સહસ્રણુ નામની કન્યા સાથે તેનું લગ્ન કર્યું. પછી વખત જતાં એ નાગદત્ત પોતાના કુટુંબનો ભાર ઉપાડી લે એવો સમર્થ થયો.

પછી સમય જતાં પિતા ઘટપણથી વૈરાગ્ય ગયો, રોગો થવાથી નિઃસર્વ થઈ ગયો અને તેમ થવાથી તેનાં બુદ્ધિબળ અને પરાક્રમ એ બધું ચાલ્યું ગયું. એવો થવાથી તેણે પોતાના પુત્રને જોડાવીને કહ્યું કે-હે વત્સ! તું એ કે હવે મારું શરીર મરણને કાંઠે પહોંચેલું છે, એથી આજ કે કાલ ચોક્કસ એ પડી જ જવાતું માટે મારે તને આ પ્રસંગે આ નીચેની વાત કહેવાની છે; તું સારા પુરુષોના માર્ગ ઉપર તારી જાતને ચડાવીને એવી રીતે વર્તજે જેથી કુટુંબનાં જનો અમારી જેવા અશક્તોનું બંધુકરણ ન કરે પરંતુ અત્યુચ્છેદનું અનુકરણ કરે અથવા કુટુંબજનોની દુર્જનો હીલના ન કરે. વળી હે પુત્ર! કર્મના નિપાટને હીધે ક્યારે કેવી દશા પડટાઈ બધ છે એ કાંઈ બંધુતું નથી માટે જ્યારે તું કાંઈ વાર કુટુંબના ભારને ઉપાડી ન શકે એવી દશામાં આવી બ. ત્યારે કાલિંજર પર્વતના પૂર્વ શિખર આવેલા દેવળમાં પ્રતિષ્ઠિત સચેલી એવી આપણી કુલદેવતાની પ્રતિમા છે તેની તું આરાધના કરજે. આપણા પૂર્વપુરુષોએ પણ જ્યારે તેમને સંકટની અવસ્થા આવી પડેલી ત્યારે એ કુલદેવીની જ આરાધના કરેલી અને વખતે એ કુલદેવીએ તેમનું વાંછિત સિદ્ધ કરેલું. માથા ઉપર બન્ને હાથ ભેડીને પ્રણામ-પૂર્વક એ નાગદત્તે પોતાના પિતાનાં એ વચનો ‘ત્રેમપૂર્વક’ સ્વીકાર્યા. પિતા પણ અજ્ઞપાનતું અનશ્નપૂર્વક પ્રત્યાખ્યાન કરીને કાળધર્મ પામ્યો અને નાગદત્તે કાળધર્મ પામેલ પિતાનાં પારલૌકિક કાર્યો કરી નાખ્યાં.

અને કેટલાક વખત પછી સમયાનુસાર પૂર્વપુરુષોની મર્યાદા પ્રમાણે ધન કમાવાની અને એવી બીજી અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રવૃત્ત થયો. એમ કરતાં કરતાં એને, કાંઈ શેઠના દુધ નામના પુત્ર સાથે ભાઈબંધી થઈ. એક બીજાને સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી એ રીતે સમભાવે મિત્ર તરીકે રહેતા દિવસો જવા લાગ્યા. સમય જતાં તેમનાં તથાપ્રકારનાં અશુભ કર્મો ઉદયમા આવ્યાં તેને હીધે તેમના બધા થયા બ્યવસાયો ઉલટા પડ્યા-અવળા થયા, પુરુષાર્થ પડી લાગ્યો, દેશાંતર ગયેલા વાણીતરોને ચોરોએ લૂંટી હીધા, ધનના સંગ્રહો બધા બળી ગયા, બ્યાજે ખીરેલું બધું ધન ડૂબી ગયું અને ચોરાક દિવસમાં

સિદ્ધત્થ વાનવ્યંતરના મંદિરે ગયો અને ત્યાં તેની સેવા કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં તેને દસ લાંઘણો થઈ ગઈ પરંતુ દેવ તરફથી કશોય ઉત્તર મળ્યો નહીં. ‘હવે શું કરું’ એમ તે આકુળબ્યાકુળ થવા માંડ્યો.

પરાગર એ વખતે કુબેર દેવની નિશ્ચિનતાપૂર્વક ઉપાસના કરીને તેની પાસેથી ઇષ્ટ વરદાન શેળવી જેવું અવિધ્યમાં ભક્ત થવાનું છે એવો દુધ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે પોતાની બધી હકીકત નાગદત્તને કહી સંભળાવી. નાગદત્તે પણ પોતાની હકીકત એકપૂર્વક સંભળાવી. દુધ બોલ્યો: બધ વાતને સંભારવાથી શું? તું આપ અને જેનો પરચો મેં ભેગેલો છે એવા ચક્ષુ કુબેર ભગવાનને જ આપણે અનુસરીએ. ‘ડીક’ એમ કહીને નાગદત્ત તેની સાથે ચાલ્યો. જન્મે જન્મે કુબેરને મંદિરે ગયા. પેલો નાગદત્ત ત્યાં મંદિરમાં લાંઘવા બેઠો. નિર્વંતર લાંઘણો ઉપર લાંઘણો થયેલી હોવાથી તેણે ચરીર સુકાઈ ગયું અને માત્ર શ્વાસ બાકી રહ્યો છે એવું તેણે ચરીર જણાવા લાગ્યું. એ ભેઈ દુધ પોતે ચિંતાતુર થવા લાગ્યો અને ‘હવે શું કરવું?’ એની જોને સૂઝ ન પડવાથી બીજા એક જણે દુધને કહ્યું: અરે! આ નાથ પાગી રહ્યો છે છતાં તું આ રીતે જોની શા માટે ઉપેક્ષા કરે છે? ખાવાપીવાનું કેમ નથી આપતો? શું તે આ સાંભળ્યું નથી કે “જીવતો નર ભક્તને પામે.” આ સાંભળીને દુધે પેલા નાગદત્તને પાવા માટે મળવું પાણી કરાવ્યું અને ઇચ્છા ન છતાં નાગદત્તને પરાણે પરાણે જવરાવ્યું. કેટલાક દિવસ સુધી ખોરાક લેવાથી તે સ્વસ્થ થયો. જોઈએ તે ઉત્સાહમાં આવી ફરીવાર લાંઘણ કરવા તૈયાર થયો ત્યારે લોકોએ તેને કહ્યું: હો! આ લાંઘણો ખેંચવાનો તારો વિચાર છોડ દે, હમણાં તારે પોતાને ઘરે જા અને કેટલાક દિવસ પછી ફરીવાર સારાં શુક્રોને ભેટને પછી આવજો અને આવું અનુષ્ઠાન કરજો. લોકના એમ કહેવાથી દુધ સાથે નાગદત્ત પણ પોતાના ઘર ભણી પાછો ફર્યો અને સમય જતાં પોતાને ઘર પહોંચ્યો. તેને આવેલો ભેટને કુટુંબનાં જનો સજી થયાં, તેને નવરાવ્યો, સારાં કપડાં પહેરાવ્યાં અને તેને માટે અનેક ભવનાં પકવાનોથી મનોહર એવી રસોઈ તૈયાર કરી. આવી સરસ રસોઈ લાંબે સમયે મળેલી હોવાથી તેને તેણે ઇચ્છા કરતાં થ વધારે ખાધી, રાત્રે ઝાડા થઈ જવાથી તે માંદો પડી ગયો, પછી વિરચન અને વમન વગેરે ઉપાયો કરીને તેના બંધુઓએ તેને સાલો કર્યો.

એ પ્રસાણે જો નાગદત્ત કાંક્ષા દોષ-આ કરું કે આ કરું એવા વિચારના દોષ-ને લીધે મનને સ્થિર ન રાખી શક્યો, તેણે મન વિશ્લેષ પાગી જવાથી તેને દેવતાનું વરદાન ન મળ્યું અને પરિણામે તે દુઃખી થયો ત્યારે પેલો નિશ્ચિન વૃત્તિવાળો દુધ પોતાની અસંગતતાને લીધે સુખી થયો.

પૂર્વ ભવમાં ઉપાર્જિત કરેલાં જ્ઞાને પાપોને લીધે જેમનો આત્મા હણાઈ ગયો છે એવા.....(લોકો કાંક્ષાદોષના યોગ અને છે અને યોગના શાંતિમય માર્ગથી દૂર રહે છે).

પર્વતે પહોંચ્યા. ત્યાં તે જાનને એ અનેક પ્રકારના ઝાડનાં ઝુડથી સુશોભિત, હંસ, સારસ, શુક વગેરે પક્ષીઓથી વ્યાપ્ત અને ભગતા ભગરીઓના ટોળાંના શુંબરવના અવાજથી મનોહર થયેલું એવું એક ઉપવન ભોળું. એ ભોળને દુધ જોડ્યો: અહો! કેવી સુંદરતા છે. અહો! પાકવા ઉપર આવેલાં પીળાં પીળાં ફળોના ભારથી શાખાઓ કેવી લચી પડી છે? અહો! આ બધી જાતનાં ફૂલોની સુવાસને લીધે આ ઉપવન કેવું મહેક મહેક થઈ રહ્યું છે? વળી, ભોળાં ભોળાં એમને એ વન સ્વર્ગ જેવું જણાવા લાગ્યું: જેથી સ્વર્ગ રંભાભિરામ-રંભા નામની અંબસારાઓથી સુશોભિત છે તેમ આ વન રંભાભિરામ-રંભા એટલે કેળનાં વૃક્ષોથી મનોહર છે. સ્વર્ગમાં જેમ ઉદ્ભવિતસિંહડિ-સપ્તર્ષિ-છે તેમ આ વનમાં ઉદ્ભવિતસિંહડિ-વિવિધ પ્રકારના ચોરો છે. વળી, સ્વર્ગ જેમ સુમલ્લ-દેવોના સમૂહથી રમણીય બનેલું છે તેમ આ વન સુમલ્લ-ફૂલોના સમૂહથી રમણીય છે. તથા આ વન બહુરિષવાળું છે છતાં અરિષ્ટોથી આકુળ છે અર્થાત્ મરીકાનાં ઘણાં ઝાડો આવેલાં છે તથા અરિષ્ટો-કાગડાઓ-પણ ખીચોખીચ ભરેલા છે. વળી એ વન અપલાશ-પલાશ વગરનું છે છતાં મોટા મોટા પલાશોથી ભરેલું છે અર્થાત્ એ વનમાં કોઈ પલાશ-સાક્ષ-નથી તથા મોટા મોટા પલાશોના-ખાખરાના વૃક્ષો આવેલાં છે. એ વનમાં સતપત્ર-સતપર્ણ દેખાય છે છતાં તેનાં ભૂરિ પર્ણ છે, એમાં સતપર્ણનાં વૃક્ષો છે તથા ભૂરિપર્ણ નામનું લાસ યજ્ઞ ત્યાં છે-એ રીતે એ વન શોભી રહ્યું છે.

એ પ્રકારનું એ વન ભોળાં ભોળાં તેઓ એક સરોવરને કાંઠે ગયા. ત્યાં જ્ઞાન વગેરે કથું, કમળફૂલો લીધાં અને દુધ કુબેર ચક્ષુના મંદિરે ગયો ત્યારે પેલો નાગદત્ત પોતાની કુળદેવીના મંદિરે પહોંચ્યો. ત્યાં બંધને તેણે કુલદેવી ભગવતીની પૂજા કરી અને અષ્ટાંગ નમસ્કારપૂર્વક તેણે એ દેવીની સ્તુતિ કર્યા પછી આદરપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું: હે દેવી! અમારા પૂર્વપુરુષોએ પણ સંકટસમયે તારી આરાધના કરેલી અને તેં તેઓને વરદાન આપેલું જેજ પ્રમાણે આજે હું ભારે દુઃખના ચક્રમાં ફસાઈ પડ્યો છું અને તારે જ શરણે આવેલ છું એટલે જ્યાં સુધી તું મારા ઉપર પ્રસન્ન ન થા ત્યાં સુધી હું ખાવાનો નથી, એમ કહીને કૃતનિશ્ચય એવો એ ઠાલનો સંધારો પાઘરી તે ઉપર ચકી દેવીની સામે હાથ એકીને તેની ઉપાસના કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં તેને પાંચ લાંબણો થઈ છતાં દેવીએ તો કંચો ઉત્તર ન આપ્યો. છટ્ટો લાંબણ શરૂ થઈ ત્યાં તે સ્થળે એક પુરુષ આવ્યો અને તેણે નાગદત્તને પૂછ્યું: હો! આ શું માંડ્યું છે? તેણે બધી પોતાની હરીકત કહી સંભળાવી. પેલો પુરુષ જોડ્યો: અરે મૂઠ! શા માટે તારી જાતને દુઃખી કરે છે? આ લાકડાની દેવીને મૂકી દે અને તું મારી પાછળ પાછળ આવ, જેણે અનેક સાનવોના મનોરથો પૂરા કર્યા છે એવા અને અહોથી થોડે દૂર રહેલા એવા સિદ્ધત્થ નામના દેવને તને બતાવું. આ સાંભળી નાગદત્તનું મન અસ્થિર થયું અને તેણે કુલદેવીની ઉપાસના પડતી મૂકી તે પુરુષનું વચન માન્યું. તે તેની સાથે

ત્રીજી વિચિકિત્સા અતિચાર વિષે ગંગ અને વસુમતીનું કથાનક ૪.

સુમતિમાં શંકાનો દોષ ન હોય, કાંધાનો દોષ ન હોય એ રીતે એ જાને દોષોથી અખંડિત રહેલા સમક્રિતમાં, કદોને ઉપભવનારા એવા વિચિકિત્સા દોષને પણ વિષવૃક્ષની છાયાની જેમ સર્વ પ્રકારે તણા દેવો. એ વિચિકિત્સા બે પ્રકારની છે: દેશવિચિકિત્સા અને સર્વવિચિકિત્સા. શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને જતાવેલા કોઈ એક અનુષ્ઠાનની સફળતા યા નિષ્ફળતાની શંકા કરવી તે દેશવિચિકિત્સા અને શ્રી જિનેશ્વરને જતાવેલાં સમગ્ર અનુષ્ઠાનોની સફળતા યા નિષ્ફળતા વિષે શંકા આણવી તે સર્વવિચિકિત્સા. જે માનવોનાં મનમાં શ્રી સર્વજ્ઞનાં વચનોને સાંભળીને નિર્ભય વિવેક પ્રગટયો છે એવા માનવોએ એ જાને પ્રકારની દુઃખ આપનારી વિચિકિત્સા રાખવી ઉચિત નથી. શ્રી જિનેશ્વરે કહેલું અનુષ્ઠાન વિશિષ્ટ ફળને આપનારું હોય છે માટે તેને અવશ્ય આચરવું ભેદછે. જેઓ પોતાના બાવી કલ્યાણને આહવાના છે તેઓને એવા અનુષ્ઠાનમાં સંશય સંભવતો જ નથી. બીજા કોઈ પણ અનુષ્ઠાનને કરવાથી પણ પ્રભક્ષ ફળ દેખાય જ છે તો પછી ભગવતે જતાવેલા અનુષ્ઠાનમાં ફળનો સંદેહ રાખવો એ તો બ્યારોહ જ છે. વળી, જે લોકો જેઠવાળા છે વા બીજા પ્રકારની એવી આકાશવૃત્તિવાળા છે તેઓ એ ફળમાં સંદેહ રાખે તો તેમનાથી ખેડ વગેરે થઈ શકતાં નથી અને જેઠની બધી સામગ્રી અવિકલ-પૂરેપૂરી હોય છતાં તેઓ ફળમાં સંદેહ રાખવાને લીધે ધાન્યના ભાગીદાર બની શકતા નથી. તે જ રીતે જેઓ ફળનો સંદેહ રાખીને આ જૈન અનુષ્ઠાન કરે છે-પછી ભલે તે અનુષ્ઠાન કઠોર હોય છતાં તેણે ફળ મેળવી શકતા નથી અને વિષાદ પામે છે. નવી એક બીજી વાત કે સુનિષ્ઠા વિદ્વાન હોય છે, તેઓ નહોતા ન હોઈ તેમનાં અગ્રે મલિન હોય છે વા તેમનાં હાત વગેરે ઘણીવાર દુર્ભણિત હોય છે તેથી તેમના તરફ વૃણા-ભુજુષા રાખવી તેણે નામ વિદ્રવભુજુષા. જેઓ કુશળ પક્ષવાળા છે તેઓએ આ વિદ્રવભુજુષાને પણ તણા દેવી. જેઓ ઉક્ત જાને પ્રકારની વિચિકિત્સાને અને હમણાં જણાવેલી વિદ્રવભુજુષાને તજતા નથી તેઓ પાપપૂર્ણ જાને છે. તેઓ ગંગ તથા વસુમતીની જેમ આ લોકમાં જ દુઃખના ભાગીદાર થઈ જાય છે. એ કથા નીચે પ્રમાણે છે:

ભારતવર્ષના તિલક જેવી અને જ્યાં ઘણાં ગોંધાં ચિત્રવિચિત્ર કરિયાણાં વગેરેની દુકાનો છે એવી કુણાલા નામની નગરી છે. એ નગરીમાં લોકવ્યવહારને અનુસરનારા, સારા ધર્મ અને અર્થને અનુકૂલ એવી પ્રવૃત્તિમાં ચોટેલા ચિત્રવાળા બંધદત્ત નામે એક શેઠ છે. તે શેઠને સ્ત્રી ઉચિત શુભ્રમાણિક્યના મંડનવાળી અંદના નામની સ્ત્રી છે. તેમને

સાર—અપળતા-અચળતાનું સાધ જેના મનમાં 'પુ'એણું છે એવો મનુષ્ય પોતાના હિતાહિત વિષે વિચાર કરી શકતો નથી અને તેથી ધર્મરાત્રું ચૂકું પીધેલા પ્રાણી જેમ પત્થરોને પણ એકસરખી રીતે સોલું સમજે છે તેમ કાંક્ષા હોવાવાળો તે વિમૂઢ, અવસ્થાને પણ 'વસ્તુ' સમજે છે.

જે મનુષ્ય જિનેન્દ્રધર્મના કલ્પવૃક્ષને તણને પોતાનાં કુળ માટે છીબી છીબી ધર્મેને માનવા તૈયાર થાય છે તેને જેનો પાર-કઠો-દેખાતો જ નથી એવા સસુદને તરવા માટે મનમગતી નાવ તણને કોઈ માનવ, એક સાધારણ ત્રાપાતું શહેણુ કરે એવા માનવો મૂઢ જેવા સમજવાના છે. જગતના બ્યવહારમાં પણ એવું એવામાં આવે છે કે જે કોઈ માનવ હોય ઉપરતું કોઈ એક કાર્ય પૂરું ન થયું હોય ત્યાં છીબીનો આરંભ કરવાનું ઇચ્છતો હોય અને છીબું પણ અપૂરું હોય ત્યાં ત્રીબી કામની પાછળ પડતો હોય, તેનો હાથ માણસો પરિહાસ કરે છે, તેનો પરિશ્રમ નકારો બાથ છે અને તે બ્યર્થ ચેષ્ટાવાળો માનવ, કાર્યની ક્ષતિને પામે છે. એથી કરીને જે વિચારના સમૂહને આમપુરુષોએ સુવિશિષ્ટ રીતે દીઠેલા છે તે વિચારો પ્રમાણે પ્રવર્તતા ઉપર હલપણે નિશ્ચય-પૂર્વક લીન ચિત્તવાળો માનવ, ન ધારી શકાય એટલી જાંધી સારી સંપત્તિ પામીને શીઘ્ર સંસારનો પાર પામી શકે છે.

જે પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોશમાં સમ્યક્ત્વના અધિકારે તેના બીબ અતિચારના કાંક્ષા પ્રકરણમાં નાગકત્તની કથા હલેવામાં આવેલી છે.

તેને પણ શું કહેવું? ક્યાં જવું? જેમ રંભા, કેળવું જાક બીજાઓને પોતાના ફળો આપીને નાશ પામી બચ છે તેમ જેઓ બીજાઓને માટે ફળ આપવા જતાં એટલે બીજાઓનાં કાર્યો કરવા જતાં પોતાના નાશની પણ ખેવના કરતા નથી એવા સત્યુપદેશો એવા પણ ક્યાં મળે છે? અર્થાત્ એવા સત્યુપદેશોનાં દર્શન પણ ક્યાં થાય છે? તું મોટો પ્રભાવશાળી પુરુષ હો છતાં જે આ સ્ત્રીને લઈ જવાનું ધારે છે તે અત્યંત અનુચિત છે અને તું આવા સમર્થ યશને પણ આણું કરે તો હવે સ્વચ્છંદપણે હેંઠહેંટો કળિકાળ જ લણી સમય સુધી અટકવા વિના આભો! એમ જ બહુવું રહ્યું.

આ બધું સાંભળીને એ મત્રવાદી બોલ્યો: હો! હો! જે આ જે સ્ત્રીને લઈ જવાની કિલ્લે કોટલાણી પ્રવૃત્તિ કરી છે તેથી શરમાઈ ગયો છું માટે તું હવે સત્યુપદેશના માર્ગ સંભળે બોલતો બંધ થા. ક્યાં દરિયો અને ક્યાં ખાલોચિયું? ક્યાં મેક અને ક્યાં સરસવ? ક્યાં એ સત્યુપદેશોના આચાર અને ક્યાં અમારી એવા ક્રીડાઓની મેટા-નિઠબના? માટે હે ભક્ત! આ તારી ઘરવાળી મારી બેન જ છે અને તે એ જ રીતે મારે ઘરે રહેશે. બ્યારે તું કેઈની પણ પાસેથી કેઈપણ ભતંગી મંત્રસિદ્ધિ મેળવીને મને તેની ભેટ આપીશ પછી તું આને લઈને તારે ઘરે જશે. બ્યારે પણ તું કેઈપણ ભતંગી મંત્રસિદ્ધિ મેળવ ત્યારે પાટલીપુત્ર નગરમાં લોકોને પૂછીને દેવધર મંત્રવાદીને ઘરે આવશે, એમાં દેશ પણ ચંકા ન રાખીશ; એમ જણાવીને તેની (મંત્રની) સ્ત્રીને સાથે લઈને એ મંત્રસિદ્ધ પુરુષ શીઘ્ર વેગથી જવા લાગ્યો અને પેલો મંત્ર વગેરે એ બંધને શરમાઈ ગયા અને પોતાને ઘરે પાછા ફર્યા.

આ બધી હકીકત મને પોતાના માતાપિતા વગેરે લોકોને જણાવી. તેઓ બોલ્યા: હે પુત્ર! સંતાપ ન કરીશ, તને બીજી કન્યા પરણાવી દેશું. તે બોલ્યો: એ તો ઠીક છે, પરંતુ જેના ઉપર મારે વિશેષ અનુરાગ છે એવા એ જનની (ઓની) ઉપેક્ષા કરવી ઘણું જ અનુચિત કહેવાય. આ સાંભળીને બધાં સ્વજનો મૂંઝા રહ્યાં. મેંજ પણ થોડુંક કાંઈ ભાતું લઈને કેાઈ ન બાણે એ રીતે મધરાતે ઘરથી બહાર નીકળી પડ્યો. નિરંતર પ્રયાણ કરતો કરતો તે દેશાંતરોમાં ભગવા લાગ્યો. જ્યાં ક્યાંય ગમ્યા ત્યાં અનેક મંત્રવાદીઓની ઉપાસના પણ તેણે સારી રીતે કરી, તેમની પાસેથી કેટલાક ઉપદેશો પણ તેણે સાંભળ્યા પરંતુ તેનાથી તેના ચિત્તનું આકર્ષણ ન થયું.

ત્યાર પછી તે ઉર્ફિયાચયણ નામના દેશમાં ગયો. જ્યાં તે એક નાના નેસમાં એક કણ્ઠવડને ઘેર એક પ્રજ્ઞે રહ્યો. તે કણ્ઠવડને ચાર છોકરાં હતાં. એ છોકરાં ઘણાં અપળ-તોફાની હતા તેથી બ્યારે એ કણ્ઠવડ ખેતરમાં કામ કરવા જતી હોય ત્યારે તેને ઘણી અડચણ કરતાં. પછી એ સિદ્ધ મંત્રના પ્રભાવથી સાપને બોલાવીને તે ચારેને રસાવતી, તેમને ઝેર ચઢી જવાથી મૂર્છા આવી જતી અને મૂર્છાને લીધે નિસ્એષ્ટ બનેલાં

ગંગ નામનો એક પુત્ર છે અને વસુમતી નામની એક પુત્રી છે. શેકે તે બન્નેને ઉચિત બહેતેર અને ચોસઠ કલાકલાપને બાણીઆ, ચૌવન પામ્યા પછી તે બન્નેનો ચોમ્ય કુલોમાં વિવાહ પશ્ચ કરી નાખ્યો.

હવે કોઈ દિવસે રતિશુદ્ધિમાં-સૂવાના ઓરડામાં સુતેલા ગંગની સ્ત્રીને કથાનક ઝેર-વાળા સાથે રંગ માર્યો. ઝેર ઉતારનારા મંત્રવાદીઓને લેખા કર્યા અને ઝેરને શમાવી દેવાના ઉપાયો શરૂ કર્યા. એ મંત્રવાદીઓએ બાણી કહેવાને તો ભયંકર કાળો નાગ સ્ત્રી બયો છે એથી એનું ઝેર ભિતરી શકે એમ નથી તેથી તેમણે તેણીને ઉપાય કરવો છોડી દીધો. હવે 'એ મરી ગઈ છે' એમ બાણીને મસાણામાં લઈ ગયા, એક બઠડી, એક ઉપર મઠકું ચડાવ્યું એટલામાં કયાંયથી એકાએક કોઈ અવ્યક્તાદિગી-બજૈનવેષધારી પુરુષ તે સ્થળે આવી પહોંચ્યો. એ, શરીરની કાંતિ ઉપરથી જીવન પ્રશ્નનું બાવી વગેરેને કળી શકતો હતો. તેણે એ મઠકાની કાંતિ જોતાં જ કહ્યું કે-બહે! આ બાઈ જીવતી છે છતાં તેણીને ચિતા ઉપર ચડાવી છે એ મહાપાપ છે. તેનું વચન સાંભળીને મનમાં વિસ્મય પામેલા લોકોએ બન્ને હાથ ભેડીને તેને કહ્યું: હે મહાવશસ્ત્રી પુરુષ! તું કાંઈ વિશેષ જ્ઞાન ધરાવતો હો તો કૃપા કર અને આને જીવત્ત્વન દે. તે બોલ્યો: મારી પાસે અમરકારિક વિદ્યા છે પરંતુ આને જીવાડવાના બદલામાં તમારી પાસે હું જે માગીશ તે તમે આપી નહીં શકો. લોકો બોલ્યા: તું જે માગીશ તે બધું તેણે દુર્લભ હશે તો પણ અમે આપીશું, એ બાબત વિકલ્પ કરવાની જરૂર નથી. તે પુરુષ બોલ્યો: એમ છે તો આ સ્ત્રીને જ મને આપી લો જેથી એણીને જીવતી કરી દઉં. 'આ બિચારી બધે તે પ્રકારે જીવતી રહેતી હોય તો સારું' એમ ધારીને ઇચ્છા નહીં છતાં પણ લોકોએ પેલા પુરુષની વાત કબૂલ રાખી એટલે આ બાઈને એને આપી દેવાનું સ્વીકાર્યું. પછી એ પુરુષે અસુક પ્રકારની લીલા સાથે માત્ર હુંકારે કર્યો એટલામાં તો એનું બધું ઝેર ઉતરી ગયું અને એ આગસ્ય મરડતી બંધે કે સુતેલી બગતી ન હોય એ રીતે ભણી થઈ ગઈ. મંત્રવાદીએ એ બાઈનો કબજો લીધો. વિસ્મય સાથે લોકો જોતા રહ્યા અને એ, તે બાઈને લઈને પોતાને ઇચ્છિત સ્થાને ગયો. લોકો વિદ્યુત પડી ગયા અને દુઃખી થતા પોતપોતાને ઘરે ગયા. આ બધું બાણીને ગંગને બણો કોષ ચાલ્યો છતાં 'એ ઉપકારી છે' એમ સમજીને સ્નેહપૂર્વક એણે પેલા મંત્રવાદીને કહ્યું કે હે મહાપુરુષ!

ગુસ્સો ન આણીશ, તને કાંઈક કહેવાનું છે :

જે ધીર પુરુષે પોતાના જીવિતનો પણ લોગ આપીને પરોપકાર માટે ઉલ્લભવંત હોય છે તેમને તે બદલ કોઈ બહારના પદાર્થો આપવા તે બધું જ જોઈ કહેવાય. જે માણસ એક તણાવવાના જે દુકાડા પણ કરી શકતો નથી એવો અસમર્થ હોય તે શું કરી શકવાનો છે? અને જે માણસ શક્ત-સમર્થ છે છતાં પરોપકારની અવગણના કરે છે

કુ'કાકાના પવનને લીધે વનોના છેડાઓને કંપાવતા, મેઘ જેવા કાળા સુ'વાળા લાંબા લાંબા દેહને લીધે બોલઓને ભય પમાડતા તથા માનવ હોકને ડસતા એવા અનેક સર્પો દિશા-ઓમાંથી અને દિશાઓના વાયબ્ય જૂણાઓમાંથી નીકળીને ત્યાં ઉભરાવા લાગ્યા. હવે પ્રલય-કાળમાં ફોલ પામેલા કાળા સસુકના તરંગો જેવા અંચળ અને લાંબા લાંબા દેહવાળા એવા તે સર્પોને ઉપદ્રવ કરવા આવતા બોધને પેલો ગંગા જી ગયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો.

આ મંત્રોની સાધના કરવી કોઈ પ્રકારે ઉચિત નથી. કોણ જાણે આ બધા જન્મ-રાજની આખના પલકાર જેવા ભયંકર સર્પો પાસે આવીને છું એ કહે. વિદ્યાદાનું કળ તો હજુ શંકાસ્પદ છે ભારે આસર્પો તો કરીને નહીં મારો વિનાશ કરશે જ. અનર્થ અને સંશય એ બન્ને નિવૃત્તિનાં અંગો છે એમ વિદ્વાન હોકો કહે છે અર્થાત્ અહીં કળનો સંદેહ છે અને અનર્થ સામે આવીને ખટો છે માટે ભેળી સિદ્ધિ સંદેહા-સ્પદ છે એવા અને સુખે સુતેલા કેસરીસિંહને જગાડવાની પ્રવૃત્તિ જેવા આ વિદ્યા સાધ-નનું કહું પ્રયોજન નથી. એમ સમજીને જગે વિદ્યાની આરાધનાનો બધી પ્રવૃત્તિ સમેટી લીધી અને વેગથી પોતાના ઘર ભણી નાસી ગયો.

બીજે દિવસે હોકોને પછીને દેવધર મંત્રવાદીનું ઘર ચોધી કાઢી એને ઘરે પહોંચ્યો. મંત્રવાદીએ તેને જાળબી કાઢ્યો. તેની ચોથ આગતાસ્ત્રાગતા કરી, પરસ્પર બન્ને જણાને વાતચિત થઈ. ગંગે મંત્રવાદીને કહ્યું: હો ! આ સર્પોને આકર્ષનારી-ભુજંગા-હુબ્હુબ્હુ અને સ્મરણમાત્રથી જ સર્પોના વિષનો વિષાત કરનારી ઉત્તમ વિદ્યાઓને તું હો અને મને મારો શ્રી પાછી આપ. મંત્રવાદીએ 'ઠીક' કહી એનું વચન ફવીકાચું. સારા દિવસ ભોઈને વિદ્યાઓ લીધી અને તેણે જે વિધિ બતાવ્યો તે રીતે એ મંત્રવાદીએ નિર્લઘચિત્તે અને નિરાકાંક્ષાવાદે તેની સાધના પથ કરી લીધી.

કલ્પબળ જેમ પોતાનાં છોકરાંઓને સર્પ કરાવતી એ રીતે પેલા મંત્રવાદીએ એ વિદ્યાનો પ્રયોગ ચૂકામણી શાસ્ત્રના પરમાર્થને જાણનારા એવા જ્યદેવ નામના નિમિત્ત-શાસ્ત્રી ઉપર અજમાવ્યો. શરીરમાં આવિષ્ઠ થયેલા દુષ્ટ કાળા સર્પોના વિષની પ્રબળતાથી એ જ્યદેવ, લાકડું થઈ ગયો. ઝેર ઉતારનારા બધાએ એને ભોળને હાથ ખેંચેરી નાખ્યા. રાત્રિ ચિંતામાં પડ્યો અને તેણે નગરમાં ઢોલ વગડાવ્યો કે જે કોઈ, આ નિમિત્ત-શાસ્ત્રીને સામે કરશે તેને, જે ગમશે તે રાત્રિ આપશે. દેવધરે ઢોલ વાગતો અટકાવ્યો અને તેને જીવંતો કરવાનું માથે લીધું. પછી એણે રાત્રને કહ્યું: હે દેવ ! તો આ નિમિત્ત-શાસ્ત્રી મને ચૂકામણી શાસ્ત્રના પરમાર્થને ચોક્કસ શીખવી હે તો એને હું જીવંતો કરું. રાત્રિ બોલ્યો: ચોક્કસ શીખવશે. નહીં શીખવશે તો હું તેની પાસે શીખવાહવાંશ. દેવધર બોલ્યો: હે દેવ ! આ બાબત કોનો ધર્મહસ્ત છે એટલે કોના હસ્તાક્ષર છે ? રાત્રિ

એ ચારે છોકરાંઓને ઘર વચ્ચે નાખી મુકી, ઘરતું ખારણું મજબૂત રીતે વાસી દઈ એ કલ્પળણ ખેતરે કામે જતી. કામ કરીને પાછી આવતી ત્યારે મંત્રથી પાણી છાંટવાથી એ ચારે છોકરાંઓ પાછાં હતા તેવાં ને તેવાં થઈ જતાં અને પોતાના મૂળ સ્વભાવમાં આવી જતાં. એ રીતે એ રાજ કર્મા કરતી એવી એને ભોંધને વિસ્મય પામેલો ગંગ વિચાર કરવા લાગ્યો. અહો ! આ કોઈ સાધારણ બાઈ નથી માટે સર્વ પ્રકારે આદર કરીને મારે આનો જ આશરો લેવો ભોંધએ એમ વિચારીને એ તે કલ્પળણનો વિશેષ આદર કરીને તેની આરાધના કરવા લાગ્યો.

હવે કેટલાક દિવસો પછી એ કલ્પળણે ભેટું કે આ (ગંગ), મારો ભારે વિનય કરે છે અને મારી વિશેષ સેવા કરે છે, તેથી તેણે મન તેના તરફ ખેંચાયું અને તેણી કહેવા લાગી, મારામાં કોઈ ખાસ શુભ નથી છતાં આ રીતે તું મારી ભારે સેવા થા માટે ઉઠાવે છે ? હે પુત્ર ! તારી સેવાને લીધે મારું મન તારા તરફ સર્વ પ્રકારે આકર્ષાયું છે તો હવે તારું જે કામ હોય તે મને કહે. ગંગ બોલ્યો. હે માતા ! શું કહું ? વારુ, બોલાય એવું પશુ એ નથી. તેણી બોલી : હે પુત્ર ! તું કોઈ પ્રકારનો ઉદ્દેગ રાખ્યા વિના જેવું હોય તેવું કહે. પછી તેણે પોતાની ઝીને સાપ કરડવાથી માંડીને પેલો મંત્રવાદી તેણીને લઈ ગયો. ત્યાં મુખીનેા બધો પોતાનો વૃત્તાંત તેણીને કહી સંભળાવ્યો. એ બધું સાંભળીને તેણી બોલી. હે પુત્ર ! તું જરાય ઉતાવળો ન થઈશ, હું તને એવી રીતે કરો આપીશ કે તું તારું વાંછિત પૂરું કરીને જ તારે ઘરે જઈ શકીશ. ગંગ બોલ્યો, તારા ચરણકમળની કૃપા થતાં આ કાંઈ દુર્લભ નથી. પછી સારી તિથિ અને સારું સુદર્ત આવતાં આઠે નાગ-કુલોની પૂજા કરીને તેણીએ ગંગને એક નાગાહવાનની જોડે નાગોને બોલાવવાની વિદ્યા અને બીજી વિષમ વિષનો નાશ કરવાની વિદ્યા એમ બે વિદ્યાઓ આપી. તે વિદ્યાઓને સાધવાનો વિધિ આ પ્રમાણે કહી બતાવ્યો. કાળી ઓઢશને દિવસે સ્મશાનમાં એકલા જવું અને અઠાર હબાર રાતા ફૂલ સાથે એનો અઠાર હબાર વાર બંધ કરવો. એ રીતે એ ખંને વિદ્યાઓની સાધના કરવી. વિદ્યાઓ સાધતાં સાધતાં જ્યારે એમણે જપન-સ્મરણ કરવામાં આવશે ત્યારે સર્વોના વર્ગો આવીને શરોર ઉપર ભારે હુમલા કરશે છતાં લેશ પશુ ભય ન પામવો.

ત્યાર પછી આરાધનાની વિધિને સારી રીતે સમજીને અને વિદ્યાને અવધારીને તે ગંગ એ કલ્પળણને પળે પકોને ત્યાંથી નીકળ્યો, પાટલીપુત્ર ગયો અને વિદ્યાઓને સાધવાની સામગ્રી તથા વિધિ બધી તૈયાર કરી સ્મશાનભૂમિમાં ગયો અને ખતાવેલ વિધિ પ્રમાણે વિદ્યાને જપવા લાગ્યો. એવામાં એ વળતે સિંદોર જેવી લાલ લાલ ચકળવકળ પ્રાપ્તિ આપોના પ્રકાશવટે બળનને પશુ લાલ રંગે રંગી હેતા, મુખમાંથી ઝરતા તણખાઓ-વડે આગની જેવો ઘટાટોપ ખતાવતા, આગ જેવા જલ્મતા, ઉઠ્ઠ અને લિહાએલી ફણા-ઓના ફડફડાટના ઘાંઘાટને લીધે દિશાઓના છેકોને મજબૂત, કણે કણે કરવામાં આવતા

એને કોઈ ભૂત કે પિશાચ વગેરેનો વળગાડ છે એવો વહેમ ન રાખીશ. આ સાંભળીને ગંગા પોતાને ઘરે ગયો. જે હકીકત નિમિત્તવાળો કહેલી તે બધી તેણે આતપિતાને કહી સંભળાવી. આ બધું સાંભળીને તેની બહેન વસુમતી પોતાને બાતને નિંદવા લાગી અને પોતાના કામનો પસ્તાવો કરવા લાગી. ગંગા પણ ફળ મળશે કે કેમ એવી શંકાને લીધે તથા પ્રકારની ઉત્તમ વિદ્યાના લાભને ચૂકી ગયો હતો એટલે બારે ચૌક પામ્યો. આ જગતમાં એવા પણ માણસો હોય છે જેઓ કુશળપણનો વિદ્યેષ કરવામાં નિયુક્ત હોય છે અને સંયોદને લીધે મૂઢમતિવાળાં બનેલા હોય છે; આવા જ લોકો આવતી લક્ષ્મીને લોકલી લક્ષ્મી માનીને ભગાડી મૂકે છે. જેઓ દુર્નયની કંઠથી ભેડીભાથી જઠરાયેલા છે તેઓ-તેવા છવો-ભવના બંદીખાનામાં ગોંધાઈ ગોંધાઈને ઘણાં લાંબા સમય સુધી રહેવાના છે. વળી, જે માનવ, સોના અને રત્નથી પરિપૂર્ણ એવા નિધાનને ‘એ ખાલી છે.’ એમ સમજીને તણ કે છે તેને, કષ્ટપલ્લવને ‘એ નિષ્કૃતન અક્ષતું ફળ છે.’ એમ સમજીને તણ કેનારા જેવો સમજવો. ‘કામધેતુ’ ગાય તો તિર્થંભયોનિતું પ્રાણી છે અને પશુ હોવાથી વિવેક વગરની છે એટલે તે કામપ્રદા-ઈચ્છા પ્રમાણે આપનારી-કેમ કોઈ શકે? એમ સમજીને તેને તરછાંડે છે તથા ચિંતામણિ રત્ન લાપા વગર અને ભાષાને યોગ્ય શરીર વગર શી ઘીતે આપણું ખારેલા મનોરથો પૂરા કરી શકે એમ સમજીને તેનો તિરસ્કાર કરે છે, એ બન્નેની જેવો એટલે કામધેતુ અને ચિંતામણિ રત્નને તરછાંડનારની જેવો એને સમજવો કે જે ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન બધા પદાર્થોને બાણનારા કેવળી ભગવાન શ્રી જિનેશ્વર કેવે નિશ્ચિતપણે બતાવેલા માર્ગ ‘સફળ હશે કે નિષ્ફળ હશે’ એવી શંકા કરીને તણ કે છે અને જીન સાધુઓની ધૂણા કરીને એ માર્ગને વિશ્રુણુ સમજે છે.

સાર—એ પ્રમાણે જે માનવ, ફળની આશંકા વગર વ્રત, નિયમ, તપસ્યા, જ્ઞાન અને દીક્ષા વગેરે નિત્ય કરતો હોય કે જે દેવર્ષના મંદિર સમાન, મોક્ષના ઘર સમાન અને લક્ષ્મીના ઘરસમાન છે તેવાં અનુષ્ઠાનોમાં હૃદયગ્રેષાં પોતાના આત્માને ભેડી રાખે છે, તે સંસારસમુદ્રથી બહાર જાહેલી નીકળી બધાં એમાં શી નવાઈ?

એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોષમાં સમ્યક્વના અધિકારે તેના તુલીય વિચિત્રિસા અતિ-ચારના પ્રકરણમાં ગંગા અને વસુમતીનું કથાનક સંપૂર્ણ થયું.

ખોલ્યો-મારો જ ધર્મહસ્ત છે ત્યાર પછી સવિશેષ સામર્થ્યવાળા તે મંત્રવાદીએ એ નિમિત્તશાસ્ત્રીને જીવતો કરી દીધો. જીવેલા એવા તેણે એ મંત્રવાદીને ચૂડામણિશાસ્ત્ર શીખવવાનું ન સ્વીકાર્યું. પછી રાજા ખોલ્યો: જ્યારે તું જેરને લીધે લાકડા જેવો નિશ્ચેષ્ટ બની ગયેલો ત્યારે મેં તેને ગમતી આ શરત પૂરી પાડવા માટે મારો ધર્મહસ્ત આપેલો. માટે મારા કથનને અનુસારે તારે એ શાસ્ત્ર તેને શીખવાડવું જ પડશે; નહીં શીખવાડ એ નહીં જાહે. પછી રાજાની પ્રબળ બલામણને અનુસરીને તેણે પેલા દેવધર મંત્રવાદીને તેર માત્રા સુધીનું ચૂડામણિ શાસ્ત્ર શીખવાડવું. એ શાસ્ત્રના જ્ઞાનપ્રભાવને લીધે એ દેવધર ત્રિકાળજ્ઞાની થયો. પછી વિશિષ્ટ શાસ્ત્રના જ્ઞાનનો લાભ મળ્યો તેથી વસ્ત્ર વગેરે વસ્તુઓ આપીને ગંગને તે મંત્રવાદીએ તેની જીને સોંપી દીધી અને તેને તેના સ્થાને જવા રજા આપી. તે પોતાના નિવાસે આવ્યો અને નગરના લોકોએ તેનાં વખાણ કર્યાં અને તેના માતાપિતા સંતોષ પામ્યાં.

હવે વળી એક દિવસે પેલી વસુમતી દીકરી રાત્રી રાત્રી પોતાને સાસરેથી પિયરમાં આવી. માતાપિતાએ આ રીતે આવવાનું કારણ પૂછ્યું: હે પુત્રી! તને કોણે શું કહ્યું? તેણી ખોલી: હું સાસરાના ઘરમાં એક દુશ્મન હોઈ એમ અને સાસરિયાં બધાં હેરાન કરે છે, રોજ મારાં કરવાનાં બધાં કામો બરાબર કર્યા કરું છું છતાંય મારા તરફ તેઓ એક દુશ્મનની પેઠે જુએ છે. વળી, હમણાં મને શા માટે તેમના ઘરમાંથી હાંકી કાઢી એ હું જાણતી નથી. આ સંભળીને માતાપિતા ખોલ્યા: હે પુત્રી! તું નિરાંત રાખ, તે પૂર્વભવમાં કોઈ એવા દુષ્ટર્થો કર્યા હશે જેને પરિણામે તને આવું સંકટ આવ્યું જણાય છે, માટે હવે તું જેમ તારા પોતાના ઘરમાં રહેતી હતી એ જ રીતે અહીં પણ ધર્મપરાયણ થઈને કેટલાક દિવસ અહિં રાહ જો. જ્યારે કોઈ નિમિત્તિયો આવશે ત્યારે તેને પૂછીને એવરાવશું અને આ સંકટ ટાળવાનો જે ઉપાય તે બતાવશે તે બાબત વિચાર કરીને બધું કરશું.

બીજે વખતે તે દેવધર નિમિત્તિયો ત્યાં આવી પહોંચ્યો એ ચૂડામણિ શાસ્ત્રના જ્ઞાનને લીધે નષ્ટ, સુષ્ટિ અને ચિંતા વગેરે પ્રશ્ન પહોંચીનું જ્ઞાન ધરાવતો હતો અને તેને લીધે કુતુંહલથી પ્રેરાયેલા અનેક રાજાઓ, શેઠિયાઓ તથા સેનાપતિઓ વગેરે મોટા મોટા લોકો તેની પાછળ ફર્યા કરતા હતા. તેને ઘરે બોલાવીને સારાં ફળ, ફૂલ વગેરે તેની સામે મૂકીને વસુમતીના માળાપે વસુમતીના સંકટ સંબંધે પૂછ્યું: તેણે એકાગ્ર ચિત્તથી વિચાર કરીને ગંગને કહ્યું: આ તારી બહેને તેના પૂર્વભવમાં જેઓ પોતાના શરીરે સ્નાન કરતા નથી વા બીજી રીતે પણ શરીરનો સંસ્કાર કરતા નથી તેવા સાધુઓનાં મેલાં અને ગંધાતાં શરીર જોઈને ‘આ લોકોને ધિક્કાર’ એમ કહીને તેમની ધૂણા કરેલી અને તેથી તેને નિકામિત એવો દોષાગ્ર્યનો દોષ થયેલો છે. એ દોષને શાંત કરવાનો ઉપાય આ ભવમાં તો થવાનો નથી પરંતુ બીજા જન્મામાં થશે. માટે અત્યારે તો તું તારે ઘેર જા. અને

પ્રમાણે નિર્દોષ એવા જૈનશાસનને ઘણા લોકો ન માને એથી શું એવું મૂલ્ય ધટી શકે ખરું ? આ લોકમાં મળનારા સાધારણ લાલ અર્થ સંભાન વગેરેને એકને દૃષ્ટિમાં બ્યામોદ થવાથી શંખ નામનો માનવ જેમ સમકિતનો માર્ગ છેાડી કંઈ દુઃખનો ભાગી થયો તેમ એવા બ્યામોદથી જીભઓ પણ દુઃખના ભાગી થાય છે. તે શંખની કથા હવે કહેવામાં આવે છે.

અર્ધ ઐરવતની ભૂમિના વિસ્તારમાં ભૂપણ સમાન, અવાજ કરતી-ખણખણતી ચણિની શુધરીઓવાળા ધબગરાના હર્ષનીય આડંબરવાળાં સુરભવન જેવાં મનોહર સરોવારો, અભિમાન ધર્મા વગેરે દોષ વગરના લોકનો સમૂહ જ્યાં નિવાસ કરે છે એવું જયપુર નામે એક નગર છે. એ નગરમાં નીતિના પાલનમાં ઈદ્ર કરતાં પણ ચડિયાતો સાક્ષાત્ ધર્મરાજ વિરાજમાન ન હોય એવો માનવોનો ઈદ્ર અર્ધ નામે રાજા છે. તેને લક્ષ્મીનાં રૂપલાવણ કરતાં ચ ચડિયાતાં રૂપલાવણ શુભોવાળી કેમલાવતી નામે સ્ત્રી છે. સમગ્ર કળાઓમાં કુશળ એવો પુરંદર નામે પુત્ર છે. એ પુરંદરની સ્ત્રી નામે સલકેખણા બધી ભતનાં કામકાજમાં વિચક્ષણ છે. આ ગદ્યાંય પોતપોતાનાં કામકાજમાં મશગૂલ થઈને રહે છે.

હવે એક વાર, ભારે ગાજવીજ અને કંઠાકાલકાંકાના અવાજોથી આખા પ્રજ્ઞાંકને ભરી દેતા, ઝબકતી વિજળીના વારંવાર થતા અમકારના ટેપાવોથી અકચકતા, પ્રબંધ ઇન્દ્રધનુષવટે સુશોભિત લાગતા, આરોહ માટે પ્રવર્તેલી વજનદાર સીતું અભિમાન ઉતારનારા અને પ્રવાસીજનોના જથ્થાને ડરાવનારા એવા નવા મેઘના સમૂહો આકાશમાં ઊભા.

ત્યારપછી ગંભીર ગળાવાળા મોરો નાચ્યા, અસંતોષ પાસેલા રાજકેસો નારી ગયા, અનેક વૃક્ષો ઉપર નવાં નવાં સુશોભિત પાંદડાં ફુટ્યાં અને આજુબ પશિનીતું વન કરમાઈ ગયું. બધા પાંદડાઓના જથ્થાને ભારે સંતોષ થયો, જેમના પતિ પ્રવાસે ગયા છે એવી વિરહવાળી સુવત્તિઓને ભારે શોક અને દુઃખ થયાં. એ પ્રમાણે-આ ભતનો-વિચિત્ર પ્રકારની નાટકી ક્રીડાઓનો સૂત્રધાર એવો વર્ષાઋતુનો આરંભકાળ પોતાનાં ભુદાં ભુદાં રૂપે ભતાવતો આવી લાગ્યો.

હવે એક વાર રાજા જ્યારે સલામંડપમાં સુખાસન ઉપર બેઠેલો હતો ત્યારે તેને પ્રજામ કરીને દારપાળે વિનંતિ કરી કે, હે દેવ ! ત્રણે કાળના જનાવોને જણનારો જોગાણુંદ નામનો એક નૈમિત્તિક-જોશી આપને મળવા માટે બારણા પાસે આવીને ઊભો છે. એ માટે આપનો ચો આદેશ છે ? રાજા જોલ્યો : શીઘ્ર એને મારી પાસે તેડી લાવો. 'જેવી આપની આજ્ઞા' એમ કહીને દારપાળ પેલા જોશીને રાજા પાસે તેડી ગયો. રાજાને આશીર્વાદ આપીને એ જોશી ઉચ્ચિત સ્થાન ઉપર બેઠો. રાજાએ તેને કૂલો આપ્યાં અને તાંબૂદ આપી તેણે આહરમાન કરી તેની સાથે વાતચિત્ત કરવા માંડી-આપ

મૂઠકાદિના દોષ વિશે શંખનું કથાનક પાંચમું.

માનવ, સમકિત સંબંધી શંકા, કાંક્ષા વગેરે દોષો ન આચરતો હોય અને સમકિતના માર્ગમાં સ્થિર લક્ષ્યવાળો હોય છતાં તેણે અસત્ સંકલ્પને પોષનારું એવું મૂઠકાદિપણું છોડવું જ જોઈએ. દૃષ્ટિ એટલે દર્શન, જેવું દર્શન મૂઠ છે, વિવેક વગરનું છે-ઉપરચોટિયું છે તે મનુષ્ય મૂઠકાદિ કહેવાય. પોતાના ધર્મમાં સ્થિર રહેલો મનુષ્ય બીજા બીજા ધર્મવાળાઓને બાંધા નહિને. આડંબર-બાંધા પ્રભાવ, અમત્કાર વગેરેને જોઈને પોતાના ધર્મ વિષે બ્યાચોહ પામે તે તેની દૃષ્ટિની મૂઠતા કહેવાય. બાંધા નહિને આડંબર પણ અનેક પ્રકારનો છે. નવાં નવાં જુદાં જુદાં રૂપો કરવાની શક્તિ, આકાંક્ષામાં ગમન-ચાલવાની શક્તિ વગેરે. વળી બીજું, મંત્ર વગેરેની સિદ્ધિ, લોકપૂજા તથા રાજા વગેરે તરફથી થતાં સન્માન સત્કાર પૂજા વગેરે. આ બધા આડંબર બીજા બીજા કુતીર્ચિકામાં હોય છે એ જોઈને જે પોતાની શ્રદ્ધામાં બ્યાચોહ પામે-જેની દૃષ્ટિ પોતાના સ્થિર ધર્મથી અલિપ્ત થઈ ચુંઝાઈ જાય તે માનવ મૂઠકાદિ. જાણવો. મૂઠકાદિ એ એક પ્રકારનો સ્વભાવ-શુષ્ક છે. તે સ્વભાવ જેનામાં હોય તે પણ શુષ્ક અને શુષ્ક વસ્તુ અસેદનચની ભાવનાની અપેક્ષાએ મૂઠકાદિ કહેવાય. આ મૂઠકાદિ-પણુનો અતિચાર છે અને એ સમકિતના માર્ગને દૂષિત કરે છે. કુતીર્ચિક અને અસંચિત લોકો કેવા કેવા પ્રકારના અમત્કારો બતાવી શકે છે અને તેમની પાસે કેવા કેવા પ્રકારની નહિઓ છે તથા તેમનો લોકો તથા રાજા વગેરે મોટા માણસો કેટલો બધો સત્કાર કરે છે તે જુઓ. ત્યારે સુમુનિના માર્ગને પામેલા એવા અમારી પાસે તો તેમાંથી ચોડું પણ નથી અર્થાત્ અમે પવિત્ર ધર્મમાં સ્થિર છીએ છતાં અમારી પાસે કોઈ અમત્કાર શક્તિ જ દેખાતી નથી. એથી એમ માલુમ પડે છે કે આ જિનશાસનનો ધર્મ નવો-આજકાલનો-હોવો જોઈએ અથવા એ ધર્મનો ઉપદેશક કોઈ, અતિશય જ્ઞાન વિતાનો હોવો જોઈએ. આ પ્રમાણે જેમના હૃદયમાં કુવિકલ્પો ઊભા કરે છે અને તેથી જેઓ ચુંઝાયા કરે છે અને પોતાના સભ્ય ધર્મથી અલિપ્ત થઈ જાય છે તેઓ મૂઠકાદિ કહેવાય. પરંતુ જેઓ એમ જાણતા નથી કે આ સમય હુંડ અવસર્પિણી છે, દુષ્પ્રમકાળ છે એટલે હંકહંકતો કલજીગ છે અને ભરમગ્રહ વગેરે ભારે દોષો લાગેલા છે તેથી જ નિર્દોષ એવું શ્રી જિન-શાસન છતાં લોકોમાં પૂજ્ય બનેલું નથી અર્થાત્ કાળના દોષને લીધે અને ગ્રહના દોષને લીધે શ્રી જિનશાસનનો મહિમા વધેલો નથી. જો કદાચ અણુજાં એવા સણા લોકો કુતીર્ચિકાના મતને કોઈપણ રીતે માને છે, પૂજે છે અને સ્વીકારે છે અને શ્રી જિનશાસનને માનતા નથી તો શું એટલામાત્રથી જ શ્રી જિનશાસન નિર્દિષ્ટ બનેલું કહેવાય ખરું ? દાખલા તરીકે, શુણ્વવાળા હાથીઓના કાંતના ઉપયોગનો અર્થ માનવ, લોકોમાં બહુમાન પામતો નથી તો શું એટલા માત્રથી જ હાથીકાંતની કિંમત ઘટી જાય ખરી ? એ જ

પૂછ્યું કે આ નગરમાં કોવો કોણ પુરુષ છે જે રૂપમાં, સ્વભાવમાં, બોલવા ચાલવામાં અને જોમ બીજી બધી રીતે જરાજર મારી સરખો જ હોય પ્રધાનોએ જરાજર નહીં વિચારીને રાજને કહ્યું કે કેવ ! શંખ નામના પુરોહિતનો પુત્ર પ્રભાકર જરાજર તમારી સરખો છે, તમારામાં જને એ પ્રભાકરમાં કયો જ લેક જણાતો નથી અને એ સિવાય બીજો કોઈ તમારી જેવો આપણા નગરમાં નથી એવું જમને લાગે છે. પછી રાજાએ એ હકીકતની ખાત્રી કરવા સારુ એ પ્રભાકરને જ પોતાના કપડાં ઘરેણાં વગેરે પહેરાવીને અને બીજો પણ પોષાક જરાજર પોતાની જેવો જ સંભવીને તથા પોતાના નોકરો, હલ્લુચિયાઓ અને બીજા ચાકરો તેને સાથે આવી એ જનાવટી રાજ પ્રભાકરને અંતઃપુરમાં મોકલ્યો. અંતઃપુરમાં આવેલો પ્રભાકર તદ્દન રાજની સરખો જ જણાવાથી અંતઃપુરમાં રહેનારી રાણીઓ અને દાસીઓએ જાણ્યું કે ચોક્કસ રાજાજી જ પધાર્યા છે અને જોમ ધારીને રાજને માન આપવા માટે તે બધી જીભી ચઢ ગઈ અને એ અંતઃપુરમાં રહેનારી દાસીઓએ એ જનાવટી રાજ પ્રભાકર માટે માન સંહિત આસન વગેરે આજી આપ્યાં. એ પ્રભાકર તો (ત્યાં કશું જ) ઇચ્છતો નહોતો તેથી તે સ્થળવાર જોડીને તુરત જ ત્યાંથી પાછો ફર્યો. પોતે પહેરેલો વેષ વગેરે રાજને પાછું સોંપી દઈ તે પ્રભાકર પોતાને ઘરે બેઠો. પછી થોડીક વારમાં જ રાજ પોતે અંતઃપુરમાં પહોંચ્યો અને અંતઃપુરમાં રહેનારી રાણીઓએ તથા દાસીઓએ પૂર્વની પ્રમાણે જ રાજનો આદર-સન્માન કર્યો અને તેઓએ રાજને પૂછ્યું કે કેવ ! તમે પોતે હમણાં જ થોડીક વાર પહેલાં અંતઃપુરમાં પધારેલા છતાં કેમ કહ્યું જ બોલ્યા નહીં ? કયો હુકમ પણ કયો નહીં ? રાજાએ પોતાની સુખાકૃતિનો જાણ છુપાવીને કહ્યું કે-જો વખતે મારું મન વિશ્લેષવાળું હતું તેથી તમારી સાથે હું કંઈ જોત્રી શક્યો નહીં તેમ તમને કંઈ કામ પણ ચોંધી શક્યો નહીં.

આ પ્રમાણે પેલા પ્રભાકરને જરાજર પોતાની સરખો જ જાણીને અને અંતઃપુરમાં રહેનારી બાઈઓ સાથે થોડીક વાર વાતચિત કરીને ત્યાંથી પાછો ફરી, રાજ સંભાલવનમાં ગયો. શંખ પુરોહિતને જોવાબો અને તેને સુખાસનમાં બેસારી તેની સાથે આદરપૂર્વક વાતચિત કરી અને કહ્યું કે-આજે રાત્રે મને સ્વપ્ન આવ્યું છે અને તેમાં મેં જણા સોગન આપીને તારા પુત્ર પ્રભાકરને મારું રાજ આપી દીધું. મારે આ મારું સ્વપ્ન ખરું પાડવું છે એથી હું તારા પુત્રને મારું રાજ જરેજરી રીતે આપવા ઇચ્છું છું અને એ રીતે મારા સ્વપ્નને સાચું કરવાનો છું. શંખ બોલ્યોઃ આવી જતના જનાવો એટલે સ્વપ્નને સાચું કરી જનાવવાના જનાવો તો કયાઓમાં પણ કયાંય સાંભળ્યા નથી તો જોમ શા માટે કરવા ઇચ્છો છો ? રાજ બોલ્યોઃ જોમાં અચૂકત શું છે ? જેમને આપણે આપણા શુરુજન માનતા હોઈએ તેમને સર્વસ્વનું સમર્પણ કરવું એ તો ઉચિત જ છે. આ સાંભળીને વિરમય પામેલો શંખ બોલ્યોઃ જેવી આપની આજ્ઞા.

હવે સમય સુખાભ્યા સિવાય, પ્રધાનો, મંત્રીઓ, શેઠિયાઓ અને સેનાપતિઓ વગેરેની

ક્યાંથી આવો છો ? ક્યાં પધારવાના છો ? જોશી બોલ્યો : હે મહારાજ ! વિદ્યારત્નોના રત્નાંકર જેવા વચ્ચંત્રપુરથી તો હું આવ્યો છું અને કંચીપુર તરફ જવાની મારી ઈચ્છા છે. રાત્રી બોલ્યો : સારું, ત્રણે કાળના બનાવોને જાણવાની તમારી પાસે જે વિદ્યા છે તેમાં તમે કેટલી પ્રગતિ કરી શક્યા છો ? જોશી બોલ્યો : મહારાજ ! શુક્રપાથી જો બાબત હું થોડુંથણું જાણું છું. રાત્રી બોલ્યો : જોમ છે તો તમે, હવે થોડા જ દિવસોની અંદર કાંઈ વિશેષ પ્રકારનું જે શુભ કે અશુભ થવાનું હોય તે બતાવો. જોશી બોલ્યો : મહારાજ ! સાંભળો, આવતી આઠમને દિવસે આખા સૂર્યનો ગ્રાસ કરી નાંખનારું જોડું બ્રહ્મ થશે. આ સાંભળીને બધા રાજપરિવાર અને સલાહોદો કે વિસ્મય પામ્યા અને માથું ધુણાવતાં ધુણાવતાં જોકે બીજાનું થોડું જોવા લાગ્યા. આઠમે ચનારા સૂર્યબ્રહ્મથી કોણ પામેલા રાત્રીએ કહ્યું : હે જોશી ! પર્વદિવસ સિવાય જો બ્રહ્મ થી રીતે સંભવે ? અર્થાત્ અંદ્રબ્રહ્મ પૂર્ણિમાને દિવસે થાય છે. અને સૂર્યબ્રહ્મ અમાવાસ્યાને દિવસે થાય છે, તો જો બન્ને દિવસો સિવાય બ્રહ્મ થી રીતે સંભવી શકે ? જોશી બોલ્યો : મહારાજ ! કદાચ સમુદ્ર સહિત આખી ધરતી પણ અહિત થઈ જાય તો પણ જે હરીકંઠ કેવળી ભગવાને કહેલી છે તેમાં થોડો પણ ફેર પડતો નથી, પરંતુ જો વિશે વિચક્ષણ પુરુષે મારી રીતે વિચાર કરવો જોઈએ. ‘આ વાતની અર્થા સલા વચ્ચે જેમ તેમ કરવી ઠીક નથી જણાતી’ જોમ સમજીને રાત્રીએ સલાને બરખાસ્ત કરી ‘હીંમતી, બધા સલાજનો આજ્યા બધા અને ત્યાં જોકાંત થઈ ગયું. પછી રાત્રીએ પેલા જોશીને આદરપૂર્વક પૂછ્યું : હે જોશી ! તમે હવે સ્પષ્ટપણે કહો કે તમે જે સર્વઆસી સૂર્યબ્રહ્મની વાત કહો છો તેમાં સૂર્ય કેને સમજાવો ? અને પૂર્વ પ્રમાણે પર્વદિવસ આવ્યા સિવાય તેનું બ્રહ્મ કેમ કરીને થાય ? નૈમિત્તિક બોલ્યો : મહારાજ ઠીક પછ્યું. ‘મેં કહેલા સર્વઆસી સૂર્ય બ્રહ્મમાં જે સૂર્ય છે તે તું પોતે જ હો અને જોડું સૂર્યઆસી બ્રહ્મ જોટલે તારું મરણ છે. આ સાંભળીને બધ પામેલો રાત્રી પોતાનાં સર્વ અંગનાં આભરણો ઉતારીને અને જો જોશીને આખી કંઈને કહેવા લાગ્યો : હે જોશી ! આ મારું મરણ અટકે જોવા કેઈ ઉપાય છે ? જોશી બોલ્યો જરૂર છે, પરંતુ તે તું કરી શકીશ નહીં. રાત્રી બોલ્યો : જીવનને સાચવવા માટે શું ન કરી શકાય ? નૈમિત્તિક બોલ્યો : જો જોમ છે તો મહારાજ ! સાંભળો, તું રૂપ, ઔવન અને સ્વભાવમાં બરાબર તારા જેવા કેાઈ પણ માણસને તારી ગાલી આપી દે અને તેનો રાજ્યાભિષેક કર, પછી તું જો રાત્રીની આજ્ઞામાં તેની પાસે હાથ જોડીને જોકે નોકરની જેમ હાજર રહે. આ પ્રમાણે તારે આઠમનો દિવસ આવતાં સુધી કરવાનું છે જેથી જે અકસ્માત નહવાનો છે તે તને નહીં નડતાં પેલા નવા બનાવટી રાજાને નડશે અને તેનો વિદ્વાત થતાં તું ગચી જઈશ. રાત્રીએ આ વાત સ્વીકારી લીધી. પછી આદરસંહાર કરીને નૈમિત્તિકને જવાની સંમતિ આપી.

પછી રાત્રીએ જો વિશે પોતાના પ્રધાનને બોલાવી તેમની સાથે વાતચિત કરી અને

હે વત્સ! તારો વિરહ થતાં મારું જીવન હવે જગતમાં વિહંગના પાત્ર બન્યું. રાબાની મારા તરફની આદરવૃત્તિ પણ મને જમતી નથી અને જેને હમણાં ફાંસીએ ચડાવેલા છે એવા વધ્ય પુરુષને કોઈ સારાં વસ્ત્ર, શરૂઆત પહેલાની સુશોભિત કરે તો એમ તે, તેને ન એમ તેમ મને પણ હવે રાબાનો આદર જમતો નથી. અથવા હે કુવલયને-પૃથ્વીમંડળને આનંદ આપનાર રાબા ચંદ્ર! તેં જે આ મારી સાથે મિત્રદ્રોહ કર્યો તે શું ઉચિત કહેવાય? અથવા કુવલયને-ચંદ્રવિકાસી કમળોને-આનંદ આપનાર ચંદ્ર, મિત્રનો-સુધર્મો વિરોધ કરે જ છે એ જગમાં બાણીતી વાત છે. એ પ્રમાણે ઘણું ઘણું ઘણે પ્રકારે બહાનું, મારું અને છાતી ફૂટતો તે શંખ પુરોહિત મૂર્ખાને દીધે જેની આખો વીચાર્ય ગઈ છે એવા થઈને લોચ ઉપર પડી ગયો. તેની માત્ર વિષમ પરિસ્થિતિ જોઈને રાબાના માણસોએ તેને કહ્યું કે-હે ભદ્ર! તું શા માટે સંતાપ પામે છે? તારો એ દીકરો તો ધન્ય થઈ ગયો કે જેણે રાબાને બંદી જ પોતે મરીને રાબાને જમાવી દીધો. જે લોકો રાબાએ આપેલા ગામગરાસ લાભા સમય સુધી લોગવે છે અને રાબાના કૃપાપાત્ર બનેલા છે છતાં તેઓ રાબાના કથાય કામમાં આવતા નથી અને વૃદ્ધાવસ્થા આવતાં તેમનો હેઠ લાંબી પડતાં તેઓ ખાટલે પડ્યા પડ્યા જ મોતને તાગે શાય છે એવા લોકોને કોણ વખાણે? પોતાના સ્વામીના-રાબાના કામ માટે પૈસા, પુત્ર અને સ્ત્રીઓ શું હિંસાબમાં છે? એવા પણ સ્વામિભક્ત લોકો પડ્યા છે કે જેઓ પોતાના સ્વામીના કામ માટે તણખલાની પેટે પોતાની જિંદગીને અને હેઠને પણ શીલ જોખમમાં મૂકી શકે છે.

ઈલાહ અનેક પ્રકારનાં શાંતિદાયક વચનોવાળે લોકોએ તે શંખ પુરોહિતને શાંત થવાને સમજાવી જોયો છતાંય તે પુરોહિતનો હેશ પણ શોકનો આવેજ જોડો ન થયો અને તેણે ભૂથપાત કરીને જોટલે કોઈ પહાડના શિખર ઉપરથી પડીને આપઘાત કરવાનું મનમાં નક્કી કર્યું. અને જોમ નક્કી કરીને તે જોડલો જ ત્યાંથી પોતાના નગરમાંથી નીકળી ગયો. રાજા ને રાજા માલતા માલતાં તે કુમ્ભપુર નામના નગરે પહોંચ્યો, ત્યાં બહારની વાડીમાં જોકે સ્થળે તેણે ઉતારો કર્યો અને ત્યાં તેણે સમસ્ત પરમાર્થમાં વિશ્વસ્ય તથા વિમળ અવધિગાનરૂપ નેત્રવડે જેણે જીવલોકના વિચિત્ર લાવેને બાણેલા છે એવા સુધર્મા નામના આચાર્ય દીકાં એ આચાર્ય ત્યાં નાગરિક લોકોની સલામમાં ધર્મનો ઉપદેશ કરતા હતા. જોને જોઈને પોતાનો શોક દૂર કરવા સારું તે શંખ પુરોહિત તેની પાસે ગયો અને તેને પ્રણામ કરીને નીચે જમીન ઉપર બેઠો.

બ્યારે એ આચાર્ય ધર્મોપદેશ કરતા હતા ત્યારે તેની પાસે જોકે નિર્ગળ પુરુષ તે જમાયો આવ્યો. આવેલો એ પુરુષ ઘણા પ્રકારના રોગોથી પીડાતો હતો, અકાળે સુકાઈ ગયેલ તુંબા જેવું જોતું મારું હાલું, બન્ને લોકો વળી ગયેલા વાંકા હતા, નાક ખરી પડેલું હાલું અને આખો પણ ચારી ન હતી. જોની બન્ને ભુલ્લોનાં હાલકાં ઠેકઠાણે

રૂબરૂમાં પ્રભાકરને રાજ્યાભિષેક કરી રાજાએ પોતાની ખાદી ઉપર બેસાડ્યો અને એક પોતાની સ્ત્રી સિવાય બીજી બધી રાજ્યવદ્ધા બધી રીતે રાજાએ પ્રભાકરને સોંપી દીધી અને તેને રાજા તરીકે પ્રણામ પણ કર્યાં. તે વખતે બીજા સાધારણ જેવા માણસો જે પોતપોતાને ઉચિત સ્થાને બેઠેલા હતા તેમણે બધાએ ! અરે ! હાય ! હાય ! આ હું કયું એમ હાહાકાર કર્યાં. અને તેમના જ્યાલમાં આમ રાજ્યવદ્ધી કરવાનું ખરું કારણ ન આવ્યું તેથી તે બધા દોડી બચાકુળ થઈ ગયા. પેલા પ્રભાકરે તો રાજ્યનો સ્વીકાર કર્યો અને રાજ્યમાં બધે સ્થળે પોતાની જાણ અશકપણે ફેરવી દીધી અને રાજ્યનાં કામ જોતાં પણ તેનું મન પરોવાઈ ગયું.

હવે જ્યારે આઠસો દિવસ આવ્યો ત્યારે નવો રાજા પ્રભાકર પોતાની સલામાં બેઠો હતો, તેની પાસે પ્રધાનો બેઠા હતા અને પેલો અસલ રાજા સલાના કોઈક ખુણામાં બરાબર બેઠો હતો અને સિંહાસન ઉપર બેઠેલા રાજા પ્રભાકરની જાને પડખે આમરે હળાઈ રહ્યાં છે, તેની આગળ નાટારંગ ચાલી રહ્યો છે એવામાં એકદમ અઠક્ષમાત્ તડતડ એવા ભારે અવાજને લીધે દોડીને બચાવીત કરી નાખે એવી તડતડ કરતી એ નવા રાજાના માથા ઉપર જાણે કે કંઈકાં ચમત્તી દ્રષ્ટિ ન હોય એવી નિષ્કુર વિજળી પડી. અને વિજળી પડતાં જ રાજા પ્રભાકર તત્કાળ બળીને રાખ થઈ ગયો 'હાય ! હાય ! આ શું થયું' એમ કરતા રાજાના બધા માણસો આરે દિશામાં ભાગી ગયા અને આખા શહેરમાં ભારે અવ્યવસ્થા થઈ ગઈ.

બરાબર આ જ વખતે, નવા રાજાના મરણને લીધે એનો મૃત્યુભય ખસી ગયેલ છે એવો રાજા અંદ્ર ભારે ક્રુદ્ધથી મુશોભિત થયેલા એવા જમકુંજર નામના હાથી ઉપર ચઢ્યો અને વિશિષ્ટ પ્રકારના પુરુષો, ઘોડાઓ, રથો અને ચોદાઓને સાથે લઈને એ બહાર નીકળ્યો. બહાર નીકળી તેણે નગરજનોને આશ્વાસન આપ્યું અને પોતે પૂર્વની પેઠે રાજ્યનાં કામો સંભાળવા તરફ ધ્યાન દેવા લાગ્યો. પોતાના પુત્ર પ્રભાકરને અંદ્ર રાજાએ પોતાનું રાજ્ય શા માટે આપેલું ? એનો ખરો હેતુ હવે આ શંખ પુરોહિતનાં ધ્યાનમાં આવ્યો ગયો અને પોતાના પુત્રના મરણને લીધે એને ન સહી શકાય તેવો અત્યંત શોક થયો અને જાણે કે માથે વજ્ર પડ્યું હોય એવું ભયાનક દુઃખ થયું. એને લીધે તે બખડવા લાગ્યો:

હે હૃદ્ય દેવ ! હે નિર્દય ! હે વિના કારણે વેરને ધારણ કરનાર ! હે નમ્રેરા મર્યાદા વગરના ! તું આ જાતના સુપુરુષરૂપ સ્તનને ભાંગી નાખવાની પ્રવૃત્તિમાં શા માટે પડ્યો ? હે પ્રભપતે ! આવા ગુણના લંકાર સમાન માનવનું તેં પણ રક્ષણ શા માટે ન કર્યું ? આવા સુપુરુષોને લઈ લીધા પછી આ સંસારમાં તેનો બીજો નમૂનો મળવાનો નથી અને આવો બીજો નમૂનો અથા વિના હે પ્રભપતે ! તું બીજા સુપુરુષોને સી રીતે લડી શકીશ ?

તેણે પેલા પ્રાણીઓને ભેળેને નજરોનજર ભેળેલી હોવાથી તે હવે તો પેલા ધર્મોપદેશક આચાર્યના પગમાં જ હળી પડ્યો અને એમને પોતાનો વિચાર કહી સંભળાવ્યો. શુરુએ તેને મોઢ આપ્યો. હે બાક ! જેનો ઉપાય થઈ શકે એમ જ ન હોય એવા પ્રકારનું દુઃખ આવતાં તેમાંથી બચવાનો ઉપાય ધર્મ સિવાય બીજો કોઈ નથી, માટે આપઘાત કરવાના આ તારા અનિષ્ટ વિચારને તણ દે, સુકૃત કરવાનાં બાનાં નીચે તું આપઘાત કરી આ લોક અને પરલોક એ બન્ને લોકથી વિરુદ્ધ એવી આ અધર્મની પ્રવૃત્તિને છોડી દે આપઘાત કરી તું અધર્મ ઉપાર્જન ન કર, આ સંભળી તે પુરોહિત મોઢ પામ્યો અને તેણે એ આચાર્યની પાસે દીક્ષા સ્વીકારી અને કઠોર જોવાં તપ અને સંયમને સાધવા લાગ્યો તથા સાધુઓની સેવા કરીને તેમનું વિનયકર્મ કરવા લાગ્યો.

બચારે શુરુએ બધું જ એ શ્રીમદ્ યુગિની સૂત્રો ને અર્થ સાથે સારી રીતે ભણી ચૂક્યા છે ત્યારે કોઈવાર તેને એકલા વિચરવાની રજા આપી અને એ રીતે એકલા વિચરતા તે મહાત્મા ગાંધીમાં, આકરોમાં ફરતા ફરતા કલિંગ દેશમાં પહોંચ્યા. ત્યાં એ વખતે એક કોણસેણુ નામનો તાપસ-પરિબ્રાજક સંન્યાસી રહેતો હતો એણે હિંગલજકુખ નામના યક્ષને સાંધીને પોતાને તાબે કરેલો હતો, ત્રિલોકોપશાચિકા વગેરે અનેક વિદ્યાઓને સિદ્ધ કરી હતી. એ દેવતાએ રહેલા આકાશમાં બદલ રહેતા સો પાંખડીવાળા કનક-સોનાના આસન ઉપર બેસીને કેળપિસાર્દયા નામની વિદ્યાની સહાયથી ભૂતકાળના અને ભવિષ્ય કાળના બધા બનાવોને કહી બતાવતો હતો અને તેથી એમ પશુ ગર્વ સાથે કહેતો હતો કે 'કમલાસન પ્રજ્ઞા તો બધી હસીકત ચાર સુખોવટે કહો છે ત્યારે તે જ બધી હસીકતોને હું મારા એક જ સુખથી કહી શકું છું.' એ તાપસ એવો અમરકારવાળો હોવાથી તેની પાસે ઘણા રાજાઓ તથા બીજા માણસો નિરંતર આવતા જતા રહેતા અને તેથી તે ગંધાની સેવા મેળવીને એ તાપસ, સામાન્ય લોકોને કમવાની પ્રવૃત્તિ કરતો. અહો આની શક્તિ કેવી ? પ્રભાવ કેવો ? રૂપસંપત્તિ વળી કેવી ? ત્રણે કાળનું જ્ઞાન પશુ એટલું કેવું અસાધારણ ? એમ બધીને પ્રશ્નક ધારણ કરતો સામાન્ય માનવ ફરશી પશુ આવીને તેને શુરુની પેઠે અને કેવળી પેઠે પૂછતો. તે તાપસના લોકોથી થતા તે પ્રકારના અતિશય-વર્ણના સંતકાર, પૂજા અને પ્રશસા એ બધાને રાજ ને રાજ પોતાની નજરે નિહાળતો શુભ ભાવિત મતિવાળો પેલો શ્રીમદ્ સાધુ પશુ તેમાં ગોઠી પડ્યો એટલે સમ્યગ્દર્શન મોહન્યકર્મના ઉદયની પ્રજળતાને લીધે તેનું સમકિત ખસી ગયું એટલે જૈનધર્મ ઉપરની શ્રદ્ધા ટીલી પડી ગઈ અને તેનાં સમકિતનાં પુણ્યો બરી પડ્યાં એથી તે વિચારવા લાગ્યો.

શાસ્ત્રોની કથાઓમાં બધાય તીર્થંકરોના યોગીશ અતિશયો વર્ણવેલા છે, વિશેષ માહાત્મ્યવાળું ગણધરોનું ચરિત્ર પશુ એ કથાઓમાં જ ગણાયેલું છે. વળી બીજા વૈદિક લઘિધવાળાઓ તથા મનઃપર્યાય જ્ઞાનવાળાઓની પશુ ગહુ પ્રકારની વર્ણના આવે છે તથા યોદ્ધા પૂર્વધરોની આશ્ચર્યકારક શક્તિનાં પશુ વર્ણનો સંભળવામાં આવે છે, ત્યારે વર્ત.

વળી ગયેલાં હતા, છાતી અને કપાળની જગ્યા ખેસી ગયેલી હતી, એના બન્ને ગાદ પશુ ખરાબ રીતે કુદેલા હતા, એની બન્ને બાંધ, બન્ને હાંચણ માંસ વિનાના, દોહી વિનાના અને ખીલા જેવા હતા, એવો એ આવેલો પુરુષ કદરૂપો હતો. એવા એ પુરુષને જોઇને ત્યાં બેઠેલા લોકોના મનમાં તત્કાળ કરુણાનું પૂર ઉભરાઇ આવ્યું તેથી તે લોકોએ એ પુરુષ સંબંધે આચાર્યને પૂછ્યું. કે ભગવંત ! કયા કર્મ-પાપના પરિણામને લીધે આ પુરુષની આવી વિષમ દશા થઇ આવી છે ? આચાર્ય જોડ્યા કે સાંભળો—

આ માણસ, એના આગલા જન્મમાં અતિકોપી એવો પ્રાણી હતો. લોકોએ જ્યારે ‘પર્વતયાત્રા-પર્વતનો ઉત્સવ શરૂ કર્યો અને તે વખતે લોકો બધા ભોગ મળીને અન્નચરીઓ ગાવા લાગ્યા તથા બીજી પશુ સંગીત વગેરેની અનેક-કોઠાઓ કરવા લાગ્યા તથા સ્વચ્છંદપણે પરસ્પર પીણાં પીવાં લાગ્યા અને ભોજન કરવા લાગ્યા તે વખતે આ પ્રાણીએ કોઈએ કંઈ આવ્યું નહીં તેથી એને તત્કાળ પોતાની બાત ઉપર ભારે ક્રોધ થયો. ક્રોધના અભિધી આકુળ આંખોવાળો એ પ્રાણી ઉચિત અનુચિતનો કશો વિચાર ન કરી શક્યો અને ગિરિના શિખર ઉપરથી નીચે પડતું મૂકીને પોતાની બાતે આપઘાત કરીને મરી ગયો. એવી રીતે એ પ્રાણીનું પડવાથી જ્યાં એ પડ્યો તે જગ્યામાં આવેલાં કીડી વગેરે અનેક નાનાં નાનાં જીવો કચરાઈ ગયાં અને મરણ પામ્યાં તેથી એ પ્રાણીને ભારે ક્રિંસા લાગી, તેથી કયેલા પાપને પરિણામે અને પોતે કરેલા આપઘાતના પાપને પરિણામે તેણે અશુભ કર્મ સંચિત કર્યું. પછી આ પ્રાણી તિર્થંજી વગેરેના અવતારોમાં જન્મ્યો. ત્યાં તેણે ઘણાં પ્રકારનાં કષ્ટો અનુભવ્યાં અને હવે તે પાછલું કર્મ ગાકી રહેલું હોવાથી આ બાતનું કદરૂપાપણું પાત્રી અનુભવના જન્મમાં આવેલો છે.

અનુભવ જન્મમાં અવતરેલા એ પ્રાણીનું શરીરમાં વાચુનો ભાર પ્રકોપ થયેલો છે તેથી તેણે આવ્યું શરીર સુકાઈ ગયેલું છે અને તેના હાઠકાંનાં બધાનાં સાંધા પશુ સુકાઈ ગયેલા છે. ભલા સુકાયેલા હાઠની જેઠે તેના આખા શરીરની કાંતિ પશુ રૂક્ષ થઈ ગયેલી છે. તેના બન્ને પગ તરૂન મેળ વગરના છે અને થરથરે છે, બન્ને હાંચણ ઢળી ગયેલા છે અને કઠનો ભાગ તો કળાતો જ નથી. એવો એ પ્રાણી ‘મારા જીવનમાં ધૂળ પડી’ એમ જાણતો ભારે દુઃખ અનુભવે છે. તો જેમ ધર્મ, બીજા જીવોની રક્ષા માટે કહેવામાં આવેલો છે તેમ તેને આત્મરક્ષા માટે પશુ સમજવાનો છે અને એ રીતે સ્વ અને પર એ બંનેનું ધર્મદ્વારા રક્ષણ કરવું જોઈએ. જે માનવ, કેમકેના વિચોગના દુઃખને લીધે અથવા મનમાં ક્રોધ, લોભ, માન, માયા વગેરે દુર્ભાવો લાવીને આપઘાત કરવા પ્રયત્ન કરે તે લાંબા સમય સુધી સંસારમાં ફર્યા જ કરે છે.

એ પ્રમાણે એ આચાર્યના એ ઉત્તમ પ્રકારનાં ઉપદેશ વચનો સાંભળીને પેલો પુરોહિત કાંઈક શાંતિ પામ્યો અને તેનો શોક થોડો ઘણો દૂર થયો અને આપઘાત કરવાથી કેવાં કેવાં ભયાનક કષ્ટો ભોગવવાં પડે છે તથા કેવાં કેવાં કષ્ટો આપવાં પડે છે એ હકીકત

સમ્યક્ત્વને પોષનારાં ચાર અંગો

૨૭ ઉપબૃંહણના અતિચાર વિષે રુદ્રસૂરિનું કથાનક છઠું. ૨૭

શ્રી કા, કાંક્ષા વગેરે કરવાથી સમકિતમાં અતિચાર હાથે છે એ હકીકત કદા પછી ઉપબૃંહણ, સ્થિરીકરણ, વાત્સલ્ય અને પ્રસાવના એ સમકિતને પોષનારાં ચાર અંગો છે. એ વિષે પણ હમણાં થોડું કહેવામાં આવે છે. શુષ્કોની પ્રશંસા કરવી તેનું નામ ઉપબૃંહણ અથવા ઉપબૃંહા. અહીં શુષ્કો એટલે જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર, તપ અને વીર્ય વગેરે નિર્વાણસાધક ઉત્તમ શુષ્કોને સમજવાના છે. જ્ઞાન એટલે યથાર્થ હકીકતની નિશ્ચિત સમજણ. દર્શન એટલે તત્ત્વ તરફની રુચિ. કર્મના સમૂહને બ્યર્થ કરે તે આરિત્ર અને આત્માને તપાવીને શુદ્ધ બનાવે તે તપ. જીવની વિશેષ પ્રકારની સ્ફુરણાતું નામ વીર્ય-પુરુષકાર-પરાક્રમ. જેનાવડે કર્મો દૂર થાય તેનું નામ વિનય. લોકાપવાદનો ભય એ લાજના. એ વગેરે આત્મધર્મને પોષણ આપનારાં શુષ્કો અહીં સમજવાના છે. જેનામાં એ શુષ્કો હોય એ સાધુ હોય કે મુક્તિ હોય, તેમની ઉચિતતા પ્રમાણે ઉપબૃંહણ ન કરવામાં આવે-તેમનો શુષ્કો તરફ ઉત્સાહ વધે એ રીતે તેમનો આદર, સત્કાર કે પ્રશંસા ન કરવામાં આવે તો સમકિતમાં અતિચાર હાથે છે, જેમ પૂર્વપુરુષોએ કહેલું છે. કેાઈ મનુષ્ય જીવ વગેરે તરવો તરફ રુચિ ન રાખે તો અને જેમ સમકિતનું દ્રવ્ય ગણવામાં આવે છે તેમ જે મનુષ્ય, વિદ્યમાન શુષ્કોનો આદર ન કરે એને પણ સમકિતનું દ્રવ્ય જણાવેલું છે. જેમ શુંભરવ કરતું ભમરાનું ટાણું અથળીલેલી માલતીની કળીની આપમેળે પ્રશંસા કરે છે તેમ કેાઈ માણસ શુદ્ધમાં કાયર હોય છતાં એ તેનો સ્વામી તેનું વિશેષ સન્માન કરે-તેને ઉત્સાહિત કરે તો જરૂર તે બીકણ પણ શોર્ય કેળવવા પ્રયત્ન કરે છે તેમ સમ્યક્દષ્ટિવાળો મનુષ્ય તો સહજજાણે જ સફળશુની પ્રશંસા જરૂર કરે જ. સામા માણસમાં શુષ્કો એાછા હોય તો પણ તેને ઉત્સાહિત કરવામાં આવે-તેના શુષ્કની પ્રશંસા કરવામાં આવે તો જરૂર તે બીજા સફળશુ મેળવવા પ્રયત્ન કરે જ. જેનામાં શુષ્કો ખરેખર વિદ્યમાન હોય છતાં એ તેમનો ઉચિત રીતે આદર ન થાય-પ્રશંસા ન થાય તો પછી જેમને મેળવતાં ભારે કષ્ટ પડે છે એવા શુષ્કો તરફ કોને આદર રહેશે, માટે જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર, તપ, વિનય વગેરેમાંનો જે કેાઈ શુષ્ક ભલે તે કેાઈની પાસે એાછો વધતો હોય તો પણ તેનો આદર કરવો જરૂરી છે; માટે શુષ્કના આદરને સમકિતનું અંગ સમ-

માનમાં તેો એવો કોઈ ચોટો અમત્કાર દેખાતો નથી અને ણીબ્ધ ધર્મોમાં તેો એવા અમત્કારો આજે પણ દેખાય છે તેો શું જોન શાસ્ત્રોમાં વર્ણવાયેલા તેવા અમત્કારો મિથ્યા હશે. એ પ્રમાણે એ શાખા સુનિ વિમૂઢતાને પામ્યો અને તેના મનની સમકિતશુદ્ધિ હણાઈ ગઈ. એવી જ સ્થિતિમાં તે કેટલોક સમય સુધી ભૂલીને પછી મરણ પામ્યો અને કિલ્લિપિંક નામના બંતરોમાં જન્મ પામ્યો. સુકૃત કર્મોને અનુસારે તેનાં ફળરૂપ વિષય સુખોને અનુભવીને તે, એ બંતરયોનિમાંથી ન્યુત થયો અને પછી હલકા કુલમાં પુત્રપણે અવતાર પામ્યો.

એ હલકા કુળમાં જન્મેલો તે, વિષય મહાદુર્ગતિને લીધે ઉત્પન્ન થયેલ દુઃખોને અનુભવતો હતો અને તેની વિવેકશુદ્ધિ ઉપર મિથ્યાત્વરૂપ બારે ધૂળ વળી ગયેલી હોવાથી તે તદ્દન ઠંકાઈ ગયેલી હતી. તેણે પૂર્વ જન્મમાં, સારા સારા સુનિઓએ આચરેલું, જે ઉત્તમ પ્રકારનું કોઈ પણ વખતે નહીં મેળવેલ એવું ચિંતામણિ રત્ન જેવું આરિત્ર મેળવેલ હતું તે પણ વિમૂઢ દૃષ્ટિના દોષને લીધે ગુમાવી દીધું છે. એવો વિમૂઢ દૃષ્ટિવાળો શાખા સુનિ અસંખ્ય દુઃખોની ખાણ જેવી પોતાની ભતને બનાવીને સસારમાં જેમ કોઈ પ્રવાહી માર્ગમાં ફર્યા કરે તેમ ફરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે સન્માર્ગને કંપી રાખનારા દૃષ્ટિદોષને એટલે તેના પરિણામનો ખરાબર વિચાર કરીને તેને અટકાવવા પરતીચેટાના અનેક પ્રકારના અમત્કારો એવા છતાં પણ તે તરફ વ્યાપાહ ન રાખવો. જ્યાં સુધી અનંત એવો સંસારસાગર તરવાનો બાકી છે ત્યાં સુધી પારમાર્થિકી વસ્તુ વગરની એવી ખાલી ખાલી અમત્કારરૂપ એવી એ ઝડકિઓનું એટલે વિદ્યા મંત્ર તંત્ર વગેરેનું શું કામ છે ? અર્થાત્ સંસારને તરવા માટે એ અમત્કારો તદ્દન નકામા છે. વળી, મૂઢ માણસો જેમ ઇંદ્રજાળને જોઈને અમત્કાર પામે છે તેમ વિશિષ્ટ વિવેકવાળો માનવ, મિથ્યામતિઓના કોઈ પણ અમત્કારોને જોઈને તેમાં કયાંય ચોટો પણ ઠગાતો નથી. વળી, સોના સાથે જડેલો કાચ એ કાચ જ છે પરંતુ એ કાંઈ વિશેષ ચોલાને પામતો નથી. એકલો પણ નિર્મળ મણિ હોય છતાં જરાય ન ગમે એવો હોતો નથી. એ જ પ્રમાણે અમત્કારવાળો પણ મિથ્યામતિ મુક્તિશ્રીનો અધિપતિ થઈ શકતો નથી અને અમત્કાર વગરનો છતાં સમકિતી માનવ મુક્તિશ્રીનું સ્થાન મેળવી શકે છે. ચૈત્ર મહિનાની ગરમીમાં લાગવી તરશને દૂર કરવા ખરાબ ઘાટ ઉપર બાંધવામાં આવેલી પરબ જેમ શરૂ શરૂમાં સુખકાર લાગે છે અને પછી દુઃખકર થાય છે તેમ સદ્ગોષ વગર ઘણું તપ કરવાથી જે અમત્કારો વિદ્યાઓ, મંત્રો અને તંત્રો વિગેરેની સિદ્ધિ મળે છે તે આરંભમાં સુખ આપનારી બાસે છે પરંતુ છેવટે તે બારે સંતાપ ઉપભવનારી બને છે.

સાર—મટે એવા કૃતીચિકિત્સો એટલે મિથ્યામતિઓના અમત્કારો જોઈને શા માટે વ્યાખ્યાન પામવો ? એ પ્રમાણે વેશ્યાની જેવા વેશ જેવી પરતીતિકાની મિથ્યામતિઓની અમત્કાર શક્તિઓને જોઈને તેમાં વ્યાખ્યાન ન પામતાં તેમાંથી ચિત્તને દૂર ખસેડવું અને નિશ્ચલ આત્માએ શ્રી જિનભગવાને ઉપદેશેલ પ્રવૃત્તિઓમાં ચલ્ન કરવો. એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોશમાં સમ્યક્ત્વને વિચાર કરતાં શોધા અતિચારને પ્રસંગે શાખાનું કથાનક પૂર્ણ થયું.

શુભ અને અશુભ કર્મ પુણ્યલોભો સંબંધ ન થાય એવી પ્રવૃત્તિનું નામ સંવર કહેલ છે. તપશ્ચર્યા કરવાથી કર્મો જરી બાય છે માટે કર્મને જરી જવાનું નામ નિર્જરા કહેલ છે. આત્મા ઉપર લાગેલી કર્મની સંતતિ-વિસ્તારનું નામ બંધ કહેલ છે અને એ સંતતિના ક્ષયનું નામ મોક્ષ કહ્યું છે. આ રીતે તરવોની સમજ પ્રમાણે ધર્મકરણીમાં જે માનવ આદરપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે તે, એવું કોઈ મંગલમય ફળ નથી જેને તે ન પામી શકે અર્થાત્ વિવેકપૂર્વક ધર્માચરણ કરનારો મનુષ્ય બધું જ કલ્યાણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે વળી, ઉપર જે રીતે તરવોનું સ્વરૂપ અને વિવેચન કરી જતાઓ છે તથા મોક્ષની સાધનાનો જે ઉપાય જતાવેલો છે તેના કરતાં બીજાં કોઈ જુદાં તરવો છે અને મોક્ષનો ઉપાય વળી કોઈ જુદો જ છે એમ કોઈ કહેતું નથી અને જે પ્રાણીઓ ઉપર જણાવેલાં તરવોને બરાબર નહીં સમજે, તે રીતે આચરણ નહીં કરે તેઓ કોઈ બીજી રીતે સુક્ષિતને મેળવી શકવાનાં નથી એ નિશ્ચિત વાત છે. તથા જે માનવ ઉપર જણાવેલાં ધર્મ, તરવું સ્વરૂપ અને મોક્ષના ઉપાય તરફ થોડો પણ બેઠરઠાર રહે છે તે માણસ પોતાની બતને દુનિયાનાં બધાં દુઃખોની ખાણ બનાવે છે.

આચાર્યશ્રી એ પ્રમાણે સુસંબદ્ધ ધર્મનો પરમાર્થ કહેતા હતા તે વખતે એક એક નામનો મત્સરવાળો બ્રાહ્મણ તેમને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. તમે જે જીવતરવ કહ્યું તે બરાબર સુક્ષિતશુક્ર છે. અને જીવ સિવાયનાં બીજાં બધાં બાકીનાં તરવો અજીવરૂપ છે માટે એક બીજું અજીવતરવ જ કહેવું જોઈએ અર્થાત્ એક જીવ અને બીજું અજીવ એ બે જ તરવો કહેવા જોઈએ અને બાકીનાં બીજાં પાંચ તરવોની કલ્પના બદલ છે. પછી શુક્ર બોલ્યા: હે ભદ્ર ! તારું કહેવું બરાબર છે; કિંતુ વસ્તુના સ્વરૂપને વિસ્તારની રીતે કહેવાની અપેક્ષાએ ઉપર-કથા પ્રમાણે સાત તરવો કહી જતાવેલાં છે. તેની સ્પષ્ટ સમજ આ પ્રમાણે છે:—

મિશ્રાત્વ અને કષાય વગેરેને નહીં શકવાને લીધે જે કર્મનાં પુણ્યલોભો જીવની સાથે સંબંધ થાય છે તેનું નામ આસ્રવ કહેલ છે તથા મિશ્રાત્વ અને કષાય વગેરેને શકીને જીવ જે પ્રવૃત્તિ કરે છે તેનું નામ સંવર. અર્થાત્ આસ્રવ કરતાં સંવર તરફ જીલડો પરિણામ છે. કર્મોની જે નિર્જરા થાય છે તેમાં જીવના પુરુષાર્થની અપેક્ષા છે માટે નિર્જરાને પણ એક જુદાં તરવરૂપે જણાવેલ છે એમ આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ બધાં કોઈ સ્વતંત્ર તરવો નથી પરંતુ જીવ અને કર્મની સાથે સંબંધ રાખનારા તરવો છે. એટલે એ બધાંને જુદાંજુદાં ન જણાવવામાં આવે તો તે સ્પષ્ટ રીતે સમજ શકાય તેવાં નથી. વળી ધર્મસ્તિકાય, અધર્મસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, કાળ અને પુણ્યલ એ બધાં તરવો કેવળ જડરૂપ છે અને પેલાં આસ્રવ વગેરે તરવો તો કેવળ જડરૂપ નથી એટલે જીવ અને કર્મ સાથે સંબંધ રાખનારાં એ આસ્રવ વગેરે તરવોને ધર્મસ્તિકાય વગેરે કેવળ જડ તરવોની સરખાં પણ કેમ ગણી શકાય ? માટે કેવળ જડરૂપ અજીવ તરવમાં એ આસ્રવ વગેરે પાંચ તરવોના સમાવેશ થઈ શકશે જ નહીં એથી તેમને અહીં

છને જરૂર આદર કરવો જોઈએ. જે માણસ પોતાના પ્રમાદને લીધે કે અભિમાનને લીધે જોવા શુભવાળા પુરુષનો આદરસત્કાર ન કરે-પ્રશંસા ન કરે, તે 'રુદ્ર' નામના આચાર્યની પેઠે પોતાની ભત્તનો અપકર્ષ કરે છે અને શુભવાળા મનુષ્યોનો પણ નાશ કરે છે. હવે જો રુદ્રસૂરિની વાત કહેવામાં આવે છે.

પૂર્વ સમયમાં આ જ દેશમાં ગુણસેન નામના એક જૈન-આચાર્ય હતા. એ આચાર્ય કલિયુગના પાપોને ધોઈ નાખવાને અસાધારણ રીતે સમર્થ હતા, પવિત્ર જલા-શયની પેઠે સર્વ પ્રાણીઓના સમૂહને પ્રીતિ કરનારા હતા, એમનામાં ન ગણી શકાય એટલા શુભો હતા. એવા એ આચાર્યને ઘણા શિષ્યસમૂહનો મોટો પરિવાર હતો અને તે સર્વત્ર અપ્રતિબંધપણે વિહાર કરનારા હતા તથા સ્વસમય અને પરસમયના પાર-ગામી હતા. એ આચાર્યે એક વાર 'ગર્યદ્વય' નામના પર્વત ઉપર જઈને દેવવંદન કર્યું અને પછી તેઓ એલગચ્છ નામના નગરની પાસેના કુસુમાવત્સ નામના ઉપ-વનમાં આવીને જ્યાં ત્રસ જીવે ન હતા તેમ જીભ જીએ વગેરે સ્થાવર પ્રાણીઓ ન હતાં એવે સ્થળે ઉપવનના રણેવાળની રબ મેળવીને ભિતર્યા. એ નગરમાં આચાર્ય ગુણ-સેનની કીર્તિના ઢોલનો અવાજ પહોંચી ગયો હતો, તે સાંભળીને તેમના તરફ મનમાં બારે કુતૂહલ ધરાવતા એવા એ નગરના રાબ, શેઠ, સેનાપતિ વગેરે નાગરિક લોકો આચાર્યને વંદન કરવા આવી પહોંચ્યા. વંદન કરવા આવેલા નાગરિકોની યોગ્યતા પ્રમાણે એ આચાર્ય તેમને ધર્મનો ઉપદેશ નીચે પ્રમાણે આપવા લાગ્યા.

અસાર એવા આ સંસારમાં પવિત્ર કુળમાં જન્મ થવો એ એક સારૂં છે, તેમાં પણ પુરુષનો જન્મ પામવો એ વિશેષ ઉત્તમ છે અને તેમાંય-પુરુષનો જન્મ મેળવીને-શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થવી એ તો ઉત્તમોત્તમ છે. કોઈપણ પ્રાણીને લેશ પણ પીડા ન થાય એવી પ્રવૃત્તિને જ પંડિત લોકોએ શુદ્ધ ધર્મ કહેલ છે. હવે માણસને જ્ઞાન હોય તો જ તે એવા ઉત્તમ ધર્મને સમજી શકે છે. પ્રાણીને પીડા થાયી થાય છે? અને એ પીડાને અટકાવવી કેવી રીતે? એ બધું, જ્ઞાન વિના ખ્યાલમાં આવી શકતું નથી. એ શ્રી જિન ભગવાનના વચનમાં શ્રદ્ધા હોય તો જ એવું જ્ઞાન ટકી શકે છે. શ્રી જિનવચનમાં મહા કરવી એટલે શ્રી જિનોએ જણાવેલાં સાત તત્ત્વો પ્રત્યે સ્ત્રિ રાખવી. તે સાત તત્ત્વો જીવ, અજીવ, આશ્રય, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ એ સાત તત્ત્વો શ્રી જિનેશ્વરે જણાવેલાં છે. શ્રી જિનેશ્વરેએ કહેલું છે કે-જીવો ઉપયોગરૂપ છે, સંવેદનરૂપ છે. એઓ સંવેદનરૂપ નથી અર્થાત્ જડ છે તેઓ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલ અને કાલ એ બધા અજીવો છે-આ બધા જીવ કરતાં વિપરીત સ્વભાવવાળા છે માટે અજીવો છે. જે પ્રવૃત્તિ કરવાથી શુભ અને અશુભ એવાં કર્મપ્રકૃતિનાં પુદ્ગલોનો સંબંધ થાય તેહું નામ આસન કહેલ છે અને એના કરતાં બિલટા સ્વભાવવાળો અર્થાત્ શુભ કષ્ટિવાળા લોકોએ જે રીતે વર્તવાથી

હોય ? કે તમે હવે જલદી અમારી સાથે આવી જાઓ. પછી અમે કહ્યું કે ‘હા, અમે તમારી પાછળ જ આવીએ આવેલા છીએ’ તો હે શિષ્યો ! તમે કહો કે આ સ્વપ્નનો પરમાર્થ શું છે ?” પછી લેખા યેલે શિષ્યોએ પોતપોતાની યુદ્ધિ પ્રમાણે એ સ્વપ્નનો પરમાર્થ દર્શાવતાં કોઈએ કાંઈ સૂચવ્યું અને બીજાએ વળી બીજું કહ્યું પરંતુ એમના કોઈના પશુ સૂચનથી આચાર્યનું મન રંજન થયું નહિં.

આ પ્રસંગે એક રૂઢિયુનિ યોલ્યા--‘હે ભગવન ! આ સ્વપ્ન, મરણનું સૂચન કરે છે તેથી એ સારું સ્વપ્ન વધી માટે એ સ્વપ્નનો પરમાર્થ લેતા તો હવે આપે આપના જીવનની શુદ્ધિ માટે વિશેષ ઉદ્યમ કરવો ભોંઈએ અને અહીંની પ્રવૃત્તિને સંગ્રેષ્ટીને જેમ સમાધિમરણ પમાય તેમ પ્રયત્ન કરવો ભોંઈએ.” રૂઢિયુનિની આ વાત સાંભળીને આચાર્યને એમ થયું કે ‘અહો ! આ રૂઢિયુનિની યુદ્ધિ કેટલી બધી ઉત્તમ છે ! આ સુનિ, બીજા બધા સાધુઓ કરતાં વિશેષ શુભવાળો છે,’ એમ ભણીને આચાર્યે તેની પ્રશંસા કરી અને સારું ચુકૂર્ત્ત ભોંઈને તેને પોતાની પાટ ઉપર સ્થાપી આચાર્યપદ આપ્યું અને બીજી બધી સમજણ આપવા સાથે તેને પોતાના શિષ્ય સમુદાયને ભલામણ કરી. સનિશ્ચયપણે સમતા ભાવનાઓનું જિંતન કર્યું. ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરી, સકળ સંધને ખમાવી પછી ઈગિનીમરણ સ્વીકારી એ આચાર્ય સ્વર્ગે ગયા.

રૂઢિસૂરિ પશુ સૂર્ય જેમ કમલાકરોને વિકસિત કરે છે તેમ બન્ધ મ્હાનવોને વિકસિત કરતા, સૂર્ય જેમ-દોષાકરના-ચંદ્રના-ઉદ્ભાસને ફર કરે છે તેમ દોષાકરને-દોષના સમૂહને-ફર કરતા, સૂર્ય જેમ લોકોનો સુક્રિતમાર્ગ-જવા આવવાનો માર્ગ-ઓકળા કરે છે તેમ આ આચાર્ય પશુ લોકોને સુક્રિતમાર્ગ બતાવતા, અને સૂર્યની પેઠે મિશ્યાત્વરૂપ અધિકારને નાશ કરતા ગાયો, આકરો, નગરો વગેરે તરફ વિહાર કરતા કરતા ચંદ્રની જેવા નિર્મળ મહાલયોની પરંપરાથી વિરાજિત એવા રાજગૃહ નગરમાં આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં એક ઉપવનમાં સ્થિરતા કરી. તે આચાર્યના સમુદાયમાં મહાતપસ્વી એવા ચાર સુનિરાભે હતા. તેમાં પહેલા બધુહત્તા નામના સુનિ વાઢકળામાં મહાકુશળ હતા. બીજા મભાકર નામના સુનિ ઘરેણુ તપ કરવાના અને વિશેષ પ્રકારના આતુર્માસિક તપો કરવાના સામર્થ્યવાળા હતા, ત્રીજો સોમિદ્ધ નામના સુનિ નિમિત્તશાસ્ત્રના પરમાર્થનો સાતા હતા અને ચોથા સ્વામજી નામના સુનિ યોગવિધાત વગેરેની અંધીઓમાં ભારે કુશળ હતા. વિશિષ્ટ પ્રભાવવાળા આ ચારે સુનિઓની અધિક ગુણવત્તાને લીધે મનુષ્યોનાં મન રાજ થયેલાં હતાં અને તેથી તેઓ મનુષ્યોમાં ભારે આદરમાન પામતાં હતાં તેથી એલા રૂઢિસૂરિ પોતાના મનમાં યોડું અધૈર્ય-અસતોષ ધરતા હતા.

જીવ, અજીવ એ બન્ને કરતાં અસુક અશી જીવં સમજવાં માટે જીવં ગણાવ્યાં છે. વળી, કેટલાક દર્શનકારો (સાંખ્યો અને વેદાંતીઓ) કહે છે કે-કર્મનો આસ્રવ થવામાં અવિદ્યા વગેરે હેતુ છે, બંધ પ્રકૃતિનો છે અને પ્રકૃતિના વિયોગનું નામ શોક્ષ છે અર્થાત્ અવિદ્યા અને બંધ વગેરે સાથે આત્માને ક્યો જ સંબંધ નથી, એ વાત જૈનદર્શનને સંમત નથી. જૈનદર્શન તો કહે છે કે જ્યાંસુધી આત્માને પોતાના સ્વભાવનું જ્ઞાન થયું નથી અને પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે આત્માની પ્રવૃત્તિ થતી નથી ત્યાંસુધી આસ્રવ, બંધ એ બધાંના સંબંધ કર્મ અને આત્મા એ બન્ને સાથે છે. એ હકીકત જણાવવા માટે પણ અહીં આસ્રવ, બંધ વગેરે તરવેને જીવં જીવં સમજાવ્યાં છે. તથા વળી, કેટલાક દર્શનકારો જોટલે જોદ્ધમતવાળાઓ જોમ કહે છે કે-જોમ સળગતો હોવો જોલવાઈ બંધ તેમ જા સળગતા સંસારનો સંબંધ છૂટી બંધ જોનું નામ શોક્ષ છે. એ વાત પણ જૈનદર્શનને સ્વીકૃત નથી. જૈનદર્શન તો કહે છે કે સુક્ષ્મ સ્થિતિમાં પૂર્ણપણે ચૈતન્ય પ્રકટે છે, સ્થિર રહે છે અને તેમાં અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતવીર્ય અને અનંતસુખ વગેરે પૂર્ણ આત્માનો સ્વભાવ પ્રકટે છે એ રીતે શોક્ષનું સ્વરૂપ જણાવવા માટે પણ અહીં શોક્ષ તરવેને જીવં ગણાવ્યું છે અર્થાત્ જીભ જીભ મતોના વારણ માટે પણ અહીં જીવં જીવં સાત તરવેને સમજાવેલા છે માટે અહીં જણાવ્યા પ્રમાણે સાત તરવેને જ સમજવાં જોઈએ.

એ પ્રમાણે સાત તરવેને જીવં જીવં કહેવાનું કારણ આચાર્યે પેલા બ્રાહ્મણને સમજાવ્યું તેથી તેના જ્ઞાણમાં આચાર્યનો એ અભિપ્રાય બરાબર સમજાવ્યો અને તેનો મતસંભાવ દૂર થયો. આચાર્યની વાણી સાંભળીને ખુશ થયેલા એ રુદ્ર બ્રાહ્મણ સંસારના પ્રપંચથી વિરક્ત થયો, અને તેણે શુરનાં સ્વરૂપમાં જઈને તેમની પાસે શ્રમણ કર્યો અને સારી રીતે સ્વીકાર કર્યો. પછી તેમની પાસેથી સૂત્ર તથા તેના અર્થની બધી વિદ્યા મેળવી લીધી અને શુરની સાથે સુખપૂર્વક જા પુત્રી ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યો.

વળી, વખત જતાં એ રુદ્રસુનિએ જીભ જીભ સાધુઓ પાસેથી પણ અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો શાસ્ત્રોનો બધો પરમાર્થ તેના સમજવામાં બરાબર આવ્યો અને એ રીતે પંડિત થયેલા તે સુનિ, જીભજીભની પાસે શાસ્ત્રોનાં વ્યાખ્યાન, દેશના અને પ્રવચનો કરવાને કારણે લોકોમાં વિશેષ ઉપયોગી થયો હવે એક વાર રાતના પાછલા પહેરે પ્રભાત થવાનો સમય આવ્યો ત્યારે એ આચાર્યે એક સ્વપ્ન જોયું. પછી સ્વપ્ન બાવનો તેમણે વિચાર કર્યો એથી તેમને નિશ્ચયપૂર્વક જોમ જણાયું કે-હવે તેમનું આયુષ્ય ઘણું જ ઓછું બાકી રહ્યું છે, જોટલે સવાર પડતાં જ તેમણે બધા સાધુઓને એકઠા કર્યા અને તેમની સુદ્ધિની પરીક્ષા માટે તે આચાર્ય કહેવા લાગ્યા કે-હવે સાધુઓ, આજે રાત્રિના પાછલા પહેરે સવાર થવાને થોડી વાર હતી ત્યારે મેં એક સ્વપ્ન જોયું. એમાં જોનું જોવામાં આવ્યું કે ‘ જાણે કે સ્વર્ગમાં ગયેલા અમારા શુર અમને જોલાવતા ન

એ પ્રમાણે કાગળમાં લખેલી હકીકતને જરાબર સમજી લઈ સંઘની આજ્ઞાને શિરા-ધાર્ય સમજનાર એ આચાર્યે બંતે જ તત્કાલ પાટલિપુત્ર નગર તરફ પ્રસ્થાન કર્યું. એટલા-માં જ જરાબર તેમના સાથે એક છોકરો ઘણી તરફ છોકરો થાય તો ક્ષેમકર છે, જમણી બાજુ છોકરો થાય તો લાલ કરે છે અને પાછળ છોકરો થાય તો પાછા વાળે છે એટલે કાચું સિદ્ધ થતું નથી. હવે જે છોકરો જરાબર કપાળની સાથે જ થાય તે તો થયેલા કાચાનો પક્ષ વિનાશ કરી નાખે છે.

એમ વિચાર કરતા એ આચાર્ય, છોકરો થવાથી પોતે બંતે તો અટકી ગયા પરંતુ આગળ વધીવેલા એવા વાકકળામાં કુશળ બંધુદત્ત સાધુને તેણે ત્યાં ચોકલી આપ્યા. તેને આચાર્યે બધાં કાચેનિ સિદ્ધ કરી આપનારી એવી વિદ્યા આપી. એલવા માત્રથી જ સિદ્ધ થઈ જનારી એવી એ વિદ્યાને એ સાધુએ જરાબર અવધારી લીધી અને પછી તે અખંડ પ્રમાણે કરતો કરતો પાટલિપુત્ર પહોંચી ગયો.

ત્યાં જઈને તે સાધુજીને મળ્યો, વાદનો સ્વીકાર કર્યો અને શરત એ થઈ કે જેનાથી જે જિતાર્થ ભય અર્થાત્ જેનાથી જે હારી ભય તેનો તે જોલો થઈ ભય, પછી હથા લાવીને તે સાધુએ એ વિદુર નામના વાદીને જ પૂર્વપક્ષ કરવાની પહેલાં તક આપી. એ વાદીએ વાણીનો ગોટો આઠંબર દર્શાવી નિત્યવાહની સ્થાપના કરી એટલે ‘બંધુદત્ત એકંત નિત્ય છે.’ એવા પક્ષની સ્થાપના કરી. પછી આ સાધુએ તેના પૂર્વપક્ષને ઘેલી જઈને અનેક-વતવાહના સિદ્ધાંતદ્વારા તેણે ‘અક્ષરશઃ ખંડન કર્યું’ અને એ વાદીને પરાજના પૂળાની પેઠે લલ્લુવારમાં ફેંકી દીધો-હરાવી નાખ્યો. સત્ત્વશઃગીરૂપ વજ્રનો પાત થવાથી એ વાદી નિર્દયતાપૂર્વક દળાઈ ગયો અને તેની ધૂતિ, સ્મૃતિ, યુક્તિ અને વાણી બંધુદત્ત બંધ થઈ ગયું-નાશ પામી ગયું. પછી રાજાએ પક્ષ વાદીનો તિરસ્કાર કર્યો, અને કહ્યું કે-આમ કેમ ભલે છે ? કાંઈક તો ઉત્તર દે. રાજાએ એમ કહ્યો પછી તે હારેલો છે છતાંય તેણે પેલા સાધુ ઉપર પોતાની સ્તંભની વગેરે ક્ષુદ્ર ઉપદ્રવ કરનારી વિદ્યાઓ અજમાવવા માંડી. આ યુનિએ તેની યાસેની ચુરુએ આપેલી એ બધી વિદ્યાઓને પૂર્વપક્ષિત વિદ્યાના બળવડે નિષ્ફળ બનાવી દીધી. પછી જ્યારે તે વાદી બધે પ્રકારે સામર્થ્યદીન થઈ ગયો ત્યારે તેણે આ યુનિ યાસે તેનો જોલો થઈને શ્રમલુપ્તમનો સ્વીકાર કર્યો અને રાજાએ એ યુનિને વિજયપત્ર આપ્યું. યુનિનો વિજય થયો હોવાથી બધે ઠેકાણે શ્રીસર્વજ્ઞ ભગવાનના શાસનનો મહિમા વધ્યો. પછી એ બંધુદત્ત યુનિ વાદમાં વિજય પામેલો હોવાથી નગર-જનોથી પૂળવા લાગ્યો, સંઘથી પ્રશંસાવા લાગ્યો અને બધા સાધારણ લોકો તેના તરફ ‘આ વિજયી છે, આ વિજયી છે.’ એમ કહીને આંગળી ચીંધવા લાગ્યા અને એ રીતે તે યુનિ, વિદુર નામના શિષ્ય સાથે પાછો રુદ્રસૂરિની યાસે રોબજુહ પહોંચ્યા. બંધુદત્ત

ખીજે દિવસે પાટલિપુત્ર નગરથી બે સાધુ એ સ્ફુટસ્ફુટિ પાસે આઠ્ઠા સાધુઓએ તેમનું સન્માન કર્યું. પાદપ્રમાજન વગેરે ક્રિયા કર્યા પછી એ સાધુ-સંઘાત આચાર્યને ચરણે નર્યો અને સાથે લાવેલા કાગળ આચાર્યને આપી વિનંતિ કરવા લાગ્યા. હે ભગવન્ ! પાટલિપુત્ર નગરના સંઘસમુદાયે આ અમને તમારી પાસે મોકલ્યા છે તેથી આ કાગળ વાંચીને બની શકે તેટલી શીઘ્રતાથી એમાં જણાવેલી સૂચના પ્રમાણે તમારે કામ કરવાનું છે. ત્યાર પછી આદર સાથે પ્રણામ કરીને આચાર્યે એ લેખ હાથમાં લીધો અને પોતે વાંચવા લાગ્યા.

જેમનું મૂલ ન આંકી શકાય એવા ગુણસમૃદ્ધિથી વધતા શ્રી વર્ધમાન જનને પ્રણામ કરીને, ધર્મિક્ષ લોકોએ નિવાસ કરેલો હોવાથી પવિત્ર બનેલા એવા પાટલિપુત્ર નગરથી, જેમનાં પાપો નાશ પામેલાં છે એવો ચતુર્વિધ સંઘ બધા નગરોમાં ઉત્તમ એવા નગરરાજ રાજગૃહ નગરમાં વિહાર કરતા-રહેલા, સદા સંઘના કાર્યને પાર પાડનારા, કંઠર્પના મહને ચૂરી નાખનારા એવા (આચાર્યને) આદર સહિત આદેશ કરે છે કે અહીં ક્ષેમકુશળ છે પરંતુ કેવળ એટલું જ જણાવવાનું કે—અહીં એક વિદુર નામનો વ્યકેતલિંગી આવેલો છે. એની બુદ્ધિ પાસે બૃહસ્પતિ કરી વિશતમાં નથી અર્થાત્ એ ભારે કુશળ બુદ્ધિવાળો છે. વિચિત્ર કાવ્યો રચવામાં એ ભારે કુશળ શીઘ્રકવિ છે. વળી, 'સર્વ' અથવા ગમે તેવી જૂંચ હોય તો પશુ એ જૂંચને તે દૂર કરીને શકે એવો મહાસમર્થ જ્ઞાની છે તે, છએ કર્શનોનો પરાજય કરતો કરતો કરતો કરતો અહીં આવેલો છે.

એણે કલ્યાણ મતના લોકોનું અભિમાન તોડી નાખ્યું છે, જોઈ મતના લોકોની બુદ્ધિનો નાશ કરી નાખેલો છે અને તેમને જોલતા જ બંધ કરી દીધા છે. અસંખ્ય સાંગ્યોને તકે વગરના, વિચાર વગરના મૂંગા જ કરી નાખ્યા છે. સાર્વાક લોકોને બળવગરના અને કીર્તિ વગરના કરી દીધા છે, મીમાંસક લોકોને જોમણે કા બનાવ્યા છે અને એ રીતે તે, બધા મતવાળાઓને હરાવતો મહોન્મત્ત અર્ધને હાથીની પેઠે સર્વત્ર-ગમે ત્યાં-ક્યાં કરે છે.

હવે તે, જૈનોની સાથે પણ સ્પર્ધા કરવાની વૃત્તિ કરે છે. તમે પોતે જૈન કર્શનનું કાર્ય પાર પાડવાને સ્વયં ઉઘાટ છો તથા રીંછા અને વૃક્ષોથી ખીચાખીચા ભરેલા વનને જેમ અગ્નિ બાળી જ નાખવા તૈયાર હોય છે તેમ તમે પણ આવા દુર્વાદીઓનો પરાજય કરવાને સજ્જ-તૈયાર જ છો તેથી તમને એ માટે પ્રેરણા કરવાની ન હોય તો પણ 'વાદવિધિ'ભરે વિષય છે, જોમ સમજીને તમારે જાતે જ અહીં શીઘ્ર આવવું જોઈએ અને કોઈ કારણસર તમે ન જ આવી શકો તો આવી પડેલા કામને બરાબર પાર પડી શકે એવા સામર્થ્યવાળા કોઈ શિષ્ય તમારે અહીં મોકલી આપવા જોઈએ.

ચલ્યા. તે મૂંગો તેમની પાસે ગયો. વંદન કરીને તેમની પાસેના સ્થાન ઉપર બેઠો. ધરાબર એ જ વખતે પોતાના શુભીનો અહંકાર અને બીબના શુભી તરફ મત્સર ધરાવનાર એવા કોઈએક સાધુને એ આવ્યાર્ય સમભવતા હતા-હે ભદ્ર ! જેનામાં થોડો પણ ગર્વ હોય છે તેનામાં બીબ ગમે તે શુભી હોય તો પણ તે બધા નકામા છે. જેમ અનેક રસથી ભરેલું-સ્વાદવાળું-ઉત્તમ પ્રકારનું જોબન માત્ર એના એક જ ટીપાથી અખાદ્ય બની બસ છે તેમ એક ગર્વને લીધે બીબ બધા શુભી નકામા થઈ જાય છે. જે માણસ પોતાના નિર્ભય શુભીમાં રત હોય છે છતાં જો તે બીબના પણ એવા જ નિર્ભય શુભી તરફ, લક્ષ્ય નથી રાખતો તો લોકો તો એમ જ કહેવાના કે બીબના શુભીનો નહીં બેનાર એ પણ-શુભી માણસ પણ-એવો જ છે-શુભી વગરનો છે, માટે શુભી માણસે પોતાના પણ શુભીને ગર્વ ન કરવો જોઈએ. જેમ કોઈ ગૃહસ્થ સાધુની ક્રિયામાં તત્પર હોય તો સાધુપણ સાધી શકે છે તેમ બીબના શુભીની પ્રશંસા કરવાથી જેનામાં જોછા શુભી હોય છે તે પણ વધારે શુભીને ચોક્કસ મેળવી શકે છે. જે માનવ પોતાના શુભીમાં ગર્વ ધારણ કરે છે અને બીબના ઉત્તમ શુભી તરફ મત્સર રાષ્ટ્રે છે તે માણસ લોકોને મેરુ પહાડ જેવો થોડો હોય તો પણ ગર્વને લીધે એકદમ હલકો પડી જાય છે. જે લોકો ખાનદાન નથી-સંસ્કારવાળા નથી-તેઓ પોતાના શુભીને છુપાવી શકતા જ નથી અને બીબ શુભીને બહાર લાવવાની રૂચિને રાખી શકતા નથી એટલે આ બાબત વધારે શું કહેવું ? તો હે વત્સ ! તને કેટલુંક કહીએ-ગર્વનું ખૂન પરિણામ તું આ નજરોનજર જ જો, શિષ્ય બોલ્યો હે ભગવન્ ! એ પરિણામ હું ક્યાં જોઉં ? ત્યારે આવ્યાર્ય પેલા કંગાળ બ્રાહ્મણના મૂંગા પુત્રને બતાવીને કહ્યું કે-ગર્વ કરવાથી અને બીબના શુભીનો અનાદર કરવાથી એ એકરાની જીભ બંધ થઈ ગઈ છે. એ સાંભળીને શિષ્ય બોલ્યો-હે ભગવન્ ! એ એકરાએ પૂર્વભવમાં શું કયું હતું ? સુર બોલ્યા : તું જે દુષ્કર્મ કરવા તૈયાર થયો છે તે જ દુષ્કર્મ તેણે પૂર્વભવમાં કયું હતું. પછી આવ્યાર્ય શિષ્યને એ બ્રાહ્મણના એકરાને બધા પૂર્વજન્મનો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. આ સાંભળીને તે કંગાળ બ્રાહ્મણનો એકરા પ્રતિજોષ પામ્યો અને તેણે એ આવ્યાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી. શિષ્યે પણ આ બધી હકીકત સાંભળીને મત્સર, ગર્વ વગેરે દોષોનો ત્યાગ કર્યો અને બીબના શુભી તરફ-શુભીજનો તરફ-આદરભાવની વૃત્તિ સ્વીકારી અને એ રીતે શુભશુભ તરફ એ વિશેષ ઉદ્યમવંત થયો.

બધાં શુભીનો આદરસત્કાર ન થતો હોય, શુભીની અવસા થતી હોય ત્યાં શુભીની હાનિ થાય છે અને શુભી કેળવવા માટે શુભીની શ્રદ્ધા તૂટી પડે છે માટે શુભીની અવસા કરવી કે શુભીનો આદર ન કરવો એ બન્ને સિદ્ધાંત અચુકત છે.

જે માનવમાં શુભીની સંપદા વિદ્યમાન હોય એવું ચોક્કસ જણાયા છતાં તેની

સુનિ ભારે વિજય કરીને પોતાની પાસે આવેલો છે છતાં હૃદયમાં મત્સર ધરતા એ રુદ્રસુનિએ તેનું થોડું પશુ સન્માન ન કર્યું.

જે કાર્ય સિદ્ધ થવાનો સંભવ જ ન હતો એવું કાર્ય પણ સિદ્ધ કરીને આવતા અને શરમાતા શિષ્યને તેના ઉપર રાજી થઈને ગુરુએ તેનું સારી રીતે બહેરમાં સન્માન કરવું જોઈએ, પ્રશંસન કરવું જોઈએ અર્થાત્ હવે ગુરુ મારે. ઉચિત આદર કરશે એમ વિચારતો તે બંધુદંત સુનિ પોતામાં લેશપણ આદર ન થયેલો જોઈ ભારે શોક પામ્યો અને હવે પછી સદ્ગુણો કેળવવા તરફ મંદમત્સરવાળો થઈ ગયો.

જે સાધુ આતુર્માંસિક તપ કરવામાં કુશળ હતો, તેણે તે વખતે આતુર્માંસિક તપને સ્વીકારેલું હતું. તેની પાસે રાજા વગેરે મોટા મોટા લોકો આવ-જા કરતા અને તેથી લોકોમાં તેનો પણ સવિશેષ સત્કાર થતો હતો. તે સુનિએ કોઈ તદ્દન ન જાણે એ રીતે રહીને એટલે જાળખાણ વગેરેનો લેશમાત્ર પણ ઉપયોગ કર્યા વિના પ્રાંતકુલમાં ઉછરેલો દ્વારા એટલે પશુઓ અથવા ચણે છે એ વૃત્તિકાર કોઈને પણ પીડા આપ્યા વિના પારણું કર્યું. જ્યારે તે પારણું કરીને આચાર્યની પાસે આવ્યો ત્યારે આચાર્યે તેને વચન-માત્રથી પણ આદર ન આપ્યો.

આ રીતે વખત જતાં, જેમનો નાયક ગુણનો આદર કરવા તરફ તદ્દન લક્ષ્ય વગરનો છે એવો સાધુ સસુહાય ગુણો કેળવવાની પ્રવૃત્તિથી હતાશ થઈ ગયો અને સૂત્રાર્થનું પઠન, મનન વગેરે સાધુઓની સ્વાધ્યાય પ્રવૃત્તિઓ પણ દિનપ્રતિદિન તદ્દન ઓછી ઓછી થઈ ગઈ. ગુણો તરફ બેદરકાર વૃત્તિવાળો આચાર્ય રુદ્રસુનિ પણ કાળધર્મ પામીને કિંદિબધક નામના હીન કેવેમાં અવતાર પામ્યો અને ત્યાંથી કાળધર્મ પામીને કોઈક દરિદ્ર, દુઃખી અને હીન કુલમાં કોઈ પ્રાણીને ઘરે તેના પુત્રપણે અવતર્યો. વખત જતાં તે બાળ અવસ્થા પૂરી કરી યૌવન અવસ્થાને પામ્યો. ગુણો તરફ બેદરકારભાવ રાખવાથી, ગુણોનો આદરભાવ કે સત્કારસન્માન ન કરવાથી તેણે જે દુષ્કર્મ માંધેલું એ હજી બાકી હોવાથી આ પ્રાણીના પુત્રના અવતારમાં એની જીભ જ બંધાઈ ગઈ-સીવાઈ ગઈ-એ મૂંગો જ થઈ ગયો. જેમ મૂંગો માણસ બહુજે એ રીતે બહુબલવા લાગ્યો અને એ દોષને લીધે એને વૈરાગ્ય પણ થયો કે હા ! મેં પૂર્વભવમાં શા પાપ કર્યા હશે ? કે એને લઈને મારી આ માઠી દશા આવી. એ પ્રમાણે તેને પોતાનો પૂર્વવૃત્તાંત જાણવાની ઇચ્છા થઈ આવી અને એ જિજ્ઞાસાને શાંત કરવા તે બધાય ધર્મવાળાઓની ઉપાસના કરવા લાગ્યો.

એવામાં કોઈક સમયે ત્યાં આર જ્ઞાનના ધારક એવા સુધેર્મ નામના આચાર્યે આવી

સ્થિરી-કરણના અતિચાર વિષે ભવદેવનું કથાનક

(દ્વિતીય ૭ મું)

પ્રાણીને એક વાર સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તોપણ કર્મના દોષને લીધે તે શુભ ભાવથી વિરુદ્ધ થઈ જાય છે. એવા કર્મના દોષથી વિરુદ્ધ થનારાઓને સમ્યક્ત્વમાં સ્થિર સંખવા તેના આદર, તેમનાં શુભોની પ્રાપ્તિ તથા તેમનાં સારાં સારાં કામોની વિશેષ પ્રશંસા કરવી એઈએ, એથી લોકમાં પ્રતિષ્ઠા પામતા તેઓ વળી સમ્યક્ત્વમાં સ્થિર થઈ જાય છે, માટે એ સ્થિરીકરણનું સ્વરૂપ આદિ કહેવાતું છે. સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી પણ રાજ અને દ્વેષના ઝપાટામાં આવી ગયેલા લોકો વૈરાગ્યના માર્ગને તણ દઈને ફરીવાર મૂળ સ્થાન ઉપર-સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં હતા તે સ્થાન ઉપર-આવી જાય છે, અને એ રીતે તેઓ મહાકલને પામે છે. જો આ શુભસ્થાનક ઉપર જેઓ પહેાંચી ગયા હોય છતાં અજ્ઞાનના ઝપાટામાં આવતા અને નકામે આડંબર કરતા તેઓ, જેમ જોયે ચક્રવેલ ધ્વજગણ પવનથી નકામે ફરકાડતો આડંબર દોખાડતાં છતાં ચ હલી જાય છે- પડી જાય છે તેમ નીચે પડી જાય છે એટલે સમ્યક્ત્વથી વિરુદ્ધ થઈ ધર્મમાર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે. તેથી જ્ઞાન, દર્શન અને આદિત્રમાં ગળીયા થયેલા-ભારે કંટાળે પામતા એવા માનવોને, તેમના ઉપર કરુણાભર્યા મનથી જે કોઈ જ્ઞાનાદિક શુભોમા સ્થિરતા પ્રમાટે છે, જેમ સ્વચ્છ મણિને સાફ કરનારો તેને અતિસુંદર બનાવી દે છે તેમ પોતે મેળવેલા ઉત્તમ સમ્યક્ત્વને ઉત્તમોત્તમ કરે છે, તેથી જેઓ સદ્ધર્મથી કંટાળી ગયા હોય તેવા માનવોને સદ્ધર્મમાં પાછા દહરીતે સ્થિર કરવા તેનું નામ સ્થિરીકરણ. આ સ્થિરી-કરણ તે, ધર્મનું એક ઉત્તમ અંગ છે. વળી જે માનવ સામર્થ્યવાળો હોય છતાં પોતાના સ્વાર્થીયણાને લીધે બીજા એવા ધર્મથી વિચલિત થયેલાને ધર્મમાં સ્થિર ન કરે તેને રાજ અને દ્વેષથી બચાડી સમજવો. એવો એ સ્વાર્થી માનવ, ધર્મથી વિરુદ્ધ થયેલા બીજા માનવીની જે ઉપેક્ષા કરે છે તેથી તેના ચિત્તની વૃત્તિ કલુષિત બને છે, અને પરિણામે એ સ્વાર્થી, ભવદેવની પેઠે પોતાનો ખર્ચ લાલ શુભાવી જોસે છે, અને સંસારમાં ભગ્યા કરે છે, આ ભવદેવની કથા નીચે પ્રમાણે છે:-

અનેક બીજાં નગરો કરતાં વધારે અબસુહ્યના શુભને-આંકને-પામેહું, શોભાયમાન અને સુંદર જોનાના નિવાસને લીધે અતિશય શોભાવાળું, જેમાં અનેક વિભુધ-પંડિત-લોકો વસે છે એવું તથા જાણે કે જેમાં અનેક વિભુધલોકો-દેવો વસે છે એવું સૌધર્મ દેવોનું નગર એવું રમન્મધુર નામે નગર છે. એ નગરમાં નિરંતર અનેક નાચનાચ, અનેક નાટ-ક્રિયાઓનાં અને અનેક દોરણ ઉપર રમનારાઓનાં તમાસાઓ થયા કરતા હોવાથી તે વિશેષ

પ્રશંસા કરતા જે જે માનવની ભાષા અટકી પડતી હોય, જેનું ગુણ ન ખુલતું હોય તે માનવને તેના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલા ભયાનક અહંકારરૂપ સર્પની દાઢ જેઠેલી છે અને તે અહંકારના ડસવાથી જે તેને ખીભના ગુણની પ્રશંસા ન કરવાનો વિશ્વર થયેલો છે એમ સમજવું.

જે લોકો નિઃશ્યાદ્દિવાળા છે તેઓ પણ ખીભ એવા ગુણવાળાઓની અમત્સરશાવે ઘણી ખુશીથી પ્રશંસા કરી રહ્યા છે તો પછી જેઓ શ્રી જિન ભગવાનની વાણીના સમ્યક્ વિચારમાં સ્પષ્ટપણે વિશેષ ચતુર છે તેવા બુદ્ધિવાળા લોકો આ ગુણ પ્રશંસાના કામમાં કેમ પછાત પડે છે ? જે લોકો સમકિતના શંકા, કાંક્ષા વગેરે દોષના ઢુગને વટાવી ગયા છે એટલે જેઓ એ દોષોને સેવતા નથી તે ડાઘા વગેરેના લોકો આવા ગુણપ્રશંસાના સાધારણ કામથી શામાટે ગુંભય છે ? જે લોકો પાર વગરના સમુદ્રને પણ જલદી તરીને કાંઠે પહોંચી ગયા છે તેઓ શું આ નાના ધામોચિયામાં ઢૂળી ભય ખરા ? અર્થાત્ જેઓ સમકિતના દોષોને તણ શક્યા છે તેઓ પરગુણપ્રશંસાના કામમાં કંટાળો લાવે ખરા ? એ ખમી હંકીકતને પોતાની બુદ્ધિથી શાસ્ત્રના આધારથી અને તર્કથી પણ સારી રીતે વિચારીને અને હૃદયમાં અવધારીને માનવમાત્રે ખીભના પણ ગુણોનો સવિશેષ આહર કરવા માટે તત્પર રહેવું જોઈએ. ખીભના ગુણોનો આદરસત્કાર કરવો, પ્રશંસા કરવી—એ સદ્ગુણનું—સમકિતનું ખાસ અંગ છે એમ સમજી લેવું જોઈએ અને એમ સમજીને પરગુણની પ્રશંસા માટે તત્પર થવું જોઈએ.

એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોશમાં સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપના પાંચસા અતિચારના પ્રકરણમાં
રુદ્રાચાર્ય આચાર્યનું મંથકાર મહારાજે કહેલ છઠું કથાનક સંપૂર્ણ થયું.

બેવી બન્ને બુલબો ગોઠણ સુધી લાંબી છે, હે મહાપુરુષ ! તારાં બધાં અગિયારાં ઉત્તમ છે માટે મને એમાં નક્કી લાગે છે કે તું આ પૃથ્વી ઉપરના કોઈ પણ દેશનો રાજા હોવો નોંધ્યો.

આ વાત સાંભળીને રાજા જરા સ્મિત કરીને મરક્યો અને બોલ્યો : હે બ્રાહ્મણ ! તે' તો રાજાની શ્રીને સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ કરેલી એટલે તને હું શું કહું ? બ્રાહ્મણ બોલ્યો-હું આધુનિક શાસ્ત્રને સારી રીતે બાણું છું અને તેથી મેં તે શાસ્ત્રની આ ખરી હકીકત તને સંભળાવી છે. તે પ્રમાણે કૃણ મળવું કે ન મળવું તે તો ભાગ્યને જ આધીન તોપણ મને લાગે છે કે શાસ્ત્રકર ભગવતો સત્યવક્તા હોય છે માટે તારી પાસે ભારે વૈભવ હોવો નોંધ્યો એમાં શંકા નથી તેથી તારે મને તે રીતે આત્માને કલેશ ન આપવો. રાજા બોલ્યો ભલે.

એ રીતે એક દિવસ વિચારો લઈને તે બન્ને જણા ત્યાંથી નિકળી ગયા અને પહેલાંની જેમ પ્રવાસ કરવા લાગ્યા, વળી, કેટલાક યોજનો ગયા અને ત્યાં તેમણે કુરુદેશના વિષમ ભાગમાં આવેલી એક ઘરકરની છાવણીનો પસવ ભેંચો એ પસવની ચારે બાજુ શુભચરે ફરતા હતા અને કોઈપણ બાજુએથી આવતા સવારો કે યોદ્ધાઓને ત્યાં શેકવામાં આવતા હતા તથા એ છાવણીના નાયકો ખિત થયેલા દેખાતા હતા. તે પસવ ભેંચા પછી ત્યાના એક આગેવાન પુરુષને પૂછ્યું : ભો ! આ આમ કેમ બાણું કે ભયથી બાકુળ હોય એવું દેખાય છે ? તેણે કહ્યું : ભો ! મહાયશસ્ત્રી ! સાંભળો : કુરુદેશનો સ્વામી આ અર્જુન નામે એક રાજા છે, તેના સીમાડાના રાજાઓએ આજે અકસ્માત છાપો મારી તથા લક્ષ્મ કરી તેને હરાવી લીધો છે. તેના મોટા મોટા યોદ્ધાઓ મારી નાખ્યા છે તેથી હમણાં તે રાજા સીમાડાના રાજાઓના ભયને લીધે સશસ્ત્ર રહે છે. હસ્તિમલ્લ બોલ્યો : તેમની પાસે ચતુરંગ સેનાની આવી સરસ સામગ્રી છે છતાં એ મહાત્મા શા માટે આમ ભયનો માર્ગે એક પાથે છે ? તે બોલ્યો : સામગ્રી તો છે પરંતુ કોઈ પ્રબળ સામર્થ્યવાન ધીર પુરુષનો એ સામગ્રીને સાથ ન હોય તો એ શા કામની ? આ સાંભળીને રાજાના મનમાં કરુણાનો ઉછાળો આવી ગયો. મહાપુરુષાર્થીને પોતાના પુરુષાર્થને બળે બે સહજ હોય છે એવો પરાપકાર કરવાનો અભિલાષ એ રાજાને થઈ આવ્યો અને તેણે ચોતે બે પ્રયોજન માટે નીકળી આવ્યો છે તેને વિચારી મૂક્યું. પછી તેણે પેલા આગેવાન પુરુષને કહ્યું, મરે ! તું જઈને તારા રાજાને સમાચાર આપ કે, એવ્ય પ્રબળ પુરુષનો તને સાથ ન હોવાથી જ એ તું વિવાદ પામતો હો તો નિશ્ચિત થા અને બરાબર તૈયાર થઈ ના. શત્રુઓ તું આ મળ કયા હિસાબમાં છે ? સૂર્યમંડળનું સામર્થ્ય પ્રબળ હોય ત્યારે અધિકાર ગાઢ હોય તોપણ તેનું શું બાલે ? એ આગેવાન ગયો અને તેણે રાજાના કલ્પ પ્રમાણેના સમાચાર પેલા અર્જુનરાજાને કહ્યા. તે સાંભળીને વિસ્મય પામેલો રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો; અહો ! જેમનામાં

રમ્ય થયેલું છે. એ નગરમાં સમસ્ત શત્રુમલ્લોને જેણે હતી લીધા છે એવો હસ્તિમલ્લ નામે રાજા છે. એ રાજાનો એક હૃદય જેવો ગંગાધર નામે બાલમિત્ર છે. તે બંને જણા સુવું, ખાવું, પીવું અને ખેસવું એ બધી ક્રિયાઓ સાથે જ કરે છે, અને એ રીતે સ્નેહપૂર્વક રહે છે. તેવામાં એક વાર તે બંને જણા એકાન્તમાં બેઠા હતા ત્યારે તેમને પરસ્પર આ બાતની વાતચિત થઈ:

કોઈ પુરુષ માત્ર અસારમાં પ્રશંસાપાત્ર પૌરુષ ધારણ કરતો હોય, કુલવું અભિમાન રાખતો હોય, અને કળાઓમાં કુશળતા ધામવતો હોય તેટલાથી શું તે પુરુષ કહેવાય ? ખરી રીતે તો જે પુરુષ પોતાના ઘરથી બહાર નીકળી નગર, આશ્રમે અને અનેક પુરોથી ભરેલી આ વિશાળ પૃથ્વીનો પ્રવાસ કોઈ જાતનો ઉદ્દેશ કે કંટાળા લાગ્યા વગર ન એકે તેને પુરુષ કેમ કહેવાય ? માટે આ રાજ્યના કારભારને સંપૂર્ણ રીતે મંત્રીઓને સોંપી દઈને કેટલાંક વર્ષો સુધી પૃથ્વીની પીઠ ઉપર ફરી ફરીને આવેલો તેણે અવલોકન કરીએ. આ વાતચિત તે બંને જણાને પસંદ પડી તેથી એ બંને જણાએ જેઓ કોઈપણ પ્રકારના શુભ રહસ્યને કહી પણ પુકડું કરતા નથી એવા સાગર જેવા ગંભીર મંત્રીઓને રાજ્યનો બધો કારભાર ભગાવી દીધો અને કોઈ ન બોલે એ રીતે તેઓ બંને સમયોચિત વેપ પહેરીને પોતાના ઘરથી બહાર નીકળી ગયા અને ઉત્તરાપથ ભણી પ્રવાસ કરવા લાગ્યા. ઝટ ઝટ પગ ઉપાડતા તેઓ કેટલાંક યોજનો દૂર પહોંચી ગયા અને એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને ઘેર જઈને ઉતારા કર્યો. એ બંને જણાએ કોઈ દિવસ ઘરથી બહાર નીકળી આ રીતે શ્રમ ન સહેલો હોવાથી ખૂબ જ થાકી ગયા અને તેમના શરીરો નબળા થઈ ગયાં હતા અને શરીરની ચોક્કા ઘણી ઓંખી પડી ગઈ હતી. તેમને બોધને એ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણે કહ્યું કે હે પુત્રો ! તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? અને તમારે કઈ તરફ જવાનું છે ? માલૂમ પડે છે કે તમે કોઈ દિવસ આવો પરિશ્રમ સહન કર્યો હાજતો નથી અને પહેલ-વહેલાં જ તમે ઘર બહાર નીકળ્યા હો તેવા જણાઓ છો. વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને રાજાએ કહ્યું હે વિપ્રવર ! અમે કુવાના દેહકા જેવા છીએ અને એવા હોવાથી અમે સર્વ પ્રકારે અકુશળ છીએ, પરંતુ અમને આ પૃથ્વી ઉપર આવેલા અનેક દેશે ભોવાવું કુતુંહલ થવાથી રમપુરથી ઉત્તરાપથ ભણી જવા સારું નિકળ્યા છીએ. બ્રાહ્મણ બોલ્યો : હે વત્સ ! તમારી આવી આકૃતિથી જણાય છે કે તમે કોઈ સામાન્ય માણસ નથી કારણ કે હાથ અને પગમાં પતાકા, કમળ અને અંકુશ વગેરેનાં ઉત્તમોત્તમ ચિહ્નો છે. હાથ અને પગનાં તળિયાં સ્વાભાવિક રીતે જ પવિત્ર અને કોમળ છે તથા લાલ પણ છે. છાતી કપાટ જેવી વિશાળ છે, કપાળ પણ શરદ્ધતુની આકમના ચંદ્રમા જેવું તેજસ્વી છે. અવાજ મેથાની ગર્જના જેવો મધુ છે. પાંચજન્ય શબ્દના અવાજને પણ ટાપી બંધ એવો ગંભીર છે અને આંખો કમળપત્ર જેવી ઉજળી છે અને કાન સુધી પહોંચી ગયેલી છે એટલી લાંબી છે. ધોસરા

ગયું. આકાશમાં રહેલા દેવો, વિવાધરો અને કિતરોએ જ્યજ્યકારનો નાદ શરૂ કર્યો. હડવૈયાઓએ એ જ્યજ્યકારનો અવાજ સાંભળીને ઉપરાઉપરી તીક્ષ્ણ બાણો ફેંકીને તેનો વરસાદ વરસાડ્યો. એ રીતે બાણોનો વરસાદ વરસવાથી પ્રચંડ સૂર્યનાં કિરણોનો ફેલાવો થતો અટકી પડ્યો. હડવૈયાનો મોટો સમૂહ ઘાયલ થયો અને તેથી તેમના ઉન્મત્ત હાથીઓના સમૂહ ચારે બાજુ ઘુમવા લાગ્યો, એ રીતે ચારે કોર ભાગેલા હાથીઓના સમૂહને ભેદને ગભરાટ પામેલા બીકણ પુરુષો ચારે દિશામાં નાસવા લાગ્યા. એ વખતે રાજાઓનાં મરણ થવાથી તેમનાં છત્રો અને ધબ્બો મોટો જથ્થો નીચે પડી ગયો, તેથી સમરાંગણનો રસ્તો શેકાઈ ગયો, અને સમરાંગણમાં પહોં જતા ઋધિરના પ્રવાહમાં ઘોડા અને નરો ડુબવા લાગ્યા. ઘોડા અને નરોનાં માથાનાં ટુકડા થવાથી તે ખાવા માટે ત્યાં ભયંકર વેતાલો એકઠા થવા લાગ્યા અને વેતાલ, પૂતનાના ભેગા થવાથી તે બન્નેની ત્યાં ફીસ જામી અને તેને લીધે સમરાંગણમાં ભયંકર હોઠકાશ થવા લાગ્યા. એ ભયંકર અવાજોને સાંભળવાથી સામા ગયેલા સુભટોએ બીજા વીરોને ગોલાવવા માંડ્યા, બીજા વીરોને ગોલાવવાથી રણરસ જામી પડ્યો અને તેથી મૂર્છા પામેલા નરો હુંકારા દેવા લાગ્યા. એ હુંકાર સાંભળીને જતા અને પાછા આવતા ગીધોએ ચાંચો મારવી છોડી દીધી. એ રીતે સર્વત્ર ત્યાં સમરાંગણમાં લયાનક વિશાલ અવાજ વારે વારે થવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે બન્ને સેનાઓનું લયાનક યુદ્ધ થયું, અને તેમાં ભારે લયાનક સંઘાસને લીધે જોનામાં નિર્દય રીતે ઉચ્ચ ઉત્સાહ વધી ગયો છે એવો રાજા હસ્તિમદ્ભે પોતાની સાથે થયેલા શત્રુના હરકરને છુટી નાખ્યું અને તેના ભુકા કાઠી નાખ્યો.

જ્યારે એવો મહાપ્રચંડ હડાઇનો ખેલ ખેલાતો હતો ત્યારે “ હવે હડાઈ જિતાશે નહિ.” એમ સમજીને પ્રધાનપુરુષો રાજાની ઇચ્છા નહોતી છતાં પોતાના છત્ર અને ધતુષ તૂટી જવાથી વિશેષ ખિન્ન થયેલા રાજા ભવદેવને રણભૂમિ ઉપરથી દૂર લઇ ગયા. કહેવત છે કે “ નાયક વગરની સેના હુણાઈ ભાય છે.” એ કહેવત પ્રમાણે રાજાના બહાર નીકળવાથી તેની સેના છિન્નભિન્ન થઈ ગઈ અને તે છિન્નભિન્ન થયેલી શત્રુસેનાને અર્જુનરાજાની સેનાએ બધી તરફથી દ્વંડી લીધી. પછી હડાઈ ખતમ થયા પછી માણસોની શોધ માટે સંઘાસ-ભૂમિને તપાસવામાં આવી ત્યારે ઘાને લઇને પરવશ બની ગયેલા કેટલાક સામંતો તેમાંથી મળી આવ્યા.-તે જ વખતે લાલાના ઘાથી ખાણને છોડી ગયેલો-સુહૃદ્ ધધને પડેલો ગંગાધર પણ ભૂમિતળ ઉપર પડેલો જડી આવ્યો. આ ભેદને રાજા હસ્તિમદ્ભેને ભારે શોકનો આવેગ ચડી આવ્યો. તેના અગ્નિચરકારની ક્રિયાઓ કરી તેણે મરણોત્તર કૃત્ય પણ કરવામાં આણ્યું. પછી હસ્તિમદ્ભેના આગ્રહથી જેહ છોડીને રાજા અર્જુને પોતાનું ‘પહેલાનું’ રાજ્ય સ્વીકાર્યું. ત્યારબાદ રાજા અર્જુને આ મોટો પરમોપદ્રવી છે એમ સમજીને પોતાની પુત્રીને અર્પણ કરી, રાજા હસ્તિમદ્ભેનો સવિશેષ સત્કાર કર્યો અને તે કેટલાક દિવસો ત્યાં રહ્યો.

આતુ' અસાધારણ સાહસ ભરેલું છે એવા મહાપુરુષો જગતમાં હયાત હોય છે એવું હજી સુધી પણ સંભળાયા કરે છે, તો શું એ સંભવિત નથી? કેમકે જે પુરુષો સત્વથી ભરેલા છે તેઓ સમગ્ર સમુદ્રને એક નાના ખાળોચિયાની પેઠે તરી શક્યા છે. જ્યાં દેવો રમે છે એવા મોટા મેરુપર્વતને પણ તેઓએ એક ઢેફાની પેઠે ફેંકી દીધો છે. એમણે પોતાના ઘરની પેઠે આખા આકાશને પોતાનાં પગલાંવટે-ઘસી-ચાલી નાખ્યું છે. એક શુક્રમાં બધે તેમ તેઓ નિર્ભય થઈને પાતાળમાં પણ પેસી શક્યા છે. જગતમાં એવા સત્વ લોકો માટે શું દુષ્કર છે? જે લોકો સંપૂર્ણપણે સત્વશાળી છે તેઓ આ જગતમાં શું નથી કરી શકતા?

આગેવાન પુરુષો કહેલા સમાચાર સાંભળીને હવે વધારે વિકલ્પસંકલ્પો કરવાં એ ઠીક નથી પરંતુ હવે તો હું બાતે જ તે સત્વશાળી પુરુષને બેધ લઉં; એમ કરીને અને કેટલાક સુખ્ય સુખ્ય પુરુષોને સાથે લઈને અર્જુન રાજ રાજવાડીએ જવાતું બહાર કાઢીને નીકળ્યો અને તેમ કરીને જ્યાં રાજ હસ્તિમહાને પહોંચ હતા ત્યાં પહોંચી ગયો. પછી ફરથી જ પોતાનો રાજસી ઠાક ઉતારી નાંખ્યો, ઉચિત આદરમાન અને પ્રતિપત્તિ કરીને અર્જુન તેની પાસે બેઠો. સ્નેહપૂર્વક તે બંને પરસ્પર કેટલીક વાતો કરવા લાગ્યા અને પછી રાજ અર્જુને હસ્તિમહારાજને કહ્યું: ચાલો અમને તમારો ઉતારો બતાવવા કૃપા કરો. પછી હસ્તિમહારાજ રાજના આગ્રહથી આ અર્જુન રાજ તેને ઉતારે ગયો અને ત્યાં લોબન વગેરેની સામગ્રીથી હસ્તિમહારાજ અર્જુનની સારી પ્રતિપત્તિ કરી.

પછી થોડી જ વારમાં મારતે ધોડે-વારંવાર ચાલુકવડે ઘોડાઓને મારીને વેગ વધારતા અને ઉત્તમ ઘોડા પર બેઠેલા આર પુરુષો ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે રાજને વિનંતી કરી: હે દેવ! જેમણે વિવિધ પ્રકારે લડાઈની તૈયારી કરેલી છે, અને વિવિધ વ્યૂહરચના કરેલી છે એવા આપણા સીમાડાના રાજ્યોના સેનાપતિઓ ભવદેવ રાજને આગળ કરીને અમારી પાછળ ચાલ્યા આવે છે. તો આ વખતે જે ઉચિત હોય તે આપ કરો. આ સાંભળીને અર્જુન રાજ ગભરાઈ ગયો. તે વખતે વૈરિઓના હૃદયમાં શક્ય સમાન એવા હસ્તિમહારાજ રાજએ તેને કહ્યું કે, હે મહારાજ! આમ ગભરાવાથી શું વળશે? જેના ઉપર અનેક અસહ્યોના સમૂહથી તૈયાર (સજ્જ) કરેલ એક જ્યેષ્ઠજર હાથીને મારે માટે તૈયાર કરાવે અને બીજો જ એ પ્રકારનો હાથી આ ગંગાધર માટે તૈયાર કરાવે. પછી એ પ્રમાણે રાજ અર્જુને એ બે જણને માટે બંને હાથીઓ તૈયાર કરાવ્યા. ત્યારબાદ એવ્ય રથો બધા સામનોને રાજ હસ્તિમહારાજ સેનાની વ્યૂહરચના કરી બરાબર ગોઠવી દીધા અને પછી તે શત્રુની સેનાની સાથે લડવા માટે ખડો થયો. બંને લશ્કરો વચ્ચે ભયંકર યુદ્ધ બંધાયું.

રણવાળાં વાજવા માંડ્યા અને તેના ઉછળતા પડછંદોના અવાજથી આકાશ ભરાઈ

ત્યાં જઈને પોતાના રાજવૈભવમાં પેઠો, રાજસભામાં બેઠો. પછી મંત્રીઓ અને સામંતો વગેરે તેની પાસે આવ્યા ત્યારે તેણે તેમની સાથે રાજ્યનાં અનેક કાર્યો વિશે વિચાર કર્યો. ત્યારબાદ સભાના બધા લોકોને વિસર્જન કર્યા અને પછી રાજા એકલો પોતે મંત્રીઓ સાથે એકાંતમાં બેઠો. તે વખતે તેણે મંત્રીઓને પૂછ્યું. હો ! તમે મને શા માટે બોલાવ્યો ? મંત્રીઓ બોલ્યા : હે દેવ ! સાંભળો. તમારા પુત્ર મહીચંદ્રને કેપણું દુર્દેવને લીધે પિશાચ્યને વળગાડ વળગ્યો છે, અમે તેનું ખાસ કારણ જાણતા નથી છતાં તે પુત્ર વળગાડને લીધે બ્યારે એલફેલ બોલવા લાગ્યો ત્યારે અમે મહાક્રોધે તેને પૂરી રાખ્યો છે અને તુરત જ તમને બોલાવવા ગુપ્તચરોને તમારી પાસે એકલ્યા હતા. આ હકીકત સાંભળીને અરે આ વળી શું થયું ? એમ કરતાં અને પુત્રની અસ્વસ્થતાને લીધે ગભરાયેલો રાજા તેની પાસે ગયો. પોતાના પિતાને આવતા બેઠને રાજપુત્રે જિભા થઈને પિતાને આદર આપ્યો અને રાજાને પગે પડ્યો તથા પિતાનું બહુમાન કર્યું. ત્યાર પછી રાજાએ તેને કહ્યું : હે વત્સ ! આ શું થયું ? રાજપુત્ર બોલ્યો : હે પિતાજી ! ક્યાં શું થયું છે ? પછી રાજપુત્ર કંઈ બોલી ન શક્યો, આથી રાજાએ તેને માથાથી પકડ્યો એ વખતે ભય અને ચમત્કાર સહિત રાજપુત્ર બોલ્યો : હે દેવ ! તું પોતાના મિત્રને પણ આ રીતે શા માટે પીડે છે ? રાજા બોલ્યો : તું કોણ છે ? પુત્ર બોલ્યો : હું ગંગાધર છું. રાજાએ કહ્યું. તું આવી અવસ્થાને કેમ પામ્યો છે ? ગંગાધર બોલ્યો : હે મહારાજ ! તે વખતે બ્યારે મહાભવાનક ઝુલ્લે આલતું હતું અને તમે તેમાં વિશેષ રોકાયેલા હતા ત્યારે હું મજબૂત ગજતરવાળા અને શોભાચમાન એવા મોટા હસ્તિરાજ પર બેસીને દુર્યુખ નામના શત્રુપક્ષના સેનાપતિ સાથે જિભો હતો. ભયાનક લક્ષ્મણે બોલી હતી. બાણ, નારાય, પુરુષ, વાવલ્લ, ભાલાં અને સેલ્લ વગેરે વિવિધ પ્રકારનાં અગ્ર-શસ્ત્રો ખૂટી ગયા હતાં એથી મેં મારા હાથીને હંકારીને શત્રુના સેનાપતિના હાથી સાથે કર્યો અને તે વખતે મેં એ સેનાપતિ ઉપર એક તલવારનો ઘા કર્યો અને તેણે મારા ઉપર પણ એક અણીદાર ભાલાનો ઘા કરી મારા બધાં આંતરડાં બહાર કાઢી નાખ્યાં અને મને હાથીની અંબાડીમાંથી નીચે પાડી નાખ્યો. પછી હું ત્યાં જ મરણ પામ્યો અને પિશાચ્ય-દેવોની યોનિમાં જન્મ પામ્યો અને તમારા કર્શન કરવાની પ્રભળ ઉત્કંઠાને લીધે આ રાજપુત્રના શરીરમાં પેઠો છું.

આ બધી હકીકત સાંભળીને રાજાને વિસ્મય થયો, એક થયો અને શોકથી તે ગળગળો થઈને કહેવા લાગ્યો. અહો ! દેવોની રમત કેવી હોય છે. અહો ! કર્ણનાં કર્મનાં ફળો પણ અચિંત્ય છે, અહો ! મારું ભાગ્ય પણ અવળું થયું લાગે છે, જેથી આવી ભતનાં મારાં મિત્રો પણ આ પ્રકારનાં પિશાચ્યદેવોની યોનિમાં જન્મ પામે છે. અહીં શું

ખાસ વાત એ હતી કે એનો મિત્ર ગંગાધર ત્યાં યુદ્ધમાં મરણ પામ્યો હતો તે દુઃખ તેને વાગેલા કંઠાની પેઠે હૃદયમાં ભારે ખટક્યા કરતું હતું, અને એ મિત્રના મરણથી મિત્રવિયોગનું દુઃખ એક ક્ષણ પણ ભૂલાતું નહોતું એથી એ હસ્તિમલ્લ રાજાને વિવિધ નાચ-કળામાં કુશળ સુંદર સ્ત્રીઓ પણ ભેવી ગમતી ન હતી, પરમ આનંદ-હાયક અને મનોહર સ્થળોમાં તેનું મન લેશમાત્ર પ્રસન્નતા પામતું નહોતું, ગજકીડા અને અશ્વકીડા તરફ પણ તેની યુદ્ધિ જરાપણ જોવાતી નહોતી. એ રીતે તે મહાત્મા પોતાના મિત્રના વિયોગના દુઃખને સહી શકતો ન હતો તેથી વિવિધ દેશો ભેવાનો તેને ઉત્સાહ તદ્દન ઘટી ગયો અને તે કયાંય પણ શાંતિ પામી શકતો ન હતો. એટલામાં તેના પૂર્વના પહેલાનાં રાજ્યમાંથી એક શુભચર સંદેશવાહક તેને મળવા તેની પાસે આવી પહોંચ્યો. દ્વારપાલે તેના આવવાના સમાચાર કહ્યા એટલે તેને મળવા પોતાની પાસે બોલાવ્યો, અને તે શુભચરે રાજાને પગે પડીને એક લેખ આપ્યો. રાજાએ પોતે એ લેખ વાંચ્યો, અને હવે અહિંથી શીઘ્ર પાછા વળતું બેઠ્યો એવો તે લેખનો ભાવાર્થ તેના જવાબમાં આવ્યો. આ બધી હકીકત રાજા હસ્તિમલ્લે રાજા અર્જુનદેવને જણાવી. ત્યારપછી હાથી, થોડા અને બીજા અનેક રત્નોથી ભરેલા ભારે ખજાના સાથેના રાજવૈભવ સહિત રાજા અર્જુનદેવ રાજા હસ્તિમલ્લ પાસે આવ્યો, અને આદરપૂર્વક પ્રણામ કર્યા. બાલતલમાં બંને હાથ બેઠી તેને આ પ્રમાણે વિનંતી કરવા લાગ્યો : 'હે દેવ ! મારા જે આ વૈભવ છે તે બધા તમારા ચરણકમળની કૃપાનું જ ફળ છે, માટે હે દેવ ! તમે આ બધું અહણ કરો. તમે મારા ઉપર જે ઉપકાર કરેલ છે તેની પાસે આ તો શું છે ? હે રાજા ! હું તો આપનાં હર્ષનથી પણ મારી જાતને વૈભવ-ધન્ય સમજું છું. પોતાની બિંદગીને પણ બેખમમાં મૂકીને બીજાને ઉપકાર કરવાની તીવ્ર વૃત્તિવાળા તમારા જેવા મહાપુરુષને બેઠાને પૂર્વે થઇ ગયેલા એવા પરદુઃખભંજન રાજા બલિ અને શિખિ રાજા ઉપર કૌણ અફા ન કરે ? આ પ્રમાણે પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને શરમનો માર્યો પોતાના શરીરને સંકોહીને રાજા હસ્તિમલ્લ બોલ્યો:-હે નરવર ! તું આમ કેમ બોલે છે ? મારી તે શકિત શી ? મારામાં એવું તે જ્ઞાન પણ શું છે ? હું એવો કળામાં કુશળ પણ ક્યાં છું ? અને મેં એવો તે શું પરોપકાર કરી નાખેલ છે ? જેથી તું મારી આવી અપૂર્વ પ્રશંસા કરી રહ્યો છે ? સારા મનુષ્યોનો એવો જ સ્વભાવ હોય છે કે તેઓ બીજાના રેતીના કણ એટલા થોડા પણ શુભો મોટા પહોંડના વિસ્તારની જેમ વર્ષુવી ખતાવે છે, અને પોતાના મોટા પહોંડ જેવા વિસ્તારવાળા શુભોને પણ ઢાંકી રાખે છે. માટે હવે વધારે કહેવાની જરૂર નથી. હે ભદ્ર ! હવે તું જ આ રાજ્યવૈભવને ભોગવ અને હું વળી મારા રાજ્ય તરફ જાઉં છું. એમ રાજા હસ્તિમલ્લ રાજા અર્જુનદેવને સમજાવીને અને કેટલાક પુરુષોને સાથે લઇને તથા બાકી બીજા બધા લોકોને પાછા વાળીને કોઇ ન જાણે તેમ પોતાના નગર છાડી ગયો.

પેલા પિશાચની હકીકત અને વાત સાંભળીને રાજના મનમાં ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવાની અભિલાષા થઈ.

હવે આ તરફ પેલો ભવદેવ રાજ યુદ્ધમાં હારી ગયો તેથી તેને વૈરાગ્ય આવ્યો અને તેને વિચાર થયો કે હું હાર પામેલો હોવાથી મારો અપયશ થયેલો છે; તો હું મારું મોં મારા સ્વજનોને સી રીતે બતાવું ! આવા વિચારને લીધે તેણે પોતાને ઘેર જવાનો વિચાર માંડી વાલ્યો અને અધવચ્ચેથી જ તેણે મતિસાગર નામના આચાર્ય પાસે દીક્ષા સ્વીકારી. દીક્ષિત થયેલો ભવદેવસુનિ સૂત્ર અને અર્થો શિખવા લાગ્યો તથા વિશેષ પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરતો કરતો પોતાના શુરની સાથે રમ્મપુર નામના નગરમાં આવી પહોંચ્યો. પોતાના નગરમાં આચાર્ય આવેલા હોવાથી તેમના સમાગમ માટે વિશેષ આનંદ પામેલા રાજ વગેરે બધા હોડે તે આચાર્યને વંદન કરવા માટે ગયા. વંદન કરવા આવેલા એ બધા હોડેઓ માથે હાથ બોંડીને આચાર્યને પ્રણામ કર્યા, અને પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે અહિંસા વગેરે કેટલાક નિયમો લીધા. એ નગરનો રાજ તો પહેલાથી જ સંસારવાસથી વૈરાગ્ય પામેલો હતો એટલે આચાર્યની દેશના સાંભળતાં જ તત્ક્ષણ રાજનો વૈરાગ્ય વિશેષ ઉત્તેજિત થયો અને તેનો વૈરાગ્ય જાવ વધી જવાથી તેને દીક્ષા લેવાનો જાવ થયો એટલે રાજએ પોતાના પુત્ર મહીચંદને પોતાની ગાદીએ બેસાડી દીધો, અને પોતે શિરીષના કૂલ જેવો વિશેષ ક્રોમળ હોવા છતાં અસાધારણ એવો શ્રમજીવનને ઘડણુ કરવા માટે શુર આશ્રયે ગયો. હવે જેણે કામદેવરૂપ મહાને પરજિત કર્યો છે એ હતિમહા પશુ સાધુરૂપે વિહાર કરવા લાગ્યો અને તેને આ ભવદેવ નામના સુનિએ ઝાળખી પશુ લીધો. ભવદેવને એમ થયું કે હતિમહા સુનિના પ્રતાપને લીધે હું આ દીક્ષા લઈ શક્યો એટલે એ સુનિ મારી દીક્ષામાં હેતુ થયેલો હોવાથી મારો ઉપકારી છે, અને યુદ્ધમાં તેણે મને હરાવી દીધેલો હોવાથી તે મારો અપકારી પશુ છે. વખતે એ, યુદ્ધસ્થળ ઉપર આવેલો ત્યારે તેણે મને ભોંકપ આપી એથી ભવદેવ સાધુને એ હતિમહા સાધુ તરફ થોડોક દ્રેષ થયો અને તેનામાં અહંભાવ જન્મીત થયો. ભવદેવમાં ઉપ-જેલો દ્રેષ કે અહંભાવ હતિમહાના બાણવામાં ન આવ્યો તેમ તે હતિમહા ભવદેવને પોતાનો પૂર્વનો પરિચિત છે ” એ રીતે ઝાળખી પશુ શક્યો નહિ અને આ રીતે એ બંનેનો સમય ચાલ્યો ગય છે.

વખત જતાં ભવદેવ સાધુ “ ગીતાર્થ ” હોવાથી તેની નિશ્ચયામાં શુરએ હતિમહા વગેરે કેટલાક સાધુઓને સોંપ્યા અને એ સોંપાએલા સહાયક સાધુઓને સાથે લઈને શુરની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરાવે અપ્રતિબદ્ધપણે આ ભવદેવ સુનિ ગામેગામ વિહાર કરવા લાગ્યા. આમ ચાલતા ચાલતા એકલા પેલા હતિમહા સુનિનો શુભલાવ ઝોછે થવા લાગ્યો

કરી શકાય ? પુરુષાર્થ તો ત્યાં પહોંચી શકતો નથી. થંત્રો અને તંત્રો પણ ત્યાં નકામ છે. એમ કરીને રાજા બારે શોક કરવા લાગ્યા ત્યારે મંત્રીઓ બોલ્યા: હે દેવ ! સાંભળો. અહીં આ પ્રસંગે સંતાપ કરવો નકામો છે. જે કરવા ચોગ્ય હોય તે જ કરવું જોઈએ. રાજા બોલ્યા: હે પરમમિત્ર ! તું કહે કે કઈ પ્રકારની વિધિ કરવાથી તેને સુગતિને લાભ થાય. ગમે તેવો દુષ્કર ઉપાય બતાવીશ તે પણ હું કરીશ, માટે અધરા હોય તોપણ ઉપાય બતાવ. પિશ્તાચ બોલ્યા: હે મહારાજ ! હવે વિધિ ઉપાય કરવાનો વખત વીતી ગયો છે તેથી મારે મારાં કર્મોનાં ફળ ભોગવી લેવાં જોઈએ એટલે મારે મારું કયું ભોગવ્યે જ છૂટકો છે:

હે રાજા ! દેવાને, નારકોને તેમજ ઘણાં લાંબાં સમય પહેલાં જે કર્મો કરેલાં હોય છે તેનો ઉપભોગ કરવાનો હોય છે, અને પછી જ્યારે એ દેવો ને નારકો કર્મભૂમિમાં અવતાર લે છે ત્યારે સારાં કર્મોનું ઉપાજન કરી શકે છે. જે લોકો જેમ કહે છે કે પિંડપ્રદાન, શ્રાદ્ધ અને હોમહવન વગેરેથી મરેલા પ્રાણીને સુગતિએ પહોંચાડી શકાય છે, તેમનું કથન મૂઢતાભરેલું છે, કારણ કે જે પ્રાણી મૃત્યુ પામેલો છે તે ક્યાં ગયો છે અને કેટલે દૂર જઈને અવતાર લીધો છે તેની જ આપણને ખબર નથી હોતી. પછી તે મૃત્યુ પામેલાને શ્રાદ્ધ વગેરેથી સુગતિ શી રીતે આપી શકાય ? વળી, મૃત્યુ પામેલો પ્રાણી એ રીતે શ્રાદ્ધ વગેરે દ્વારા સુગતિ પામી શકતો હોય તો પછી એ રીતે તો કોઈ પણ પ્રાણીની અસદ્ગતિ ન જ થવી જોઈએ. અને વળી શ્રાદ્ધ વગેરે જેવા સરલ ઉપાયોથી સદ્ગતિ મળી જ જતી હોય તો પછી તપશ્ચર્યા કે સંન્યાસ વગેરે જેવી દુષ્કર ક્રિયાઓ શા માટે કરવી પડે ? માટે ખરી વાત તો એમ છે કે જેમ રાગી પોતે જાતે જ વિચેચન લે, ઔષધ ખાય અને આરોગ્ય માટે ખંધન વગેરેનાં ઉપાયો કરે તો જ તે રાગી પોતે જાતે આરોગ્ય મેળવી શકે છે, અને જાતે કશાએલી એ વિચેચન વગેરે ક્રિયાઓ ચોક્કસ રીતે રાગને નાશ કરે છે, પરંતુ જેને રાગ હોય તે પોતે વિચેચન ન લે, ઔષધ ન ખાય અને જોને બદલે ખીન્ને માણસ વિચેચન લે અને ઔષધ ખાય તો પેલા રાગીને કશો ફાયદો થતો નથી તેમ મરેલા પ્રાણીને બદલે ખીન્ને માણસ શ્રાદ્ધ વગેરે ક્રિયાઓ કરે તો તે મરેલા પ્રાણીને સદ્ગતિ મળવાનો સંભવ જ નથી જ, માટે હે રાજા ! જાતે જ આચરેલાં તપ, જપ, જ્ઞાન, ધ્યાન વગેરે ઉપાયોદ્વારા અને સદાચરણોદ્વારા અશુભ કર્મ નાશ થઈ શકે છે અને તેથી નિર્મળ ગતિનો લાભ પણ મળી શકે છે.

પેલા ભૂતે એમ કહ્યા પછી રાજાએ એ વાતને સ્વીકારી સ્નેહપૂર્વક આ રીતે વાતચિત કરીને પેલો પિશ્તાચ જ્યાંથી આવ્યો હતો ત્યાં પાછો ચાલ્યો ગયો, અને રાજપુત્ર સહીચંદ્ર પોતાની સ્વાભાવિક દશાને પામ્યો—એટલે તેનો વળગાડ ચાલ્યો ગયો. આ રીતે

જીવોએ જો કે પહેલાં કદી પણ તપ કે બીજા નિયમો નહીં કરેલાં છતાંય એ જ જન્મમાં તેમના શુભ લાવો અતિશય વધી જવાને લીધે તેમનામાં સમભાવરૂપ સામાયિક આવી ગયું હતું અને તેથી તેમનાં બધા કર્મોના નાશ થઈ ગયો અને તેઓ નિર્વાણપદ પામ્યા એ વાત ખરી છે પરંતુ એમનો એ જનાવ એક અચ્છેદારૂપ છે માટે ઉદાહરણરૂપે પ્રમાણ તરીકે ન લઈ શકાય. જો એવાં અચ્છેદા જેવાં ઉદાહરણોને પ્રમાણભૂત માનવામાં આવે તો આ બધો બચહાર જ નાશ પામી બચ, વળી, તે જો કહ્યું કે તથાસત્યત્વના ભાવને લઇને સિદ્ધિનો લાભ મળે છે માટે ધર્મક્રિયા માટે કોઈ પ્રકારનાં કષ્ટરૂપ અનુક્રમો કરવાની જરૂર નથી એ પણ બરાબર નથી; કારણ કે:-

લીધે કરે ભગવાન પોતે ચાર જ્ઞાનના ધણી છે. દેવો એમને પૂજે છે. એઓ નિર્વાણપદને યોગ્ય જોગવાના જ છે, છતાં તેઓ બને પોતાની શક્તિ અને વીર્યને દૂષાભ્યા વિના ધર્મપ્રવૃત્તિઓ માટે ઉદ્યમ કરે છે. એ પ્રમાણે જો કે તે જિનેશ્વર ભગવંતો સંસારસમુદ્રનો પાર પામી ગયા કહેવાય છતાંય તેઓ ધર્મપ્રવૃત્તિ માટે વિશેષ ઉદ્યમ કરે છે તો પત્રી અમારી કે તમારી જેવા પામર પ્રાણીઓને એ ધર્મપ્રવૃત્તિને માટે બાંધેલું કેમ હોઈ શકે ?

આ રીતે ભવદેવ યુનિએ હૃત્યિમદ્ભ યુનિને સમજાવ્યો છતાંય તે વધારે ચર્ચા કરવા લાગ્યો ત્યારે અક્ષિમાન વા દેવને લીધે ભવદેવ યુનિએ તે હૃત્યિમદ્ભ યુનિની ઉપેક્ષા કરી અને તેના તરફ વિશેષ ધ્યાન ન આપ્યું. આમ થવાથી તે હૃત્યિમદ્ભ યુનિ, ધર્મ-કર્મોમાં વિશેષ અસ્થિર થઈ ગયો છતાં કેવળ લોકલાજને લીધે બહારનો દેખાવ રહે એટલા પૂરતું ધર્મકર્મ કરવા લાગ્યો. એ રીતે તેણે સાધુ-ધર્મની વિરાધના કરી અને આંતરે એ એમ ને એમ કાળધર્મ પામી અસુરગતિ પામ્યો. ભવદેવ યુનિ પણ ધર્મક્રિયામાં શિથિલ એવા હૃત્યિમદ્ભ યુનિ તરફ બેઠકાર રહેલો એટલે તેણે પણ એ શિથિલ યુનિને ધર્મમાં સ્થિર કરવા તરફ પૂરતું લક્ષ્ય નહીં આપેલું તેથી એના સમક્ષિતમાં કલંક લાગેલ તેપણ એ ભવદેવ યુનિએ દુષ્કર તપશ્ચર્યા આવરેલી હતી તેના પ્રભાવે તે કાળધર્મ પામીને લાંતક નામના સ્વર્ગમાં મધ્યમ આયુષ્યવાળો દેવ થયો, અને ત્યાં લાંતક સ્વર્ગમાં વિધ-વિધ પ્રકારની ક્રીડાઓ કરીને પોતાના દિવસો ગાળવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં કોઈ ઇશાન નામના દેવની સાથે તેને લાઇબંધી થઈ અને તે પોતાના મિત્રની સાથે વિડેહ વગેરે જોગેમાં લીધે કરને વંદન કરવા જવા લાગ્યો. હવે જ્યારે એ દેવતું છ મહિનાનું આયુષ્ય બાકી રહ્યું ત્યારે તેણે લીધે કરને પૂછ્યું: હે ભગવાન ! શું હું સુલભોધિ થઈશ કે દુર્લભોધિ થઈશ. ભગવાન બોલ્યા. હે મહાભાગ ! તું દુર્લભોધિ છે, અને

મોહના અર્થિત્ય સામર્થ્ય તથા ભવિતવ્યતાના પ્રતિકૂળતાને કારણે હત્થિમલ્લ રાજર્ષિને કેટલાક હલકા વિચારો આપવા લાગ્યા:

સુનિ પરિવેહણા ન કરે, પ્રમાર્જન ન કરે અને એવી બીજી સુનિપણાની ક્રિયા ન કરે છતાંય ભવિતવ્યતાના કારણે જીવ, દેવગતિને મેળવી શકે છે એ નિશ્ચિત છે. એમ ન હોય તો જેણે સુનિધર્મને સ્વીકાર્યો નથી એવો, અને જેવું ચિત્ત મોટા ભયાનક યુદ્ધમાં લાગેલું હતું એવો મારો મિત્ર ગંગાધર શી રીતે દેવગતિને પામ્યો ? વળી, શાસ્ત્રમાં પણ એવી એવી વાતો સંભળાય છે કે તથાપ્રકારના ભવ્યતાના પરિપાકને લીધે જેમના આત્મામાં સામર્થ્ય ઉદ્ભવેલું છે એવા અને કોઈપણ પ્રકારની ધર્મક્રિયાને નહીં કરી શકેલા એવા મરુદેવી વગેરે જીવો પણ નિર્વાણ પામ્યા છે. ખરી રીતે તો ભવ્યત્વનો પરિપાક જ કલ્યાણના સમૂહતું કારણ છે, અને એવો તથાભવ્યતાનો પરિપાક ન થયો હોય તો બધી ભતની ક્રિયાઓ નિષ્ફળ ભય છે. કોઈ એમ કહે કે સંયમ, તપ વગેરેની ક્રિયાઓ દ્વારા જ તથાભવ્યત્વનો પરિપાક થાય છે તો એ વાત પણ ખોટી છે, કારણ કે જે મરુદેવી વગેરેના આત્માઓ શિવપદને પામેલા છે તેઓએ તો તપ વગેરે કશુંકે કશું ન હતું, છતાં તેમનું તથાભવ્યત્વ શી રીતે પરિપકવ થયું ? જોટલે સંયમ અને તપ વગર પણ તેમના તથાભવ્યત્વનો પરિપાક થયેલો હતો એમ જ માનવું રહ્યું. એ રીતે એ હત્થિમલ્લ સુનિના મનમાં સાધુધર્મ સંબંધી શુભ ક્રિયાઓ વિષે વૈરી જેવા શુદ્ધ ભાવનો વિશેષી પરિણામ પેદા થયો કે પરિણામે એ સુનિ મહાત્મા, તપ અને બીજી સુનિની ક્રિયાઓમાં શિશિલમંદ થઈ ગયો.

હત્થિમલ્લ સાધુની એ બધી શિશિલતા, પ્રમાદભાવ અને મંદતા ભવદેવ સાધુનાં બાળવામાં આવી તેથી તેણે એ સુનિને કહ્યું; હે ઉત્તમ રાજર્ષિ ! સ્વીકારેલા સાધુધર્મ પ્રત્યે તું જો કે અસંતોષિ થયો છે જોટલે મારે તને કશી પણ શિખામણ આપવા જેવું નથી છતાંય તને થોડુંક કહી દઉં છું: આ સંસારમાં પુરુષો ત્રણ પ્રકારના હોય છે: અધમ, મધ્યમ અને ઉત્તમ. તેમાં જે અધમ પુરુષો હોય છે તેઓ પહેલેથી જ વિઘ્નના ભયને લીધે કોઈપણ પ્રકારની ધર્મપ્રવૃત્તિની શરૂઆત જ કરતા નથી. જેઓ મધ્યમ પુરુષો છે તેઓ ધર્મપ્રવૃત્તિને આરંભ તો કરે છે પણ વચ્ચે વિઘ્ન આવતાં જ તેઓ એ આરંભેલા કામને પણ તણ દે છે. હવે જેઓ ઉત્તમ પુરુષો છે તેઓ તો ગમે તેટલાં વિઘ્નો આવે તોપણ સ્વીકારેલી પ્રવૃત્તિને માટે વિશેષ ને વિશેષ યત્ન કરે છે. હવે તું પણ ઉત્તમ કૌટીનો પુરુષ છે! છતાં ધર્મપ્રવૃત્તિથી બાંહેધ કે પાછો હટતો હોય એવા કેમ દેખાય છે ? શું તારે માટે એ યોગ્ય કહેવાય ? પછી હત્થિમલ્લ સુનિએ ધર્મક્રિયાને લગતા ચોતાના બધા વિચારો પેલા ભવદેવ સુનિને જણાવી દીધા. ભવદેવ જોલ્યો: હે ભદ્ર ! મરુદેવી વગેરે

૧. જે માનવ ન્યાયના માર્ગમાં છે તેને તો કોણ ન સમજવી શકે ? પરંતુ જે માનવ ન્યાયમાર્ગથી અલિપ્ત થયેલા છે તેને ફરી પાછો જે સ્થિત કરી શકે એ જ ખરો વિચક્ષણ કહેવાય. ૨. સ્વાર્થ માટે પ્રયત્ન કરવાની વૃત્તિ તો આખાલગોપાણ સુધી જાણીતી છે, પરંતુ જે, પરાર્થ માટે એ પ્રકારે લાગણીથી પ્રયત્ન કરે છે એવા કષ્ટાણુસમુદ્ર તો કોઈક જ હોય છે. ૩. પુત્ર અરિહંત ભગવાન પોતે નિર્મળ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવાને હીષે તદ્દન કૃત્યકૃત્ય છે, છતાંય તેઓ જાતે પ્રાણીઓને ધર્મમાં સ્થિત રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, તો પત્રી જે ઠાઠા ભોકો છે તેઓએ એ ક્ષયમાં શા માટે આજસ રાખતું જોઈએ ? એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોશમાં સમ્યક્ત્વનો વિચાર કરતાં તેના છઠ્ઠા અતિચારના પ્રકરણમાં બવદેવ રાજર્ષિની સાતમી કથા સમાપ્ત થયું.

હેવે પછી કેટલાક ખીબ જાવોમાં ભમ્યા વિના તારો અભિલાષ સિદ્ધ થવાનો નથી. આ સાંભળીને એ દેવ મનમાં ખૂબ ખિન્ન થયો અને ભગવાનને વાંદીને તે પોતાને સ્થાને ગયો.

પછી પોતાના કર્મરૂપ વજ્રના ઘાથી હણાયેલો અને દુષ્ટત્વનાં અગ્નિથી સંતાપ પામેલો એ ઇશ્વાનહેવના જોવામાં આવ્યો. ઇશ્વાને તેને પૂછ્યું: હે ઉત્તમ મિત્ર ! તું શા માટે આ પ્રકારે આમ શોક કરે છે ? પછી એ દેવે પોતાનું શોકનું કારણ કહી બતાવ્યું. ઇશ્વાનહેવ બોલ્યો: હે મહાભાગ ! એ એટલા માત્રથી શોકમાં પડેલો હો તો હવે સંતાપ ન કર, ત્યારે તું અહિંથી મરીને ખીબ જાવમાં જન્મ પામીશ ત્યારે હું એવો પ્રયત્ન કરીશ કે જેથી તને બોધિલાભ થશે. પેલા શોકમાં પડેલા દેવે આ વાતને સ્વીકારી, પછી શોકમાં પડેલો દેવ કાલક્રમે મરણ પામીને કૌશામ્બીનગરીમાં એક વાણિયાનો પુત્ર થયો અને જીવાન થયો એટલે તેના મિત્રરૂપ ઇશ્વાનહેવે તેને પ્રતિબોધ પમાડવાનો પ્રયત્ન શરૂ કર્યો. શાતિવાળા કાંઈપણ ઉપાયવડે એ જીવાન પ્રતિબોધ ન પામ્યો, ત્યારે તેણે ખીબ ઉગ્ર ઉપાયો લેવા શરૂ કર્યા. પછી તો તે જીવાનને એક એવા ગાઠ જંગલમાં મૂકી દીધો કે જ્યાં સિંહો, હરણો, રિંછો વગેરે ભયાનક જનાવરા હોય અને એમ કરીને તે જીવાનને ઘણો જ ખીવરાવ્યો. વળી તેના તરફ ભયાનક ચક્રો, અણીદાર તલવારો અને ચક્રચક્રતા ભાણાંઓ વગેરે ભયાનક શસ્ત્રો તાકવામાં આવ્યા, અને એ રીતે દેવમાયાદ્વારા તેને ડરાવવામાં આવ્યો. પછી વળી તેને લોહાના ગોળાની પેઠે સમુદ્રમાં ડુબાડવામાં આવ્યો કે જ્યાં ઘણાં માછલાં, ભમતાં મોટાં મોટાં મગરા અને ભયાનક તરંગો ઉછળ્યા કરે છે. પછી વળી જ્યાં કંઈયે ઘાંઘાળા લોરીંગો રહે છે એવી મોટી મોટી ભયાનક બંજોલો, કોતરામાં નાંખવામાં આવ્યો. તથા સળગતા અગ્નિની ધગધગતી જ્વાળાઓમાં બેસાડવામાં આવ્યો. આટલું આટલું કર્યા થતાં એટલે ઘણા ભયાનક દુઃખોદ્વારા તેના મનને શ્વાભ પમાડ્યો છતાં પેલો જીવાન થયેલો વાણિયાનો પુત્ર કોઈ રીતે થોડો પણ ધર્મને પામી શક્યો નહિ. તેથી પેલો મિત્રરૂપ દેવ હતાશ થઈ ગયો અને 'એ અયોગ્ય છે'. એમ સમજીને તે દેવ જેવો આવ્યો હતો તેવો પોતાને સ્થાનકે આવ્યો ગયો, અને પેલો વાણિયાનો પુત્ર પણ અનેક ભવોમાં ક્રમતો રહી એ રીતે અનેક ભયાનક કષ્ટોને પામતો રહ્યો, માટે શકિત હોય તો ધર્મમાં અસ્થિર થયેલા કોઈપણ પ્રાણીને સર્વ પ્રયત્નોવડે સ્થિર કરવો જ જોઈએ એ પ્રવૃત્તિ સમકિતનું ખાસ અંગ છે. વળી,

મેહાજન્ય કુતર્કને લીધે કેવું મન ધર્મના માર્ગથી ચલિત થતું નથી ? ધર્મની જે પ્રવૃત્તિઓ કષ્ટરૂપ લાગે છે તેનાથી કેવી બુદ્ધિ પાછી હટતી નથી ? તોપણ એવા ચલિત થયેલા અને ઇંદાળો પામેલા માનવને પણ જાતજાતનાં દયાનંદો અને તર્કોદાશ સમજાવીને શ્રી વિન ભગવાનના પ્રવચનમાં પ્રેમપૂર્વક સ્થિર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

છે તે બધાને પહેલેથી જાણાવવા બેઠ્યો. જેઓ પચાસ વાગેલા છે તેમનું રક્ષણ કરવું બેઠ્યો અને જેઓ નબળી અવસ્થાને પામેલા છે તેમનો સારી રીતે ઉપચાર કરવો બેઠ્યો. જેઓ સીદાતા હોય એટલે તકલીફમાં પડેલા હોય તેમને સારી વૃત્તિમાં, સારા ઉદ્યોગમાં ભેડવા બેઠ્યો અને જે સાધર્મિકો પ્રમાદશીલ છે તેમને વારંવાર પ્રેરણા આપીને સાવધાન કરવા બેઠ્યો. જેઓ આ રીતે સાધર્મિકો તરફ વાત્સલ્ય રાખે છે તેઓ ધન્ય કહેવાય છે. પોતાનાં મિત્રો અને સ્વજનો તરફનો મોહ પૂર્ણ વાત્સલ્યભાવ સંસારનો પ્રબંધ વધારનારો છે ત્યારે જે લોકો જિનશાસનને વરેલા છે તેમના તરફ રખાતો વાત્સલ્યભાવ સંસારના પ્રબંધને દૂર કરનારો છે. જે વાત્સલ્યમાં કોઈ પ્રકારનો સ્વાર્થભાવ નથી તે વાત્સલ્ય અમૂલ્ય છે તેમજ જે વાત્સલ્ય સંસારનાં પ્રપંચોને દૂર કરનારું છે તે વાત્સલ્ય સાધર્મિક લોકમાં પ્રશંસાપાત્ર છે. એ પ્રમાણે જે માનવ પોતપોતાની મર્યાદા સાચવીને પોતાને મળેલી શુદ્ધ બુદ્ધિ પ્રમાણે યોગ્ય વાત્સલ્ય કરે છે તેને જોધિનો લાભ થાય છે અને તે ધનની પેઠે નિર્વાણુચુખનો લાભ મેળવે છે. એટલે હવે અહીં વાત્સલ્યનો મહિમા ખતાવવા કથાકાર ધનની કથા કહે છે.

કૌસાળી નામે એક નગરી છે. એ નગરીમાં કુબેરની નગરી અલકાપુરી કરતાં વિશેષ અધિક સમૃદ્ધિવાળા અનેક મંદિરાથી સુરોક્ષિત શેષી રહી છે. એ નગરીમાં વસનારા પુરુષોમાં સત્ય, શૌચ, દયા, દાક્ષિણ્ય વગેરે પ્રધાન ગુણો રહેલાં છે. વળી એ નગરી સીતાની મૂર્તિની પેઠે અમરુતસાહાથી યુક્ત છે એટલે સીતા અમરુત-રામની સાહા-સ્લાધા-પ્રશંસાથી યુક્ત છે તેમ જો નગરી-અમરુત-અખંડ એવી સાહા-સ્લાહા આહુતિઓથી યુક્ત છે. વળી એ નગરી ગજાનનના ગંડસ્થલની મંડલી જેવી અનવરત પ્રવૃત્તધન વર્ષાવાળી છે. એટલે જેમ ગજાનનના ગંડસ્થલમાંથી નિરંતર ધન મહાજળી, વર્ષા વરસ્યા કરે છે તેમ આ નગરીમાંથી પણ નિરંતર દાનની-જ્ઞાનદાનની, અભયદાનની, ધનદાનની વર્ષા વરસ્યા કરે છે તથા એ નગરીનો ધનધાન્યાદિકનો ભંડાર એવડો મોટો છે કે જે સેંકડો વર્ષો સુધી વપરાયા કરે, ખરચ્યા કરે તો પણ ખૂટી શકે એવો નથી. એ નગરીમાં વિશાહદત્ત નામે એક શેઠ રહે છે, એ શેઠના કારભારને વિશિષ્ટ માણસોનો સારો એવો ટેકો છે અને એ રીતે પોતાનો કારભાર ચલાવતો એ શેઠ કેટલોક સમય વીતાવે છે. ક્ષણાંતરે એ સમય વીતતાં એ શેઠના પૂર્વજાને ઉપાર્જેલાં તથા પ્રકારનાં પુરવ્વો પરવાયાં એથી તેનો વૈભવ સમૃદ્ધય ધીરે ધીરે ક્ષીણ થવા લાગ્યો. એવે અવસરે તેને ચિંતા થઈ કે હવે આ સમયે શું કરવું ઉચિત છે ?

જે ગૃહસ્થ દ્રવ્ય વગરનો છે, નિર્ધન છે, તે કોઈ પ્રકારે દેવ અને ગુરુની પૂજા કરી શકતો નથી, પોતાના બન્ધુજનોનો આદરસત્કાર કરી શકતો નથી તેમ ગુણોને પણ મેળવી

—❁ વાત્સલ્ય ગુણ વિષે ધનસાધુનું કથાનક. ❁—

(કથાનક ૮૩૦)

કે. મુમુક્ષુને સમકિતમાં વિધિપૂર્વક સ્થિર કર્યો હોય છતાંય તેના તરફ વાત્સલ્ય-સ્નેહલાવ ન બતાવવામાં આવે તો એ સમકિતવંત માનવ ચોતાના ધર્મના ગુણોને નિભાવી શકતો નથી અર્થાત્ એવો સમકિત ગુણુ જેના વિના ટકી શકતો નથી એવા વાત્સલ્ય ગુણુ વિશે હવે વાત કરવાની છે. શરીરનું સંઘયણ-ખંધારણ નખણું હોવાથી, કાળ વિષમ હોવાથી અને તથાપ્રકારનો વીર્યોદ્ધાસ-પુરુષાર્થ પ્રકર્ષ-ન હોવાથી જેઓ સુગીત અને સદ્-ઉદ્યમવંત છે તેમનો પણ સંઘમ તરફનો ઉદ્યોત એક વાત્સલ્ય વિના વિલય પામે છે અર્થાત્ સુગીત અને સદુદ્યમવંત તરફ વાત્સલ્ય ન રાખવામાં આવે તો કાળાદિકના દોષને લીધે તેમનો પણ સંઘમ ઢીલો થતાં થતાં નાશ પામી જાય છે. સુગીતો અને સંઘમ માટે સદુદ્યમવંતોનો પણ સંઘમ તેમના તરફ સંઘના વાત્સલ્ય વિના ન ટકી શકતો હોય તો જેઓ તાબ જ દીક્ષિત થયેલા છે, અતિથિરૂપ છે, બાળક છે, રાગીઓ છે તેમનો સંઘમ તો વાત્સલ્ય વિના ટકી જ ન શકે એ વિશે શું કહેવાયું હોય ? પ્રતિકૂળતાઓમાં સંઘમ ટકાવી રાખવા માટે મુમુક્ષુમાં વિશુદ્ધ બુદ્ધિનું સામર્થ્ય હોયું એમજે અને એવું સામર્થ્ય એ નવા દીક્ષિત થયેલા સાધુઓમાં નથી હોતું એટલે વાત્સલ્ય વિના એમનો સંઘમ હાનિ જ પામે. વાત્સલ્ય એટલે સ્નેહપૂર્વક એ નવા તાબ દીક્ષિતો વગેરેને પાન, લોજન, પૌષ્ઠ, પશ્ય અને વસ્ત્ર વગેરેની સહાય કરવી અને જે દીક્ષિતો આકર્ષ તપ કરતા હોય એટલે ચાર ઉપવાસ કે એથી વધારે ઉપવાસ કરી તપશ્ચર્યા કરતા હોય તેમને તથા જે દીક્ષિતો નાની વયના હોય તેમને વિશેષ વાત્સલ્ય સાથે લોજન, ઔષ્ઠ અને વસ્ત્ર વગેરેની સહાય કરવી. વાત્સલ્યલાવને લીધે, જેઓ ધર્મ તરફ અસ્થિર-વૃત્તિવાળા હોય છે તેઓ ધર્મમાં સ્થિરવૃત્તિવાળા થાય છે અને જેઓ ધર્મમાં પહેલેથી જ સ્થિરતાવાળા હોય છે તેઓ વળી વિશેષ સ્થિર થાય છે અને દૃઢપણે ધર્મારાધન માટે ઉદ્યમ કરે છે, પરસ્પર વાત્સલ્ય રાખવાથી લોકો પ્રશંસા કરે છે અને બુદ્ધા બુદ્ધા દેશના અને બુદ્ધી બુદ્ધી જાતના જેઓ જિનશાસનના માર્ગને વરેલા છે તેઓ બધા એક જ કુટુંબમાં જન્મેલા હોય તેવા સગાભાઈ એવા થઈને રહે છે. શ્રી વજ્રસ્વામી વગેરે સુશ્રમણો-મહાપુરુષો-હોવા છતાં તેઓએ સાધર્મિકોનું વાત્સલ્ય કરેલું છે તો પછી બીજાઓ એવા ઉત્તમ કાર્ય માટે શા માટે આગસ કરે છે ? આમ છે માટે જ ઉત્સવ વગેરેના પ્રસંગોથી જેઓ પરિચિત

વિચાર યુક્ત નથી. પુરુષોની પ્રવૃત્તિ તો અખંડ પુરુષાર્થથી જ ચાલવી એમજે, ભલે ગમે તે થાય, જે કામ શરૂ કરેલું છે તેને જ પાર પાડવું એમજે. એમ નિશ્ચય કરીને તે અખંડ પ્રયાણ કરતો કરતો વ્યકિતગરની નજીક પહોંચે. ત્યાં જઈને બીબની પેઠે તેણે વ્યકિતગર-વજની ખાણને ખોદાવવાનું કામ ઉપાડ્યું અને તે કામ કરતાં તે પોતાનો માત્ર ખાવા પીવાનો ખર્ચ જ કાઢી શકે, છતાં એ પ્રમાણે પણ તેનું મન પોતે શરૂ કરેલા કામમાં લાગ્યું અને એ રીતે દિવસો વીતવા લાગ્યા.

ત્યાં વજની ખાણ હતી ત્યાં ખોદવાની વિદ્યામાં નિપુણ એવો એક દિવાકર નામનો યોગી રહેતો હતો. તેની સાથે આ વિસાહકર શેઠની સેવક થઈ. એ યોગીએ માત્ર આદર-સન્માન અને બાલવાની મધુર છટાથી શેઠના મનને પોતાની તરફ સારી રીતે આકર્ષ્યું. એ રીતે શેઠની સાથે ગાઢ સંબંધ થતાં એક સમયે એ યોગીએ શેઠને આદરપૂર્વક આ વાત કરી. એ વિસાહકર ! આ ખાણ ખોદાવવાનું કામ તારે માટે લારે કાઢકર છે, તેથી તારી આજીવિકા પણ સુરક્ષેથી ચાલે છે, હવેશ ને હવેશ ખોદાવવાની કાઠ અપનાવી પ્રવૃત્તિને તું સર્વ પ્રકારે છોડી દે. મારી પાસે મારા શુભા પ્રસાદ મળેલ એવી એક ધરણીકદમ નામની વિદ્યા છે, તે વિદ્યાવડે જમીનની અંદર શું શું છે તે બધું હું સારી રીતે બાણી શકું છું અને તેથી જ તને આ તારા કુખકર ઉદ્યોગ છોડવાની સલાહ આપું છું. તું ધ્યાનપૂર્વક સાંભળ. મારી એ ધરણીકદમની વિદ્યાથી બધું છું કે આ સ્થળથી પૂર્વ દિશા તરફના ભાગમાં પણ અહીંથી ત્રણ કોશ જેટલું દૂર એક ચંડિકા દેવીનું મંદિર છે. તે મંદિરની આગળ એક મોટું નિધાન દટાયેલું પડ્યું છે. એ નિધાનમાં પાંચ કોડ સોનેચા ભરેલા છે. એ નિધાન તારા ઉપયોગમાં આવે તો વધારે ઉચિત છે એમ ધારીને તને આ વાત કહું છું. વિસાહકર શેઠ બોલ્યો: એવું મોટું નિધાન ત્યાં હતું તો અત્યાર સુધી તમે કેમ તેને કાઢી લીધું નહિં ? દિવાકર યોગી બોલ્યો: આ વાત તેં ઠીક પૂછી, તો તું નિધાન નહિં કાઢવાનું કારણ હવે સાંભળ.

હું ગંગાનદીની આસપાસ આવેલા સરવસ્થુ નામના નેસકનો રહેવાસી છું. મારા પિતાનું નામ જલ્લુ પ્રાણ્ય છે અને મારું નામ દિવાકર છે. ત્યારે હું યુવાવસ્થામાં આવ્યો ત્યારે મને અનેક વ્યસનો વળ્યાં. એ વ્યસનોને લીધે મેં મારા પિતાના ઘરમાંથી ઘણું ધન છાતુંમાતું ઉપાડી લીધું, તેથી મારા ઉપર મારો પિતા ગુસ્સે ધર્યો અને મને ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો. તેથી સ્વચ્છંદપણે ફરતો ફરતો હું સિરિષવ્વય નામના સ્થાને પહોંચ્યો. ત્યાં મેં એક મહાસુનિને ભેટ્યા. તે ત્યાં એક ઘણી લાંબી શુક્રમાં બેસીને ધ્યાન કરતા હતા અને ધ્યાન કરતાં તેની આજો તદ્દન નિસ્પંદ રહેલી હતી તથા શરીરની બીજી પ્રવૃત્તિઓ પણ શેકાયેલી રહેલી હતી. એવા એ મહાસુનિને મેં આદરપૂર્વક પ્રણામ કર્યો.

શકતો નથી માટે ધનનું ઉપાર્જન કરવાની પ્રવૃત્તિ કરવી ઉચિત છે, એમ વિચારીને તે શેઠે કયાંકથી થોડું પણ્ય ધન પેદા કર્યું અને પછી પોતાના કુટુંબની બરાબર ગોઠવણ કરી અને કેટલુંક કરિયાણું લઈ તે બધરાગર નામના (કે જ્યાં વજની ખાણ છે તે વજકર) ફેશ તરફ ધન કમાવા ગયો. કેટલાંક ચોજનો આગળ ને આગળ ચાલ્યો ગયો. પછી એક સીમાડાના ગામમાં તેણે પડાવ નાખ્યો, ત્યાં તેનો જમવાનો સમય થતાં તે જેવો જમવા બેસે છે તેવો જ તુરત ' આ ભોજનનો સમય ' છે એમ ધારી પોતાના દેવ અને શુરને સંભારે છે અને દેવ અને શુરના સ્મરણથીતે વૈરાગ્યને પામેલો આ રીતે વિચાર કરવા લાગ્યો.

જે સ્થળે શ્રી જિનેશ્વરનું મંદિર નથી, જ્યાં જિનેશ્વરની અર્ચના થતી નથી, દુધ્ધર તપને કરનાર એવા સુનિરાભે જ્યાં વિચરતા નથી, વળી જ્યાં અધિક શુભવાળા અને પવિત્ર બુદ્ધિવાળા સાધર્મિક જનો વસતા નથી તથા જે સ્થળે કયાંય પણ્ય આગમનાં વચનો સાંભળવા મળતાં નથી. મારું મન વિવેક વગરનું થયું છે. તે મન વિરુદ્ધ સ્પૃહા કરતું અને શુભથી ભ્રષ્ટતા પામતું કેમ રહેવા ઇચ્છે છે ? આ બતની વિપરીત પ્રવૃત્તિથી ધનને પેદા કરવાનો ઉપાય કરવો તે મને લાગે છે કે કોઈ મોટી વિપત્તિને નોતરનાર છે. અહો ! જે માનવોનાં મન મહામોહથી ઘેરાયેલાં છે તેઓ જ આ પ્રકારની વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિમાં ભેડાય. આ હકીકત હું બરાબર સમજું છું છતાંય ખૂબીની વાત તો એ છે કે તેને છોડી દેવાનું મન થતું નથી કે મને એમ પણ્ય લાગે છે કે આ બતની ધર્મને પ્રતિકૂળ પાપમય સામગ્રીને લીધે મને મારા સમકિતમાં પણ્ય સંકેદ થવાનો છે અને જેને પરિણામે હું મારો ધર્મ હારી જ બેસવાનો છું. હા ધિક્કાર છે ! મારી અવસ્થાનો વિષય-પરિપાક થયો જણાય છે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતો તે શેઠ પોતાની પ્રવૃત્તિથી વિશેષ સંતોષ પામવા લાગ્યો અને પોતાના સહાયક જનોના આગ્રહને લીધે ભોજન કરીને તેણે ત્યાં જ નિવાસ કર્યો. બરાબર મધરાત થતાં જ્યારે એ શેઠ ગાઠ નિદ્રામાં સૂતો હતો તે સમયે તેનું સર્વસ્વ ધનમાલ્ય વગેરે લૂંટી લઈ તેના સહાયકો નાસી ગયા. જ્યારે શિયાળાની ઠંડી હવાથી થરથર કંપતો એ શેઠ સવારે બાગ્યો અને પોતાની આબુખાલુ બેચું તો તેના દીકરામાં કશુંય ન આવ્યું અને વિચારવા લાગ્યો કે મારા દુષ્ટ સહાયકો મને લૂંટીને કેમ નાશી ગયા ? અહો ! મારું ભાગ્ય વિશેષ અવળું થયું છે, કર્મની પરિણતિ વિશેષ પ્રતિકૂળ થઈ લાગે છે, મારા પાપમય ઉલ્લોગનું વૃક્ષ આમ એકદમ અકાળે જ કેમ ફળવા લાગ્યું ? ભોગ્યનું બળ ન હોય તો કોઈ પ્રકારે એકલા પુરુષાર્થથી જ કશુંય સાધી શકતું નથી, ભાગ્ય વગરનો બધોય ઉલ્લોગ કેવળ કાચકટકર જ થાય છે માટે હવે શું હું અહીંથી પાછો વળી ઘર ભણી બહાર ? અથવા કેટલાક દિવસો અહીં જ રહી બહાર ? અથવા આ મારો નબળાઈનો

વીતાવી રહ્યો છું, અત્યારે તારમાં અસાધારણ શુભનો સમૂહ જોઈને હું તારા તરફ પ્રસન્ન થયો છું, અને મારી વિધાને તું ચોખ્ય છે એમ સમજી તારા તરફ ઉપકાર કરવાની મારી ભાવના થઈ છે એથી મેં આ નિધાનની ખરેખરી વાત તને કહી સંભળાવી છે, તો હે ભદ્ર ! તેં જે પહેલા પૂછેલું કે એ નિધાનને હજી સુધી કેમ દટાયેલું રહેવા દીધું છે તેનું આ કારણ તને કહી સંભળાવ્યું છે.

ત્યાર પછી બધા વિકલ્પસંકલ્પો તણ દઈને તે વિસાહદત્ત શેઠ આ પ્રમાણે બોલ્યા—હે ભગવન્ ! તમે કહેલી વાત બરાબર છે માટે હવે તમે તમારી વિદ્યા આપી મારી ઉપર અનુગ્રહ કરો. પછી તે નિધાનની પૂલ કેમ કરવી ? અને તે માટે કઈ કઈ વસ્તુઓની જરૂર રહેશે ? એ બધી હકીકત તે યોગીએ પેલા શેઠને કહી. શેઠે પણ યોગીની ચિત્તવૃત્તિને બરાબર સમજ્યા વિના એ નિધાનનો બધો પૂલપો તૈયાર કર્યો. યોગીની પૂર્વતા વિશે થોડો પણ વિચાર ન કર્યો અને લોભને લીધે ભોગી કે ભોગી શા શા અનર્થો કરે છે એ વિશે પણ લેશમત્ર વિચાર ન કર્યો. કહ્યું છે કે:-

આ કૃત્ય છે કે અકૃત્ય છે એ પ્રકારનો વિવેક સંગ્રહનારી અને કાર્યના સ્વરૂપનો નિશ્ચય ભતાવનારી એવી શુદ્ધિ મનમાં ત્યાં સુધી જ ટકી રહે છે કે, જ્યાં સુધી વજના ઘા સરખો ભયાનક અને જેનું પરિણામ ભારે ભયાનક આવવાનું છે તથા સુખનો જે નાશ કરનારો છે એવો લોભરૂપ મહાયોધો મનમાં ભિસે થયો ન હોય. અર્થાત્ મનવના મનમાં જ્યાં સુધી દુષ્ટ લોભવાસના નથી બળતી ત્યાંસુધી જ તેનામાં સારાસારને પારખવાની શુદ્ધિ ટકી શકે છે અને લોભવાસના આવતાં જ એની શુદ્ધિ નાશ પામે છે.

એ રીતે લોભને વશ થવાથી વિસાહદત્ત શેઠની પણ વિવેકશુદ્ધિ ચાલી ગઈ અને થોડી આપત્તિની નજીકમાં જતો એ શેઠ નિધાનને ખોદવા માટે જે જે પૂલપો લેવો જોઈતા હતા તે બધા સાથે લઈને જણાવ્યા પ્રમાણે રાતને વખતે એ યોગીની સાથે ચાલી નીકળ્યો અને ચંદ્રિકાના મંદિરની પાસે પહોંચ્યો. જેનું મનનું વાંછિત હમણાં જ સિદ્ધ થવાનું છે એવા યોગીએ એ શેઠને કહ્યું: હે ભદ્ર ! બધી સંપત્તિઓ આ કાલ્યાણની દેવીનો કૃપાથી સિદ્ધ થવાની છે માટે તું એ મંદિરમાંની ભગવતી કાલ્યાણનીની પૂજા કર એટલામાં હું આ મંદિરના બારણા પાસે બેસીને મંડળનું પૂજન વગેરે વિધિઓ કરીને આપણે જે કામ હવે તુરતમાં જ કરવાનું છે તે માટે તૈયાર થઈ છું. ભોગીની આ વાત સાંભળીને શેઠને લાગ્યું કે ‘જેઓ જૈનમાર્ગ પ્રમાણે વર્તે છે તેમને માટે આ દેવીનું પૂજન ભવિષ્ય નથી.’ એમ વિચારીને શેઠ વિસાહદત્તે પેલા યોગીને કહ્યું: ‘હે યોગશાસ્ત્રના

પછી તેના સુખકમલ તરફ અનિમિષ નજરે ભેઈ રહેલો હું તેની પાસે બેઠો. થોડીક વારમાં જ તેણે પોતાની આંખો થોડીક ઉઘાડી કરી મને કહ્યું-હે વત્સ ! ક્યાંથી આવેલ છે ? પછી મેં તેને મારી બધી હકીકત વિનયપૂર્વક કહી સંભળાવી, તે સાંભળીને મને તે મહાસુનિએ નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું.

જેની એક પણ ઇદ્રિય ઉચ્છૃંખલના સ્થાનની પેઠે સ્થપિત થાય છે એટલે મર્યાદા છોડીને સ્વચ્છદે પ્રવર્તે છે તેવો પાવકસમાન તેજસ્વી માનવ પણ લોકોમાં અનાદર-પરાભવ પામે છે. એક ઇદ્રિયની સ્વચ્છદ પ્રવૃત્તિથી બારે અનર્થ ઊભો થાય છે તો પછી જેની પાંચે ઇદ્રિયો અને છઠ્ઠું મન પોતપોતાના વિષયમાં સ્વચ્છદપણે સંજ્ઞ થઈને પ્રવૃત્તિ કરે છે તેને તો બારે ભયાનક આપત્તિ આવે જ એમાં શું કહેવાયું ? જે લોકો બારે પરાક્રમવાળા છે, વિક્રાન્ છે, પ્રસિદ્ધિ પામેલા છે અને બારે સવશાલી છે તેઓ પણ દુર્દાંત ઇદ્રિયોની સ્વચ્છદ પ્રવૃત્તિથી પરાજય પામીને ચરણને વશ થયેલા છે. આવા લોકો સો ખસો નહીં પણ અનંત પ્રાણીઓ છે. જ્યાં ક્ષણે ક્ષણે બારે સ્વચ્છદતાથી બધી ઇદ્રિયોની દુર્વિલાસમાં પ્રવૃત્તિ ચાલતી હોય ત્યાં બીજા કોઈ પ્રતિકૂલતા કરનાર ઉપર કોપ કરવો એ જરાપણુ ચોગ્ય જણાતું નથી. એટલે ખરી વાત તો એમ છે કે અહીં કોઈ કોઈના શત્રુ કે મિત્ર નથી પરંતુ પોતાનો આત્મા એ સ્વચ્છદ રહેનારો છે તે જ પોતાનો શત્રુ છે અને એ જ આપણો આત્મા એ સંયમશીલ પ્રવૃત્તિવાળો હોય છે તો જ આપણો મિત્ર છે. આ રીતે ઉત્તમ સારવાળા મર્યાદિત અને મધુર વચનો બોલનાર મહાસુનિની વાણી સાંભળીને મારી વૃત્તિ સંસારના પ્રપંચોથી તત્કાળ વિમુખ થઈ ગઈ અને ત્યાર પછી હું તે મહાસુનિને શિષ્ય થયો. એ રીતે કેટલાંક વર્ષો વીતી ગયાં. મારા વિનયભાવને લીધે હું તે મહાસુનિનું હૃદય મારા તરફ સારી રીતે ખેંચી શક્યો અને તે મહાસુનિનો મારા તરફ કૃપા બતાવવાનો પણ ભાવ થયો. હવે બીજે દિવસે તે સુનિએ અન્ય વિદ્યાનો ઉપદેશ કર્યો. એટલે જમીનમાં ક્યાં શું દટાયેલું હોય છે તેને કેમ બરાબર ક્યા નિશાનીથી ભણી લેવું, જમીનની અંદરની વસ્તુઓ ભેગા માટે કેવા પ્રકારના અંબનોનો ઉપયોગ કરવો વગેરે અન્ય વિદ્યા સંબંધી સવિસ્તર હકીકત કહી સંભળાવી અને પછી તે સુનિએ મને ઉદ્દેશીને વિશેષ રીતે કહ્યું કે આ વિદ્યાનો ઉપયોગ તારે પોતે ન કરવો અને એ વિદ્યા વડે પોતાની આલોચિકા કે-લોગે ન કરવા, તેસજ બીજા અધર્મીને પણ આ વિદ્યા ન દેખાડવી. તું આ વિદ્યા તારા પોતાના ઉપયોગમાં લઈશ વા કોઈ અધર્મીને તેનો ઉપયોગ કરવા દેખાડીશ તો આ વિદ્યાનો અભાગિયાની વિદ્યાની પેઠે નાશ થઈ જશે અને છેવટે તું પણ એ વિદ્યાને ખોઈ ખેડીશ. ગુરુનું આ વચન મેં 'તહત્તિ' કરીને સ્વીકાર્યું અને એ રીતે મારી પાસે અન્ય વિદ્યા આવી ગઈ. પછી વખત જતાં એ મહાસુનિ કાળધર્મ પામ્યા અને પછી હું પણ તેમના ચરણોનું સ્મરણ કરતો કરતો આટલો વખત

તેની યોદ્ધાવાની પદ્ધતિ પણ કેવી સુંદર અને અસિદ્ધ સ્વરવાળી છે. આ મહાતુલાવ વિશે વધારે શું કહેવું ? એક તો એ વાતનો છે કે અમે લાંબા સમય સુધી આદિત્ર પાળેલું છે છતાંય અમારા ગુણસ્થાનમાંથી અમે ભ્રષ્ટ થઈ ગયા છીએ ત્યારે આ મહાતુલાવ ગૃહસ્થ હોવા છતાં અને અત્યારે ભયંકર કષ્ટવાળી અવસ્થામાં સપડાયેલા હોવા છતાં આ રીતે પોતાના ધર્મમાં દૃઢપણે વર્તીને આ પ્રકારની ભાષા બોલી રહ્યો છે, એટલે ક્યાં આ ધાર્મિક ગૃહસ્થ ! ક્યાં આદિત્રથી ભ્રષ્ટ થયેલા અમે ?

બરાબર આ વખતે ક્રોધાવેશમાં આવીને લાલચેળ આંખોવાળા પેલા ભેગીએ જમ-રાજની છાશ જેવી લાંબી એવી છરી કાઢીને પેલા શેઠને કહ્યું : રે રે દુરાચારી ! સત્ય વગરનું વ્યથે બોલકણા ! અને પરમાર્થ વગરના ! બહુ કે તું જીવનથી નિર્વેદ પામ્યો હોય તેવું બોલી રહ્યો છે. અરે ! તું આ પ્રકારે ધર્મમાં દૃઢ પુદ્ધિવાળો અને નિશ્ચળ સંકલ્પવાળો હોતો તો મને શા માટે અનેક વિઘ્નો અને ભયથી વ્યાપ્ત થયેલી તથા ગાઢ અધિકારથી ઘેરાયેલી મધરાતે મને તકલીફ આપી ! હવે તો આ તારી પ્રવૃત્તિ સૂતેલા કેસરી-સિંહના બચ્ચાને પાટું મારવા જેવી છે અર્થાત્ આ તારી પ્રવૃત્તિથી તારું મોત પાસે આવેલું હોય તેમ જણાય છે, માટે હવે તું તારા ઇષ્ટદેવને સંભારી લે અને હવે છેલ્લી વાર આ જીવલોક ફરીવાર સારી રીતે જોઈ લે. હવે તો તારે યમના મુખમાં પેસવાનો સમય છે. પછી અનવસરે આવી પડેલા યમદંડ જેવું યોગિનું ભયાનક વચન સાંભળીને તે વિસ્માહકર શેઠે કહ્યું :—અતિશય લાલન પામેલું અને અતિશય સુરક્ષિત જીવિતને નાશ પામતા એ પુણ્ય પરવારી ગયું હોય તો કેવો પણ અચાવી શકતા નથી. એ પુણ્યની અવધિ આવી ન હોય તો તે જીવિતને તોડી શકતું નથી તેથી હે બદ્ ! કોઈ પણ પ્રકારે નકામો શા માટે બકવાહ કરે છે ? જેની પ્રતિજ્ઞા અખંડિત, પોતાનો કુલાચાર પણ જેનો અવ્યાભાષ રીતે સચવાયેલો છે, એવા માનવનું મરણ પણ મહોદય સમાન છે એમ માનું છું. જે વીતરાગનાં ચરણકમળો માટે મારા આ પ્રકારનો ધર્મનિશ્ચય અડગ છે એટલે હવે જે કાંઈ થવાનું હોય તે ભલે થઈ જાય. એ પ્રકારે પેલો શેઠ હજુ બોલી રહ્યો છે તેટલામાં પોતાની ઘણી લાંબા સમયની નક્કી કરેલી માનવાને પૂરી કરવા પેલો યોગી કાત્યાયની દેવીની સામે એ શેઠને મારી નાખવા તૈયાર થયો.

બરાબર એ જ વખતે જેનું મન કંટણના પૂરથી ભરાઈ ગયું છે, એની પાસે જીતયોગ્ય વિદ્યાઓ હોવાથી જેને કાંઈ મળી શકતું નથી એવા અને સાધર્મિકો તરફ વત્સલતા દાખવવામા પૂરો પુરુષાર્થ કરનારા એવા પેલા ધેને તુરત જ પાસે આવીને પેલા યોગીને કહ્યું : રે અધમ યોગી ! તારા આ પરાક્રમ જતાવવાનો અર્થ જ અનાર્થ કાંઈ કરવાની ટોચ સમાન છે અર્થાત્ તું આવું અનુચિત કેમ કરી રહ્યો છે ? શું તું એ પણ

બાણકાર વિચક્ષણ યોગી ! મારે તો એવો નિયમ છે કે અઠાર દોષ રહિત એવા નિરંજન જિન ભગવાન સિવાય બીજા કોઈ અન્ય દેવતાઓને સ્વપ્ને પણ વંદન ન કરવું તેમ તેમનું પૂજન વગેરે પણ ન કરવું અર્થાત્ આ કાત્યાયની દેવીને વંદન વગેરે કરવાનું મારે ખપે નહીં. આ નિધાનનો લાભ કાત્યાયની દેવીની પૂજાવડે જ મળવાનો હોય તો એ લાભ ઉપર વજ્ર પડે અર્થાત્ મારે એ રીતે મારા નિયમ ભાંગીને એ લાભ મેળવવો નથી. હવે પ્રયાસ કરવાથી શું ? હવે આપણે પોતાને સ્થાને જ પાછા ફરીએ. આ વિશે બહુ કહેવાની જરૂર નથી. મારા તો એ નિશ્ચય છે કે જીવિત જતું હોય તો ભલે બધું પણ જિનદેવ અને જૈન સાધુઓ સિવાય બીજા કોઈની પૂજા ન કરવી અને બીજા કોઈને વંદન પણ ન કરવું. વળી કહ્યું છે કે-ઉચ્ચ-તીક્ષ્ણ પવનના ઝપાટાથી આઘાત પામેલા તાડીના ઝાંડના પાંદડા ઉપર લાગેલું પાણીનું ટીપું જેવું ચંચળ હોય છે એટલે પડું પડું થઈ રહ્યું હોય છે તેવું જ માનવનું જીવન ચંચળ હોય છે. વીજળીની રેખાનો અમકારો જેવો ક્ષણવાર માટે જ હોય છે તેવું જ શરીરસુખ પણ ક્ષણભંગુર છે. શરદ્ગતુનાં વાદળાં જેમ લાંબા સમય ટકી શકતા નથી તેમ માનવીની જીવનની પણ વધારે સમય ટકી શકતી નથી. અસુરક્ષિત સ્થળે એટલે પવનનો સપાટો લાગે એવે સ્થળે રહેલા દીવો જેમ નાશ પામવાની તૈયારીમાં હોય છે તેમ માનવના પ્રયોજનના સંબંધો પણ તેવા જ અસ્થિર છે, અને સંપદાઓ વૈભવો અને યશકીર્તિ એ બધું પણ સુવતી ભીના કટાક્ષ જેવું અસ્થિર છે. આ સિવાય બીજું બધું પણ ચાર દહાડાના ચાંદરડા જેવું છે એમ સમજીને એ શેઠ મનમાં વિચારે છે કે મેં જે પ્રતિજ્ઞાને ઘણા લાંબા સમયથી સ્વીકારેલી છે અને જે પ્રતિજ્ઞા મારા આત્માને હિતકર છે તેનો નાશ હું કેમ કરું ? જે જીવન, પ્રિયજનોનો સંબંધ અને વૈભવ લક્ષ્મી કીર્તિ વગેરે હમેશાને માટે સ્થિર હોય તો વળી માનવ પોતાની કુલ પરંપરાને છોડી દે અને ધ્યેયથી વિરહની પ્રવૃત્તિ અવસ્થા કરી શકે, પરંતુ એવું નથી એટલે હું આ નાશવંત ધનના લાભ માટે મારી પ્રતિજ્ઞાને કેમ છોડી દઉં ? એ પ્રમાણે એ શેઠ બોલતો હતો ત્યારે એ બધી હંકીકત ત્યાં પાસે જ સૂતેલા એક ધેનુ નામના મનુષ્યે સાંભળી. એ ધેનુ નામનો માનવ પહેલા એક જૈન સુનિ હતો પરંતુ જૈનશાસનની તેણે ભારે આશ્વાતના કરી હોવાથી ગુરુએ તેને પારાંચિતક પ્રાચશ્રિત પરંતુ આપેલું હતું એટલે તે પોતાનો વેશ બદલીને એ પ્રાચશ્રિતને માટે આ સ્થળે આવેલો હતો. અહીં તેનો વેશ કેવા પ્રકારનો છે તે સ્પષ્ટ કળાતું નહોતું પરંતુ જૈન સાધુનો વેશ તણ દૃઢને ગૃહસ્થ જેવા વેશમાં રહેલો તે પોતાના પૂર્વકૃત્યનો પશ્ચાત્તાપ કરતો હતો. પેલા શેઠની વાત સાંભળીને તે ધેનુ વિચાર કરવા લાગ્યો કે અહો ! અહીં આવેલા આ કોઈ મહાત્મભાવની પોતાના સમક્ષિતમાં કેવી નિશ્ચિનતા છે. વળી ભારે વિપત્તિમાં આવી પડેલા હોવા છતાં એ મહાત્મભાવ પોતાની પ્રતિજ્ઞામાં અને પોતાના ધર્મમાં કેવો દૃઢ છે ! અહો !

આ લોકમાં ક્યાંય પરમાણુ જેવડું નાનું વજરતન પણ સ્વચ્છ મળતું હોય, વળી તે વજરતમાં હલકું હોય, વર્ણ કરીને શુભવાળું હોય, એનાં ખર્ચાં પાસાં સારી રીતે સરખાં હોય, તેમાં રેખા-લીટા, ટપકા, ખીણ કોઈ જોળ, કાકપદ્મનું નિશાન અને નાક વગેરે હોય ન હોય અને એવા વજરતની ધાર-આણી-વીણુ હોય તો નક્કી સમજવું કે એ વજરતમાં દેવનો વાસ છે. એ વજરતની એક પણ ટોચ વિચલિત હોય, નાની મોટી હોય, ખરી ગયેલી હોય, તે વલે શુભવાળું હોય પણ દોષના ધ્વજકે તેવા વજરતને ઘરમાં ન રાખવું ભેઈએ. એ વજરત તેના કોઈ એક ભાગમાં યોગાના સમૂહ જેવો ભાસ ન કરાવતું હોય અથવા તેના કોઈ એક ભાગમાં રાતાં રાતાં ટપકાં ન હોય કે રાતાં રાતાં ટપકાવાળું ચિહ્ન ન હોય તેને પહેરનારો માનવ મરવા ઇચ્છતો હોય તોપણ શીઘ્ર મરી શકતો નથી. છએ પૂણામાં શુદ્ધિવાળું, નિર્મળ, વીણુ ધારવાળું, વણુંવાળું, હલકાં પાસાંવાળું, દોષ વગરનું અને ઇંદ્ર ધતુખની પેઠે પોતાના કિરણોના પ્રસારથી આકાશને ઝળહળતું કરનારું એવું-વજરત જગતમાં સુલભ નથી. એવું વજરત પાસે હોય તો સર્પ, અગ્નિ, ઝેર, બ્યાધિ, ચોર અને પાણીનાં બધે ફરથી જ અટકી બાંધ છે, તથા એવાં વજરતો અર્થને આપનારાં નીવડે છે. એ વજરમાં એક પણ દોષ ન હોય અને વજરમાં વીણુ યોગાવાર હોય તો મહિશાસુરને બલુનારા ઝવેરીઓ કહે છે કે, એવા વજરતની પ્રથમ કિંમત જ બે લાખ રૂપિયા ઉપજે છે.

એ પ્રમાણે વજરતનું સ્વરૂપ ગરાગર સમજી લઈ પાછી સૂચી ઊંચો ત્યારે પેલા ધનનો આચાર વિસાહકર્તા શેઠના બેવામાં આલ્યો એટલે શેઠે પગે પડીને કહ્યું : હે મહાનુભાવ ! કોઈ પણ દોષ ન કરો તો તમે મારા 'પરચોપકારી છો' એમ ધારીને તમને કોઈક પૂછવાનો અભિલાષ મારા મનમાં થાય છે. ધન બોલ્યો : એ કોઈ પૂછવું હોય તે તું નિરાંતે પૂછી શકે છે. વિસાહકર્તા બોલ્યો : તમારા શરીરનો ઘાટ કોઈ સારા શ્રમણ જેવો જણાય છે તો તમે મને કૃપા કરીને કહો કે સારા શ્રમણ જેવો તમારો દેખાવ છતાં તમારું રમેહરણ ક્યાં છે ? ઉપધિ વગેરે શ્રમણનાં ખીખાં ઉપકરણો તમારી પાસે કેમ નથી ? શ્રમણના વેશ જેવો તમારો વેશ કેમ નથી ? આ સાંભળીને ધન બોલ્યો : તેં કીક પૂછ્યું : હું ધન નામનો સાધુ છું. મેં અનુચિત વચનોવાડે શ્રી જિનશાસનની આશાતના કરેલી છે અને તેથી મને ગુરુએ પારાચિતક પ્રાયશ્ચિત્ત આપેલું છે, એ પ્રાયશ્ચિત્તવાળો, શુદ્ધ સાધુનો વેશ ન રાખી શકું; માટે હું આ રીતે રહું છું અને એ પ્રાયશ્ચિત્તનો કંઈ ભોગવી રહ્યો છું. એમ સાંભળીને વિરમ્ય પામેલો વિસાહકર્તા વિચાર કરવા લાગ્યો : અહો ! દરિયો પણ પોતાની શી રીતે માખ મૂકે ? શરદ્ગુણના પ્રચંદ સૂર્યમાંથી પણ કદી અંધકારનો પ્રસાર થાય ? આ સાધુની પરિસ્થિતિ તો આવી જણાય

નથી બાણુતો કે જેના મનમાં અશરણને શરણ આપનાર એવા જિનેશ્વર ભગવાન રમી રહ્યા છે તેને કદાપિ આવા પ્રકારની ક્ષુદ્ર બાધાઓ લેશ પણ સતાવી શકતી નથી તો હે અસત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળા ભોગી ! તું વિશ્વાસઘાત કરીને આ મહાનુભાવને અહીં લાવી તેને મારવાને તૈયાર થયો છે પરંતુ તું તારી બાતને તો સુરક્ષિત કર. એમ કહેતાં જ પેલો ભોગી થંભી ગયો અને ઉગામેલી છરી પણ તેના હાથમાં એમ ને એમ હડી રહી અને આ ધેને વિદ્યાના પ્રયોગવડે તેના શરીરને નળણું બનાવી દીધું. તે ધેને વિસાહદત્ત શેઠની સાથે સંભાષણ કર્યું અને પૂછ્યું: હે ભદ્ર ! જે તને દગો દઈને મારવા પણ તૈયાર થઈ ગયો છે એવા આ દુરાચારી તે ભોગીની સોબતથી તને શું લાભ થવાનો હતો ? વિસાહદત્ત જોલ્યો: હો પરમખંધો ! એક તો મારી આજીવિકા તૂટી ગઈ અને તેથી મને ધન પેદા કરવાનો લોભ થયો એ કારણથી મારે આનો એવો સંગ કરવો પડ્યો. આમ કહીને શેઠે પોતાને બતાવેલ કાત્યાયનીના મંદિર પાસેના નિધાન અને તેના પૂજાવા વગેરેની ભોગીએ કહેલી બધી હકીકત કહી સંભળાવી.

હવે ભોગી દિવાકરની અસત્યતા પ્રગટ કરવા માટે તે ધેને તેને કહ્યું: હે બંધુ ! આ તેં શું આરંભ્યું છે ? ભોગી પણ તેણે અધિક મહાત્મ્ય બાણીને તેનાથી દબાઈ ગયેલા જેવો થઈને ધનને ખરી હકીકત કહેવા લાગ્યો: હે ભગવંત ! ખરી વાત તમે સાંભળો. મેં ઘણા લાંબા સમય પહેલાં આ કાત્યાયની દેવીને એક માનવનો લોભ આપવાની માનતા કરેલી હતી અને લાભ મળતાં મેં છળકપટ કરીને આ મૂઠ વાણિયાને લોભવી અહીં આવ્યો અને તેનો લોભ આપવાની તૈયારી કરી અને પછી બાકીની હકીકત તો તારી નજરોનજર જ થઈ છે એટલે તેને તું બાણુ છે. એમ કહીને તે ભોગીએ આ પોતાના અપરાધની આ વખતે માફી માગી અને કહ્યું કે હું પણ તમારો કૃપાપાત્ર છું એટલે બધી રીતે તમે મારા ઉપર પ્રસાદ કરો અને મને મારે સ્થાને જવાની રજા આપો. પછી ‘હવે તું કોઈ દિવસ ફરીને આ રીતે હિંસા ન કરજે’ એમ કહીને ભોગીને તેને સ્થાને જવાની રજા આપી એટલે તે પોતાને સ્થાનકે ગયો.

પછી ધેને વિસાહદત્ત શેઠને પૂછ્યું: તું ક્યાંથી આવેલ છે ? ક્યાં જવું છે ? અને તને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ ક્યાંથી થઈ ? વિસાહદત્ત જોલ્યો શ્રી સાગરચંદ્રસૂરિજી પાસેથી મને જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ છે. કૌસળી નગરીથી હું આવેલ છું અને હવે તો ક્યાંય જવાનું નથી પરંતુ નિર્વાહ ચલાવવા માટે અહીં જ રહીને કેટલાંક વજ્રરત્નો મેળવવા પ્રયાસ કરવાનો છે. પછી ધન જોલ્યો: હે ભદ્ર ! તું એ રત્નો મેળવવા ઇચ્છે છે તો વજ્ર રત્નના શુભદોષ વિશે કશું ચ બાણુ છે ખરું ? વિસાહદત્ત જોલ્યો: કૃપા કરીને તમે એ રત્નના શુભદોષનાં સ્વરૂપ વિશે મને જણાવો. ધન જોલ્યો: તું બસબસ સ્વસ્થ થઈને સાંભળ.

વખતે તમે મારી રક્ષા ન કરી હોત તો હું આત્મ્યાનને લીધે મરણ પામીને કંઈ દુર્ગતિમાં જાત ? હે મુનિરાજ ! આને મારે સોનાનો સૂરજ ભિગ્યો છે અને આજનો આ સમય મારે સારુ વિશેષ મુખરૂપ છે, કારણ કે કલ્પવૃક્ષથી પશુ ચઢિયાતા એવા તમારું મને દર્શન થયું છે, તો કૃપા કરીને મને આપ બે યોગ્ય લાગે તે આજ્ઞા કરમાવી શકો છો અને તે પ્રમાણે કરવા હું તૈયાર છું. હું મારું છું કે જરેખર મારો પુણ્યનો મોટો ઉદય છે જેથી આપ અહીં મારા નગરમાં પધાર્યા છો, મુનિરાજ ગોલ્યા : હે ભદ્ર ! તને હું ખીલું તો શું કહું ? પરંતુ તું એક વાતનો ખરાબર ખ્યાલ કરજે કે આ સંસારમાં જન ધર્મ સિવાય ખીલું કોઈ એવું ઉત્તમ સાધન નથી કે જે આપણાં મનવાંછિતની સિદ્ધિ કરી શકે, તો હવે આમ ને આમ ઉત્તરોત્તર શુભ કાર્યો કરતો તું હંમેશાં એમાં જ પ્રયત્ન કરતો રહેજે અને જેઓ વિવેકશુદ્ધ ચિત્તવાળા છે તેઓને તો એવો શુભ પ્રયત્ન જ કરવો ઘટિત છે. તું એમ કરીશ અને વળી સર્વ સંગનો પરિત્યાગ કરી એકગ્રણ્યવે શ્રી જિનધર્મની જ નિરંતર સાધના કરતો રહીશ તો હું માનીશ કે મેં તારા તરફ બતાવેલા વાત્સલ્યનો ખડેલો પશુ વળી જશે. 'આપણું જાનુશાસન ઇચ્છીએ છીએ' એમ કહીને એ શેઠે મુનિરાજને પોતાના બંને હાથ મસ્તક ઉપર મૂકીને વંદન કર્યું અને તેમણે વચન સ્વીકારીને એ વિસાહકૃત શેઠ પોતાને ઘેર ગયો.

પછી એ શેઠે પોતાના આખા કુટુંબને પોતાની પાસે જોલાવ્યું અને 'પોતે કેવી રીતે મૃત્યુના મોમાં ફસાઇ પડેલો અને આ મુનિરાજે પોતાને શી રીતે બચાવ્યો ?' વગેરે હકીકત જે ઘણા વખત પહેલાં થઈ ગઈ હતી તે બધી કુટુંબને સંભળાવી અને હવે પોતાને આ મુનિરાજ પાસે સંયમ લેવાનો અભિલાષ થયેલ છે એ વાત પણ નિવેદન કરી. આ હકીકત સાંભળીને અને આપણે બધાને આ આપણા વડિલનો વિશેષ થશે એવા વિચારથી ભરે દુઃખ થયું અને એથી સમસ્ત કુટુંબની આંખો આંસુઓથી ભીંજાઈ ગઈ, અને આંસુ ભર્યે મોઢે એ કુટુંબ આ શેઠને કહેવા લાગ્યું : હે દેવાતુમિય ! આવી વાત સાંભળવી ગમતી નથી તો પછી એ માટે સંમતિ તો શી રીતે આપી શકાય ? તમારા સિવાય અમારી રક્ષા કોણ કરશે ? અથવા તમારા સિવાય અમારી ખીલ કંઈ આજો છે ?

વિસાહકૃત ગોલ્યા : તમે આવું વિવેકવગરનું શા માટે જોલો છો ? શું તમે એ વાત નથી જાણતા કે હવે મારું મોત ઘણું પાસે આવ્યું છે, મારા આખા શરીર ઉપર જરાએ-અવરથાએ-ઘેરા શાલ્યો છે, મારી બધી ઇન્દ્રિયો એવી સિથિલ થઈ ગઈ છે કે તેઓ હવે પોતપોતાનું કામ પણ કરી શકતી નથી. આવી સ્થિતિમાં એટલે જેની પાછળ ઘણા ઘણા શત્રુઓ પડ્યા હોય અને તે આગળ ને આગળ બ્યારે નાસતો હોય તેને રોકી

છે. તે આવો ઉત્તમ પ્રકારનો સાધુ છે છતાં પણ પોતાનાં વચનોવડે શ્રીજિનશાસનની આશાતનાતું કલંક તેમને માથે થોટું છે, અથવા કર્મમંત્રના બળ સાથે કોણ પ્રતિમંત્ર થઈ શકે છે ? એમ વિચાર કર્યા પછી શેઠ જોલ્યો : મારે યોગ્ય હોય એવી કોઈપણ પ્રકારની આસા ફરમાવે. ધન જોલ્યો : હે ભદ્ર ! મેં જેવો ઉપકાર કર્યો છે તેવા જ પ્રકારનું મારે માટે કોઈ કર્મકાર્ય તારે માથે આવી પડે તો તે વખતે બરાબર બઢેલો આપજે. હીક એમ કહીને વિશાહરત શેઠ જમાંથી આવ્યો હતો ત્યાં પાછો ચાલ્યો ગયો. પહેલાંની જ પેઠે વજની ખાણ જોદવા તેમજ જોદાવવા લાગ્યો.

આ તરફ પેલા ધનનું પ્રાયશ્ચિત્ત પૂરું લોગવાઈ ગયું એટલે તે પોતાના શુર પાસે ગયો અને ત્યાં તેણે ફરીવાર સાધુધર્મને સ્વીકાર્યો. હવે પેલા વિશાહરત શેઠ વજની ખાણ ખણાવે છે ત્યાં તેને તેના પુણ્યના પ્રભાવથી બે એવાં ઉત્તમ વજરતનો મળ્યાં કે જેનાં શુભો પૂર્વેક્ષત શ્લોકોમાં વર્ણવેલાં છે એવા હતા અને એવાં ઉત્તમ વજરતનો લઈને તે શેઠ પોતાને નગરે ગયો. પોતાના નગરમાં આવીને જો શેઠે જો બન્ને વજરતનો વેચી નાખ્યાં અને તેથી તેને ઘણું ધન મળ્યું. ધન મળવાથી તે નવાં નવાં અપૂર્વ જિનમંદિરો ચણાવવા લાગ્યો. તેમાં જિનખિંઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવવા લાગ્યો, ભુલું ભુલું વિશિષ્ટ તીર્થોની યાત્રાએ જવા લાગ્યો તથા તીર્થંકર ભગવાનની પૂજાઓ રચાવવા લાગ્યો અને એવાં બીજાં અનેક કર્મકાર્યોમાં તે પોતાને મળેલા ધનનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યો.

હવે કોઈ એક દિવસે તે ધન નામનો સાધુ સુનિરાજ ઘણા સુનિઓના મોટા પરિવાર સાથે વિકાર કરતા તે નગરમાં આવી પહોંચ્યો. તેને વંદન કરવા નાગરિક લોકો આવ્યા, તે સાધુ સુનિરાજે આવેલા લોકોને ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો. તે ઉપદેશ સાંભળીને ઘણા લોકો પ્રતિબોધ પામ્યા. પેલા વિશાહરત શેઠે પોતાના નગરમાં આવેલા તે ધન સુનિને જોળાયા અને તેને વિશેષ હુકમ થયો તથા જો, તે સુનિને આદર સાથે પ્રણામ કરીને વિનંતિ કરવા લાગ્યો.

હે ભગવંત ! તમે મને જોળાજો છો ? જેને કરુણારસથી ભરેલા એવા તમે એક વાર મુશ્કેલી મુખમાંથી બચાવી લીધો હતો તે જ હું વિશાહરત શેઠ છું. ‘આ વાણિયો જૈન ધર્મ પાળે છે’ એટલું જ બહુને તમે મારી તરફ જે વાતસલ્યભાવ બતાવેલો છે તેથી તમે તમારો એકલાનો આત્મા ઉદ્ધર્યો છે એમ નથી પણ સાથે આ સંસારરૂપ દૂષમાં પડેલા એવા મારો પણ ઉદ્ધાર કરેલો છે. જે પ્રવચનમાં તમારી જેવા સુનિસિંહો વિહરે છે તેવું પરવાદીઓરૂપ હાથીઓને દળાવવામાં સમર્થ એવું શ્રી જિનશાસન કેમ ન દીધી નીકળે ? વળી, હે સુનિરાજ ! જે વખતે હું કાળના જડબામાં ફસાયેલો હતો તે

થઈ શકે ? માતા થઈ શકે વા મનવાંછિત સાધી આપનારો થઈ શકે ? કલ્યાણના લાંઘારની ધ્વજા સ્થાપનારો એવો કોણ મહાસત્વશાલી માનવ હોય કે જે વાત્સલ્ય પ્રાપ્ત કરીને જેનાં પરિણામો ઘણાં જ સુંદર છે એવા સદ્‌મર્ફૂષ પ્રાણીને મેળવવા ન આદરવત થાય ? અર્થાત્ ઊભા ઉત્તમ સંત માનવ તરફથી વાત્સલ્યભાવ મળતાં જ માનવ માત્ર એ સંતના માર્ગને અનુસરે છે.

એ પ્રમાણે કથારત્નકોષમાં સમ્યક્ત્વના નિવારને પ્રસન્ન સાતમા વાત્સલ્ય શુભ
વિષે ક્ષેત્રની કયા સમાધે થઈ,

રાખવો એ શું સારું કહેવાય ? વળી, જે, ભયંકર આગની જ્વાલાઓમાં ભડભડ બળતા ઘરમાંથી બહાર નીકળવા પ્રયત્ન કરતો હોય તેને ઘરમાં જ પૂરી રાખવો એ શું ચોચ ગણાય ? એવી જ રીતે જેમને સંયમ દેવાનો અભિલાષ થયેલ છે, તેમાંથી મને લપસાવી પાડવો એ સર્વ પ્રકારે અયોગ્ય છે. વળી, એમ કરવાથી તમારું કંઈ પણ શ્રેય થાય એમ હું માનતો નથી; ઉલટું ધર્મપ્રવૃત્તિમાં વિદ્ધ નાખવાથી તમને કેવળ અધર્મ જ થવાનો, માટે મારું વચન માનો, તમારા આત્માને સમજાવો અને પાછળથી પણ એટલી મારા મર્યા પછી પણ તમારો અને મારો વિયોગ થવાનો છે અને તેનું દુઃખ તમારે માથે પડવાનું જ છે એમાં શંકા નથી. જો તમે વિયોગના દુઃખથી ખરેખર ભયભીત થયા હો તો મારી સાથે જ સંયમનો સ્વીકાર કરો. જ્યાં આરંભમાં તો રસ જણાય છે, પરંતુ પરિણામે ભારે ભયાનક દુઃખનો સમૂહ આવી પડે છે, એવી આ ગૃહસ્થ જેવી પ્રપંથ દશામાં રહેવાથી શો ફાયદો ?

શેઠની વાત સાંભળીને તેનું આશુ કુટુંબ હર્ષ પામ્યું અને ‘તમે ઠીક કહ્યું છે અને અમે પણ એમ જ કરીએ’ એ રીતે આખા કુટુંબે શેઠની વાતને ટેકા આપ્યો. પછી તરતજ એ વિસ્માહર્ષ શેઠ સાથે તેના આખાય કુટુંબે પેલા ઈન સુનિરાજ પાસે સર્વવિરતિના મતને લીધું અને પરિણામે એ બધા સુગતિના પાત્ર બન્યા.

આ પ્રકારે વાત્સલ્યનો શુભ ફેળવવાથી એ વિસ્માહર્ષ શેઠ ઘણો જ શુભ પામ્યો અને તેથી તેનું આશુય કુટુંબ પણ મોટા લાભને પામ્યું, માટે વાત્સલ્યનો શુભ ભાર અસાધારણ છે, તેની તોલે આવે એવો બીજો કયો શુભ છે ? વળી, એક વાત્સલ્યના શુભથી પેલો ઈન સુનિરાજ પણ સંયમધનને, કીર્તિને, સુગતિના લાભને અને છેવટે ક્ષાયિક સમકિતની ઉત્તમ શ્રેણીએ ચડી ઉત્તમ સ્થિતિને પામ્યો. વળી, આ સંસારમાં વસતો માનવવર્ગ કંઈ પણ સત્કાર્ય કરવા જતાં એ જરાક પણ કદેશ પામે તો તે, એ સત્કાર્યના માર્ગને છોડી દે છે અને હતાશ થઈ જાય છે. અને એને પરિણામે તે, લાંબા સમયથી ચાલી આવતી દાનની પરંપરા, તપનું આચરણ, ધ્યાનનો વિધિ તથા આગમોતું સ્મરણ એ બધાં રહાં કાર્યોથી વિમુખ થાય છે, અને એને પરિણામે એવો હતાશ થયેલો માનવ જન્મ, આધિ, ઉપાધિ અને મૃત્યુના ચપળ તરંગોવાળા ભવસાગરમાં લાંગીને વિંટળાઈ ગયેલ વહાણની જેમ લાંબા ગ્રાળ સુધી પડ્યો રહે છે અને મિથ્યાત્વરૂપ ભયાનક જળચરો તેવા માનવને ઠોલી ખાય છે. એવી રીતે વિપત્તિમાં ફસાયેલા માનવ ઉપર અનુગ્રહ કરીને અને તેના તરફ સાધર્મિક લાઇ જેવી એકતામય છુદ્ધિ રાખીને જે કંઈ તેને સમજાવે—સાચો માર્ગ દેખાડે તેના કરતાં બીજો વળી કોણ ચડિયાતો પરોપકારી

શ્રી વિષ્ણુકુમાર નામના સુનિએ પોતાના અવળ ચરણ-પગના એક જ ઝટકપડે લવણસમુદ્ર-ને કાંઠે ફેંકી દીધો હતો. એમ કોઈની આંખનીએ સર્વે ડાંખ માર્યો હોય તો તેનું જીવન ટકાવી રાખવા એ ડાંખેલ આંખની કાંપી નાખવી જરૂરી જ છે તેમ વિશેષ શુભની સિદ્ધિ માટે થોડો દોષ પણ કરવો પડે તો કરવો એમ કહેલું છે. તેથી જે મનવ, રાગ અને દેવને તણને શ્રી જિનશાસનની પ્રભાવના કરે છે તે અત્યક્ષની જેઠે તીથે કર નામગોત્રનું ખરેખર ઉપાજન કરે છે. એ અત્યક્ષની યાત આ પ્રમાણે છે—

કેમ બહુ પુરુષરત્નોની ખાણ જેવું હોય, સર્વ વિદ્યાસ્થાનોની ભૂમિ જેવું હોય, લક્ષ્મીના વર જેવું હોય, આશ્ચર્યકારક બનાવેનું ‘ઉત્પત્તિસ્થાન’-પેદાશભૂમિ જેવું હોય એવું નિવૃત્તપુર નામે નગર છે. ત્યાં રાજા રામચંદ્ર રાજ્ય કરતા હોવાથી તેના બાહુબળ-વડે એ નગર ઉપર નજર કરનારા બધા શત્રુઓ હણાઈ ગયા તેથી એ નગર નિર્ભય છે. ત્યાં એક અત્યક્ષ નામનો સહસ્રચોખી-હબારો સાથે પણ પોતે એકલો યુદ્ધ કરી શકે તેવા વીર પુરુષ વસે છે. એના ઉપર રાજાના ચારે હાથ છે તેથી તે પોતાના પરાક્રમની પાસે બીજા કોઈ પણ લોકનું પરાક્રમ તુચ્છકારી કાઢતો સ્વચ્છંદપણે વર્તે છે. એક દિવસે જ્યારે રાજા-રામચંદ્ર સહારા બેઠેલા હતા ત્યારે તેની પાસે આવીને મહાજનને નીચે પ્રમાણે વિનંતી કરી હે કેવ !

ક્યાંય ચોરનું પગલું દેખાતું નથી, તેને જવાતું કે આવવાતું નિશાન પણ ક્યાંય જણાતું નથી, ક્યાંય ખાતર પણ પડતું નથી અને ક્યાંય તેનો અવરજવર થતો હોય એવું કળાતું નથી, તો પણ આખું જ નગર શીઘ્રતાથી હુંડાઈ જાયેલું છે એમ મહાજન કહે છે. અહીં ધન, ઝર, ઝવેરાત વગેરે કોઈ ન લઈ શકે તેમ ગુપ્તતાથી મૂકેલું છે, છતાં હુંડનારા કેમ બહુ પોતાનું મૂકેલું લેતા હોય એ રીતે સહેલાઈથી નગરને લૂંટી રહ્યો છે. પોતે મૂકેલી વસ્તુઓ ઉપરથી ધરના સ્વામી તો આજે પણ ખરેખર દેખાડી શકાય એમ છે, પરંતુ હે રાજા ! ચોરને તો થોડો પણ દેખાડી શકાતો નથી તેમ થોપી શકાતો પણ નથી. નગરની લૂંટ ભોતાં એમ અટકળ થાય છે કે નગરનો હુંડારો કોઈ આકરણવિદ્યામાં વિશેષ કુશળ હોવો ભોઈએ અથવા તે કોઈ સિદ્ધપુરુષ હોવો ભોઈએ અથવા તે કોઈ અંજનસિદ્ધ હોવો ભોઈએ. અંજનસિદ્ધ એટલે વિશેષ પ્રકારનું અંજન આંખમાં નાખવાથી. આખો માણસ જ અદૃશ્ય થઈ જાય એવી શક્તિ ધરાવનાર કોઈ વ્યક્તિ. મહાજન કહે છે કે-એ ચોર આખત અમને ભારે વિરમય થાય છે. એ પ્રમાણે એ ચોરનું ખાસ નામ બહુવું પણ ફલિત છે એમ અમે બાણીએ બીજે તો પછી જેવું કૃપ દેખાતું નથી એવા એ ચોર છે તેનો કંઈ પકડવો એ તો જાને જ શી રીતે !

પ્રભાવના સંબંધે અચલનું કથાનક.

કથાનક ૯ મું

દર્શનનું એટલે સમકિતનું સ્વરૂપ આગળ બતાવેલું છે તે દર્શન પણ પ્રભાવના-
દ્વારા પ્રભાવિત થાય તો એણનું સુખ સુગમતાથી સારી રીતે મેળવી શકાય
છે માટે અહીં પ્રભાવનાનું સ્વરૂપ કહી બતાવું છું. સમય ખરાબ હોય એટલે
સંતાપ આપે એવો હોય અને ધર્મના માર્ગને ઉચ્છ્રંખલ એવા હુઆ લોકોએ કહ્યો
કર્યો હોય એવી પરિસ્થિતિમાં તીર્થની પ્રભાવના ન કરવામાં આવે તો ધર્મની વાંછા એળી
પડી જાય છે અર્થાત્ સમસ્તકાર વિના કોઈ નમસ્કાર કરતું નથી. જે વડે બધા લોકો આક-
ર્ષાય તેમજ સમસ્તકાર પામે એવી પ્રબલ પ્રભાવના તો હેવા જ કરી શકે છે; પરંતુ હેવા
વિષયાસક્ત હોવાથી એટલે ભાગે પ્રભાવના તરફ પ્રમાદી-કાળજી વિનાના હોય છે અને એવી
એટલી પ્રભાવના બીજા કોઈ કરી શકે એવા નથી હોતા માટે પ્રભાવના કરનારાઓના
(અતિશય) વગેરે લેદો કર્યા છે અને તે લેદોને આ નીચેની ગાથામાં જણાવેલા છે.
૧. અતિશયવાળો પુરુષ. ૨ ઋદ્ધિવાળો પુરુષ. ૩ ધર્મકથા કહેનારા વ્યાખ્યાતા. ૪ વાદી-
વાદકળામાં કુશળ પુરુષ. ૫ આચાર્ય. ૬ ભારે તપસ્વી. ૭ નિમિત્તશાસ્ત્રને નિપુણ રીતે
બોધનાર. ૮ વિદ્યાસિદ્ધ પુરુષ-આ આઠ પ્રકારના સમર્થ પુરુષો અને જે બીજા પુરુષો
રાજમાન્ય હોય વા સમુદાયમાન્ય હોય તેવા પુરુષો પણ તીર્થનો પ્રભાવ વધારી શકે છે.
આ ઉપરાંત જેઓએ આકર્ષ તપ તપીને પોતાના આચાર તથા શીલને પવિત્ર અને નિષ્ક-
લંક રાખેલ છે એવી સતી મુલદ્રા જેવી વ્યક્તિઓ પણ ભગવાનના તીર્થનો પ્રભાવ વધા-
રનારી છે તેમ શાસ્ત્રકારો બોલે છે. જે વડે પ્રભાવના થાય એટલે જે ઉપાયદ્વારા ભગવાનના
ધર્મનો મહિમા વધે તે ઉપાય સરોષ છે કે નિર્દોષ છે એ વિશે અહીં વિચાર કરવાનો
પણ નથી એમ શાસ્ત્રકારો કહે છે, કારણ કે આ પ્રભાવના કરવાનું કામ સંયમધારી સાધુ,
સાધ્વી અને સંયમ-પંથમહાનત-વગરનાં શ્રાવક-શ્રાવિકા એ બધાને માથે એક સરખું
મૂકાયેલું છે. તેથી શૃંગ-શિંગડું વગાડીને સૂચવાતા કામ માટે અર્થાત્ બ્યારે પણ ધર્મના કે
સંઘના કામની હાકલ પડે ત્યારે સાધુએ પોતાની લખિ શક્તિનો પ્રભાવ બતાવીને ચક્રવર્તી
રાજાના પણ ચૂરેચૂરા કરી નાખવા ઘટે અને કોઈ એમ ન કહે તો તે અનંત સંસારી છે એમ
બોલવું. વધારે શું કહેવું ? સાધુ-સાધ્વીઓ અને ચૈત્યોનો જે વિરોધી હોય વા તેમનો અવલુંવાદ
કરતો હોય-નિંદા કરતો હોય તથા જે શ્રી જિનપ્રવચનનો વિરોધી હોય વા તેનો અવલુંવાદ-
નિંદા કરતો હોય તેને પોતાની બધી શક્તિ-સત્તા વાપરીને અટકાવવો એમજો. શાસ્ત્રકાર
એમ સંભળાય છે કે-એક નમ્રુચિ નામનો કોઈ રાજાગ્રી સાધુસંઘનો વિરોધી હતો. તેને

આવી પડે છે, કારણ કે જે જ આરા મૃત્યુને પાસે આવ્યું છે. મને લાગે છે કે આ ચોરની શોધનું બાતું કરીને હવે મારું ગોત નણક જ આવી પહોંચ્યું છે માટે હું એ વિશે સાવધાનતાથી તપાસ કરી ભેઠ કે મારા શરીરના કોઈ અવયવોમાં મરણનાં નિશાનો જણાય છે કે નહિ? એમ વિચારીને તેણે પોતાના નાકનું ટેરવું તપાસી જોયું, કાનથી સંભળાતો અવાજ તપાસી જોયો, બન્ને ભવાના જાગને નજરે જોયા અને આકાશમંથાને જોઈ. આ બધું તપાસી જોયા પછી તેને જણાયું કે-હજી સુધી તો મરણ પાસે આંબું હોય એવું એક પણ નિશાન આરા શરીરમાં જણાતું નથી. આથી તેને આનંદ થયો. ‘જ્યાંસુધી જીવનને મરણના ત્રાજવામાં ન અડવવામાં આવે ત્યાં સુધી ક્ષય સાધી શકાતું નથી,’ એમ વિચારીને તે બરાબર સંભળ થયો અને મજબૂત રીતે કપડાં પહેરી હાથમાં તમાકુના પાંદડાં જેવી કાળી છરી લઈ, તે એકઠો રાતનો એક પહોર બાકી રહ્યો ત્યારે ધીમે ધીમે બહાર નીકળ્યો અને નગરની આશમણી દિશાએ આવેલા કુકુંબ નામના ગોટા મસાણમાં પહોંચ્યો. તે મસાણ કેવું છે?

ત્યાં શિયાળોનાં શુદ્ધ નિરંતર કાનને કરવા લાગે એવા કઠોર બારાડ પાકી રહ્યા છે અને એથી એ મસાણાં જેવા માત્રથી પણ લયાનક લાગે છે. ધૂવડાના વૃક્ષ એવા ચોર અવાજોને લીધે એ મસાણાંમાં ભારે ભયંકર શબ્દો ફેલાઈ ગયેલા છે. રિંછાએ કરેલા ફેફે જેવા અવાજોથી એ મસાણાં ખીસામણું જણાય છે. ત્યાં ચારે કોરે અનેક ભૂતનાં ભયી રહ્યા છે. એમાં અડધાપડધા બળી રહેલા મુઠ્ઠાને ખાવા માટે શિયાળોનું શું દોળે મળ્યું છે. એ મસાણાંમાં એક બાલુ જોગલીનું ટોણું કાપણીથી કાપેલા માંસની પેરીઓ ચૂસી રહ્યું છે ખીજ બાલુ ભમતાં ભૂતડાઓ ‘ખડખડ’ કરીને અદૃશ્ય કરી રહ્યાં છે. વળી, એક બાલુ અનેક ડકણો કરણુસ્વરે કકળાટ કરીને જદન કરી રહી છે અને ખીજ બાલુ તાડની જેવા લાંબા ટાંગાવાળા સક્કસોનું છુંદ ધૂમી રહ્યું છે-એવું જોઈ એ મસાણ છે.

જેવા એ મસાણાંમાં પર્વતની પેઠે અચળ રહેતો જેવો એ અચળ જરા પણ નહિં બલશતો થોડે સુધી આગળ ગયો. એટલામાં એક મહાપિશાચ તેના જોવામાં આંચો. એ મહાપિશાચના ઘાળની જડા લોચી બાપેલી હતી, એની આંચો ચકળવકળ થતી હતી. કુંકાંસાં મારતો અને ભારે જેરના અગ્નિની બવાળાઓને ફેંકતો જેવો ભયંકર વિપવાળો સર્પ એની કાંધ પર વીંટળાયેલો પડ્યો છે, જેના જમણા હાથમાં ખોપરી છે અને ડાબા હાથમાં ચમરાજીની ભવાના ખૂણા જેવી છરી રહેલી છે અને ‘મહામાંસ ક્યાં મળે? મહા-માંસ ક્યાં મળે?’ એમ એ વારંવાર બોલ્યા કરે છે. એને જોઈને અને હૃદયમાં ભારે સાહસ ધરીને અચ્છેડે એને કહ્યું: હે ભદ્ર! તું શું માગે છે? પિશાચ બોલ્યો: હું જૂબને લીધે ભારે ખીસા પામું છું અને મહામાંસને માગું છું. મહામાંસ સિવાય ખીજાં માંસ મને

મહાજનની આ વાત સાંભળીને રાજાને વિશેષ ક્રોધ ચઢ્યો અને તેથી તેની આંખોના ખૂણા લાલચોળ થઈ જવાથી બાહ્યે કે એ લવનશામ ઉપર (જ્યાં રાજા બેઠેલા છે તેની આસપાસના ભાગ ઉપર) રાતા કરેણના ફૂલો ન વેરાયાં હોય એવો ભાસ થયો, અને એ રીતે શુરસે થયેલા રાજા રામચંદ્ર એમ કહેવા લાગ્યો. અહો ! નગરમાં આટલી બધી અભ્યવસ્થા થઈ ગઈ છતાં મને આટલા બધા દિવસો વ્યતીત થઈ ગયા પછી આટલું બધું મોડું શા માટે કહેવામાં આવ્યું ? શું મેં કદી પણ તમારા મહાજનોનાં વચનથી કશું પ્રતિકૂળ કયું છે ખરું ? અથવા પ્રભાના કામકાજમાં હું સારી રીતે નથી વત્તોં એમ બન્યું છે ? અથવા અનીતિ કરનાર માણસ તરફ મેં કદી બેદરકારી બતાવી છે ખરી ? જેથી મને નગરની લૂંટની હકિકત કહેવામાં આટલી બધી બેદરકારી થઈ ? મહાજને કહ્યું. હે દેવ ! તમે શા માટે એવી ખોટી શંકા મનમાં આણો છો ? તમારા માટે સ્વપ્નમાં પણ અમારે કરી તેવી ફરિયાદ કરવાનું કશું સ્થાન જ નથી. આ તો અમે ચોર વિશે ઘણી ઘણી શોધ ચલાવી છતાં તેણું સ્વરૂપ બહુવામાં ન આવ્યું ત્યારે અમને થયું કે હવે એ બાબત આપને કહીને કેવળ સંતાપ કરવા જેવું થશે અને એમ કરવાથી લાભ પણ શું ? તેથી જ આપની પાસે એ વાત ન પહોંચાડી, પરંતુ એ જ્યારે અસહ્ય પરિસ્થિતિમાં આવી પડી અને હવે તો એ સહી શકાય એવું પણ ન રહ્યું ત્યારે જ આપની પાસે આવીને એ બાબત વિનંતી કરી.

હવે એ ચોરને કોણ પકડી શકશે ? એમ વિચારીને, રાજાએ સલામાં બેઠેલા મુલોટો, સામંતો વગેરે તરફ નજર નાખી. સામંતો, કંઠનાયકો, સેનાપતિઓ, અંગરક્ષકો અને મુલોટો વગેરે સામે રાજાએ નજર કરી છતાં જ્યારે એમાંનાં કોઈએ પણ કશું જ ન કહ્યું ત્યારે ઉભા થઈને પેલા અચ્છને રાજાને વિનંતી કરી: હે દેવ ! તમે પ્રસન્ન થઈને મને આજ્ઞા કરો, મારે માટે આ કેટલુંક કહેવાય ? અર્થાત્ મારે સાફ આ કામ વિશેષ કંઠણ નથી. વળી આવો પ્રસંગ તો પુરવને દીપે કેઈક જ વાર સાંપડે છે. તેણે એમ કહ્યા પછી રાજાએ તેને પાનનું બીડું આપ્યું અને કહ્યું કે-હે ભદ્ર ! તું એવો પ્રયાસ કર જેથી એ ચોર જલદી જ પકડાઈ બાય. પછી અચ્છને રાજાને બજાબજું કે-આજથી પંખવાડિયાના છેલ્લા હાહાકાર સુધીમાં ચોરને ન પકડી શકું તો હું આગમાં પેસીને બળી મરું. એવી ચોતાની નિશ્ચલ પ્રતિજ્ઞા બજાવીને તે અચ્છ રાજાલવનમાંથી બહાર નીકળ્યો.

પછી ચોરની શોધ કરવા માટે એ, તરબેટાઓમાં, ચોકમાં, સલાઓમાં, આશ્રમોમાં અને દેવમંદિરોમાં વગેરેમાં ભ્રમવા લાગ્યો, અને તેણે સર્વ સ્થાનોમાં ચોતાના વિચાર મણસોને છુપી રીતે અને બહિર રીતે ચોરની શોધ માટે ગોઠવી દીધા. એમ કરતાં કરતાં બાર દિવસ વીતી ગયા છતાં ચોર સંબંધી કંઈ સમાચાર ન મળ્યાં. એમ બેદ પામીને અચ્છ વિચાર કરવા લાગ્યો. જે માણસો વગર વિચાર્યે વેણ કાઢે છે તેઓ આ રીતે દુઃખજનક હાલતમાં

છે ' એમ બાણીને તે ઘસઘસાટ લાંબી ગયો. હવે જ્યારે સવારને વખતે તેની જાંઘ ઓછી થઈ ત્યારે તેની પાસે આવીને પેલો પિશાચી બોલ્યો: હે ભદ્ર ! કોણ છે કે બળે છે ? અચ્ચલ બોલ્યો: બહુ ઘૂંઘાડા કરો. પિશાચી બોલ્યો: મેં જે તારું કામ માથે લીધું છે તેની હકીકત હવે સાંભળ.

આ નગરની પૂર્વ દિશામાં પલ્લવચ્ચ નામનો એક ભગવો-ભાગવત આશ્રમમાં રહે છે. તેને કવિલોકેષ નામે એક સિદ્ધ શિષ્ય-એલો છે. એ ભગવો પોતાના એલાને એકલીને નગરમાં જે કાંઈ ઉત્તમ સારામાં સાડું વસ્ત્ર, રત્ન કે ઘરેલું છે તે બધું ખેંચાવી લે છે. મધરાતે તે શિષ્ય પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ચોરી કરીને પછી નિર્જન રીતે ક્યાં કરે છે અને દિવસે શરીરને સંયમમાં રાખીને ભગવાડપે ભગલાલાઈની પેઠે રહે છે. તે બધું સારું સારું ચોરી લાવે છે તે સઘળું આશ્રમના કુપડાની અંદરના ભાગમાં લોંચરામાં ઘાટેલું રાખે છે અને એ લોંચરામાં જવા માટે ઉપર એક દર બેડું કાઢ્યું કરી રાખેલ છે. આ હકીકત તફન ખરી છે, એમાં કરી શકા કરવા બેડું નથી. એ રીતે ખાત્રીથી કહીને તે પિશાચી એવો આબો હતા તેવો જ પાછો ચાલ્યો ગયો.

આ સહસ્રયોધી અચળ પલ્લુ તુરત જ બળી ગયો અને પોતાની આસપાસ આંખો ફાટીને ભેધ રચી છતાં તેના બેવામાં કશુંય ન આબુ' એથી એને એમ લાગ્યું કે ચોરની એ બધી હકીકત તેને પેલો પિશાચી જ જરૂર જણાવી ગયો છે એટલે તેણે પોતાના સવારનાં કામો બધાં ચતાવી લીધાં. પછી પોતાના કેટલાક નોકરોને સાથે લઈ તે, પેલા પિશાચી જણાવેલ દિશા તરફ આવેલા આશ્રમમાં ગયો. ત્યાં તેણે પિશાચી એવો કહેતો હતો તેવો જ પોતાના ધર્મશાસ્ત્રી નિરૂપણ કરતો એવો ભગવો ભેયો. એ ભગવો અત્યંત શાંત આકૃતિવાળો, ધર્મસારના ઘર બેવો, બલ્લે કે સરસ્વતીનો પ્રવાહ વહેતો હોય તેમ અખંડ વચનોની પરંપરાવડે અનેક કથા, ઉપાખ્યાન, ઉદાહરણો કહેતો ત્યાં ઉપદેશ કરતો હતો તેને ભેધને અચળને વિચાર થયો-અહો ! આ આવી શાંત આકૃતિ ક્યાં અને પેલો અઘર્યું કરવાનો પ્રપંચ ક્યાં ? વળી, કાર્ય અને અકાર્યને ખાત્રીથી સમજાવતી આ કુશળ વાણી ક્યાં અને પેલું પોતાની દુષ્ટબુદ્ધિથી કરેલું ચોરીનું અકાર્ય ક્યાં ? કર્મના પરિણામે સર્વથા અચિંતનીય છે. અને તેથી જ તેનાં કૃણા, પરિણામે-બુદ્ધિની સમજનાં આવી શકેલા નથી. એમ વિચારતા અચળને તે ભગવે બોલાવ્યો: હે મહાંતુભાવ ! આ આસન ચોલાવ, અહીં બેસ. પછી થોડુંક નખીને અચળ આસન ઉપર બેઠો. તેના સાસું ભેધને ભગવો બોલ્યો: હે ભદ્ર ! આમ કેમ ઉદ્વેગવાળો જણાય છે ? સહસ્રયોધી બોલ્યો: હે ભગવન ! અમારી જેવા અશુભલક્ષણોની ભૂતિસમા પગલે પગલે ઉદ્વેગ જ ક્યાં કરે છે, એ માટે કેટલુંક કહેવાય ? પછી અચળના અંગને પગથી માથા સુધી બરાબર ભેધને

ગમતા નથી. એ સાંભળી અચ્છન્ને બોલ્યો: તું જેદ ન પામ, હું તારી ઇચ્છા પાર પાડું છું, પરંતુ તું પશુ મારી રૂચિને પૂરી કરજે એમ કહેતા તેણે છરીને ખેંચીને પોતાના શરીર-માંથી માંસનો લોચો કાપી તેને આપ્યો ‘અહો! આણું’ તો કંઈ દિવસ ખાવા જ નથી મળ્યું.’ એમ કહેતો તે પેલા માંસના લોચાને ખાવા લાગ્યો.

એ રીતે અચ્છન્ને જેમ જેમ પોતાના શરીરમાંથી કાપી કાપીને માંસના ટુકડા આપતો ગયો તેમ તેમ અત્તરિક દવાથી જેમ ભૂખ ઉઘડે તેમ તેની ભૂખ ઉઘડતી ગઈ અને વધવા લાગી. એમ કરતાં કરતાં અચ્છન્ને આણું શરીર ખાલી થઈ ગયું એટલે હવે તેણે પોતાના જીવનની દરકાર કર્યા વિના છેવટે પોતાનું માથું કાપી આપવાનો વિચાર કર્યો અને એને કાપવા પશુ લાગ્યો. એટલામાં એના (અચ્છન્નેના) બળથી સંતોષ પામેલા પેલા પિશાચે તેનો જમણો હાથ પકડ્યો અને તે (પિશાચ) બોલ્યો: હે મહાયશસ્વી! હવે આણું સાહસ કરવાની જરૂર નથી. તું વરદાન માગી લે. એ સાંભળીને અચ્છન્ને ઉત્તર આપ્યો: હે દેવ! મારા ઉપર ક્રૂપા કરો અને આ મારું માથું તમે જરૂર સ્વીકારો, તમારા જેવા અતિથિ મને ફરી ફરીને ક્યાંથી મળશે? આ શરીર વિનાશ તો પામવાનું જ છે એટલે મારી સમજ પ્રમાણે એનો પરના કાર્યમાં ઉપયોગ થવો એ જ સાર છે એમ હું માનું છું; માટે તમે આ કામમાં મને વિઘ્ન ન કરો. અચ્છન્ને પેલા પિશાચને એ રીતે થઈ ગયું; જણાવ્યું છતાંય પિશાચ બોલ્યો કે-હે ભદ્ર! તારા જેવો ઉત્તમ પુરુષ આ પૃથ્વી ઉપરથી અકાળે નાશ ન પામે માટે તું જીવતો રહે અને વર માગી લે. બ્યારે પેલા પિશાચે ફરી ફરીને વર માગવા માટે આશ્રહ આંહુ રાખ્યો ત્યારે અચ્છન્ને બોલ્યો: હે દેવ! મારે શું કામ છે એ બધુંય તું જાણે છે એટલે તને કશું કહેવાનું રહે ખરું? પછી પિશાચ બોલ્યો: ખરી વાત છે, તારું ધારેલું સવારના પહોરમાં થઈ જશે એટલે તું ચોર વિશે બધી હકીકત જાણીને રાખને પ્રણામ કરીને જણાવી શકીશ, માટે હમણાં તું લેશમાત્ર ઉચ્ચાટ કર્યા વિના તારે પોતાને ઘરે જ અને બધી ચિંતાનો ભાર ઉતારીને નિરાતે ઉઠ. હું (પિશાચ) પશુ મારે સ્થાનકે બંધને મારું બાકીનું કામકાજ પતાવી દઉં. અચ્છન્ને કહ્યું: ‘ભલે.’ અને પેલા પિશાચ અલોપ થઈ ગયો.

હવે આ પ્રમાણે વાતચિત થયા પછી અચ્છન્ને પશુ પોતાના ઘર ભણી રવાના થયો, એટલે પોતાના શરીરનું અસાધારણ લાવરૂચ અને વર્ણુ જોયાં અને તેથી તે જેદ પામીને વિચારવા લાગ્યો. હા! હા! પેલા પિશાચે આ મારું શરીર આણું સુંદર અને આણું કરેલું લાગે છે. આ શરીર તે મહાનુભાવના જાપમાં ન આણું, અરેરે હું કેવો પુણ્યહીન છું. હું આ રીતે પરોપકાર કરી ન શક્યો, એમ સંતોષ કરતો કરતો તે પોતાને ઘેર પહોંચ્યો અને સુખશાન્તિમાં પોલી ગયો. ‘હવે તો મારું કામ ગરામર સિદ્ધ થઈ ગયું

બધું રાજભવનમાં લાવવામાં આંચું. એ વખતે મહાજનને યોદ્ધાવવામાં આંચું અને બધો ચોરાઈ માલ તેમને દેખાડવામાં આવ્યો. મહાજનને એમાં કોણું શું છે ? એ બધું એળખી કાઢ્યું. પેલો ભગવો વીલો-લોંકો-પરી ગયો. રાજાએ તેને પૂછ્યું--રે નીચ પાખંડી ! આ બધી શી હકીકત છે ? પોતાની દુષ્ટતાભરેલી પ્રવૃત્તિને આ રીતે યુદ્ધની પહેલી ભેઠને તે સરખાઈ ગયો અને વૂપ રહીને તે ભોંચ જોતરતો નીચે મુખ રાખીને ઝેઠો. તેને એમ લાગ્યું કે--હવે તેમાં બધાં પુણ્ય પરવારી ગયાં છે અને તેના ધ્યાનનો મહિમા પણ તૂટી ગયો છે. તેનો એલો જે વિદ્યાસિદ્ધ હતો તે દુર્જનની પેઠે ફર થઈ ગયો અને હવે એના જીવનની આશા પણ ન રહી. પછી ઉમ શાસનવાળા રાજાએ તેના ઉપર પ્રગલ્ભ કોપ કર્યો અને એ કોપના આવેગને લીધે રાજાએ તે ભગવાને ગઈશા ઉપર બેસાડીને નગરની શેરીએ શેરીએ તરબેટાઓમાં, ચોકોમાં અને ચાચરોમાં તેના નામનો ઢાલ વગાડવતા અને તેની ચોરીની હકીકત યુદ્ધની કરીને ફેરવાવ્યો અને બારે આઠરે માર મરાવીને એને મારી નખાવ્યો. ભગવાને મારી નખાવ્યાની વાત સહસ્રયોધી અચ્ચાલે બાણી તેથી અચ્ચળને ધણી પસ્તાવો થયો. અરે હું આવા મહાપાપનું મૂળ કારણ થયો, મેં તબવીજ ન કરી હોત તો તે ભગવાની આ ચોરીની હકીકત કોણ બાજવાનું હતું ? માટે હું જ બધી રીતે આ બધા અનર્થનો કરનાર છું. કેમકે એક તો એ લિંગો એટલે અમુક સંપ્રદાયનો વેપધારી સાધુ હતો, ખીલું એણે મારાં બધાં શરીરનાં લક્ષણો મને કહી બતાવ્યાં હતાં, મારા ઉપર એને વિશ્વાસ પણ હતો અને મારા તરફ એ પ્રીતિભાવ બતાવતો હતો. તેવી બધી હકીકત બાનમાં લીધા વિના નીતિના માર્ગને ફર રાખીને હું આ શું કરી ઝેઠો ? અને આણું અકૃત્ય કરવાને મેં શા માટે પ્રવૃત્તિ કરી ? હાય ! હાય ! લોકોમાં કહેછું છે કે “ જે કામ ઘણા લોકોનું હોય અથવા જે કામને ઘણા લોકો જ ભેગા બળીને સાધી શકતા હોય એવા કામમાં એક માણસે બાજવા છતાંય પ્રગટપણે ન યોદ્ધાનું ભેઠએ. ” આ લૌકિક વાત પણ મને મારાં અતિપાપનો ઉદય થવાથી એ સમયે યાદ ન આવી. આ લોકોનો તુલ્ય હતો સરે માટે લોકો લાગે અપકાર્ય કરવા પણ તૈયાર થાય છે પરંતુ એ અપકાર્યેની લીધે જે અનિષ્ટ પરિણામ આવે છે તે વિશે દરકાર કરતા નથી, માટે મેં આ ચોરની બાળ મેળવીને ખરેખર અધિચારી કહ્યું છે તેથી હવે મારે એવું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું ભેઠએ અને હું આગમાં પડું કે પાણીમાં ખૂડી મરું તો જ એ પ્રાયશ્ચિત્ત થઈ શકે.

એ રીતે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે નિશ્ચય કરીને તે સહસ્રયોધી અચ્ચળ કોઈને પણ પોતાની કરી વાત કર્યાં સિવાય મધરાતે ઘરમાંથી બહાર નીકળી ગયો અને એકાંતમાં આવેલા કોઈ સીમાસના નેસમાં ગયો. ત્યાં જઈને તે પોતાને બળી મરવા માટે લાકડાં ભેગા કર્યાં લાગ્યો. એણે બનબનર એ વખતે ધ્યાનમાં રહેલા એક તપસ્વીને ભેળો. એ તપસ્વી

પેલો ભગવો બોલ્યો: હે મહાભાગ્યવાળા ! એવું ન બોલ, તારાં શરીરમાં બધા પ્રકારનાં સારાં સામુદ્રિક લક્ષણો જણાય છે તેથી એવું શા માટે કહે છે ? સામુદ્રિકશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે- નાભિ, સ્વર અને સ્તંભ એ ત્રણે ગંભીર હોય તો શુભકર છે. છાતી, કપાળ અને વદન એ ત્રણે વિશાળ-ભરાવદાર હોય તો શુભ કરે છે. વક્ત્ર્યથળ, કાખ, નખ, નાશિકા, મુખ અને હડિયો એ છએ ઉત્તત-ભાંચા-હોય તો શુભકર છે. જનનેદ્રિય, પીઠ, ડોક અને બન્ને બાંધો એ ચારે ટુંકા હોય તો શુભકર છે. આંખના ખૂણા, પગ, હાથ, તાળવું, નીચેનો હોઠ, જીભ અને નખો એ સાતે અંગો યતાં હોય તો મુખ આપનારાં છે. એ બધાં સામુદ્રિકશાસ્ત્રમાં બતાવેલાં શરીરનાં સુલક્ષણો છે. અને એ બધાં સંપૂર્ણપણે કૌંઠ પ્રકારના દોષ વિના તમારા શરીરમાં દેખાય છે.

અચલ બોલ્યો: બાકી બીજું તો કીક' પરંતુ હે ભગવન ! મારું આશુખ્ય લાંબું છે કે નહિ ? એ સાંભળીને પેલા ભાગવતે-ભાગવાએ-તેની હથેળી બેઠ અને કહ્યું: હે મહાત્મા ! તારું આશુખ્ય ઘણું લાંબું છે. એ વિશે પણ સામુદ્રિકશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

ટચલી આંગળીના મૂળ પાસેથી નીકળતી રેખા પ્રદેશિની અને વચલી આંગળીના વચલી ભાગ સુધી ચાલી જાય તો તે વધારે આશુખ્યની સૂચક છે અને તે જેની જેટલી ઓછી હોય તેટલું તેનું આશુખ્ય ઓછું જાણવું.

આ રીતે વાતચીતમાં થોડા સમય ગાળીને અને પેલા પિશાચે જે બધાં નિશાનો બતાવેલાં તે તમામની ખાત્રી કરીને અચલે પોતાને સ્થાને ગયો. પછી રાખએ તેને બોલાવ્યો. તેણે રાખ પાસે જઈ પ્રણામ કર્યા. રાખએ તેને આદર આપીને પૂછ્યું: હવે પેલો ચૈર પકડાયો કે નહિ ? તે વિશે વાત કર. ત્યાર પછી રાખને ઓઠાંતમાં લઈ જઈને અચલે ચૈર વિશે જે વાત સાંભળી હતી અને પોતે જેની ખાત્રી કરી હતી તે બધી વાત જેવી જની હતી તેવી કહી સંભળાવી. રાખ બોલ્યો: જેની ખાત્રી શી છે ? અચળ બોલ્યો કે--દેવ ! તે ભગવાની પથારી નીચે લોંચરામાં બધી ચૈરીનો માલ તેણે રાખેલો છે. ત્યારપછી ' પોતાનું માથું ઢાંચે છે ' એવું બહાણું બતાવીને રાખએ સભાને બરખાસ્ત કરી દીધી, અને પોતે જઈને પથારીમાં પોલ્યો. સભાની માથાની પીઠ મટી જાય એ માટે અનેક ઉપાયો શરૂ થયા; કચો ફેર ન પડવાથી મંત્રવાદીઓને બોલાવ્યા, મટી જાય એ માટે અનેક ઉપાયો શરૂ થયા; કચો ફેર ન પડવાથી તેઓ પણ તેઓએ આવીને માંત્રિક ઉપચારો કર્યા છતાં પીઠમાં કચો ફેર ન પડવાથી તેઓ પણ જેવા બાળ્યા હતા તેવા જ પાછા ગયા. પછી રાખએ તે ભગવાને તેડાવ્યો. તે આવતાં આદરપૂર્વક આસન આપ્યું અને તેની સાથે વાતચીત શરૂ કરી. આ તરફ માણસોને ઓકલોને ઓના આશ્રમને બોલાવ્યો. તેમાંથી બધા ચૈરાઈ માલ મળી આવ્યો. એ

મરણ સ્વીકાર. જે મનુષ્ય જીવન સુધી સદ્ધ્યાનમાં જ પોતાની ભતને સ્થાપિત કરીને પ્રયત્ન તપ કરીને કંઠેની હણી નાંખે છે, ધગધગતા ઉનાળામાં આતાપના લઈને કે સૂર્યના બળતા તેજવાળા કિરણોદ્વાસ પોતાની ભતને તપાવીને કંઠેની દૂર કરે છે. વળી, જો જ પ્રકારે કંઠકંઠતા શિયાળામાં ચાલતી ઠંડી હવામાં ઠંડીને સહન કરીને કંઠેની દૂર કરે છે તે મનુષ્યનું મરણ સુમરણ કહેવાય.

હે ભદ્ર ! જોમ છે માટે તને ખરેખર કંઈ વૈરાગ્ય જ આન્યો હોય તો તું ઉપપણે ધર્મનું આચરણ કર. જો રીતે અને (પારધીને) સુનિષ્ઠે સમજાવ્યો એટલે મેં શ્રમણનું યત લીધું અને ત્યારથી આ પ્રમાણે બીજાથી ન આચરી શકાય એવા કઠોરમાં કઠોર કષ્ટો સહીને મારા આત્માને લાવિત કરતો રહું છું.

આ હકીકતને ખરાબર સાંભળીને પેલા અચલને જોમ થયું કે—આ પારધીનો અને મારો જોમ બન્નેનો રાજ એક સરખો છે, માટે જે ઔષધ એણે (પારધીએ) લીધું છે તે જ મારે માટે (અચલને માટે) પણ પૂરતું છે જોમ માનીને અચળે પણ કીકા લીધી. કઠોર તપ, ક્રિયા અને સંયમની આસપાસ કરતો હું જામ, નમર અને ખાણીથી સુશોભિત એવી આ પૃથ્વીના વિશાળ પટ પર વિહાર કરવા લાગ્યો. વળી, એવું કોઈ કંઠમાં કંઠમાં ખાસ તપ પણ બાકી નથી રહ્યું કે જે તપને આ અચળે કહ્યું ન હોય. એવું કોઈ સૂત્ર પણ બાકી નથી રહ્યું કે જે સૂત્રને આ અચળ સારી રીતે સ્પષ્ટપણે સમજ્યો ન હોય ? ભારે અદૃઢાસ કરનારા એટલે ખડખડાટ હસનારા વૈતાલોને લીધે અને ઠઠ એવા અવાજ કરનારી શકલોને લીધે જે જે ભયાનક મસાણો છે તેમાંનું એવું એક પણ બાકી નથી કે જ્યાં અચળ ન રહ્યો હોય અને એવાં જ ભૂતનાં સ્થાનોમાં પણ એવું એકે બાકી નથી કે જેને અચળે પોતાનું રહેણાં ન બનાવ્યું હોય.

આ પ્રકારે ઉત્તમોત્તમ તપની આરાધના, સત્ય યતની સાધના, શૌચની એટલે આંતરપવિત્રતાની સાધના, અને જો બધાંને લીધે આત્મવીર્યનો ઉલ્લાસ થવાથી તે અચળને અનેક પ્રકારની મોટી મોટી ખાસ લખિયો ઉત્પન્ન થઈ. જેમ સૂર્ય ફેણ ઉપરના રત્નને લીધે, સિંહ પોતાની યાજના બચાવે લીધે, હાથી ફાળેવા પોણા પોતાનાં જે હાંસુઓને લીધે લોકોને પ્રસાદ અને ઠર ઉપભવે છે તેમ જો અચળ સુનિ મહાસુભાવ પોતાને મળેલી અનેક લખિયોને લીધે લોકોને પ્રસાદ અને લય ઉપભવતો તે વખતે ભારે પ્રસિદ્ધિને પામ્યો.

હવે કોઈ એક દિવસે નિર્ભરપુરીથી કેટલાક તપસ્વીઓ ત્યાં સુનિ અચળ છે તે જાણ્યો આન્યો, આવેલા તપસ્વીઓએ અચળને વંદન કહ્યું અને તેમની સંયમસાધના

ત્યાં એકાંતમાં રહેતો હતો અને એક જ પગ ઉપર શરીરનો બધો ભાર ટેકવીને બિથો હતો તથા એનાં હૃદયથી વગરનાં નેત્રો સૂર્યમંડળની સાથે તેણે તાકી રાખેલાં હતાં. એ તપસ્વીને જોઈને અચળને એમ થયું કે મરવું તો સ્વાયત્ત છે જ; પરંતુ આ મુનિને પૂછી લઉં કે તે આ જાતનું કષ્ટ શા માટે સહી રહ્યો છે? એમ ધારીને અચળ તેની પાસે ગયો અને તેને પગે પડ્યો. પ્રભુત્વ કરીને તે એ મુનિની સેવા કરવા લાગ્યો. થોડીકવાર પછી ધ્યાન પૂરું થયું એટલે તે અચળે પેલા મુનિને પૂછ્યું; “હે ભગવન્! તમે શા માટે આ રીતે તમારા આત્માને સંતાપ આપો છો?” મુનિ જોલ્યા.

એકાદ રોગવિના કોઈ મૂઠ માણસ પણ વિરચન, ઔષધ અને વિશેષણ વગેરે લેવાનું પસંદ ન કરે. તેમ પોતાની જાત ભારે પાપનાં ભારથી ભારે થયેલી ન હોય તો કોઈ પણ માણસ આવી જાતની કષ્ટ ક્રિયા ન સહન કરે. તો હે ભદ્ર! મારી આ કષ્ટક્રિયાનું ઉપર જણાવ્યું તે કારણ છે. અચળ જોલ્યો: હે ભગવન્! તમારું સાચું વૃત્તાંત સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં તમારી પાસેથી સાંભળવા ઈચ્છું છું. મુનિ જોલ્યા-તારી ઈચ્છા છે તો સાંભળ-કાંકેદી નગરીમાં વાણુસીહ નામનો હું પારધી હતો. એક વાર મારા ઠાકોર (રાજા) સાથે શિકાર કરવા ગયો. ત્યાં જઈને મારા ઠાકોરના કહેવાથી હરણાંને ભેગાં કરવા માટે મેં પંચમસ્વરવાણું ગીત ગાવું શરૂ કર્યું. મારું એ ગીત સાંભળતાં હરણાંને આનંદ થયો અને આંખ વીંચીને બાણે જીંઘતા ન હોય એ રીતે બધાં હરણાં પાસે ને પાસે આવવા લાગ્યાં. બરાબર એ વખતે ઝાઝના થડની પાછળ સંતાઈ રહેલા એ ઠાકોરે કાન સુધી જોંવીને એ હરણાંની સાથે બાણ ફેંક્યું. એ બાણથી પ્રસવકાળની પાસે આવેલી એક ગાભણી હરણી વિંધાઈ ગઈ. બાણ વાગતાં ભારે પીડા થવાથી તેનું પેટ ચિરાઈ ગયું, તેનો ગર્ભ દૂર પડીને તરફડવા લાગ્યો અને એ દુઃખભર્યું રહી ‘ધબ’ હઈને જમીન ઉપર પડી ગઈ. હવે તે હરણીની આવા પ્રકારની ભારે દુઃખમય વિવશ કથા જોઈને મારા (પારધિના) મનમાં કષ્ટાંત આવી. મને લાગ્યું કે આ અકાર્યનું-પાપકાર્યનું-ખરું કારણ તો હું જ બન્યો છું એથી મને મારી જાત ઉપર વિશેષ શુલ્કો આંચો. પછી બાણ સહિત ધતુધ્યને મરડી નાંખીને હું ભૃગુપાત કરીને મરવા માટે વેગથી એક પહોંડ તરફ દોડ્યો. પેલો ઠાકોર મને રોકી ન શક્યો અને વિલગ થઈને ત્યાંથી પાછો ફર્યો. હું વળી પહોંડના શિખર ઉપર ચડીને ત્યાંથી મારી જાતને નીચે પાડતો હતો તેવામાં એ જ પહોંડ ઉપર ધ્યાન ધરતા ચડીને ત્યાંથી મારી જાતને નીચે પાડતો હતો તેવામાં એ જ પહોંડ ઉપર ધ્યાન ધરતા એક ચારણશ્રમણે મને તેમ કરતો જાણ્યો અને એ જાણત સમજણ પાડી; જેમકે:—

હે ભદ્ર! તું તારી જાતનો આ રીતે અશંકપણે નાશ કરવા ઈચ્છે છે અને તે વિશે બધી તૈયારી પણ કરી લીધી છે તો પછી તું તેનો નાશ એવી રીતે કર કે જે નાશ કોઈ રીતે સફળ થાય, તારું સુમરણ થાય. અર્થાત જન્માંતરમાં તું સુભગ થા, એવી જાતનું

કેવળજ્ઞાનદાતા ત્રણ લોકોને બેનારા એવા દેવને માનતા નથી તેઓમાં પણ સુશુભો કેમ સંભવી શકે? આ બાતની ગંભીર તત્ત્વોથી ભરેલી અચ્ચ સુનિની વાણી સાંભળીને લાજને લીધે થોડી આંખો મીચી ગયેલો અર્થાત્ ચરમાઈ ગયેલો એવો રાજા બોલ્યો.

હે ભગવન્! તમે જે પ્રમાણે આદેશ કરો તે પ્રમાણે જ હું અવશ્ય કરવાનો છું એમ મારે મનોબિલાષ છે, ફક્ત વાત એમ છે કે કોઈ પણ નિમિત્તને લીધે મારા રાજ્યના સારભૂત હાથીઓને અકાળે કોપેલો ચમરાજ આવી બધ છે અને તે બોધને હું વિશેષ આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયો છું, તેથી મહેલમાં, વનમાં, શયનમાં, આસનમાં, ભૂખ્યો હોઈ કે જરેલો હોઈ, એકાંત જગ્યામાં, અરણ્યમાં, દિવસે કે રાત્રે એ રીતે કોઈ પણ સ્થળે કાલે મને જરા પણ શાંતિ નથી વળતી, તેથી હે ભગવન્! મારા ઉપર કૃપા કરીને એ હાથીઓને મરવાતું દુર્નિમિત્ત અને તેને શાંત કરવાનો ઉપાય મને જરૂર બતાવો. એમ દરવાથી મારી બધી આપહાઓનો પાર આવી જશે અને હું ઉદ્દેગ વગરનો થઈને તમારા ચરણ-કમળની આરાધના કરી શકીશ. સાધુ અચ્ચ બોલ્યા હે મહારાજ! વણા સમય પહેલાં કરેલું દુષ્કૃત હલ સુધી પણ લોહાયેલા શલ્યની પેટે મને ખટકતું ગયું નથી ત્યાં વળી એલું બીલું દુષ્કૃત કરવા શા માટે તૈયાર થાઉં? અને ધારા કે એલું દુષ્કૃત હું કરું તો તેથી લાભ પણ શું થવાનો છે? રાજા બોલ્યો: હે ભગવન્! તમે એમ ન બોલો, તમારા ચરણની છાયામાં આવેલા આ જનની ઉપેક્ષા કરવી યોગ્ય નથી. વળી, મેં મારું દુઃખ સહવા માટે હરિ, હર, સૂર્ય, છુદ્, ચંદ્રી, ગણેશ વગેરે અનેક પ્રકારના દેવોની લાંબા સમય સુધી આરાધના કરી, સ્તુતિ કરી અને વિવિધ પૂજાઓ પણ કરી છતાં મારું દુઃખ લેશમાત્ર ઓછું થયું નથી, એથી મને એમ થયું છે કે એ દેવોની આરાધના, સ્તુતિ અને પૂજા કર્યાથી શું સરે? જે કાર્ય એ દેવોની પૂજા કર્યા છતાં સધાયું નથી તે કાર્ય તમારાથી સિદ્ધ કરી શકાય તો હું છત્તું ત્યાં સુધી તમારા જૈન શાસનને સ્વીકાર કરું. જે દેવોની પૂજા-અર્ચના કર્યાથી આ લોકોનું તુચ્છ કાર્ય પણ સિદ્ધ ન થઈ શકે તે દેવો પરલોકનાં ભારે કાર્યનો નિર્વાહ કરી શકે એટલે પરલોકના કાર્યને પાર પાડી શકે એ બાબત શ્રદ્ધા થવી સંભવિત નથી. આવી મારી માન્યતા સ્થિર થયેલી છે એટલે હે ભગવન્! તમે સંકલ્પ વિકલ્પને તણ દઈને મારું ધાયું કરી આપો. આ પ્રમાણે રાજાએ કહ્યું. પછી તેનો નિશ્ચય બાબીને એ અચ્ચ સુનિ બોલ્યા-હે રાજા! જૈન શાસનને છવતાં સુધી સ્વીકારવાનો તારો અહર નિશ્ચય હોય તો હું તારા હાથીઓ સાથે થઈ બધ એવો આ એક ઉપાય બતાવું છું કે સાચા સાધુનાં ચરણને પગાળીને તે પગાળતું પાણી તારા માંદા હાથીઓ ઉપર છાંટ અને રાગ-રાક્ષસના પંખમાં સપડાયેલા તારા હાથી-ઓને બચાવ, રાજા બોલ્યા-હે ભગવન્! તમારા કરતાં વળી અહીં બીજા સારા સાધુ મને કોણ મળી શકશે? એમ કહીને રાજાએ એ અચ્ચ સાધુના ચરણની જ પગાળ લઈને

અને વિહારના સમાચાર પૂછ્યા. તે તપસ્વીઓ ધોલ્યા : તે નગરમાં રાજ રામચંદ્ર રાજ્ય કરે છે અને એ શાસનનો વિરોધી છે તથા એના મનમાં પરતીર્થિક લોકોએ શાસન પ્રત્યે દ્વેષ ઉપભવ્યો છે એથી એ શ્રમણસંઘની સાથે ચારી રીતે વર્તેલો નથી. આ સાંભળીને શાસનની થતી હેલનાને નહીં સહી શકેલો એ અચળ મુનિ નિર્ભરપુરી તરફ ગયો. ત્યાં જઈને એ પુષ્પાવતંસ નામના ઉદ્યાનમાં ઉતર્યો.

એ વખતે તે રામચંદ્ર રાજના હાથીઓ કોઈ જાદુ રાજમાં સંપડાયા હતા. એ રાજને મટાડવા રાજાએ અનેક પ્રકારનાં ઔષધોના પ્રયોગો કર્યા, જાતજાતના દેવોની પૂજાઓ કરી જોઈ, લાખો હોમો પણ કરી જોયા, નવે ગ્રહોને નૈવેદ્ય ધરીને તૃપ્ત પણ કર્યા અને અનેક પુરાહિતો પાસે શાંતિપાઠ કરાવ્યા છતાં હાથીઓનો એ રાજ જરા પણ ન હઠ્યો અને ઊલટું હંમેશાં બે ચાર પાંચ હાથીઓ મરવા લાગ્યા. આ જોઈને રાજાને ભારે ચિંતા થઈ. એ વખતે કોઈ માણસે અહીં અચળ મુનિ આવ્યાના સમાચાર રાજને કહ્યા. તે સાંભળીને રાજા ખૂબ સંતોષ પામ્યો અને “જેમ પહેલાં મને ચોરની હકીકત કહી તેને પકડી આપ્યો હતો તેમ આ વખતે પણ આ અચળ મુનિ હાથીઓમાં ચાલતા રાજાનું નિદાન પણ જણાવશે અને તેનો ઉપાય બતાવશે.” એમ મનમાં ચિંતવતો રાજા એ અચળ મુનિ પાસે ગયો. તેને સ્નેહપૂર્વક વંદન કરીને એ તેની સામે જમીન ઉપર બેઠો. તે અચળ મુનિએ પણ પ્રસાદમય વચનોની ચોજનાવાળી અને સુંદર શુક્તિઓથી ગૌરવવાળી ધર્મકથા રાજાને કહેવા માંડી, જેમકે;

જે કામ પુરુષના પૌરુષથી સાધી શકેલું નથી, બુદ્ધિબળથી પણ પાર પાડી શકાતું નથી તથા જે વસ્તુ આખા જગતમાં મળવી કઠણ છે તે બધું જ એક ધર્મના પ્રભાવથી સિદ્ધ થઈ શકે છે. વળી, હે નરવર ! તમારી જેવા ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરતા હોય અને ચારે આશ્રમે તરફ હંમેશાં સમાન દૃષ્ટિ રાખતા હોય તો તેથી તમારો જય થાય છે.

જે રાજ ન્યાયથી પ્રભુઓનું પાલન કરતો હોય અને બધા આશ્રમે તરફ એક સમાન દૃષ્ટિ રાખતો હોય તો તે રાજ તેમજ કરેલ સુકૃતનો છઠ્ઠો ભાગ મેળવે છે. રાજની નજર કોઈના શુભ પ્રકર્ષ તરફ હોય તો પણ એવું કોઈ પુણ્ય નથી કે જેને તે ઉપાઈ ન શકે, એ તદ્દન સાધારણ હકીકત છે. વળી જાય તે કોઈ સંપ્રદાયના દિગ્ગીઓ-વેષધારી સાધુઓ અને ચોતાના નોકરો તરફ તેમના શુભ અને અવશુભને અનુસારે રાજ તેમની કદર કરે તો તેઓ શુભ તરફ જરૂર વધારે અભિમુખતા પામે એ શંકા વિનાની હકીકત છે. હે નરવર ! જ્યાં દયા નથી ત્યાં સુશુભ મજબૂતપણે કેમ સંભવી શકે ? એ જ રીતે જેઓ અઠાઈ દોષ વગરના, દેવ-દાનવોએ તથા આખા જગતે પૂજેલા અને નિર્મળ

મહાત્માએ અસાધારણ એવા શ્રમણુ વ્રતનો સ્વીકાર કર્યો. પછી શુકલાધ્યાનની પાયરીએ ઉપર ચઢતા એ મહાત્માએ ધ્યાનાગ્નિવટે ઘાવી કર્મરૂપ વૃક્ષને મૂળમાંથી બાળી નાખ્યું અને ત્રણ લોકોનો સમસ્તપણે પ્રકાશ કરતું એવું કેવળજ્ઞાન થયું. પછી તે કેવળજ્ઞાની મહાત્મા સિંહાસન ઉપર બેઠા, તેમનાં ઉપર ત્રણ સ્વેત છત્રો ધરવામાં આવ્યાં અને તેમના શરીર કરતાં બારગણો. ઊંચો એવા અશોકતરુ-અમરવૃક્ષ-ની છાયા નીચે એ શોભાયમાન સુનિ કે જેમની આસપાસ ધોળાં ચામરા વીંળતાં હતાં અને આગળ ફૂલોના પગર પૂર્યાં હતા તથા ગાઢ અંધારાને દૂર કરી નાખે એવું અને જેનાં કિરણો ચારે દિશામાં ફેલાઈ ગયાં છે એવું નિર્મળ જ્ઞાનંડળ તેના સુખની આસપાસ જગારા મારતું હતું. આ સુનિએ કોઈથી પણ ન છુટી શકાય એવા અંતરંગ દુર્લભ શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવ્યો છે એવું સૂચિત કરવાને બાજુ તેમની પાસે કેવો દુર્દુર્ભિનો નાહ કરતા હતા. એવા અતિશય મહિમાવાળા એ કેવલી સુનિ સર્વજ્ઞાને અનુસરતી એવી દિવ્ય વાણીવટે લોકોના મોહને દૂર કરતા હતા. એ રીતે એ કેવલી સુનિએ સુમતિના માર્ગને પ્રગટ કર્યો, અનેક લઘુ છવોને પ્રતિભાષ આપ્યો અને એ રીતે લાંબા વખત સુધી આ ભૂમિપટ ઉપર સ્થળે સ્થળે વિહાર કરીને એ સુનિ શિવસુખરૂપ મોક્ષમાર્ગને પામ્યા. એ પ્રમાણે કલ્પવૃક્ષના કરતાં ય અધિક ઉત્તમ ફળને આપનારી એવી શાસનની પ્રજાવના કરીને એ સુનિ પોતે તરી ગયા અને બીજાને પણ તારી ગયા. વળી બધા લોકો સ્વાર્થ માટે પ્રયત્ન કરે જ છે, એથી પરલોકમાં કયો શુભ ખેંચી શકાય છે, મેળવી શકાય છે ! માટે ખરી રીતે પરાપકાર જ કરવા લાયક છે અને તે પરાપકાર પણ બીજાને દાન દેવાની અપેક્ષાએ અતિવ્યુત્ક્ર છે એટલે પરાપકાર કરતાં બીજાને દાન દેવું એ ઉત્તમ છે. અરિહંતોએ કહેલાં સદ્ધર્મનાં રહસ્યોને બીજા પાસે જણાવવા એ વળી વિશેષ ઉત્તમ પરાપકાર છે એમ કહેણું છે અને ધર્મના રહસ્યો પણ પ્રજાવના વિના બીજા મનુષ્યના હૃદયમાં ઠરતી શકતાં નથી એટલે ઉત્તમોત્તમ પરાપકાર પણ પ્રજાવના વિના કરી શકતો નથી માટે શાસનની પ્રજાવના કરનારા સિવાય બીજો કોઈ આ ભૂમંડળમાં ખરો પરાપકારી નથી માટે જ આ કથામાં ચારિત્રધર સુનિરાલે પણ કહેલા સમ્યક્ પ્રયત્નની કથા કહેલી છે. એ પ્રમાણે બધી જાતની માયાથી રહિત, જગતમાં હિતકર એવા મહામૂલ્યા સમ્યક્ત્વ રત્ન વિશે આ પ્રકારે લાંબી લાંબી કથાઓ કહેલી છે જેનાં હૃદયમાં એવું નિષ્પાપ સમ્યક્ત્વ હમેશાં અચળ રહે છે તેને દારિદ્ર્યના ઉપદ્રવનો ભય ક્યાંથી જ હોય ? અર્થાત્ ન જ હોય.

એ પ્રકારે શ્રી કથારત્ન કોશમાં આઠમા આવાર સંખ્યે
નવમા અવળ કથાનક દ્વારા સમ્યક્ત્વ પદ સમાપ્ત.

જેમ સાધુએ કહ્યું હતું તેમ બધું કયું. એમ કરવાથી જેમ અમૃતથી હણાયેલું વિષ નાશી જાય, જેમ સૂર્યનાં કિરણોથી રોકાયેલું અંધારું ભાગી જાય તેમ રાજાના હાથીઓના ટાળામાંથી એ રોગ તુરતજ વેગથી નાશી જાયો. પછી સંતોષ પામેલા રાજાએ હાથ ભેડીને સાધુને કહ્યું—હે ભગવન્! આ મારા હાથીઓને જે ભયંકર વ્યાધિ લાગુ પડયો હતો તેવું શું કારણ? એ બાબત આપ કૃપા કરીને કહો. સુનિ જોલ્યો : રાજા પહેલાં તમે જે પેલા ભગવા સુનિનો વધ કરાવ્યો તે મરીને રાક્ષસદેવતાની યોનિ પામ્યો છે. તે તારી સાથેતું એ પૂર્વજું વૈર સંભારીને પહેલાં તો તને જ દુઃખી કરવા તત્પર થયો, પરંતુ તારા શરીર ઉપર એ રાક્ષસદેવનું કથુબ આવી ચકચું નહીં તેથી તેણે તને દુઃખી કરવા તે તારા હાથીઓને મારવા લાગ્યો. રાજાએ સુનિએ કહેલી યથાર્થ હકીકતને બાણીને નગરીમાં બધાં સ્થળોમાં ઢોલ વગાડવીને આ બાબતની જોખણા કરાવી કે—જૈન શાસન જ ઉત્તમોત્તમ છે, મંગલરૂપ અને વિશાળ મહિમાવાળું છે તથા આ લોક અને પરલોકના બધા વિવિધ વ્યાધિઓનું એ ઉત્તમ ઓસર છે. આ મારા રાજ્યમાં જે કોઈ માનવી એ જૈન શાસનનો થોડો પણ અવલુંવાદ બોલશે, તેના તરફ પક્ષપાત નહીં રાખે વા તેનું બહુમાન નહીં બળવે તે આ લોકમાં અને પરલોકમાં ચોક્કસ સબને પાત્ર થશે. લોકોને એ રીતે જણાવીને તે મહાત્મા રાજા જૈનધર્મમાં એટલો બધો અનુરક્ત થયો કે એથી એ રાજા શ્રેષ્ઠિકની જેવી પ્રતિષ્ઠાને પામ્યો.

અમલ સુનિએ પણ જૈન તીર્થની આવી ઉત્તમ પ્રકારની પ્રભાવના કરીને તીર્થંકર નામગોત્ર કર્મને સારી રીતે ઉપાજન કયું. ત્યાર પછી તે અમલ સુનિ મરણ પામીને સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમાં દેવ થયો અને ત્યાંથી પણ મરણ પામીને એ, જ્યાં નિરંતર જિનો, બળદેવો, વાસુદેવો અને ચક્રવર્તીઓ અવતાર ધારણ કરે છે એવા મહાવિદેહ નામના ક્ષેત્રમાં વચ્છા નામના વિજયમાં આવેલી સિરિજયપુરી નામની નગરીમાં રાજા પુરંદરજીએ ત્યાં તેની રાણી સુદંસણાને ચૌદ સ્વપ્નો આપ્યાં અને તેથી કોઈ તીર્થંકર થનારો જીવ ગર્ભમાં આવશે એવી સૂચના મળ્યા પછી, એ રાણીની કૃપમાં ગર્ભપણે આવ્યો અને યોગ્ય સમયે એનો જન્મ થયો. જન્મ વખતે એ બાળકને મેરુશિખર ઉપર લઈ બંધને દેવો તથા દાનવોએ તેનો જન્મભોષક મહોત્સવ કર્યો. સારું સુહૃદ આવતાં એનું નામ જયશિખર પાડ્યું અને એ રીતે તે મહાત્મા તરુણ અવસ્થા પામ્યા પછી પણ વિવાહ ન કર્યો, મનોહર રાજ્યશ્રીને પણ ન લોગવી, કિન્તુ જે લોકો દરિદ્ર અને દુઃખી હતા તેમને તેણે વાર્ષિક દાન આપ્યું અને લોકાંતિક દેવોના હિતોપદેશથી એનો ઉત્સાહ સવિશેષ વધતાં તેણે દીક્ષા સ્વીકારવાનો સંકલ્પ કર્યો. એ મહાત્માની દીક્ષા વેલાનો ઉત્તમ મહોત્સવ બત્રીશ ઇંદ્રોએ કર્યો. દીક્ષાના ઉત્સવ સમયે એક જ સ્થળે મનુષ્યો, દેવો અને દાનવો ભેગા થયેલા એથી બાણે કે ત્રણ બળતને એકે બળતરૂપ કરતા એ

શ્રી હવં શબ્દોને ત્યાં પુત્ર જન્મ જાને તેમણું દિવિવિત્ર ગણે પ્રમાણ

શ્રી હર્ષ રાજવીને ત્યાં પુત્ર જન્મ અને તેમનું સ્વિવિગ્રહ ચાટી રાખીને

એ નગરમાં સિરિહરિસ-શ્રીહર્ષ નામે પોતાના સ્વજનોને ચાર ધનનો વરસાદ
વરસાવનાર એક રાજા છે. એ રાજાએ પોતે ઉત્કટ પરાક્રમથી શત્રુના હથોળે હાથી નાખ્યાં
છે અને એથી એ યજ્ઞમાં શ્રીકૃષ્ણથી પણ અદિશાયો છે. તેને કમલકેસોના નામે એક શાહી છે.
એ રાજાના આખા યજ્ઞતપ્તરમાં એક પુત્ર થયો. પુત્રના જન્મથી રાજા યજ્ઞને એ રાજાએ
એ રાજાને એ શાહીની કુદીથી એક પુત્ર થયો. નગરમાં સ્ત્રીઓના ટોળાં આવવા લાગ્યાં,
માણસોને ઘણું ધન ખાતીને રાજા રાજા કરી દીધા. નગરમાં સ્ત્રીઓના ટોળાં આવવા લાગ્યાં,
લેલખાનામાં બંધીવાન કરેલાને છોડી મૂકવામાં આવ્યા, અને દેવળમાં દેવાની, સુકુંની,
કૃષ્ણની અને ધનવન્તપ્રેતની પૂજાઓ થવા લાગી. પુરોહિતો જટ જટ શાંતિકર્મ કરવા
લાગ્યા. નવા અવતરેલ પુત્રની રક્ષા માટે બાધા-આખરીઓ હેવાવા લાગી, ઘરના બારણા
પાસે સાથીઓ પૂરાવા લાગ્યા અને સમગ્ર રાજસોકની પ્રાર્થનાઓ પૂરી કરવામાં આવી.
સારા વેશવાળા છટો અને વડો રાજાજવન પાસે બેઠા અને ગીતના નાદથી તથા
વાળની તલનાઓથી આકાશ પૂરણ ગયું હતું, એવું એ નગર પુત્રજન્મ વખતે શોભતું
હતું ને ભણે કે એ નગર ઉપજેલું નિવૃત્તિનું નિધાન ન હોય અથવા બધી લક્ષ્મીથી
ભરપૂર એવું સુંદર ન હોય ?

જો પ્રકારે તે રાજ્યને પુત્રના જન્મને લીધે નગરવાસીઓનો હર્ષ વધારે એવું સુંદર વધારાનું સર્વ પ્રકારના આકર સાથે કરાવ્યું. વખત આવતાં તે પુત્રનું નામ કીર્તિવંશ પાડ્યું અને લણવાની ઉચિત વયમાં આવતાં તે પુત્રને કળાચાર્ય પાસે રાખી પુરુષની બધી કલાઓ શિખણવી લીધી. જો પુત્રને સુવશનપદે બેસારી રાજ પોતે ચતુરંગી સેના સાથે યોદ્ધા ઘટાટોપ કરીને દિલ્લિબજની સામ્રાજ્યે નિકળ્યો. સૌવીરદેશ, કૌસલદેશ, કુશાવર્ત-દેશ, કાશીદેશ અને બંગાળ વગેરે દેશોના રાજાઓના કિલ્લાના માર્ગો ભાંગી નાખીને જો રાજાએ એમના ઉપર પોતાની આજુ વર્તાવી અને વિવિધ એળવટો એ રાજા અનુક્રમે કામરુ દેશના સીમાક્ષત્રાં આવી પહોંચ્યો અને તે કામરુ દેશના રાજા પાસે પોતાનો દૃઢ એકલી કહેવરાવ્યું કે કાં તો મારી તાબેદારી સ્વીકાર અથવા દેશને છોડીને ચાલ્યો જા અથવા લડવા તૈયાર થા. એ બતલું ફતલું કહેલું સાંભળીને એ કામરુ દેશનો રાજા કુપિત

— પંચ નમસ્કાર વિશે શ્રી દેવનૃપતું કથાનક —

(કથાનક ૧૦ મું.)

૨૧ સ્થિતિવાળા સ્થિર વૃત્તિવાળો પુરુષ હોય છતાં તે, પાંચ નમસ્કાર તરફ વિશેષ ભક્તિ રાખતો હોય તો જ 'ચોતાતું' પરમ વાંછિત પામી શકે છે. અરિહંતો, સિદ્ધો, સૂરિઓ, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ એ પાંચ પરમેશ્વરો છે અને એમને નમન કરવું તે નમસ્કાર કહેવાય અર્થાત્ ઉક્ત પાંચ પરમેશ્વરોને નમન કરવું તે પંચ નમસ્કાર કહેવાય. એ પાંચ પરમેશ્વરોને આદર-વિનય સહિત નમસ્કાર કરવામાં આવે તો એ નમસ્કાર, નમસ્કાર કરનારા જીવોને સમગ્ર કલ્યાણના કારણભૂત બને છે. જે જીવનાં ઘણાં ઘણાં પાપોના ક્ષય થઈ જાય છે તે જ જીવ, એ પાંચ નમસ્કારમાંના એક એક અક્ષરને સવિનય મેળવી શકે છે અર્થાત્ ઘણું ઘણું પુણ્ય હોય તો જ નમસ્કારનો અક્ષર પશુ મેળવી શકાય છે. જેમ સૂરજ અધારને હાંકી કાઢે છે, ચિંતામણી રત્ન જેમ હાળદરને ફેડી નાંખે છે તેમ ચિંતવવા માત્રથી જ એ નમસ્કાર સમગ્ર ભતના બચોને નસાડી મૂકે છે. જેમકે, જે પુરુષ આદરપૂર્વક અને વિનય સહિત પંચ પરમેશ્વરોને નમસ્કાર કરે છે તેને ધનધન્યતા હાવાનજ હઝારી શકતો નથી, ઝંતૂનમાં આવેલો સિંહ પશુ તેને મારી શકતો નથી, સૂર્ય પશુ તેની પાસે આવી શકતો નથી, અને છકેલો હાથી પશુ તેને આંપી શકતો નથી. શત્રુ પશુ તેને પીડી શકતો નથી, ભૂત, શાકિનીઓ કે ડાકણો પશુ તેને ડરાવી શકતી નથી, ચોર તેને લૂંટી શકતો નથી, અને 'ચાણીતું' ધસમસતું પૂર પશુ તેને કુળાડી શકતું નથી. અથવા આટલું જ બસ નથી, પરંતુ જેવું મન નવકાર તરફ જ છે એવો અર્થાત્ પંચ પરમેશ્વરોને સવિનય નમસ્કાર કરનારો પ્રાણી આ લોક અને પરલોકમાં 'ચોતાતું' વાંછિત પામી શકે છે. આ બાબત એક શ્રીકૈવ નૃપ નામના રાજાની કથા છે. તેનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે :

સમગ્ર દેશમાં સવિશેષ પંકજેલો પંચાળ નામે દેશ છે, જેની રમણિયતા નિહાળીને માણુસોનાં ટોળે ટોળાં પ્રસાદ પામે છે એવું એ દેશમાં કેપિલકુપુર નામે નગર છે. એ નગરમાં આવેલાં ઘરોમાં ઘણું ધન છે, ધન પશુ વિદગ્ધ પુરુષોને આનંદ વધારનારું છે અને વિદગ્ધ પુરુષો પશુ શ્રી જિનમંદિરની અર્ચા કરનારા, શ્રી જિનભિંબને ન્હવણ કરનારા અને શ્રી જિનમંદિરમાં પૂજા ત્યા ઉત્સવો કરનારા હોય છે. શ્રી જિનમંદિરો પશુ એવાં છે કે જ્યાં આવીને મુનિજન ગંભીર ગંભીર શાસ્ત્રોની ચર્ચાઓ-કથાઓ-કરે છે અને એ શાસ્ત્રો પશુ પ્રથમ રસથી છલોછલ ભરેલાં એવાં સોહામણાં છે. એ નગરમાં કૈાં ચંચળ

રાજ્યોએ પોતપોતાનાં શરીરો ઉપર બખતર પહેર્યાં, હથિમાં અનેક પ્રકારનાં આયુધો લીધાં અને એ જાનને એક બીજા સામસામા લડવા લાગ્યા. એ જાનને રાજ્યો વચ્ચે ચાલતું યુદ્ધ ભેગાને માટે આક્રમક-મંડળ ઉપર ચડીને અસુરો, કિસરો, ભવનવાસી દેવો અને વિલાધર દેવો બ્રહ્મ યાદી ગયા, તથા શબ્દગાર સભાને આપસમાંથી ટોળું પથ વિરમ્ય અને ભયથી બાકુળ થયેલું અને કેલિને લીધે કોલાહલ કરતું એ બે રાજની લડાઈ ભેળે પડી. અને નાચતું એ ટોળું પરસ્પર એમ જોલવા લાગ્યું કે એ આ લડાઈને ભેલો નથી તે આજે બરેબર ક્યારેથી છે અને એનાં યુદ્ધ કાર્યો પરવારી ગયાં છે. ભુજો તો, આ લડતા રાજના સાથના વાળના યુદ્ધો વિશેષતઃ ગરેલો કોલાથી હવામાં ફરકે છે, આ રાજ તો સ્વકીયની ટોચ સમાન છે, પૂર્વનાં યુદ્ધને ભૂલવાડી કે એવો છે તથા ભારે કુશળ છે. આ વખતે પરસ્પર લડતા એ જાનને રાજ્યોમાં હર્ષ ફેલાતાં તેમના બખતરના બંધ-રોસ તૂટી ગયા અને તેઓ બધી બતનાં હથિયારો ફેંક્યા માટે અનેક પ્રકારનાં ભુજાં ભુજાં આમને કડી વૂંદેલા હોઈ તે એક બીજા લડતા લડતા શનિ અને કેતુ બેવા લીધવા લાગ્યા, શકુ અને ચંદ્ર બેવા કિસવા લાગ્યા તથા તે સુરસુર સમસ્તની સલાએ તેમને ભય ભરેલી વાજા આંખે હરિ અને રાવણ બેવા લડતા ભેગા. તે જાનને રાજ્યો તરવાર, ચક્ર, કંતું, શર્પ, કુરમ વગેરે હથિયારોવડે લડતા અને એ સભાને વાપરવા પોતપોતાના હાથોને ફેલાવતા કે નવાવતા બે મલ્લોની પેઠે પરસ્પર યુગવા લાગ્યા. વિગરણેલા વાળના ભૂકામાંથી બેમના સાથના કૂલો ખરી-પડી રહ્યાં છે એવા એઓમાંના કંઈ ભેલો થાય છે તો બીજો પડે છે અને કંઈ પડે છે તો બીજો ભેલો થાય છે. એ રીતે લડતા લડતા તે જાનને રાજ્યોવડે આ પૂઠી, જાડી કચસણેલી-મસળાયેલી મહિલાની પેઠે શોષી રહી છે. જાનને રાજ્યોની આશ્ચર્યજનક લડાઈને ભેલો આણસોની આંખે થઈ ગઈ છે, મટકું મારવી નથી અને દેવોની આંખે તો શૂંચે જ મટકું મારવી નથી. એટલે એ લડાઈને ભેળાસ દેવો અને આણસો વચ્ચે નિર્નયેષ આંખને કાચે લેક બચ્ચાતો નથી, ખરતું બેજો બગીન ઉપર રહેલા છે તે મનુષ્યો છે, અદર આક્રમક થઈ રહેલા છે તે દેવો છે. એ રીતે મનુષ્ય અને દેવની વિરોધતાવાળી જોળણણ થઈ શકે છે. હવે, એ પરસ્પર લડતા જાનને રાજ્યો બેમના કંઈકેવા લાચાનકે ભુજાંકેલો એક બીજાને બા કચવા ધમતા બહુ બે જંગલી હાથીએ હોય એવા લાગે છે અથવા વધેલા ઉત્કર્ષવાળા બહુ બે સિંહો લડતા હોય એવા બહુલ છે. પરસ્પર એ જાનની પીઠ ઉપર પડતા મૂઠીઓના પ્રકારોના પડાઈને લીધે બહુ પ્રકારનાં ભાંગી જતું હોય એવી શક્ય થવા લાગે છે તથા બ્યારે તેઓ નિહાવણે પગ ઉપાડે છે કે પાછાડે છે ત્યારે તેના ભારને લીધે બહુ વન સાથેની ધરણી કૂબળી હોય એવો ભાસ થાય છે. યુદ્ધને વખતે પડી જતું, ભિડું થતું વા ઉછળતું, ઘટન કરતું કે વિઘટન કરતું એ બધી બતની પ્રવૃત્તિમાં કુશળ

થયો અને તુરત જ ફતને અર્ધચંદ્ર હાથે એટલે અર્ધચંદ્ર જેવા હોયે ધક્કો મરાવીને અને એ રીતે ફતનું સન્માન કરીને તે પોતાના બધા લશ્કર સાથે સુદ માટે શીઘ્ર તૈયાર થયો.

હવે તે બન્ને રાજાનાં લશ્કરો પરસ્પર મત્સરાવાળાં બન્યાં, એક બીજા તરફ ઉછળેલા કોપને લીધે વિશેષ ઝનૂની થયાં અને એવાં એ બન્ને લશ્કરો એક બીજા સાથે બાખડવા લાગ્યાં. બાહુ કે આગરનાં ફેલાયેલાં નીર જ હોય એમ તે બન્ને લશ્કરો ફેલાઈ ગયાં. બખડવાળા ચોખરે રહેતા હાથીઓનું ઝુંડ પરસ્પર બાગવા લાગ્યું તે બાહુ કે ડુંગરો એક બીજા સાથે લડતા ન હોય. ચાલમાં ચપળ અને પાખરેલા એવા ઘોડાનું બન્ને બાબુનું ફળ બાહુ કે કઠોર જમરાબળો ન હોય તેમ પરસ્પર લડવા લાગ્યું. વૈરીઓએ એક બીજા ઉપર ફેરેલા ઘોર ઘા દેખાવા લાગ્યા. લડતાં બન્ને લશ્કરોને ઉરકેરવા માટે બંદીઓના શૂર-તાનો પાનો અડાવનારા તેમની કીર્તિના પવાસ ભેરથી બોલવા લાગ્યા. જુદી જુદી ભતનાં શત્રોવાળાં મહાપ્રચંડ સુલોટો બાહુ કે યમના બાહુદંડે નાચતા ન હોય એમ રણમાં દૂમવા લાગ્યા. છકેલા અને ચીંસા પાડતા ચોટા ચોટા હાથીઓ ન હણાય તે માટે હાથમાં તરવારને સમજાવતા દક્ષ નરો તેમના ઉપર સૂર્યના કિરણો પડવાને લીધે બીહારમણ લાગે તેવા તેઓ બાહુ કે ચઢી આવેલા ગાજતા મેઘમાં વીજળી ન ચમકતી હોય એવા દેખાવા લાગ્યા. રોષે ભરાયેલા એવા દુષ્ટ શત્રુઓએ ફેંકેલાં ખાણો, ભાલાંઓ અને સેલાંઓ એવાં દેખાવા લાગ્યાં બાહુ કે ઉલ્કાપાત ન થતો હોય અને રણમેદાનમાં સ્વામીનું કાર્ય બરાબર કરીને અમારી પ્રતિજ્ઞા સાચી કરી દેખાડી છે એવું બતાવવા બાહુ કે ધડે હરખને લીધે નાચવા લાગ્યા. તરવારથી કપાયેલા સૈન્યના અને હાથીઓના લોહીનું પુર બાહુ કે સમર-સમુદ્રમાં ભરતી ન આવી હોય એમ ઉછળવા લાગ્યું તથા લોહીના પુરમાં જેમનો ડંડો ઉપર છે એવા છત્રો બાહુ કે દૂપસ્તંભવાળાં વહાણો ન ચાલતાં હોય એ રીતે તણાવા લાગ્યાં. કપાઈ ગયેલા સુભટના મસ્તકના ફાટેલા સુખદૂષ કુહર પાસે, જેનો ડંડો તલવારથી કપાઈ ગયો છે એવું ઘોળું છત્ર એવું લાગે છે કે બાહુ ચઢુથી ગ્રસાઈ ગયેલો અને તેજ વગરનો સૂર્ય પોતે ત્યાં ન આવ્યો હોય. ઘોડાનાં, હાથીઓના અને માણસોનાં ધૂળમાં રંગદોળાયેલાં અને લોહીથી સિંચાયેલાં લોહાં ત્યાં રણમેદાનમાં ચારે કોર શોલી રહ્યાં છે, બાહુ કે જગતની રચના કરવાની વાંછાવાળા પ્રજાએ જમીન ઉપર જગતમાં બીયાં ન વાંચ્યાં હોય એવાં એ લોહાં લાગે છે. આ પ્રકારનું ભયાનક યુદ્ધ અને તેમાં અનેક પ્રકારના માણસોનો બચકર સંહાર ભેઈ બાહી રાબા શ્રીહર્ષ ઉદાસ થઈ ગયો અને તેણે કામરુદેશના રાજાને કહેવશનું કે-નું અને હું બન્ને પરસ્પર લડવા તૈયાર થયા છીએ અને વિજયમાળ વરવા સાથેનો સંબંધ પણ આપણા બેઠિનો જ છે માટે તું જ એકલા ભારી સામે આવીને લડ. આ રીતે બન્ને સૈન્યનો નાશ કરવો ચોચ નથી અર્થાત્ આપણે બન્ને જ સામ-સામા લડીએ. કામરુદેશના રાજાએ પણ આ વાત કબૂલ રાખી અને પછી બન્ને

અસત્ય એ આઠે વાનાં સારી રીતે દ્વંદ્વથી તણ દેવાં. કોઈ ઉપર કહેલો ઉપકાર, પ્રતિપક્ષ સ્વીકારેલું વચન કે ક્ષમ, સુધાપિત, મર્મ, શુદ્ધ વિચાર, દેવ, શુરુ અને ધર્મ એ આઠ વાનાં હૃદયમાં ધરી રાખવાં. ક્રમીપુરુષ, સર્પ, પાણીનું પુર, આગ, યુવતી, શત્રુ, રોગ અને રાબ, હે પુત્ર ! એ આઠ વસ્તુઓનો સ્વપ્નમાં વિચાર ન કરવો. હે પુત્ર ! એ પ્રમાણે હું તને કેટલુંક-કહું ? તો પશુ છેવટે એક વાત કહું છું કે-તું રાબનના કાર-ભારને એવી સારી રીતે ચલાવ કે જેથી ખળ લોકો તારી હાંસી ન કરે, ખળલોકોમાં તું હાંસીયાત્ર ન બન.

એ પ્રમાણે પોતાના પુત્રને શિખામણ હમને અને પોતે તાપસી ક્ષીણને સ્વીકારીને પોતાની રાણી સાથે શ્રી હર્ષ રાબ મહાશૈલ વનમાં રહેવા આવ્યો ગયો. સમગ્ર મંત્રીઓને તથા સામંતોને અનુકૂળ કરીને સિરિદેવ રાબ પ્રભાવર્ગને નીતિના માર્ગની પેઠે પાળવા લાગ્યો.

હવે એક વાર પેલા કામરુદેશના રાબને સિરિદેવ રાબના પિતા સાથેના વૈરભાવ સાંભરી આવ્યો અને તેથી તે, પોતાની ચક્ષુષની હકીકત અગાઉથી દ્વંદ્વકારા સૂચિત કરી, પોતાનું મધુ લશ્કર લઈ દેશના સીમાક્ષમાં લક્ષ્ય કરવા આવી પહોંચ્યો. એ રાબને ચક્ષુ આવેલો બાળી નિર્લાય ચિત્તવાળો રાબ સિરિદેવ, એકાંતમાં બેસીને મંત્રીઓને બોલાવી તેમની સાથે લક્ષ્ય વગેરેની મંત્રણા કરવા લાગ્યો. કાર્યોની ગતિ વાંકી છે, બુદ્ધિ પણ તુચ્છ છે અને શત્રુ ભારે કુપિત થયેલો છે. આ વાતની પરિસ્થિતિમાં આપણે શું કરવું ઘટે ? બરેબરે પરમાર્થ હોય તે જ કહેવાનો છે.

મંત્રીઓ બોલ્યા હે દેવ ! કાર્યોના પ્રારંભ કરતાં પહેલાં એ બાબતનો સુનિશ્ચિત રીતે વિચાર કરી લેવો ભેદનો. એમ કરવાથી પણ કદાચ દૈવવશાત્ કોઈ કાર્ય બગડી નય, વલ્લુસી નય તો પણ અપકીર્તિ તો ન જ થાય. લક્ષ્ય બાબત વિચાર કરતાં મંત્રીઓએ કહ્યું-હે દેવ ! આ આપણા ઉપર ચક્ષુ આવેલો શત્રુ ભારે સમર્થ છે, તમને લક્ષ્યની અનુભવ નથી, તમે કોઈ દિવસ લક્ષ્યને ભેદ નથી, હૈવ તો વર્તી શક્ત્ય એવું નથી અને આપણા સહાયકો આપણને સહાયતા આપશે કે કેમ એ શંકા પરંતુ છે માટે હે દેવ ! સામ, દામ, ભેદ અને દાન એ ઉપાયો સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય શત્રુ ઉપર વિજય ચેળવવા માટે નથી તેથી બની શકે તેટલી ત્વરાથી તમે એ ઉપાયોને અભ્યાસવાની નીતિને સ્વીકારો અને અગ્રે પણ આ પ્રસંગે એ નીતિનો જ ઉપયોગ ભેદનો છીએ. સામનો પ્રયોગ કરવાથી શત્રુ પણ મિત્ર થાય છે ભેદનો પ્રયોગ કરવાથી બુદ્ધિમાન પુરુષ લેદાર્થ ભય છે એટલે ભેદની બાબતમાં સપક્ષ ભય છે અને દાનથી તો એટલે પૈસાથી તો પત્યરના બનાવેલા દેવો પણ તાબે થઈ ભય છે. આ પ્રમાણે ઉચિત રીતે સામ, ભેદ અને દાનની નીતિનો

એવા એ બન્ને રાજાઓ સમરમાં સરખી રીતે જય પામનારા હરિ અને પ્રજા એવા દેખાવા લાગ્યા. વળી, આ શુ' શ્રીહર્ષ રાજા યુદ્ધકળામાં કુશળ છે કે આ કૌભાંડદેશનો રાજા યુદ્ધકળામાં પ્રવીણ છે ? એ વખતે સારા સારા મહર્ષિઓ પણ એવું ચોક્કસ કહી શક્યા નહીં. પરંતુ, વિજયલક્ષ્મી તો એ સમયે એ બન્નેને વરી, કારણ કે યુદ્ધકળામાં એ બન્ને સમાનશુભવાળા હતા એથી એકને તણ બીજાને વરવું એ વિજયલક્ષ્મી માટે શરમરૂપ બન્યું હતું.

આ વખતે તે બન્ને રાજાઓના ભાગે પુરુષાર્થને ભેદને દેવો ઘણા રાજા રાજા થઈ ગયા અને “તેમણે બન્નેણું યુદ્ધ સુંદર છે.” એમ કહી તેઓ બન્નેની ઉપર દેવોએ કૃત્તી વર્ષાઓ, એ બન્ને રાજાઓને જીતા પાડીને એ દેવોએ એમને કહ્યું કે-હે રાજાઓ ! તમે રાષ્ટ્રને છોડા અને જેમ આજ્યા છો તેમ તમે પાછા વળી જાઓ. ખરેખર તમને કોઈ બિટી શકે એવો જગતમાં કોઈ તમારા સચેવદિયો-પ્રતિભક્ત નથી. આધ્યત્મતા ચંદ્ર અને જિગતા સૂર્યની વચ્ચે રહીને સંધ્યા જેમ પોતાના રાગને ખીલવે છે તેમ આ વિજયલક્ષ્મી પણ તમારા જે વચ્ચે જ રહીને પોતાના રાગને ધારણ કરે છે. દેવોણું યુદ્ધને અટકાવવા બાબતણું એ પ્રમાણેણું આશ્ચર્યચક્ર વચન સાંભળીને તે બન્ને રાજાઓએ લક્ષ્યને અટકાવી લીધી અને જેમાંથી એકેણું વાંછિત સિદ્ધ નથી થયું એવા તે બન્ને રાજા પોતપોતાના કથાને પાછા ફરી ગયા. ‘કૌભાંડદેશનો શત્રુ રાજા અંકુશમાં ન આવ્યો અને આખી લક્ષ્ય નિષ્ફળ જવાથી માત્ર કલેશ આપનારી બની.’ એમ વિચાર કરતો રાજા શ્રીહર્ષ પોતાના આત્માને-પોતાની ભતને પ્રાણવગરની-સુડઠાંદ માનતો-ચિંતવતો ઘણો ઉઠાસ થઈ ગયો. શરમને લીધે ઉદ્વેગ ધારણ કરતા અને કોઈ માણસને મોં ન બતાવી શકતા એવા એ રાજાએ પોતાની ગાદી ઉપર સિરિદેવ-શ્રીદેવને બેસાડ્યો અને તેને નીચે પ્રમાણે શિખામણ આપવા લાગ્યો.

હે બેટા ! શ્રીકૃષ્ણની પાસેની લક્ષ્મી પણ ક્યાર નથી અને રાજ્ય, ઘણા પ્રકારનાં કેશોથી ભરેલું છે, અપકીર્તિ નરકણું કારણ છે માટે તને કંઈક જે વચન શિખામણનાં કહું છું. આઠ બાબતો કોઈ દિવસ કરવી નહીં, આઠ બાબતો સદા આચરવી અને આઠ બાબતો તદ્દન છોડી દેવી, આઠ બાબતો મનમાં ધારી રાખવી અને આઠ વસ્તુઓનો કદી પણ વિચાર ન કરવો. દુર્જનની ચોખત, નકારી સ્ત્રી, ક્રોધ, વ્યસન (ખરાબ આદત) અભિ-માન, અનીતિનું ધન, દુરાચર-કદાચર-હંક અને મૂર્ખતા એ આઠ બાબતો કદી ન કરવી. કીર્તિ, સદ્શુભ જોળવવાનો અભ્યાસ, કળામાં કુશળપણું, સારા મિત્રો, દાક્ષિણ્ય, કર્તવ્ય, ઉદ્યમ અને શાંતિ એ આઠ બાબતો માટે નિત્ય અંતપૂર્વક ચલ કરવો. બેશરમપણું (નક-ટાઇ) અવિનય, અનાચાર, નિષ્કુરતા (કોરતા) કષ્ટ-દુઃખચર્ચ, અનીતિ, અપકીર્તિ અને

હવે અરથો ક્ષણ થયો એટલી વારમાં તો ક્રમરહેશના જળવાન શત્રુઓએ લાગ
 બેઠને સિરિદેવ રાજના સૈન્યને જેમ અધારને દિનાનાથ-સૂર્ય હણી નાખે તેમ હણી
 નાખ્યું. આ બધી હકિકત રાજ સિરિદેવ પાસે પહોંચી અને કહેવામાં આવ્યું કે-તમારા
 પક્ષના જય, વિક્રમ અને શીમ વગેરે લક્ષણમાં ખામી ગયા છે. આ વાત સાંભળીને રાજના
 મંત્રીઓ ગભરાયા અને ઉદ્વિગ્ન થઈને કહેવા લાગ્યા કે-હમણું લક્ષણને ચોભાવી દેવી બેઠએ.
 વળી, વખત આવ્યે હડી લેવારો. હે રાજા! પરાક્રમ હશે તો તેના બેરે લાંબા સમય સુધી
 ચાલ્યું ગયેલું રાજ્ય પણ પાછું મેળવી શકાયે, પરંતુ અવિત ચાલ્યું બાક્ય તો એના એ
 જન્મે એ પાછું મેળવી શકાતું નથી, માટે હમણું અવિતને બચાવવા લક્ષણ થંભાવી જ
 દેવી ઘટે. રાહુની આકૃતમાં ફસાયેલો સૂર્ય તેનાથી ઘટકરો મેળવી અખંડ મંડળવાળો-
 પરિપૂર્ણ બની પોતાની ગયેલી રાજકી જેમ પાછી મેળવી દેય છે અને પરના તેજને-
 પ્રભાને-હણી નાખે છે તેમ હે રાજા! અમે તમને પહેલાં પણ વિનંતી કરી હતી કે-
 લક્ષણ કરતાં પહેલાં સામ, ક્ષામ વગેરે નીતિ અજમાવો અને પછી જ લક્ષણને નિષ્ક્રય
 કરો. હે રાજા! તમે અચરુ કહેવું ન માન્યું અને સ્વચ્છંદપણે વર્તી વિપરીત પ્રવૃત્તિ
 કરી છે તેથી આ દુષ્ટનીતિ હમણું ખૂબ ફાલી છે અને ફળી છે અર્થાત્ લક્ષણતું પરિશ્રામ
 ધાર્યા કરતાં વિપરીત આવ્યું છે. જેમ કોઈને નાગણ કરી હોય અને ત્યાં કોઈ મંત્રિકની
 બરાબર સમજ ન હોય તથા ઠંબ થયેલ મનુષ્યના શરીરને સાચવવાની પણ પૂરી કાળજી
 ન થઈ શકે તેમ હોય તો એ ઠંબ થયેલ માનવ મૃત્યુ જ પામે છે તેમ હે રાજા! જે
 રાજાએ લક્ષણ વિશે નિશ્ચિત મંત્રણા-વિચારણા કર્યા વિના લક્ષણ આરંભી હોય તે રાજાની
 રાજકી છળી બાક્ય છે અર્થાત્ રાજા તરીકે તેનું મૃત્યુ જ થાય છે-તેની રાજલક્ષ્મી ખીલે
 ચાલી બાક્ય છે. હવે જત વાતનો ચોક્ક કરવાથી શું વળે? તોપણ હવે અમારું કહેવું
 માન તો હે રાજા! વાચુવેગ નામના ઘોડા ઉપર ઘડીને તમે અહીંથી જલદી ભાગવા જ
 માટે. પોતાનું સામર્થ્ય બરાબર જણાવિના લક્ષણને આરંભ કરનારા રાજાઓને ભાગ્યા
 સિવાય બીજા ઉપાય જ નથી. એ રીતે પ્રસાદેત્ત ચક્રવર્તી નાશી ગયેલો અને ચાહવેનો
 અધીશ પણ મધુસમાંથી ભાગી ગયેલો એ પ્રાચીન હકીકત આવે પણ આપણે સાંભળીએ
 છીએ. આ રીતે મંત્રીઓએ અને બીજા લોકોએ રાજાને સમજાવ્યો અને તેની નાસવાની
 ઇચ્છા ન છતાં લક્ષણના મેદાનમાંથી ઉત્તમ ભતિવંત ઘોડા ઉપર બેસાડીને ભાગાડી મૂક્યો.
 ત્યાંથી ભાગતો ભાગતો રાજા દિગ્મુહ થઈને તમાલવૃક્ષો, તાડનાં વૃક્ષો અને કેળાં વનખંડ-
 વાળી કોઈ ભયાનક અટવી તરફ કૂચે કરીને આવી પહોંચ્યો. આ ઘોડાઘોડને લીધે સાથે
 આવેલો પરિજન-નોકરચાકરનો પરિવાર-પણ 'કોક કયાંક, કોક કયાંક' એમ જુદો જુદો
 પડી ગયો અને ઘોડાવતા ભારે પરિશ્રમને લીધે થાકી ગયેલો રાજાનો ઘોડો પણ તત્કાલ મરણ

પ્રયોગ કરેા અને બીજી તરફ દંભો પશુ પ્રયોગ કરેા જોઈલે લક્ષણ કરવા માટે તૈયાર થાઓ. આમ કરવાથી આપણે શત્રુનાં ગુણ ઉપર મશનો કૂચો ફેરવી શકશું' જોઈલે જોમને હરાવી શકીશું', એ નિશ્ચિત વાત છે. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રયત્ન કરનારા સાધારણ રાજાઓ પશુ વિજય લક્ષ્મીને પામેલા છે અને જેઓ એવા પ્રયત્ન નથી કરતા એવા ભલે તેઓ મોટા રાજાઓ હોય તેપણુ શીઘ્ર મૃત્યુને પામેલા છે, માટે હે દેવ ! શત્રુના સામનો, મંત્રીઓ અને મિત્રોના ચિત્તને ભરાભર સમજવા માટે આપણા વિદ્યાસુ લોકોને શકવા અને તેમના દ્વારા ઉપર કહ્યા પ્રમાણેના સામ, લેહ અને દાન વગેરે ઉપાયો જાણવા, તેમ કરીને હે દેવ ! તમે વિજયયાત્રાને આરંભ કરેા, શીઘ્ર જય મેળવેા અને કીર્તિને પ્રાપ્ત કરેા તથા સામ વગેરેના પ્રયોગોનું ગજતર ધારણુ કરી તમે વૈરીઓના મહનો નાશ કરેા.

હવે તેમનું વચન સાંભળી-વિચારી રાબતે થોડું હસવું આવ્યું અને પછી તે બોલ્યો-વાણિયાઓની અને બ્રાહ્મણોની બુદ્ધિ આવા પ્રસંગે આવી જ હોય છે. નહીંતર, જેનો કોઈ સમોવરિયો નથી એવા ઔરહુર્ષ દેવના મારા સરખા પુત્ર સામે પશુ અધર્મ કરીને લડાઈ જતવાના આવા અધર્મ ઉપાયોને તેઓ કેમ સૂચવે ? અર્થાત્ અધર્મ ચુક-ના કર્યને તેઓ કેમ ઉપદેશે ? તે રાબતે સારી રીતે વિચાર કર્યા વિના જ પોતાના મંત્રીઓને તણખદાની પેઠે લણુ-હલકા કરી નાખ્યા એથી તેઓ જેમ તેમ બોલતા પરાભવના સ્થાનને ધાર્યા એટલે ભોંકા પડી ગયા. એથી રાબતે ધાર્યું કે હવે વિચાર કરવાથી-મંત્રણા કરવાથી કશું વળે એમ નથી માટે હે પરિહાર ! પ્રલયકાળે વરસતા મેઘના જેવા અવાજવાળી અને શત્રુના હાથને કંપાવી દે એવી જ્ય હક્કને શીખ વગાડ. પછી રાબતે સ્નાન કરી, ઊજળાં વિશુદ્ધ એવાં ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં અને મંગળના ઉપચારો કર્યા બાદ તે જ્યકુંજર નામના હાથી ઉપર ચડી, માંડલિક રાબતે, દંડાત્યક, સેનાપતિ અને મુલક દોઢાંને સાથે લઇને તે તૈયાર થયો, અને માથા પર સૂર્યનો તાપ ન લાગે એ માટે પ્રવેત ધ્વજની છાયા કરવામાં આવી અને એ રીતે ચતુરંગ સેનાની લીંચને લીધે પૃથ્વીના પટને ભારે ભેરથી હમાવતો તે રાબ વેગપૂર્વક નગરમાંથી નીકળ્યો અને ચુક માટે પ્રવૃત્ત થયો. ક્યાંય પશુ થોડા વિના અખંડ પ્રયાણ કરતો કરતો એ રાબ પોતાના દેશના સીમાદ બરાબર સંધિલાગમાં આવી પહોંચ્યો અને પછી ત્યાં પહોંચી તેણે હૃત મારફતે કામરુદેશના રાબને કહેવરાવ્યું કે-તું તૈયાર થઈને આવ અને પૂર્વ મરંપરા પ્રમાણે આપણે જે જણાવ પરસ્પર લડાઈ લડી લઈએ; એ માટે બીજાં માણસોને મારવાથી શો લાભ ! કામરુદેશના રાજવીએ જણાવ્યું કે-આપણે જ પરસ્પર લડી લેવાનું હોય તો પછી સૈન્યને રાખવાનું શું કામ છે ? માટે પૂર્વની રૂઢિ પ્રમાણે હમણાં તો આપણાં સૈન્યો જ લડે એ ચોચ છે, અને સૈન્યો મધા મરી પૂટશે ત્યારે જ ઉચિત લાગશે તે કરીશ. રાબ સિરિદેવે કામરુદેશના રાબની એ વાતને સાચ્ય રાખી અને બંને રાબનાં સૈન્યો પરસ્પર લડવા લાગ્યાં તથા એ વખતે વાગતાં રણવાજાઓનો ભારે કોલાહલભર્યો અવાજ ઉઠ્યો.

આ સુનિ સુરક્ષિત છે, અથવા આ પહાડમાં કંઈ સાસમાં સારું હોય તો તે આ સુનિ જ છે. એમ ન હોય તો આ લગ્નનકે જંગલવાળા પ્રદેશમાં પણ આ સુનિનાં બધાં અંગો અત્યંત નિશ્ચય ન રહી શકે-લ્લય અને ત્રાસવાળા સ્થળમાં આ રીતે એ સ્થિત ન રહી શકે. એ પ્રમાણે વિચાર કરતો અને સુનિના દર્શન થવાથી વિસ્મય ઉપજવાને કારણે જેની આંગો અને મુખ ઉદ્ઘાસમય થઈ ગયાં છે એવો એ રાજા બીજી બધી પ્રવૃત્તિઓને છોડી એકાંત બની ગયો, અને એવા એને ભેળને પેલો શિશુ કહેવા લાગ્યો: હે રાજા ! મારી જેવા મતિમંદ મનુષ્ય તો આ સુનિના રૂપ વિશે શું બોલે ? પરંતુ હું માત્ર હું કે બોલે આ સુનિનું રૂપ દિવ્ય ઔષધીના વૃક્ષો કરતાય અધિક તેજવાળું છે, એમ ન હોય તો એના બંને કાન નાગદમની લતા જેવા કેમ હોઈ શકે ? એના માથાના મુગંધવાળા બાળ મુગંધી વાળા જેવા પાતળા અને સુંવાળા કેમ હોઈ શકે ? એના બંને હોઠ લાલ છે અને રંગવાટી કાળી અને અઘ્નકિત છે, એની શ્યામતા બાલુ કે સુવર્ણના વર્ણ માટે કુચી જેવી હોય તેવી હીપે છે. એ સુનિનું અંગ, જેની છાયા હરેશા અવિચ્છિન્ન રહે છે એવા છાયા-દાર વૃક્ષ જેવી છે. એના બંને હાથ બાલુ કે આસોપાલવના કુમળાં નવાં પાંદડાં ન હોય એવા શેલો છે. બંને પગના પહોળા ઉત્ત છે અને એના મણિ સમાન લાલ નખોમાંથી કિરણો ફેલાઈ રહ્યાં છે એવા એના બંને ચરણો, સ્થળમાં ભિગેલાં કમળોની સાથે બરાબર બરાબરી કરે એવા છે. એમ એ સુનિ ઉદ્યાયલ નામના ભિગતા સૂર્યવાળા પહાડની જેવા શેાલી રહ્યો છે. હે રાજા ! એ પ્રમાણે હું એ સુનિ વિશે તને વધારે કેટલું કહી શકું ? હું તો પ્રકૃતિવડે પણ સમાન હું અને જંગલમાં ઉછરેલો હોવાથી મારે હરેશા ઝાંઝોનો જ સહવાસ રહેલો છે.

રાજાએ તે શિશુને કહ્યું: હે ભદ્ર ! આ સુનિનું તેં જેવું વર્ણન કરેલું છે એવું બીજો કોણ કહી શકે એમ છે ? અર્થાત્ ચોટાં માલુસોનાં હૃદયો હરેશાં ચોતાની બકાઇથી દૂર રહેનારાં હોય છે, એથી જ રાજાએ શિશુની પ્રશંસા કરેલી છે. હવે હમણાં વધારે કહેવાની જરૂર નથી. તું આવ તો જે અનુપમ ધર્મરૂપ છે એવા એ સુનિને પગે પકીને આપણા આત્માને પાલન કરીએ. એ પ્રમાણે વિચારીને તે બંને જણા સુનિ પાસે ગયા અને ફરફરતા વાળવાળું માથું છેક ભૂમિ ઉપર નમાવી તેમણે તે સુનિને પ્રણામ કર્યાં. પછી તે બંને પ્રસન્ન મનવાળા થઈને સુનિની સામે ઉચિત સ્થાને બેઠા, સુનિ પણ ચોતાનું બાકીનું કામ થયોચિત પૂરું કરીને બેઠા બેઠા ગોલ્યાં તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? તમે કોણ છો ? અને અહીં તમારે શું કામ છે ? રાજા ગોલ્યાં: તમને પગે લાગવા જ અમે અહીં આવ્યા છીએ, બાકી અમારી બીજી હકીકત તમારા ચિત્તને સંતાપ આપશે માટે તેને અહીં કહેવી સુકત નથી. ત્યાર પછી તે સુનિસને ચોતાના દિવ્યજ્ઞાનના બળે તે રાજાનો

બરાબર એ જ વખતે હાથમાં કંદમૂળો અને ફળોને લઈને એક સિલ્સ તે સ્થળ ઉપર આવી પહોંચ્યો અને રાજાએ તેની સાથે સ્નેહભાવે વાત કરી. અને કહ્યું કે-
હે મહાયશસ્ત્રી ! તું કયાંયથી જલદી પાણી લાવી આવ, મારા દેહમાં તરસને લીધે
આગ-ઠાંડ બળે છે તથા જલદી પાણી નહીં મળે તો હમણાં મારું જીવન પૂરું થઇ જાય
એવું ભાસે છે અર્થાત્ પાણી વિના હું હમણાં જ મરી જવાનો છું. તેજસ્વી ક્રાંતિવાળા
અને તેજસ્વી સુખવાળા તથા સુંદર એવા એ ગૌલતા મહાસત્ત્વશાળી માણસને જોઈને
તથા એનું વચન સાંભળીને પેલા સિલ્સે તરત જ કયાંયથી પણ પાણી લાવી આપ્યું.
તે પાણી પી અને સિલ્સે આણેલાં કંદમૂળો અને વનફળોને આરાગી રાજાને પોતાના
દેહમાં કાંઈક સ્વસ્થતા આવતી જણાઈ અને પછી તે ત્યાં પાંદડાંઓની પથારીમાં જ સૂઈ
ગયો. થોડી વારમાં જ જાગેલા તે રાજાને જોઈને તે સિલ્સે કહ્યું. હે મહારાજા ! તારું
શરીર અતિશય ક્ષામળ છે અને તું કાંઈ અતિશય સંપત્તિશાળી છે છતાં આવી રીતે
જંગલમાં શા માટે બટકે છે ? પોતાની કથા કહેતાં રાજા શરમાયો છતાં તેણે તેને
પોતાનો કાંઈક વૃત્તાંત તો કહી સંભળાવ્યો. જેઓ ભારે ગૌરવવાળા હોય છે તેઓને પોતાની
શરમવાળી વાત કહેવી પડે છે ત્યારે ખીલ બધાં વ ઢંગો કરતાં ભારે ઢંગ થાય છે.
પોતાનો વૃત્તાંત કહ્યાપછી રાજાએ એ સિલ્સને કહ્યું. હે બદ્ધરુપ ! તું એવા કોઈ ફરવાના
સ્થળને બતાવ કે જેને જોઈને મારું ઉદ્દેગવાળું ચિત્ત પ્રસાદ પામે. સિલ્સે ગોલ્ધે-મારી
સાથે આવ, તને તું કહે છે એવું સ્થાન બતાવું. પછી ફૂટહલથી પ્રેરાયેલી રાજા તેની
સાથે જવા લાગ્યો. તે બન્ને જણાએ કેટલાંક સમય એક અતિશય જગ્યા પર્વતના
પ્રદેશ ઉપર આગળ ને આગળ ચાલ્યા ક્યું, એટલામાં એક શુક્ષ્મ આવી અને એ
શુક્ષ્મમાં દેહની કાંતિના તેજને લીધે અંધારાને ફર કરી નાખનાર એવા એક સુનિને જોયા.
જાણે કે એ સુનિ ‘ રાહુ ગળી જશે.’ એવી બીકથી એ શુક્ષ્મમાં સૂચન ન બોલે હોય એવા
લાગે છે, અથવા પવનના સપાટાથી બચવા એ શુક્ષ્મમાં કોઈ દિવ્ય ઔષધીના ઢગ ન હોય
એવા એ સુનિ ભાસે છે. એવા એ સુનિને ધ્યાનમાં સ્થિર રહેલ જોયા. એ સુનિને
પ્રણામ કરતા, એની સ્તુતિ કરતાં અને એની પાસે જતા આવતા એથરાને અને દેવોને
પણ રાજાએ જોયા. એ જોયા પછી હર્ષ પામેલી રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો. આ એક
મોટું આશ્ચર્ય છે કે આજ લગી પણ આવા પાપ વગરના યોગમાં સજ્જ સંત સાધુ-
રત્નો આવી અટવીમાં પણ દેખા દે છે. ખરી રીતે આ જંગલ નથી પરંતુ જે વડે
સતયુગના માણસોને સર્વ શક્ય એવા સુંદર શુભસમૂહવાળું ઘર છે કે જ્યાં સાક્ષાત્
વિધિએ જ એવી યોજના કરી છે કે આ ગિરિની જાડી જાડી શુક્ષ્મમાં પણ નિધિની પેઠે

મંગલશ્રુતસ્કંધ ” એમ કહીને ગાયેલો છે, વખાણેલો છે. શાસ્ત્રમાં સૌથી પ્રથમ પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારનું માંગલિક ઉચ્ચારણ થાય છે અને દિવ્ય મંત્રોમાં જેમ ઉત્તમ પ્રભુવ ક્રૌંકાર મંત્ર છે તેમ આ પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કાર ઉત્તમ મંત્ર છે. સુનિરાળે રાજાને કહ્યું કે-હે રાજા ! હૃદયમાં નિશ્ચલપણે શુદ્ધ સમકિતને ઉત્તમ રીતે ધારણ કરવું જોઈએ. શુદ્ધ સમકિત વિના શેરડીની લતાની પેઠે બધી ધર્મક્રિયા સંબંધી પ્રવૃત્તિઓ કશુંય ફળ આપતી નથી. તાત્પર્ય એ કે-પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કાર મંત્ર પણ શુદ્ધ સમકિત વિના ક્યો લાભ આપી શકતો નથી.

શ્રી જિનમંદિરમાં નંદિની રચના કરીને, પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારની વાચના કરી શકાય છે. તે માટે વાચના લેનારે પ્રથમ એક સાથે પાંચ ઉપવાસ કરવાના હોય છે. ત્યાર-પછી આઠ આંખિલ કરવાના હોય છે. આટલું તપ કર્યા પછી નવકારની વાચના આપી શકાય છે અને ત્રણ ઉપવાસ કર્યા પછી આ નવકાર મંત્રને બીજાને પણ શિખવવાની અનુજ્ઞા આપી શકાય છે તથા આ મંત્રમાં સાધુપદ માટેના વાક્યમાં નવ અક્ષરો છે અને સિદ્ધપદ માટે વાક્યમાં પાંચ જ અક્ષરો છે. બ્રાહ્મીનાં ‘અરિહંત’ વગેરે પદો માટેનાં વાક્યોમાં દરેકમાં સાત અક્ષરો છે. જે કોઈ ઉત્તમ મંત્ર છે તે બધાનાં બીજરૂપ આ ‘અરિહંત’ વગેરે પાંચે પદો છે. અને “દસો વંચ નમુજ્જાતો” વગેરે વાક્યો એ પાંચ પદોની ચૂલારૂપ છે. એ ચૂલિકાના તેત્રીશ અક્ષરો છે અને ઉપરનાં પાંચે પદોનાં પાંત્રીશ અક્ષરો છે. એ રીતે આખો પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારમંત્ર અઠસઠ અક્ષરોમાં પૂરો થાય છે. એ રીતે કોઈ લભ્ય માનવ નવકારમંત્રને વિધિપૂર્વક ધોળાં અને સુગંધી ફૂલો સાથે લાખ વાર એકચિત્તે જાપે તો તે, સંસારનું મોટામાં મોટું પદ એટલે તીર્થંકરનું પદ કે બ્રહ્મર્તીનું પદ અથવા ગણધરનું પદ જરૂર મેળવી શકે છે, તો પછી બીજા સાધારણ સુલભ વસ્તુઓની તો તેને પ્રાપ્તિ થાય એમાં શું કહેવાયું હોય ? વચ્ચે અરિહંતપદને સ્થાપવું અને જમણી તરફ સિદ્ધ વગેરેનાં પદોને ગોઠવવાં, આ રીતે પરમેષ્ઠીસુદ્ધા કરીને એ નવ વાર મંત્રનું નિત્ય ધ્યાન કરવું જોઈએ. વળી જે મનુષ્ય હાથના આવેતી ઉપર એટલે હાથના વેદા ઉપર પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારનાં પાંચ પદોને બાર બાર એમ કરીને નવવાર ગણે તો તેને કોઈ પિશાચ, જૂત કે બ્યંતર છળી શકતાં નથી અથવા સર્વજ્ઞ ભગવાન જ આ નવકારમંત્રના પૂરેપૂરા અભાવને જાણી શકે છે. હે રાજા ! મેં તો તને તેનો કાંઈક દેશમાત્ર પ્રભાવ જ કહી બતાવ્યો છે.

ત્યાર પછી પોતાના ભાવી અભ્યુદયની સ્વચ્છ જમણી આંખ તત્કાળ ફરકતાં રાખ, સુનિને પ્રણામ કરીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો-હે ભગવાન ! તમે કૃપા કરો અને મને વિધિ પ્રમાણે એ નવકારમંત્રને આપો. ચિંતામણિરત્ન કરતાં પણ વધારે મહત્વવાળું તમારું દર્શન વિક્ષેપ ન થાય. પછી “આ યોગ્ય છે” એમ વિચારીને સુનિરાજ તેને તે શુક્તની પાસે આવેલા શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરમાં તેડી ગયા અને ત્યાં તેની પાસે દેવવંદન

મવૃત્તચ્ચાને લોકો શામાટે કરત ?

હવે રાજા યોગ્યો: હે ભગવાન ! તમારી વાત તો ખરી છે, પરંતુ અમારી જેવા કલુષ સુદ્ધિવાળા લોકો જ જેમ તેમ કરીને સુખની સિદ્ધિનો અભિલાષ રાજે છે અર્થાત્ સુખના ખરા કારણને યોધતા નથી અને એમ ને એમ સુખ મળી બાધ એવું ધારે છે. ‘કારણ વિના કાર્ય’ થઈ શકતું નથી. ’ એ ખરી હકીકત પણ એ લોકો બાધતા નથી, માટે તમે મને સુખરોધ સંબંધી સારભૂત એવો ઉપદેશ સંક્ષેપમાં આપો. ત્યારપછી એ મુનિરાજે તે રાજાની યોગ્યતા બાધીને જેમ કોઈ મલયપર્વત ઉપરથી લાવીને ચંદન આપે, નંદનવનમાંથી લાવીને કલ્પવૃક્ષ આપે અને દરિયાને મથીને તેમાંથી અમૃત લાવીને આપે તેમ શ્રી તીર્થંકર ભગવાને પ્રણીત કરેલા ઉત્તમ પ્રવચનમાં સારભૂત એવા અને સર્વ પ્રકારે ઈર્ષ્યસિદ્ધિ મેળવી આપનાર એવા પંથ પરમેશ્વરી નમસ્કાર મંત્રના મહિમાને ઉપદેશમાં વર્ણવી બતાવ્યો. વળી કહ્યું કે આ પંથપરમેશ્વરી નમસ્કારને શાસ્ત્રમાં ‘પંથ-

આગ્યો અને ત્યાં તેણે વિદ્યાધરને આવેલા જોયા. તે શિલાવાળી જગ્યા ઉપર આ દેવને, પેલા વિદ્યાધરને માટે અને પોતાના ઉપકાર માટે પણ પોતાના જળ પ્રમાણે એક મોટું શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર ચણાવવાનું મન થયું. એટલે એ દેવે પહાડોની ઊંચાઈને પણ ટપી જાય એવું, અનેક સુંદર સ્તંભોવડે સુશોભિત અને સ્ફટિક મણિઓવડે બાંધેલી સુવાળી અનેલી ફરસળધીવાળું આ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર કરાવ્યું. અને ઉત્તર દિશામાં એ મંદિરની પાસે જેની ઉપર પાંચ નવકાર કોતરેલા છે, એ શિલા હજી સુધી પણ પડેલી છે. તે ભોવાનું. તને મન હોય તો હે રાજા ! તું ત્યાં જઈને જોઈ શકે છે. એટલું જ નહિ પણ ત્યાં શિલા ઉપર શાંતદષ્ટિવાળો, અનશન વ્રતમાં રહેલો, કપાળમાં બન્ને હાથ ભેડીને ઊઠેલો એવો વાનરો પણ કોરેલો છે એટલે તેને પણ તું જોઈ શકે છે. આ બધું સાંભળીને રાજાના મનમાં ભારે વિસ્મય થવાથી તે એ બધું જોવાને ઉતાવળો થયો અને બતાવેલા સ્થાને આવીને તેણે, જેવું સુનિએ કહેલું હતું તેવું બધું બરાબર જોયું પણ ખરું. હવે તો તેને સુનિના કથન ઉપર પ્રબળ પ્રતિતિ થઈ એટલે તે પાછો આવીને સુનિને તની બન્ને હાથ ભેડી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો-હે પ્રભો ! જેવું તમે કહ્યું હતું તેવું જ બધું બરાબર મેં નજરે જોયું, એમાં હવે મને કશો શક રહ્યો નથી. કદાચ મેરુ પર્વત પણ હજી જાણ પરંતુ તમારું વચન તો ક્યારેય રમે એવું નથી. રાજા પહેલાં પણ નિશ્ચય હતો અને વળી આ વખતે વધારે નિશ્ચય બન્યો છે એમ બાણીને સુનિએ તેને ફરી વાર ઉપદેશ આપ્યો અને પછી સુનિરાજ તેને પૂછીને જેમ આગ્યા હતા તેમ પાછા ચાલ્યા ગયા.

રાજા પણ ત્યાં ભગવાન શાંતિનાથના મંદિરમાં ભગવાનના ચરણો પાસે જ પાંચ નવ-કારનાં પદોમાં ઉભ્યારણુ સાથે જ્ઞાનસુદ્ર કરીને પ્રચલ્નપૂર્વક ધ્યાનમાં રહેવા લાગ્યો. ધ્યાન કરતાં કરતાં ભેદ ધોળાં સુગંધી ફૂલોને મૂકવા સાથે જાપ કરતા કરતાં લાજ જાપ લગભગ થવા આવવામાં થોડું જ બાકી હતું ત્યાં તે સ્થાને કૌણ બહુ કયાંથી ભારેમાં ભારે કોલા-હલ થયો અને પોતાના મોટા દેહરૂપ મનવડે બહુ આકારને માપતો હોય વા બહુ દે જગતમાં દેવપણની પ્રતિષ્ઠા છે એમ દર્શાવતો હોય એવો ભયંકરોને પણ ભારે ભય ઉપજાવે એવો નિહુર પગલાં ભરતો અને તેથી ધરતીને અને તેના પદ ઉપર રહેલા પર્વતોને કંપાવતો એ સ્થાનનો ક્ષેત્રપાળ હાથમાં તલવાર લઈને ત્યાં ધ્યાન કરતા રાજાની પાસે સામે આવીને ઊભો રહ્યો. આવીને તેણે રાજાને કહ્યું-રે રે અધમપુરુષ ! હવે તું આ મંત્રનો જાપ કરવો મૂંઝી દે. હે મૂંઝ ! આ મંત્ર કયો છે ? અને એનો શીખવનાર મંત્ર-દાતા પણ કૌણ છે ? એ મંત્ર અને એનો દાતા તારો શુરુ એ બધું આજપંખાળ છે, તું શા માટે હાથે કરીને કલેશ પામે છે ? આ બધું ઊંડીને તારે ઘરે કેમ જતો નથી ?

કરાંચુ. પછી તેને શુરુ, દેવ અને તત્ત્વનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવી સમકિત આપી ઉપધાન-પૂર્વક પંચપરમેષ્ઠીમંત્ર આપ્યો અને ત્યારબાદ તારા જેવો બીજો કોઈ આપા બગાડમાં ધન્ય નથી, એમ ન હોય તો તને આ ઉત્તમમંત્રની સંપત્તિ કેમ કરીને મળે ? વગેરે વગેરે કહીને સુનિરાજે તેને ઉત્સાહિત કર્યો. કદાચ ચક્રવર્તીનું પદ પણ મળી જાય, ઇંદ્રપણું પણ મેળવી શકાય, સુંદર રૂપ અને સૌભાગ્ય પણ પામી શકાય, પરંતુ સર્વ પ્રકારે સર્વ જાતનું કુશળ કરનારો આ પંચપરમેષ્ઠીમંત્ર તો નથી મળી શકતો. જે બાબત આપણે કશુંય કહી શકતા નથી. જે વિશે આપણી બુદ્ધિ પણ ચાલી શકતી નથી, જે આપણા મનોરથમાં પણ આવી શકતું નથી અને મનમાં પણ કદીય સૂઝતું નથી એવું ઇંદ્રકાર્ય અચિંત્ય મહિમાવાલા આ પંચપરમેષ્ઠીમંત્રના પ્રભાવને લીધે તેના બાપમાં સજ્જ બનેલો પુરુષ રમતાં રમતાં પણ અશંકપણે સાધી શકે છે. વળી હે રાજા ! તું જે આ શાંતિનાથ ભગવાનનું વિશાળ મંદિર બુલે છે, તે પણ થોડા આરાધેલા પંચનવકારમંત્રના પ્રભાવમાંથી જ થયેલું છે. તેની હકીકત આ પ્રમાણે છે—

ઐશ્વર્યનામના સ્વર્ગમાં હૈમપ્રભ નામનો એક ઉત્તમ દેવ હતો, તેણે ‘પોતાનું આશુભ્ય હવે ફક્ત છ માસ જ બાકી છે.’ એમ જાણીને તે કોઈ કેવળી ભગવાનની પાસે ગયો. કેવળીને વંદન કરીને તેણે પૂછ્યું: હે ભગવન ! આ સ્વર્ગમાંથી મર્યા પછી હું કયાં અવતાર પામવાનો છું ? અને મને સમ્યક્ત્વનો શી રીતે લાભ થવાનો છે ? એ સાંભળી કેવળી બોલ્યા: હે ભદ્ર ! મરતી વખતે તને આર્તધ્વાન થવાનું છે; અને તેથી તું સ્વર્ગથી મરીને આ અટવીમાં વાનરનો અવતાર પામવાનો છે. એ વાનરના જ અવતારમાં તને મહાકળે સમ્યક્ત્વનો લાભ મુશ્કેલીથી થવાનો છે. કેવળીનું આ વચન સાંભળીને તે દેવ તરત જ આ અટવીમાં આવ્યો. આવીને પોતાને સમ્યક્ત્વનો લાભ મળે તે માટે પહાડના એક પાશાણમાં નવકારમંત્રને કેર્યો અને વખત જતાં મરણ પામીને તે દેવ, તે અટવીમાં વાનરના અવતારમાં જન્મ્યો. હવે અટવીમાં પહાડનાં શિખરો પર ભમતાં ભમતાં પોતાના કોઈ ભાગ્યને લીધે તે વાનર, કેસે કરીને જેમાં નવકારમંત્ર કોરેલો છે એ શિલા ઠીકી. શિલામાં કોરેલા નવકારમંત્રને બાંચીને એ વિશે વિચાર કરતાં કરતાં તેને ભતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું તેથી પોતાના પૂર્વનો ભવ (તેને) સાંભરી આવ્યો એટલે વૈશ્ય વૃત્તિ ધારણ કરી તેણે સ્વચ્છલાવે અનશન સ્વીકાર્યું. પેલા કોરેલા નવકારમંત્રને વારંવાર વાદ કરતો તે મરણ પામીને ફરી પાછો ઐશ્વર્યનામના દેવલોકમાં દેવ થયો. દેવ થતાં જ તેને વિચાર થયો કે-મેં એવું શું જ્ઞાન મારા આગલા જન્મમાં લીધું છે ? વા તપ તપ્યું છે ? વા યજ્ઞ કર્યો છે-પૂજન કર્યું છે ? જેથી હું આ દેવનો અવતાર પામી શક્યો છું. એવો વિચાર વારંવાર આવતા તે દેવને ભતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. એથી તેને પોતાના આગલા ભવની બધી પરિસ્થિતિ સમજાઈ ગઈ. એટલે તે, દેવનાં બધાં કાર્યોની છોકી દહને પેલી નવકારવાળી શિલા પાસે

મજબૂત બાંધીને અને મંદિરમાંથી તરત જ બહાર નીકળીને પેલા ક્ષેત્રપાળની સાથે લડવા લાગ્યો. આ વખતે રાજાને ડરાવવા માટે અને તેને ઝુંઝવી નાખવા માટે એ ક્ષેત્રપાળે તેની બાધી બાલુએ આઠો દિશાઓમાં લથાનક દેખાવે ગોઠવી દીધા તેથી રાજાને એક તરફ દાતના કઠાક ગોલાવતા અને લય'કર લાંબા હાંતની અણીઓને બહાર કાઢતા તથા " ઠમઠમ ઠમઠમ " એવો અવાજ કરતા ઠમરૂથી લય ઉપભવતી એવી ઠાકણીનું મોટું ટોણું દેખાય છે. બીજી તરફ મોઢામાં બળતા લથાનક લાકડાઓને લીધે જેમની સામે જોઈ શકાતું નથી અને હાથના ટાળેટા પાડીને જે લય'કર અવાજ કરી રહ્યું છે એવું જૂતોનું ટોણું રાજાના જોવામાં આવે છે. વળી, એક બાલુ, પંજે મારવાને તૈયાર થઈ રહેલા, વીક્ષુ ધારવાળી ઠાકો દેખાય એવી રીતે એને ફાડી રાખતા, આગની જેમ બળતી આંખોને ફેરવવા અને માનવને લય'કર લાગે એવા સિંહોનું ટોણું રાજાએ જોયું. બીજી બાલુ, પછાળી કપેલી ફેણોને લીધે લય'કર દેખાય એવા, જે લાખી જીભ બહાર કાઢીને લલકાર કરતા અને ફુંકાક મારી મારીને આગને વરસાવતા એવા સૂરોનું કુંડ રાજાની નજરે ચડ્યું. વળી એક તરફ લથાનક ઝુટોને જાંચી જાંચી કરીને ઉછળતા, જેમના બહારના હાંત મજબૂત, વીક્ષુ અને લથાનક છે એવા અને અંબનગિરિ જેવા જિંઘા અને કાળા એવા મહમત હાથીઓનું ટોણું રાજાની નજરે આંચું. બીજી તરફ, પ્રલયકાળના લથાનક પવને ઉછળેલાં જિમાંડિયાને લીધે નક્કરો પણ લોપાઈ જાય એવા લય'કર અને બાજુ પ્રલયકાળે ફેંકાયેલો ન હોય એવા ત્રાસજનક વનદાવાનગને રાજા જોઈ રહ્યો. વળી એક બાલુ બાજુ, કુતાં, તરવાર, શેવ, નાશજ અને ચક્ર વગેરે હાથમાં લઇને સજ્જ બનેલું અને જોતજોતામાં મજબૂત રીતે ચડી આવે એવું તથા ન ખાળી શકાય તેવું એક શત્રુઓનું લશ્કર રાજાના જોવામાં આંચું. વળી, એ રીતે બીજી બાલુ, માછલાં અને કાચખાનાં પૂછાંઓનાં પછાડાને લીધે જેમાં મોટાં મોટાં મોજાં ચડી આવેલાં છે એવો બાજુ કે પ્રલયકાળનો લય'કર તોફાને ચઢેલો સસુદ્ર હોય એવો મોટો ફરિયો રાજાના જોવામાં આંચો. આ રીતે રાજા પોતાની તરફની આઠે દિશાઓમાં રહેલા લથાનક દેખાવોને જોયા કરે છે છતાં પંચપરમેષ્ઠી મંત્રના પ્રભાવને લીધે લેશ પણ ક્ષોભ પામતો નથી, ભ્રમમાં પડતો નથી, અટકી પાછો હસતો નથી, સંતાતો નથી, સોદ કે કટાંગો આણુતો નથી તેમ કલેશ પણ પામતો નથી. વળી બીજું પેલો ક્ષેત્રપાળ અને રાજા બન્ને એક બીજા પરસ્પર લડવા લાગ્યા તે ઘડીકમાં એક બીજાના માથાના વાળ પકડી ડાકને મરડી રહ્યા છે, ઘડીકમાં આંખો પટપટાવ્યા વિના બન્ને જણ સામસામા ડાળા ફાડી રહ્યા છે, બન્ને જણને ઘણું જ થાક લાગવાથી ઘડીકમાં તેઓ પરસ્પરાથી નીતરી જઈ જમીનને પણ ભીંજવી રહ્યા છે, ઘડીકમાં તેઓ સામસામા પોતાના હાતથી હોઠોને કચડી રહ્યા છે, ઘડીકમાં ફરતાં ફરતાં ઢીલું થયેલું તેમનું કટિવજ્ર ગળી પડે છે, ઘડીકમાં તેઓ વિવિધ પ્રકારનાં આસનો-

ઝાંઝવાના જળમાં પાણીની કલ્પના કરવી કદી પણ તેથી શાંત થતી નથી માટે તું આ બધું છોડીને અહીંથી ચાલ્યો જ ભા. વળી શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના ચરણકમળનાં દર્શન કરવાની પણ તારામાં યોગ્યતા નથી એટલે તું તારી પોતાની યોગ્યતા બદલા વિના આ નકામી પ્રવૃત્તિ શા માટે કરી રહ્યો છે ? તને વધારે કહેવાતું શું ? તું જલદી આ જિનમંદિરની હદ છોડીને હવે અહિંથી બહાર ચાલ્યો ભા. કદાચ તું કોઈ મોટો લડવૈયો હો અને તારી શૂરવીરતાનું શુભાન હોય તો તું મારી સાથે લડવા માટે તૈયાર થઈ ભા. રાષ્ટ્રથી આંખ ફાડીને ક્ષોભ કરતો અને યમની પેઠે ભયંકર રીતે પાંકાં ભવાં કરીને પેલો ક્ષેત્રપાળ ઉપર બજાવ્યા પ્રમાણેનું કેટલુંક જેમ ફાવે તેમ ભેલી ગયો અને ક્રોધથી કંપવા લાગ્યો. એટલામાં શુરની અને મંત્રની અવજ્ઞાનાં ક્ષેત્રપાળનાં વચન સાંભળીને વિશેષ પ્રકૃષ્ણિત થયેલો રાજા મંત્રનું ધ્યાન પડતું મૂકી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. હે વ્યંતર ! જેમ કોઈ પિત્તાના વ્યાધીથી પીડાયેલો માણસ ગમે તેમ બોલી નાખે તેમ તું પણ જેમ ફાવે તેમ આ શું બોલી રહ્યો છે ? અને તું જેમ તેમ એલફેલ બોલી પરમેષ્ઠી નમસ્કારની નિંદા કરે છે અને તેનો ઉપદેશ કરનાર શુરનું પણ અપમાન કરે છે. હે મૂઠ ! તું એટલું પણ વિચારી શકતા નથી કે એ બન્નેનું એટલે મંત્રનું તથા દાતા શુરનું મૂલ્ય પણ જગતના દાનવડે પણ કરી શકાય તેમ નથી તેમ એ બન્ને કરતાં આ સંસારમાં બીજું કોઈ સારજૂત નથી. અહો ! આ જોવા પ્રકારનો મોહનો વિલાપ છે કે જેને તાબે થયેલા મહામૂઠ લોકો ખરી હંકીકતને બાણી શકતા નથી. જે લોકો ધતુરાનું પાન કરવામાં રસિયા હોય છે તેઓ શું શુભ છે, શું અશુભ છે વા શું આઘા છે અને શું અઆઘ છે એ બાબત કશું જ બાણી શકતા નથી તેમજ મૂઠ લોકો એ વિશે કશું સમજતા હોતા નથી, અથવા બૂખ અને તરસની પીડા વિવેક વગર સહવાથી અને અજ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગનું યત લેવાથી જેને દેવગતિ મેળવી હોય છે તેનું જ્ઞાન અને બોલવાની ચતુરાઈ આવાં જ પ્રકારનાં હોય છે. તુચ્છ લોકોનાં વચનો તુચ્છ હોય છે, એમનાં મનોરથો, શીલ, ક્ષમા, વિનય અને નીતિ એ પણ બધું જ તુચ્છ હોય છે તેથી હે મૂઠ ! તને તારા અભિમાનનું ફળ તો મળ્યું છે છતાં તું હજી કુધી તારા અભિમાનને છોડતો નથી ? રાજા બોલ્યો-હે અધમ ! જોવો તે તું કોણ છે જેથી હું તારાથી ભય પામું અને ક્ષત્રિયકુલમાં જન્મતાં જ મને વારસામાં મળેલું એવું મારું અભિમાન ધન છોડી દઉં. વળી, તારા હાથમાં જે આ છરી છે તે મારા કાનને જરા પણ ઉજરડો સરખો પણ કરી શકે એમ નથી અને બાળકોને ભય પમાડનારાં જોવો તારો મારી પાસે દેખાડવામાં આવેલો કુટાટોપ પણ તફાન નકામો છે. રાજાના આ વચનો સાંભળીને પેલો ક્ષેત્રપાળ કહેવા લાગ્યો કે બો એમ છે તો તું આ જિનમંદિરમાંથી બહાર આવ, કારણ કે જગતને શાંતિ પમાડનારાં જોવાં શાંતિનાથ ભગવાનની મૂર્તિ સામે લડાઈ કરવી ઉચિત નથી. હવે ક્ષેત્રપાળનું આ વચન સાંભળીને રાજા પોતાનાં કપડાં

ચરણોને વંદન કરે છે એવા અને સમસ્ત વિશ્વને શાંતિ કરનારા એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન જયવંતા થાઓ. આ પ્રમાણે શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરીને પેલો હૈમપ્રકાશ નામનો દેવ જિનમંદિરમાંથી બહાર નીકળ્યો અને રાજાને લઇને તેની સાથે ઉત્તમ વિમાનમાં ચઢી બેઠો. મનના વેગ કરતા પશુ અતિશય વેગવાળા એ વિમાનદ્વારા તેઓ બન્ને ધરતીનાં પર્વતવાળા, વનવાળા અને ક્ષાનનવાળા વિસ્તારોને એતાં એતાં શીઘ્ર ઓટા કંપિલપુર નામના નગરે પહોંચ્યા. ત્યાં જઈને હૈમપ્રકાશ દેવે પ્રથમના રાજાની ગાદી ઉપર આ સિરિદેવરાજાને બેસાડ્યો. જે લોકો દુર્દાંત હતા એટલે તોફાની હોઈ વશમાં નહોતા આવતા તેમને હજી નાખ્યાં. પેલા કૌમરદેશના રાજાને પણ તરત જ સિરિદેવ રાજાની આજ્ઞા નીચે આવડ્યો તથા બીજા બંગ તથા કેલિંગદેશના રાજાઓને પણ તાબે કરી દીધા. એ પ્રમાણે પ્રથમના રાજા કરતા પણ અધિક રાજાશ્રી અપાવીને તે દેવ બોલ્યો—“હે ભદ્ર ! બીજું કંઈ તને જે ઈષ્ટ હોય તે કહે તો તે પણ તને આપી દઉં.” દેવનું વચન સાંભળીને રાજા વિશેષ રાજા થયો અને તેથી તેના શરીરની બધી રામરાજા ભાભી થઈ ગઈ. એમ થવાથી રાજાનું શરીર વિશેષ સુંદર દેખાવા લાગ્યું અર્થાત્ એ રીતે પ્રસન્નતા પામેલો રાજા કમળની કળી જેવા પોતાના બન્ને હાથને બેઠી, કપાળમાં સ્થાપી, માથું થોડું નીચું નમાવી આદર સાથે પેલા દેવને કહેવા લાગ્યો “જેમનું દર્શન અતિશય દુર્લભ છે એવા સુનિરાજ મળ્યા, તેમની પાસેથી શુદ્ધ સમકિત મળ્યું, પંચપરમેષ્ઠીને મહામંત્ર પામ્યો અને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરી. વળી, હે દેવ ! તારા પ્રભાવને લીધે મારું બધું વાંછિત કાર્ય સિદ્ધ થયું. હવે આના કરતા મને બીજું વળી શું આ આ જગતમાં વિશેષ વહાલું છે કે જેની તારી પાસે યાચના કરું ? તોપણ તારી પાસે મારી આ એક માગણી તો છે જ. હારિદ્રના સંકટને દૂર કરનારું, વાંછિત સિદ્ધિને આપનારું એવું ચિંતામણિરત્ન જેવું તારું દર્શન મને ફરી ફરીને થવું જોઈએ અર્થાત્ તું મને ફરી ફરીને તારા સમાગમ આપજે, એમ હે દેવ ! મારી માગણી છે.” રાજા એ પ્રમાણે બોલી રહ્યો કે તરત જ પેલો દેવ અદ્વૈત્ય થઈ ગયો અને રાજા પણ પોતાનાં રાજના કાર્યો તરફ પૂરતું લક્ષ્ય આપી રાજ કરવા લાગ્યો. પછી ઘણા સમય સુધી રાજાએ રાજ્ય લોગત્યું અને પોતાનું મરણ પાસે આવ્યું બાહ્ય પોતાના પુત્રને ગાદી ઉપર બેસાડી તે મહાત્માને વૈરાગ્ય થયો. મનમાં પંચપરમેષ્ઠીને વારંવાર યાદ કરતો તે રાજા ચિત્તની ઉત્તમ સમાધિ સાથે કાળક્રમ પામ્યો. રાજાનું આવું ઉત્તમ સમાધિમરણ થયેલું બાહ્ય. કંપિલ નગરના રહેવાસીઓને એવી જિજ્ઞાસા થઈ કે—આ રાજા મરણ પામીને ક્યાં ઉત્પન્ન થયો હશે ? નગરલોક એવી જિજ્ઞાસામાં નિજાસામાં બેઠા બેઠા હતા તેવામાં ત્યાં દુર્લભીય નામના કોઈ કેવળજ્ઞાની પુરુષ આવી પહોંચ્યા અને લોકોએ વિનય સાથે પ્રણામ કરીને પોતાની

હાવપેચો-કરવાનો દેખાવ કરી રહ્યા છે, એ રીતે ચિત્રવિચિત્ર પ્રવૃત્તિવાળું તેમનું શુદ્ધ જાણે કે રતિક્રીડા હોય એવું જણાય છે, અર્થાત્ રતિક્રીડામાં પશુ એક ધીબળા વાળ પકડવાની, સામસામા ડોળા ફાડીને બેવાની, પરસ્પરે આવી જવાની, હોંઠ કરડવાની, છાતી ઉપર પ્રહાર કરવાની, કટિવસ્ત્ર ગળી પડવાની અને વિવિધ પ્રકારનાં આસનો કરાવાની ક્રિયાઓ થાય છે. જ્યારે એ બંને જણા લડતા હતા, બરાબર તે જ વખતે, પોતે ચણાવેલા મંદિરની સાંભળ કરનાર દેવ પાસેથી આ બંને જણાની લડાઈની વાત સાંભળીને પેલો હેમપ્રભ દેવ સ્વર્ગમાંથી ત્યાં ઊતરી આવ્યો. તેણે આવીને સુરત જ પેલા ક્ષેત્રપાળને દૂર કર્યો અને રાજની સાથે આદરપૂર્વક વાત કરતાં કહ્યું કે-હો મહાભાગ ! ખેસ, હમણાં શુદ્ધને છોડી દે અને મારી વાત સાંભળ આ તારી સાથે લડે છે તે પુંડરીક નામનો ક્ષેત્રપાળ છે. તેને જ મેં આ મંદિરની આરસંભાળ કરવા માટે અને સાધર્મિક જનોની પશુ આરસંભાળ કરવા સાફ નિર્ધેશ્ય છે, પરંતુ એ દુષ્ટ અને મૂઢ ક્ષેત્રપાળે સ્વધર્મિક જનો તરફ લક્ષ્ય ન આપતાં તારી સાથે લડાઈ ઉભી કરી અથવા જેઓ પોતાની ક્રીડામાં જ મથગૂલ હોય છે એવા આ વ્યંતરેને શુષ્ક કે દોષનો વિચાર ક્યાંથી આવે ? માટે તને મારે વિશેષ પ્રકારનો આગ્રહ છે કે મારા આ નોકરનો અપરાધ તું માફ કર. નોકરની ભૂલો તેના સ્વામીએ જ દૂર કરવાની હોય છે. આ સાંભળીને રાજા બોલ્યો : હો મહાકીર્તિવાળા ! તું આ પ્રસંગ માટે શા માટે સંતાપ કરે છે ? આમાં કોનો શું દોષ છે ? ખરી રીતે તો આ મારા પુણ્યનો જ વિપર્યય છે એટલે મારા પુણ્ય પાંસરાં નથી. મારાં પુણ્ય પાંસરાં હોત તો મેં નવકારની સાધના માટે મારા મનવડે વચનનો અને શરીરનો પશુ વિશેષ સંયમ કેળવેલો તે એક ચોક્કસ માટે જ આમ ન વણસી જાત અર્થાત્ મારે મનોરથ અપૂરે રહ્યો અને મારું મન અંચળ શબ્દ ગયું એમ ન જ બનત. શું એટલું પશુ હું સમજતો નહોતો કે વાંછિત મનોરથની સિદ્ધિમાં ઘણું કરીને ઘણાં વિઘ્નો આવે છે અને એ વિઘ્નોને હીપે હાથવેંતમાં આવતી જણાવી એ સિદ્ધિ વણસી જતી જણાય છે. દેવ બોલ્યો : હો નરેન્દ્ર ! તારી વાત સાચી છે અને જે થવાનું હોય છે તે જ થાય છે. ખરી વાત એવી છે કે જે વિદ્યાધર હોય કે ચક્રવર્તી હોય તે જ એ પ્રમાણે લાભ જાપ સાધી શકે છે. વળી, તને કહ્યું છું કે તારા નવકારના લાભ જાપમાં થોડું બાકી રહી ગયું તેથી તને ચોક્કસ નરપતિનું આસન મળશે જ અર્થાત્ નરપતિપણું હવે તારા હાથમાં જ આવી ગયું છે એમ તું સમજ, તો હવે તું મારી સાથે આ મંદિરમાં આવ અને આપણે બંને, જેમનાં ચરણોને ત્રણ લોક નમેલા છે એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની સ્તુતિ કરીએ. પછી એ બંને જણા લક્ષ્મીથી વંદન કરી તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. સ્વર્ગલોક, પાતાળલોક અને મત્યલોકના સમસ્ત લોકો એક જ સાથે જેમની સ્તુતિ કરવા માટે તોપણ જેમના ઉજ્જવલ સદ્ગુણો પાર ન પારી શકે એવા ઇંદ્રો જેમનાં

ચૈત્યાધિકારે વિજયતું કથાનક.

કથા ૧૧ મી.

જિનમંદિરે બંધાવવાનો વિધિ અને ચોગ્યતા.

શ્રી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ પાંચ પદના નમસ્કારોમાં સૌથી પ્રથમ પદ અરિહંતનું છે માટે અરિહંતપદની વિધિપૂર્વક સવિશેષ ભક્તિ કરવાથી સંસારનો એટલે જન્મમરણ-ચ્ચિતિનો ઉચ્છેદ કરી શકાય એમ છે. શ્રી જિનનું ભવન કરાવનારમાં તે ભક્તિ સ્પષ્ટ છે અર્થાત્ જિનભવન કરાવવાથી શ્રી જિનની ભક્તિ પ્રદર્શિત કરી શકાય છે. ગમે તેવો માણસ શ્રી જિનનું ભવન કરાવી શકતો નથી. તે કરાવવા માટે પણ માણસે અધિકાર મેળવવો જોઈએ અને અધિકાર મેળવ્યા પછી પણ તેને વિધિપૂર્વક કરાવવું જોઈએ. આમ થાય તો જ શ્રી જિનની ભક્તિ થઈ શકે.

શ્રી જિનભવનને કરાવનારમાં નીચેના શુભો હોવા જોઈએ. નિર્મળ કુળ, વૈભવ, ગુરુ-ભક્તિ, શુભચિત્ત, (એટલે સંકલેશવાળું ચિત્ત ન હોવું જોઈએ) વધારેમાં વધારે ધર્મ-ભાવમાં સ્થિરતા, બહુમિત્રો અને વિશેષ સ્વજનો અથવા બહુ મુળવાળો પરિવાર, શુશ્રૂષા, શ્રવણ, ધારણ વગેરે શુભો, નિર્મળ યુદ્ધિ, આજ્ઞાપ્રધાન અને શ્રી જિનની આજ્ઞા પ્રસાદેનું વર્તન-આવા શુભોવાળો માણસ, શ્રી જિનભવન કરાવવાનો અધિકારી છે.

શ્રી જિનભવનના નિર્માણનો વિધિ આ પ્રમાણે છે: ભૂમિ શુદ્ધ હોવી જોઈએ તેમાં શબ્દ વગેરે કોઈપણ પ્રકારના દોષો ન હોવા જોઈએ. ભૂમિ સંખંધે આ બાદ શુદ્ધિ. ભૂમિ મેળવતા કોઈને પણ લેશમાન અપ્રીતિ ન પેદા થાય એ સૌથી પ્રથમ જોવું. ભૂમિ સંખંધે આ અંતરશુદ્ધિ. જે સ્થળે વેશ્યાઓ, મગ્ધીમારો, બુઝારીઓ અને આવા પ્રકારના બીજા પણ નિંદનીય લોકો ન રહેતા હોય તેવું સ્થળ, શ્રી જિનભવનને માટે પસંદ કરવું. જે સ્થળ જોવું મનોહર હોવું જોઈએ કે જેને ભોતાં જ ગૃહસ્થોમાં અને સાધુઓમાં સદ્ધર્મની ભાવના પેદા થાય. હજી પણ સ્વયંસિદ્ધ હોવું જોઈએ. હજી એટલે શ્રી જિનભવન-નિર્માણની સામગ્રી, સારી ભતનાં લોકડાં, છંટો અને પાષાણ વગેરે પ્રધાનપણે તો સ્વયંસિદ્ધ અને સારી ભતનું હજી સાત્રાં શુકન જોઈને મેળવવું જોઈએ. કદાચ એવું હજી ન મળે તો વિશેષ શુભના લાભને નજરમાં રાખીને બીજું પણ હજી મેળવવું એવી શાસ્ત્રકારની અનુજ્ઞા છે. (કોઈ કારણથી સ્વયંસિદ્ધ અને ઉત્તમ હજી ન મળે અને એમ થતાં જિનમંદિર જ બંધાવું અટકી પડતું હોય તો પરિણામે જૈનમાર્ગનો ઉચ્છેદ થઈ ભય તથા સારા ગૃહસ્થોની શ્રદ્ધા પણ લાંગી ભય.) માટે વિશેષ લાભ તરફ નજર કરીને જે મળે તેવા હજીથી પણ મંદિર તો નિર્માવું જોઈએ. વળી શ્રી જિનમંદિરના નિર્માણ-

જિજ્ઞાસા વિશે તે કેવળીને પૂછ્યું. કેવળીએ કહ્યું કે-તમારો સિદ્ધિદેવ રાજા અહીંથી મરણ પામીને મોહોદ્ર નામના સ્વર્ગમાં દેવ થયો છે અને ત્યાં તેને તેણે જ્યેષ્ઠા પંચનમસ્કાર મંત્રના મહિમાને લીધે મોટી દેવશ્રીના લાભ મળ્યો છે. ત્યાર પછી ત્યાંથી તે, કોઈ સારા કુળમાં જન્મ લેશે અને પછી કેટલાક બીજા જીવનકાળમાં ભરીને તેને નિર્વાણનો લાભ થશે. એ પ્રમાણે સમગ્રધર્મનો સાર પંચ નમસ્કાર મંત્ર છે. વળી, અદિહંત વગેરે એક એક પદ્ધતિ બ્યાન કરવામાં આવે તો પણ પ્રમોદપૂર્વક મનવાંછિત સિદ્ધ થાય છે તો પછી એ પાંચે ઉત્તમોત્તમ પદોનું સાથે જ બ્યાન કરતાં તો શું કહેવું ? તો એવો કોણ હોય કે જે પોતાનો જ વેરી હોય ? વળી, સ્વર્ગની ધૃત્વ કોણ નથી રાખતું ? મોક્ષની વાંછ કેને નથી ? શ્રી પરમેષી નમસ્કારના બ્યાનમાં જે દેહ આદરવાળો ન હોય એવો કોણ હોય ? અર્થાત્ નમસ્કારના બ્યાનથી સ્વર્ગ, મોક્ષ વગેરે વાંછિતો મળે છે તો એ નમસ્કારના બ્યાનમાં કોણ તત્પર ન બને ? સંસારરૂપ સસુદ્રમાં વહાણ સમાન એવી શ્રી પંચપરમેષી નમસ્કાર તરફ જે માનવોની સકલ કલ્યાણ કરનારી નિશ્ચળ ભક્તિ ન હોય એવો કોનો દે તોય શું ? ઘણાં શાસ્ત્રો લખે તોય શું ? દેવપૂજા કરે તોય શું ? બ્યાનો કરે તોય શું ? તપ કરે તોય શું ? અને બીજા એવા બોટા વિવેકો કરે તોય શું ? આગથી સળગતા ઘરમાંથી જેમ કોઈ મહામૂલ્ય રત્નોને જ સાથે રાખે, લડાઈમાં અમોઘ અસ્રને જ સાથે રાખે, હરિયામાં ખુસ્તો માણસ જેમ હોડિના પાટિયાનો જ આશ્રય લે, ચડતો માણસ ગમે તે આલંબનને જ પકડી લે તેમ જીવિતનો વિપ્લવ થતાં પણ જે માણસ બીજું બંધુ છોડી દીધેને એક માત્ર પંચનમસ્કારમંત્રનો જ આદરપૂર્વક આશ્રય લે તો તેને કહી પણ છોડી દીધેને એક માત્ર પંચનમસ્કારમંત્રનો જ આદરપૂર્વક આશ્રય લે તો તેને કહી પણ આપદાઓ આવવાની જ નહીં. જેમના મનમાંથી ગમે તેવી સ્થિતિમાં, ગતિમાં, સુખમાં, દુઃખમાં, સ્વપ્નમાં, ઉઘ બીડી જતાં, ઘરમાં, જંગલમાં, રાત, દિવસ, પડવાની વેળાએ કે ઉત્પાત વેળાએ અર્થાત્ ગમે તે પ્રસંગે પરમેષીમહામંત્રનું બ્યાન કરે છે-જપે છે. તે વ્યક્તિ આ સંસારસસુદ્રમાંથી શીઘ્ર બહાર થાય છે અર્થાત્ નિર્વાણ મેળવે છે.

આ પ્રમાણે કથારત્ન કોશમાં પંચનમસ્કાર સંબંધે શ્રી દેવનૃપતું દશમું કથાનક સમાપ્ત.

તેણે પોતાના ભુજબળથી બળવાન શત્રુઓનાં મળોને હાંકી કાઢ્યાં છે. એ રાજ્યો પોતામાં ઘણાં શુભા વધારેલાં છે. તેણે બંધાવેલા ભવનોમાં લક્ષ્મી ભરેલી છે અને ચારે દિશામાં કીર્તિને ફેલાવેલી છે. શત્રુઓને ભારે ભય પમાડ્યો છે તથા અનીતિની વાતને મૂળથી જ છેદી નાંખી છે. વિદ્વાનોનો મહિમા વધાર્યો છે. આ પ્રમાણે તે રાજ્યનું જગતને આશ્ચર્યકારી ચરિત છે. તેનું વિશેષ વર્ણન શી રીતે થાય? તે રાજ્યને શ્રીગુપ્ત નામે એક મિત્ર છે. એ રાજ્યનો બાળમિત્ર છે. રાજ્ય અને એ બંને સાથે પૂણમાં રમેલા હોવાથી રાજ્ય તરફ એનો દ્રઢ-આઠ સ્નેહ પશુ છે. તે મિત્રે દરિયા ખેડીને, ખેડ કરીને અને અનેક પ્રકારના વેપારો કરીને એમ અનેક રીતે ઘણું ધન પેદા કરેલ છે. અને કુબેર ભંડારી કરતાં પણ વિશેષ ધન મેળવેલું છે. એટલે બધા ધનનો વૈભવ છતાં એ શ્રીશુભ પોતાના મિત્રો, સ્વજનો અને બાંધવોને તે ધન માટે થોડાં પણ અવકાશ આપતો નથી. તેઓ ધન ઉપાજન કરે એ માટે તેમને થોડી પણ સગવડ કરી આપતો નથી, અને ધનના મોહને લીધે તે બીજા વેપારીઓની ગોષ્ઠિમાં-મંડળોમાં પણ એસવા જતો નથી. માત્ર પોતાના પૂર્વજોથી ઉતરી આવેલા આ વક્ર ધર્મના ઉત્સવને યથાવસરે કરે છે, અને શ્રી બિનપૂજનાદિ વગેરેની આલતી આવેલી પ્રવૃત્તિને પણ કાંઈક કાંઈક કરે છે. પોતાનું જમીનમાં ફોટેલું ધન લઈ જશે એવી શંકાને લીધે તે પોતાના ધનને એક જગ્યાએથી બીજી બીજી જગ્યાએ ફોટે છે. અને બીજી જગ્યાએથી કાઢી વળી ત્રીજી સ્થાને સંતાકે છે. એ રીતે તેના પર મમત્વને લીધે ધનની જગ્યા વારંવાર બદલાય કરે છે, અને ચરુ ઉપરના પોતે ચોરેલા સીંહોને ‘તે બરાબર છે કે નહિ’ એ રીતે વારંવાર ભેંચા કરે છે. વખત જતાં તેને એક પુત્ર થયો. તેનું નામ વિજય પાડ્યું. એ વિજય, પુરુષોની બહોંતેર કળાને શિખ્યો અને સુવાવસ્થા પામ્યા પછી તેના અનેક સમાન મિત્રો તેની સાથે રૂચાં કરતા. ચહેરવેશ ભલકાદાર રાખતો અને સ્વચ્છંદે વિહરતો તથા તેના હોઠ પાન ખાવાથી રાતા ચોળ રહેતા. માથું ફૂલોથી ઢંકાયેલું રહેતું એવો એ શોખિન હતો.

પોતાના પુત્રને આવો ઉડાઈ ભેળને એના પિતાને ચિંતા થવા લાગી કે-‘મેં લાંબા સમયે જે આટલું બધું ધન ભેળું કયું છે તેને આ છોકરો ખરેખર વગર વખતે જ વાપરી નાંખશે એમ જણાય છે. એમ ન હોય તો એનો આવો ઘટમાઠ શી રીતે ચાલે? જે ધન મેં ઘણા પ્રયત્ને સાચવી રાખેલું છે તેનું આ છોકરો શું કરી નાંખશે? માટે હું આ છોકરાને કાંઈ થોડું ઘણું સમજાવું, એમ વિચારીને તેણે પોતાના છોકરાને બેલાવીને કહ્યું કે-“હિ પુત્ર! તું આમ શા માટે નકરો? ધનનો ખર્ચ કરે છે? તને આ વાતની ખબર નથી લાગતી કે લક્ષ્મી મહાકર્તે પાત્રી શકાય છે. હે વત્સ! શું તું ભેળ શકતા નથી કે સસુરે, શ્રીકૃષ્ણ અને કુબેર ભંડારીએ બધાએ લક્ષ્મીને કેવી કેવી રીતે સાચવેલી છે. ભે; સસુરે પોતાના તળીઆમાં રાખીને લક્ષ્મીને સાચવી છે. તેની

માં પાણી ગળીને વાપરવું, જોહતી વખતે જમીન જરાજર ભેલી, પ્રમાદને લીધે ત્રસ-
જીવેનો વધ ન થાય એવી કાળજી રાખવી અને બધી પ્રવૃત્તિઓમાં યતના રાખવી, કારણ કે
યતના એ જ ધર્મનો સાર છે, માટે તેના ભંગ ન થવા દેવો. વળી, મંદિરનિર્માણનું
જેઓ કામ કરનારા હોય એટલે મજૂરા વગેરે હોય તેની સાથે થોડું પણુ છેતરામણુ ન
કરવું, બિલકુલ તેમનો સફલાવ વધે એ માટે તેમની મજૂરી કરતાં સવિશેષ આપવું. આ
રીતે નવીન જિનમંદિર નિર્માણનો આ વિધિ કહેલો છે, અને જીવનમંદિરનો
પુનરુદ્ધાર કરવો હોય તો પણુ લગભગ એ જ વિધિ સમજવાનો છે, પરંતુ જ્યાં જે
જિનભવન જીવું થઈ ગયું, ભતિમાં ફાટી પડી ગઈ હોય, ધબકાઈ કે તૂટી ગઈ હોય
ત્યાં એવા જિનભવનને એકાદ તેની ફરકાર કર્યા વિના કુશળ પુરુષે નવું બીજું જિનમંદિર
બંધાવવું ન થઈ અર્થાત્ સૌથી પ્રથમ જીવું જિનભવનનો ઉદ્ધાર કરવો એ કર્તવ્ય છે.
જીવું જિનભવનનો ઉદ્ધાર ન થાય તો શ્રી જિનમાર્ગનો ઉચ્છેદ થાય, જૈનોનું તેજ હીલું
થાય અને શ્રી જિન તરફની ભક્તિ પણુ થઈ; માટે સામર્થ્ય હોય તો પ્રથમ જીવું જિન-
ભવનનો ઉદ્ધાર કરવો એ જ ઉત્તમ પ્રવૃત્તિ છે. આ પ્રમાણે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે જે ગૃહસ્થ
પુરુષ મનોહર એવા જિનભવનને કરાવે તે વિજયની પૈઠે પોતાનાં કંઠબુ-ઢુંખ-જળદર
વગેરેનો નાશ કરે છે.

વિજયની કથા.

માળવા દેશમાં વિખ્યાત એવી ચાકુપુરી (ચકુપુરી) નામે ઉત્તમ નગરી છે. એ નગરી-
ની આસપાસ પર્વતો, સરાવરો, નદીઓ, આરામ, બગીચા, પરબો, સહારાઓ અને
કૂવા વગેરે હોવાથી એ રમણીય છે. એ નગરીમાં “વર” શબ્દનો પ્રયોગ કેવળ રત્નો
માટે જ થાય છે અર્થાત્ “વર” ના બે અર્થો છે. એક વજ્રરત્ન અને બીજું વૈર-વિરોધ-
હરમનાવટ. આ બે અર્થોમાંથી ફક્ત ‘વજ્રરત્ન’ માટે જ ‘વર’ નો પ્રયોગ છે, વિરોધ
અર્થ માટે નહીં. હવે એ નગરીમાં વસનારાં પ્રજાજનો તેમ શબ્દ પ્રજા વચ્ચે ક્યાંય વૈર-
અર્થ માટે નહીં. હવે એ નગરીમાં વસનારાં પ્રજાજનો તેમ શબ્દ પ્રજા વચ્ચે ક્યાંય વૈર-
વિરોધ નથી. વળી, અહિં ‘વિગ્રહ’ શબ્દના બે અર્થો છે. એક શરીર અને બીજું સુદ-
લક્ષ-અગસ. એ બે અર્થોમાંથી કેવળ “શરીર” અર્થ માટે જ એ નગરીમાં ‘વિગ્રહ’
શબ્દનો ઉપયોગ છે, લક્ષ અગસ. અર્થ માટે નહીં, જેથી એ નગરીમાં ક્યાંય લક્ષ-
અગસ નથી. તથા ‘ચક્રચળ’ શબ્દના બે અર્થો છે: એક કુંભારને ત્યાં ચાકડો ચાલે તે
અને બીજું પરચકેની-હરમન સેનાની ચક્ર. એ બે અર્થોમાંથી કેવળ કુંભારને ત્યાં ચાકડો
ફરે એ અર્થમાં એ નગરીમાં ‘ચક્રચળ’ શબ્દનો વ્યવહાર છે. અને નગરી અજેય
હોવાથી તેના ઉપર કાંઈ શત્રુ ચડી શકે તેમ નથી તેથી ‘ચક્રચળ’ શબ્દનો ઉપયોગ
તેના બીજા અર્થમાં નથી. એવી એ નગરી રક્ષા રત્નોવાળી અને પરચકેના ભયથી રહિત
છે. એ નગરીમાં બાબલદ્ર નામે પ્રસિદ્ધ રાજા રાજ્ય કરે છે. એ રાજા મહાત્મા છે અને

મીઠું મીઠું બોલે છે. રે છોકરા ! મારે તને વધારે શું કહેવું ? પરંતુ છેવટનું આ કહી રાખું છું કે તું જીવંતર ચાહતો હો તો આવી કશી ગરબડ કર્યા વિના જ અહીં રહી શકીશ. બે તારી ઇચ્છા છેલ્લગટાઉની પેઠે પૈસાને ઉઘડી વિલાસો માણવાની જ હોય તો મારા ઘરમાંથી બહાર નીકળ.

પિતાનાં આવાં કઠોર વચનો સાંભળતાં જ વિજય એવો તો વિંધાઈ ગયો, તેને ઉચ્છ્વાસ મૂકવો પણ મહાકષ્ટ થઈ ગયું અને તેનો દમ જ બેસી ગયો. પિતાએ પોતાના છોકરાને ઘરથી નીકળી જવાની ધમકી આપી અપમાનિત કર્યો છતાં તેણે પિતા તરફ કોઈ પ્રકારનો હુલાવ નહીં જ કર્યો. 'બે પુરુષો કુલિન હોય છે તેઓની રીત જ એવી હોય છે કે તેઓ કદ પ્રસંગે પણ સ્થિરતા ગુમાવતા નથી.' છોકરાના વચન સાંભળીને પિતાને તો એવડો બધો તીવ્ર ગુસ્સો ચડી આવ્યો કે તેણે પોતાનું બધું ધન એવી રીતે સંતાડીને રાખવા માંડ્યું કે કોઈ પણ તેને બાહ્ય ન શકે.

જીવમાત્રનું જીવન મેઘધતુબ્ધ બેવડું ચંચળ છે એ ન્યાયે વખત જતા, ધનમાં મહા-મૂર્ખાં રાખતો એ શ્રીકૃષ્ણ પણ મરણ પામ્યો. પિતાના મરણને દીધે વિજયને વિશેષ શોક થયો કે તેની આંખોમાંથી પડતાં આસુઓથી તેનું મુખ ધોવાવા લાગ્યું, અને એ રીતે તેણે ભારે ખેદ સાથે છેવટે પિતાનાં મૃત્યુકુલો પૂરાં કર્યાં. શ્રી જિનવચનને સાંભળતા અને ગુરુજનો તરફથી નિરંતર અનુશાસન પ્રાપ્તતા તે મહાન આત્મા વિજયે વખત જતાં શોક મૂકી દીધો, અને ચાલી આવેલી પૂર્વની રીત પેઠે જ ઘરનાં કામકાજમાં મન પરોવ્યું. પછી, તપાસ કરતા તેને ઘરમાં ક્યાંય આરે પ્રકારમાંથી એક પણ પ્રકારનું ધન મળ્યું નહીં. ઘરમાં એપણ વગેરે બોધા તો તેમાંથી ધનનો પત્તો ન લાગ્યો, તેમ એપણ વગેરે તપાસતાં તેમાંથી કયાય ભૂમિમાં ઘાટેલા ધનની લગેલ હકીકત પણ ન મળી. સંગ્રહ કરેલું ધન પણ ન મળ્યું અને સોનું રૂપું દર દાગીના ઘરેલું ગાંઠું વગેરે પણ કાંઈ ક્યાંય જડ્યું નહીં. આ દશા બોધને વિજય વ્યાકુળ થયો અને તેને એમ થયું કે હવે ઘરનો કારભાર કેમ ચલાવવો ? ધન વગરના લોકો એક પણ કામ પાર પાડી શકતા નથી. સંગ-આસક્તિ વગરના રહેવું અને ધન વિના ચલાવવું એ તો સારા એવા તપસ્વીને જ હોબો, પરંતુ ગૃહસ્થ પાસે ધન ન હોય તો તે દુઃખી જ થાય અને લોકોમાં નિંદાપાત્ર પણ બને. હવે આવી આવી કલ્પનાઓ કરવાથી શું ? બે લાવી છે તે મદવાયું નથી અને બે યનારું નથી તે થવાનું નથી; માટે હમણાં આવી નકામી ચિંતાઓ કરીને શું કરવું ? આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે વિજયે પોતાના સત્વભાવને-સામઘ્યને આરોગ્યો અને ચિત્તની જીવનનિર્વાહની વૃત્તિઓને સ્થિરતામાં આણી. પછી તો તે, સાધારણ માણસોની પેઠે હંમેશાનાં કામકાજમાં લાગી પડ્યો, એક વાર વિજયની માતાએ વિજયને કહ્યું કે-હે પુત્ર ! મારા પ્રત્યે પુશી

ઉપર પાણી, માછલાં અને મગરો રાખેલા છે જેથી લક્ષ્મી પાસે કંઈ પહોંચી શકે નહીં-
લઈ જઈ શકે નહીં. કૃષ્ણે તો પોતાની કપાટ જેવી પહેાળી છાતી ઉપર જ લક્ષ્મીને
મેસાડી-ઝણે સુવરાવી છે, અને પોતાની બન્ને લુબઝો તેના ઉપર ભીડી રાખી તેને
સંતાડી રાખી છે. વળી, કુમેરલંકારીએ તો શ્રમણની જેમ લોગોની ઈચ્છા ન રાખતાં
લક્ષ્મીને પાતાળમાં મૂકી છાંડી છે અને એની ફરતા સર્પોની મોટી મોટી ફણાએ
રાખી તેને સંતાડી રાખી છે. આવા તને કેટલાક કાળલા આપું ? એવા પણ લોકો યદ્ય
ગયા છે કે જેઓ પોતાના પ્રાણને પણ છોડી દઈ તથા પોતાના મિત્રોને, સ્વજનોને,
અરે ! પોતાના શરીરને પણ દોહ કરી લક્ષ્મીને સાચવતા હતા.”

આ સાંભળીને વિજય બોલ્યો:—“હે પિતા! ! એ લક્ષ્મીને પેદા કરીને આ રીતે જ સાચવવાની હોય તો એ લક્ષ્મીથી આપણને શો લાભ ? લક્ષ્મીનાં બે કુળો છે. એક તો દાનમાં વાપરવી અને બીજું પોતાના લોગમાં ખચવવી. આ સિવાય તેણું કોઈ ત્રીજું પ્રયોજન નથી એમ અનુભવી લોકો કહી ગયા છે. વળી, હે પિતા! ! લક્ષ્મીને સાચવી રાખવા વિશે તમે જે સમુદ્ર વગેરેનાં દંડાં છે તે પણ બધાં નકામાં છે. દંડાંતો તો એથી વિરુદ્ધ પણ મળે છે. દાનવીર બહિરાભ અને હરિશ્ચંદ્ર વગેરેનાં દંડાંતો ઉપર જણાવેલાં દંડાંતો કરતાં બરાબર વિરુદ્ધ જ છે. એથી એવાં દંડાંતો આપવાથી એમ નહીં થતું નથી કે લક્ષ્મીને વાપરવી જ નહીં અને સાચવી જ રાખવી. કૂવાડું પાણી વપરાયા કરે તો જ તેમાં નવું નવું પાણી આવ્યા કરે છે. એ જ રીતે હે પિતા! ! ધન પણ વપરાયા કરે તો જ નવું નવું વધ્યા કરે છે. એથી ભલેડું જે કૂવાડું પાણી ન વપરાયા તેની આવ બંધ થઈ જાય છે અને છેવટે તેણું પાણી ખૂટી જઈ નાશ પામે છે. એ જ રીતે ધનનો ઉપયોગ દાન કે લોગમાં ન થાય તો તે, આવડું બંધ થઈ છેવટે, નાશ પામે છે. હે પિતા! ! એવા તો અનેક માણસો થઈ ગયા છે જેમણે લક્ષ્મીને સર્વ પ્રકારે કેવળ વધાર્યા જ કરી અને એક પાઈ પણ દાન કે લોગમાં ન ખર્ચી, ભારે એવા કોઈક વિરલા માણસો થયા છે કે જેમણે જગતમાં લક્ષ્મી લોગવી હોય અને દાનમાં વાપરી હોય. વળી, હે પિતા! ! કમનશીબ માણસ લક્ષ્મીને જમે તે રીતે સાચવે તો પણ તે, તેના તાળામાં દુષ્ટ સ્ત્રીની જેઠે રહેતી જ નથી, છેવટે તે ચાલી જાય છે. નંદ શબ્દે લક્ષ્મીને સાચવવા ઘણાં પ્રયત્નો કરેલા પરંતુ છેવટે તે તેની ન જ થઈ, માટે હે પિતા! ! લક્ષ્મીનો આવો ચંચળ સ્વભાવ સમજી તેના ઉપરનો મોહ ફર કરો.”

ચેલા શ્રીકૃષ્ણને ચોતાના પુત્રનાં આ ભાવનાં ઉપદેશ વચનો સાંભળીને કોષ ઉપસ
થયો અને બડબડવા લાગ્યો કે—“હે કુટ છોકરા ! તું મારો બાળક હોયને અને વળી શિખા-
મણુ દેવા તૈયાર થયો છે ? અને બાળકેના બહુ બોલવાથી શું વળ્યું ? છેવટે તેઓ જ પાશું

જમીનમાં નિધાનરૂપે દટાયેલું પડ્યું છે. જોહવા જતાં વ્યંતરો તે ધનને લેવા હતા નથી, માટે એ માટે તું કંઈ પ્રયત્ન કર અને તે નિધાન મળે તો અરધું તારું અને અરધું મારું, માટે તું જરૂર પ્રયત્ન કર. પછી ભૂયલે એ વાત સ્વીકારી અને મંડળ કરી દેવતા-ઓનું આહ્વાહન કર્યું, તેમની પૂજા કરી અને વિશેષ પ્રયત્નપૂર્વક પૂરી કાળજીથી સારી રીતે મન્ત્રો ભણવા લાગ્યો. એ રીતે એ ભૂયલ, દક્ષા થોડી જ વાર ધ્યાનમાં રહી એટલી વારમાં પેલાં વ્યંતરો જેમના ઉપર તેઓનો કબજો હતો તે મન્ત્રના પ્રભાવને લીધે તે ભૂતો મંડળમાં પકડાઈ ગયાં. મંડળમાં પકડી પાડેલાં ભૂતોને ચક્ષકવીને થંભાવી રાખ્યાં અને પછી પેલા વિજયની નજરોનજર જ મહેન્દ્રની નિધાનવાળી જમીન શીઘ્ર જોહવા લાગી. થોડી જ વારમાં ઠોઈપણુ જાતના વિદ્ય વગર જમીનમાં દાટેલાં નિધિઓ મળી આવ્યાં, અને તેમાંથી પોતાનો અરધો અરધ ભાગ લઈને પેલો ભૂયલ પ્રાણી પોતાને ઘેર ગયો. આ હકીકત જોઈને પેલો વિજય તો વિસ્મય પામ્યો અને વિચાર કરવા કરવા લાગ્યો કે ‘હું નિધાનો જોહવાની વિદ્યામાં કુશળ થયો હોઈ તો મને પણ આ પ્રકારે નિધાનોનો લાભ જરૂર મળે.’ એ માટે હું નિધાનો જોહવાના મન્ત્રોને જટ શીખી લઉં. પછી વિજયે વિશેષ વિનય અને સેવાશક્તિ કરીને પેલા ભૂયલ પ્રાણીને એવો તો પ્રુથ કરી નાખ્યો કે તેણે જ પોતાની મેળે વિજયને નિધાન જોહવાની વિદ્યામાં નિપુણ બનાવી દીધો. પછી આ વિજય પોતાના વિદ્યારુ ભૂયલને પગે પડ્યો અને પોતાના દટાયેલા નિધાન વગેરેની બધી હકીકત કહી બતાવી. ત્યાર બાદ જલદી તે પોતાના નગર તરફ પાછો વળ્યો. વિના વિલંબે તે પોતાને ઘેર પહોંચ્યો, ત્યાં બેઠો તે, જ્યાં નિધાનો દટાયેલાં છે તે જગ્યા ઉપર ગયો અને પેલાં ભૂતડાં ધનને ન ઉઠાવી બલ્ય માટે તેણે જતા-વેંત તે જગ્યાને મન્ત્રી લીધી. હવે વિજયે જોહવા મન્ત્રના પ્રભાવથી એ નિધાનો પર અધિકાર ધરાવતો વ્યંતરેશ એવો તો ગણરાધ ગયો કે એ નિધાનવાળી જમીનની તરફ નજર પણ નાખી શકતો નથી, આથી તે વ્યંતરને ભારે ઉદ્વેગ થયો અને તેને પોતાના વિભંગજ્ઞાનદ્વારા (વિવંધારે ભુદા ભુદા, ભંગવિકલ્પો અર્થાત્ જે જ્ઞાન ચૌક્ષ્ણ ન હોય પણ અનેક વિકલ્પોવાળું હોય તે વિભંગ) આમ થવાનું કારણ તે વ્યંતર સમજી ગયો. તેના જ પુત્ર, એ નિધાનોને જમીનમાંથી જોડી કાઢવા ઇચ્છે છે. અને એ માટે જ તેણે મને (વ્યંતરને) થંભાવી રાખ્યો છે. આવી વિષમ સ્થિતિમાં મૂકાઈ જવાથી તે વ્યંતર પોતાના અચ્ચા માટે પોતાના પુરાણા મિત્ર બળભરને એકંતમાં જઈ મળ્યો, અને તેણે કહ્યું કે- ‘હે સખ ! હું શ્રીશુભ નામનો તારો મિત્ર છું, મરીને વ્યંતર થયેલો છું અને મેં જ્યાં મારા નિધાનો દાટ્યાં છે તે જમીન ઉપર રહું છું. હવે, મારાં નિધાનોવાળી મારી એ જમીનને મારા દિકરાએ મન્ત્રી લીધી છે. મને લાગે છે કે-તે મારા પુત્ર જમીન-

વચનોને સમજનારો એવો હું તે વિજયને ધર્મનાં કામમાં કેમ વિઘ્ન કરી શકું? તું તો ધનની મૂર્છા નકામી રાખી રહ્યો છે. બ્યાચોહને છોડી દે. ઉદર બ્યવહાર એટલે ઉદરડો જેમ ઓહને હીધે પૈસાને આમથી તેમ ફેરવ્યા કરે તે કરવા સિવાય તારે ધનનું બીજું કશું પણ કામ નથી. જો એવો ઉદર જેવો બ્યવહાર કર્યા વિના તને ખેદ જ થતો હોય તો તું ખારી ખાસેથી નિધિઓ લાઇ જા અને ધન ઉપર સત્તા રાખવાથી તને ચૈન પડતું હોય તો તેમ કર. રાજાની વાત સાંભળી પેલો ભૂત હસ્યો અને બોલ્યો: ‘હે રાજા! તારા ઉપર બ્યંતર દેવાની ઓટી કૂપા છે. એટલે બ્યંતર દેવો તારા નિધિઓની કાળજીપૂર્વક સાચવણ કરે છે, એથી કરીને તારા નિધિઓને હું ભેંધ શકતો પણ નથી તો લેવાની તો વાત જ રી? શું તે? આ નીચેની વાત સાંભળી નથી? ગમે તેવા સાધારણ રાજાના પણ પાંચસો રખેવાળો હોય છે અને જે રાજા એટો હોય તેના તો રખેવાળો ભૂત કેટલાં હોય છે તે બહારી શકાતું નથી.’ આ સાંભળીને રાજા બોલ્યો-‘તો મેં જે ઉપર કહ્યું છે તે સિવાય તારા માટે હું બીજું શું કરી શકું? મને કંઈ એવો ઉપાય જરૂરો નથી કે આ લોકમાં અને પરલોકમાં અવિરોધી હોય.’ આ પ્રમાણે સાંભળીને પેલો બ્યંતરદેવ ખેદ પામ્યો અને જલદી નાશી ગયો. પછી મંત્રના ભેરવડે વિજયે એ બધાં નિધાનો ખોદાવી કાઢ્યાં.

બધાં વિજય પોતે રહે છે તે જ નગરીમાં પૂર્વ દિશામાં આવેલ અંધક નામના ઉદ્યાનમાં ભગ્યુતંત્રુ, ભીંતો તૂટી ગઇ છે અને શિખર પડી ગયું છે એવું-શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું એક છલ્લુંશીલ્લું મંદિર છે. જો મંદિરની પાસે જ આવેલી પટ્ટશાળાઓ લાંબી ગઇ છે, અર્થાત્ જૈન મુનિઓને ઉતરવાનાં સ્થાનો છલ્લું થઇ ગયાં છે. જો મંદિરની ચિંતા કરનાર કંઈ રહ્યું નથી એટલે જ એની આવી અવહાસ થઇ છે એમ બાહ્યીને વિજયને એવો વિચાર થયો કે મારે આ છલ્લું થયેલા મંદિરને સમસાવવું ભેદ્ય-આ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવવો ભેદ્ય. આણું તફન હીલ્લ થયેલ-પડી લાગેલ-મંદિર સમુદ્ધ ન કરાવું અને જો તરફ ઉપેક્ષા-મેદરકારી રાણું તો ખરી રીતે તો બિનેશ્વરની ભક્તિ થઇ શકતી નથી, તેથી તેવા છલ્લું મંદિરને નવેસરથી જ ચણાવવાનો વિચાર કરી, વિજયે દેવગુરુ નામના સૂત્રધારને-સલાટને બોલાવ્યો. જો દેવગુરુ સલાટ પેલી દરપેટીથી ઉતરી આવેલી અને જો રીતે વરસામાં મળેલી એવી વાસ્તુવિદ્યામાં પ્રવીણ હતા તથા એના હાથે જો કામમાં વિશેષ ચપળ હતા એટલે જો એવું અપાટખંધ ચણુતો કે તેનો ચણવાનો કામ કદપી શકતો ન હતા. વિજયે જો સલાટને તળાવ, વજ્ર અને આશરણ વગેરે આપી પ્રથમ તો પૂજા જ સંતુષ્ટ કર્યો અને પછી હાથ બેઠીને સલાટને વિજય આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો: ‘હે સૂત્રધાર! અમે આ સંસારરૂપી કૂવામાં વારેવારે પડ્યા કરીએ છીએ, તો તું જો અમને તારા હાથ-નો ટેકો આપ તો અમે તે લવના કૂવામાંથી બહાર નીકળી શકીએ તો હે સદ્ધર્મના સચિવ! તું જરૂર અમારો ઉદ્ધાર કર. ભીંતના પથરો તૂટી ગયા છે; અને શિખરો પડી

માંથી નિધાનો ખોદી કઢાવશે, એના મંત્રના પ્રભાવને લીધે હવે તો હું' (વ્યંતર) એ જમીનને બેઠું પણ શકતો નથી. એથી, હે રાખ ! મારા ઉપર પૂર્વના રનેહને ધારણ કરતો હો અને તને, પૂર્વે કરેલી મારી સેવાઓ યાદ આવતી હોય તો મારાં ઢાંટેલાં નિધાનોને જમીનમાંથી ખોદાવી કાઢવા માટે તૈયાર થયેલા આ વિજયને ખાસ હુકમથી અટકાવ.' એમ કહીને એ વ્યંતર અદૃશ્ય થઈ ગયો, અને રાખએ પણ એ હકીકત બધી-એટલે વ્યંતરે કહેલી બધી-વાત વિજયને કહી સંભળાવી. એ સાંભળી વિજય બોલ્યો:- 'હે દેવ ! મારો બાપ ધન ઉપરની મૂરછાને લીધે વ્યંતર દેવની હલકી ગતિનો પાત્રો છે, વળી, હું જે નિધાનોને ખોદાવું છું તે કાંઈ મારે પોતાને ભોગવવા-વાપરવા સારું નહીં કિન્તુ હે રાખ ! શ્રી વીતરાગ દેવનું ભવન બનાવવા માટે મારો સંકલ્પ છે. મારા બાપે જમીનમાં ઢાંટેલાં પૈસા જમીનમાં પડ્યો પડ્યો નકામો ન થઈ જાય અને તે, કાંઈ પુણ્ય કામમાં વપરાય એવી મારી વૃત્તિ છે. વળી હે દેવ ! જ્યાં સુધી બાપ, એ પૈસા બાપે નહીં ત્યાં સુધી એને ભોગવવો યોગ્ય નથી. પેદી તર પેદીથી વારસામાં મળેલી લક્ષ્મી હોય તો જ તેને ભોગવી શકાય અથવા પોતાના બાહુબળથી લક્ષ્મી ચેળવેલી હોય તો તેને પણ ભોગવી શકાય અર્થાત્ 'મારા બાપે પૈસા મને ન આપતાં ઘડી સમયો છે તેથી તેને મારા ભોગ માટે વાપરવાનો નથી પરંતુ તેના કાંઈ પુણ્ય કાર્યમાં ખર્ચ થાય તો ઠીક' એમ માનીને આ જમીનમાંનાં નિધાનોને ખોદાવવા ચાહું છું. વળી, લાંબો દુઃખો વેઠીને બાપાએ પેદા કરેલો આ પૈસો શ્રી જિનભવન સજ્જાવવાના પુણ્ય કામમાં ખર્ચવા યોગ્ય છે. એ સિવાય પૈસો ખર્ચવાનું બીજું કાંઈ પવિત્ર કાર્ય જણાતું નથી. આમ નહીં કરીને જ હે રાખ ! મેં એ નિધાનોને ખોદાવવા માંડ્યાં છે. ઝુલત ન હોય તો બાપ મને હુકમ કરો જેથી હે પ્રભો ! જમીન ખોદાવવાનું કામ બંધ પણ રાખી શકું એમ છું.' રાખએ વિચાર કર્યો કે-વિજય ધર્મનું કામ કરી રહ્યો છે. ધર્મના કાર્યમાં વિઘ્ન કરવું એ પાપ છે માટે રાખએ વિજયને કહ્યું. 'હે વિજય ! તને ધન્ય છે કે ચૈત્યને માટે આ જાતનો ઉદ્ધમ કરી રહ્યો છે. વળી, રાખએ જણાવ્યું કે-અમારી બેવા પાપીઓ તો દુર્ગતિ બાપે એવા આ રાજકાજમાં ખૂબ ખૂચી ગયેલા છે, અને એ કામની આડે ખાવાપીવામાં પણ નવરા પડી શકતા નથી, માટે હે વિજય ! તારું આ કાર્ય વિના વિઘ્ને સિદ્ધ થાઓ એવો મારો આશીર્વાદ છે.' આ પ્રમાણે રાખની સંમતિ પામેલા વિજય વિશેષ ખુશ થઈ પોતાને ઘેર પહોંચ્યો. રાખ પણ સંધ્યાકર્મ કરીને હત્યુ જ્યાં પચારી ઉપર બેસવા બેઠો છે ત્યાં પેલા વ્યંતરદેવ બેઠપૂર્વક રાખને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો: 'હે મહારાજ ! તું બલ્લુ છે કે બીજા કાંઈને પ્રાર્થના કરવી એ મોટામાં મોટું પાપ છે, અને એ કરેલી પ્રાર્થનાને વિકૃત કરી દેવી એ તો વળી એ કરતા વિશેષ પાપ છે.' આ સાંભળીને શેરોક વિદ્યો થયેલો રાખ પેલા ભૂત સાથે વાત કરવા લાગ્યો. 'હે ભદ્ર ! તું એમ ન બોલ. શ્રી જિન-

અધિવાસન થયું. પછી, ચારે બાજુ જવારા વાળ્યા, વાંસની આગળ ફળોના ઢગલા કર્યા, આરતી ઉતારી અને વિધિપૂર્વક દેવવંદન કરવામાં આવ્યું. વળી પાછું ખસી બાકળા, સાત પ્રકારનું અનાજ, ફળો, વાસફોપ, ફૂલો અને કંચાચેલી વસ્તુઓ બધાના જથ્થાવડે વાંસનું અધિવાસન કર્યું અને પછી શિખર ઉપર પ્રદક્ષિણા કરવામાં આવી. ત્યાર બાદ મૂળ કલશમાં કુસુમની અંજલિઓ નાખવા સાથે ન્હવણ કરવામાં આવ્યું. પછી ઇંદ્ર સમય આવી હાગતાં, નિર્મળ પાંચ રત્નો જડેલાં છે એવા ભવજ્યુહમાં પ્રતિષ્ઠાના મંત્રો બહોળીને વાંસકા ઉપર ઉત્તમ વાસફોપ નાખી તેને યથાસ્થાને બરાબર સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો, અને પછી તેના ઉપર ફળોના ઢગલા અને ઘણાં પકવાનો ઢોકવામાં આવ્યાં. પછી સરળ ગતિથી, જ્ય જ્ય શબ્દ સાથે ભજવને મૂકવામાં—કરકાવવામાં આવ્યો અને પ્રતિમાના જમણા હાથ સાથે મહાભજવને પણ બાંધવામાં આવ્યો. સારા એવા ભેટી દિવસો આવતાં પ્રતિમાના જમણા હાથથી મહાભજવને છૂટા કરવામાં આવ્યો. તે વખતે યથાશક્તિ સંધને કાન આવ્યું અને એ પ્રમાણે શાસ્ત્રોક્ત વિધિવડે એ વિજયે ભજવું આદરપણુ કર્યું. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દુઃસાધ્ય મંદિરનું બધું ચણતર કામ સિદ્ધ થઈ ગયા પછી અને મંદિરની પ્રતિષ્ઠાનું બધું કામ પૂરું થઈ ગયા પછી એ વિજયને ત્રણ જગતનું સભ્ય મળે એ કરતાં પણ અધિક સંતોષ થયો.

પૂર્વોક્ત રીતે વિશેષ હર્ષ પામેલો એ વિજય પોતે નિર્મલો એ ચૈત્યનું અવલોકન કરે છે ત્યાં એ જ જિનભવનની આગળથી લઈ જવામાં આવતો અને જીવનની આશા ખેંદાં બેઠેલો એવા એક માણસ તેના બેવામાં આવ્યો. એ માણસ એક યુવા ગધેડાની પીઠ પર બેઠેલો હતો, શરીરે આખે મસ લગાડેલી હતી, શરી કરેણના કૂમકાવાળી સંકી-રાની માળા ગળામાં પહેરેલી હતી, અને અનેક પ્રેક્ષકો એ માણસને એવા તેની આવ્યુ-બાલુ બારે ભીડ કરી રહ્યા હતા. એ માણસની આગળ ઢાલ વાળી રહ્યો હતો, એવા એને કાંધ મારવા સજ્જુઓ ફ્રાંસી દેવાની જગ્યાએ લઈ જતા હતા. વિજયે વિચાર કર્યો કે—શ્રી જિન શાંતિનાથ ભગવાનની નજરે પડેલો આ ફ્રાંસીએ ચડી મરણ પામે તો મને ધિક્કાર છે. અરે ! એવું અને તો પછી મારે જીવીને પણ શું કામ છે ? આમ વિચારી એ વિજય ચોરને લઈ જતા સજ્જુઓને ત્યાં ચોડીવાર માટે ઊભા રાખી રાજ પાસે ગયો અને હાથ ભેડીને તેણે રાજને આ પ્રમાણે કહ્યું. ‘હે દેવ ! આખા જગતમાં શાંતિ કરનાર એવા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની નજર આગળ આવેલો ચોર પણ ફ્રાંસીએ દેવાય તો એ અત્યંત અનુચિત ગણાય, તો આપ મારા પર કૃપા કરો અને એ બિચારા અતિકરણ એવા ચોરને સુકત કરી નાખો. એના બદલામાં આપ ભોંઈએ તેટલું ધન લ્યો અથવા મને પણ ફ્રાંસીએ ચડાવી દો.’

ગયાં છે એવા આ જિનભવનના મંદિરનો અર્ચાદાર કરીને હે સૂત્રધાર ! તું ચંદ્ર અને સૂર્ય સુધી ટકે એવી નિર્ભંગ કીર્તિને મેળવ. ' આ સાંભળીને પેલો સૂત્રધાર બોલ્યો- ' હે વિજય ! એ માટે બહુ શા માટે ભલામણ કરે છે ? હું એ મંદિરને એવું કરી દઇશ કે કરીને કોઈ કાળે એ તૂટે જ નહીં. એ મંદિરનું કામ તો એવું છે કે તેથી તારા અને અમારા બેઉનો ઉદ્ધાર થાય એમ છે એટલે આપણુ બન્ને માટે એ કામ સંસારસમુદ્રનો પાર પાડવા માટે વહાણુ જેવું છે, માટે એ કામ માટે તારે કોઈ રીતે વારેવારે મને ભલામણ કરવાની જરૂર નથી. '

ત્યાર પછી સારા દિવસ એમને તે સૂત્રધારે એ અર્ચુ જિનમંદિરનું કામ શરૂ કર્યું અને એ કામ માટે સારા સ્વભાવવાળા, સદ્ગુણ સુકત હૃદયવાળા મજૂરોને એ સૂત્રધારે કામે લગાડ્યા. પછી એ કામ માટે રોજ ને રોજ સવિશેષ ઉત્સાહની છોળે વધવા લાગી અને એ સાથે જ મંદિરની ભૂમિશુદ્ધિ, દંઠ પીડમંધ, પાકો પાણી અને પછી એ ભૂમિ ઉપર ચણતરના શરૂ વગેરે કામે થવા લાગ્યાં, અને પછી વખત જતાં દેવતાનાં પીઠો બરાબર બંધાઈ ગયાં, ઉપર અનેક શિખરો ચોભવા લાગ્યાં, સુવિશાળ આમલસાર ઉપર સોનાના કળશો અમકવા લાગ્યાં. વિસ્તારવાળાં સ્તૂલ-ભાંડાં અને મજબૂત થાંભલાઓ, દ્વારો-ખારણાં અને મંદરો એવાં બંધાવાં લાગ્યાં કે દિશાઓ બિચારી રૂંધાવા લાગી અને મંદિરમાં યથોચિત સ્થાને મોટી મોટી જાત્યાઈ, પહોળાઈ અને ભાંડાં એ ત્રણે પ્રકારે સુકત એવી મણિની પૂતળીઓની ચોભા વધવા લાગી. એ રીતે પેલા દેવચુક સૂત્રધારે વિશેષ સુંદર, મંદર પર્વત જેવું જાંચું અને મનોહર શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર વગર વિલંબે તૈયાર કરી આપ્યું.

હવે સારું એવું લગ્ન-સુહૃત આભ્યા પછી સદ્ગુરુના ઉપદેશથી બરાબર સમજીને એ વિજયે તૈયાર થયેલા મંદિર ઉપર મહાધ્વજના આરોપણનું વિધાન શરૂ કર્યું. નગરીમાં અમારીની આઘોષણા કરાવી, દીન અને અનાથ જનોને દાન દેવડાંબું અને મંદિર ઉપર વસાવવાને ચોજ્ય સરળ અને સુસ્તિગ્ધ એવો વંશ-વાંસડો તૈયાર કર્યો. એ તૈયાર કરેલો વાંસડો સુંદર ગાંઠવાળો હતો. દંઠ મજબૂત હતો. પોલો ન હતો. કીડાઓનો ખવા-ચેલો ન હતો તથા જળેલો ન હતો. સુંદર વર્ણવાળો, ઉપર નહિં સુકાયેલો એ પ્રમાણે સુકત એ વાંશ હતો. મૂળનાયકની પ્રતિમાને અગ્રાણ કરીને અને મંદિર ફરતી ચારે દિશાઓની જમીનને શુદ્ધ કરીને દિશાદેવતાઓનું આહ્વાહન કર્યું. વળી, વાંસડા ઉપર સુવાસવાળાં ફૂલો ચડાવ્યાં, વાંસડાને અધિવાસિત કર્યો તથા વાંસડા ઉપર મીઠાળ, ઋદ્ધિ અને વૃદ્ધિદાયક સરસવો ચડાવ્યા. વાંસડા સાથે ધૂપ કર્યો, સુદ્રાન્યાસ કર્યો અને ચાર સુંદરીઓએ તેને માળ્યો. એ રીતે ચંદ્ર જેવા ધવલ એ મહાધ્વજ માટેના વાંસડું

તેં આવી વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ, બ્યભિચારાદિકની સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિ કેમ આચરી ? અર્થાત તારી આકૃતિ અને તારી પ્રવૃત્તિ વચ્ચે મેળ ખાતો નથી તેહું શું કારણ ? આ વાત કહેવા જેવી હોય અને મારાથી કશું છૂપાવવા જેવું ન હોય તો જ તું મને મૂળથી માંડીને બધું સર્વથા સ્પષ્ટ કહે, તને જોઈને મને બારે કૌતુક થાય છે. ' પેલો માણસ બોલ્યો : ' વિજય ! તું મારા જ જીવિત તુલ્ય છે એટલે હું તને મારાથી જુદો માનતો નથી; એટલે તારાથી પણ મને કાંઈ છતું-છપાવવા જેવું હોય શકે ખરું ? મારી મૂળથી માંડીને જે હકીકત છે તે તને કહું છું અને તું જ્ઞાન રાખીને સાંભળ.

કૌશામ્બી નગરીમાં અંદાજ નામનો એક પુરોહિત છે. હું તેનો જ પુત્ર છું, અને મારું નામ સ્વચ્છંદ છે. વખત જતાં અનેક પ્રકારનાં અનર્થોત્તુ સંચાલકો જેવું જોખન આવ્યું, અને મારામાં જોગેની લાલસા જોવી અમર્થાદિત રીતે વધી ગઈ કે તેથી હું બારે લંપટ થયો, અને લંપટતાના કારણે મેં મારા બાપનો બધો પૈસો ઉઠાવી દીધો. આ કારણને લીધે પિતાજીએ મને ઘરમાંથી કાઢી મૂક્યો. પછી હું કેશાંતરોમાં ભ્રમતો ભ્રમતો કામરુદેશમાં પહોંચ્યો, અને ત્યાં મેં એક બહા નામના ચોગીને જોયો. જો ચોગી આકર્ષણ, દક્ષિણેકન, વશીકરણ, ઉચ્ચાટન વગેરે વિલાઓમાં કુશળ હતો, અને ચોગરાશમાં પ્રવીણ હતો. હું જો ચોગીના એલો થયો. પછી, ભયંકર રાક્ષસો, પિશાચો અને હાનરે શાકિનીઓ રહેતા હોવાથી જ્યાં કોઈ જ જર્મ ન શકે એવા દુર્ગમ પર્વતો, ગાંઠા જંગલો, મસાજો, આશ્રયો અને ઘોટા કોતરવાળાં સ્થાનકોં વગેરેમાં જો ચોગીની સાથે ખૂબખૂબ ભર્યો. એક વાર તે ચોગી મહાત્મા પોતાના કર્મ-દોષને લીધે વિશેષ મારો પડી ગયો અને તે વખતે મેં તેની બહુ સમય સુધી ઘણી સારી રીતે સેવા કરી. બ્યારે તે સાંભળે થયો ત્યારે મારી સેવા-ચાકરીને લીધે તે મારા પર ઘણું જ તુષ થયો, અને તેણે મને આદર-પૂર્વક કહ્યું કે : હે બચ્ચા ! તું કહે કે તને હું શું આપું ? હું જોગોમાં લંપટ તો હતો જ તેથી મેં તેને પ્રસાદ સાથે એમ કહ્યું કે-આપની પાસે અદ્વૈત યવાની અંજનસિદ્ધિ છે તે મને ખતાવો, પછી જો ચોગીએ મને જેવી હતી તેવી ખરેખરી અંજનસિદ્ધિ શીખવી દીધી. પછી, મેં તેનો જલદી પ્રયોગ કરી જોયો તો તે ખરેખરી જ નીકળી, તેણે મને શિખામણ આપેલી કે : હે બચ્ચા ! આ અંજનસિદ્ધિ તું કોઈને પણ ખતાવીશ નહિ. જો કહીશ તો જો વિલા ચાલીઆની કાઈબંધીની પેઠે તારી પાસેથી નાશ પામી જશે. હવે વખત જતાં તેના ચરણકમળોનો પ્રસાદ આપીને હું કેટલા દિવસોથી વનના મસ્ત હાથીની પેઠે બધે કેઠાણે એકલો જ ફરવા લાગ્યો છું. એવું એક પણ ઊંચું કુળ બાકી નથી, વેશ્યાનું એવું એક પણ ઘર બાકી નથી અને એવું અંતપુર પણ એકે બાકી નથી કે ભ્રમતા ભ્રમતાં જ્યાં હું સ્વચ્છંદ ન વિહર્યો હોઈ. આટલા વખત સુધી તો મારી સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિ ચાલ્યા કરી; પરંતુ હમણાં મારા પરિવારના દુષ્ટ માણસે મને જોગણી લીધી, અને

વિજયની આ વાત સાંભળીને રાજાએ ખીલેલા કમળ જેવી અને ડાળાઓને હલાવવી એવી પોતાની નજર ઝટ દઈને અમાત્યો તરફ ફેરવી. પછી, હાથ ભેડી અમાત્યે રાજાને કહ્યું કે- ‘હે દેવ ! એ પાપી ચોરે પોતાની પાસેના અદ્રશ્ય અંજનના^૧ યોગનો પ્રયોગ કરીને તમારા અંતઃપુરની અંદર પેસીને ભારે સ્વચ્છંદી વર્તન ચલાવ્યું છે. પછી તેને પકડી લાવવાની તમારી આજ્ઞા થતાં યોગધર નામના સિદ્ધે તેને પોતાના યોગબળથી બાણી પકડી પાલ્યો અને તમારી પાસે ખસે કર્યો. પછી તમે એવી શરત મૂકી કે-જો એ, પોતાનો અદ્રશ્ય અંજનનો પ્રયોગ ખરાબર ખતાવી આપે તો તેને હઠપાર કરીને કાઢી મૂકવો અને એમ ન કરે તો તેને ગધેસા પર બેસાડી, આખા નગરમાં ફેરવી અને એ રીતે ઘણે પ્રકારે વિહંગના આપી ફાંસીએ કે શૂળીએ ચડાવી મારી નાખવો, અથવા એવી જ બીજા કોઈ ખરાબ રીતે એટલે હાથીને ચગે કચરાવીને, તેના પર ફૂતરા ઊઘી મૂકીને અથવા જીવતો સળગાવીને કે ચીરી નાખીને તેને મારી નાખવો. તો હે દેવ ! એ પ્રકારની તમારી આજ્ઞા થવાથી કોટવાળો તેને વધ્યભૂમિ તરફ લઈ જાય છે. હવે તો ફરીવાર તમે કહે તે થાય.

રાજા બોલ્યો: ‘હે વિજય ! એ ચોર તો બધી જ રીતે હણવા યોગ્ય છે. તેણે ઘણાં ઘણાં વિરુદ્ધ કામો-અપરાધો-શુનાઓ કરેલાં છે, છતાં એ તેના ઉપર ભારે કરેણા લાવીને એમ શરત કરેલી કે જો એ પોતાનો અદ્રશ્ય અંજનનો પ્રયોગ ખરેખરી રીતે ખતાવે તો તેને જીવથી ન મારતાં હઠપાર જ કરવો અને જો શરત ન માને તો તેને જીવથી જ મારવો જ. વળી હવે હે વિજય ! તું કહે છે તો તેને ફરીવાર કહેવરાવું^૨ હું કે શરત પ્રમાણે તેને મુક્ત કરવો, પરંતુ તેને છોડવાનો બીજો કોઈ ઉપાય નથી એમ અમે નક્કી કરેલું છે. આવી બાબતમાં અમારા જેવાની પણ આજ્ઞા ફરી જાય તો પછી સત્ય ગમ્યું જ સમજવું.’

વિજય બોલ્યો:- ‘હે દેવ ! જેમ તમે કહે છે તેવો એ માણસ લયંકર અપરાધી હોય તો મને એ માણસને ફક્ત ત્રણ રાત સોંપી દો, એટલા સમયમાં હું^૩ એની વૃત્તિ, અને ધારણા ગધું બાણી કરીને પછી તમને જે કહેવા યોગ્ય હશે તે બાબત વિનંતિ કરીશ. ’ રાજાએ વિજયે કરેલી વિનંતી માન્ય રાખી અને વિજય, તે ચોરને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. વિજયે અદ્રશ્ય થવાના અંજનયોગને બાણનાર એ માણસને નવરાવી, તેના શરીરે સુગંધી વિકેપન કરી, તેને ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણો પહેરાવી, અને સારાં લોજનો જમાડી તથા બીજા એવી રીતે તેની સેવાશુશ્રૂષા કરી ગહુ પુરા કરી દીધો. અવસર ભેળને વિજયે એ માણસને પૂછ્યું: ‘હે ભદ્ર ! તારી આકૃતિ તો બધા સારા એવા લક્ષણોથી મુક્ત છે, છતાં

૧. અંજન-આખમાં આજનાથી અદ્રશ્ય થઈ જવાનો પ્રયોગ તેનું નામ અંજનયોગ

એક વખતે હું ચારુદત્ત સુનિરાજને વાંઢવા ગયો, અને ત્યાં વંદન કરીને તેમની સામે જમીન પર બેઠો. પછી શુરુએ મને પૂછ્યું કે-તારું ધર્મકૃત્ય નિત્ય બરાબર નિર્વિઘ્ને ચાલે છે ? તારું શરીર સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનની પ્રવૃત્તિઓમાં બરાબર વર્તે છે ? તારી બધી ઇદ્રિયો દૃઢ રીતે ઉપશમમાં રમે છે, અને તારું મન શુભ એવા ધન તરફ થોડું પણ ચંચળ થતું નથી ? આ સાંભળીને હું બોલ્યો: હે ભગવન્ ! જિનમંદિરનું કામ ઠીક ઠીક ચાલે છે, એમ તમે પૂછે છો તો એના ઉત્તરમાં મારે આપને કહેવું બેઠકે કે પૈસા વગર કહીઆ વગેરે લોકો શ્રી જિનમંદિરનું કશું કામ કરતાં નથી.

બરાબર આ જ વખતે મારું આવું અસંબંધ વાક્ય સાંભળીને એ સુનિરાજ પાસે બેઠેલો ચક્રધર નામનો ધાતુસિદ્ધ કિમિયાગર પુરુષ હસી પડ્યો. સુનિરાજ શ્રી ચારુદત્તના પોતાની જ્ઞાનશક્તિથી મારા કહેવાનું કારણ સમજી ગયા, અને તેમણે પેલા ચક્રધર ધાતુવાદીને કહ્યું: તું એની હાંસી ન કર; એવા એ હસી કાઢવા બેવડા માણસ નથી. તેણે ભગવાનનું મંદિર ચણાવવું શરૂ કર્યું છે, પરંતુ એની પાસે પૈસા પૂટી ગયા તેથી તે મંદિરનું કામ આટલી પડ્યું છે. એ કામની વિશેષ ચિંતાને લીધે આવું મન ઠેકાણું નથી, તેથી જ આ આમ અસંબંધ બોલી રહ્યો છે. આ સાંભળીને પેલા ચક્રધરે પોતાની થયેલી ભૂલની તેની પાસે માફી માગી, અને જે શરૂ કરેલાં શ્રી જિન-ભવનના કામને આગળ ચલાવવા અને તેને પૂરું કરવા પોતા પાસેના ધાતુવાદીને કિમિયો અભ્યાસવા ધંધા બતાવી અને તે માટે એ કિમિયાગર (ચક્રધર) કોટિવેધ એવા પાશને વિધિપૂર્વક સિદ્ધ કર્યો. પછી રસવેધ કરીને તેણે પેલા પુરોહિત-પુત્રને ઘણું ઘણું સોનું આપ્યું અને એ સોનું પેલા મંદિર ચણનારા સલાઠે, કઠિઆઓ વગેરેને આપવામાં આવ્યું; તેથી તે કારીગરો વિશેષ રાજી રાજી થઈ ગયા અને તેઓએ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરને જલદી પૂરું કરી તૈયાર કરી દીધું. મંદિરની પ્રતિષ્ઠાને પ્રસંગે રાજ્યને નોતરવામાં આવ્યો, અને મોટી ધામધુમથી મંદિર ઉપર ધ્વજ ચડાવ્યો. રાજ્યએ મંદિર માટે દસ ગામની પહેલવહેલી ઉપજ મળે એ માટે દસ ગામના જ્ઞાનપત્રોના પટા કરી આપ્યા. શ્રી જિન ભગવાનના મંદિરના નિર્માણ અને નિર્વાહ માટે રાજ્યએ બે દસે ગામના પોતાની આજ્ઞા સાથેનાં જ્ઞાનપત્રો લાગી આપ્યાં હતાં તે બધાં આજ્ઞે પણ વિદ્યમાન છે અને એ બધા જ્ઞાસનદેવીની ભક્ત નીચે માન તણુ હાથ જમીનમાં રાખેલાં છે. આ પ્રમાણે સમ્યક્દર્શનનાં ક્રયો મોટા પ્રબંધપૂર્વક કરીને પછી હું શ્રમણ થયો અને શ્રમણદશામાં જે લાખા વખત સુધી સિદ્ધ તપ તપ્યું. પરંતુ એક વખત ભીંત પાછળ વિલાસ કરતાં કોઈ બેઠલાનો રતિકીડાનો અવાજ મારા સાંભળવામાં આવ્યો. હું કામાકાન્ત થયો અને એ રીતે કામરાગવાળો થયેલો હું મરણ પામી શ્રમણ હોવા છતાં

આવી માઠી દશાએ મને પહોંચ્યાઓ, છતાં કેઈ પૂર્યના યોગને લીધે તારી અમૃત કરતાં વધારે મીઠી એવી નજરે હું પડ્યો, અને તેં મને લુવાઓ. આ સાંભળીને વિજય યોદ્ધા: 'હે ભદ્ર ! તને લુવાઓ વિશેની એક ખરી હકીકત તું બાણતો નથી, ખરી વાત તો એમ છે કે તું એ ત્રણ જગતના નાથ એવા જિનેશ્વરની દૃષ્ટિએ પડ્યો હતો એટલે જ તું જીવી ગયો છે. અર્થાત્ તને લુવાહનાર હું નથી કિન્તુ ખીભે ત્રિલોક પ્રભુ છે. આ સાંભળીને પેલો ચોર યોદ્ધા: 'એ એમ છે તો તું મને લુવાહનાર એવા એ વિશેષ મહાત્મ્ય ધરાવનારને જ દેખાડ કે તેનાં દર્શન કરીને હું કૃતકૃત્ય થાઉં.' પછી હિમાલયના શિખરોનીચ હાંસી કરનાર અર્થાત્ એથીય જાંચા એવા ચૈત્યમાં વિજય એને લઈ ગયો, અને તેને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું દર્શન કરાવ્યું. એ ચોરે એ મંદિરને અને શ્રી જિન-ભગવાનની પ્રતિમાને એકી ટસે મટકું માર્યા વિના ભોચા કયું, અને એ રીતે ભોતાં ભોતા તેને એવું લાગ્યું કે 'આવું તો મેં કાંઈક ભેજેલું છે' આ રીતે વિચાર કરતા કરતાં તો એ ચોરને ભતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. એટલે તેને પોતાને પોતાના પૂર્વજન્મની વાતો યાદ આવી. એ રીતે પૂર્વજન્મને સંભારતાં વેંત જ તે ચોર ઉદાયેલા વૃક્ષની પેઠે જમીન પર પડી ગયો. મૂલ્છાને લીધે તેની આંખો મીંચાઈ ગઈ અને આ બધું ભોઈ 'આ શું ? આ શું ?' કરતોક વિજય પણ જલદી દોડ્યો. સૂચિત થયેલા ચોરના શરીર ઉપર થંઢા થંઢા ઉપચારો કર્યા. સારી રીતે થંપી કરી તેથી એને મૂલ્છાં વળી અને પાછો તે બાણત થયો, ત્યારે વિજયે તેને પૂછ્યું કે 'આમ કેમ થયું ?' પછી, તેણે કહ્યું કે-મને મૂલ્છાં આવવાનું કારણ તને કહી સંભળાવું છું તો ધ્યાન દઈને સાંભળ.

આ જન્મથી આગળ ત્રીભ લવમાં હું આ જ નગરીમાં રામદત્ત નામના શેઠનો રામ નામે પુત્ર હતો, અને એ જન્મમાં હું શ્રી જિન ભગવાનનો ભક્ત હતો. એ વખતે શ્રી ચારુદત્ત નામના મુનિરાજ પાસે મારી પ્રવિષ્ઠ દીક્ષા લેવાની હતી, પરંતુ પિતાજીએ મને અટકાવ્યો, અને કહ્યું કે-હે બેટા ! તું હજી તો લુવાન છે માટે જિનમંદિરોને ખંધાવીને, સાધુ જનોની સેવા કરીને અને છોકરાંઓને જન્મ આપીને તથા સ્વધર્મી લાઈઓનું સન્માન કરીને પછી શ્રમણ થજો. પિતાજીની એ વાત મેં સ્વીકારી અને શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવો શરૂ કર્યો, અને એ માટે સૂત્રધારો, સલાટો અને બીજાં કઠીઆઓ તથા મજૂરો રોક્યાં, પરંતુ મંદિરનું અરધું કામ પૂરું થયું ત્યાં મારો બધો પૈસો ખૂટી ગયો, અને મને એવી જાણ થવા લાગી કે હવે આ કામ શી રીતે પૂરું થશે ? અર્થાત્ હું કામની ચિંતાના દરિયામાં ડૂબી ગયો. એ ચિંતામાં ને ચિંતામાં હું જૂળ, તરસ, જૂખડુંખ રાત્રીદિવસ, ઉઠું કે ટાકું અથવા તાપ કે ઠંડી બધું જ ભૂલી ગયો, અર્થાત્ એ ચિંતામાં મેં એ કશું જ ભણ્યું નહીં.

ઝાઠ છે, આત્મા પોતે જ નરકની ઘોર વૈતરણી નહીં છે, અને આત્મા પોતે જ નરકનું ભૈરવચન્દ્ર છે. આત્મા પોતે જ નરકમાં આવેલી તપેલી એવી કલંઘ-વેણુ નામની નરકની નદી છે. આત્મા પોતે જ નરકનું અસિવન છે અને આત્મા પોતે જ પ્રલયકાળની ધગધગતી વજ્રના અશિની ભવાળાઓ છે. આ રીતે કુમાર્ગે ચઢેલા આત્મા પોતે જ બધાં દુઃખનું મૂળ છે. ઉત્તમ વિવેક વગર કોઈની તાકાત નથી કે એ કુમાર્ગે ચઢેલા આત્માને ખરેખરી રીતે અટકાવી શકે. એ વિવેક શ્રી જિનવચનને ભણવાથી પામી શકાય છે. અરણીથી પ્રગટેલી અશિ જેમ વનને બાળી શકે છે તેમ વીતરાગના વચનોને સમજવાથી પ્રગટેલી વિવેક પેલા-કુસંકારોના પાપોને બાળી મૂકે છે. જેમ આગની આંચમાંથી પસાર થઈને શુદ્ધ થયેલું સોનું સૌ કોઈને બધાં પ્રકારનાં સુખ સંપાદી શકે છે તેમ એ ભાતના વિવેકથી શુદ્ધ થયેલા આત્મા પણ સૌ કોઈને પરિણામે દુઃખ વગરનાં બધાં પ્રકારનાં સુખ સંપાદી શકે છે. વળી, હે રાજા ! શ્રી વીતરાગનાં વચનો પણ કાંઈ જેમ તેમ ભણી લેવાં રેલાં પડ્યાં નથી, એ વચનોનું જ્ઞાન મેળવવા તો નિરંતર સંયમવાળા શુરુઓની ઉપાસના કરવી જરૂરી છે. પ્રમાદને તણ દેવો ભેંધે અને છંદિયોના વિષય તરફ બારે વૈરાગ્ય ફેળવવો ભેંધે અને બારે કહાબહેને છોડી દેવા ભેંધે અને શાસ્ત્રોમાં કહેલી હકીકતોને બારંબાર સાંભળવી ભેંધે.

એ સુનિશ્ચયની આવી ઉત્તમ પ્રકારની ધર્મદેશના સાંભળીને લોકોના મનમાં સદ્-ધર્મના આચરણ વિશે રુચિ બળી અને તેમણે પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે ધર્મક્રિયાઓનું અહંબુ કમું. રાજાએ દેશવિરતિમત સ્વીકાર્યું અને પેલાં દશ ગામની પહેલીવહેલી ઉપજ ચૈત્યમાં જ ભથ્થે એ બાળતનાં દશ શાસનપટ્ટોને પોતે ફરી તાબાં હાનપત્રોફે કરી આપી, તેમાં પોતાના સહીસિક્કા કરી આપી, શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પૂજા માટે આપી દીધાં. પછી વિજયે ચણાવેલા એ જિનાયતનને પોતાના કુટુંબને બરાબર ભળાવ્યું અને પોતે મોટા મહોત્સવ સાથે સંયમને સ્વીકારી તેની સાધનામાં ઉદ્યમવંત થયો. આ પ્રમાણે સ્વયંભૂત નામના મહાસુનિએ પોતાની ધર્મદેશનાવડે લોકો ઉપર ઉપકાર કર્યો અને તેમ કરી, રાજાને પૂછીને ખંઠારનાં ખીખાં જનપદો તરફ વિહાર માટે નીકળ્યા, અને એ રીતે વિહાર કરતા કરતા તે સુનિ, લાંબા વખત સુધી ભવ્ય જનોને પ્રતિજ્ઞાધર પમાડી સમ્મેત-શૈલ શિખર નામના પર્વત ઉપર બઈ અનશન કરી અચલ, અનુત્તર એવા શિવને પામ્યો.

આ તરફ સંયમ લીધેલા વિજય પણ લણાં શાસ્ત્રોને ભણ્યો. પરમાર્થભાવને બરાબર સમજ્યો, ત્રણ શિષ્યો કર્યા અને તેણે અનેક ભવ્ય જનોને પ્રતિજ્ઞાધર આપ્યો. નગરા અને આકેરા વગેરે તરફ અપ્રતિબદ્ધપણે વિહાર કરતા કરતા તે વિજય, ચક્રપુરીમાં આવી પહોંચ્યો અને એક ઉદ્યાનમાં ઉતર્યો. સૂત્રપૌરુષી એટલે સ્વાધ્યાયપૌરુષી કરીને પછી તે

આ ભૂતચોનિમાં જન્મ પામ્યો. પછી ત્યાંથી મરણ પામી અહીં હું પુરોહિતનો પુત્ર થયો અને અંતકાળ વખતે થયેલા પૂર્વના કામરાગની દ્રઢ ભાવનાને લીધે મારી યુદ્ધિ ઘણી જ ઉલટી થઈ ગઈ. હાય !!! હાય !!! હું અધન્ય છું, અકલ્યાણી છું ભાજન છું, પાપી છું. મને પૂર્વજન્મમાં ચારિત્રની સાધનાની સરસ સામગ્રી મળી છતાં હું તેનાથી બહિષ્કૃત થયેલો જ રહ્યો, અને ચારિત્રનો ખરો લાભ ન મેળવી શક્યો. એટલું એટલું ભણતર, એટલું એટલું ચોર પાપ, એ બધું મેં કરેલું છતાંય એ બધું એક પલકમાં જ આકાશના કૂલની પેઠે કેમ નિષ્કળ નીવડ્યું ? આ રીતે શુભ ભાવના આણીને તે ચોર પસ્તાવો કરવા લાગ્યો અને તેના પૂર્વજન્મમાં ભણેલું ભણતર બધું યાદ આવ્યું અને ચારિત્રની બધી વિધિક્રિયાઓ પણ યાદ આવી તેથી તે મોહને શાંત કરી શ્રમણ થયો અને અદ્ધર રહેલા હોવાએ તેને શ્રમણનો વેશ આપ્યો.

હમણાં જ જે ચોર તરીકે પકડાયેલો હતો તે શ્રમણ થયો. આ હકીકત રાજાને કહેવામાં આવી. હકીકત સાંભળી રાજા અચળો પામ્યો અને (રાજા) બોલ્યો કે-પુરુષો વિચિત્ર ચારિત્રવાળા હોય છે, એટલે એનો આ બાબતમાં શો વિશ્વાસ કહેવાય ? પછી પેલા દાનપત્રોવાળી વાત રાજાએ બાણી અને તરત જ ચોક્કસાઈ કરવા માટે એ જગ્યા જોડાવી તો પેલા ચોરે જેવા દાનપત્રો કહ્યાં હતાં તેવાં જ બરાબર મળી આવ્યાં. પછી તો રાજાને ચોરમાંથી સુનિ થયેલા એ પુરોહિત-પુત્ર ઉપર ભારે ભક્તિભાવ થયો અને તેથી એણે પોતાના અંગમાં શેમાંય અનુભવ્યો. અને પછી રાજા વગેરે બધા લોકોએ બંધને એ સુનિસિંહને નમસ્કાર કર્યા. પોતે કરેલ અપમાન માટે રાજાએ એ સુનિ પાસે માફી માંગી અને પછી એ સુનિરાજ એ લોકો તરફ અમૃતની દ્રષ્ટિ જેવી નજર ફેરવતો તેમને ધર્મકથા કહેવા લાગ્યો. જેમ કે- અનેક પ્રકારની કુકલ્પનાને લીધે આત્મામાં સ્વચ્છ હાલો વધે છે; એમાંથી પાપના સંસ્કારો જન્મે છે. એ પાપ-સંસ્કારોને પરિણામે આત્મા પોતે પોતાને જ એવી હાણુ કરે છે કે તે હાણુ, સિંહ, હાથી, સર્પ, ઝેર અને શત્રુઓ તરફથી થતી હાણુ કરતાં ક્યાંય ચડી ભથ એવી હોય છે. સિંહ, હાથી વગેરે હનિકારક પ્રાણીઓને તો યંત્ર, સ્તંભન, આરણ્ય વગેરે વિદ્યાઓવડે કરીને થંભાવી પણ શકાય છે, પાછો વાળી શકાય છે ત્યારે પાપમાં રાચી પડેલા આત્માને તો ઈંદ્ર પણ ખાળી શકતો નથી-પાછો વાળી શકતો નથી. અથવા સિંહ વગેરે બ્યારે ક્રોધમાં આવે છે ત્યારે માત્ર એક જન્મનો નાશ કરે છે એટલે કે એક જન્મને બગાડે છે, પણ બ્યારે આત્મા અવળો થાય છે-પોતે જ પોતાનો શત્રુ બને છે અને અનંત દુઃખવાળા આ જન્મમરણના ફેરામાં પાડી દે છે ત્યારે તે એક જન્મને નહીં પણ અનેક જન્મોને બગાડે છે. ખરેખર વિચાર કરીએ તો આત્મા પોતે જ નરકનું ઘોર એવું કૂટશાલ્મસિતું

તો શું વાંધો છે ? તો જો વાત પણ સુકા નથી. જો રીતે તો જે જે વસ્તુ આકાશમાં ઉપલબ્ધ થાય છે તે બધીને આકાશ શુષ્કરૂપ માનવી જોઈએ. આકાશમાં શબ્દ ઉપલબ્ધ થાય છે માટે તે, આકાશનો શુષ્ક થઈ જાય તો પછી, આ ઘડો, પાટલો, ખાટલો, ઝાંઝ-ખાન, માલુસ વગેરે બધું જ આકાશમાં જ ઉપલબ્ધ થાય છે, માટે જો બધાને પણ આકાશના શુષ્ક ક્ષેત્રવા જોઈએ, શબ્દની પંઠે જો બધાને નિત્ય પણ માનવાં જોઈએ; પરંતુ ખરી રીતે તમે તેમ માનતા નથી તો પછી શબ્દને પણ આકાશનો શુષ્ક અને નિત્ય માનવો જો સુક્ષિપ્તચુકત નથી જોઈએ ન્યાય પ્રાપ્ત વાત જો છે કે-જે કંઈ વચનરૂપ છે તે બધું જ પુરુષ-પ્રભૂત છે જોમજ સમજવું જોઈએ. તેમા જ જે વચન સર્વજનપ્રણીત છે તે વચન પ્રત્યક્ષમાં ઇષ્ટ રૂપ આપે એવું જ હોય છે જોમ માનવું જરાગર છે. વળી, ચંદ્રગ્રહણ, સૂર્યગ્રહણ વગેરે જે બનાવો અતીન્દ્રિય છે તેને જે કહી શકે છે તે સર્વજન જ હોઈ શકે-સિવાય સર્વજન, જોવા અતીન્દ્રિય બનાવોને અગાઉથી બીજું કોણ કહી શકે ? જેમના અગાઉથી કહેલા જોવા અતીન્દ્રિય બનાવો ખરા પડે છે તેને સર્વજન જ કહેવા ઇચ્છિત છે, જો રીતે પણ સર્વજની સામિતી થઈ શકે છે, અને અનુમાન પ્રમાણથી પણ સર્વજ હોવાનું નિશ્ચિત જાણી શકાય છે માટે સર્વજને ન માનવો જો મહામૂઢતા છે. વેદનો પ્રભુતા કોઈ સર્વજ પુરુષ નથી માટે તે અપ્રમાણરૂપ છે અને તેમ હોવાથી તેમાં જણાવેલાં ચર્યાચો પણ ધર્મકૃત્યરૂપે નથી રહેતાં, તેમ જો અપ્રમાણ જોઈવડે જણાવાયેલાં જો ચર્યા વગેરે, ઘણાં જીવોના નાશક હોવાથી કલ્યાણના પણ કારક નથી થતા વળી, વેદમાં આવેલાં વચનોમાં પરસ્પર યોદ્ધા વિરોધ છે. વેદમાં જોકે સ્થળે કહેલું છે કે મા હિંસ્યાત્ સર્વમૃતાનિ અર્થાત્ સર્વ જૂતોની ક્રિંસાને છોડી દેવી અને બીજે સ્થળે કહેલું છે કે-સમ્યાન્ક થાય ત્યારે છસેં બ્રહ્મજ્યોને મારી નાખવાં-આ પ્રમાણે વેદના વાક્યોમાં જોકે બીજામાં ભારે વિરોધ વર્તે છે. વેદ આ જાતનો વિરુદ્ધ વાક્યોવાળો છે છતાં જો પ્રમાણરૂપ મનાય તો ભારે ખેંદની વાત છે. જો પ્રમાણ જો વિજય યુનિત, વેદવાદી પેલા ભટ્ટ પ્રભાકરને ઘણી શાસ્ત્રીય સુક્ષિપ્તચોથી સમજાવ્યા ત્યારે તે ખરી હકીકત સમજી શક્યો અને એનામાં સચ-હત્વનો ભાવ જાણ્યો. પછી, તે પ્રભાકરે મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી જો વિજયયુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. જો પ્રભાકર યુનિ પણ બધાં શાસ્ત્રોને જાણ્યો. ઉત્સર્ગ શું કહેવાય ? અપવાદ શું કહેવાય ? જો બધી વિધિનો તેને જાણ્યો આવ્યો અને એવો મહાજ્ઞાની પ્રભાકર યુનિ, પોતાના ગુરુ સાથે ઘણાં લાંબા સમય સુધી આ પૃથ્વી ઉપર વિહર્યો.

હવે, વિજયયુનિએ પોતાનો અંતકાળ પાસે આવ્યો જાણી સંલેખના કરી, આહાર-પાણીનો ત્યાગ કર્યો અને તે, ત્રિકૂટગિરિ ઉપર શુદ્ધ પ્રાસુક સ્થાનમાં અનશન સ્વીકારીને રહ્યો. ત્યાં મરણ પામી, સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમાં ચંદ્રભા નામના વિમાનમાં તે, સોનાના વર્ણુ જેવા

પોતાના શિષ્યસમૂહ સાથે શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનાં મંદિરમાં ચૈત્યવંદન માટે ગયો. ત્રણ નિસિદ્ધી કરીને, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને તથા ત્રણ વાર પ્રણામ કરીને, પગ મૂકવાની ભૂમિને ત્રણ વાર પ્રમાણે તથા ત્રણ અવસ્થાના ચિંતનપૂર્વક આડુંઅવળું ત્રણ દિશામાં ભેવાતું તણ દઈને માત્ર શ્રી જિનબિંબ સામે જ દૃષ્ટિને સ્થિર કરીને, ત્રણ મુદ્રાશુક્રત એવું ત્રણ પ્રકારનું ધ્યાન કરીને વર્ણાદિકાકિતભાવના સાથે તે વિજયસુનિએ ચૈત્યવંદન કર્યું. પછી શોભ્ય સ્થાનમાં બેસીને તે સુનિએ ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી. જેમ માલતીની ગંધથી આકર્ષાએલા ભમરા દોહ્યા આવે તેમ દેશના સાંભળવા સાર સભા ભેગી થઈ ગઈ. વિચિત્ર શુક્રિતઓ અને ગહન તર્કોના વિચારને લીધે ગૌરવ પામેલા તેને દેશનામાં દૃષ્ટિવાદ નામના બારમા અંગનો સાર કહેવાનો હતો. તે વખતે મીમાંસકમતનો પંડિત પ્રભાકર નામનો ભટ્ટ નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો હે ભગવન્ ! જે શાસ્ત્ર પુરુષે બનાવેલું હોય તે અપ્રમાણ હોય છે તો તમે એવા અપ્રમાણ શાસ્ત્રમાંની વાત શા માટે કહો છો ? કદાચ તમે કહો કે-સર્વજ્ઞ પુરુષે બનાવેલું શાસ્ત્ર પ્રમાણ હોય છે અને હું એવા સર્વજ્ઞ પુરુષે બનાવેલા શાસ્ત્રમાંની વાત કહું છું, તો પણ તમે જે સર્વજ્ઞ પુરુષની વાત કરો છો એ પુરુષ 'સર્વજ્ઞ' છે, એમ શી રીતે બાણી શકાય ? 'અસુક પુરુષ સર્વજ્ઞ છે' એવું પ્રત્યક્ષ અનુમાન કે આગમ વિગેરે પ્રમાણો વડે બાણી શકાતું નથી અને જે પુરુષ રાગ-દ્વેષવાળો હોય છે તેનું વચન ધર્તના વચનની પેઠે ખોટું હોવાથી પ્રમાણભૂત માની શકાય નહીં માટે ખરી વાત તો એ છે કે-કોઈ પુરુષે નહીં બનાવેલું એટલે અપૌરુષેય એવું વેદવચન જ પ્રમાણભૂત છે એમ માનવું ભેઈએ. અને એ વેદવચનદ્વારા કહેવાયેલાં યજ્ઞયાગ વગેરે જ પ્રમાણભૂત છે એમ માનવું ભેઈએ. પ્રભાકરનું ઉપર પ્રમાણેનું કહેવું સાંભળીને તેને ધર્મકૃત્યોને જ કૃત્યરૂપે હોવા ભેઈએ. પ્રભાકરનું ઉપર પ્રમાણેનું કહેવું સાંભળીને તેને વિજયે કહ્યું કે-ભદ્ર ! તું બધું અનુચિત બોલે છે. તું જે કહે છે કે-વેદો વચનરૂપ છે, અને અપૌરુષેય છે એ હકીકત પરસ્પર વિરોધવાળી છે, અર્થાત્ જે વચનરૂપ હોય એટલે કોઈના બોલરૂપ હોય તે અપૌરુષેય શી રીતે હોઈ શકે ? તું કહે છે કે-વેદવચન અપૌરુષેય છે, એ વાત સાચી હોય તો એ વેદવચનો અપૌરુષેય હોવાથી હંમેશા કેમ સંભળાતા નથી ? જે વચન કોઈનું પણ બોલેલું નથી, તો પછી એ હંમેશા શામાટે ન સંભળાય ? જગતમાં આપણે નજરે ભેઈએ છીએ કે શંખોને કોઈ પુરુષ વગાડે તો જ એ વાગી શકે છે અર્થાત્ શંખો પુરુષક્રિયાની અપેક્ષા રાખે છે અર્થાત્ જે કાર્ય જેની અપેક્ષા રાખે છે તે કાર્ય, તેમાંથી જ જન્મે છે એમ નક્કી બાણુનું ભેઈએ; જેમકે ધૂમાડો અગ્નિની અપેક્ષા રાખે છે માટે તે અગ્નિમાં જ જન્મે છે તેમ વચન પણ પછી તે ગમે તે પ્રકારનું હોય તો પુરુષના ઉચ્ચારણની અપેક્ષા રાખે છે, માટે તેનો બનાવનાર પુરુષ છે એમજ સમજવું ભેઈએ. વળી પ્રભાકરે કહ્યું કે-શબ્દ માટે તેનો બનાવનાર પુરુષ છે એમજ સમજવું ભેઈએ. વળી પ્રભાકરે કહ્યું કે-શબ્દ એટલે વેદવચન આકાશમા ઉપલબ્ધ થાય છે માટે તે શબ્દને આકાશનો શુણ્ઠ માનીએ

એવા ઊંચા ઊંચા જિનમંદિરો હોવાત ન હોય તો જૈન દર્શન પણ ન જણાય અને એવી પરિસ્થિતિમાં “ લોકો મિથ્યાત્વથી ભરેલા છે, આજકાલ સારા સાધુઓ રહ્યા નથી, તેમનો વિચ્છેદ થઈ ગયો છે, અતિ દ્વિધજ્ઞાન પણ લોપ પામ્યું છે, ” એવા એવા નિરાશાના (અજ્ઞાન ભરેલાં) વચનો લાભા વખત સુધી-હબરો વર્ષો સુધી સ્થિર રહી શકે અને જહલોકો એવું એવું જ કહ્યા જ કરે. માટે ભાગ્યવાન પુરુષો તો જિનશાસનની ઉત્તતિ માટે ચૈત્યનિર્માણના ઉત્તમ કાર્યના ઉદયમવંત થવું ઘટે જ. આ રીતે તે પ્રભાકર સાધુ ઉપદેશ આપતો હતો અને લોકો અચંબાને લીધે આંખો તાકી તાકીને હુંસાતું સીથી પેલા વિવેચકેવ તરફ ભ્રમ રહ્યા હતા તે વખતે ચતિઓના ચરણક્રમણને વાંદીને એ દેવ, પોતાના સ્વર્ગના માર્ગ બાણી વળી ગયો, અને મોહમૂહતાને હણી શકેલા લોકો પણ નગરના માર્ગ તરફ આસ્થા ગયા.

એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્ન કોશમાં ચૈત્યના અધિકારમાં વિજયવું કથાનક સમાપ્ત થયું.

નિર્મળ શરીર વાળો દેવ થયો અને ત્યાં તેનું આયુષ્ય બે સાગરોપમનું હતું. હવે, તે પ્રભાકર અપ્રતિબદ્ધપણે ભૂતળ ઉપર વિહાર કરતાં કરતાં કાલક્રમે ચક્રપુરી નગરીમાં આવી પહોંચ્યો અને ત્યાં ઉચિત સ્થાનમાં બેસીને પછી, પોતાના તપસ્વી શિષ્યોને સાથે લઈને તે પ્રભાકર મુનિ, પેલા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના મંદિરમાં ગયો. ત્યાં જઈને દેવદર્શન કરીને તે શેષ સ્થળે બેઠો અને ધર્મકથા કહેવા લાગ્યો. ત્યાં નગરીના લોકો પણ આવી પહોંચ્યા. હવે, પાણીવાળા મેઘની ગર્જના જેવા ગંભીર શબ્દોવડે તે ધર્મકથા કહે છે, એટલામાં બધી દિશાઓને ઊભળી કરતો પેલો સૌધર્મ સ્વર્ગમાં રહેલો વિજયદેવ, તેની પાસે આવ્યો. એ વિજયદેવનો આ પ્રભાકર મુનિ સાથે ગાઢ સંબંધ હતો એટલે જ તે, તેની પાસે ગયો. ઇંદ્રની પેઠે શેષભાગમાન એ દેવ, ચૈત્યમાંનાં શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનને વાંદીને અને પ્રણામ કરીને જમીન ઉપર મુનિની સામે બેઠો. એ દેવને જોઈને આખી સભા બહુ કે ચિત્તમાં ચિત્તરેલી ન હોય અથવા ચૂના વગેરેથી બહુ બનાવેલી ન હોય એ રીતે ફક્ત આંખે-આંખનું મટકું માર્યા વિના તેના તરફ શીઘ્ર, એક ચિત્તે બેઠું રહ્યું. પ્રભાકર મુનિ શ્રુતજ્ઞાની હતા તેથી તે પોતાની સામે બેઠેલા દેવના ચિત્તની સ્થિતિનો ભાવ બહુ શક્તિ અને એ દેવ, વિજયમુનિના ભવમાં પોતાનો ગુરુ હોતો તેથી તેના ઉપરના પક્ષપાતને લીધે કહેવા લાગ્યા. આ સામે બેઠેલા દેવ એ મહાત્મા છે, એણે જ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું જીર્ણોદ્ધાર કર્યું છે અને એ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરીને એણે પોતાનો અને બીજા અનેક ભગ્ય-જીવોનો પણ ઉદ્ધાર કર્યો છે. એ ચૈત્ય ન હોત તો અહીં સાધુ આવી શકે શી રીતે ? અને સાધુઓ ન આવે તો અમારી જેવાને પ્રતિજ્ઞા પણ કેમ થાય ? ચૈત્યો ન હોત તો અંદર જેવા ધવળ શ્રી જિનશાસનનો, મોહના પ્રભાવને હાલવી કે એવો સર્વત્ર અધિક પ્રચાર પણ કેમ કરીને થાય ? વધારે કહેવાથી શું ?

વિજય ! તું ધન્ય છે. તું જ વિજયવંત છે. ગાયના પગલાથી પડેલો ખાડો જેમ જલ્દીથી ટપી જવાય છે તેમ તું સંસારના મહાસાગરને ટપી-તરી ગયો છે. વળી, તે તારી નિર્મળ કીર્તિને વધારી છે. તું પુણ્યવંત પુરુષો માટે ઉદાહરણરૂપ બનેલો છે. શ્રી તીર્થંકર ભગવાનમાં તારી ખરેખરી સ્વાભાવિક-બનાવટી નહીં એવી ભક્તિ છે અને તેને લીધે જ તે આ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનનું મંદિર સમરાબ્ધ છે. આ જગતમાં અનંત જીવો ભર્યા કરે છે, તેઓ અનેક પ્રકારે પાપ કરે છે અને હિંસાનાં અનેક સાધનો ઊભા કરી જિંદગી પૂરી કરી મોતને માર્ગે ચાલ્યા બન્યા છે. તેઓ કોઈ પણ પ્રકારનો સદ્ગુણ મેળવી શકતા નથી. તેમાં હે વિજય ! તું એક જ ધન્ય છે કે તે પર્વત જેવું જીવું અને જોનારને અચળો પમાડે તેવું શ્રી જિનમંદિર કરાવીને સ્વાર્થને સાધ્યો તથા પરાર્થ-પરોપકાર પણ કર્યો.

જ્યારે શ્રી જિનજિંબ તૈયાર થઈ જાય ત્યારે દશ દિવસમાં તેની પ્રતિજ્ઞા કરી લેવી જોઈએ. તે પ્રતિજ્ઞાના ત્રણ પ્રકાર બતાવેલ છે. પેલી વ્યક્તિઆખ્યા, બીજી ક્ષેત્રઆખ્યા અને બીજી મહાઆખ્યા. એ ત્રણે પ્રતિજ્ઞાનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે સમજાવતું છે. વ્યક્તિઆખ્યા એટલે કોઈ એક જ શ્રી જિનપ્રતિમાની પ્રતિજ્ઞા અર્થાત્ જે વખતે જે તીર્થ કરને પ્રધાનરૂપે ઠરાવ્યા હોય તેની એકની જ પ્રતિજ્ઞા. ક્ષેત્રઆખ્યા એટલે અસુક એક જ તીર્થ કરને પ્રધાનરૂપે ન ઠરાવતા બધા તીર્થ કરોની-શ્રી ત્રયસદેવ વગેરે બધા જિનવરોની પ્રતિમાઓની પ્રતિજ્ઞા કરવી અને મહાઆખ્યા એટલે ગોદામાં ગોદી પ્રતિજ્ઞા અર્થાત્ એક સાથે ૧૭૦ જિનવરોની પ્રતિમાઓની પ્રતિજ્ઞા કરવી તે મહાઆખ્યા ગોદી આખ્યાવાળી-ગોદી પ્રસિદ્ધિવાળી પ્રતિજ્ઞા. આમાંથી ગમે તે એક પ્રતિજ્ઞા કરી શકાય છે. જેવો સમય, જેવી શક્તિ અને જેવા પરિણામ. એ બધું નજરમાં રાખી જે, જેવી પ્રતિજ્ઞા કરી શકવા સમર્થ હોય તેને તે જોય છે. ઘણી પ્રતિમાઓને પદસવતાં તેમાં પેટી પખાળ-પેલી પૂજા કોની કરવી ? તીર્થ કરો તો બધાય સરખા છે છતાં તેમાં અસુક જ મૂળનાયક અને બીજા તેવા નહીં. વગેરે પ્રકારની કલ્પનાથી આશ્વાતના થવાનો સંભવ નથી. જે પૂજા કરનાર છે તેના મનમાં શ્રીજિનવરો પ્રત્યે એક સરખો જ આદર છે, એથી અનેક પ્રતિમાઓ હોવા છતાં પખાલ વગેરેને પ્રસંગે કોઈ પ્રકારની આશ્વાતના થવાનો ભય રહેતો નથી. આશ્વાતનાનો સંભવ પરિણામની અશુદ્ધતામાં છે. એથી જ્યાં પરિણામ નિર્માણ હોય ત્યાં આશ્વાતના થતી નથી. આવશ્યક જૂંચી વગેરે અનેક ક્રિયામાં શ્રી જિનજિંબ સ્થાપવાનો વિધિ બતાવ્યો છે ખરો, પરંતુ તે વિધિ તો અસ્થિતાનુવાદરૂપ છે એટલે તેમાં બતાવ્યા પ્રમાણે અક્ષરશઃ અનુકરણ કરવાતું નથી અર્થાત્ બતાવેલી વિધિ કરતાં વધારે બીજી ધર્મપોષક ક્રિયાઓ કરવામાં તે વિધિ નહતરરૂપ નથી. એ પ્રમાણે યુગુક્ષુ આવક પોતાની શક્તિ પ્રમાણે શ્રીજિન-પ્રતિમાને ઘસાવે, પછી તે ગોદી હોય કે નાની હોય, પાપાણની હોય કે મંજિની હોય, શ્રીજિનની પ્રતિમાને કરાવનાર ગૃહસ્થ પદ્મારાજાની પેઠે શિવપદને ચેળવે છે. એ પદ્મારાજાની વાત આ પ્રમાણે છે.

સુહંકરો નામે એક ગોદી નગરી છે, જેમાં ઘણી સરસ મહેમાનગતિ થતી હોવાથી કોંઈ ભય કે વિશ્વવતું નિશાન પશુ દેખાતું નથી. એ નગરીમાં ઘરે ઘરે હંસ, કપિજલ, પોપટ, મેનાના મધુર શબ્દો સંભળાતા હોવાથી, ભેનારને મનોહર દેખાય છે. એ નગરીમાં વસનાશ પુરુષોની કીર્તિ, મહાદેવના અદૃહાસ્ય સમાન નિર્માણ-શ્વેત છે, તેથી એ વિશેષ સુશોભિત છે. વળી, અનંતોપલોગ સુંદર એવી એ નગરી લક્ષ્મીની વક્ષસ્થલી સમાન છે. અર્થાત્ જેમ અનંત-શ્રીકૃષ્ણ લક્ષ્મીના હૃદયનો ઉપલોગ કરે છે તેથી તે(લક્ષ્મી) સુંદર દેખાય છે તેમ એ નગરી પણ અનંત-અનેકનેક

અનુભાવી આચાર્યોએ આવીને કહ્યું કે-સ્નાન, શોષ વગેરે પાળવાથી ધર્મ થાય છે, પછી છેલ્લે કપિલમતને માનનારા આચાર્યો આભ્યા અને તેમણે સ્થાપિત કર્યું કે-તત્ત્વજ્ઞાનથી જ ધર્મ નીપજે છે. એ પ્રમાણે તે તે બુદ્ધ બુદ્ધ ધર્મશુરભોએ આવીને પોતપોતાના શાસ્ત્રને અનુસારે ધર્મનું બુદ્ધ બુદ્ધ સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું.

રાણીએ એ બધી ધર્મના સ્વરૂપની બુદ્ધી બુદ્ધી હંકીકતો સાંભળી છતાં તેને પ્રસન્નતા ન ઉપજી અર્થાત્ ધર્મની મીમાંસા વિશે રાણીને જે મોહ થયો હતો તે લેશ પણ પૂરા ન થયો. એમ થવાથી તે ઘણી દુઃખી પડવા લાગી. રાણીને દુઃખી પડતી જોઈને રાજાને બારે ઉદ્વેગ થયો, અને તેણે પોતાના પ્રધાન પુરુષોને આ બધી વાત કહી. પ્રધાનોએ કહ્યું કે-પહેલા આવેલા હતા તે કરતાં બુદ્ધ ણીબ એક ધર્માચાર્ય છે, તેઓ હંબુ અહીં આભ્યા નથી. તે બાબતની કાળજીથી તપાસ કરતા નંદનવનના એકાન્ત પ્રદેશમાં રહેલા, સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાનમાં નિરંતર તત્પર રહી મનને નિઃક્રમાં રાખતા એવા એક ધર્મસિંહ નામના આચાર્ય હજી રાણી પાસે નહીં આવેલા મળી આભ્યાં. પ્રધાનોએ એમને વિશે રાજાને નિવેદન કર્યું, અને રાજાએ તેમને બારે માનપૂર્વક ઘોઢાભ્યા. તે આચાર્ય પોતાના કેટલાક શિષ્યો સાથે રાજકુલમાં આભ્યાં, અને શોભ્ય આસન પર બેઠા. રાણીએ ભક્તિભાવથી તેમને વંદન કર્યું અને અગાઉ આવી ગયેલા તે તે ધર્માચાર્યોએ ધર્મનું જે સ્વરૂપ બુદ્ધ બુદ્ધ બધાવેલું હતું તે બધું તેમને નિવેદિત કર્યું. આચાર્યે એ વિશે જંબીર વિચારણા કરીને રાણીને ધર્મ વિશે પોતાના વિચારો બધાવતાં કહ્યું કે:-

હે મહાનુભાવ ! ણીબ ધર્માચાર્યોએ બધાવેલા ધર્મ વિચાર કેવળ મૂઠ્ઠા માણસના મનને ગમે તેવા છે, પરંતુ સુકિતઓથી તેના વિચાર કરવામાં આવે તો તે ટકી શકે તેવા નથી. તે સુકિતઓ સાથેની વિચારણા આ પ્રમાણે છે-પેણે વૈદિક આચાર્ય કહી ગયો કે-યજ્ઞમાં બકરાનો હોમ કરવાથી ધર્મ થાય છે એટલે તેના કહેવા પ્રમાણે હિંસા કરવાથી ધર્મ થાય છે એમ થયું, અને એમ થવાથી જે લોકો સુકૃત્ય કરનારા છે અર્થાત્ હિંસા, અસત્ય, બ્યભિચાર વગેરે દોષો ટાળનારા છે તેઓને ધર્મ થતો નથી, અર્થાત્ તેઓ ધર્મથી છંદાયેલા રહે છે એમ તાત્પર્ય નીકળ્યું. કદાચ એ વૈદિક સુનિ એમ કહે કે-મંત્રો ઘોઢીને બકરાનો હોમ કરવામાં દોષ નથી એટલે એઓ મંત્રો બાંધનારા છે તેમને દોષ લાગતો નથી તો પછી શાકિનીઓ પણ મંત્રોની બાંધનાર જ છે છતાં તેમનો નિઃક્ર દેમ કરો છો ? અર્થાત્ મંત્રો બાંધનાર ધાર્મિક હોય અને તેમને દોષ ન લાગતો હોય તો શાકિનીઓ પણ મંત્રો બાંધનારી હોવાથી નિર્દોષ રહી છતાં તેમનો નિઃક્ર શા માટે કરવામાં આવે છે ? હવે, બીજો બૌદ્ધ સુનિ એમ કહી ગયો કે-કરુણા કરવાથી ધર્મ થાય છે. તેમનું આ કથન પણ હંકરૂપ જ છે. તે પોતે તો પાત્રમાં પહેલા માંસને ઘણી યુશીથી આરાગે છે

ઉપલોગથી-વિલાસોથી સુંદર દેખાય છે. વળી, ભૂરિભવ્યપર્વાતુગતશરાસનયષ્ટિ જેવી આ નગરી છે. અર્થાત્ ધનુષ્યની લાકડીમાં જેમ ભૂરિ-ઘણાં, ભવ્ય-સુંદર, પર્વ-ગાંડાઓ છે તેમ આ નગરીમાં ભૂરિ-ઘણાં, ભવ્ય-સુંદર, પર્વ-ઉત્સવો થયા કરે છે. એવી નામ તેવા શુણ્ણવાળી આ સુહંકરા (સુખ કરનારી કે શુભ કરનારી) નગરી આખા પ્રદેશમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. તેવી એ નગરીમાં સૂરપલ (સૂરપલ કે સૂર્યપલ) નામે રાજા રાજ્ય કરે છે. એ રાજાનો મહિમા ઈન્દ્ર કરતાં પણ વધારે છે, જેની આજ્ઞા સાંભળતાં જ શત્રુગણ ભયથી થરથરી જાય છે અને નમી પડે છે. સરોવરના મધ્ય ભાગમાં બહુપત્ર અલંકૃત બહુ પાંખડીવાળું કમલ જેમ શોભે છે તેમ એ રાજાના રાજ્યમાં બહુપાનકમલા અલંકૃત ઘણાં સુપાત્રો વસે છે, અને કમલા-લક્ષ્મીનો પણ નિવાસ છે. વળી એ રાજા કોઈ મોટા વૃક્ષ જેવો છે. જેમ મોટા વૃક્ષો ઉપર અનેક સઉલુ-શકુન-પક્ષીઓ આશરો મેળવે છે તેમ આ રાજાના રાજ્યમાં અનેક સઉલુ-સશુલુ-ગુણી પુરુષોએ આશરો મેળવેલ છે. એવા પ્રકારના શુણ્ણવાળી એ સૂરપલ રાજાની કીર્તિ દશે દિશામાં ફેલાઈ આખા જગતમાં કુચુદ્ધિની પેઠે સુવાસ પ્રસારવી રહી છે. તે રાજાને લીલાવતી નામે રાણી છે. એ રાણી તેની બધી રાણીઓમાં પ્રધાન પદરાણી છે, અને બહુ સાક્ષાત્ રાજલક્ષ્મી ન હોય એવી લાવણ્યવાળી છે. સમય પ્રમાણે એ અને સાંસારિક સુખવિલાસ અનુભવી રહ્યા છે. અને એ રીતે તેમના દિવસો સુખે સુખે વીતી રહ્યાં છે.

ખીજે કોઈ વખતે રાત્રે લીલાવતી રાણી સુખશય્યામાં સૂતેલી હતી ત્યારે તેને એવું સ્વપ્ન આવ્યું કે-બહુ તેના સુખમાં વિશેષ સુગંધથી મહેકતું અને તેને લીધે ઉપર શુંજતા જમરાઓના અવાજોથી વિશેષ મનોહર લાગતું એવું કમળ પેસતું હોય. એવું સ્વપ્ન બોધને તે રાણી બગી ગઈ. ચોતાની બુદ્ધિથી એ સ્વપ્નના અર્થ વિચારતાં રાણીને લાગ્યું કે-તેને એક ઉત્તમ પુત્ર થવો બોધ્યો અને એ સ્વપ્નની વાત રાજાને જણાવતાં તેણે પણ કહ્યું કે-તને સારો એવો ઉત્તમ પુત્ર જન્મશે. રાણીને રાજાના વચનની હકીકત નિશ્ચિત જણાઈ અને તેથી તે સુખપૂર્વક રહેવા લાગી. પછી કેટલાક મહિનાઓ ગયા પછી ગર્ભના પ્રભાવને લીધે રાણીને ધર્મની મીમાંસા કરવાનો મોહ બાળ્યો એટલે ધર્મ અને તેનું સ્વરૂપ બાણવાના રાણીને ભારે કોઠ થયા. એ કોઠ રાજાના બાણવામાં આવ્યા. કોઠા(મનોરથ) પૂરા કરવા સારુ રાજાએ અનેક ધર્મચાર્યોને-પાખંડીઓને બોલાવ્યા અને તેમની સાથે રાણી સમજે તે રીતે ધર્મ વિશે વિચારો કરવા શરૂ કર્યાં. એ વિચારો સંજોગમાં આ પ્રમાણે છે. પ્રથમ વૈદિક ધર્મના આચાર્યો આવ્યા અને તેમણે કહ્યું કે-યજ્ઞમાં બકરાનું બલિદાન દેવાથી ધર્મ થાય છે. પછી, જૌદ ધર્મના આચાર્યો આવ્યા, તેમણે જણાવ્યું કે-કરુણા રાખવાથી ધર્મ થાય છે. ત્યારબાદ શિવમાર્ગના પ્રવર્તક યતિ આચાર્યોએ આવીને જણાવ્યું કે-લીલા લેવાથી ધર્મ થાય છે. પછી સ્નાતક પરંપરાના

તો પછી આમાં કરુણા ક્યાં રહી ? શિવભાગના ચતિઓએ કહેલું કે-માત્ર દીક્ષા લેવાથી ધર્મ થાય છે એ પણ તદ્દન ખોટું છે. ખરી રીતે તો શુદ્ધ ક્રિયા-સદાચરણની પ્રવૃત્તિ અને શુદ્ધ જ્ઞાન-વિવેક વિના કેવળ દીક્ષા લેવાથી કશો ફાયદો થતો નથી, માટે તે વૈદિક વગેરે આચાર્યોએ બતાવેલ તે બધાય ધર્મવિચારો મૂઢમતિને થોડા છે પરંતુ જેઓ વિચારવિવેકમાં કુશળ છે તેમને માટે તો રત્નત્રયરૂપ ધર્મનો અંગીકાર જ થોડા છે.

રાબની પદ્મરાણી બોલી:-એ રત્નત્રય ધર્મ શું છે ? આચાર્ય બોલ્યા:-સાંભળ--

બધા નાનાં મોટાં પ્રાણીઓની રક્ષા કરવી, અને તેમની બધાંની તરફ કરુણા રાખવી તથા ઇન્દ્રિયોનો અને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરેનો નિગ્રહ કરવો એનું નામ અવિરુદ્ધ ધર્મ કહેવાય. અહાર દોષ વગરના, કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશવાળા, સર્વથા નિરંજન, જ્ઞાની અને ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવા જિન દેવ કહેવાય. ધર્મને આચરનાર, ધર્મનું આચરણ કરાવનાર, વૈરાગ્યવાળો, સંવેગી, ઇન્દ્રિયો ઉપર કાબૂ મેળવનાર, બધાં પ્રાણીઓની રક્ષા કરનાર એવો મુનિ તે ધર્મશુર કહેવાય. આ રીતે ધર્મ, દેવ અને શુર એ રત્નત્રય-ત્રણ રત્ન કહેવાય. જેમની પાસે આ રત્નત્રય છે તેઓનું હારિદ્રય ફર શાય છે, અને જેઓ હીનપૂણ્ય છે તેઓને આ રત્નત્રય ધર્મ સ્વપ્નમાં પણ સાંપડતો નથી. હે ભદ્ર ! જેમ કોઈ સોનાને કસોટી પર કસીને પછી જ હવે તેમ તારી શુદ્ધ બુદ્ધિની કસોટી વડે બરાબર પરખ કરીને આ મહાકલ્યાણકારી એવા રત્નત્રય ધર્મનું ગ્રહણ કર. આચાર્યે આ પ્રમાણે સમજાવ્યા પછી એ પદ્મરાણીએ પોતાની નિપુણ બુદ્ધિક્ષારા ધર્મતત્ત્વના યથાર્થ સ્વરૂપનો વિચાર કર્યો, અને તેના મનમાં આચાર્યે જણાવેલું દેવ, શુર અને ધર્મનું સ્વરૂપ બરાબર ઠસી ગયું. પછી, બાહ્ય પોતા પર અમૃત છંટાયું ન હોય એ રીતે પોતાની બાતને પ્રસન્ન માનવી રાણીએ શ્રી જિનધર્મનો સ્વીકાર કર્યો, અને મિત્રાત્વ અસત્યનો ત્યાગ કરી તે જિનધર્મનું યથોચિત આચરણ કરવા લાગી. આચાર્ય તો પછી પોતાના સ્થાને પાછા ચાલ્યા ગયા.

એ રીતે રાણીનો ડાહલો વખત બતાં પરિપૂર્ણ થયો અને સારાં કરણ, નક્ષત્ર અને યોગ આવ્યે રાણીએ પુત્રને પ્રસન્ન્યો. તેના સંરક્ષણ માટે રાબાજે એક ક્ષીરધાત્રી(દૂધ પાનારી કે ધવરાવનારી), બીજી મન્જનધાત્રી(નવરાવનારી), ત્રીજી મંડનધાત્રી(શણગાર કરનારી), ચોથી ક્ષીરધાત્રી(રમાડનારી) પાંચમી અંકધાત્રી(બોળામાં બેસાડનારી કે કેડે બેસારી ફેરવનારી) એમ પાંચ ધાત્રીઓનો(ધાઈમાતાઓનો) પ્રબંધ કર્યો અને તે પુત્રનું નામ પદ્મ(પદ્મ) પાડયું. ક્રમેક્રમે વધતો તે શુર પાસે પુરુષની બહોતેર કળાને શીખતો યુવાવસ્થાએ પહોંચ્યો. પાડયું. ક્રમેક્રમે વધતો તે શુર પાસે પુરુષની બહોતેર કળાને શીખતો યુવાવસ્થાએ પહોંચ્યો. પછી ‘એ હવે થોડા થયો છે’ તેમ બાહ્યી રાબાજે તેને યુવરાજ પદે સ્થાપ્યો. એ પદ્મકુમાર, પછી ‘એ હવે થોડા થયો છે’ તેમ બાહ્યી રાબાજે તેને યુવરાજ પદે સ્થાપ્યો. એ પદ્મકુમાર, પછી ‘એ હવે થોડા થયો છે’ તેમ બાહ્યી રાબાજે તેને યુવરાજ પદે સ્થાપ્યો. એ પદ્મકુમાર,

તેના હાથમાં ત્રિશૂળ વગેરે શસ્ત્રો છે એ વાત પણ એક બીજાથી વિરુદ્ધ બાબ છે. અર્થાત્ ત્રિલોચનદેવે કામદેવને જાળી નાખેલ હોય તો પછી એને સીનું શું કામ છે ? તેમજ સંગનો ત્યાગી હોય તેને વળી શસ્ત્રધારણું શું કામ ? આ પ્રકારે અપારાધ્ય એવા મહાદેવનું સ્વરૂપ પરસ્પર વિરુદ્ધ છે.

આ વખતે ત્યાં આવેલા પ્રદક્ષિણા શિષ્યો બોલ્યા: આ પ્રદક્ષિણા નામે દેવ છે. એના ગળામાં રુદ્રાક્ષની માળા છે. એના હાથમાં પાત્ર તરીકે કુંડી છે. એની પાસે એની સ્ત્રી સાવિત્રી છે અને એનું વાહન હંસ છે, તથા એના ચાર મુખમાંથી ચારે વેદો નીકળેલા છે અને એ આ જગતનો કર્તા છે. રાજા બોલ્યા: પ્રદક્ષિણા રુદ્રાક્ષની માળા ફેરવે છે તેથી અજ્ઞાની જણાય છે. જે પૂર્ણજ્ઞાની હોય તેને વળી માળા ફેરવવાનું શું કામ ? હાથમાં કુંડી છે અને વેદને ગર્યા કરે છે એથી એ, સાધારણ જાતિ હોઈ શકે, પણ દેવ નહીં. વળી સ્ત્રી ને હંસને પાસે રાખેલાં છે એટલે પરિશદી હોઈ રાગી જણાય છે. જે રાગી કે પરિશદી ન હોય તેને વળી સ્ત્રી કેવી અને વાહન કેવું ? જગતની ઉત્પત્તિ તો સ્ત્રી-પુરુષના સંગ'ધર્મી થઈ રહી છે, એવું પ્રત્યક્ષ જણાય છે, એટલે પ્રદક્ષિણા જગતનો કર્તા છે એ પણ વિરોધી હકીકત છે. આ પ્રમાણે પ્રદક્ષિણું પણ અસંગતપણું હોવાથી જોડું જણાય છે. અત્રાંતરે શ્રી કૃષ્ણના ભક્તો બોલ્યા: હે મહારાજ ! આ કૃષ્ણ ભગવાન છે. એમણે મહીપીઠને ધરી રાખ્યું છે. સુર, કંસ વગેરે રાક્ષસોનાં હળને કચરી નાખેલ છે, સસુદ્રના પાણીમાં સૂતા રહે છે, અને એમની પ્રિયાનું નામ લક્ષ્મી છે. રાજા બોલ્યા: મહીપીઠ તો પોતાના સ્વભાવે કરીને જ અવસ્થિત છે, એટલે શ્રીકૃષ્ણે મહીપીઠને ધરી રાખ્યું છે એ કથન સત્ય નથી, પરંતુ કૃષ્ણનું કેવળ અતિશયોક્તિભક્તું વર્ણન જ છે. એણે કંસ વગેરે રાક્ષસોનો વધ કરેલો છે તેથી એટલું જ ભણી શકાય છે કે એ કોઈ વિજયપ્રિય ક્ષત્રિય હોવો જોઈએ. સસુદ્રમાં સૂતા રહે છે એટલે એમ ભણી શકાય કે-એ કોઈ કુશળ તરવૈયા હોવો જોઈએ. અને એની લક્ષ્મી પ્રિયા છે એથી તો એ 'કામુક' છે એમ સિદ્ધ થાય છે. આ રીતે કૃષ્ણમાં પણ પારમાર્થિક દેવનું સ્વરૂપ હોય એવું બાસતું નથી.

અત્રાંતરે કાર્ત્તિક-મુદ્-નો શિષ્યસમૂહ બોલી બેઠો-મહારાજ ! આ છુદ્ધ ભગવાન છે. એમનું હૃદય કરુણાથી ભરેલું છે. એ પોતાના તીર્થનો પરાભવ સહી શકતા નથી તેથી જ પરમપદે જઈને પણ એ પરાભવને દૂર કરવા ફરી સંસારમાં અવતાર લે છે.

રાજા બોલ્યા: એ કાર્ત્તિક છે તો પાત્રમાં આવી પડેલા માંસનું ભોજન કરવાની સંમતિ શી રીતે આપી શકે ? પરમપદમાં સ્થિત છે છતાં તીર્થનો પરાભવ થતાં પાછો સંસારમાં ફરી અવતાર ધરે છે તે પણ ઉચિત નથી કારણ કે જે પરમપદમાં સ્થિત હોય

શ્રમ કરે છે ? તારાથી ડરી બચ એવો આ માણસ ન હોય. હું મારા પિતાનો અને સબંધનો સુદ્ધાં ત્યાગ કરતાં ડર્યો નથી. વળી હું મારી છતી ફટી બચ એવાં સેંકડો દુઃખો પડતાં પણ ડરું એમ નથી એટલે તને તો તણખલાની તોલે પણ ગણું એમ નથી. કુમારે એમ કહ્યા છતાં પેલો પિશાચ પોતાની લાંબી, મેલી અને પીળી જટાને દિશાઓમાં ફેલાવવા લાગ્યો, શરીરથી આકાશને ભરી દેવા લાગ્યો, અને ભયથી લોકોને આકુળબાકુળ કરવા લાગ્યો. તથા પ્રલયકાળનો વાયરો વાતાં કંપાયમાન થતાં મોટા પહાડ એવો તે પિશાચ વધારે ને વધારે નાચવા લાગ્યો. તે ભેઈને જરાક હસી પડી એ રાજકુમાર બોલ્યો: હે પિશાચ ! તારી રાજલક્ષ્મીનો આ થોડો દેખાવ હજી કેમ અટકતો નથી ? કદાચ આ દેખાવ અટકી પડે તો આતું બેવા બેવું નાટક ક્યાંથી ચાલે ? આ રીતે લેશ પણ ક્ષોભ પામ્યા વિના એ રાજકુમારે હસતાં હસતાં બ્યારે પેલા પિશાચને સંભળાવી દીધું ત્યારે તે પિશાચ શરમાઈ ગયો, અને પોતાનું ખડું સ્વરૂપ પ્રગટ કરી તે યક્ષ રાજકુમારને આ પ્રમાણે બોલ્યું: બહુ નાચવાથી શું ? હે રાજપુત્ર ! હવેથી હું તારો ચાકર બન્યો છું તેથી તું મને જેમ હુકમ આપીશ તેમ હું તારાં કાર્યોં કરીશ. હું તારાં અસાધારણ પરાક્રમ અને અસ્ત્રોત્ક્રાંતિ જીવતાં સુધી તારો વેચાણુ અચેલ છું. યક્ષના એ વચનોનો “ચારુ” કહીને રાજપુત્રે સ્વીકાર જીવતાં સુધી તારો વેચાણુ અચેલ છું. યક્ષના એ વચનોનો “ચારુ” કહીને રાજપુત્રે સ્વીકાર કર્યો અને પછી તેણે એ મંત્રનો બપ કરવો તણ દીધો. ત્યાર પછી, તાપસની સંમતિ મેળવીને તે રાજકુમાર ઉત્તરદિશા તરફ ચાલવા લાગ્યો. રાજકુમાર પક્ષની પાસે પ્રવાસમાં તેને સદા સહાય કરનાર “વિસ્સયુહ” નામે યક્ષમંત્ર હતો તેથી એ મંત્રનો અધિક્ષતા યક્ષ જ તે રાજકુમારનાં બધાં મનોવાંછિત કાર્યોં પૂરાં કરતો હતો અને તેને લોભન વગેરેની સામગ્રી પણ પૂરી પાડતો હતો. આ રીતે તે પક્ષકુમાર, નિરંતર પ્રયાણો કરતો કરતો ત્રણ લોકની લક્ષ્મીના નિવાસ સિંહપુર (સિંહપુર) નામના ગામની પાસે આવી પહોંચ્યો. તે નગરમાં વધરસિંધ (વૈરસિંહ કે વજસિંહ) નામે રાજ હતો. એ રાજ સ્વભાવે સર્વ ધર્મનો અનુરાગી હતો, સુશીલ હતો, કરુણાવાળો હતો અને પરાપક્ષી હતો. તેણે પોતાના સર્વ ધર્મ તરફના અનુરાગને લીધે એક દિવસે ઊંચા શિખરવાળાં મંદિરોમાં મહાદેવ, બ્રહ્મા, કૃષ્ણ, જિન અને યુદ્ધ એ બધા દેવોની પ્રતિમાઓની પ્રતિક્ષા કરાવી અને બધા ધર્મના આચાર્યોને બોલાવી તેમની સાથે બુદ્ધ બુદ્ધ દેવોના સ્વરૂપ વિશે ચર્ચા કરવી શરૂ કરી. તે આચાર્યોમાંનાં શિવમતના શિષ્યોએ કહ્યું: મહારાજ ! આ ત્રિલોચન (ત્રણ આંખવાળો) આચાર્યોમાંનાં શિવમતના શિષ્યોએ કહ્યું: મહારાજ ! આ ત્રિલોચન (ત્રણ આંખવાળો) નામે દેવ છે, એના અડધા શરીરમાં એણે પોતાની સ્ત્રી પાર્વતીને ધરી રાખી છે, કામદેવને બાળીને ખાખ કરી નાંખ્યો છે અને હાથમા ત્રિશૂલ અને ધનુષ ધરી રાખ્યાં છે. અને સંગ માત્રને તણ દીધો છે.

રાજા બોલ્યો: એના અડધા શરીરમાં સ્ત્રી છે અને એણે કામદેવને બાળી નાખેલ છે. આ બંને હકીકત પરસ્પર અસંગત છે. તેમજ એણે સંગ માત્રને તણ દીધેલ છે અને

સમજવાતું કહેવામાં આવે તો તે ખરેખર મહામૂંઢતા જ છે. કોઈ મતુષ્યને એવો માલ મળતો હોય કે જેને ખરીદવાથી તેને ઘણો નફો-વિશેષ ધનલાભ થતો હોય તો શું એવા માલને ખરીદવા તે મતુષ્યને તેના શુરુઓ-વડિલજનો અટકાવે તે શું ઉચિત છે ? રાજાએ આમ કહ્યા પછી તે પાખંડીઓ ગોલ્યા કે, ‘ અમુક જ દેવ છે ’ એ રીતે આ દેવસ્વરૂપનો નિર્ણય કોઈ જાની કરી શકે વા કોઈ દેવ કરી શકે; પરંતુ એ વિશેની આપણી ભુદા ભુદા પ્રકારની કલ્પનાઓને પ્રમાણરૂપ ન માની શકાય.

રાજા બોલ્યો:—‘ આ સાચું છે. ’ પછી, રાજાએ પોતાના માણસોને કહ્યું કે, ‘ અરે ! આ નગરમાં બધે ઢાલ વગડાવીને એવી બહેરાત કરો કે—જે કોઈ પ્રભજન કોઈ જાની પુરુષને યોગબતો હોય વા જેણે ખાસ કોઈ દેવને સિદ્ધ કરેલ છે એવા પુરુષને બાણતો હોય તે પ્રભજને રાજા પાસે આવીને પોતાના યોગબીતા જ્ઞાનીની કે દેવસિદ્ધ પુરુષની સૂચના આપવાની છે; કારણ કે આ વખતે રાજાને કોઈ જાનીતું કે દેવસિદ્ધ પુરુષતું ભારે પ્રયોજન પડ્યું છે. ’ રાજાના તે માણસોએ ‘ તદ્દત્તિ ’ એમ કહીને નગરમાં ચારે કોર ઢાલ વગડાવી રાજા તરફથી હિપર જણાવ્યા પ્રમાણેની બહેરાત કરી.

આ બહેરાતની ધોષણા રાજપુત્ર પદ્મકુમારે સાંભળી. એ વિશે તેને ભારે કુતૂહલ થવાથી તે બહેરાત કરનારાઓને તેણે પૂછ્યું. ‘ ભો ! જાનીતું કે દેવસિદ્ધ પુરુષતું રાજાને શું કામ પડ્યું છે ? ’ રાજાના માણસોએ કહ્યું, ‘ હે મહાભાગ ! અમારો રાજા દેવ, શુરુ અને ધર્મના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવા ઇચ્છે છે. બીબા બીબા અનેક ધર્મચાર્યો સાથે તેને એ બાબત વિશેષ વિવાદ થયો છે, માટે એ વિશે નિર્ણય મેળવવા તે, કોઈ જાની કે દેવસિદ્ધ પુરુષને મધ્યસ્થ તરીકે શોધે છે. એ મધ્યસ્થ એવો હોવા બોધ્યો કે જેના વચનથી રાજાને દેવ, શુરુ અને ધર્મના સ્વરૂપનો સાચો નિર્ણય થઈ તે દરેકની ખરી પ્રાપ્તિ થઈ જાય. એવા મધ્યસ્થને મેળવવા માટે આ અમારી બહેરાતની ધોષણા છે. ’ પછી કુતૂહલને લીધે એ પદ્મકુમાર, રાજા પાસે ગયો, ત્યાં તેના એક યોગબીતા ચારણપુત્રે તેને યોગબી કાઢ્યો અને તે, રાજપુત્ર પદ્મકુમારના શુણ્ઘાન કરવા લાગ્યો. પછી રાજાએ તેને યોગબી અને પોતાની પાસેના આસન પર બેસાડ્યો. કુશળ સમાચાર પૂછ્યા.

પ્રસંગ મેળવી રાજકુમાર પડો રાજાને કહ્યું. “ હે મહારાજ ! આ બધા વીથિ-કોનો—ભુદા ભુદા સંપ્રદાયના આચાર્યોનો—અહીં શામાટે મેળો ભર્યો છે ? ” પછી રાજાએ જે હકીકત પહેલાં બનેલી હતી તે બધી વીગતથી કહી બતાવી અને કહ્યું કે—દેવ, શુરુ અને ધર્મના સ્વરૂપનો નિર્ણય કરવાનો મારો ઉદ્દેશ છે. એમ કહી રાજાએ, તે રાજકુમારને શિવ વગેરે દેવોની પ્રતિમાઓ દેખાડી. રાજકુમારે યજ્ઞ તે દરેક પ્રતિમાને પોતાની નિપુણ નજરથી બરાબર

તે ફરી અવતાર કેમ લઈ શકે ? એ પણ વિરુદ્ધ હકીકત છે એટલે બુદ્ધમાં દેવતત્ત્વનું સ્વરૂપ પરસ્પર વિરોધી છે.

અત્રાન્તરે અરિહંતના શક્તિ લોકોએ કહ્યું-મહારાજ ! આ અરિહંત દેવ છે. એણે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર મોટા દોષોને છુટી લીધા છે. કામદેવને હણી નાખેલ છે. શત્રુ અને મિત્રમાં એમનું મન સમાન છે. શ્રી રહિત છે અને તેમને કયાંય મહત્ત્વ નથી.

રાજા બોલ્યો- આ સાચું છે. હમણાં જણાવેલું સ્વરૂપ અરિહંતનું હોય તો એમની દૃષ્ટિ પ્રશાંત કેમ હોઈ શકે ? શરીર સૌમ્ય કેમ હોઈ શકે ! પ્રહરણ શસ્ત્ર એક પણ પાસે નથી, શ્રી પણ નથી એ પણ કેમ સંભવે ? વળી, એમના ઉપર ત્રણ છત્રો છે, એમની આસપાસ ભામંડળ છે, વગેરે જે એમની પૂલ-પ્રતિપત્તિ છે તેવી બીજા કોઈ દેવમાં દેખાતી નથી એથી ચોક્કસ માલૂમ પડે છે કે આ જ પરમાત્મા છે. સતોવડે સેવવા યોગ્ય છે, અને સંસારનો પાર પામવામાં હેતુ પણ છે. રાજા વિચારે છે કે મને તો આ અરિહંત સાચો પરમાત્મા જણાય છે, પરંતુ બીજા કોઈ મધ્યસ્થ દ્વારા પણ આ નિશ્ચય થઈ શકે તો હું બીજા દેવાનો ત્યાગ કરીને આ જ દેવમાં હું મારા મનને સ્થિર કરું.

અરિહંત તરફ સ્થિર થતું મન જાણીને અને તે વિશે રાજાનું ભક્તિયુક્ત વચન સાંભળીને અન્ય જે જે ધર્માચાર્યો ત્યાં આવેલાં હતાં, તેમને શાર મત્સર થયો અને તે બધા ભોગા શધને રાજાને એમ કહેવા લાગ્યા-હે રાજા ! તું આવું અયુક્ત કેમ બોલે છે ? અરિહંતની પ્રજ્ઞાધા કેમ કરે છે ? એ અરિહંત તો વેદજ્ઞાણ દેવ છે, અને તારા કોઈ પૂર્વજોએ પણ તેને દેવરૂપે સ્વીકારીને પૂજેલ નથી. તારી કુલપરંપરામાં જે દેવ અને શુર બાદ્યા આવે છે તેમને જાણ્ય નહીં. જેઓ સત્પુરુષો છે તેઓ અપદ્મમાં રાગ કરે તે ઉચિત ન ગણાય, હે રાજા ! તારું ચિત્ત ઉન્માદ તરફ ગયું છે એટલે અમે કોઈ પણ રીતે તારા તરફ એદરકાર રહી શકીએ નહીં અને પૂર્વ પરંપરાને તું છોડી દે તો અમે તારી સામે અમારો જાન પણ કાઢી નાખીએ એટલા બધા અમે તારા તરફ કાળજીવાળા છીએ. રાજા બોલ્યો- તમે આવું મર્યાદા વગરનું બોલો તે અયુક્ત છે. તમારી જેવા અનેક સંપ્રદાયો અને શાસ્ત્રોના જાણકારોના મુખમાં આવું વેણ શોભે નહીં. જેમ સોનું અને રત્ન વગેરેની પરખ કર્યા વિના જ તેને લેનારા અકુશળ લેખાય છે અને લોકોમાં હાંસીપાત્ર બને છે. તેમ દેવ, શુર અને ધર્મની પારખ કર્યા વગર તેને માનનારા અકુશળ લેખાય છે અને લોકોમાં હાંસીપાત્ર બને છે. પૂર્વથી ચાલી આવેલી પરંપરા એ યુક્તિ-યુક્ત હોય તો જ અનુસરણીય જણાય અને યુક્તિયુક્ત ન હોય છતાં જો તેને અનુસરણીય

પણ તારી શકે છે એ હકીકત યુક્તિવિરુદ્ધ છે અને પ્રત્યક્ષથી પણ વિરુદ્ધ છે, માટે રાજ-
દ્વેષ વગરના અને પ્રાણીમાનને સુખ આપનારા અરિહંત દેવને યાદ કરો અને કદાચહને
તણ ઘો, એટલે અરિહંત સિવાયના બીજા બધા સાંસારિક દેવોને છોડી ઘો. તમારી ધિક્કા
આ સંસારસમુદ્રને પાર પામવાની હોય તો જે નિશ્ચય મેં તમને જણાવેલો છે તેને જ
અનુસરો' એમ કહીને પેલો યક્ષ એકદમ અન્તર્ધાન થઈ ગયો.

યક્ષની આ વાત સાંભળીને રાજા, પેલો રાજકુમાર અને ત્યાં બેઠેલા કદાચહ વગરના
બધા લોકો ખુશ ખુશ થઈ ગયા અને વિવાહ કરવા આવેલા બધા કુતીચિકે-ધર્માચાર્યો-
શરમાઈને પોતપોતાને ઠેકાણે બાથ્યા ગયા. રાજા અને પેલો કુમાર એ બંને જણા પણ
વધારે વખત સુધી શ્રી જિનની પૂજા અને સ્તુતિ કરીને રાજપ્રાસાદે ગયા. ત્યાં રાજાએ
કુમાર સાથે ભોજન લીધું. આ રાજકુમારે જ દેવના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવામાં વિશેષ
મદદ કરેલી છે તેથી 'આ મારો પરમ ઉપકારી છે' એમ સમજીને રાજાને કુમાર પ્રતિ
ભારે પ્રસન્નતા થઈ અને તેથી રાજાએ પોતાની સુરસુ'દરી નામે પુત્રીને એ રાજકુમાર
વેરે પરણાવવી એમ નક્કી કર્યું. 'સારું સુહૃત્' આવતાં રાજપુત પદ્મકુમાર એ સુરસુ'દરીને
પરણ્યો, અને એ બંનેનો વિવાહ મોટી ધામધૂમથી ઉજવવામાં આવ્યો. પછી એ રાજાએ
રાજકુમારને 'મહામ'હેશ્વર' ને પદે સ્થાપ્યો અને પછી તે બંને પોતાના મહેલમાં રહેતો
હોય એ રીતે ત્યાં સુખપૂર્વક રહેવા લાગ્યો.

હવે કેઈ બીજે પ્રસંગે એ રાજકુમાર અને તેના સાસરો રાજા એ બંને એકાંતમાં
બેઠા હતા તે વખતે એકાએક આકાશમાં ઊડતો દિવ્યજ્ઞાનદૃષ્ટિવાળો અને જેની પાછળ
કેટલાક વિદ્યાધર કુમારો આવી રહ્યા છે એવો ક્ષેમંકર નામે ચારણશ્રમણ રાજમહેલના
ભાગ તરફ ઊડતા આવતા નજરે ભોવામાં આવ્યા. આશ્ચર્યકારી રૂપવાળા એવા એ મુનિ-
વરને ભેતાવેત જ વિસ્મય પામેલો રાજા આસન ઉપરથી શીઘ્ર ઊભો થઈ ગયો અને હાથ
એડી, માથું નમાવી તે મુનિને વિનવવા લાગ્યો. "હે ભગવન્! પ્રસન્ન થાઓ. તમારા
ચરણકમળનું દર્શન આપો. અનુગ્રહ કરો અને અમારું જીવન સંરક્ષ કરો." રાજાનાં
આવાં વચન સાંભળી પેલા ક્ષેમંકર મુનિના હૃદયમાં રાજા ઉપર કરુણા થઈ આવી અને 'નીચે
નહીં જીતરું' તો આ રાજાની સ્નેહતાક્ષરી પ્રાર્થનાનો ભંગ ક્યો ગણુશે' એમ ધારી તે
આકાશમાંથી મુનિ રાજાવનમાં જિતર્યા, અને રાજાએ એને ઉચિત આસન આપતાં તે બેઠા.
બરાબર આ જ વખતે રાજા અને તેના જમાઈ પેલો રાજકુમાર બંને જણાએ ક્ષેમંકરના
ચરણસુગંધમાં વિશેષ આદર સાથે પોતાના મસ્તકો ધરતીને અડે એ રીતે નીચે નમાવીને પંચાંગ
નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહેવાની શરૂઆત કરી. "હે ભગવન્! આજે અમે કૃતાધ
થયા છીએ, સ્વસ્થ થયા છીએ અને આજે જ તમારું દર્શન થવાથી અમે સંસારસમુદ્રનો

જોઈ-તપાસી. પછી સબજો તે કુમારને પૂછ્યું: “હે કુમાર ! તું કહે કે આમાંથી તને કયો દેવ પસંદ છે ?” કુમાર બોલ્યો: “જો તેો સ્વપ્ન જ છે. જો વિશે શું કહેવું ?” રાજા બોલ્યો, “તોપણ જે દેવ તને ગમતો હોય તે વિશે સંક્ષેપથી કહે,” કુમાર બોલ્યો: “સાંભળો.

જે દેવોના હાથમાં અનેક પ્રકારના અસ્ત્રશસ્ત્રો છે તે દેવો રાષ વગરના છે એમ કેમ કહી શકાય ? જે દેવોની પાસે સ્ત્રીઓ બેઠેલી છે, તેઓ રાગ વગરના છે એમ કેમ કહેવાય ? જે દેવો ચરમાં પશુને હણવાની વાત કહે છે તેઓ કરુણાવાળા છે એમ કેમ કહેવાય ? જે દેવોની પાસે છત્ર, ચામર, ભામંદલ, અશોકવૃક્ષ, સુરપુષ્પવૃદ્ધિ, દિવ્યકુંદળિ, આકાશશગામી આસન અને દિવ્ય ધ્વનિ એ આઠ મહાવિભૂતિઓ નથી તેઓ 'દેવાધિદેવ છે' એમ કેમ મનાય ? માટે આ બધા દેવોમાં બધા ગુણોની વિભૂતિવાળો આ એક અરિહંત જ દેવ વિજયવંત છે."

રાણા બોલ્યા:-“એ એમ જ છે અને અમને પણ એમ જ લાગે છે, પરંતુ કોઈ દેવના મુખદ્વારા આ બાતનો નિષ્કર્ષ બહાર થાય તો આ બધા જુદા જુદા ધર્માચાર્યોને પણ બોધ મળે.” પછી રાજકુમાર પત્ને રાણાની પાસે જઈ તેના કાનમાં કહ્યું કે-“મેં એક યજ્ઞને ઘણા લાંબા સમયથી સાધી રાખેલો છે.” એ બાણી રાણા બોલ્યા-“હે કુમાર! મારા ઉપર બહુ પ્રકારે કૃપા કરી, તું એ યજ્ઞને એવી રીતે સૂચના કર બેઠી આ સંશય લાંગી બન્ય.” કુમાર બોલ્યા:-“હે રાણા! તું કહે છે એમ જ કરું છું.” પછી કુમારે યજ્ઞને સંભાર્યો. એ હાજર થયો એટલે કુમારે તેને કહ્યું-હે “યજ્ઞ! તું પ્રત્યક્ષ ધર્મને દેવના સ્વરૂપ વિશે આ લોકોને તારો નિષ્કર્ષ કહી સંભળાવ.”

ત્યાર પછી, ઉપર નીચે આદે બાબુ ભાતીઓ લટકી રહ્યાં છે, અને ઘમઘમ કરતી ઘુઘરીઓનો અવાજ પ્રસરી રહ્યો છે એવા વિભાન ઉપર ચીનીને કાનમાં મહિમય ઝળ-હળતા કુંડળોને પહેરેલાં બાજુ કે ઈંદ્ર ન હોય એવો એ ચક્ષુ આકાશમાં પ્રગટ થઈને અદ્ભૂત સ્થિતર થયો. તેને ભેંધને રાત્રી અને પેલા બધા ધર્મચાર્યો ધણુ પુશી પુશી થઈ ગયા અને એમને એમ લાગ્યું કે-આપણે જેને ચાહ કરતા હતા તે જ આ પરમેશ્વર આવી પહોંચ્યો. એને આવેલો ભેંધને રાત્રી વગેરે બધા લોકોએ તેના તરફ સાદરભાવે પૂજાની અંજલિ ઉછાળી અને કહ્યું કે-“હવે એ, આપણને અહીં જે ઉચિત હોય તે કહી સંભળાવે.” આ વખતે ચક્ષુ બોલ્યો:-“હે મહાનુભાવો ! તમે નિર્માણ મતિવાળા થઈને પણ દેવ વગેરેના સ્વરૂપ વિશે શા માટે સંશય કરો છો ? દેવો સગદેશ વગરના હોય છે’ એ વાત તો એક બાળકે પણ સમજે છે. જેઓ સગદેશવાળા છે તેઓ પણ પૂજાપાત્ર હોય તો પછી, જગતમાં અપૂર્ણનીય એવું કંઈ નથી એમ થયું’ અર્થાત્ પ્રાણીમાત્ર પૂજાપાત્ર થયાં. અથાગ જળના પ્રવાહમાં પડેલા જે, પોતાની ભતને તારી શક્યા સમર્થ નથી તે, બીજાને

રાજકુમાર પાસે ગયા ‘આ તો મારા પિતાના પ્રધાનો છે’ એમ તેમને ઝોળખી ફરથી જ ઊભા થઈ કુમારે તેમને સન્માન આપ્યું અને તેઓ એક બીજા પ્રેમથી પરસ્પર ભેટી પડ્યા અને પછી પાસેના આસનો ઉપર બેઠા. ત્યારબાદ રાજકુમાર પદ્મે તેમને પોતાના પિતાના કુશળસમાચાર અને દેશની સ્વસ્થતાના સમાચાર પણ પૂછ્યા. તેઓએ બધા સમાચારો ઉચિત રીતે જણાવ્યા. બરાબર આ જ વખતે લોજનનો સમય થયો. રાજકુમાર પણ, તેમની (પ્રધાનોની) સાથે લોજન કરવા માટે જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. પહેલાં તેણે દેવોની પૂજા કરી અને પછી લોજનનો વિધિ પૂરો કર્યો. પછી પ્રસંગ મળતાં તે પ્રધાનપુરુષોએ રાજકુમાર પાસે વિનંતિ કરી કે—“હે મહાભાગ ! તમારા પિતાનું શરીર હવે ન મટી શકે એવા રોગથી છુટું થઈ ગયું છે. હવે તેમની ઈચ્છા પરલોકનું ભાતું ખાંધી લેવાની છે. એટલે તમને રાજ્યગાદી સોંપી દેવા માટે અમને તેમણે (મહારાજે) તમને તેડવા મોકલ્યા છે અને આજ્ઞા કરી છે (કહેવરાવ્યું છે) કે—રાજકુમાર, મને જોયા વિના બીજા લોજન ન હવે માટે હે રાજપુત્ર ! હવે બાકીનાં બીજાં કાર્યોને જતાં કરો અને પિતાજી પાસે આવવા તૈયાર થાઓ.”

આ બધી હકીકત સાંભળીને અને પોતાના પિતાની રોગગ્રસ્ત સ્થિતિ જાણીને રાજકુમારના મનમાં શોક થયો અને ઘડીક તો તે ક્રિંકર્તવ્યમૂલક જ બની ગયો પણ પછી પોતાની મેળે જ ખીરપહું ધારણ કરી, પોતાના સસરા રાજને કેસે કરીને પ્રસન્ન કરી, તેની રજા લઈ પોતાની સ્ત્રી સાથે તે, નિરંતર પ્રયાણો કરતો કરતો-પ્રવાસ કરતો સુહૃદકેરા નામની નગરીમાં આવી પહોંચ્યો. તેના માનમાં નગરીમાં શોભા કરેલી. કુમાર રાજલુચનમાં ગયો. પંચાંગ પ્રશ્નિખાતપૂર્વક તેણે પોતાનું મસ્તક પિતાના ચરણોમાં નમાવ્યું. પિતા તેને સ્નેહથી ભેટી પડ્યો, ખોળામાં બેસાડ્યો અને કુમારે જુદા જુદા દેશમાં પ્રવાસ કરેલો હોવાથી જે જે અનુભવો થયા હોય તે વિશે પિતાએ તેને પૂછ્યું. પોતાના પિતાની શારીરિક દુર્દશા જોઈને કુમારની આંખમાં જળજળીયાં આવી ગયા તેથી ભારે શોક થવાને કારણે ગળગળા થઈ ગયેલા તે કુમારે અસ્પષ્ટ અક્ષરોવાળાં વચનોવાડે પોતાનો દેશાંતરવ્રમણનો વધાર્થ અનુભવ કહી સંભળાવ્યો. પછી રાજા પોતાના પુત્રને શોકકુલ જોઈને તેને સમભવવા આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો. “હે વત્સ ! આમ કેમ કારણ થાય છે ? સિદ્ધના આત્માઓને છોડીને બીજા બધાંની આવી જ (મારી જેવી) દશા થાય છે, એ સુમસિદ્ધ હકીકત છે. અને આમ છે માટે જ આપણા પૂર્વજોએ સમગ્ર સંજોનો ત્યાગ કરી સંયમ સાધવા માટે ઉદયમ કરેલો, અથવા હે વત્સ ! અમારે શોક કરવા જેવું છે પણ શું ? અમે તો ત્રણ વર્ગોને સાંધી સંસારના કથા સુખો નથી ભોગવ્યા ? અર્થાત્ સર્વ સુખો ભોગવી લીધા છે. અમારી આજ્ઞા કેણે પોતાને માથે ઊગાની જેમ નથી ચઢાવી, અર્થાત્ બધાએ જ અમારી આજ્ઞા માનેલી, અથવા આ રીતે આત્મસ્થાવાથી પણ સર્વ સંસારમાં અનંતકાળ સુધી બ્રમણ કરવાથી

પહેલેથી. રાજા પદ્મનુપે શ્લેષકર મુનિના આવવાના સમાચાર બદલ્યા તેથી હુર્પને લીધે તેનાં રામાંચ પુલકિત થઇ ગયા, અને વિશેષ ભક્તિપૂર્વક તે તેમને વંદન કરવા લાગ્યો. ગુરુએ તેને આશીષ આપી. અને તે ગુરુની સામે કેવળ સોંચતળ ઉપર બેઠો. મુનિએ તેના ધર્મ વિષયક કુશળ સમાચાર પૂછ્યા, અર્થાત્ તે નિર્ભાધ રીતે ધર્મની આરાધના કરે છે કે કેમ ? એ વિશે રાજાને પૂછ્યું. રાજાએ પોતે એક સુંદર જિનપ્રતિમા કરાવી છે, તે વિશે મુનિરાજાને વાત કરી, અને અવસર ભેધને મુનિને કહ્યું કે-હે ભાગ્યવંત ! આ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરો. પછી એ ગુરુ(મુનિરાજ) બોલ્યા : હે નરવર ! પ્રતિષ્ઠાની પ્રવૃત્તિમાં જે વિધિ અસાવલ છે એટલે મંત્રાભ્યારણ અને દેવાહ્વાન વગેરે જે કાંઈ અસાવલ છે તે તો અમે કરી શકીએ અને જે કાંઈ સાવલ છે એટલે પ્રતિષ્ઠાને નવરાવવું વગેરે જે સાવલ કામો છે તે બધા ગૃહસ્થને કરવા ઉચિત છે. પછી ગીતાર્થ, ભક્તિવાળા, દક્ષ, ધર્મક્રિયા કરનારા, નિપુણ અને પરમ આસ્તિક એવા વીરભદ્ર વગેરે ગૃહસ્થો, ભક્તિ અને બહુમાન સાથે ઉદ્દેગ વગરના તેઓ(ગૃહસ્થો)એ શ્લેષકર ગુરુને દેવપ્રતિષ્ઠાના વિધિ વિશે પૂછવા લાગ્યા અને મુનિ પછ, એ વિશે શાસ્ત્ર પ્રમાણે વા પોતે જે સાક્ષાત્ છે તે પ્રમાણે તેમને કહેવા લાગ્યા. પ્રથમ તો અમારી-લોપણ કરાવવી એટલે કોઇ, કોઇ છવોનો વધ ન કરે એવી બહેસત કરાવી, કોઠો તે પ્રમાણે વર્તે એમ કરવું. પછી રાજાને અને સંઘને બોલાવવા, પછી વૈજ્ઞાનિકત્વ એટલે મૂર્તિના શિલ્પના ભણકારતું સન્માન કરવું અને શ્લેષની શુદ્ધિ કરવી. તથા દિક્પાલોની સ્થાપના કરવી. તે સંબંધી ક્રિયાનાં સાધનોને તૈયાર કરી રાખવા અને હાજર રાખવા. ઉપવાસ કરવો, બાહ્ય અને આંતર એમ બન્ને પ્રકારે પવિત્ર થવું અને વેદિકામાં શ્રી જિનગિ'બની સ્થાપના કરવી. વળી, સારું સુહૃત્ ભેધને પૂર્વોત્તર દિશાની સન્મુખ અને ઇશાનપૂજાની સામે સુખ રાખી સારાં શકુન થતાં અને ચારે બતના માંગલિક બાજાઓ વાગતાં, સર્વ સંઘ સાથે પ્રતિમાજીની સાથે સ્થાપનાઆર્થની સ્થાપના કરીને અખંડ અને પવિત્ર વસ્ત્રને પહેરેલો આચાર્ય દેવવંદન કરે. શાંતિના અને ક્ષુલ્લના અધિપ્તયક દેવોને નિમિત્તે કાચોત્સર્ગ કરે તથા તેમની સ્તુતિ બોલે. પછી દક્ષિણ હાથમાં સોતું રાખી સફલીકરણ કરે. પછી જેમનો માતૃપક્ષ અને પિતૃપક્ષ વિશુદ્ધ છે એવા અને દક્ષ, ક્ષેત્રજ્ઞ, રક્ષા બંધનવાળા, સ્નાત્રીઆઓ(ન્હવણ કરનારાઓ) બધી દિશાઓમાં સિદ્ધ-તૈયાર કરેલા બલિને ફેંકે. ત્યારપછી તેઓ ચાર બંધ કલશોવડે જિન ભગવાનની પ્રતિમાઓને ન્હવરાવે અને પછી માણેક, સોતી, પરવાળાં, સોતું અને તાંબું અથવા પરવાળાં મોતી, સોતું, રુપું અને તાંબું એ પાચ રત્નોવાળા પાણીવડે તે પ્રતિમાઓને ન્હવરાવે. ત્યાર બાદ પીપર, પીપળો, સરસડો, ઉંબરો અને વડ વગેરેની અંદરની બાલદ્વાર બનાવેલા કપાથેલા પાણીવડે ન્હવણ કરે. ત્યારબાદ, પર્વતની, પદ્મદ્રુહની, નદીચંગમની, નદીના બન્ને કાંઠાની, ગાયના શિંગડાથી બોદાએલી અને રાક્ષ વગેરેની માટીના પાણીવડે ન્હવણ કરે.

દશાવાળા અને ચંદનના છાંટણાવાળા વસ્ત્રવડે ઢાંકે અને પછી તેના ઉપર પુરોષોને બેઢે. પછી જેમનો પિયરનો પક્ષ અને સાસરાનો પક્ષ જીવંત હોય એવી સૌભાગ્યવતી અને અલંકારોથી સુશોભિત ચાર સ્ત્રીઓ શ્રી જિનબિંબને સાત ધાન્યના પાણીવડે નહવડાવે. પછી હિરણ્યના દાનવડે તુષ્ટ થયેલી એ જ સ્ત્રીઓ પાસે સૂતરથી બરેલી-ત્રાકના સૂતરવડે ચારગણું વીટીને બિંબજીવ મારપ કરાવે. પછી દેવોજીવ વંદન કરે અને પ્રતિષ્ઠા દેવીનો કાઉસગ્ય કરીને તેણીની સ્તુતિ કરે અને તેણીની જ આગળ ઘૂતપાત્ર સ્થાપે. પછી ચારા લગ્નમાં મધ અને સાકરથી ભરેલી સોનાની વાટકીમાં બોળેલી કનકશલાક્ર-સોનાની સળીવડે બિંબમાં નયનોજીવ ઉન્મીલન કરે. પછી શ્રી જિનબિંબના અંગોની સંધિઓમાં પ્રતિષ્ઠા મંત્રવડે સારી રીતે અક્ષરના ન્યાસને કરતા સ્થિર મનવાળા આચાર્ય વાસક્ષેપ કરે. પછી શ્રી જિનબિંબના સ્થૈર્ય માટે સંઘ સાથે ગુરુએ પુષ્પ અને અક્ષતોની અંજલિપૂર્વક મંગળશબ્દોવડે ઘોષણા કરવી. એ ઘોષણા આ પ્રમાણે છે. સિદ્ધિ, ચેરુપર્વત અને કુલપર્વતો તથા જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય. એ પાંચ અસ્તિકાઓ અને કાગ એ બધાંની જેમ અહીં શાશ્વત પ્રતિષ્ઠા છે તેમ આ બિંબની પણ આ સુપ્રતિષ્ઠા થાઓ. વગી બધા દ્રીપા, સમુદ્રો, ચંદ્ર, સૂર્ય, સ્વર્ગ અને ખીબા વાસક્ષેત્રોની જેમ અહીં શાશ્વત પ્રતિષ્ઠા છે તેમ આ બિંબની પણ આ સુપ્રતિષ્ઠા થાઓ. આ પ્રસંગે શુભ ભાવ નિમિત્તે યોગ્ય ઉછળવા, પછી બિંબની સવિશેષપણે પૂજા કરવી અને ચૈત્યને વંદના કરવી. પછી શ્રી જિનબિંબજીવ સુખ ઉદાડતાં વેત જ પ્રાસુક થી, ગોળ, ગોરસ અને વસ્ત્રાદિકવડે શ્રી શ્રમણસંઘની પૂજા કરવી. પછી ચારો દિવસ બેઠને સૌભાગ્યમંત્રના વિન્યાસપૂર્વક, શ્રી જિનબિંબના હાથ ઉપરથી મીઠાણજીવ કંકણ અવસ્થ ઉપાદી લેવું. ઉપયુક્ત બનેલા ગુરુએ શ્રીજિનબિંબ સંબંધે નિજનિજ સ્થાનોમાં જે નવી સુદ્રાઓ કરવાની છે તે બધીનાં નામો આ છે. ૧ જિનસુદ્રા, ૨ કળશસુદ્રા, ૩ પરમેષ્ઠીસુદ્રા, ૪ અંગસુદ્રા, ૫ અંજલિસુદ્રા, ૬ આસનસુદ્રા, ૭ ચક્રસુદ્રા, ૮ સુરભિસુદ્રા, ૯ પ્રવચનસુદ્રા, ૧૦ ગરુડસુદ્રા, ૧૧ સૌભાગ્યસુદ્રા અને ૧૨ કૃતાંજલિસુદ્રા. ચાર કુંડની સ્થાપના, સ્થિરીકરણ અને અધિવાસ મંત્રન્યાસ એ બધું શ્રી જિનસુદ્રામાં કરવું અને ખીબા વિધાનો આસન-સુદ્રામાં કરવાં. કળશોદ્ધાર નહવણું કામ કળશસુદ્રામાં કરવું. આજ્ઞાન મંત્રને પરમેષ્ઠીસુદ્રામાં કરવો, અંગસુદ્રામાં સમાલભન કરવું અને પુજારોપણ વગેરે અંજલિસુદ્રામાં કરવું. આસનસુદ્રામાં પદની પૂજા કરવી. ચક્રસુદ્રામાં અંગરૂપશ કરવો, સુરભિસુદ્રામાં અસૂતસુક્રિત અને પ્રવચન સુદ્રામાં પ્રતિબોધ કરવો. ગરુડ સુદ્રામાં હૃદય રક્ષાની વિધિ કરવી, સૌભાગ્યસુદ્રામાં મંત્ર સૌભાગ્યજીવ કામ કરવું અને કૃતાંજલિ સુદ્રામાં કેશના કરવી એ રીતે તે તે બધાં કાર્યો તે તે સુદ્રામાં કરવાં. અહીં કોઈ અર્ચા ઉદ્યોગ છે કે ગુરુ તો યાવજીવિત સામાયિકને ઉચ્ચરેલા છે અને તેમાં જ સ્થિત રહેલાં છે તો પછી એમને આ બધો સાવધ સમારંભ કરવો કેમ કરીને યોગ્ય

પછી આઠ વર્ગના પાણીવડે એટલે કુંઠ, મિયંશુ, વચાવજ, લોહર, ઉશીર-સુગંધી વાળો, દેવદાર, ધરો અને જેઠીમધ એ બધાંનાં પાણીનું નામ 'પ્રથમ અષ્ટવર્ગજલ' છે. મેદ, મહામેદ, કંકોલ, ક્ષીરકંકોલ, જીવક, ત્રણશક, નખલા અને મહાનખલા એ બધાંનાં પાણીનું નામ 'દ્વિતીય અષ્ટવર્ગજલ' છે-એ બંને પ્રકારનાં પાણીવડે ન્હવણ કરે. સર્વૌષધીવાળા પાણીવડે એટલે જે પાણીમાં હળદર, વજ, શેદ, વાળો, મોથ, અધિવણ, મિયંશુ, સુરવાસ, કચ્છરા, કુંઠ, એલચી, તબ, તમાલપત્ર, નાગકેસર અને લવિંગ એ બધી ઔષધીઓ પટેલી છે એવા સર્વૌષધીવાળા પાણીવડે ન્હવણ કરવું. પછી ગંધજલવડે અને પ્રવર વાસ સલિલવડે ન્હવણ કરવું. પછી ચંદનના પાણીવડે, કુંકુમના પાણીના ઘડાઓવડે અને તીર્થના પાણીવડે ન્હવણ કરવું. ત્યાર બાદ શુરુએ મંત્રી આપેલાં શુદ્ધ પાણીવાળા કળશોદ્ધારા ન્હવણ કરવું. છેલ્લો કળશ થાય ત્યાં સુધીનાં બધાં ન્હવણો કરતી વખતે પણ વચ્ચે વચ્ચે જલધારા, પુષ્પ, ગંધ અને દૂપોનો પણ વિધિ પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો. આવી રીતે જિંબ-પ્રતિમા-ને ન્હવરાવ્યા પછી શુરુ, જ્ઞાનકલાના ન્યાસને આચરે, ત્યાર પછી પ્રતિમા ઉપર સરસ સુગંધવાળા પ્રવાહી ચંદનના લેપથી લેપ કરવો. અને પછી પ્રતિમાની આગળ સુગંધી ફૂલોને ચડાવી નંદાવતંનો પદ્મ કાઢી સારાં દ્રવ્યોવડે પ્રતિમાની પૂજા કરવી. પછી એ નંદાવતંના પદ્મને ચંદનના છાંટણા છાંટેલા કપડાવડે ઢાંકી દેવો અને પછી જિનજિંબની ઉપર ઋદ્ધિ અને વૃદ્ધિવાળું પડિસર એટલે હસ્તસૂત્ર કે કંકણ ચડાવવું. ત્યાર પછી જિનજિંબની આગળ સરસ-રસદાર સુગંધી ફળો મૂકવાં જેવાં કે જળીર, લીંણુ અને બીજાં વગેરે. પછી ગંધો દેવા એટલે સુગંધી દૂપો વગેરે કરવા. પછી મુદ્રા અને મંત્રન્યાસપૂર્વક જિનજિંબના હાથમાં કંકણ નિવેશવું. ત્યારબાદ જિંબની આગળ મંત્રવડે ધારણાવિધિ કરવો. પછી અનેક પ્રકારનાં પકવાનો મૂકવાં, ઉત્તમ મિશ્રણોવાળી સુગંધી ગંધપુટિકા-ગંધની પડીઓ મૂકવી. ઉત્તમ વ્યંજનો મૂકવાં અને વિશેષ કરીને જામકુંળ વગેરે ફળો મૂકવાં. પછી શ્રી જિનેન્દ્રની પ્રતિમા આગળ શાક, શેરડી, વરસોલાં, ખાંડ અને ઉત્તમ ઔષધીઓ-ઘઉં વગેરે તથા સંપૂર્ણ રીતે તૈયાર થયેલો બલિ મૂકવો. પછી સુકુમારિકાશુકત એટલે તાજી માટી-જેનો કોઈએ પણ ઉપયોગ નથી કર્યો એવી માટી શુકત ઘૂતશુદ્ધીપ તથા ચારે દિશામાં ચાર ભુવારા, જિનજિંબની આગળ મૂકવા અને પછી ભૂતોને બલિ આપવો. પછી શ્રી જિનનાથની આરતી અને મંગળહોવો ઉતારીને વંદન કરવું. પછી અધિવાસના દેવતાને કાઉસગ્ગ કરવો અને તેમની સ્તુતિ કરવી. હવે પછી અત્યંત અગ્રમત્ત એવા શુરુ શ્રી જિનનાં પાંચે અંગોમાં ત્રણ વાર, પાંચ વાર કે સાત વાર સ્થિરીકરણ મંત્રને સ્થાપિત કરે. પછી મદનકુંળ-મીંઠાળ ચડાવે અને અધિવાસન મંત્રનો ન્યાસ પણ કરે. શ્રી જિનજિંબનું ધ્યાન કરે, એટલે બાજુ કે તે, સજીવ ન હોય એમ સ્પુટપણે જાણે. આ રીતે અધિવાસિત થયેલા તે શ્રી જિનજિંબને

ઉદય થયા હતા તેમને મહામહેનતે ચેકી લીધા અને આ રીતે પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવનો આરંભ કરીને એ રાત્રીએ શ્રી ક્ષેમ'કરસૂરિને આ પ્રમાણે કહ્યું કે—“હે ભગવન! તમે અમારા ઉપર કૃપા કરીને આ જિનજિંબની પ્રતિષ્ઠા કરો.”

પછી રાત્રીની વિનંતિને માન આપીને આચાર્યે પ્રતિષ્ઠાનું કાર્ય સ્વીકૃત્યું. પ્રથમ તો એમણે આગળ પાછળ એકાશન અને વચ્ચે ઉપવાસ એ રીતે ચતુર્થ ભક્તનો તપ કર્યો, પોતાનો આત્મા સમાહિત કર્યો, પ્રતિષ્ઠાસમયે ઉચિત હાથે તેવો વેષ કર્યો, જેમને પહેલાં શિક્ષણ આપીને તૈયાર કરેલા છે એવા, દક્ષ, દ્રવ્યથી અને ભાવથી શુદ્ધિયુક્ત, સમાસક્ષન કરવામાં કુશળ, ઘરેણાં પહેરેલાં, જેમનો માતૃપક્ષ અને પિતૃપક્ષ શુદ્ધ છે એવાં કેટલાક સ્નાત્રીયાઓને ભેગા કરી પોતાની સાથે રાખ્યા. પછી પૂર્વોક્ત પ્રતિષ્ઠાવિધિ પ્રમાણે સૂરિમંત્રનું અધિવાસન વગેરેનો વિધિ કર્યો. ભરાબર ઇંદ્ર ઘડી આવતાં જ વગર વિલંબે બિંબ ઉપર મુગંધી વાસણેપ કર્યો અને એ રીતે શાસ્ત્રથી અવિરુદ્ધ કેમ પ્રમાણે શ્રી જિનજિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. એ વખતે રાત્રી પશુ પોતાની બાતને પુષ્યના પ્રકર્ષવાળી માનતા તે તે બધાં તત્કાલોચિત વિધાનો કરવા લાગ્યા એટલે કે પ્રતિષ્ઠા વખતે કરવામાં આવતાં ચૈત્યવંદન, આરતી વગેરે વિધાનો કરવા લાગ્યા તથા સંઘને અને સાધર્મિકોને હાન આપ્યાં, સ્વજન વર્ગનાં અને પ્રધાનો તથા પ્રભાજનોનાં પોતે બંદે ઘણાં ઘણાં સન્માન કર્યાં. હવે આ રીતે પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ પૂરો થતાં ક્ષેમ'કર શુરુ રાત્રી વગેરેની સલા સમક્ષ ધર્મદેશના કરવા લાગ્યા:—

“જેઓ શ્રી જિનભવનનું નિર્માણ કરે છે, શ્રી જિનજિંબનું સ્થાપન કરે છે, શ્રી જિનની પૂજા અને યાત્રા વગેરેની પ્રવૃત્તિમાં સવિશેષ ઉદ્યમવંત છે તેઓ ધન્ય છે અને તેવા ધન્ય પુરુષો ગોપહની પેઠે આ ભવસાગરને તરી બાય છે. શ્રી જિનભવનનું નિર્માણ વગેરે પ્રવૃત્તિઓમાંનું સદ્ધર્મનું નિમિત્ત એક એક પશુ ચેળવી થકાય તો પશુ તે ઘણા ગૌરવની વાત છે અર્થાત્ એક નિમિત્ત પશુ બારે દિતકર છે તો પછી જે લોકો શ્રી જિનભવનના નિર્માણથી માંડીને તેની પ્રતિષ્ઠા સુધીના બધાં મુંદર નિમિત્તોને ચેળવી શકે છે તેમના લાભની તો શી વાત કરવી? આ વિશે બહુ શું કહીએ? પરંતુ શ્રી જિનની પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ કરવામાં આવે તો એનું કાર્ય મંગલમય કાર્ય નથી જે સિદ્ધ ન થાય? અર્થાત્ બધાં મંગલમય કાર્યો પાર પડે છે; જેમકે જેઓ પ્રતિષ્ઠાને પ્રસંગે શ્રી જિનજિંબને વિવિધ પ્રકારના પાણીના કળશોથી નવરાવે છે, તે બાજુ પોતાની બાતનો ત્રણ લોકના રાજ્યમાં અક્ષિપેક ન કરતાં હોય. વળી, એ પ્રસંગે જેઓ શ્રી જિનજિંબની આગળ વિવિધ પ્રકારનાં ફળો, પાકો અને શાકોનો બલિ—નૈવેદ્ય ધરે છે તેઓ બાજુ ચોક્કસપણા ખર્ચાને જલેદીથી ખોદતા ન હોય. વળી, જેમના તરફથી રિંગ્મ અને લાંબા લાંબા

ગણાય ? પૂર્વોક્ત પ્રતિષ્ઠાની પ્રવૃત્તિમાં તો જીવવધ થાય જ છે એથી સામાયિકને વરેલા શુરુ પશુ એવી પ્રવૃત્તિમાં પડશે તો પછી શુરુઓના અહિંસાના ઉપદેશમાં શિષ્યોને અવિશ્વાસ થશે. આ અર્થના ઉત્તર આપતાં શુરુથી જણાવે છે કે-હે મૂઠા ! જો કે પૂર્વોક્ત પ્રવૃત્તિમાં ક્યાંક જીવવધ થાય છે ખરો તો પશુ તે કાયવધને શુરુનાં વચનનો તથા આચરણનો ટેકો છે તેથી જો જીવવધ હુદ ન લેખાય અર્થાત્ સામાયિકમાં રહેલા સાધુને પશુ એવા જીવવધ કરવાની છૂટ હોવાથી તે નિમિત્તે તેને દોષ ન લાગે. ‘શ્રી જિનભિંબની સ્થાપના શુરુએ કરવી’ એવું વિધિવચન છે અને તે સૂત્રોક્ત છે માટે પ્રમાણરૂપ છે. પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ કરનાર યતિ તે વચનને સવિધ્ય-સફળ કરે છે એટલે એમાં અને દોષ ન હોય, જો વચન પ્રમાણે શુરુ, પ્રતિષ્ઠાની વિધિને ન આચરે તો તે વચન નિષ્ફળ થાય માટે પ્રતિષ્ઠાની વિધિનો આચરતો યતિ યોગ્ય જ કરે છે અર્થાત્ ગૌરવ વગેરે શુભાવાળી એવી શ્રી જિનભિંબની સ્થાપના શુરુ કરે તે યોગ્ય જ છે. વળી બીજી એ કે, અને તેટલી ચતના રાખીને સૂત્રોક્તવિધિપૂર્વક શ્રી જિનભવન અણાવવામાં જેમ જીવવધ વગેરે દોષો લાગતા નથી તેમ શ્રી જિનભિંબની સ્થાપના પશુ કરવામાં જીવવધ વગેરે દોષો લાગતા નથી. શુરુ વિના એકલો ગુહસ્થ શ્રી જિનભવન, શ્રી જિનભિંબ અને શ્રી જિનભિંબની પૂજા વગેરેનાં વિધાનો કરી શકતો નથી માટે તેમાં જીવવધનો દોષ નથી અને શુરુને જો દોષ લાગતો નથી એમ કહેવું છે. આ વિશે આથી વધારે કહેવાનું કામ નથી. શ્રી ભ્રમંકર સુનિ કહે છે કે- પૂર્વોક્ત વિધિ પ્રમાણે શ્રી જિનભિંબની સ્થાપના કર્યા પછી ચોતાના વિભવને છાને જો રીતે એકસો ને આઠ કળશોવડે શ્રી જિનભિંબનો અલિપેક કરવો. અને શ્રી જિનની પૂજા વગેરેની પ્રવૃત્તિમાં પ્રતિદિન પરમ પ્રયત્ન કરવો. શ્રી ભ્રમંકર સુનિ કહે છે કે-હે વીરભદ્ર ! અને અન્ય શ્રાવકો ! પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ આ રીતે સંજોગમાં કહેલો છે.

પછી સાવધાન ચિત્તવાળા અને હાથ જોડીને નમસ્કાર કરતા એવા વીરભદ્ર વગેરે શ્રાવકો બોલ્યા કે-હે ભગવન ! તમે પ્રતિષ્ઠાનો વિધિ બતાવીને આમાર ઉપર અનુકરણ કરેલો છે. આ રીતે તે શ્રાવકોએ શુરુની વારંવાર પ્રથંસા કરી, પછી તેમને વંદન કર્યું અને શુરુએ જણાવેલ વિધિની બધી હકીકત પક્ષનૃપતિને કહી સંભળાવી. વીરભદ્ર વગેરે શ્રાવકોએ વચન સાંભળી તે રાત્રીએ પશુ વેળથી ચોતાના માણસોને કહીને નગરની શોભા કરાવી, કેદબાનામાંથી બધાય કેદીઓને છોડી દઈ બધાં કેદબાનાં સાફ કરાવી નાખ્યાં, બધાં તીર્થોનાં પાણી મંગાવ્યાં, પ્રતિષ્ઠામાં ઉપયોગી એવાં ફૂલો, બધી ઘઉં વગેરે ઔષધીઓ અને કુંવારી માટી વગેરે સામગ્રી તૈયાર કરી અને આગળ યોગીશમી ગાથામાં નિયતરીતે ઉપયોગમાં આવનાર વસ્તુવર્ગ જણાવેલ છે તે બધી લેખી કરી સંઘરી લીધી, દૂર દેશ-દેશોત્તરથી કુશળ સાધર્મિકોને બોલાવી લીધા, જે જે સાધુઓ વિહાર કરવાને

કરેલી. વળી, એ નાનપણથી જ આસાધારણ વિવેકના પ્રકર્ષથી ગૌરવવાળો હતો, ઘણા લોકોની સામે રાજાએ તીર્થની પ્રભાવના પણ દેહપણે કરી બતાવેલી, વળી, એ મહાત્મા, ઉપશમ, વિવેક, આસ્તિક્ય વગેરે અનેક ગુણોથી ભૂષિત હતો અર્થાત્ એ પણ નામનો રાજા આવા આવા અનેક ગુણવાળો અને વિશેષ ધાર્મિક હતો; છતાંય તે દુર્ગતિને પામ્યો. હાય !!! હાય !!! બુદ્ધો તો કર્મનું માહાત્મ્ય કેવું છે ? અથવા કર્મના પ્રભાવને લીધે શ્રી મલ્લિજિન જ્ઞાનો અવતાર પામ્યા અને ભગવાન મહાવીરને એક માતાને છોડીને બીજા માતાના ગર્ભમાં રહેવું પડ્યું. આ કથોના પ્રતિમલ્લ કેને કરી શકાય ? અર્થાત્ એ કથોની સામે કેને કરી શકાય ?

એ પ્રમાણે તે (રાજા) માછલું થઈને સમુદ્રમાં આમતેમ હિંડતો, એક વાર શ્રી જિનબિંબની સમાન આકારવાળા એવા એક મહાપદને-મોટા કમળને બુલે છે. શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યું છે કે—સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં માછલાં અને કમળો બધા પ્રકારના આકારવાળા મળી આવે છે, તેઓ ફક્ત એક જલોચાના આકારના નથી હોતા. હવે શ્રી જિનબિંબ એવા આકારવાળું કમળ બોધને આ માછલાને ભારે સંતોષ-પ્રસન્નતા થયો અને ‘આહુ’ રૂપ મેં ક્યાંક બોયું છે.’ એ બતની તેને જોડી વિચારણા બગી. એ વિચારણામાં વધારે ને વધારે વધતાં તેને તેના પૂર્વજવતું સ્મરણ-જ્ઞાતિસ્મરણ જ્ઞાન થઈ ગયું. હવે તો તેને, પોતે જેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે એવું શ્રી જગજીવન બિંબ સાક્ષાત્ હોય એમ દેખાવા લાગ્યું અને સંભારતાં સંભારતાં પેલા કરુણાઅનુતાના સમુદ્ર એવા ક્ષેમકરસૂરિ પણ નજરે તરવા લાગ્યા તથા તેના ઉપદેશ વચનો ટાંકણાંથી ઠેરલાં હોય એ રીતે તેના હૃદયમાં પ્રકટ રીતે જણાવા લાગ્યાં. જ્ઞાતિસ્મરણજ્ઞાન થવાથી તેના મનમાં સંવેગના તરંગો ઊઠવા લાગ્યા અને તે મત્સ્ય હોઈને પણ વિચારવા લાગ્યો કે—અહો ! મારું કેવું કમનસીબ છે ! મારાં કેવાં કિલ્લક કથો છે ! અહો ભાવિભાવની પ્રબળતા કેટલી બધી છે કે તે ટાળી ટળી શકતી નથી. મને મારા સબંધના ભવમાં તથા પ્રકારની ઉત્તમ ધર્મની સામગ્રી સાંપડી હતી અને બહુ મારું નાવ સમુદ્રને કાંઠે પહોંચું પહોંચું એમ થઈ રહ્યું હતું, પરંતુ એવી દશામાં પણ મેં અંતઃસમયે સમ્યક્ત્વને જોઈ ના પડ્યું, આત્મભાનને શુભાવી હીલું અને પરિણામે આ દુર્દશાને પામ્યો તો હવે શું કરું ? કેને શરણે જાઉં ? ક્યાં જાઉં ? અથવા હવે શું કરું તો મારું થાય ? એ પ્રમાણે વધારે સમય સુધી સંતાપ પામી, પથ્થાપ્તાપ કરી તેણે પોતાના મનના પરિણામોને વિશુદ્ધ કર્યા અને તે છેવટે ‘શરદ્ધના ચંદ્ર’ જેવા અને જગજીવન એવા શ્રી ચંદ્રપ્રભ ભગવાનનું શરણ છે ’ એમ તેણે નિશ્ચય કર્યો અને પછી તેણે અનાગારી-જેમાં કોઈ પ્રકારની છૂટછાટ નથી એવું—જ્ઞાનશન સ્વીકાર્યું. તે એ રીતે પરમ સમાધિમાં રહેતો અને કેવળ પંચપરચેષ્ટિ મંત્રને જ નિરંતર યાદ કરતો કરતો મરણ પામી સહસ્રાર નામના સ્વર્ગમાં વધારેમાં વધારે આયુષ્યવાળો દેવ થયો. એ,

તાબ તાબ જવારાઓ મૂકવામાં આવેલા હોય તે બાજુ કે તેમના તત્કાળ ઊગેલા સુખ-કલ્પવૃક્ષના અંકુશઓનો જઞ્ઞ ન હોય. જે બાબ લોકો શ્રી જિનજિંબ નિમિત્તે વેદીની રચના કરે છે તેઓ માતું છું કે તે દ્વારા મોક્ષવધૂનું પાણિબહુલ કરે છે કે શું? જે બાબો, ભરેલી-પવિત્ર સુતરથી ભરેલી-ત્રાકના તાંતજાંજોથી શ્રી જિનજિંબનું માપ કરે છે તેઓ તંતુને બહાને બાજુ કે પોતાની લક્ષ્મીને દ્રઢ રીતે બાંધી રાખતા ન હોય? જેઓ જગતની આંખ જેવા એવા શ્રી જિનજિંબના બંને નયનોનું ઉન્નીલન કરે છે તેઓ પોતાની બંને આંખ, બાજુ જગતને જોવાને સમર્થ બને એવી બતાવે છે. પ્રતિષ્ઠાને પ્રસંગે વાળઓનો અવાજ બધે સ્થળે નિર્ભર રીતે ફેલાય છે તે બાજુ એમ કહે છે કે જેમ બકરી સમપણુંના વૃક્ષ પાસે પહોંચે છે તેમ બધા યુધ પુરુષોએ આવાં પવિત્ર કામો કરવા માટે પહોંચી જવું જોઈએ. એ પ્રમાણે જગદ્ગુરુ એવા શ્રી જિનના જિંબ નિમિત્તે બાબ લોકો જે જે કાંઈ મંજલરૂપે કરે છે તે તે બધું તદ્દતરૂપપણે તેમના સુખ માટે પરિણમે છે તેથી તમે બધા પૂણ્યવાળા છો, કારણ કે તમારી બધાની શ્રીજિનેન્દ્રના સંબંધે આવી સારી વિશેષ પ્રયત્નવાળી પ્રવૃત્તિ થઈ છે. જે લોકોએ અંગૂઠા જેવડી નાની પણ શ્રી જિનની પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠાપિત નથી કરી તે લોકો, પોતાના આત્માની નિર્વાણ પ્રાપ્તિ માટે કેમ પ્રતિષ્ઠા કરી શકે?”

આવી રીતે ઘણા લાંબા વખત સુધી તે વીરભદ્ર વગેરે શ્રાવકોને તથા રાજાને ઉત્સાહિત કરીને આશ્ચર્યશ્રી ક્ષેમંદરસુનિ બીજી તરફ વિહાર કરી ગયા. રાજા પણ પોતાનાં રાજ્યનાં અને ધર્મનાં કાર્યો તરફ ધ્યાન આપવા લાગ્યો. હવે વખત જતાં રાજા રાજ્યલક્ષ્મીની મોભે માણ્યો રહે છે, એવામાં તેને પૂર્વે કરેલું કોઈ નિમિત્તિકમં ઉદયમાં આવ્યું. એના પરિપાકરૂપે એના શરીરમાં ભયંકર હાહાકાર પેદા થયો. એના પ્રતિકર માટે અનેક મંત્રો તથા તંત્રોના ઉપચાર કરાવ્યાં. આયુ' રાજકુટુંબ અને બધા પ્રભુજન વ્યાકુળ થઈ ગયાં. રાજાના અંતઃપુરમાં તો રક્ષરોડ મચી ઊઠ્યાં. એક ક્ષણ કોઈના આંસુ સૂકાતા નથી. એમ બધી રાણીઓ રહવા લાગી. અનેક ઉપાયો કર્યા છતાં રાજાનો એ વ્યાધિ ન જ મટ્યો એટલે એ લયાનક વ્યાધિની અસહ્ય પીડા થતાં રાજા પોતાના આત્મભાવને ભૂલ્યો અથાત્ એનું સમ્યક્ત્વ આદ્યું જયું અને રાજા આત્મજ્ઞાનને વશ પડ્યો. એ વખતે તેણે પોતાનું ભવાંતર આયુષ્ય બાંધ્યું અને આત્મજ્ઞાન દોષમાં વર્તેલા રાજા મરણ પામ્યો અને સ્વયંભૂ રમણ નામના મહાસુદ્રમાં ગર્ભજ મત્સ્યરૂપે તેણે જન્મ ધર્યો અથાત્ રાજા મરીને માછલીની યોનિમાં જન્મ્યો.

આ રાજાએ પૂર્વેકત પ્રકારે શ્રી જિનજિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી-કરાવીને વિશિષ્ટ પુણ્ય પેદા કરેલું, વળી, એ રાજાએ શાસ્ત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણેની સત્ક્રિયાઓ પણ નિરંતર રસપૂર્વક

શ્રી જિનપૂજા અધિકારે પ્રભંકરતું કથાનક.

કથા તેરમી.

શ્રી જિનેન્દ્રની પ્રતિમાની ચારી રીતે પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી પશુ તેની પૂજા કર્યા વિના કર્મોની નિર્જરાનો લાભ મળતો નથી માટે શ્રી જિનેન્દ્રની પૂજાની વિધિ કહીશ. પવિત્ર પહેરવેશવાળો ગૃહસ્થ, પુષ્પ વગેરેની સામગ્રી લઈ સારાં સારાં ભાવવાહી સ્તવનો સાથે યોગ્ય સમયે વિધિપૂર્વક શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની પૂજા રચે-કરે. યોગ્ય સમય એટલે ત્રણ સંધ્યાઓ-આતઃકાળ, મધ્યાહ્ન કાળ અને સાયંકાળ, અથવા યોગ્ય સમય એટલે પોતાની આજીવિકાને અનુરૂપ સમય એટલે આજીવિકાની પ્રવૃત્તિમાં બાધા ન કરે એવો કાળ. ગૃહસ્થની પવિત્રતા એટલે સ્નાન કરવું તે બાદ પવિત્રતા અને શુભ આશય તે આંતર પવિત્રતા. શુભ આશય એટલે શ્રી જિનો જે સાચો સંચરી, રાગદ્વેષનો પરબધ કરી, સમભાવ કેળવી ઠોઇને પશુ હવમાત્ર પશુ પીડકર ન થયા-થવાય તે રીતે હું (ગૃહસ્થ) પશુ શ્રી જિનની પૂજા કરતો કરતો એમને માથે સંચરી સર્વત્ર અભયપ્રદ બનું. પવિત્ર પહેરવેશ એટલે દેશ, કાળ, ધર્માચરણ અને પોતાની ક્ષિતિની અપેક્ષાએ પ્રશસ્ત ગણાતો, આછટલાઈ વગરનો અને ઉપહાસપાત્ર ન ગણાય એવો પોષાક રંગે શ્રવેત-ધોળો, ફોટેલો નહીં અને બીજા કોષો વિનાનો પોષાક-કપડાં વગેરે. બીજા કોષો વિનાનો એટલે જે પોષાકની બનાવટમાં અપેક્ષાએ આછામાં આછો આરંભ થયો હોય, અને જેને મેળવવામાં અનીતિ ન થઈ હોય તથા જે ત્રસપ્રાણના શરીરોદ્ધાર ન નીપજ્યો હોય એવો પોષાક. ફૂલ, અક્ષત, ધૂપ, દીપ, વાસણોપ, બલિ-નિવેદ, જલપાત્ર-પાણીનું પાત્ર કલશ-જલનો કુંભ, સારાં ફળો, કેસર, કપૂર, ચંદન, કર્તુરિકાનો લેપ, મણિ જેટલો સોનાનો ઝુગટ, એવાં જ કંઠાં, કંઠોરો, તિલક વગેરે તથા ઉત્તમ આભૂષણો અને મહામૂલ્યાં વસ્ત્રો-એ બાંધી વસ્તુઓ ઉપરાંત સિદ્ધાર્થ-સરસવ વગેરે બીજી બીજી સુંદર વસ્તુઓની પશુ શ્રી જિનપૂજામાં યોજના કરવાની છે. પૂજા કરવા સિવાય બીજા કામમાં એ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવો એ ધન્ય ન ગણાય-સારું ન કહેવાય. પૂજાનો વિધિ એટલે શ્રી જિનની પૂજા કરતી વખતે વસ્ત્રવટે ઝુળ અને નાકને મજબૂત રીતે બાંધી લેવા ઘટે. એમ ન કરે તો શ્રી જિનની ભારે આશાતના થઈ કહેવાય. વળી કહ્યું છે કે-જે લોકો રાત્રીની સેવામાં બરાબર પ્રયત્નપૂર્વક વર્તે છે તે લોકો સેવાનું ફળ મેળવે છે અને બીજા બાકીના-બરાબર સેવા નહીં કરનાર ભિચારા-કલેશ પામે છે. ગંભીર અર્થવાળાં ગંભીર પદોનાં મોટાં મોટાં દંડકોની યોજના કરી તે દ્વારા શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના શુભોત્તુ કીર્તન કરે. ભગવાનના શુભોત્તુ સ્મરણ કરવું એ જ શ્રી જિન ભગવાનની પરમપૂજા છે. શ્રી જિનની

સ્વર્ગમાં પરિપૂર્ણપણે બધી પથારિઓ પૂરી કરી આગસ મરડી દેવશ્યામાં બેઠી થશે અને તેણે તત્કાલ ઉચિત એવાં તથાપ્રકારનાં દેવકર્મો પૂરાં કરી તુરત જ ‘કયા કર્મને લીધે હું આ દેવનો અવતાર પામ્યો છું’ એ બાબત માટે પોતાના અવધિજ્ઞાનનો પ્રયોગ કર્યો એટલે (તેણે) પોતાનો મત્સ્યભવ અને રાબનો ભવ સ્પષ્ટપણે બોધ લીધા. તે બધું બોતાં જ શીઘ્ર તેને પોતે પ્રતિષ્ઠા કરાવેલા શ્રીચંદ્રપ્રભાજિનના ભિંબને બેવાની પ્રબળ ઉત્કંઠા થઈ આવી અને પોતે ચોખ્ખા આભૂષણો પહેરી, કેટલાક પ્રસુખ પ્રસુખ દેવોને સાથે લઈ વિમાનમાં બેસીને શ્રીચંદ્રપ્રભાજિનના મંદિર ભણી જવાને જીવડ્યો. ભક્તિતા પરમપ્રકર્ષપૂર્વક તેણે જગશુર એવા શ્રીચંદ્રપ્રભા ભગવાનને વંદન કર્યું. પછી ત્યાંથી પાછા ફરતાં તેણે, તાબા જ વિહાર કરીને આવેલા અને ધર્મકથા કહી સંભળાવતા એવા તે શ્રેષ્ઠકર આચાર્યને બોલા. એ દેવે, તે આચાર્યને પણ પરમપ્રેમના પ્રકર્ષપૂર્વક વંદન કર્યું. આચાર્યે તેને આશિષ આપી. તે (દેવ), પાસેની જમીન ઉપર બેઠો. આચાર્યે પણ પોતાના જ્ઞાનના પ્રભાવથી તેને ઝોળાળી લીધો અને તેને આદરપૂર્વક બોલાવ્યો અને કહ્યું કે—“હું સુરવર ! તું પુણ્યવાળો છે: જેમકે પોતાના પ્રકાશથી વિશ્વને પ્રકાશિત કરતા મહિમાવાળા અને ચંદ્ર જેવા મનોહર એવા જિનભિંબને શ્રીજિનમંદિરમાં સ્થાપિત કરતા એવા તું પુણ્યવંતોમાં ઈશ સમાન કેમ ન હો ! અથવા મારી જેવા તારી પ્રશંસા કેમ ન કરે ! તે પ્રતિષ્ઠા જેવું ઉત્તમોત્તમ આચરણ-કર્મ કયું છતાં તારાં પૂર્વના દુષ્કૃતોને લીધે તને અત-સમયે તારી સુમતિને રોકી રાખનારું એવું, કંટક વાગવા જેવું કલુષતાવાળું જે મહાવિક્ષ આવી ગયું તેથી તું કોઈ પણ રીતે તારા મનમાં ખેદ ન કરીશ. જેમણે અનેક સુકૃત્યો કર્યાં છે એવા પણ પ્રાણીઓ કુકર્મોના વિપાકને પામતાં દુર્ગતિને ન પામે એવું બને ખરું ? અર્થાત્ એ રીતે તારે પણ મત્સ્યયોનિમાં જન્મ લેવો પડ્યો તો પણ હવે તું તે કદેલી શ્રીજિનભિંબની સ્થાપનાના પૂણ્યપ્રભાવને લીધે બીજા મનુષ્યભવ પામી અનુ-પમ એવું શિવસુખ જરૂર પામીશ.” આ પ્રમાણે તે શ્રેષ્ઠકર શુરની વાણી સાંભળી તે દેવ હર્ષ પામ્યો અને તેણે શુરને પ્રણામ કર્યા. પછી ચાલતાં ચાલતાં અગાશ મારે એવા કુંઠળવાળો એ દેવ, સ્વર્ગમાં આવ્યો ગયો અને ભગ્યો, પ્રીતિપૂર્વક જેમની હંમેશાં સેવા કરે છે એવા આચાર્ય પણ પોતાના શિષ્યપરિવાર સાથે પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા.

એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્ન કોશમાં શ્રી જિનભિંબ-પ્રતિષ્ઠાના અધિકારે
મહારાજ પદ્મવતિ કથાનક સમાપ્ત.

ગમત કરવાને ખાતર તેમાંના એક ધોડા ઉપર રાજ અસ્વાર થયો અને બીજા ઉપર અમાત્યે સ્વારી કરી. તેમણે બન્નેએ તે બન્ને ધોડાઓને સારી રીતે ચલાવ્યા. ધોડાઓ પવનવેગી હતા અને તે જેમ જેમ ચોકડું ખેંચે તેમ તેમ તે જિલટા પધારે વેગમાં આવે એવી જાણી ટેવવાળા હતા તેથી “ આ રાજ ભય; આ રાજ ભય ” એમ કહેતાં હોકા ફાટી આંખે ભેળા રહ્યા; એટલામાં જ તો તે ધોડા ઘણું આગળ નીકળી ગયા અને આંખના પલકારા જેટલા સમયમાં તો તેમણે ઘણાં લાંબા માર્ગ કાપી નાખ્યો, તેથી હવે રાજ અને અમાત્ય તે બન્ને દેખાતા પશુ બંધ પડ્યા. હવે રાજના પરિવારે એમ ધાધુ કે ધોડાઓએ તો રાજ અને અમાત્યનું અપહરણ કયું તેથી તેમની પાછળ જવું જોઈએ. આમ વિચારી હાથી, ધોડા અને રથો વગેરે લઈ તે રાજપરિવાર, જે માર્ગે એ ધોડાઓ ગયા તેની પાછળ વેગથી જીપડ્યો. દુષ્ટ ટેવવાળા એ ધોડાઓ રાજને અને અમાત્યને લઈને એક ભયંકર અટવીમાં પહોંચ્યા અને દુષ્ટ કર્મોની સાથે સરખાવી શકાય એવા તે ધોડાઓએ તેમને પોતા ઉપરથી નીચે પાડી નાખ્યા અને ભારે થાકને લીધે ચરચર ધૂળતા બન્ને ધોડાઓ તે જ વખતે ઘસના પરોણા થયા—મરણ પામ્યા. રાજ અને અમાત્ય પશુ ઘણા થાકી ગયા અને ખૂબ તરસ્યા થયા. તે બન્ને આસપાસ આવેલાં ઘટાદાર વૃક્ષોની છાયામાં વિસારો ખાવા પેઠાં, ત્યાં ઠંડા પવનની લહેરોનો સ્પર્શ થતાં તે બન્નેનો થોડોક થાક ઉતર્યો, થોડોક નિરાંત વળી અને પછી તેઓ બન્ને આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા:—

કાર્યોની ગતિ વાંકી હોય છે, આપણાઓ આર્થિકતા આવી પડે છે અને આવેલી સંપદાઓ પશુ હા ! ભેલભેલામાં કેવી રીતે ઝટ વણસી જાય છે. જુઓ તો ખરા, રાજલક્ષ્મી પશુ કુશારજા જેવી પાપણી છે અને મહાદુઃખે રીઝે એવી છે. ત્યારે સાચાં વાંકું થાય છે ત્યારે અમૃત પશુ એર થઈ જાય છે. ખરી વાત એ છે કે આ ધોડાઓ વગેરે સભ્યગોનો પશુ ઉપયોગ શ્રમ દ્વર કરવા માટે જ છે પશુ તે મોજમોખનાં સાધનો નથી. તે ધોડાઓ વગેરે સાધનોનો ગમે તેમ ગમે તે રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તે પશુ આપણને ભારે આકુળવ્યાકુળ કરી નાખે છે. લાંબા પંથના થાકને લીધે તે બન્નેને ભારે ખેદ થયો છે અને તેમનાં મુખે કાળાં પડી જઈ સંકોચાઈ ગયાં છે. એવી સ્થિતિમાં આ રીતે તે બન્ને જણા પરસ્પર પોતે પોતાની ગોઠડી કરતા હતા તેટલામાં જ તેમણે ઢુંઢુંલિયો નાદ સાંભળ્યો. તથા સર્વ પ્રકારે આહર અને વિશેષ હરખને લીધે જેમનાં કંવાસ જીવાં થઈ ગયા છે એવાં દેવનાં ટોળેટોળાં જાણે વિજળી ન ઝળકતી હોય એ રીતે પ્રકાશ ફેલાવતાં આકાશમાં દેખાયા. કેટલાક દેવા જાણે જાણે છે, કેટલાક નીચે આવે છે, કેટલાક ટોળે વળ્યા છે તથા કેટલાક ભીડને લીધે જંબી ગયા છે અને કેટલાક ચપળતા બતાવતા થાકતા નથી, કેટલાક સુગંધી પાણી વરસાવે છે, ફૂલો વરસાવે છે અને કેટલાક હર્ષમાં આવી જઈ કંપકાં

પૂજા, બધી ઈષ્ટ સિદ્ધિઓ મેળવવાનું દ્વાર છે. ગૃહસ્થધર્મનો સાર પણ એ છે. જે લોકો પુણ્ય વગરના છે તેઓ શ્રી જિનની પરમપૂજા કરી શકતા નથી. બધા લોકો સુખને વાંછે છે, એ સુખ, મોક્ષ મળતાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ એ મોક્ષનું સાધન ધર્મ છે, ધર્મનું સાધન સમ્યક્ત્વ છે અને એ સમ્યક્ત્વ વળી શ્રી જિનની ચરણપૂજા વિના સંભવતું નથી. એમ સમજીને એટલે શ્રી જિનની ચરણપૂજા મોક્ષસુખનું પરમ સાધન છે એમ બહુ એ પરમ સાધનોમાં સર્વ પ્રયત્નપૂર્વક ઉદ્યમવંત માનવ, સંસારનો પાર પામે છે. આ માટે અહીં પ્રભાકરનું દર્શાવ કહેવાનું છે.

વસંતપુર નામે નગર છે. એ નગરમાં નિરંતર મોટા મોટા ઉત્સવો પ્રવર્તી રહ્યા છે એથી એમ લાગે છે કે-બહુ એ નગરમાં નિત્ય ને નિત્ય સત્સુગ જ ન આવતર્યો હોય. વળી એ નગરનું નામ સાંભળતાં જ પણ પ્રવાસી જનો સંતોષ પામે છે એવું એ ઉદ્ધાર અને અતિથિ-અભ્યાગતો-ની આગતા-સ્વાગતામાં નિત્ય તત્પર છે. એ નગરમાં કેમ બહુ મોટા મોટા પર્વોતો ન હોય એવાં વિશેષ પ્રકારનાં ઉત્સુગ દેવમંદિરો છે, કેમ બહુ સ્વર્ગનાં વિમાનોની હાર લાગી ન હોય એવી મનોહર મહાલોની પરંપરા આવી રહી છે, જે નગરમાં અપુરુષો કેમ બહુ બૃહસ્પતિની ભેડી ન હોય એવાં બુદ્ધિવાળાં છે, એ નગરનાં સરોવરો કમળ, કદ્ધાર અને કુમુદના પરાગથી સુવાસિત સ્વચ્છ પાણીથી છલોછલ ભરેલાં છે અને એ સરોવરો કેમ બહુ માનસરોવરને હસતાં ન હોય એવાં શોભી રહ્યાં છે. એ નગરનો રાજા નામે સુહર્ષન છે. એ રાજાએ પોતાના પ્રચંડ બાહુદંથી જિલા કરેલા માંડવામા રાજલક્ષ્મીને આણીને રાખેલી છે તેથી એ રાજલક્ષ્મીએ રાજાના સુખ સામે પોતાના નેત્રકટાક્ષો ફેંકતાં રાજાનું સુખ અકચકિત અદ્ભુત ક્રાંતિવાળું દેખાય છે. એવો એ “યથા નામા તથા શુભા:” વાળો રાજા ઈંદ્ર જેવો શોભે છે, અર્થાત્ જેમ ઈંદ્ર પરબ્રૂધરો-મોટા પર્વોતોના પક્ષોને હણી નાખેલા છે તેમ એ રાજાએ પર-શત્રુ, બ્રૂધરો-ભૂપતિઓના-રાજાઓના પક્ષોને હણી નાખેલા છે. તે રાજાને પ્રભાવતી નામે ભારણ છે કે જેના રૂપમાં સમસ્ત જીવોના રૂપની હદ આવી ગઈ છે, રાજાના અમાત્યનું નામ ભવદંત છે કે જેના બુદ્ધિકૌશલ પાસે બૃહસ્પતિ પણ હારી ભય. એ અમાત્ય ઉપર રાજાનો વિશેષ પ્રસાદ-કૃપા છે, તથા સર્વજ્ઞ એવા શ્રી જિન ભગવાનના શાસનમાં દેહ અનુરાગ ધરાવે છે એવો એ અમાત્ય પોતાને સોંપેલા રાજ્યકર્ત્યોને કરતો-વિચારતો પોતાનો સમય વીતાડે છે.

કોઈ જીજ્ઞે પ્રસંગે તે રાજા અને તેનો અમાત્ય બન્ને જણા બહાર ફરવા માટે નીકળવાને તૈયાર થયા તે વખતે ઘોડાહારના ઉપરીએ, દેશાંતરથી આવેલા વેપારીઓ પાસેથી તાબ જ ખરીદ્યાએલા એવા બે ઉત્તમ-અતવંત ઘોડા તેમની પાસે હાજર કર્યા.

અવતારોમાં વારંવાર જન્મ પામે છે અને મરણ પામે છે. પહાડના શિખર ઉપરથી અનાથાસે દહી પટેલો ખડખડો પત્થર નદીમાં પડી અને પૂરના પ્રવાહના પાણીથી થતા ઘસારાને લીધે જેમ એક વખતે ગોળમટોળ અને લીસો ભળી બન્યો છે તેમ આ જીવ પણ પૂર્વેકિત પ્રકારે સંસારમાં આથડતાં આથડતાં એ પત્થરની પેઠે અચુક અવસ્થાએ એ પહેલો છે અર્થાત્ ઉપયુક્ત નદીપાણ્યન્યાયે આ જીવ, યથામવૃત્તકરણદ્વારા એટલે સંસારમાં અથડતાં અથડતાં મોહનીયકર્મની ઓગણીસિતેર કોસકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ ખપાવી નાખે છે, અને એ જ રીતે ઓગણીસ કોસકોડી સાગરોપમની જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અંતરાય કર્મની સ્થિતિ ખપાવી નાખે છે, એ સાથે ઓગણીસ કોસકોડી સાગરોપમની નામકર્મની અને તેટલી જ ગોત્રકર્મની પણ સ્થિતિ છેલી નાખે છે એટલે આશુબ્ધકર્મ સિવાય બાકી બીજાં પૂર્વેકિત મોહનીય, જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, અંતરાય, નામ અને ગોત્રકર્મની એક કોસકોડી સાગરોપમ એટલી સ્થિતિ જીવને ખપાવવાની બાકી રહે છે એટલે પૂર્વેકિત રીતે સંસારને ધકકે ચડેલો જીવ સાતે કર્મની લાંબી લાંબી સ્થિતિને નદીપાણ્યન્યાયે ખપાવતો ખપાવતો વજ્ર જેવી વધારેમાં વધારે કંઠણ એવી રાગદ્વેષની અંધી સુખી પહેલો છે. કેટલાક જીવો એ અંધીને લેદવાને મહાપ્રયાસ કરે છે, પરંતુ મોટા પર્વતની શિલાને ભાંગવા જતાં જેમ હાથીનાં પોતાનાં જ હાંત ભાંગી બન્યો છે તેમ અંધીનો લેદ કરવાને પ્રયાસ કરવા જનારા કેટલાક જીવો એવા હોય છે, જેઓ પોતે જ તૂટી પડે છે—પાછા પડે છે અને વળી ફરીને મોહનીય વગેરે સાતે કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને ઉપાડે છે, એટલે જે લાંબામાં લાંબી સ્થિતિને તેઓ ખપાવી આન્યા છે તે સ્થિતિ પાછી ફરી પેદા કરે છે. એ અંધિનો લેદ કરવાને પ્રયાસ કરવા જનારા એવા પણ કેટલાક જીવો હોય છે કે જેઓ અપૂર્વકરણદ્વારા (જે ક્રિયા આ પહેલાં પૂર્વે કરી કરી શકાય નથી તે અપૂર્વ-કરણ-અપૂર્વવીરોધિત) તે વજ્ર જેવી કંઠણમાં કંઠણ રાગદ્વેષની અંધિને લેદવાનો પ્રારંભ કરે છે. ન્યારે તે ઉપર અંધિ પૂરેપૂરી લેદાઈ બન્યો છે ત્યારે તેઓ અનિવૃત્તિકરણ નામનું એક અપૂર્વ અદ્ભુત સામર્થ્ય—બળ મેળવે છે (અંધિલેદ કર્યા પછી હવે પાછા નિવર્તવાનું—પાછા હંઠવાનું નહિં જ પણ આગળ આગળ વધવાનું સામર્થ્ય તે અનિવૃત્તિકરણ). એ બળવડે અંધિલેદ કરનારા જીવો અંધિનો પૂરેપૂરો લેદ થઈ રહેતાં કલ્પવૃક્ષની જેવું આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ સકલ મનોરથપૂરક ઉપશમ સમ્યક્ત્વ મેળવે છે. ત્યાર પછી વળી એવા ઉપશમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિવાળા કેટલાક જીવો પોતાના અંતરંગ પ્રબળ પુરુષાર્થવડે ક્ષાયોપ-શમિક સમ્યક્ત્વનો લાભ મેળવે છે અને એ રીતે એવા જીવોના ઉત્તરોત્તર વધતા જતા શુદ્ધ પરિણામને લીધે તેઓ માતા મરુદેવીની પેઠે તત્ક્ષણ જ કૃતકૃત્ય થઈ બન્યો છે એટલે અજ્ઞા-મર દશાને પામે છે. વળી, બીજા એવા પણ જીવો છે કે જેઓ અનંતાનુબંધી કષાયોનો નાશ નથી કરી શક્યા તેથી તેમને તે કષાયોનો ઉદય થતાં તેમના અશુભ લાવે બળકથા કરે

બધા શુભવંત પ્રત્યે આદર રાખેા. જે માનવ વિનય વિનાનો છે, શક છે તે તરફ દ્વેષ ન કરતાં ઉપેક્ષાભાવ રાખેા, ઉદાસીન રહેા, મધ્યસ્થ રહેા અને બાકી બધા પ્રાણિયો તરફ મિત્રભાવે વર્તેા. દુઃખીયા પ્રાણિયો તરફ દયાની નજરે જુઓ, મિત્રા વિવાહનો ત્યાગ કરેા. ઉન્માદ અને મ્હાયાને છાંડી બાકી તથા જેમાં પ્રશમ-સમભાવ પ્રધાન છે એવી ધર્મપ્રવૃત્તિમાં વિશેષ ઉદય કરેા. વળી તમે જોમ સમજે કે આજે નવીન યૌવન ફાટફાટ કરતું આવ્યું છે તે, લક્ષ્મી, કૂલની મુલાલ જેવી સુંવાળી પથારી, ધન, આયુષ્ય, ભોગો અને સગાંવહાલાંનો સયોગ આ બધું ઝંઝવાતને લીધે તોફાને ચઢેલા દરિયાના મોઝા જેવું ચંચળ છે અને સ્વપ્નની પેઠે એક જ સ્વપ્નમાં હવું ન હવું, ઠીકું ન ઠીકું, થઈ જવાતું છે. હે માનવો ! હું તમને ફરી ફરીને પણ કહું છું કે-આ ધર્મસામગ્રી ભારે દુર્લભ છે તેથી આગસ વગેરે કોષોને છાંડીને તે સામગ્રી મેળવવા અને મળી હોય તો તેનો ઉપયોગ કરી જીવનની શુદ્ધિ કરવા તરફ ઊજમાળ થઈ બાકી. તમે બાકી છો કે મૂર્ખ માણસ પણ ઉત્તમ રત્નવું નિધાન મેળવી તે તરફ જરા પણ આંખમીચામણું કરી શકતો નથી. ”

જે કેવળી ભગવાને આપેલી આ ધર્મદેશનાને સાંભળીને ઘણા માનવો અને ખીબ પ્રાણિયો પ્રતિબોધ પ્રાપ્ત અને અપૂર્વ બોધિલાભને પામેલા તેઓ કેવળી ભગવાનને ચરણે સવિનય પ્રણામ કરીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. હવે ત્રણે કાળના પદાર્થોને સ્પષ્ટી-કરણ સાથે સમજાવનારા શ્રી જિન ભગવાનના પ્રવચનને વિશેષ પ્રકારે બાણવાની ધ્રુવ રાખતાં રાજ અને અમાત્ય એ બન્ને બાણ્યો કેવળીને પ્રણામ કરીને પૂછ્યું. “ હે ભગવાન ! કૃપા કરીને કહો કે તમને ઠીકા લેવાતું શું કારણ મળેલું ? ” ભગવાન બોલ્યા “ ભાઈઓ ! એની શોધી કયા છે. સાવધાન થઈને સાંભળો. ”

પંચાલ દેશના અલંકાર સમું કેમલસુંડે નામે એક નગર હતું. તેમાં સોમપ્રભ નામે શેઠ અને સુભદ્રા નામે તેની શેઠણી રહેતાં હતાં. તે બન્ને દંપતી પરસ્પર ભારે સ્નેહથી વર્તતાં હતાં. હું તેમનો એકનો એક પુત્ર છું અને મારું નામ પાલકું. બાળપણું છોડી ક્રમે કરીને હું જીવાન થયો અને ધન કમાવાના વહેવારમાં પડ્યો, અને વેપારમાં જેવો ભોળો તેવો ક્ષયદો થયો નહીં તેથી હું વિચારવા લાગ્યો-જે વ્યવહારમાં પ્રયાસ-કલેશ ઘણો કરવો પડે છે અને તેના પરિણામે તદ્દન જીવ જેવી જ ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેવો વહેવાર કરીને શું કરું ? અહો ! હું ભારે કમનશીબ છું. હું જે જાતનો વહેવાર કરું છું તેવો જ વહેવાર બીજાઓ પણ કરે છે પરંતુ તે બીજાઓ ભાગ્યવાન હોવાથી ધાર્યા કરતાં વધારે ધનલાભ કરે છે ત્યારે મેનશીબ એવો હું ક્ષયદો તો દૂર રહ્યો, મારો ખાધા-ખર્ચ પણ મહાકષ્ટે મેળવી શકું છું એથી ખરેખર જોમ જીવ્ય છે કે આ સ્થિતિ મારા દુર્ભાગ્યનું ફળ છે. એ દુર્ભાગ્યને ફેણા સિવાય હું ઘણા સમય સુધી ગમે તેટલો પુરુષાર્થ

છે અને તેથી જ તે જીવો દેવ, મનુષ્ય, નરક અને તિર્યંચ એવી ચાર ગતિવાળી આ સંસાર-અટવીમાં-વધારેમાં વધારે દેશોન-થોડું ઓછું અર્ધપુદ્ગલપરિવર્ત જેટલું આધર્યા કરે છે. (સંસારમાં લોકમાં જેટલાં પુદ્ગલપરમાણુઓ છે તે પરમાણુઓમાંથી એક પણુ આણુનો ઉપયોગ બાકી ન રહે તે રીતે તે બધાંનો ઉપયોગ જીવ જેટલાં-વખતમાં કરી શકે તે વખતનું નામ પુદ્ગલપરિવર્ત છે.) ત્યાર પછી સંસારમાં આચરતો જીવ નવી નવી સેંકડો યોનિઓમાં અવતાર ધારણ કરતો ભારે ભયાનક પાર વિનાનાં દુઃસહ દુઃખોને કેમ કરીને ભોગવતો ભોગવતો ભારે પાપોનો ક્ષયોપશમ થતાં તેને માનવનો અવતાર લાભે છે. માનવનો અવતાર પામ્યા પછી પણુ હીન બલિઓમાં, મલિન કુલોમાં અને અનાર્થભૂમિમાં જન્મેલો હોય તે જીવ, સદ્ધર્મની સંગતિ પામી શકતો નથી અને તેથી તેનાથી કશું સુકૃત્ય બની શકતું નથી એટલે એમ ને એમ ભારે ગરીબીમાં સપડાએલો, ભયાનક રોગોથી ઘેરાએલો વા એવી બીજી કેાંઈ આપત્તિથી અગ્રહાએલો તે જીવ, પોતાનો માનવ જન્મ વૃથા હારી બચ છે-શુભાવે છે. કેાંઈ પ્રકારે જીવને કુશળનો યોગ થયો, આરોગ્ય મળ્યું, અર્થ સુકૃત્ય કરી શકાય એવા ખામી વિનાનાં બલિ, કુળ અને જન્મભૂમિ પણુ મળ્યા છતાં જીવ ઘણાં રૂઢ એવા પ્રમાદના સંસ્કારને લીધે આત્મશોધન તરફ વા બેનાથી માનવજન્મ સફલ કરી શકાય એવાં સત્કાર્યો તરફ સાવ બેહરકાર રહે છે. સુખસંખંધની વિવેકશક્તિ શુભાવી બેસે છે અને ખરા સુખ વિષેનો વિવેક બતાવનારા સંયમપરાયણ શુરુબનોએ બતાવેલું પણુ દેવ, ગુરુ અને ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ બાણુવાને વારંવાર ઊજ્જમાળ જ થતો નથી. કદાચ જીવ, શુરુબનો પાસેથી તત્ત્વોનું ખરું સ્વરૂપ બાણુ તોપણ સંયમના બાધકે ગાઢ આવરણોને લીધે એ બાણુલા તત્ત્વોને અનુસારે તે, પોતાનું આચરણ સારી રીતે કરી શકતો નથી. તત્ત્વર્થ એ છે કે-જીવને તેનાં વધારેમાં વધારે શુભ પુણ્યોનો ઉદય થયો હોય ત્યારે જ ધર્મની સામગ્રીનો યોગ મળે છે. અને એવો મેળવેલો યોગ જ પ્રેક્ષાવંત જતોને શિવશ્રીનું કૃણ આપે છે, માટે ધર્મના પ્રશંસક શુરુબનો, ધર્મસામગ્રીના યોગ સિવાય બીજા કેાંઈ પદાર્થ વખાણતા નથી. એવો ધર્મસામગ્રીનો સુંદર યોગ મળ્યા પછી બીજું કશું મેળવવાનું બાકી રહેતું નથી. જેમની યુદ્ધિ પરિપક્વ છે એવા સુર બીજાં તો ધર્મસામગ્રી સિવાય બીજું કશું ચ આહતા નથી, કારણ કે ધર્મની સામગ્રી મેળવ્યા વિના શિવસુખનો લાભ મળી શકતો જ નથી, માટે આ વિશે અહીં બહુ કહેવાની જરૂર નથી. વાત એમ છે કે-એ તમોને સુગતિનું સુખ ગમતું હોય અને દુર્ગતિનું દુઃખ સહી શકાય એવું ન જણાતું હોય તો પ્રમાદને કોરે કરીને, મિથ્યાયુદ્ધિનો ઉચ્છેદ કરી નાખીને શ્રી જિન ભગવાને પ્રફેલા તત્ત્વવિચારને પામવા માટે અને તદનુસાર આચરણ આચરવા સારુ નિરંતર પ્રયત્ન કરો. પ્રયત્ન કરો એટલે શુભવાળા બધા માનવો તરફ પ્રયોદલાવ કેળવો એટલે દેશ, કાળ, વય, નાત, બાત, રંગ વગેરેનો ભેદ કોરે મૂકીને

લાગ. હું પણ શુરુએ કહ્યું તે પ્રમાણે કરવા લાગ્યો. શુરુ પશુ પક્ષાસન લગાડીને, નયનોને નાસાથ તરફ નિશ્ચળ રાખીને શરીરની રક્ષામાં સાવધાન બની મંત્ર બાજુવા લાગ્યા. હવે તેઓ (શુરુ) મહાપ્રયત્ન કરીને મંત્રાક્ષરને ઉચ્ચારતા કેટલોક સમય ધ્યાનમાં બેઠા રહ્યા તેવામાં બહુ કે જરાથી ખળભળી ગયેહું કોઈ શરીર ન હોય તેમ તે સુરુદ્ધ કંપવા લાગ્યું અને ભીંતને અટ્ટહાસપૂર્વક ખડખડ હસવા લાગ્યું. એ બેઠને હું અને મારો શુરુ ભોગંધર બન્ને વિસ્મય પામ્યા. હવે ધ્યાનની પ્રવૃત્તિને રોકીને-ધ્યાન તણ દબને શુરુ ભોગંધરે તે સુરુદ્ધને પૂછ્યું: હં હો ! તું આ રીતે મોટેથી કેમ હસવા લાગ્યું ? જેમનું કાર્ય સિદ્ધ થયું નથી તેમને માટે ‘હસતુ’ એ એક ભાવનો પરિણાવ જ છે, માટે બીજું ભવા દો પણ આપ દેવરૂપ એવા આ હસવાતું જ કારણ જણાવો. આમ કહ્યા પછી તે સુરુદ્ધ બોલવા લાગ્યું.

મંત્રોની સાધનાઓથી કે તંત્રોની વિધિઓથી વળી અકર્મી-પુણ્ય વગરના લોકોને ધન મળે ખરું ? એ એ રીતે પુણ્યના કારણ વિના પણ ધન મળતું હોય તો કુંભાર માટીના પીંડા વગર જ ઘડો પણ બનાવી શકે. ખરી વાત એમ છે કે-જ્યાં ઉપાદાન કારણ સમૂળયું જ નથી ત્યાં ભલે વિચારપૂર્વક નિમિત્ત કારણો અને સહકારી કારણોના પ્રકર્ષ કરાવેલો હોય તો પણ એ પ્રકર્ષ, શોડું પણ કાર્ય સાધી શકતો નથી. બધાં સુખસાધક કાર્યોને બરાબર સિદ્ધ કરવા માટે સૌથી પ્રથમ ઉપાદાન કારણ તરીકે પુન્યને જ મેળવવું બેઠબે. પુણ્યરૂપ ઉપાદાન કારણની પૂરેપૂરી ભેગવાઈ હોય તો જ ત્યાં મંત્ર, તંત્ર વગેરે બીજાં સાધનો નિમિત્ત અને સહકારીરૂપે ઉપયોગી થઈ શકે છે, પરંતુ જ્યાં પુણ્ય-ઉપાદાન કારણનું જ ઠેકાણું નથી ત્યાં આ મંત્ર-તંત્રો વગેરે નિષ્ફળ બન્યા છે. અરે ! તમે કેમ આમ મૂઠ થઈ ગયા છો ? શું આ બાબત સોમ નામના અકર્મી માણસનું ઉઠાડરણુ પણ બાજુના નથી ? પુણ્ય વગરનો કોઈ લાભ મળે તો પણ તે અલાભ બરાબર છે અર્થાત્ પુણ્ય વગર મેળવેલો લાભ પણ ઠઠી ટકી શકતો નથી, કદાચ ટકે તો સુખને બદલે બારે પીડા નીપળવે છે. હવે ભોગંધર શુરુ બોલ્યો હે દેવ ! કૃપા કરીને એ અકર્મી સોમની વાત કહો. મને આશ્ચર્ય થાય છે કે-પુણ્ય વિના મેળવેલો લાભ પણ અલાભ બરાબર કેમ થઈ શકતો હશે. હવે રેહું સુરુદ્ધ બોલ્યું.—

પોતાની જગ્યાએ લીધે આખા ગગનતલના વચલા ભાગને ભરી દેનાર અને ચોટી ચોટી સલ્લકી વેલોનાં પાંદડાં આઈ ખાઈને છત્રી ગયેલાં હાથીઓનાં ટોળા જ્યાં ફર્યા કરે છે એવો વિંધ્ય નામે મોટો પહાડ છે. તે પહાડની તળેટીમા અરિષ્ટપુરી નામે નગરી છે. એ નગરીમાં અનેક કોટીધવળે રહે છે. તેમના વૈભવવિલાસ બેઠને લોકો ઘડીભર તો એ નગરીને બેઠને સ્વર્ગ-પુરીને પણ ભૂલી ગયા છે. એવી એ નગરીમા જન્મથી જ ગરીબાઈના સંકટથી પીડાતો અને રોજ ને રોજ નગરીમાં ભરી ભરીને જ જીવનનિર્વાહ

કરું' તો પણ મારું વાંછિત ધન મેળવી શકું તેમ નથી, માટે હવે તો એ હુલાઈયને ફર કરવા સારુ પ્રબળ પ્રયત્ન કરવો જરૂરી છે. આમ વિચાર કરીને તે, પોતાની પેઠી દરપેઠીથી આત્મ્યા આવતા અને વા'માગ'માં નિપણ એવા ભોગ'ધર શુરુ પાસે ગયો. તેમને પગે પડીને સામે જમીન ઉપર બેઠો. શુરુએ તેમને પૂછ્યું-હે બન્યા ! કેમ તારા સુખની કાંતિ બિડી ગઈ છે અને એટલે લાંબે સુધી તારે મારી પાસે શા માટે આવવું પડ્યું ? પાલક બોલ્યો-હે ભગવાન ! મારી કાંતિ બિડી જવાનું દારિદ્ર-ગરીબાઈ સિવાય બીજું કંઈ કારણ નથી. બીજા પણ અનેક દોષોનું કારણ એ ગરીબાઈ છે; જેમકે—

જે માનવ, અર્થ-ધન વગરનો છે તેની યુદ્ધિ ગળી જાય છે-નાશ પામે છે, તેના જશ અપજશ થાય છે. સ્વજનો પશુ તેવા રાંઠ માણસનો આદર કરતા નથી. રાંઠના શરીરમાં આળસ વર્ત્યા કરે છે અને મનમાં ઉદ્વેગ જ રહ્યા કરે છે. ઉત્સાહ બધો જોસરી જાય છે, અને આખા શરીરે બળતરા જ વળ્યા કરે છે, અથવા જે માણસ, ધન વગરનો છે તેને શું શું હુઃખ નથી થતું ? બધું જ હુઃખ થયા કરે છે. આ સાંભળીને ભોગંધર શુર જોલ્હોઃ બગ્યા ! એ વાત તો તારી સાચી છે. પાલક જોલ્હોઃ હે ભગવાન ! એ પરિસ્થિતિને દૂર કરવાના ઉપાયને મેળવવા માટે જ હું તમારા ચરણની છાયાને આશરે આવ્યો છું. શુર ભોગંધર જોલ્હોઃ જે ઉપાય તું શોધવા આવ્યો છે તે ઉપાય શુરની કૃપાથી મારા જાણવામાં તો છે, પરંતુ જેનામાં મહાશક્તિ-ઔદું પરાક્રમ હોય તે જ માનવ એ ઉપાયને મેળવી શકે તેમ છે. પાલક જોલ્હોઃ-તમે મારા ઉપર તેવા પ્રશ્નરોનો પ્રસાદ કરો જેથી હું તમારી સેવા માટે બરાબર સમર્થ અને મહાપરાક્રમી બની ભઉં. ભોગંધર જોલ્હોઃ હે પુત્ર ! અમારા શુર-બરાબર સમર્થ અને મહાપરાક્રમી બની ભઉં. ભોગંધર જોલ્હોઃ હે પુત્ર ! અમારા શુર-જોલ્હોઃ અમને મૃતકસાધક મંત્ર-જે મંત્રને સાધવા માટે સુઠંઠાની સાધનરૂપે જરૂર પડે તેવા મંત્ર-આપેલો છે. તારું મનોબળ બરાબર જોલ્હોઃ હોય-મન ચલાયમાન વા બચવીત થાય તેવું ન હોય તો જ તું આવવી કાળી ચૌદશને દિવસે બરાબર તૈયાર થઈને મારી પાસે આવજે. પાલક જોલ્હોઃ હે ભગવાન ! જોમ કરીશ અર્થાત તમે કહ્યા પ્રમાણે મનને દૃઢ કરીને બરાબર તૈયાર થઈને આપની પાસે બરાબર કાળી ચૌદશને દિવસે આવીશ. પછી તો ઘડીએ ઘડીએ વારંવાર દિવસો ગણતાં ગણતાં માંડ માંડ કાળી ચૌદશ આવી, અને સાથે સેંકડો મનોરથ લેતી આવી. હું શુર પાસે પહોંચ્યો અને તેમને પૂછ્યું : કહો, હવે શું કરવાતું છે ? શુરએ બધું બરાબર સમજાવીને કહ્યું. પછી હું શુરએ જણાવેલા ઉપકરણ અને વિધિવિધાનની સામગ્રી સહિત શુરની સાથે મસાણમાં પહોંચ્યો. ત્યાં શુરએ એક મંડળ-કુંડાળું આલેખ્યું-દોચું. હું પહેલાં દીઠિં, શરીર બગડ્યા વગરનું અને તેના ઉપર આંટની કાળ ઉપર લટકતું એક સુઠંઠું લઈ આવ્યો. સુઠંઠાને નવરાંચું અને તેના ઉપર ચંદનનું વિલેપન કર્યું. પછી તેને હાથમાં ધારદાર તરવાર પકડાવીને, પેલા કુંડાલામાં સુવરાંચું. શુરને મને આદેશ કર્યો-હે બગ્યા ! આ સુઠંઠાનાં તળીયા તલાસવા માંડ-ઘસવા

કરવાથી તે તુલ્યાન થઈ કમદુષ્કા ગયતી પેઠે આપણાં બધાં મનોવાંચિત પૂરા કરે છે એવી તેની સુપ્રસિદ્ધિ બધે ઠેકાણે કહેવાય છે, માટે તું ત્યાં બઈ તે દેવીની ઉપાસના કર. સોરે, શંકરે કહેલી એ વાત સ્વીકારી અને ભાતુ પોતું કરી, બોઈવાં બધાં તત્કાળ ઉચિત સાધનો લઈ તે દેવીના સ્થળ તરફ રવાના થયો. વગર વિલંબે ચાલતા ચાલતા તે, એ જાગવડીના મંદિર મુખી પહોંચી ગયો. મંદિરમાં બઈ જાગવડીની પૂજા તથા પશુપાસના પશુ કરી. કિવસ આચમતાં વિશેષ પ્રકારે પૂજા કરી તેણે જાગવડીને વિનંતિ કરી કે- “હે દેવિ ! આજ પછી બ્યારે તું મારા ઉપર પ્રસન્ન થઈશ ત્યારે જ હું યોગ્ય લાઈશ.” એમ કહીને તેણે તે મંદિરમાં વીસ લાંબાં જોતી કાઢી. દેવીને લાગ્યું કે-હવે તેની પોતાની અપકીર્તિ થશે તેથી દેવીએ એ સોમને બોલાવ્યો અને કહ્યું કે-“હે ભદ્ર ! તું જે કરતો આવ્યો છે તે જ કામ કર. તું પુણ્ય વગરનો અકર્મી છી માટે તને જે ચપટી ચપટી લોટ મળે છે તે જ મળ્યા કરશે, તેથી વધારે કશું મળવાનું તારા લાગ્યમાં છે નહીં અને તેથી શુદ્ધ કર્મ પોતે પશુ તને કશું વધારે આપી શકે તેમ નથી.” પછી જાને હાથ બેસીને સોમ બોલ્યો. “હે દેવિ ! હું અકર્મી છું તેથી તો તારા ચરણની ઉપાસના માટે આવ્યો છું. મોં હું લાગ્યમાળી હોત તો મારાં લાગ્યથી જ અને ધનવૈભવ વગેરે મમકં વાંચિત મળી બદ અને તારી ઉપાસનાની બદ્ધ ન રહેત. જે સખ વગેરે લોકો મુકર્મી છે તેઓ કાંઈ તારી આસધનાને લીધે આવો અપૂર્વ વૈભવ વિલાસ-સમૃદ્ધિ માણતા નથી.” આ સાંભળી પેલી દેવી બોલી- “બાતનો પ્રાદક્ષણ છે તેથી જ તું આટલું બહુ મળ્યો બહુ છે.” એમ બોલીને એ દેવી અલોપ થઈ ગઈ.

તે સોમ પ્રાદક્ષણ તો એમ ને એમ લાંબાં જોતો રહ્યો અને એમ કરવાં કરતા બગીચાની લાંબા મુખી પહોંચ્યો ત્યાં તેની વાચા બંધ થઈ ગઈ, વલ્લર ઝાંખી પડવા લાગી, શરીરનું હલનચલન વગેરે પશુ બંધ થવા લાગ્યું અને ભિલો થાસ ભિપડ્યો. પ્રાદક્ષણની આ પરિસ્થિતિ બોઈ પેલી દેવીને લાગ્યું કે-હવે તો પ્રાદક્ષણ લાંબાં, આથી બહાર પેલી તે દેવી મહામૂઠાં પાંચ રત્નોને લઈને તે પ્રાદક્ષણની સન્નિધિ આવી કહેવા લાગી. “હે પ્રાદક્ષણ ! આ તારો ભગવત્કર છે. એથી પશુ બે કાંઈક થવાનું હોય તો સચ. એક એક કરોડ સોનેવાની કૌમતવાળા એવાં આ પાંચ રત્નો તું લે અને મારો છેલ્લો મૂક. પ્રાદક્ષણને રત્નો સોંપીને એ જાગવડી દેવી જેવી આવી હતી તેવી ચાલી ગઈ. સોમ પ્રાદક્ષણે એ રત્નો લીધાં અને તેથી બહુ દિવ્ય ગૌરવ મળ્યું હોય તે રીતે વિશેષ પ્રકારે વધા શરીરને પારોલો તે, ધીરે ધીરે ભીડી પોતાની ચાસેલું ભાતું ખાવા લાગ્યો. શરીરમાં સક્રિય આવવાં તે, દેવી જાગવડીને નથીને પોતાના તમર ભાણી બંધાને ઉપકર્યો. જતાં જતાં વચ્ચે તેને એકા આંખી મળ્યા, અને એ પ્રાદક્ષણને લાકડી, મુક્રા વગેરેવડે પૂજા માર મારીને અને

માટે લોટની ચપટીઓ માગતો એવો સોમ નામે બ્રાહ્મણ છે. એક તો એ માંગી માંગીને માંડ માંડ પૂરું કરે છે ત્યાં તેને ઘરે વરસે વરસે એક એક છોકરી જન્મવાને લીધે તેના ઉપરનો કુટુંબનો ભાર વધે જાય છે અને એ રીતે એ દુખીયો રાંક બ્રાહ્મણ પોતાનો વખત ચલાવે જાય છે.

ખીજે કોઇ વખતે એ બ્રાહ્મણ પોતાની સ્થિતિનો વિચાર કરતાં અને નગરીના ખીળ માણસોના મનઃક્રમતાં લોગવિલાસો ભોતમાં ભારે ખેડ પામી આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો: ‘હું જન્મથી જ ગરીબાઇના ચક્કમાં પિસાઈ પિસાઈને કંટાળી ગયો છું, તો હવે શું હું આગમાં પડીને બળી મરું? વા પર્વતના શિખર ઉપરથી ફૂટેલા મારી મારી પ્રાણ કાઢી નાખું? વા આઠની ડાળે ટિંગાઈ આકાશમાં અદ્ધર લટકી રહી જીવ ઊડી જઈ?’ આ પ્રમાણે વિચાર કરતો તે બ્રાહ્મણ શૂન્ય ચિત્તે, ફટી આંખે બેઠો છે એટલામાં ત્યાં તેના મિત્ર શંકર આવ્યો અને તેણે એ સોમ બ્રાહ્મણને બોલાવ્યો:-ભો! ભો! તું આમ કેમ ચિંતાતુર-ઉદાસ દેખાય છે? જે હોય તે ખરી વાત કહેજે. સોમ વિપ્ર બોલ્યો: હે ભદ્ર! કહેવાથી શું વળે? મારી ચિંતાનો કોઈ ઉપાય જ નથી કળાવો. કહાચ મારી સુશીખતની વાત કરું તો ઉલટું તમારી જેવાને પણ સંતાપ થાય માટે એ વાતને જવા દે. શંકર બોલ્યો: હે મિત્ર! તું કશી એવી આ શંકા ન રાખ. જેમનાં હૈયાં ચિંતાના પ્રસરેલા ભયંકર દાવાનળથી સંતાપ પામેલાં છે તેઓ પોતાની એ ચિંતા સુખી મિત્રો પાસે ઊઘાડી કરી ઘડીભર માટે જરૂર શીતળતા અનુભવે છે-હજવા થાય છે. કોઈ નાના બાળકને પણ આપણે કોઈ હકીકત કહીએ તો તેમાં પણ વિશેષ પ્રકારની ભુલ્લિયું સ્ફુરણ થાય છે માટે માણસે પોતાના સંકટને કેવળ હૈયામાં જ ન સંઘરી રાખવું કિંતુ પોતાના હિતૈષી પાસે પ્રકટ પણ કરવું જોઈએ.

હવે સોમ બોલ્યો: એ તારો સાંભળવાનો આગ્રહ છે તો તે સાંભળ-હમણું હું વિચારતો હતો કે આ ગરીબાઇના ચક્કમાં બીંસાઈ ગયેલી મારી ભતને શું આગમાં પતંગની પેઠે અપલાવી ખાખ કરી જઈ કે બીજી રીતે આપઘાત કરીને મરી જાઉં? અને એમ કરીને હવે તો આ ગરીબાઇથી છૂટી જઈ નિરાત મળે એવું કરું. મારી ચિંતાની આ ખરી હકીકત તને કહી. શંકર બોલ્યો: તારી આ ચિંતાની બળ તદ્દન અયોગ્ય છે. ગરે-બાઈ ટાળવા માટે ધન સાંપડે એમ કરવું જોઈએ, અને ધન મેળવવા માટે વિશ્વાસુ અને ઠાઠા માણસોએ ઘણા ઉપાયો બતાવેલા છે તો તે ઉપાયોને તું અજમાવી જો, જેથી વગર-વિકલ્પે તારી ધારણા સફળ થાય. સોમ બોલ્યો: એ શી રીતે? શંકર બોલ્યો:-વિશ્વાચળ પર્વતથી પૂર્વ દિશામાં વઠના આઠની બજોલમાં રહેનારી વઠવાસિની નામની એક ભગવતી દેવી છે. તેની પાસે જઈ તપ કરવાથી વા બીજે બીજે પ્રકારે તેની વિનયપૂર્વક સેવા

પેલો પાલક, પોતાની મહેનત ઉપર પાણી ફેરવું બહુ પેલા કુડકને ખો પડી વિનવવા લાગ્યો કે-હે સ્વામિ ! પ્રસન્ન થાઓ, હવે મારે ધન ચેળવવા સાર બીલે ક્યો ઉપાય કરવો તે બતાવો. ત્યારપછી પેછું કુડક બોલ્યું કે-દેવોની પૂજા કરવાથી બધી સંપત્તિઓ મળે છે, અર્થાત્ દેવપૂજા. સર્વ સંપત્તિનું ખરેખરું મૂળ સાધન છે. આટલું જોઈ તે કુડકનાથી જીવતાની ભેગા આવેશ નીકળી ગયો અને જો, જમીન ઉપર ઢળી પડ્યું. પછી પેલો ભોળાધર અને પાલક એ બંને જોઈ પાણી પોતાને સ્થાનકે લાવ્યા ગયા. તેમાં પેલો પાલક તો પેલા કુડકના વચનને અનુસારે વર્તાવા લાગ્યો અને તેમ કરી લક્ષ્મીની વસતી કુંદર નામના એક દેવની રાજ ને રાજ પૂજા કરવા લાગ્યો અને તેમ કરી લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ માટે તેને રીઝવવા પ્રમળ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. કેટલાક દિવસો વહી ગયા પછી પેલો કુંદર દેવ, પાલકની ભક્તિ, પોતા તરફનું બહુમાન વગેરે જોઈને રાજ થયો અને તેને સ્વપ્નમાં આવીને કહેવા લાગ્યો કે મહાનુભાવ ! કેઈ માનવ લીંબકને લાંબા સમય કુંધી પાણી પાયા કરે તો પશુ તે શું આંખના ફળને આપે ખરા ? નોકરને બંધે તેટલો ખુશ કરે તો પશુ તે, ધણી આપે એટલું સન્માન આપી શકે ખરા ? રોકાણુલક્ષમાં પાકતાં રતનો શું ગામડામાં ખાસ ટેકરાઓમાં નીપજે ખરા ? એટલે અમારી ભેગા કુદ અને થોડી સંપત્તિવાળો તને કેટલું આપી શકે ? માટે ભાઈ, અમેને રાજ કરવાથી તારા હાંકો વળશે નહિ, તેથી તું અહિંથી છોડે આવેલા એવા જિનભવન તરફ જા અને ત્યાં જઈ ત્રણ ભુવનના સ્વામી એવા શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનની પ્રયત્નપૂર્વક પૂજા કર. હે ભંદ્ર ! એમનાં કર્શનથી પશુ પૂર્વનાં ખાપો નાશ પામે છે તો પૂજા કરવાથી વળી તારું વાહિત સિદ્ધ થાય એમાં શી નવાઈ ? એ શ્રીશાંતિનાથ ભગવાન દેવોના પશુ દેવ છે, કુંદર, અંસુર, માનવ, વગેરે આજો સંસાર તેમની પૂજા કરે છે. એના સિવાય બીલે કેઈ દેવ, વંદનીય નથી તેમ પૂજ્ય પશુ નથી.

સ્વપ્નમાં બનેલી વાત સાંભળીને પાલક તો બોલ્યો. તેને લાગ્યું કે-આ શું કેઈ ઉદ્દેશ્ય છે ? કે મને કાવોને કેઈ બીલે લાલચુ ઉપાય છે ? વા મારો પોતાનો વહેમ માત્ર છે. આ રીતે તેને સંશયમાં પડેલો બેઈ ત્યાં આપ્રસવાથી થઈ અને તેનો સંશય ટાળી લીધો. હવે તેને પોતાના સ્વપ્નની હકીકતનો નિશ્ચય થતાં તે, શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના મંદિર તરફ ગયો. ફરથી જ ભગવંતના જિંબને સાદર પ્રણામ કરી તે 'આ દેવોના પશુ દેવ છે' એમ બહુ હરખના જિભરાને લીધે તેનાં રામરામ ખસં થઈ ગયાં, તેની આંખો માંથી આનંદના આંસુઓ ઝરવા લાગ્યાં અને એ રીતે, ઉત્સાહ, ભક્તિ, આદર અને સદ્ભાવ સાથે શ્રી જિનની રાજ ને રાજ પૂજા કરવા લાગ્યો.

હવે કેઈ એક દિવસે દેવાનંદ નામના સધુ પોતાના ગુરુની અનુસાથી એકલા વિહાર

છાતી ઉપર ચઢી જેસીને એ ચોરોએ એ રત્નો પુચવી લીધાં, અને બ્રાહ્મણ સઠે પાડતો રહ્યો. ચોરો તો પોતાને ધારેલા સ્થાને પહોંચી ગયા. અચાંક કોધે ભરાયેલો આ બ્રાહ્મણ પશુ ચોરાની ભૂલથી પડી રહેલી એક છરીને લઈ પાછો ફરીને પાછે પગલે તે વડવાસિની દેવીની આગળ બઈ પહોંચ્યો. લાલ આંખોને લીધે ભયાનક યુગ કરીને તે, ભગવતીને કહેવા લાગ્યો. હે કટપૂતને ! હે પાપે ! હે મહાના હારકાં ઉપર રહેનારી ! હે અહીં ! આંખોવડે ભેવા લાયક નહીં એવી ! હે વિશ્વાસી ભક્તોનો ઘાત કરનારી ! હે ધકણ ! હવે તું ક્યાં જવાની છો ? હવે તો હું તારા ગળામાં, વધ્યને જેમ રાતાં કચ્છેરની માળા પહેરાવે છે તેમ, મારાં આંતરકુંડળી જ માળા હમણાં પહેરાવું છું. હવે એમાં વિકલ્પ રહ્યો નથી. મને રત્નો આપતાં જ ભવાં ચલાવી ભયાનક મોરો કરીને કહ્યું હતું કે-તને બળાત્કારે મેળવેલાં આ રત્નોથી લાંબા વખત સુધી સ્થિર રહે એવો લાલ મળવાનો નથી. એમ કહેતોક બ્રાહ્મણ જમની જીભ જેવી ભયંકર છરીને હાથમાં લઈ સર્વથા એકચિત્ત બની પોતાનું પેટ ચીરે તે પહેલાં જ એ ભગવતી બ્રાહ્મણનો પાકો નિશ્ચય બાણી બઈ, ક્યા લાવી, છરીવાળા બ્રાહ્મણના હાથને અટકાવી ફરી વાર પાછાં અમૂલ્ય એવાં કશ રત્નો એ ભટ્ટને આપીને અલૌપ થઈ ગઈ. બ્રાહ્મણ તો ખુશ થતો પોતાના નગરને માર્ગે પહોંચ્યો. માર્ગે ચાલતાં વચ્ચે કોઈ પહોંચી નહીં આવી. તેમાં વળી વધારે પૂર આવેલું. પેલો બ્રાહ્મણ એ નહીંને ચાર કરવા સારુ તેમાં ઉતર્યો તો ખરો; પરંતુ પૂરના ધસતા પ્રવાહથી તે પડી ગયો અને તણ્યો, અને તેથી બનવા કળે-ચોગાનુચોગે તેની પાસેથી પેલાં રતનની ચીંટકી નહીંમાં પડી ગઈ. તેને લાગ્યું કે-આ બધું પેલી ભગવતી દેવી જ કરે છે તેથી તેને પેલી વડવાસિની દેવી ઉપર વિશેષ અચાંક કોધ આવ્યો અને એમ થયું કે " હવે તો એ દેવીની જ સામે શીખ ચિતા ખંડીને તેમાં બળી મરું. " એવો પાકો નિશ્ચય કરી તે સોમ બ્રાહ્મણ પાછો વળી પાછે પગલે એ દેવીના નિવાસ તરફ મુઠીઓ વાળીને દોડ્યો. પેલી દેવી પશુ તેનો સંકલ્પ-નિશ્ચય બાણી ગઈ તે પોતાના વાસસ્થાન વડને તણ હાં બીભ વડ ઉપર બંધને વસી, બ્રાહ્મણ તો અસહ વડ પાસે ગયો અને ત્યાં પહોંચી તેણે દેવી ભગવતીને ન હીડી. છેવટે પરમાર્થ-ખરી વાતને બાણી તે સરમાઈ ગયો અને આ બનાવ ઉપરથી 'તે પોતે અકર્મી છે,' એવો ભોધ તેણે હવે લીધો અને પછી જ્યાંથી જે રીતે તે આવ્યો હતો તે રીતે ત્યાં પાછો આવ્યો ગયો. આ રીતે આ બધી સોમ બ્રાહ્મણની વાત પેલા મુઠાએ પાલકના ચુરુ નેગધરને કહી સંભળાવી અને છેવટે વાતને પૂરી કરતાં તે મુઠાએ પેલા નેગધરને કહ્યું કે-હે નેગધર ! સોમવિપ્રની પેઠે અકર્મી હોવા છતાં તું મંત્રતંત્ર વગેરે દ્વારા શામાટે તારી પોતાની બાતને નકામી હેરાન કરે છે ?

આ સાંભળીને નેગધર સમજી ગયો અને મંત્રસાધનની પ્રક્રિયા ચક્રેલી લીધી તથા પેલા મુઠા પાસે આમ કરવા બદલ ક્ષમા માંગી. અત્રાંતરે સોમપ્રભ શેઠનો પુત્ર

વાળો પુરુષ, ત્રણ જગતના પ્રભુનાં જિંભના ચરણો આગળ અર્પેલ અને અસ્પૃશિત એવા અક્ષતોને-જોખાને ધરે છે તે, વગર વિલંબે, અક્ષત એવી નિર્વાણશ્રીને પામે છે. જેમાંથી અનેક શિષ્યાની જ્યોતો જીછળી રહી છે એવા પ્રદીપ-દીપક-દીવાવડે શ્રી જિનની પૂજા કરનાર એટલે શ્રી જિનના જોધમય સ્વરૂપને પ્રકટ કરનાર-સંભારી આપનાર એવા દીપકને શ્રી જિનની મૂર્તિ પાસે ચેતવનાર મનુષ્ય જેનો કોઈ પ્રતિપક્ષી નથી એવા જગતના પતિ-પણાને પેદા કરે છે-એવો પૂજક, જગતપતિ સાચ છે. શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનની સંપૂર્ણ અર્પક-આર્પાં આળં વગેરેનું નિવેદન ધરતાં આશ્ચર્ય તો એ છે કે-તેવું નિવેદન ધરવાથી તુમિ તો ભલે જ અનુભવે છે.

અહો ! શ્રી જિન ભગવાનતું માહાત્મ્ય કેવું છે ? પાકેલાં હોવાથી પીળાં થઈ ગયેલાં અને મધમધતી મુગંધવાળાં ફૂલો શ્રી જિન ભગવાનની સામે ધરવાં ભેધએ તો આપણને તેથી વિવિધ બીજાં ફળો મળી શકે છે. ઝાડ જ્યારે ફળ આપે છે ત્યારે પેલાં ફૂલો આપે છે અને પછી તે ફળો આપે છે ત્યારે શ્રી જિનભગવાનરૂપ કલ્પવૃક્ષ તો પેલાં ફૂલો ઉઘડ્યાં વિના જ એમ ને એમ સીધે સીધા વિવિધ ફળો આપી શકે છે એ, એમનો અદ્ભૂત મહિમા છે. જગતમાં સૂરજ સમાન એવા શ્રી જિન ભગવાનની સામે જલપૂર્ણ પવિત્ર કુંભ મૂકવામાં આવે તો મૂકનારનો સંસારતાપ શાંત થઈ જાય છે એ એટલું આશ્ચર્ય છે. ખરી રીતે જ્યાં પાણી પડે ત્યાં આગ ઊઝાલી ભેધએ ત્યારે આ તો જીવદંડ થયું અર્થાત્ જલપૂર્ણ કુંભ શ્રી જિનની સામે મૂકવામાં આવે તેથી મૂકનારના સંસારભાવનળને જોડવી શકે છે, એ માટે આશ્ચર્ય કહેવાય. જીવના પ્રદેશો ઉપર સતજ્ઞ રીતે ચોટી ગયેલાં દુષ્ટ અને નિષ્કૃષ્ટ-ભારે કંઠુ એવાં કર્મોની ગાંઠને-કર્મજંથિને તોડી નાખવાને મહાસમર્થ એવા શ્રી જિન, આઠે પ્રકારની કે આઠમાંના ગમે તે એક પ્રકારની પૂજાને અરહે છે-એવ્ય બનેલા છે માટે તેમને અરહંત કહેવામાં આવ્યા છે. અથવા એટલું જ શા માટે એટલે ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓ દ્વારા જ પૂજા કરવી એવું શા માટે ? બીજું પણ જે કાંઈ, દેખા-વમાં મનોહર અને સુપ્રશસ્ત દ્રવ્ય-વસ્તુ હોય તે બધુંય શ્રી જિન ભગવાનની પૂજામાં વાપરી શકાય છે-પૂજા માટે હંધ શકાય છે. વળી, જે ગૃહસ્થ, પુરુષ વગેરેની પૂજાવડે દ્રવ્યસ્તવ-દ્રશ્ય પૂજા-નથી કરતો તે ભાવસ્તવ-આંતરપૂજા-આત્મશોધનરૂપ અભ્યંતર પૂજાનો અધિકારી કેમ બની શકે ? માટે પ્રથમ તો આરંભની ભૂમિકા ઉપર આવવા જ પ્રયત્ન કરવા ભેધએ. પછી, તે ગીતાર્થ એવા દેવાનંદ સુનીશ્વરે શ્રી જિનપૂજા વિશે બીજી પણ કેટલીક આવકે કરવા જેવી વિધિઓ કહી બતાવી અને પેલા પાલક આવકે ધર્મમાં એકચિત્ત સખીને એ બધી વિધિઓ બરાબર સમજી લીધી. આ પ્રમાણે તે સુનિએ, પાલકને શ્રી જિનપૂજાનો સંપૂર્ણ વિધિ સમજાવ્યો અને પછી તમેજીવું-અસાન વગરનો તે સુનિ ચોતે આરંભેલ કાર્યની સિદ્ધિ માટે બીજે સ્થળે વિહાર કરી ગયા.

કરતા કરતા ત્યાં શ્રીશાંતિનાથ ભગવાનના દર્શન-વંદન માટે આવ્યા. જગતના નાથ એવા શ્રી જિનને વંદન કરીને તે સાધુએ મંદિરમાં યોગ્ય આસને બેઠા. ત્યાં દેવપૂજા કરતાં સરલ સ્વભાવવાળા એ પાલકને તે સાધુએ બોલ્યો. ‘આ સરલસ્વભાવી છે’ એમ સમજીને મુનિએ તે પાલકને તેની પૂજાવિધિ પૂરી થતાં જોલાવ્યા અને કહ્યું કે-હે ભદ્ર ! તારો જન્મ અને જીવતર સફળ છે. તારી કલ્યાણસંપત્તિ અવિકળ છે, તે તારી બતને નિર્વાણને યોગ્ય બનાવી છે. તારે ત્યાં સુકુત-પુરુષનું કલ્પવૃક્ષ હજારો પ્રકારે ફળનું છે. અને ઇંદ્રની શ્રી તારે આધીન બની છે કે તું જે આ પ્રકારે શ્રી જિનની ચરણસેવામાં ઉલ્લાસ રાખે છે; પરંતુ બચ્યા ! એક જ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે વિધિપૂર્વક કરવામાં આવે તો જ બધી ક્રિયાઓ ફળસાધક નીવડે છે અને દોષ રહિત બને છે; માટે તને એ બાબત આ શિખામણ આપું છું. શ્રી જિનપૂજા કરનારે પૂજા કરતી વખતે બહારથી પવિત્ર બનવું જોઈએ. એટલે હાથપગનું પ્રક્ષાલન કરીને પૂજા કરવી જોઈએ અને પછી અંદરથી એટલે ચિત્તે કરીને પછી પવિત્ર બનવું જોઈએ અર્થાત્ કથાયલાવોને-કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મોહ વગેરે વૃત્તિઓને, શાંત કરી ભાવશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શ્રી જિનનું પૂજન કરવું જોઈએ. વળી, કપડાં ધોરેલાં, ધોળાં અને નહીં ફાટેલાં હોય તેવાં પહેરવાં જોઈએ તથા ઉત્તરીય-ખેસ-વડે સુખને એ રીતે બાંધવું જોઈએ કે શ્રી જિનભિંબ ઉપર પોતાનો મલિન શ્વાસોત્સ્રાસ ન પડે અને જેમ કોઈ હલમ, રાબની જે રીતે સેવા કરે તે રીતે અત્યંત સાવધાન થઈને શ્રી જિનની કોઈ પછી રીતે આશાતના ન થાય એ માટે પૂરતી કાળજી રાખીને શ્રી દેવાધિદેવ જિનભગવાનની સેવા-પૂજા કરવી ઘટે. ‘આશાતના થવાથી કરેલી પૂજા અલેખે નાથ છે. એટલું જ નહીં પછી પૂજા કરનારને સંસારજનમલ-દંડ બચવો પડે છે. હવે, એ પૂજા આઠ પ્રકારે થાય છે: ૧ પુખ્ત, ૨ ધૂપ, ૩ ગંધ, ૪ સુગંધી દ્રવ્ય, ૫ અક્ષત-ચોખા, ૬ બલિ-નૈવેદ્ય, ૭ ફૂલ અને ૮ જલપાત્ર-કળશ-જલનો કુંભ. એ આઠ પદ્યાર્થોદ્ધારા શ્રી જિનની દ્રવ્ય પૂજા કરી શકાય છે. આઠ પ્રકારે પૂજા કરવાનો શક્તિ ન હોય તો એમાંથી-એ આઠમાંથી ગમે તે એક પદ્યાર્થવડે પછી શ્રી જિનનું પૂજન, પરમાર્યુદ્યનું નિર્વાણનું નિમિત્ત બને છે, એમ ગુરુજનો વલુવે છે. કહેલું છે કે:-

જે લોકો, જગતના નાથ એવા શ્રી જિનભગવાનને નીલકમલ, કુંડુક, કેતકી, ભઈ, બેલાનાં ફૂલ અને બકુલશ્રીનાં ફૂલોવડે પૂજે છે, તેઓ સારી રીતે પૂજનીય થાય એમાં શી નવાઈ ? શ્રી જિન ભગવાનની મૂર્તિની આગળ ઘનસાર અને અગરનો ધૂપ ઉમેરવાનો હોય-ધૂપને સળગાવતાં એમાંથી અગ્નિની આંચ જાગે ચડી બહાર ફેલાવી હોય તો એવો દેખાવ લાગે છે કે બાણે એ, વૃદ્ધિ પામતા કલ્પવૃક્ષનો અંકુરો શોભતો ન હોય. જે માનવ, સુગંધવાળાં ચૂણેવડે-મધમધતા વાસણોવાડે ત્રણ લોકના ગુરુ એવા શ્રી જિનભિંબની પૂજા કરે છે તે, જરૂર સ્વર્ગ અને નિર્વાણનાં સ્થાનોમાં વાસ એળવી શકે છે. જે સ્થિરચિત્ત-

અમારા ઘરમાં સુખે સુખે રહેતા હતા તેમાંથી અમે આ અટવીમાં આવી પહોંચ્યા તે દુઃખનું અર્થાત્ અમારા એ ગૃહસ્થાના વિદ્યલું એવું ક્ષંભતલું કર્મ-કારણ થયું છે, કે જોથી અમે હમણાં એક ભિખારી જેવા બની ગયા છીએ. કેવળી બોલ્યા-સાંભળો—

કૌશાંભી નામે નગર છે, તેમાં રહેનારા હે મહારાજ ! તમે એક મોટા ધર્મ નામના વહેવારી-સાધવાહ હતા. તમે તે વખતે શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના ઉપાસક હતા. અર્થાત્ શક્તિ અને વૈભવ પ્રમાણે તમે રાજ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવાનના અરજીની પૂજા કર્યા કરતા હતા અને એ રીતે તમારા સમય આવ્યો હતો હતો.

હવે ખીજે કોઈ વખતે આ તમારા અમાત્ય, જેનું તે વખતનું નામ અભ્યુત્તન હતું અને એ, ધર્મે કરીને આવક હતો. એ અભ્યુત્તન હતો તો આવક પરંતુ તેનું મન ધર્મ સંબંધે અનેક પ્રકારના ખોટા દુરાચરોને લીધે ખવાઈ ગયું હતું, તેની બુદ્ધિ તેજ, એક જ પક્ષ તરફ હોય છે હોઈ ક્ષીણ થયેલું હતું અર્થાત્ તે ધર્મ સંબંધી કોઈપણ ભતના વિધિવિધાનો તરફ એકતરફી જ વિચાર કરતો તેથી તે જુદી જુદી ભતનાં ધાર્મિક વિધિ-વિધાનથી નીપજતા શુભ પરિણામોને સમજી શકતો જ નહીં જોઈ કરીને તેને અનેક પ્રકારની કુભાવનાઓ થતી અને તેને લીધે તે પોતાની ભતને અને ખીજા લોકોને પણ ભ્રમમાં નાખતો રહેતો. આ કારણથી જ તેના ગામમાં રહેનારા ખીજા વિશિષ્ટ લોકોએ તેને ગામની હદ બહાર કરેલો-ગામમાંથી કાઢી મૂકેલો. તેથી તે ખીજાં ખીજાં ગામમાં અને નગરમાં રખડતો રખડતો તમારી નગરી કૌશાંભીમાં આવી પહોંચ્યો ચોગાનુચોગ એ અભ્યુત્તન આવકને તમારા સમાગમ થયો અને તમારી બેની વચ્ચે સારો ચોગ બેસી ગયો. એક વાર એ અભ્યુત્તને વિશેષ આદર સાથે તમને કહ્યું કે-હે સાધવાહ ! રૂપિયાની બરાબર પરીક્ષા કર્યા પછી એટલે તેને બરાબર ખજાણી તથા તેની બન્ને બાજુની મહોર બરાબર બેઈ-તપાસીને પછી તેને લેવા ઉચિત છે અને તે જ પ્રકારે તે રૂપિયાવડે જે કાંઈ ખરીદ કરવાનું હોય છે તે પણ બરાબર બેઈ તપાસીને લેવાનું હોય છે. એવી જ રીતે કોઈ પણ ધર્મકૃત્યને-ધર્મવિધિને-ધર્મ સંબંધી ક્રિયાકાંડને કરતાં પહેલાં તેના બરાબર સુવિનિશ્ચય કરવો બેઈએ એટલે તે ધર્મકૃત્યના બરાબરપણા વિશે, શુભ અવશુભ વિશે અને લાભહાનિ બાબત બરાબર તપાસ કરવી બેઈએ અને એ પ્રમાણે ખરી પરખ કર્યા પછી જે જે ધર્મકૃત્ય ખરું નીકળે તેને જ આચારમાં લાવવું બેઈએ. ત્યારે તું છો તો ધર્મશીર્ષી પરંતુ મૂંઢાં જેવા બજાય છે-તે વસ્તુત્વનો બરાબર વિચાર કર્યો જણાતા નથી અને બધે ઠેકાણે તું ગાદ-રીયા પ્રવાહની પેઠે વલેઈ નાચ છે એ સ્થિતિ બરાબર નથી એટલે તારે વસ્તુત્વનો વિશેષ વિચાર કરવો બેઈએ તથા તેના બરાબરપણા વિશે નિશ્ચય કરી આ ગાદરીયા પ્રવાહ પેઠે નહીં વર્તવું બેઈએ. આ સાંભળી તમે (સાધવાહકે) હમણાં રાજાએ કહ્યું-હે

પછી 'તહન્તિ' (કદા પ્રમાણે કરીશ) આ પ્રમાણે શ્રી દેવાનંદ શુરની વાણીને બરાબર અવધારી હું ભાવપૂર્વકે શ્રી સર્વજ્ઞજિનભગવાનની પૂજાપ્રવૃત્તિ વગેરે અનેક સવિશેષ ઉલ્લેખવાળો થયો. રાજ ને રાજ શ્રી જિનની શુદ્ધ ભાવે પૂજા કરતો હતો તેથી મારાં પુણ્યનો પ્રકર્ષ થયો અને તેમ થવાથી મારાં લાભાતરાય કયોનો પણ તે રીતે ક્ષયોપશમ થયો કે જેથી હું વખત જતાં ધીરે ધીરે ઘણાં વિપુલ ધનને મેળવી શક્યો, બધા લોકોમાં માનનીય થયો અને સર્વત્ર-બધે ઠેકાણે મારી પ્રખ્યાતિ પણ સારી રીતે ફેલાઈ. એમ કરતાં કરતાં કલક્રમે હું (પાલક) મરણ પામ્યો અને સૌધર્મ નામના સ્વર્ગમાં દેવરૂપે જન્મ્યો. ત્યાંથી મરણ પામી અહીં વૈતાલ્ભગિરિની આલ્મશાલુના પ્રદેશોમાં શોભારૂપ, દેવોને પણ હલેલ એવા ગગન-વહ્નિ નામના નગરના અવાંતિવિજય રાજાનો પુત્ર થયો. મારું નામ પ્રભંકેર રાખ્યું. તે હું આ, નાનપણથી જ સાધુની ઉપાસનામાં તત્પર બન્યો અને પૂર્વજન્મના અભ્યાસને લીધે શ્રી જિનપૂજનમાં જ મારું બધું લક્ષ્ય પરાવાયું એટલે સંસારના પ્રપંથોની દરકાર રાખ્યા વિના હું શ્રી જિનની પૂજામાં સમય વીતાવતો હતો.

એવામાં એક વાર કોઈ કેવળી ભગવાન, પાસે ધર્મકથા-ધર્મની દેશના સાંભળી અને મને બાલિસ્મરણ-પૂર્વભવોનું જ્ઞાન-થયું એટલે મને મારા પૂર્વ જન્મે પ્રત્યક્ષવત સાંભરી આભ્યા, તેથી મારા ધર્મ-સંસ્કાર વળી સવિશેષ દૃઢ થયા. વળી, તે કેવળી ભગવાને વિલંબ કર્યા વિના ભાવસ્તવ-આત્મશોધનરૂપ આંતર પૂજન-વિશે ઉપદેશ આપ્યો અને કહ્યું કે-ભાવસ્તવરૂપ હોડીનો આશ્રય લેવાથી જ આ અપાર એવા સંસારસમુદ્રના પારને કાઢી શકાય છે. મને તે ભાવસ્તવ, વિશેષ રુચિકર થયો તેથી મેં ચાલુ અટવીમાં જ એક શૃંગ નામના પર્વત ઉપર શ્રી આદિદેવનું મંદિર કરાવ્યું, ચાત્રામહોત્સવ રચાવ્યો, પછી સર્વ પ્રકારના આંતર અને બહારના સંબંધોને છોડી દઈ હું શ્રી જમણધર્મને-સંયમ ધર્મને-વરેલો છું, તો હે મહારાજ ! તે જે મારી દીક્ષાના કારણ વિશે પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો તેનો આ છુલાસો છે કે-ભાવસ્તવના સાધનરૂપ એવો દ્રવ્યસ્તવ મને ગમી જવાથી મારામાં તેનો આ છુલાસો છે કે-ભાવસ્તવના સાધનરૂપ એવો દ્રવ્યસ્તવ મને ગમી જવાથી મારામાં દ્રવ્યસ્તવ કરતાં કરતાં ભાવસ્તવની રુચી વધી અને મેં આ પ્રત્યક્ષ સ્વીકારી. પ્રત્યક્ષ દેવાનું બીજું કોઈ કારણ નથી અર્થાત્ મને સંસારમાં કશુંક દુઃખ આવી પડ્યું કે મારા ઇષ્ટ જનોનો વિયોગ થયો એવું કોઈ પ્રત્યક્ષનું નિમિત્ત થયું હોય એવી શંકા ન રાખતો. કેવળ આત્મશોધનના ઉદ્દેશથી જ આ પ્રત્યક્ષ સ્વીકારેલી છે અને તે આત્મશોધનની વૃત્તિ શ્રી જિનના ચરણોની પૂજા કરતાં કરતાં મારામાં પ્રગટ થઈ આવી છે એ જ મારી પ્રત્યક્ષનું કારણ વા રહસ્ય છે.

કેવલીએ કહેલી ઉપલી બધી હકીકત સાંભળીને રાજ તથા અમાત્ય બન્ને તુષ્ટ થયા અને પ્રણામ કરીને વળી એ કેવળીને પૂછવા લાગ્યા હે ભગવન ! કૃપા કરીને કહો કે અમે

પેલો ધર્મસાથવાહ જોલ્યો: શામ ! હું આ પ્રકારના વિચાર કે વિવેકને કરી શકતો નથી, હું તો આ સાધુસુનિરાભે જેમ અને સમભાવે છે તેમ કરું છું માટે તું એ સાધુ-સુનિરાભે પાસે વાહ અને પછી તું તથા એ સુનિરાભે બન્ને મળીને નિશ્ચય કરીને મને જેમ કહેશે તેમ હું કરીશ. પેલો અર્જુન વિશેષ ધીમી હતો અને અધિક અભિનિવેશી હતો તેથી તેણે સાધુસુનિરાભે સાથે વાહવિવાહ કરવાનું કરાવ્યું અને એમ કરી તે બન્ને જણા-પેલો સાથવાહ અને અર્જુન-સાધુસુનિરાભ પાસે ગયા. બંન્ને અર્જુને ઉપર પ્રમાણે પોતાની પ્રજ્ઞપણ જણાવી. પછી તેને સાધુસુનિરાભેએ કહ્યું—

હે મૂઢ ! ધર્મની પ્રજ્ઞપણ કરવા માટે-ધર્મનું સ્વરૂપ સમભવવા માટે-તને કોણે નિમ્નો છે ? શું તેં એ સાંભળ્યું નથી કે શ્રી જિન ભગવાને પ્રજ્ઞપેલા ધર્મના ઉપદેશને પ્રજ્ઞપયતિ-ગીતાથયુનિ-જ કહી શકે-સમભવી શકે. જે ધર્મમાં હેતુવાહ નખને-નહેરને-પંખને સ્થાને છે, નયવાહ આંખરૂપ છે, ચાર અનુયોગ-ધર્મકથાનુયોગ, ચરણ-કરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગ-ચાર પગ છે એવા આ ધર્મરૂપ સિંહને શિયાળ જેવો તું સમજી જ કેમ શકે ? અને આ ધર્મરૂપ સિંહનું સ્વરૂપ ભાળ્યા-દેખ્યા-સમભયા વિના શિયાળ જેવો તું ઢોકોની સામે કેમ કરીને કહી શકે ? તું ઉત્સર્ગ એટલે સામાન્ય નિયમોને અને અપવાહ એટલે વિશેષ નિયમોને-સામાન્યના બાધક નિયમોને-લેશ પણ સમજતો નથી તથા કયા ધર્મનો કોણ અધિકારી છે એ પણ ભણતો નથી અને આમ ને આમ હે મૂઢ ! તું ઉપદેશ કરવા નીકળી પડ્યો છે. તને એ ખબર જ નથી કે જેણે સર્વ પ્રકારના આરંભ-સમારંભમાં પડેલા છે અને છાયાતા વધથી જેઓ નિવૃત્ત થયા નથી તેવા ગૃહસ્થોને માટે તો દ્રવ્યપૂર્વ-દ્રવ્યસ્તવ જ યોગ્ય છે અર્થાત્ સંસારરૂપી દુવામાં પડેલા તેવા ગૃહસ્થો માટે એક દ્રવ્યસ્તવ જ આશંખનરૂપ છે. બીજા પ્રકારની એટલે શુદ્ધ અહિંસા-સર્વપ્રકારે અહિંસા, સર્વથા સત્ય, સર્વથા પ્રજ્ઞાચર્ય અને સર્વથા અપરિગ્રહ વગેરે શુદ્ધ ધર્મની પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે જેઓ અસમર્થ છે એવા ગૃહસ્થોને માટે તો શ્રી જિનમંદિરનિર્માણ, શ્રી જિનબિંબસ્થાપન, શ્રી જિનની યાત્રા તથા શ્રી જિનબિંબની પુષ્પ વગેરેવડે પૂજા વગેરે-જેવો જે દ્રવ્યસ્તવ છે તે જ યોગ્ય કહ્યો છે. હે મૂઢ ! જેમાં થોડો આરંભ છે એવાં પુષ્પો વગેરેનો પૂજામાં ઉપયોગ કરવાની તું ના પાડે છે તો તારે હિંસાએ તો એમ થયું કે બેનાં વધારે આરંભ છે તેવાં મંદિર-નિર્માણ, મૂર્તિનિર્માણ, શ્રી જિનની યાત્રા વગેરે કાર્યો પણ નહીં કરવાં જોઈએ અર્થાત્ તું પુષ્પની તો ના પાડે છે અને મંદિરનિર્માણ વગેરેની ના પાડતો નથી એ કેવું કહેવાય ? તું એમ સમજતો લાગે છે કે—મંદિરનિર્માણ ન કરવામાં આવે, મૂર્તિની સ્થાપના ન કરવામાં આવે તો સમૂળગે તીર્થનો ઉચ્છેદ જ થઈ જાય, ધર્મનો લોપ જ થઈ જાય અને એ રીતે

શ્રાવક ! તને વંદન કરું છું. તું જ કહી બતાવ કે વસ્તુતત્ત્વ શું છે એટલે ખરી હકીકત શી છે ? પછી અર્જુન- (હમણાનો અમાત્ર) બોલ્યો—સાંભળ.

ભાઈ ! આ જૈનધર્મ અહિંસાપ્રધાન છે એટલે જિન ભગવાને જે છક્રયનાં છવો વિશે કહ્યું છે, તેમાંનો એક પક્ષ છવ ન હોય—એ છવો કાયાના છવોનું બરાબર રક્ષણ થાય, એ પ્રવૃત્તિ જૈનધર્મની પ્રધાન પ્રવૃત્તિ છે માટે જૈનધર્મને પાળનારો, દેવપૂજન નિમિત્તે છવવાળાં પુણ્ય વગેરેનો ઉપયોગ કરે તે બરાબર ન કહેવાય અર્થાત્ જૈનધર્મ પાળનારે, દેવપૂજન માટે છવવાળાં પુણ્ય વગેરેનો ઉપયોગ તણ દેવો ભેધએ અને એને છવ વગરના વાસણે વગેરે પવિત્ર દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવો ભેધએ. બીજું, અક્ષત—ચોખ્ખા, વસ્ત્ર તથા નૈવેદ્યવડે પક્ષ પૂજા ન કરવી ભેધએ. ચોખ્ખા, વસ્ત્ર-કપડાં અને નૈવેદ્ય—એ બધું પૂજા કરતી વખતે શ્રી જિન ભગવાન સામે ધરવાનું હોય છે અને પછી એ બધી ચીજો બીજા કોઈને આપી દેવાની હોય છે. જે વસ્તુ શ્રી જિન ભગવાનની સામે ધરી તે બધી દેવદ્રવ્ય કહેવાય અને જે, એ દેવદ્રવ્યરૂપ ચીજોનો પોતાનો અંગત ઉપયોગમાં—ખાવાપીવામાં, પહેરવા—ઓઢવામાં તથા બીજા કોઈ એવા પ્રકારના ઉપયોગમાં—ખર્ચ કરે તેને અનંતકાળ સુધી સંસારમાં રખડવું પડે છે. એ આપણે એ નૈવેદ્ય વગેરે વસ્તુઓ શ્રી જિનને ચઢાવીએ તો જ બીજાએ તેમનો પોતાનો ઉપયોગમાં ખર્ચ કરે અને પરિણામે અનંત સંસારમાં રખડે. એટલે તે દેવદ્રવ્યનો વાપરનારો અધર્મી જે અનંત સંસારમાં રખડે છે તેનું કારણ આપણે શ્રી જિન સામે તે તે ચીજને ધરનારા થયા, માટે હે સાર્થવાહ ! શ્રી જિનની પૂજામાં અક્ષત, વસ્ત્ર કે નૈવેદ્ય વગેરેનો પક્ષ ઉપયોગ ન કરવો ભેધએ. વળી બીજું, જ્યારે આપણે ચૈત્યવંદન કરતા હોઈએ કે આપણું અંગ-હાથ મસ્તક વગેરે જ્યારે શ્રી જિનની પૂજામાં શેઠાચેટું હોય ત્યારે એટલે ચૈત્યવંદન કરતી વખતે અને પૂજા કરતી વખતે કોઈ સાધુ સુનિરાજ આપણને મળે તો પક્ષ તેમને નમસ્કાર કરવા ઉચિત નથી, કારણ કે પૂજામાં (ચૈત્યવંદનમાં) વપરાએલાં—શેઠાચલા આપણ અંગે તેટલા વખત સુધી દેવનિર્માલ્યરૂપ (ચૈત્યવંદનમાં) વપરાએલાં—શેઠાચલા આપણ અંગે તેટલા વખત સુધી દેવનિર્માલ્યરૂપ કહેવાય અને એથી એવા નિર્માલ્ય અંગેશ્વર સાધુ-સુનિરાજને નમસ્કાર કરવા જતાં, તેમનો વિનય ન થતાં અવિનય જ થયો કહેવાય. વળી, શ્રી જિનને નવરાવવા માટે જે દ્વંદ્વ, હઠી વગેરેનો ઉપયોગ થાય છે તે પક્ષ ઉચિત નથી, કારણ કે દ્વંદ્વ વગેરે તિર્થંચરેનિક પ્રાણીઓના શરીરમાંથી આવે છે તેથી બરાબર પવિત્ર નથી હોતાં એટલે દ્વંદ્વ વગેરેથી નવરાવતાં શ્રી જિનની પૂજા ન થતાં આશાતના જ થાય છે માટે તેને બહલે સુવાસિત નવરાવતાં શ્રી જિનનું નહવણ કરવું એ જ નિર્દોષ છે. આ પ્રસંગે આપ, મારી પવિત્ર ગંધોદકવડે શ્રી જિનનું નહવણ કરવું એ જ નિર્દોષ છે. આ પ્રસંગે આપ, મારી કહેલી આટલી જ વાતો ઉપર બરાબર ધ્યાન આપો અને એ બધીને બરાબર સમજો છો. પછી વળી જે બીજું કહેવાનું છે તે તમને બરાબર સમજાવીશ.

કરવામાં આવે છે છતાં તેઓ લેશમાત્ર રોષ કરતાં નથી. ઊદ્યુત્ પખાળ કરનારને વરદાન દેવા તૈયાર રહે છે, આથી પણ એમ જણાય છે કે દૂધ વગેરેવડે થતું ન્હવણ અનુચિત નથી. અનુચિત હોત તો દૂધ વગેરે દ્વારા નવસવતા દુષ્ટ દેવો જરૂર કોપ કરત. વળી, દૂધ વગેરેવડે ન્હવણ કરવાની પ્રથા કાંઈ આજકાલની નથી. એ ઘણા લાંબા સમયથી આલી આવે છે. અને તે પ્રમાણે કોઈ એક જ વ્યક્તિ વર્તે છે એમ પણ નથી કિન્તુ તે પ્રથા પ્રમાણે પરંપરાગત-પેદીદરપેદી ઉતરી આવેલી અનેક વ્યક્તિઓ પ્રવૃત્તિ કરતી દેખાય છે, તથા એ પ્રથાને ગીતાયે પુરષોનો ટેકો છે. તથા પ્રાચીન કવિઓએ એ પ્રથાને પોતાની કવિતામાં વર્ણવેલી છે અને તેઓ તે પ્રથા પ્રમાણે વર્ત્યાં પણ છે, માટે દૂધ વગેરેવડે ન્હવણ કરતાં કોઈ પણ દોષ જણતો નથી. વળી, બગડેલું નહીં એવું વિશેષ ઉત્તમ પ્રકારનું દૂધ, હલી વગેરે પ્રાપ્ત કરી તેવડે ન્હવણ કરતાં આશાતના દોષ લાગતો નથી. 'ઊદ્યુત્' પાપ હોય તે છૂટી જાય છે અને ભાવનો ઉલ્લાસ થાય છે. એ વાત ખરી છે કે જેમની પાસે દૂધ, હલી વગેરે ઉત્તમ પદાર્થોની ભેગવાઈ નથી તેઓ શ્રી જિન ભગવાનનું ન્હવણ ગંધાદકવડે કરે તો પણ વાંધો નથી. એ તો જેવો ભાવ હોય તેવું કાર્ય થઈ શકે છે, પરંતુ સુદ્ધની વાત એ છે કે—દૂધ વગેરે દ્વારા ન્હવણ કરવામાં દોષ બતાવવો એ ઠીક નથી. શ્રી જિનભિંબના પૂજન વગેરેમાં જે જે સાધનોવડે જેના ભાવનો ઉલ્લાસ થાય તેણે તે તે સાધનોનો ઉપયોગ કરવો ઘટે અને એવો ભાવોલ્લાસ જ બંધનનો નાશક છે. ભાવોલ્લાસ એટલે કથારોની મંદતા, સહચારપરાયણતા અને મૈત્રીવૃત્તિ વગેરે આત્મધર્મો તરફ પ્રવૃત્તિ અને હિન-હિન એ પ્રવૃત્તિમાં પ્રગતિ, ભાવોલ્લાસનો અર્થ કોઈ એમ ન સમજે કે બાહ્ય આડંબર કે વાહ વાહ આંગી વગેરેને બોધને આપણા મન કે ઇન્દ્રિયોનો સંતોષ. તાત્પર્ય એ કે—આત્માર્થોએ જેમ આંતરહાવનો ઉલ્લાસ થાય અને વધે તેમ નિર્દોષ અને પવિત્ર સાધનોનો ઉપયોગ કરવો રહ્યો, પરંતુ સાધનો માટે એક જ કોઈ પક્ષનો આશ્રય રાખવો જરૂરી નથી. વળી, આગળ (પૃ. ૧૦૧)માં જે એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે—'અક્ષત(ઘોષા) તથા વસ્ત્રો શ્રી જિન પાસે ધરીએ તો તે ઘીબ કાંઈના ઉપયોગમાં આવનારાં છે, અને જેનાં ઉપયોગમાં આવશે તે દેવદ્રવ્યનો ખાનારો થયો. જે દેવદ્રવ્યને ખાય તે ભારેકર્મી થઈ અનંત-સંસારી થાય. એટલે શ્રી જિન પાસે ઘોષા, ઘીબું નૈવેદ્ય કે વસ્ત્રો મૂકવાં એ યોગ્ય નથી.' ઘોષા વગેરે મૂકીએ તો જ તેનો ઉપયોગ ધીમે કોઈ કરે અને ન મૂકીએ તો તેનો ઉપયોગ ક્યાંથી થાય ? એ રીતે શ્રી જિન પાસે ઘોષા વગેરે ન ધરવાં એ જ ચોક્કસ છે, એમ નહિ પરંતુ વિચાર કરતાં જણાય છે કે—શ્રી જિન પાસે ઘોષા વગેરે ધરવામાં જે દોષ બતાવેલો છે તે કપોલકલ્પિત હોવાથી બરાબર નથી. જે પૂજક શ્રી જિન પાસે ઘોષા વગેરે ધરે છે તેનો આશય તો માત્ર પોતાના લોભ વગેરે દોષનો ત્યાગ કરવાનો છે અને સત્પુરુષનો વિનય કરી ઉદ્ધારવૃત્તિ કેળવવાનો છે; નહીં કે કોઈ એનો ઉપયોગ કરી ભારે-

[illegible]

પરિણામ અશુદ્ધ થયા એટલું જ નહીં પરંતુ એ રીતે આચરતા તમે બન્નેએ લોકોની બુદ્ધિમાં પણ ખમ પેશ કર્યો એટલે તમે બન્ને, જગદ્ગુરુ શ્રી જિનભગવાનની પૂજાના પવિત્ર કામમાં વિચ્છેદ લેલો કરનારા થવાથી સુકૃતના અંતરાયના ભાગી થયા. એ દોષથી અસાધેલા તમે બન્ને મરણ પામી બનેક અશુભ સ્થાનોમાં વારંવાર જન્મ પામ્યા અને એ રીતે લાંબા સમય સુધી દુઃખોને અનુભવતા રહ્યા. પછી તથાપ્રકારના પૂર્વે કરેલા સુકૃતના ચોગે તમે બન્ને જણા હમણાં સભા અને અમાલ્યરૂપે અહીં અવતર્યા છો. તમને જે, આ ભટવીમાં આવી પડવાનું સંકટ પડ્યું છે તે, તમે આગલા ભવોમાં જે જે હુમ્મત કરેલાં તેમાંનાં જે હલુ પરિપાક પામ્યાં નથી અને ભોગવવામાં બાકી છે તેના ક્ષણરૂપે છે, માટે હે મહાનુભાવ ! પૂર્વનાં દુઃસ્થિતિને યાદ કરીને હવે વર્તમાનમાં પણ ગમે તે પ્રયત્ને સુચરિતો તરફ લક્ષ્ય કરી પ્રવૃત્તિ કરો જેથી હવે પછી પણ આવી ભતની દુઃખમય વિટંબનાઓ ન ભોગવવી પડે. (આ પ્રમાણે પેલા પ્રભંકર દેવળીએ પેલા રાજા અને અમાલને તેમના પૂર્વભવની વાત કહી સંભળાવી.)

આ બધી હકીકત સાંભળીને એ રાજા અને અમાલ્યને તેમનો પૂર્વભવ સાંભરી આવ્યો, અને અંસારના પ્રપંચથી ભયલીત થયેલા તે બન્ને ત્યાં દેવળીના ચરણોમાં નમી પડ્યા અને દેવળીને વિનંતિ કરવા લાગ્યા કે-હે ભગવન્ ! તમે કહેલી હકીકત અક્ષરે અક્ષર સાચી છે, માટે હવે તમે, અમને, જે દોષ અમે આગલા જન્મમાં કરી આવ્યા છીએ તેનું પ્રાયશ્ચિત આપવા કૃપા કરો. દેવળી બોલ્યા: શ્રી જિન ભગવાનની પૂજામાં વિશેષ શુદ્ધભાવે પ્રયત્ન કરવો એ જ તેનું પ્રાયશ્ચિત છે. હલુ સુધી તમારા બન્નેમાં મતો લેવાની ચોખ્ખતા આવી નથી, માટે તમે શ્રી જિન ભગવાનની પૂજામાં જ પ્રયત્ન કરો. દેવલીએ કહેલી વાતને તે બન્ને જણાએ-રાજા અને અમાલ્યે સ્વીકારી લીધી અને તે પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યા.

પછી તેઓ બન્ને પ્રભંકર દેવલીને પ્રણામ કરીને પૂર્વોક્તિ એકશુદ્ધ પર્વત તરફ જવા ઉપડ્યા. ત્યાં જઈને તે પર્વત ઉપર આવેલા શ્રી આદિનાયના મંદિરમાં, એ પર્વતમાં એની ચેતિ ભોગેલાં એવાં કમળ, કેતકી, કેસર, સરસબેલીનાં ફૂલોવડે અને માલતીની માળાઓવડે નાભિનરેન્દ્રનંદન શ્રી જયભદ્રેવની ત્રણે સંધ્યા પૂજા કરવા લાગ્યા. એ રીતે લાંબો વખત પૂજાસુધી કર્યા પછી તેમનું પૂર્વ કરેલું હુમ્મત નાશ પામ્યું.

ગરબર આ વખતે પેલા ઘોડાએ અપહરેલા રાજા અને અમાલ્યને શોધતું શોધતું અને તે માટે તેમની પાછળ ભ્રમતું ભ્રમતું તેમનું હય, ગચ, રથ અને પાયકળવાળું મોટું લશ્કર તેમની પાસે આવી પહોંચ્યું. સભા અને અમાલ્યને જોઈને જૂળ જૂળ રાજા થયેલા

કર્મી થઈ સંસારમાં જનતકાળ સુધી રખડ્યા કરે. એ રીતે જે ભાવ મનમાં નથી છતાં પરિણામે પૂજકને દેવ લાગતો હોય તો સાધુનિરાજને ખાનપાન વગેરેનું દાન કરવામાં પણ દોષ જ લાગવો જોઈએ. કારણ કે ધણીવાર એ દાનમાં અપાયેલાં ખાનપાનને દીધે જ સાધુઓને અણસૂ થઈ જાય છે, બીજા પણ ભારે રાગો થઈ જાય છે. કેટલીક વાર તો સુનિ મરણ પણ થાય છે અને એ રીતે સુનિને માંદા પરવાતું કે મરણ પામવાતું કારણ પેલો દાતા અને છે એટલે તે દોષ, દાતા ઉપર આવવો જોઈએ અને એ રીતે ભેતાં સુનિને ખાનપાન દેનાર દાતા પણ ભારેકર્મી થઈ ઋષિધાતક હોવાને દીધે દુર્ગતિમાં જ જવો જોઈએ, પણ જેમ એમ થતું નથી તેમ જ શ્રી જિન પાસે યોગા વગેરે ધરનાર પણ દોષવાન બનતો નથી. વળી, એ રીતે જ નો દોષ ગણાતો હોય તો શ્રી જિનભવન, શ્રી જિનભિંબનું સ્થાપન વગેરે પણ ન કરવું જ ઉચિત છે, કારણ કે જગતમાં એવા પણ લોકો હોય છે કે જેઓ શ્રીજિનભવનને તોડી નાખે અને શ્રી જિનભિંબને ભાંગી નાંખે, જ્યારે કોઈ ભક્તિવાન પુરુષે જિનભવન કરાવ્યાં અને જિનભિંબ સ્થાપાવ્યાં ત્યારે જ પેલા તોડનારને તોડવાનો પ્રસંગ આવ્યો ને ! એટલે જિનભવન તોડવાવાતું કે જિનભિંબ ભંગાવવાતું કારણ પેલો જિનભવન કરાવનારો અને જિનભિંબ સ્થાપનારો જ થાય છે એમ ગણાય. એ રીતે કોઈએ જિનભવન ન કરાવ્યાં અને જિનભિંબ પણ ન સ્થાપાવ્યાં એ જ પ્રાપ્ત થયું, પરંતુ ખરી વાત એમ નથી, જેનો જેવો માનસિક પરિણામ હોય છે તે પ્રમાણે તેને કર્મખંધ થાય છે એ જ ખરો સિદ્ધાંત છે, માટે શ્રીજિનભવન કે શ્રીજિનભિંબને કરાવનારો કોઈરીતે દોષપાત્ર બનતો નથી અને એ જ રીતે નૈવેદ્ય ધરનારો પણ દોષવાતું કારણ થતો નથી, માટે ખરી વાત તો એ છે કે—હે ભદ્ર લોકો ! મનમાં કોઈ પ્રકારનો ક્રોધ-ક્રોધ-રાગી મનમાન્યાં કલ્પિત ગપ્પાં ન ચલાવવાં એ જ ઉત્તમ માર્ગ છે. જે હકીકતો મોટા મોટા બહુશ્રુત પુરુષોને સંમત હોય તે હકીકતોને પણ ક્રોધક્રોધક્રોધ વિતે ન કહેવી એ જ ઉચિત છે. જે આત્માર્થી લોકો નિર્વાણ માટે પ્રવૃત્ત થયા છે તેઓને માટે આ એક જ માર્ગ ઉત્તમ છે કે—જે માર્ગ, પૂર્વ મુનીશ્વરોએ બતાવેલો હોય, એ સિવાય તેઓ માટે પોતાની સ્વચ્છંદ બુદ્ધિથી કદોલો એવો કોઈ બીજો માર્ગ નથી. તેમ તે સત્ય નથી.

પેલા અર્જુનને આ પ્રકારે પેલા સુનિરાજેએ ઘણું ઘણું સમજાવ્યો છતાં એ, અર્જુનના બાહની પેઠે જરૂર પ્રકૃતિવાળો હોવાથી તે સુનિરાજના સુવચનોને સમજી શક્યો નહીં. તે વચનોની તેણે અવગણના કરી અને પોતાની ભૂલને પણ સ્વીકારી નહીં. હે સાર્થવાહ ! તમે પણ આ અર્જુનનો માર્ગ સ્વીકારો. અર્જુનને બતાવેલો માર્ગ વધારે સહેલો હોઈ તમને પણ એ ગમી ગયો. ખરી વાત છે કે—સ્વચ્છંદે આલનારી બુદ્ધિ, કોઈ દિવસ શુભ તરફે પ્રવૃત્તિ કરતી જ નથી અર્થાત્ તમે અને આ અર્જુન બન્ને સ્વચ્છંદે ચડી ગયા. એ પ્રકારે તમારા બન્નેના મનમાં શ્રીજિનપૂજની વિધિ વિશે અમુક પ્રકારનો ક્રોધ ઠસી ગયો અને તેથી તમારા

દેવદ્રવ્યની સંભાળ રાખવા વિશે બે ભાઈની કથા.

(કથા ૧૪ મી)

(દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ, સામાન્ય સ્વરૂપ, સાધારણ દ્રવ્ય, કર્ણેણ વિલાપ, દેવદ્રવ્ય ભક્ષણે વિપાક અને દેવદ્રવ્ય રક્ષણોપદેશ ઉપર વિવેચન.)

જે કપરે કાળ હોય અથવા ખીભ' એવાં અશાંતિનાં કારણો હોય ત્યારે જો દ્રવ્ય ન હોય તો ચૈત્યો અને બિંબો વગેરેની સંભાળ થઈ શકે નહીં, માટે આ કથામાં દેવદ્રવ્યને શી રીતે વધારવું' વા તેને કઈ રીતે સંભાળવું' તે બાબત કહેવાની છે.

શુદ્ધસ્થ ભ્યારે જિનભવન વગેરેનું' નિર્માણ કરે એટલે તેને ચણાવે ત્યારે જ એ જિનભવન વગેરેના નિભાવ માટે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે દ્રવ્યનું' જ્ઞાન કરે અને એ જ્ઞાનમાં દેવાયેલા ચૈત્યદ્રવ્યની વિશેષ આદર અને પ્રયત્ન સાથે સંભાળ કરે તથા તેને વધારવાના ઉપાયો પણ કરે. રાબને કહીને ગામમાં, નગરમાં કે ખેતરમાં લાગા નખાવીને વા રાબને સમભવીને જગાત વગેરેમાંથી ભાગ મળે એવી વ્યવસ્થા કરાવીને અર્થાત્ ભ્યાંથી મળી શકે ત્યાંથી રાબ પાસે દેવ સંખ'થી ભાગની ચોજના કરાવીને જિનદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી ભેધએ.

ખરાબર પાકે પાયે વધારેલા એ ચૈત્યદ્રવ્યની રક્ષા માટે-સંભાળ માટે-તેના રક્ષણમાં ખંતવાળા, પાપથી ભીરુ-પાપનો ઠર રાખતા અને અલુબ્ધ એવા કોઈ એક સાચા માણસને નીમવો ભેધએ.

દેશ-કાળ અને પરિસ્થિતિ વગેરેની ખરાબ સ્થિતિ હોય તો પણ ચૈત્ય વગેરેના રક્ષણ માટે ખીભું' કદ્યું' સાધન ન હોવાને લીધે એ ચૈત્યદ્રવ્યની ખરાબર સંભાળ કરવી ભેધએ અને કુશળ માણસે તેનો જેમ કાવે તેમ ખર્ચ નહીં' કરી નાખવો ભેધએ.

જે, એ દ્રવ્યને સાચવી રાખે છે તે, પ્રત્યક્ષપણે ધર્મને જ સાચવે છે અર્થાત્ દેવ-દ્રવ્યની સંભાળ કરનારો, ધર્મનો જ રક્ષક છે. એ દેવદ્રવ્યની રક્ષા કરતાં ખીભું' કોઈ ઉત્તમ શુણ્ણસ્થાન નથી એમ વણુ'વેણું' છે.

(આચાર્ય હરિભદ્રા પોતાના સંગોધ પ્રકરણમાં કહી ગયા છે કે) "જિનદ્રવ્ય-દેવ-દ્રવ્ય, જ્ઞાન અને દર્શન બેવા ઉત્તમ શુણ્ણાનું' પ્રભાવક છે અને જિનપ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનારું' છે અર્થાત્ દેવદ્રવ્યદ્વારા જ્ઞાનનો પ્રભાવ વધારી શકાય છે અને દર્શનનો પણ મહિમા થઈ શકે છે, એ જિનદ્રવ્ય શ્રી જિનના પ્રવચનની વૃદ્ધિ-પ્રસાર-મહિમા-કરનારું' છે માટે જે કોઈ એ જિનદ્રવ્યની સંભાળ કરનારો નીકળ્યો તેણે સંસારબ્રમણ પરિમિત થઈ જશે અર્થાત્ તેણે ભવબ્રમણ એણું' થઈ જવાથી તે, વહેલો નિર્વાણને ચેળવી શકશે."

એવા સેનાધિપતિએ અને સેનાના ધીબા લોકોએ રાબતે જોયો અને તેની પાસે પોતાના સુકુટમંડલને પૃથ્વી ઉપર નમાવી દઈ રાબતે વિનંતિ કરી કે-હે દેવ ! તમારા વિશેષને કારણે તમારો આજો દેશ ભારે સંતાપ પામ્યો છે અને ચિંતાથી બળીબળી રહ્યો છે તો તમે તેને દર્શન આપી ગામડાંના લોકોને અને નગરનાં લોકોને હવે શાંતિ આપો અને તેમની ચિંતાને દૂર કરો અને આ હાથથી ઉપર બેસી દેશમાં પાછા પધારો, પછી રાબતે પણ પોતાથી ઘણી વખત સુધી વિષ્ટાં પડેલાં એવાં પોતાનો દેશ, પોતાનાં સુખી સ્વબન વગેરે સાંભરવાથી તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું અને તેમને મળવાની ઉત્કંઠ થઈ આવી. પછી તે શ્રી આદિ-નાથ ભગવાનને ઉત્તમ ચીનાઈ કપડાં વગેરે સારાં સારાં પૂજાનાં ઉપકરણો વડે શુદ્ધ ભાવપૂર્વક પૂજીને અને લાંબા સમય સુધી તેમની સ્તુતિ કરીને તેમને આ પ્રમાણે વિનંતિ કરવા લાગ્યા:-

હે દેવાધિદેવ ! તારાં ચરણકમળની મારા મનને હવે ઉપભવનારી ઉપાસનાનું કાંઈ પણ કૃપા મળવાનું હોય તો તે માટે હું જોટલું જ માથું છું કે-સંસારમાં હોઈ ત્યાં સુધી હૃદયમાં મારી પ્રવૃત્તિ તારી પૂજામાં જ થયા કરે અને એવી મારી પ્રવૃત્તિથી મારાં પૂર્વ કરેલાં દુષ્કૃત્યોનો ક્ષંસ થાઓ, જેમ જમે તેવો અંજાવાત હોય તો પણ પર્વતને તો તેની કરી અસર નથી હોતી તેમ જ લોકો શ્રી જિનપૂજામાં પ્રતિદિન આદરવાળા હોય છે તેઓને દુર્ગતિ, રોગો, ગરીબાઈ, વિપદાઓ અને ભાઈ ભાડુંના મરણ વગેરે વ્યથાઓ કરી અસર કરી શકતી નથી, જે લોકો મૂઢ છે તેઓ ભલે ધારેલા મનોરથોને સફળ કરનારાં એવાં કલ્પવૃક્ષ, રત્નચિંતામણિ અને કામદુધા ધેનુ વગેરેની સ્તુતિ કરે; પરંતુ હું તો ધારેલ કરતાં વધારે પૂજા આપનારાં અને સંસારસંસુદ્રથી પાર ઉતારનારાં એવાં એક શ્રી જિનપૂજનની જ સ્તુતિ કરું છું અને વાંછા કરું છું. આ રીતે જ રાબતે શ્રી અરિહંત ભગવાનની પૂજાની પ્રશંસામાં અને તેની વાંછામાં ચિત્ત દઈ અને આદિદેવની ઉપાસના કરી પોતાના નગર ભણી પ્રયાણ કર્યું અને પેલા પ્રભંકર કેવલી પોતાનાં બધાં કર્મોના યોગનો નાશ કરી નિર્વાણલક્ષ્મીને પામ્યા.

એ રીતે શ્રી કથારત્નકોશમાં પૂજના અધિકારમાં પ્રભંકરવડે કથાનક સમાપ્ત (૧૩)

દાનમાં અપાયેલાં એ ગામ, સુવસ્તુ, પશુ કે બીજું ધન વગેરેને જ્યારે કોઈ હરી જાય-લૂંટી જાય અર્થાત્ એ જિનદ્રવ્યને કોઈ ચોર વા બીજો અપ્રમાણિક ઉચાપત કરી જાય ત્યારે સંઘે પોતાની બધી શક્તિને ખર્ચી નાખીને એને બચાવવા પ્રયત્ન કરવો જ ભેદજો. એ કામ, ચારિત્રને હીધેલા કે ચારિત્ર વગરના બધા લોકોને કરવા જેવું છે જ અર્થાત્ હીક્ષિત કે અહીક્ષિત એવા બધા માનવોએ લૂંટાતું કે ઉચાપત થતું જિનદ્રવ્ય ગમે તે જોગે બચાવી લેવું ભેદજો એવું શાસ્ત્રવચન છે, માટે મુનિઓ ઉપર પણ હુંટાતા કે ઉચાપત થતા જિનદ્રવ્યને બચાવવાની ફરજ આવી પડે છે. આનો અર્થ એ નથી કે-મુનિઓ પોતે જાતે એ જિનદ્રવ્ય એકઠું કરવા આરંભ સમારંભ વગેરેની પ્રવૃત્તિમાં પરંતુ, પરંતુ જ્યારે આદેશ આવે તેમ હોય અને જિનદ્રવ્ય ચોરાના હાથમાં કે બીજા અપ્રમાણિક હાથમાં 'એ હવે નહીં જ બચી શકે' એ રીતે આવી પરંતુ હોય તેવે વખતે સંઘે પોતાનું બધું બળ વાપરીને એ જિનદ્રવ્ય બચાવવું જ ભેદજો. સંઘમાં તો મુનિઓ પણ આવી ગયા. એ રીતે મુનિઓ ઉપર જિનદ્રવ્ય ઉપરની આદેશને વખતે તેને બચાવવાની ફરજ આવી પડે છે એટલે 'એ પ્રવૃત્તિ કરતા મુનિને ઢોલ લાગ્યો' તેમ ન કહેવાય અર્થાત્ જિનદ્રવ્ય ઉપર આદેશ આવતાં જ્યારે કોઈ કશી વ્યવસ્થા કરતું ન જ હોય અને એ લૂંટાઈ જવાનું યા નાશ પામવાનું જ હોય તેવે વખતે ન છૂટકે એને સંભાળી રાખવાની, સંયમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાની મુનિને છૂટ પણ છે એવી વિભાવા મ્યાનમાં રાખીને મુનિ પ્રવૃત્તિ કરે. એ જ પ્રમાણે બીજું એક સાધારણ દ્રવ્ય પણ સ્થાપિત કરે. વિશેષ એ છે કે-સાધારણ દ્રવ્ય ચૈત્ય, ણિભાર્યન, સંઘ અને પુસ્તકો^૧ વગેરેનાં કામમાં ખર્ચી શકાય છે. (ચૈત્ય સંબંધી દ્રવ્ય) શ્રી જિન સંબંધી-શ્રીજિનના જ કાર્ય માટે વપરાય છે ત્યારે સાધારણ દ્રવ્ય તો બધાં સ્થાનોમાં વાપરી શકાય છે, તેથી કરીને આ સાધારણ દ્રવ્યને પણ સ્થાપિત કરવું, વધારવું અને કાળજીપૂર્વક સાચવવું. વળી, જ્યાંસુધી નિત્ય બીજું ધન મળતું હોય ત્યાં સુધી આ સાધારણ નિધિનો પણ ખર્ચ ન કરવો. દેશભંગ થતો હોય અને દેશ ઉપર એવા પ્રકારની બીજી બીજી આપત્તિ આવી પડેલી હોય ત્યારે તે આપત્તિઓને દૂર કરવા-શમાવવા-મટારવા, બીજા મતવાળાઓ સાથે કોઈ પ્રકારનો કલહ ઊભો થયો હોય તો તેને શાંત કરવા અને દર્શન પદને લગતા સમ્યક્ દર્શન સંબંધી ખાસ કાર્યમાં એ સાધારણ દ્રવ્યનો ખર્ચ થઈ શકે છે. અર્થાત્ દેશ વગેરે સારુદાયિક આદેશને વખતે સાધારણ દ્રવ્યનો ખર્ચ થઈ શકે છે. તે જ પ્રકારે બીજા મતવાળા સાથેનો કલેશ દૂર કરવા અને સમ્યક્દર્શનને લગતી પ્રવૃત્તિઓમાં-સમ્યક્દર્શનના પ્રચારકાર્યમાં અથવા સમ્યક્દર્શનને લગતી એવી જ બીજી પ્રવૃત્તિઓમાં પણ સાધારણ

^૧ મુદ્રિત પુસ્તકમાં-ગોમ્મચાર્દિણિ પાઠ છે તેના અર્થ સમજતો નથી પરંતુ તેને બદલે પોત્તવાચાર્દિણિ પાઠ કદી આ અર્થ શોધ્યો છે.

(વળી એમણે (હરિભદ્ર) જ કહ્યું છે કે-) જિનદ્રવ્ય, દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાન અને દર્શન જેવા ઉત્તમ શુભિની પ્રભાવના કરનાર છે અને શ્રી જિનના પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરનાર છે અર્થાત્ જિનદ્રવ્યદ્વારા જ્ઞાનનો પ્રચાર અને દર્શનનો ફેલાવો કરી શકાય છે તથા એ દ્વારા શ્રી જિનના પ્રવચનની મહત્તા વધે એવી પ્રવૃત્તિ પણ કરી શકાય છે, તો એવી ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રવૃત્તિમાં ખપ લાગતા શ્રી જિનદ્રવ્યને વધારનારે માનવપ્રાણી તીર્થ- કરનો અવતાર મેળવી શકે છે અર્થાત્ સદ્ગુણોદ્ભાવે શ્રી જિનદ્રવ્ય વધ્યા કરે એવી યોજના કરનારે માનવ, તીર્થ કરપદનો લાભ મેળવી શકે છે.

‘ ચોડાહ ચોદયાળ ’ એવાં પ્રકારનાં શાસ્ત્રનાં વચનોદ્વારા શાસ્ત્રકારે જિનદ્રવ્યની રક્ષાનો ભાર થતિઓ ઉપર પણ નાખ્યો છે તો પછી ગૃહસ્થો ઉપર તો ભાર જ હોય તેમાં શું કહેવું ? અર્થાત્ સર્વસંગના પરિભ્રામી જતિઓને પણ જિનદ્રવ્યને સંભાળવાની લલામણુ ભોખમહારી સાથે સૂચવવામાં આવી છે ત્યારે ગૃહસ્થોએ તો એ ભોખમહારી પોતાને માથે દબાવેલ ભ્રૂંસાવવાની છે એટલે એ વિશે શું કહેવાનું હોય ?

(આ વિશેનું શાસ્ત્રવચન પૂર્વપક્ષ અને ઉત્તરપક્ષ સાથે તર્કપૂર્વક કથાકોશકાર રજૂ કરે છે-) જે સુનિઓ સર્વપ્રકારના આરંભ સમારંભને તણને કેવળ આત્મપરાયણતા મેળવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, અને ‘ આરંભ કરવો નહીં, કરાવવો નહીં ’ તેમજ કોઈ પ્રકારે આરંભ કરનાર તરફ સંમતિ પણ દર્શાવવી નહીં. ’ એ રીતે મન-વચન-કથાદ્વારા-ત્રિક-રણુદ્વારા-આરંભને તબનાર સુનિઓ, ચૈત્યનાં એટલે ચૈત્યોને હાનમાં મળેલા ગામો, મુવણું, પશુઓ અને રૂપું વગેરેની સંભાળમાં પોતાનું મન પરેવે તો પછી એમને આરંભ-સમારંભ તો જરૂર કરવો પડે જ અને એ રીતે આરંભ-સમારંભ કરનારા એ સુનિઓ પોતે કરેલી, ત્રિકરણુદ્વારા આરંભ ત્યાગની-પ્રતિજ્ઞાને ન જ પાળી શકે અર્થાત્ જિનદ્રવ્યની સંભાળમાં પૂર્વોક્ત આરંભ વગેરે સમાયેલાં જ છે એથી એની સંભાળ કરનાર સુનિને પૂર્વોક્ત ત્રિકરણુશુદ્ધિ શી રીતે સંભવે ?

(‘ પૂર્વોક્ત શંકાનું સમાધાન કરતાં અંશકાર મહે છે-)

તમારો તર્ક ખરો છે અર્થાત્ જિનદ્રવ્યની સંભાળમાં પરતો સુનિ આરંભી થઈ જાય છે અને એ રીતે તે, પોતાની પ્રતિજ્ઞાને ખોઈ જોડે છે પરંતુ, આ ખાળત એક વિભાષા-વિકલ્પ-ખતાવેલી છે અને તે આ પ્રમાણે છે-જે સુનિ પોતે ભતે જ ઉક્ત પ્રકારના જિનદ્રવ્યની સાર-સંભાળમાં પડી જાય તે તો પોતાની સુનિપણીની પ્રતિજ્ઞા ખોઈ જ જોડે છે અર્થાત્ તેને પૂર્વોક્ત ત્રિકરણુશુદ્ધિ સંભવી શકતી નથી અથવા તેની કશિદિ થઈ શકતી નથી અર્થાત્ એ નિર્વાણને મેળવી શકતો નથી પરંતુ વાત એમ છે કે-ચૈત્યો માટે

* પ્રતિમા “ સિદ્ધિ ” એવા પાઠ છે, માટે અહીં ‘ સિદ્ધ ’ એવા અર્થ પડાવ્યો છે.

તેના કારણસરથી હતા જેમની ઉપર રાજાએ રાજ્યવ્યવસ્થાનો ભાર મૂક્યો હતો અને પોતે એ રીતે સુખે સુખે વખત વીતાવતો હતો.

હવે વખત જતાં તે રાજાને ઘરે રાણીને સાથે સ્વપ્ન જાગ્યા પછી એક પુત્રનો જન્મ થયો, વધામણાં થયાં. એ પુત્રનું નામ 'યુગ્ધર' પાડ્યું. એ રાજકુમાર માટે રાજાનાં મનમાં અનેક પ્રકારના મનોરસો વધતા ચાલ્યા. તેમ એ રાજકુમાર પણ શરીરે વધવા લાગ્યો અને કળાકૃત્યતામાં પણ એ, બારે આગળ જાગ્યો. યુગ્ધરને કેટલીક ઉત્તમ રાજકન્યાઓ પરણાવી અને તેમને માટે શુક્રિત-તેમના ખર્ચાનું સાધન પણ બાંધી આપી. આ રીતે ત્યાં તે રાજકુમાર પરમસુખ સાથે રાજ્યથીને ભોગવતો રહે છે.

હવે એક વાર તે રાજકુમાર, ભોગાનુભોગ મધરાતે ભગી ગયો. પથારી છોડી ઊભો થતાં તેણે પૂર્વ દિશા તરફ જોયું તો એને એવું જણાયું કે-જાણે કે આકાશમાં જાણે ચંદ્રતા ઊડતા અને નીચે ઊતરતા તથા અતિશય તેજને લીધે ઝળહળતા દેવેનાં શરીરનાં ક્રાંતિ-તેજકિરણો ચારે બાજુ ફેલાઈ હોદરાતાં ન હોય. એ અમત્કારિક દેખાવ ભેળેને તે વિચારવા લાગ્યો. આ મધરાતનો સમય છે, જે દેખાવ હું ભેઈ રહ્યો છું એ જાણત કરી ગમ પડતી નથી. રાતનો સમય હોવાથી સૂવેનાં સારથિ જરૂરુ સંભવતો નથી. જરૂરોપ્તયને એ દેખાવ નથી. તેમ જ વરસાદનું એકે નિશાન નથી જણાતું તેથી એ દેખાવ વીજળીના અમકારનો પણ નથી. જે દેખાવ હું ભેઈ છું તે અખંડિત પ્રકાશમય છે. તેથી ઉલ્કાના સ્ફુલ્લિંગનો પણ એ દેખાવ નથી. ત્યારે શું એ બિશીપિકા હોય-કેવળ ભયજનક દેખાવ હોય અથવા હું ત્યાં જઈને ભેઈ જ ન શકું ?

આમ વિચારીને તે બહાર જવાનાં કપડાં પહેરીને તૈયાર થયો. પોતાના પરિવારથી ભુલો પડી હાથમાં ઊંઘાડી તલવાર લઈ કોઈ ન જાણે એ રીતે પીરે ધીરે તે રાજમહેલ-માંથી બહાર નીકળી પડ્યો અને જે તરફથી એ ઝળહળતો પ્રકાશ દેખાતો હતો તે તરફ ચાલવા લાગ્યો. એ રસ્તે આગળ ચાલતાં રાજકુમારને જણાયું કે ત્યાં ચારે દિશાઓમાં સરસ પરિભ્રમણી મંજરીનો પરિમલ મધમધી રહ્યો હતો અને શુંજતાં ભમરા અને ભમરીઓ એ પરિમલને પીતાં હતાં તથા બકુલ અને માલવીના પરિમલ કરતાં એ પરિમલ ઘણું જ ઉત્તમ સુગંધિત હતો. વળી આગળ ચાલતાં એ રાજકુમારના કાન ઉપર, મનોહર વેણું, બંસી અને વીણામાંથી નીકળતો તથા કેકિલ કંઠમાંથી નીકળતો સંગીત એવો સુ-મધુર એવો ગીતનો નાદ આવ્યો. આ ગીતના નાદને વનનાં હરણો નિશ્ચય અર્ધને સાંભળતાં હતાં. આ પછી રાજકુમારના બેવામાં આવ્યું કે-ત્યાં દેવેનાં ટોળેટોળાં-ભોગા અર્ધને કપડાં ઉછાળી રહ્યાં છે અને ફૂલો વેરી રહ્યાં છે અને કોઈનો પૂજા-સત્કાર કરી રહ્યાં છે. આ બધા દેખાવ ભેળેને રાજકુમારે નક્કી કહ્યું કે-આ તો અહીં દેવો આવેલા છે એમ જણાય

દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. વધારે કહેવાથી શું ? જે મૂઠ મતિવાળો, ચૈત્યદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય એ બન્નેનો દ્રોહ કરે છે એટલે તે બન્નેની બરાબર સંભાળ કરતો નથી અને એ તરફ ઉપેક્ષા કરે છે તે-એલું આશુખ્ય^૧ પહેલાં બંધાઈ ચૂક્યું છે એવો તે શ્રી બિનના મતને પણ સમજતો નથી. હવે ચૈત્યદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય એ બન્નેની સારી રીતે સંભાળ ન રાખતાં જે દોષો લેવા થાય છે અને એ બન્ને દ્રવ્યોની સારી રીતે સંભાળ રાખતાં જે ફાયદાઓ મળે છે તે બાબત બે ભાઈનાં ઉદાહરણ આ નીચે આપવાનાં છે. તે બે ભાઈઓની કથા આ પ્રમાણે છે-

બંગાળદેશના તિલક સમાન વિશ્વપુરી નામની નગરી છે. એ નગરી, સમગ્ર ભુવનમાં લલામભૂત છે, એના ઉપર પરચકનો લાય નથી તેમજ બીજા કોઈ ઉપદ્રવો પણ એટલે મારિ વગેરેના ઉપદ્રવો પણ એ નગરીમાં થતાં નથી, જેમ કુષ્મણ્ડ^૨ શરીર લક્ષ્મીથી યુક્ત છે તેમ એ નગરી પણ લક્ષ્મીથી-ધન વગેરેથી અથવા યુદ્ધરતાની શોભાથી યુક્ત છે, બ્રહ્માની મૂર્તિ^૩ ચતુર્મુખ-ચાર મુખવાળી-બધી બાલુ મુખવાળી હોય છે તેમ એ નગરી પણ બધી બાલુ મુખવાળી-ચારે બાલુ દરવાજાવાળી-છે, એ નગરી, વિશ્વાલ^૪ છે છતાં કોઈ ન ટપી શકે એવા ભારે હાથા કિલ્લાવાળી છે. વળી, એ નગરી વિક્રમાલ^૫ છે છતાં ફરતી ગોળ ખાઈથી યુગોભિત છે, એવી એ નગરીમાં ક્ષેમકર નામે નરપતિ રાજ્ય કરે છે. એ ક્ષેમકર રાજાએ પોતાના અખંડ બાહુબળ ઉપર સમસ્ત ભૂમંડળને સાચવવાનું શૌર્ય દાખવ્યું છે એવો એ બળવાન છે. વળી યુદ્ધભૂમિના વેદિમંદિરમાં એ રાજાએ ન ચૂકી બળ-ખાલી ન બળ એવાં બાણોને ફેંકી તેમનો માંડવો બાંધી, એ માંડવા ઉપર ચારે દિશાઓથી ધસમસતા મહોન્મત્ત ગજરાજોના વિશાળ કુંભસ્થળોના કળશો હારખંધ આરોખ્યા અને પછી યુગટેના બખતરો ઉપર પડતા તરવારના ધામાંથી જે બળતા તણખાઓ ઊડતા તે તણખાઓની અગ્નિ સમક્ષ, ભટ્ટોની ઠંઠ (ભટ્ટ એટલે એટા ચોદાઓ અથવા ભાટ લોકો) વિવાહમંત્રોને (હોકારા વગેરે શૂરતાના ધ્વનિઓને) લણતી હતી ત્યારે વહૂની પેઠે એ રાજા વિજયલક્ષ્મીને પરણી લાવ્યો હતો. તે મહાન આત્મા રાજાનું અંતઃપુર એટું હતું જેમાં બળયુદ્ધની રાણી પદરાણી હતી. તેના મંત્રીનું નામ શિવકંઠ હતું અને બીજા પણ

(૧) અર્થ 'આશુખ્ય પહેલાં બંધાયું' કહેવાનો આશય સમજતો નથી અથવા અહીં કોઈક અધૂરું રહી જાય છે:

(૨) વિસાલ એટલે (સાલ-કિલ્લો, વિ-વગરની) કિલ્લા વગરની. બીજો અર્થ 'વિસાલ-વિશાલ-વિશાળ-મોટી વિસાલનો વિસાલ અર્થ' લેવાથી વિરોધનો પરિહાર સમજવો.

(૩) વિકલાવ-એટલે (ક'ખાવ-ખાધ, વિ વગરની) ખાધ વગરની, બીજો અર્થ 'વિકલાવ-વિખ્યાત, પ્રસિદ્ધ 'વિકલાવનોખાવ' 'વિખ્યાત' અર્થ' લેવાથી વિરોધનો પરિહાર સમજવો.

સુગંધર કુમારના માત-પિતાનો શોક.

પહોંચેલા હતા તે પ્રદેશના કેઈ આનંદે આવીને બધાંનું કે- 'તમે સબકુમારની શોધાશોધ ન કરો, તે સલામત છે અને સાધુ થઈ ગયેલ છે.' આ હકીકત સાંભળીને સબકુમારના કુટુંબીઓ ભારે અચર્યા થયાં અને ગિજાચિતવાળા બની આનંદ વગરનાં બની ગયાં. સબકુમારનું આખું અંત:પુર પણ ભારે વિચેગના સંતાપને લીધે આકુળ બની ગયું અને વિલાસની બધી સગવડો છોડી દઈ તથા બધા પ્રકારના શારીરિક શૃંગારો તણ દઈ શૂન્ય બની બેઠું. તથા એ અંત:પુર, નિરંતર શોકને લીધે આંસુ ચારતું ચારતું ફિક્કું પડી ગયું અને 'હે હતાશા ! હે હુકવિધિ ! આ તે શું કર્યું ?' એમ વિલાપ કરતું કરતું વધારે શોકમાન થયું. આ રીતે શોક કરતા કરતા એ કુટુંબીઓ-સબકુમારના પિતા, અંત:પુર વગેરે ન્યાં મહાત્મા સુગંધરશ્રમણ બેઠેલા છે ત્યાં બધું પહોંચ્યા અને રાજા વગેરેને ત્યાં, ચોતાના પુત્રને બદેખર વેશમાં અને ભાવના સાધુની સર્થાં આવરતો લોકો. ચોતાના પુત્રને બદેખર વેશમાં અને ભાવના સાધુની સર્થાં આવેગ આવ્યો અને તેથી તેઓ ભારે સંતાપ થયેલા બોઈ તેમના ચિત્તમાં ભારે શોકનો આવેગ આવ્યો અને તેથી તેઓ ભારે સંતાપ થયાં અને એ બધાં શેતાં શેતા આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યા. "હે વહાલા પુત્ર ! તારા તમાલની જેવી કાતિવાળો અને ઘણી સરસ શોભાવાળો કેશનો સુગંધો તેં તણખલા-ની પેઠે માથા ઉપરથી ઉછેરી નાખી નબીન ઉપર શા માટે ફેંકી દીધો ? તારું શરીર શિરીષના ફૂલ કરતાં વ વધારે સુકોમળ છે છતાં હે વત્સ ! તેં આવાં પ્રકારનાં કષ્ટમય અનુ-ક્રમો શા માટે આદર્યાં ? બની, હે વત્સ ! ન્યારે તું ઘરમાં હોતો ત્યારે આ વધુજનના વક્તવ્ય ઉપર મનોહર હારો પહેરીને ઉલ્લસિત રહેતો હોતો તે, હવે તું પ્રવાસી થયે-સાધુ થયે-શી રીતે ઉલ્લસિત રહેશે-શોભશે ? હે પુત્ર ! તારા વિચેગનાં વીર સંતાપને લીધે અમારા બધાનાં ચિત્તમાં અને નહીંઓનાં પાણી છાતીએ તો પણ ઝોલવાય એમ નથી. એના ઉપર બધા સાગર અને નદીઓનાં પાણી છાતીએ તો પણ ઝોલવાય એમ નથી. હે વત્સ ! તારું તે લાવણ્ય, તારી તે વિલાસિતા, તારું તે અનુપમ રૂપ તથા તારો તે ભુદિ-ચમત્કાર, હવે, અમને કેનામાં એવા મળશે ?" આ રીતે એ આખું સબકુટુંબ-અંત:પુર-વાસી લોકો, સમગ્ર વધુજન, મંત્રિઓ, પ્રધાનો અને રાજા, ચોતાના પુત્રને સાધુ થયેલા બોઈ ન શકતા તેઓ ભારે દુઃખ પામ્યા અને છેવટે ચોતાને ઘરે પાછા ફર્યા.

ચોતાના સ્વજનોને આ રીતે વિલાપ કરતાં જોયાં છતાં 'અસમય' જાણીને સર્વત્ર સમર્થઈ એવા સુગંધર સબર્ષિએ તેમને કહ્યું. સમજાવ્યું નહીં અને તે મહર્ષિ ગામ, નગર વગેરે સ્થળોએ વિહાર કરવા લાગ્યા. વિહાર કરતાં કરતાં તે મહાત્માએ ઘણા રાજ-પુત્રોને, મંત્રિપુત્રોને, સામંતપુત્રોને અને સેનાપતિપુત્રોને પ્રતિશ્રાપ કરી સર્વ-વિરતિ લેવરાવી. તે બધા શિષ્ય થયેલાઓએ સૂત્રોનું અધ્યયન કર્યું અને સૂત્રના અર્થોનું પણ પૂરું જ્ઞાન મેળવ્યું. એ બધા શિષ્યાથી પવિત્રેલા સુગંધરશ્રમણ, ભદ્રાભતિના હાથી-ઓના ટોળાથી પરવરેલાં જૈનવત હાથી જેવા શોભતો હતો. અને એવા તે સુગંધરશ્રમણ,

છે. પણ ‘દેવો અહીં શામાટે આંખા છે ?’ એમ વિચારીને એ બાબત નક્કી કરવા માટે તે ત્યાંથી પણ આગળ વધ્યો.

ત્યાં આગળ જતાં તેણે ‘કાળધર્મ’ પામેલા એક સાધુનાં પૂજ્ય-સન્માન સુરો અને અસુરો આદરપૂર્વક કરી રહ્યાં છે તથા તેવી તેની સ્તુતિ પણ કરી રહ્યાં છે.’ એ દેખાવ જોયો. ‘આ શું છે ?’ એવું બહુવા માટે તેણે ત્યાં એક દેવને પ્રશ્ન પૂછ્યો: ભો ! ભો ! દેવો તો જરૂરી ઉપર સંચરતા જ નથી છતાં આ મહાત્મ્યાવ દેવો અહીં જમીન ઉપર સંચરતા દેખાય છે, એવું શું કારણ ? દેવ જોલ્યો: હે રાજપુત ! અહીં આ તપસ્વી સુનિએ રાત્રે પ્રતિમાને સ્વીકારી અને શુકલધ્યાન ધ્યાતાં એ સુનિના બધાં ઘાવી કર્મો નાશ પામી ગયાં અને એ જ વખતે તેનાં બાકીનાં અઘાતી કર્મો પણ નાશ પામતાં તે સુનિએ દેહત્યાગ કર્યો-નિર્વાણ મેળવ્યું. એનો મહિમા કરવા માટે આ સુરો અને અસુરોનાં ટોળાં અહીં આવેલાં છે.

‘આવી જ હકીકત મેં’ ક્યાંય પહેલાં પણ સાંભળેલી છે અને જોયેલી છે’ આ પ્રમાણે વિચારમાન થતાં તે રાજકુમારને ત્યાં જ જાતિ સ્મરણુજ્ઞાન થયું’ એટલે તેને પોતાનાં પૂર્વ ભવો સાંભરી આવ્યા અને પોતે પૂર્વભવમાં જે પ્રમત્ત્યા લીધી હતી તે અને તેને અંગે જે જે અનુષ્ઠાનો કર્યાં હતાં તે બધું તેને સાંભરી આવ્યું. તથા પૂર્વભવમાં જે જે પૂર્વ વગેરે સૂત્રોનું અધ્યયન કરવામાં આવેલું તે બધું જોઈ તાબું જ કંઈ કંઈ-ભણવેલું હોય તેમ સાંભરી આવ્યું. સાધુઓની જે ચક્રવાલસામાચારી આચરી હતી તે મધ્ય યાદ આવી ગઈ અને આ રીતે તે રાજકુમાર સ્વયંબુદ્ધ થઈ, સર્વ જોનાનો પરિત્યાગ કરી સ્વયંબુદ્ધ એવો સાધુ થયો અને સાધુધર્મની વિશુદ્ધ રીતે આરાધના કરતાં તેના આત્મા વિશેષ વિશુદ્ધ થતાં તેને અવધિજ્ઞાન પણ થઈ ગયું. આ રીતે તે અવધિજ્ઞાનવાળો સુગંધર શ્રમણ કિંચ જ્ઞાનદૃષ્ટિવાળો થયો અને જ્યાં કોઈ પણ પ્રાણીને લેશ પણ કલેશ ન થાય એવી જગ્યામાં એક શિલા ઉપર આસન જમાવી સૂત્રપાઠનું પરંપરાન કરવા લાગ્યો.

હવે આ તરફ ન્યાંચી તે રાજકુમાર પથારી છોડીને નીકળી આવ્યો છે, ત્યાં શી શી હકીકત બની તે વિશે શ્રેયસ્કર જણાવે છે.

સવારના ઊગતા પહેલે શિયાળની ઠંડી હવા ચાલતાં એની શીતતાથી પીઠ પામેલા એવા શય્યાપાલકો પથારીમાંથી બગી ગયા અને તેમણે સુગંધર રાજકુમારને પથારીમાં ન દીકો. એથી કરીને ખેદ અને ભય પામેલા તે શય્યાપાલકોએ આરે તરફ રાજકુમારને શોધ્યો પણ ન્યારે તેનો સુદૃઢ પત્તો જ નહીં લાગ્યો ત્યારે તે શય્યાપાલકોએ, મંત્રીઓને, અંતપુરની સ્ત્રીઓને અને રાજ વગેરેને રાજકુમાર ગુમ થયાની હકીકત જણાવી. એવામાં તે રાજકુમાર ન્યાં

ધામાંથી ભારે ડુંગ્રી પડી નીકળી રહ્યું છે અને તેના ઉપર માખીઓનું ટોળું ઝમણી રહ્યું છે છતાં 'કોઈ અતિશય જ્ઞાની પુરુષ આવ્યા છે.' એવું લોકો પાસેથી જાણીને- સાંભળીને એ સભામાં આવ્યો, એકંદર એ કોઠિયા ભારે રોગપીડિત હતો અને ઘણા જ દીન માનવ હતો. એ કોઠિયાએ સભામાં આવ્યાને યુગધર મુનિને ત્રણ પ્રદક્ષિણ કરી અને પછી જોઈ જોઈ મુનિની સ્તુતિ કરી અને તેમની ઉપાસનામાં પ્રવૃત્ત થયો. જ્યારે એ કોઠિયા સભામાં આવ્યો કે તુરત જ બધા સભા જનોની ભારે કરુણાભર નજર તેના ઉપર પડી અને અહહ!!! આ માણસે પહેલાં એવું તે શું કહ્યું હતો કે જે અભારે આવે રોગગ્રસ્ત અને ભયાનક દેખાય છે? એવું જાણવાની તેમની ઇચ્છા થઈ આવી. હવે પેલો કોઠિયા કાંઈ પણ જોલે કે પૂછે તે પહેલાં જ સભા જોલી ઊઠ્યો. હે ભગવન! મારે ઘણું પૂછવાનું છે પરંતુ તે ભલે હમણાં પહોંચે રહે. હમણાં તો મારે એ એક જ હકીકત જાણવાની ઇચ્છા છે કે જાણુ ડુંગ્રીયોની હક આવી ગઈ હોઈ એવા આ કોઠિયા મહાનુભાવે પોતાના પૂર્વજન્મમાં શું એવું અકૃત્ય કહ્યું છે જેને લીધે તે આવું ભયાનક ડુંગ્રી ભોગવી રહ્યો છે? એ સંબંધે આપ કહો. આ કોઠિયાને જોઈ મને અને આખી સભાને કુતહલ પેદા થયું છે, માટે જ હું આપને એના સંબંધમાં કહેવાની અરજ કરું છું. યુગધર મુનિ જોલ્યા-મહારાજ! તમે જે વાત પહેલાં પૂછવા ઇચ્છતા હતા તેના પશ્ચ સંબંધે આ કોઠિયા પુરુષની પૂર્વ કથા સાથે જ છે અને હું પશ્ચ એના તમારા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આ મહાનુભાવની જ કથા કહેવાનો હતો માટે તમે બધા એકચિત્ત થઈને જે વાત હું કહું છું તે સ્વાધ્યાન થઈને સાંભળો.

પ્રવાસીઓના મનરૂપ ભમરાઓને વિશેષ પ્રમાદ આવે એવું કુસુમ-પુષ્પ જેવું કુસુમપુર નામે નગર હતું. તેમાં સર્વજન જિન ભગવાનની પૂજામાં તત્પર અને પરોપકાર, શ્રેય, ઉદારતા આવા અનેક શુભોચી યુક્ત એવા સાગર નામે એક શેઠ હતો. તેને સુહર્શના નામે સ્ત્રી હતી, અને તેમને બે પુત્રો હતા. તેમાં મોટો હું પોતે-જેનું નામ નંદ હતું અને નાનો આ કોઠિયા પુરુષનો જન્મ જેનું નામ નાગદેવ હતું. અમે અને ભાઈઓ પરસ્પર સ્નેહવાળા હતા અને સર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં એ પ્રમાણે સ્નેહભર વર્તતા, અમારાં કેટલાંક વર્ષો વીતી ગયાં. સંસારના બધા પદાર્થો એવધનુષ્યની જેવા ધણુધણુર છે આ ન્યાયે કોઈ પ્રકારના શારીરિક વ્યધિને લીધે અમારા માતાપિતા અણુધારી રીતે કાળધર્મને પામ્યા, અમે તેમની પાછળ જે જે કર્તવ્યો-દાનપુણ્ય વગેરે કરવાનાં હતાં તે બધાં કરી વખત જતાં માતાપિતાનો શોક મૂઠ્ઠી દીધા (અને) ઘરનાં કામકાજની ચિંતામાં પરોવાઈ ગયાં. હવે એક વાર નાગદેવની અવહારની અશુદ્ધિ બોધને મેં તેને એકાન્તમાં જોલાવી આ પ્રસન્ન સમભયું.

હે ભાઈ! તું તો નિપુણ હોઈ યુક્તાયુક્તનો જાણુ છે. તને હું શું શિખામણુ આપું? પરંતુ તારામાં મને અધિક સ્નેહ છે તેથી કરીને તને કાંઈક કહેવાની ખીલઈ કરું છું.

અધે વિહાર કરીને હવે પોતાનાં માતાપિતા વગેરે સ્વજન વર્ગને યોગ્ય પ્રમાણવા સારુ વિશ્વપુરી નગરીએ પહોંચ્યો અને ત્યાં એક ઉદ્યાનમાં રહ્યો. સાધુ યુગંધરશ્રમણ(પોતાના યુગ)ને આવેલો ભાણી રાજા ક્ષેમંકર અને તેના સમગ્ર પરિવારના ચિત્તમાં એક સાથે એ લાગણીઓ થઇ આવી. શોક પશુ થયો અને આનંદ પશુ થયો. આ રીતે બન્ને લાગણીઓથી સુક્રા તે આજો રાજાપરિવાર અને રાજા ક્ષેમંકર, જ્યાં યુગંધરશ્રમણ ઉતર્યા હતા તે સ્થાનમાં તેમના હર્શન માટે પહોંચ્યો. બધાંએ યુગંધરમુનિને સાદર વંદના કરી અને યુગંધર મુનિએ વિકસિત કમળ બેળાં નેત્રોની નજર તેમનાં ઉપર નાખતાં ' ધર્મલોભ ' કીધો. પરિવાર સુક્રા રાજા અને નગરના બીજા લોકો એ બધા ઉચિત સ્થાન ઉપર બેઠાં.

હવે યુગંધર ભગવંત પશુ, કુસુહ અને ચંદ્ર બેવા પાળા ઢાંતના કિરણોની ઉજ્જવલતાના જળથી બાંધે ધોવાયેલી ન હોય એવી ધવળ પવિત્ર વાણીવઠે તે રાજકુટુંબને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા: હે મહારાજ ! જ્યારે તમે પહેલાં મર્યાં ત્યારે મને આકસ્મિક રીતે અને તમે ધારી પશુ ન શકો એ રીતે સાધુ થયેલો ભેગેલો અને તેથી ભારે ખેદ પામેલા તેથી તે વખતે તો મારે સાધુ થવાનું કારણ તમારા જ્યાલમાં તરૂં આવેલું અને બેવા જ તમે આવેલા એવા જ પાછા ઘર તરફ વળી ગયેલા. 'એ વખતે તમને સમભવવાને સમય ન હતો.' એમ બાણીને હું' પશુ તમારી ઉપેક્ષા કરીને બીજી તરફ વિહાર કરવા ચાલી નીકળેલો. હે મહારાજ ! હવે હમણાં ' એ અવસર આવી ગયો છે. ' એમ સમજી હું' તમને, ' એ' તે વખતે તત્કાળ દીક્ષા આ માટે લઈ લીધી તેના કારણથી વાત કહું છું, તે તમે બધા સાવધાન થઈને સાંભળો. હવેને લીધે પ્રસન્નપ્રજાઓ રાજા બોલ્યો: હે ભગવન ! તમારી વાત ખરી છે માટે તમે હવે અમને પરમાર્થની-ખરી હકીકતની-વાત સંભળાવો. પછી, પોતે મધરાતે બગી પધારીમાંથી જીડીને રાજમહેલમાંથી કેવી રીતે બહાર નીકળ્યો ત્યાંથી માંડીને ' દેવોત્ત' પોતે ભેગેલું વર્ણન કરું અને દેવોએ મુનિનો સત્કાર કેવી રીતે કર્યો. ' તે હકીકત કહી તથા તે બોધને ' પોતાને ભતિસ્મરણજ્ઞાન થયું અને તેથી પોતાના પૂર્વજીવોને નજરેાનજર નિહાળીને પોતે દીક્ષા સ્વીકારી, ' એ બધી હકીકત યુગંધર મુનિએ પોતાના પિતા વગેરે લોકોને સવિસ્તર કહી સંભળાવી. એ સાંભળીને દેશના સાંભળવા આવેલો તે રાજા, તેનો પરિવાર અને બધા નાગરિક લોકો-એ બધાને વિશેષ પ્રસાદ થયો.

હવે રાજા પોતે પોતાના પૂર્વજીઓની હકીકત બાંધવા માટે હાથ ભેડીને બેવો એ યુગંધરમુનિને વિનંતી કરવા લાગે છે તેવામાં બેનાં હાથ, યગ વગેરે બધાં અંગો ખરી પડ્યાં છે એવો એક કોદિયો માણુષ તે સભામાં આવ્યો. એ કોદીઓ બાંધે બધા રંગોના ભંડાર ન હોય, ભારે પાગોની રાશિનું અગર ન હોય, તીવ્ર દુઃખોત્તું સ્થાન ન હોય, દુર્ગતિની ખાણ ન હોય અને બધા લોકોના અપમાનનું પાત્ર ન હોય એવો એ કોદીઓ,

રાજાએ એક મોટું ચૈત્યગૃહ બંધાવ્યું અને તેના નિર્માણ માટે કેટલાક ગામોના દાનપટ્ટા કરી આપ્યા તથા ધનની આવક થાય એવા બીજા પણ કેટલાક લાગા કરી આપ્યા. 'આનંદ અને નાગદેવ બન્ને ભાઈઓ પવિત્ર આચરણવાળા છે; શુદ્ધ વ્યવહારવાળા અને પ્રમાણિક છે.' એમ વિચારીને પૂર્વેકિત ચૈત્યગૃહના દ્રવ્યની રક્ષા કરવાનો અને તેને સારા નીતિશુક્ત અને ધર્મશોધક ઉપાયોવડે વધારવાનો બંધો ભાર રાજાએ અમારા ઉપર નાખ્યો. જો કે આ કામને માટે ચોચ બીજા પણ ગૌંડિકો-સભ્યો હતા, છતાં પ્રધાન ભાર અને જવાબદારી અમ બન્ને ભાઈઓ ઉપર જ હતી. આથી કરીને દ્રવ્યનો ભંડાર અને તેની કુચીઓ એ બધું અમ બન્નેને સોંપવામા આવ્યું. રાજાના વિશેષ આજ્ઞાને લીધે અમ બન્નેએ તે બંધો જવાબદારી સ્વીકારી અને પછી સમય ભેંધને અને શાસ્ત્રમાં જણાવેલા ઉપાયોને બરાબર લક્ષ્યમાં રાખીને અને ચોચ સ્થાને તે દ્રવ્યનો વિનિયોગ કરી અને બીજા પણ ચોચ ઉપાયોદ્ધાર તે દ્રવ્યભંડારની સંભાળ, વૃદ્ધિ અને વ્યવસ્થા કરવાની ચિંતામાં પડ્યા.

હવે વખત જતાં કેઈ કિલ્લકર્મના ઉદયને લીધે નાગદેવનું ધન ઓછું ઓછું થતું ગયું અને તે રાક જેવો ઘટ્ટ ગયો. 'પીઠતા પ્રાણિઓ પ્રાયઃ ધર્મરહિત બની જાય છે.' એટલે 'જુઓ કશું પાપ ન કરે ?' એ ન્યાયે નાગદેવ થોડું થોડું દેવદ્રવ્ય પણ પોતાના ઉપયોગમા વાપરવા લાગ્યો. આ હકીકત બાણી મેં તેને આ પ્રમાણે સમજાવ્યું: હે ભદ્ર ! એક તરફ બીજા બંધા પાપો અને બીજી તરફ દેવદ્રવ્યને વાપરવાનું પાપ-એ બન્ને સરખાં છે, માટે કલ્યાણવાદી લોકો દેવદ્રવ્યનો વાવર ઠરથી જ પરહેરે છે. ઉઘ વિષ ખાતું વધારે સારું, પરંતુ થોડું પણ દેવદ્રવ્ય ખાતું સારું નથી. વિષ તો આપણા એક જ ભવનો નાશ કરે છે ત્યારે દેવદ્રવ્ય તો આપણા અનેક જન્મ-જન્મોત્તરોનો નાશ કરે છે. બીજા બીજા પાપોથી તો કોઈ ને કોઈ રીતે બચી શકાય એમ છે, પરંતુ દેવદ્રવ્યને પોતાના ઉપયોગમાં લેવાના પાપથી કોઈ રીતે બચી શકતું નથી, એમ શાસ્ત્રકથિ કહે છે. જે લોકો દેવદ્રવ્યને પોતાના અંગત અર્થમાં વાપરવાની વૃત્તિવાળા છે તેઓ જન્મે જન્મે હજારો થાય છે અને દીનતાની પીડા પામે છે તથા આ લાગી ભવાટવીમાં ભારે દુઃખ પામતાં પામતાં તેઓ નરક વગેરે દુર્ગતિઓમા રખડ્યા કરે છે. આ વિશે વધારે શું કહેવું ? પરંતુ આ હકીકત નિશ્ચિત છે કે—માણસોને જે જે કષ્ટકર-અનિષ્ટ પ્રસંગો આવે છે તે બધાનું કારણ, દેવદ્રવ્યને અંગત અર્થમાં વાપરવાનું પાપ જ છે, એમ તું સમજી શક. આ બધું સાંભળીને નાગદેવને કોપ ઉપજ્યો અને પોતે પ્રામાણિક નથી છતાં પોતાની શરારીનો ડોળ દેખાડવા તે બોલ્યો: હે ભાઈ ! તેં તો ભારે કહ્યું. તું એમ સમજતો લાગે છે કે 'જે એક તણખણું ચોરે તે શાસના પૂળાના પૂળા પણ ચોરી જાય.' તેં તો 'તણખણાનો ચોર તે ગણનો પણ ચોર' એવી લોકવાયકા સાચી ઠરાવી. મારી નાની વયમાં

જેમ પહાડ ઉપર ચડાવી પાથર સ્થાપિત કરવો ભારે કંઠજી-અઘરા-છે તેમ આત્માને સારા શુભોમાં સ્થિર રાખવાનું કામ ભારે કંઠજી છે પરંતુ આત્માને નીચે પાડવાનું કામ તો ઘણું જ સરલ છે, અર્થાત્ નાના એવા ખોટા વ્યવહારથી પણ આત્મા નીચે પડી ભય છે. જે માણસ એક વાર પણ અપકીર્તિના કીચડથી ખરડાયો તે માણસ પછી ભલે ગમે તો હળારા સુક્રત કરે છતાં તેનો અપકીર્તિનો કીચડ ધોઈ શકતો નથી, માટે હે લાઈ! તું તારો વ્યવહાર વિશેષ શુદ્ધ રાખ, વચનની પ્રતિજ્ઞને ભળવ અને તારા લોકોનો નિઃકેહ કર, તથા હાક્ષિણ્ય અને દયાવાળું તારું શીલ દૃઢપણે ટકાવી રાખ. તને વધુ શું કહું? તું નાનો છે, તો પણ પાકટ વડિલ જેવું આચરણ રાખ, તેથી કરીને હે લાઈ! તું ખોટો ધર્મશ-મોટો ગણામણ અને સદ્ગતિ માણસોની વચ્ચે તું પૂર્ણપાત્ર બનીશ. શુભોને લીધે જ ગૌરવ મળે છે, તાણે કરેલી લક્ષ્મી ઘણે દૂર સુધી પહોંચતી નથી એટલે શુભોને લીધે યશ અને ગૌરવ દૂર દૂર સુધી પહોંચી ભય છે ભારે પેદા કરેલું ધન એ કામ કરી શકતું નથી. સેમળાતું ફૂલ કે પાટલનું પાન કદી કમળ જેવું શોભતું નથી. જો તું જેમ તેમ વ્યવહાર ચલાવીશ, સાવધાનપણે વર્તી વ્યવહારની શુદ્ધતા તરફ લક્ષ્ય નહીં રાખીશ તો પેટીદરપેટીથી ચાલતું આવતું આપણું પાનદાનપણું-ખોટાઈ તું શુભાવી બેસીશ એટલે લોકો વચ્ચે હમણાં જે તારી ખોટાઈ છે તે પછી નહીં ટકે, માટે તને હું છેવટમાં કહું છું કે જેમ સુક્રત જણાવ તેમ વર્તન રાખ.

મોટાભાઈની વાત સાંભળીને નાનો ભાઈ નાગદેવ બોલ્યો: હે વડિલ ભાઈ! મારાં આપરાધ તમે જોતો કરો અર્થાત્ મારાં અપરાધ બદલ તમે મને સર્વપ્રકારે ક્ષમા આપો. હવેથી હું આપણી ચાલતી આવતી ખાનદાનીની પરંપરાથી વિરુદ્ધ કંઈયું નહિં કરું. કીક કંઈયું કે-તમે મને આ દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરતાં અટકાવ્યો, આ રીતે મોટાભાઈની શિખામણ કંઈયું કે-તમે મને આ દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરતાં અટકાવ્યો, આ રીતે મોટાભાઈની શિખામણ જ સમયમાં તો તે બન્ને ભાઈઓએ આદર શબ્દ પ્રધાન વગેરે પશુ કરવા લાગ્યા એટલે સુધી તેમની કીર્તિ વધી ગઈ. આમ થયું છતાં ‘સ્વયાંતો દુરતિક્રમઃ’ અર્થાત્ ‘ખાસ ખસે પશુ ઢાળા ન ખસે’ એ ન્યાયે નાગદેવ પોતાનો દુષ્ટ સ્વભાવ છોડી શકતો નથી. ખસે પશુ ઢાળા ન ખસે’ એ ન્યાયે નાગદેવ પોતાનો દુષ્ટ સ્વભાવ છોડી શકતો નથી. ત્યારપછી અમે બન્નેએ બુદ્ધ રહેવાનું રાખ્યું. ધરની ધરવખરી, દરહાળીના વગેરે વહોંચી લઈ તેના સાગતું તેને આપી દીધું. મારી ધન્યતા ન હતી છતાં તેના અશુદ્ધ બેલકારને લીધે મારે તેને બુદ્ધ જ ધરમાં રાખવો પડ્યો, અને એ રીતે તે હવે પોતાનો બુદ્ધે શોભાવાર કરવા લાગ્યો.

હવે કોઈ બીજો વાળતે અમારા વાતનંત્રી બક્ષસર્ક નામના રાજ્યનો સંભૂત મુનિ પાસે આવક ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો, અને શ્રી જિન ભગવાનના ધર્મનો વિશેષ પક્ષપાત કરતા તે

જયંત નામના વિમાનમાં દેવપણે જન્મી, ભાંતું અતિશય સુખ લોગવી હે મહારાજ ! હવે આ તારા પુત્રરૂપે તારે ઘરે જન્મેલો છું, અને પછી એક વખત અકસ્માત રીતે જાઓ, ઝળહળાટ કરતો પ્રકાશ મારા બેવામાં આવ્યો, તેની શોધમાં હું જ્યાં આગળ ચાલ્યો ત્યાં મને દેવોનો સમાગમ થયો. દેવોએ પોતે અહીં શા માટે આવ્યા છે ? એ વિશે વાત કરતાં મુનિના મરણોત્સવનું નિમિત્ત કહ્યું અને એ સાંભળી મને ભતિસ્મરણસાન ઊપજ્યું, તેથી પૂર્વ જન્મમાં મેં જે શાસ્ત્ર-સૂત્રપૂર્વ વગેરે લખ્યાં હતાં તે બધાં મને તાત્કાલ જ કંઠસ્થ કરેલાં જેવા યાદ આવી ગયાં અને મેં આશ્ચર્યથી સંબંધમર્મ પસ્ય મને પ્રત્યક્ષવત્ ભાર્યો. એથી કરીને હું ત્યાં ને ત્યાં જ તે જ વખતે શ્રમણ થઈ ગયો, તો હે મહારાજ ! મારે સાધુ થવાનું જે નિમિત્ત ઊભું થયેલું, તે મેં આપને કહી સંભળાવ્યું.

હવે તે મારે પૂર્વ જન્મનો નાનો ભાઈ નાગદેવ કોઈ મહાભયંકર વ્યાધિથી પીડાઈ ચિત્તમાં ભારે વિવાદ પામ્યો, અને દેવદ્રવ્યના દુરુપયોગના દોષને લીધે લોકોએ તેનો ભારે તિરસ્કાર કર્યો—ફિટકાર લીધો અને એથી તે વિચારવા લાગ્યો કે—અહો ! મહાનુભાવ એવા તે મારા મોટા ભાઈએ મને દેવદ્રવ્યનો દુરુપયોગ કરતાં વાર્યો છતાં હું પાપી, ક્ષણિક સુખની લાલચમાં પડ્યો અને લવિષ્યમાં આવી પડનારી અનંત દુઃખની પરંપરાને મને વિચાર જ ન સૂત્યો અને એથી દેવદ્રવ્યને ખાઈ જવાનું મેં મહાપાતક કરી નાખ્યું. મને લાગે છે કે—મને જે આ મહાવ્યાધિ થયો છે તે તો મેં જે એ પાપવૃક્ષ વાળ્યું છે તેનાં હળુ માત્ર ફૂલો આપ્યાં છે અને તે વિષવૃક્ષનાં ફળો આવવાં તો હળુ બાકી છે. વળી, જે વૃક્ષનાં ફૂલો જ આવાં લયાનક છે ત્યારે તેનાં ફળો તો વળી કેવાંયે લયંકર નીવડશે, માટે એ ફળો આવે તે પહેલાં જ મારે આ મહાપાતકની થનારી વિરંજનાને લક્ષ્યમાં રાખી, મારી ભતની ઉપેક્ષા ન કરવી બોધવિ બોધવે કે તેનો પ્રતિકાર થાય એવો ઉપાય કરી લેવો બોધવો. એ રીતે ઠીક ઠીક વિચાર કરીને મેં, જે દેવદ્રવ્ય મારા અંગત ખર્ચમાં વાપર્યું હતું તેને ભરપાઈ કરવા સારુ મારું ધન, સોનું અને ઘરેલું ગાદું વગેરે દેવદ્રવ્યના ભંડારમાં આપ્યું છતાં અપાયેલી રકમ થોડી હોવાને લીધે એ દેવદ્રવ્યનું ફેરું હું (નાગદેવ) પૂરેપૂરું ભરપાઈ કરી ન શક્યો અને તેથી કરીને એ પાતકમાંથી હું તદ્દન નીકળી ન જ શક્યો. એટલે મારી જે સર્વ પ્રકારે શુદ્ધિ થવી બોધવો તે ન થઈ શકી. હવે મારે પણ અંતકાળ પાસે આવ્યો એટલે મેં મારા પુત્ર વગેરે સ્વજનોનો યોજાવીને ભલામણ કરી કે—મારે માથે દેવદ્રવ્યનું દેવું બાકી રહેલું છે તો તે દેવાને ચૂકતે કરવા ઘરમાંથી આટલી રકમ તમે દેવદ્રવ્યના ભંડારમાં ભરી દેજો અને એ બાબત બધાં હિસાબ ચૂકતે કરી બધું ચોક્કસ કરી નાખજો; એમ કહીએ એ નાગદેવ મરણ પામ્યો. અને તે, એ દેવદ્રવ્ય સંબંધી કરેલા પાતકને પરિણામે અનેક હીન ભતિયોમાં વારંવાર જન્મ પામી લાંબા કાળ સુધી સંસારમાં રખડ્યા કર્યો.

સરતચૂકને લીધે કોઈ નાનો અપરાધ થઈ ગયેલો. એથી શું હું હંમેશાં એવો અનર્થ કરતો હોઈશ એમ તું સમર્થન કરે છે? શું હું દેવદ્રવ્યને ખાઈ જવાતું પાપ કરું એમ તું માને છે? શું હું એ પાપતું પરિણામ નથી બાણતો કે તું મારી સામે આનો બક બસાટ કરી રહ્યો છે? આ સાંભળી મને એમ થયું કે—આ નાનો ભાઈ અચોક્ક્ય બની ગયો છે માટે હવે ચૂપ રહેવું જ ઠીક છે, એમ માની હું મૌન રહ્યો; પરંતુ મને એ બાબત ચિંતા તો થવા લાગી કે હવે આ પ્રસંગે શું કરવું? રાજાને કાને આ વાત નાખું તો ભારે દંડ કે સજા થવાનો સંભવ છે. રાજાને કાને આ વાત ન નાખું તો દેવદ્રવ્યના વિનાશની ઉપેક્ષા કરવાતું મહાપાપ લાગે તેમ છે. આમ મારી તો એક તરફ નહીં અને બીજી તરફ વાઘ જેવી કફોડી સ્થિતિ છે અથવા આ પ્રસંગે મારે મારા નાના ભાઈનું દાક્ષિણ્ય છોડી દઈ ન્યાયને જ પ્રથમ સ્થાન આપવું એઈએ. ભાઈ તો માત્ર આ જન્મનો સંગે છે અને તે મને શું કરી નાખનારો છે? કદાચ તે મારું કાંઈ બગાડનારો થાય તો પણ એક જન્મ પૂરતું જ બગાડી શકશે ત્યારે આ તો દેવદ્રવ્યના વિનાશની ઉપેક્ષાતું મહાપાપ તો મને અનંત જન્મો સુધી વિપાક આપનારું નીતકવાતું છે, માટે જે થવાતું હોય તે ભલે થાય તોપણ હું તો દિવસ ભિંચે રાત્ર પાસે જઈને દેવદ્રવ્યના લંકારની સોંપણી કરી જ દઈશ. આમ વિચાર કરીને રાત્રે પયારીમાં સૂતો. એવામાં થવા કાળ તે મને શૂળ ભિપદ્યું, જેનાં ઉપચાર માટે કેટલાંય ઔષધો અજન્માવ્યા, મંત્રો જપાવ્યા અને તંત્રો-દોરાધાગા પણ કરાવી એવા, છતાં શૂળનો પ્રતિકાર ન જ થયો અને ઊલટું તે વિશેષ પ્રકારે વધતું આવ્યું. શૂળ વધારે ને વધારે વધતું જવાથી મને હવે ચોક્કસ જણાયું પ્રકારે વધતું આવ્યું. શૂળ વધારે ને વધારે વધતું જવાથી મને હવે ચોક્કસ જણાયું કે—મારા અંતકાળ હવે પાસે આવી રહ્યો છે. આમ સમજી મેં અંત વખતે સંસારના ફેરાને ટાળનારા વીતરાગદેવ અને જૈનસાધુનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરી તેમનું રક્ષણ લીધું અને બધા જીવોની પાસે મારા સર્વ અપરાધોની ક્ષામણી કરી સાગારી અનશનને વારંવાર યાદ કરતો કરતો કાળધર્મ પામી પાંચમા સ્વર્ગમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો. એ દેવગતિનું આશુચ પૂરું થતા ત્યાંથી મરણ પામી હું કુંડિનપુર નગરમાં એક હાથી ઠંકાઈ બચ એટલી બધી લક્ષ્મીવાળા ઈન્દ્ર-શેઠને ત્યાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં મારું નામ ધ્રુવલ હતું. વખત જતાં હું યુવાન થયો અને સારા સાધુઓ સાથે મારી સોબત થઈ. એમ થતાં મને જૈનધર્મ ઉપર અભિરુચિ થઈ અને એ રીતે મારો સમય પસાર થવા લાગ્યો. મારી અવસ્થા વધતાં મેં જૈનલીક્ષા સ્વીકારી અને બધાં સાવધ કાર્યોને તણ દઈને હું જૈનલીક્ષાને બરાબર પાળી, છેવટે અનશન સ્વીકારી, કાળધર્મ પામી પ્રાણત નામના સ્વર્ગમાં ઇંદ્રપણાની પદવી પામી, તે સુખ લાંબા વખત સુધી અતુલવો ત્યાંથી પણ કાળધર્મ પામી સારી મનુષ્યગતિમાં આવી અને ત્યાં સાધુપણું પામી વળી પાછો અચ્યુત નામના સ્વર્ગમાં દેવપણું પામ્યો, અને એ જ કહે સાત જન્મમાં આરિત્રની આરાધના કરીને કાળધર્મ પામીને

શું કરું? તમે જે દુષ્કરમાં દુષ્કર કહેશો તે પણ કરીશ, હવે તો હું આ પાપની વિહં-
ગનાઓથી ભારે કંટાળ્યો છું, તમે આદેશ કરો તો હું પાણીમાં ખૂંદી જવા અને આગમાં
પડી બળી જવા કે ગળે ફાંસો ખાવા પણ તૈયાર છું, મારે જીવવાનો હવે કોઈ હેતુ રહ્યો
નથી. પેલું મારું ન પચેલું પાપ હવે કેટલુંક બાકી છે? યુગંધર ભગવાન બોલ્યા: હે
મહાનુભાવ! તું તારાં આગલાં નિર્દિત દુરાચરણોની નિંદા કરે, ગર્હા કરે એ જ હવે તો
યુક્ત છે, માત્ર પાણીમાં ખુદી મરવાથી કે આગમાં બળી મરવાથી કશું વળવાનું નથી.
જ્યાં સુધી આપણી અંતઃશુદ્ધિ ન થાય, વાસનાઓ ઘટે નહીં અને સત્ જોવી શુદ્ધ કે
શુભ વૃત્તિ તરફ આપણા સંસ્કારોનો પ્રવાહ ન વળે ત્યાં સુધી આત્મહત્યા કે જોની જેવા
ખીભ કાયકલેશોથી આપણું કશું હિત સંધાતું નથી માટે હવે તો તારે વિવેકપૂર્વક અને
સંસ્કારોનું શોધન થાય એ લક્ષ્ય કરીને તપશ્ચર્યા, નિયમો અને અનશન દ્વારા જ વર્તન
કરવાનું છે અને એ જ પ્રકારે વર્તતાં મરણ આવે તો એ પ્રશસ્ત છે એમ શાસ્ત્રવચન છે
અને વળી હવે તો તારું એ અશુભ કર્મ લગભગ નિર્વારિત થઈ ગયેલું છે.

આ બધી હકીકત સાંભળીને એ નાગદેવને સંસારની મયાબળળનો ભય ઉપજ્યો, જોનો
વૈરાગ્ય વધ્યો તથા તે પ્રકારના બીજા નિર્વેદ વગેરે ગુણો પણ તેનામાં વધ્યા, સમ્યક્દર્શનને
તેણે સ્વીકાર્યું અને ગુરુસાગરી યુગંધર સુનિ પાસે નિરપવાહ (આગાર વગરનું) જોલું
અનશન યત્ન લીધું તથા એ રીતે તે સંયારો સ્વીકારી સાધુની પેઠે નિશ્ચય ચિત્ત થઈને
એક શિલા ઉપર બેઠો અને પોતાના પૂર્વ દુષ્ટુતોનો ચારંવાર પચ્ચાત્તાપ કરતો સ્થિરતા સાથે
બેઠો. એક મહિનાની સંલેખના કરીને તે કાળધર્મ પામ્યો અને અચ્યુત નામના સ્વર્ગમાં
ચોટી સચ્ચિવાળો દેવ થયો, ત્યાંથી કાળધર્મ પામીને પછી કેટલાક ભવોમાં-જન્મસારાઓમાં
યથોક્ત રીતે ચારિત્રધર્મની આરાધના કરીને છેવટે તે, અપુનરાગમન જોલું નિર્વાણ પદ પામ્યો.

હવે બીજો વખતે ફરીથી રાજા જેમાં આજેવાન છે જોવી તે સક્ષા, શ્રી યુગંધર
સુનિને સાદર વંદન કરીને પૂછવા લાગી: હે ભગવન! અમે બધા અત્યંત પ્રમાદી છીએ
તો અમારે માટે જોવો કોઈ તત્વોપદેશ કરો જેથી અમે પણ આ સંસારસાગરનો પાર
પામી શકીએ. યુગંધર ભગવાન બોલ્યા-જે હકીકત તમે પૂછો છે એ તો મેં બધી તમારી
પાસે સવિસ્તર આગળ કહી દીધેલી જ છે. વળી, વધારે બહુવું હોય તો જે આ કહું છું
તેનું બરાબર અવધારણુ કરો અને તે પ્રમાણે વર્તવાનું લક્ષ્ય કરો.

તમારો બધાનો એક મતે જોવો વિચાર હોય કે આપણે તો સત્પુરુષોના પંથ ઉપર જ
ચાલતું છે, રાજા અને દેવનાં પદો મેળવવા છે, અવિનશ્વર લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવી છે, મનને
આનંદ પમાડનારી બધી લીલાઓ હસ્તગત કરવી છે અને દુઃખનો સમૂળગો નાશ થાય
જેવા મનોરથો સંકળ કરવા છે. તથા આ ભયાનક સંસાર-સાગરને પાર કરવો છે, સાસ

પાપકર્મી એ નાગદેવ મહાતુલાવ, જે જે કુળમાં જન્મ પામ્યો તે તે કુળનું પશુ એણે નખોદ કાઢી નાખ્યું એટલે કે તે કુળનું બધું ધન, તેના પાપના પ્રભાવને લીધે નાશ પામી ગયું. વળી, જે જે કુળમાં તેના પાપમય પગલાં અવતર્યાં તે બધાં કુળોમાં ભારે અનર્થોની પરંપરા ઊતરી પડી, અનેક પ્રકારના બ્યાધિઓ થયા અને કારણ વિના પશુ ભાઈ ભાઈઓમાં ભયંકર કલહો ઊભાં થયાં. એ કુળનો અવસુવાદ ચારે દિશામાં ફરી વળ્યો. એક ક્ષણ પશુ એ કુળોમાં શાંતિ કે ચેન ન ટક્યું તથા જે જે ઉપાયો ધનાર્જન માટે ચોળ્યા તે બધા ઉપાયો વિફળ નીવડ્યા. વળી, જે કોઈનો ઉપકાર કરવામાં આવે તો તે કૃતજ્ઞ થવાને બદલે કૃતદ્વી બની ભારે પ્રચંડ કૌપ કરે, મિત્રો પશુ શત્રુ બન્યા અને એ નાગદેવના જીવનાં જ્યાં જ્યાં પગલાં થયાં ત્યાં ત્યાં બધે કોઈ પશુ રીતે એક પળ પશુ સુખ ન રહ્યું. આ પ્રકારે એ ભૂખાળવો જ રહ્યો, ક્યાંય માંદો માંદો જ રહ્યો કર્યો, ક્યાંય વળી નિરંતર ભયભીત રહેવાનું થયું, અને ક્યાંય વળી, ‘આ સંતાન છાપર-પશુ છે’ એમ સમજીને માતાપિતાએ જનમતાંવેંત જ ફર તજી લીધું. આવી આવી મહા વિદંબના એ નાગદેવને ભોગવવી પડી છે. દેવદ્રવ્યને ખાઈ જવાના દોષને લીધે આ પ્રકારે એ નાગદેવ ઉક્ત મહાકલેશોને બહુ કાળ સુધી સહી સહીને વીતાવી ચૂક્યો છે, અને એ જ દોષને કારણે એનું બાધિથીજ વિનષ્ટ થઈ ગયું છે અને હવે દેખાવમાં આવો ભયાનક બની ગયો છે. રાગોની ખાણ જેવો બનેલો છે, એને હાલે ને પગલે શોક થયા જ કરે છે તથા એ દુઃખોને લીધે તે, કરુણ રીતે રડયા કરતો રિખાઈ રહ્યો છે. ‘હે વણસી ગયેલા દેહવાળા ! કોઠને લીધે ખરી પડેલા હોઠવાળા ! અહીં શા માટે આવેલો છે ? તું ભારે ઉદ્વેગ કરે એવો છે માટે ફર રહે’ આ પ્રકારે એ નાગદેવનો લોકો તિરસ્કાર કર્યા કરે છે. એથી કંટાળીને એને એવું થઈ આવે છે કે ‘શું હું ગમે કંસો હઈ આપઘાત કરીને મરું ? આગમાં પડીને જીવ કાઢી નાખું ? પાણીમાં ખૂંટી મરું કે પહાડ ઉપરથી પડતું મૂકી મારો અંત આણું’ આ રીતે ચોતાનો અંત આણવાના અનેક વિકલ્પો કરતો તે અહીં અમારી પાસે આવેલો છે.

આ પ્રકારે તે નાગદેવ, શ્રી યુગધર સુનિ પાસેથી ચોતાના પૂર્વજવોની સવિસ્તર હકીકત સાંભળીને થરથરી જઈ ભારે ભયભીત થયો અને દેવદ્રવ્યનો અંગત ખર્ચમાં ઉપયોગ કરનારને કેવી ભયંકર આફતો વેઠવી પડે છે એ બરાબર અવધારી તે આખી સલા પશુ ભારે ભયભીત બની ગઈ. પેલો કોઠિયો પશુ ચોતાના પૂર્વજ-સોની યથાસ્થિત હકીકતને સાંભળીને શ્રી યુગધર સુનિને પગે પડ્યો, તેને ચોતાના પૂર્વજવનો ભાઈ યાદ આવ્યો અને તે અત્યંત દુઃખના વિશેષ આઘાતથી પીડા પામતો, આંખમાંથી હલ્હલ આંસુ પાડતો અને તેથી ચોતાનું સુખ આંસુભર્યું કરતો કહેવા લાગ્યો. હે ભગવન ! જે કોઈ તમે કહ્યું છે તે તેથી ચોતાનું સુખ આંસુભર્યું કરતો કહેવા લાગ્યો. હે ભગવન ! જે કોઈ તમે કહ્યું છે તે બધું જ ખરું છે. અને એ બધું, મેં મહાપાપીએ આ દેહ અનુભવેલું છે; તો હવે હું

શાસ્ત્રશ્રવણના મહિમા વિશે શ્રીગુપ્તનું કથાનક.

(કથા ૧૫ મી.)

જિન ભગવાનનાં શાસ્ત્રોને બરાબર સાંભળ્યા વિના જે જિનમંદિરો વગેરે
 ધર્મસાધનો કરાવાય છે તે, અનર્થ-નિર્દોષ નથી હોતાં, માટે શ્રીજિનના
 આગમોને બરાબર સાંભળી-સમજી-તેમાં કહેલાં અહિંસાદિક તરવોને બરાબર લક્ષ્યગત
 કરી જિનમંદિરો વગેરે ધર્મસાધનો બનાવાય તો તે નિર્દોષ કહેવાય. અર્થાત્ કોઈ પણ
 ધર્મસાધનો કરાવતાં પહેલાં તેનાં કરાવનારે પ્રથમ તો જિનના આગમોને બરાબર સાંભ-
 લવા-સમજવાં જરૂરી છે માટે ધર્મવાંધુ લોકોએ શ્રીજિન સિદ્ધાંતને બરાબર સાંભળવા માટે
 પ્રયત્ન કરવો જરૂરી છે. એટલા માટે જ અહીં શાસ્ત્રશ્રવણનો મહિમા સમજાવવાનો છે તે
 સમજાવું છું. ધર્મની વાંછાનું પ્રથમ નિશાન શુશ્રૂષા-સાંભળવાની ઇચ્છા જ છે; એમ કુશળ
 પુરુષો કહે છે. જે લોકો, શુશ્રૂષા વિના જ શાસ્ત્રના અર્થોને સંભળાવે છે અર્થાત્ માત્ર
 ગાદરિયા પ્રવાહને અનુસરીને જેઓ શાસ્ત્રની વાણી સંભળાવે છે તેઓ કેવળ પોતાના
 ગળાને સૂકવે છે-કંઈશોષ કરે છે. જેઓ શાસ્ત્રના અર્થોને સાંભળતા નથી તેઓ-તે પુરુષો-
 પશુની પેઠે કશું પણ જાણતા નથી હોતા અને એવા પોતાનાં હિત વા અહિંતને નહીં
 સમજનારા અજ્ઞાન લોકો પોતાનું અહિંત પણ પોતાને જ હાથે કરે છે. પોતાને હાથે જ
 પોતાનું અહિંત કરનારા લોકો, કાચબાની પેઠે આ-જ્યાં દુઃખના મોટા મોટા તરંગોના
 આંચકા વારંવાર લાગે છે તેના-સંસારસમુદ્રમાં ધડીકમાં સેંકડોવાર ઉપર ઢબકાં ખાતા
 દેખાય છે અને ધડીકમાં ડુબતા પણ દેખાય છે. વળી, શાસ્ત્રના અર્થોની વિચારણા કરનારા
 લોકો પણ કદાચ સતસાગરને ચૂકી જાય તો પણ તેમની પાસે જ્ઞાનનું અંકુશ હોવાને લીધે
 તેઓ ફરી પાછા કોક વાર અંકુશને વશ થયેલા હાથીની પેઠે ઠેકાણાસર આવી જાય છે
 અર્થાત્ શાસ્ત્રને વિચારનારા પણ શાસ્ત્રના માર્ગથી ભિલેટ મારે કદાચ ચડી જાય તો પણ
 તેમની પાસે શાસ્ત્રજ્ઞાન છે તેથી સંભવ છે કે માર્ગ ચૂકી ગયેલા એવા તેઓ ફરીવાર પાછા
 શાસ્ત્રમાં જણાવેલા માર્ગ ઉપર આવી જાય છે. સંવેગ વગેરે આત્મશુદ્ધિ માટેની વૃત્તિઓ,
 શ્રી જિનનાં વચનોને સાંભળવાથી જ આવે છે, તેવી વૃત્તિઓ દેહના જ્ઞાનથી, સ્વજનના
 પરિચયથી વા ધનના દમલાઓને લીધે પ્રાપ્ત થતી નથી, અર્થાત્ જે સુસુહુ ભગ્યે સંવેગ
 વગેરે શુભોને મેળવવા ઇચ્છે છે તેમજ શ્રી જિનવાણીને અવસ્થા સાંભળવી જ ભેદ્ય એવું
 લોકપ્રતીત છે. વળી, વાત તો એમ છે કે, લોકો સૌખ્યને વાંછે છે, સૌખ્ય, ધર્મને
 લીધે જ મેળવી શકાય છે, અને ધર્મ પણ વિવેક હોય તો જ સમજી શકાય એમ
 છે એટલે જ્યાં સુખનું મૂળ એવા વિવેક મેળવવો હોય તો શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવું જ
 ભેદ્ય છે, માટે વિવેક મેળવવા સારું શાસ્ત્રની વાણીને સમજાવું સાંભળવા માટે પ્રયત્ન

કુળોમાં જન્મો લેવાના છે અને એવી જ બીજી તમારી શુભ આકાંક્ષાઓ છે. વળી કમળ જેવી શ્વેત કાંતિવાળો યશ પ્રાપ્ત કરી જગતમાં બધે નામના કાઠવી છે અર્થાત્ પોતાની કીર્તિ એવી ફેલાય કે જેથી આખું જગત ઉજળું અને એવી ધારણા હોય, તો હે માનવો! જૈનદ્રવ્યની અભિવૃદ્ધિ કરો. જૈનદ્રવ્ય નહીં હોય તો જિનમંદિર વગેરે ધર્મસ્થાનો ક્ષીણતા પામશે અને એમ થતાં યતિઓનો વિહાર પણ અટકી જશે અને એને પરિણામે માનવોને બોધ પમાડવાનું કાર્ય પણ બંધ થઈ જશે અને એ રીતે સંસારમાં શ્રી જિનશાસનનો ફેલાવો પણ નહીં થઈ શકે માટે શ્રી જિનદ્રવ્યને સાચવવાનું તથા તેની અભિવૃદ્ધિ કરવાનું લક્ષ્ય નહિ રખાય તો આ રીતે ઉત્તરોત્તર અનિદ્ર પરિણામે નીપજવાનાં છે તેથી કરીને શ્રી યુગંધર સુનિએ તે રાજા વગેરે સમસ્ત સલા સમક્ષ એ જ હકીકતને ભારપૂર્વક સમજાવી, પછી રાજા વગેરેએ તે સુનિને વંદન કર્યું અને ત્યારબાદ યુગંધર સુનિરાજે બીજો વિહાર કરવાનું ઠરાવ્યું.

એ પ્રમાણે શ્રી કથારત્ન કોશમાં દેવદ્રવ્યના વિચારના પ્રકરણમાં
એ સંબંધે બે લાઘવોની કથા પૂરી થઈ.

કેમ જાણે તમે અમારા તરફ પક્ષપાત ન રાખતા હો એવા કેમ દેખાઓ છો ? અને એવું હોવાથી જાણે તમે આજ ઘણા વખતે મળવા આવ્યા છો કેમ ? શું અમારી એવી કોઈ અનુચિત પ્રવૃત્તિઓને લીધે અથવા અહીં તમારું ચોખ્ખું સન્માન નહીં થાય એવી સંભાવનાને લીધે તમે અમારી પાસે નથી આવતા ? તમારું અહીં ન આવવાનું ખરું કારણ કળી શકતું નથી. એટલે માથે પોતાના બન્ને હાથ લગાડીને નમ્રતાપૂર્વક તે શેઠ જોલ્યા કે-હે દેવ ! 'આવી જોડી વિકલ્પના ન કરો ! સ્વપ્નમાં પણ તમે કહી અનુચિત પ્રવૃત્તિ કરો તેવા નથી, આપ એવા દેવપાદો તરફથી કોઈપણ માનવ, કોઈ પ્રકારની અનુચિત પ્રવૃત્તિની સંભાવના કરે ખરો ? ખરી વાત તો એ છે કે ઘર-સંસારનાં બીજાં બીજાં અનેક કાર્યોને લીધે હમણાં હું ઘણો બ્યારુણ રહું છું અને તેથી જ નિરસ્તર આપના દર્શન કરવાની મારી ઉત્સુકતા હોવા છતાંય આપની પાસે આવી શકતું નથી. અર્થાત્ અમારી જેવા લોકોએ પૂર્વે કોઈ એવાં દુષ્કર્મો કરેલાં છે, જેને લીધે આપની પાસે આવી શકતું નથી એટલે આપની પાસે નહીં આવવાનું કારણ અમારાં પાપો સિવાય બીજું કશું જ નથી. સભ જોલ્યા: થયું, હવે તમે આજ મારી પાસે શા માટે આવ્યા છો ? તે વાત કરો. સાર્થવાહ-શેઠ જોલ્યા-હે દેવ ! એ કારણ, કહી શકતું પણ નથી, સહી શકતું પણ નથી અને છાતું પણ રાખી શકાય તેમ નથી. જે દુઃખ બીજા દ્વારા નીપજેલું હોય તે તો ગમે તેની પાસે ચારી રીતે કહી શકાય, પરંતુ જે આકૃત પોતાની ભતમાંથી જ પેદા થયેલી હોય—જે આકૃત પોતે જાતે કરી હોય તેને કહેતાં ભારે કષ્ટ થાય છે. એમ છતાંય ગમે તેવું કંઠબુમાં કંઠબુ દુઃખ પણ આપને-સ્વામીને જણાવ્યા સિવાય આલે તેમ નથી, તેથી મારું દુઃખ પણ આપને જણાવીને હું દુઃખરહિત થઈશ, હું સમજું છું કે-દુઃખ ટાળવા માટે આપના સિવાય બીજો કોણ સમર્થ છે ? શેઠનો અભિપ્રાય કોઈ પ્રકારની ખાનગી વાત કરવાનો છે એમ સમજીને રાત્રીએ પોતાની પાસે બેઠેલા બીજાઓને ત્યાંથી ચાલ્યા જવાનું કહ્યું અને બરાબર એકાંત સ્થાન રહે એવી તજવીજ કરી સભ જોલ્યા: હે ભદ્ર ! તું મારા ઉપર બરાબર વિશ્વાસ રાખી તારા દુઃખની વાત કહે. શેઠ જોલ્યા: હે સભ ! મારા દુઃખની કહાણી સાંભળો.

અમારું કુળ અંદ્રમા જેવું ધવળ છે પણ તેમા કલંક સમાન, અનેક અનર્થોથી ભરેલો એવો મારો એકનો એક પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ છે. મારે એ એક જ પુત્ર છે, તેથી એ મારો લાડકો અને એમ જ છે માટે જ તેને હું અનેક પ્રકારનાં દુર્બંધનોમાં પડેલો જોઈ છું-જાણું છું છતાં રોકી શકતો નથી. તે દુર્લભિત-ગોષ્ઠીઓમાં રખડ્યા કરે છે, એ જ ગોષ્ઠીઓ તરફ હંમેશા તેવું ચિત્ત જોવાયા કરતું હોવાથી તે જુગાર રમે છે, વેશ્યાઓનાં ઘરોમાં પડેલો રહે છે, અનેક નટો, ચોટો તથા અનેક સ્વચ્છંદી જુશામતીયા લોકોને તે પોષે છે.

ક્યાં વિના તારે પોતાને ઘરે બા. પછી રાજાએ શેઠને પાન દેવરાણ્યું અને એ રીતે રાજ-
માન પામેલો શેઠ પોતાને ઘર પાછો ફર્યો. બરાબર આ જ વખતે હાથમાં શાખા-બાંધતી
કાળ લઈને ‘અન્યાય અન્યાય’ એમ પોકાર પાડતું વાણિયાતું ઘણું મોટું મહાજન રાજ-
દરબારમાં પેહું. ‘આ શું છે ?’ એમ ઉતાવળે અવાજે રાજાએ પૂછ્યું. દ્વરથી પ્રણામ
કરીને-માથું નમાવીને દ્વારપાળે રાજાને બજાવ્યું: હે દેવ ! જેવું બધું ધન લૂંટાઈ ગયું
છે એવા સોમ શેઠ આગળ આગળ ચાલે છે અને તેની પાછળ પાછળ ખીલું મહાજન
આવે છે અને એ બધાં આપનાં દર્શન કરવા માટે-આપની સુલાકાત માટે ઊભા છે. રાજા
બોલ્યો: એ બધાને મારી પાસે બસી હાજર કર. ‘જેવો આપનો હુકમ’ એમ કહેતાકે
દ્વારપાળે એ વાણિયાના મહાજનને રાજા પાસે હાજર કર્યું. એ મહાજને રાજા પાસે બહુ-
મૂલ્ય વસ્તુઓની ભેટ ધરી અને રાજાને પગે પડીને વિનંતિ કરી કે-હે દેવ ! આ તો
ભારે અનુચિત થયું છે. આપ વિજયવર્ત વર્તો છો અને આપના કોટવાળો ચારે બાજુ
ચોકી કરવા કર્યા કરે છે છતાંય ધન અને વસ્તુઓની લૂંટાઈ બાક એ કેવું કહેવાય ? રાજા
બોલ્યો: અરે કોટવાલ ! આ શું હકીકત છે ? કોટવાળ બોલ્યો: હે દેવ ! ખીજે ક્યાંયથી
પણ ચોર આવી ચોરી કરી ગયો હોય તો અમે ચોરેલી વસ્તુ કે ધન બધું ભરી દઈએ.
રાજા બોલ્યો: શું ત્યારે નગરમાં જ ચોરા વસે છે ? અલ્યા કોટવાળ ! તારી બોલવાની
ઢબ તો ઠીક ઠીક છે અને તું એમ બોલી આ વાણિયાના મહાજનને જ ચોર બતાવવા-
દર્શાવવા માગે છે અથવા આવી ગાલફાટી વાતો કરવાથી શું ? આ વિશે મહાજન જ જે
કહેવું હોય તે કહે અને બજાવે કે-કેટલું ધન ચોરાઈ ગયું છે ? પછી બરાબર વિચાર
કરીને મહાજન બોલ્યું: હે દેવ ! પચીસ હજાર સોનૈયા ચોરાઈ ગયા છે. ત્યાર પછી
રાજાએ પોતાના ભંડારમાંથી તેટલું જ-પચીસ હજાર સોનૈયા ભેટલું સોલું મંગાવી મહા-
જનને દેવરાણ્યું અને તબીબ વગેરે મુખવાસ આપાવી મહાજનનો આદર કરી તેને વળાવ્યું.

આ તરફ રાજાએ પણ શ્રીગુપ્તને બોલાવ્યો અને કહ્યું: અરે નાકાન ! કેઈ પણ રીતે
તારા બાપની શરમને લીધે તારું અચુકત વર્તન તને જેમ જેમ બજાવતો નથી વા જેમ
જેમ તને હંડ આપતો નથી તેમ તેમ તું ફાટતો બાક છે. તું જ કહે કે-તારે આ રીતે
વર્તવું ઉચિત છે ? તો હજી પણ કશું બગડ્યું નથી. તું, આ મહાનુભાવ સોમ શેઠનું
જે ધન ચોર્યું છે તે બધું તેને પાછું આપી દે. તું તારી ભતને વિરુદ્ધકારી-ચોર તરીકે
બહેર કરી કવખતે જ જમનો મેળાપ કે કાળનો કોળિયો ન થા. શ્રીગુપ્ત બોલ્યો: હે દેવ !
ગધેકાના શીંગડા જેવું આવું મારે માટે અઘટિત તમને કોણે કહ્યું ? શું અમારા કુળમાં
આવું અકાર્ય કોઈએ પણ કરેલું છે ? સાચું છે કે દુર્જનોને માટે કશું નહીં બોલવા
જેવું નથી હોતું અર્થાત્ દુર્જનો અમે તેવી ઝાટી હકીકત હોય છતાંય બોલી શકે છે

આ રીતે અનેક દુર્બંસનોમાં પહીને તે છેકરે સાત પેઢીઓથી પરંપરાએ સચવાતો આવતો મારો પૈસો વેડફી નાખ્યો છે. એ તેને એકાંતમાં બોલાવીને ઘણું ઘણું સમજાવ્યો: હે બેટા! આમ ક્ષવખતે જ તું આ ધનને ઉઠાવ મા, કુસંગનો ત્યાગ કર, સારા સહાચારો ભણી વળ અને તેણું વર્તન કર-આ રીતે તેને એ ઘણું ઘણું સમજાવ્યું છતાં તે ‘હવે નહીં કર’ એમ માત્ર મોઢેથી બોલી ફરી પાછું વિશેષ પ્રકારે સ્વચ્છંદથી રહેવા લાગે છે અને તે કોઈ રીતે જરા પણ સુધરતો નથી. એ તે છેકરાનો એ પ્રકારનો બ્યવહાર ભણી મારી બધી ઘરની સંપત્તિ તે ન ભણે તેમ ગોપવી દીધી અને ચારે બાજુ ચોરીદારો ગોઠવી દીધા. ફક્ત એ આવીને બે ટંક જગી ભય, પણ એ સિવાય બીજું મારા ઘરનું એક તણખડું પણ તેના હાથમાં ન આવી શકે એવો સજ્જડ બંદોબસ્ત કરી દીધો. આમ કહ્યું છે છતાં તે દુર્બંસનોને તાબે થયેલો હોવાથી હજી સુધી જુગાર વગેરે દુર્ગુણોને છોડતો નથી અને તેણે ઘણું ધન ગુમાવી દીધું છે. એક વાર જુગારના અખાસના મુખીએ તે છેકરાને હારેલો પૈસો આણી આપવા માટે હઠમાં પૂર્વે-સારી રીતે બાંધ્યો, તો તેણે ત્યાંથી કોઈ પણ રીતે છૂટા થઈને રાત્રે અમારા પાઠશી સોમ શેઠને ઘરે પહોંચી ખાતર પાડ્યું અને ઘણું ધન ચોરી લીધું અને પછી તે ધનને તેણે પોતાનાં જુગાર વગેરે ઇંદ બંસનોમાં જ્યાં જ્યાં જરૂર હતી ત્યાં વાપરી પણ નાખ્યું. એ તેણે રાખેલી રખાતોના નોકરાને ચોરીથી આ બધી હકીકત ભણી છે. આ પ્રકારે તે છેકરાના રાજવિરુદ્ધ વર્તનને લીધે હું પણ ખૂબ હરી ગયો છું. રાખાઓ તો હજાર આંખવાળા હોય છે. ‘આપની પાસે આ હકીકત ન આવે તે પહેલાં જ હું મારું પોતાનું દુશ્ચરિત આપને જણાવી દઉં’ એમ વિચારી એ કહેવા માટે જ આપની પાસે મારી બાતે હાજર થયો છું, તો હે દેવ ! આજ પહેલાં આપની પાસે હું નહીં આવી શક્યો અને આજે આપની પાસે આવ્યો છું તેણું આ જ કારણ છે.

હવે હે રાજન્ ! મારે આપને એ કહેવાનું છે કે-આ પ્રકારે ખાતર પાડી ચોરી કરનાર હું હોઈ આપનો અપરાધી, તો એવો અપરાધ કરનાર હોવાથી મારું બધું ધન અને બીજી પણ બે ઘરવખરી છે તે બધું આપ કૃપા કરીને લઈ લ્યો. રાખ બોલ્યો: હે સાર્થવાહ ! પણ બે ઘરવખરી છે તે બધું આપ કૃપા કરીને લઈ લ્યો. રાખ બોલ્યો: હે સાર્થવાહ ! અપરાધ તો તારા છેકરાનો છે એથી તું શેનો અપરાધી હોઈ ? સાર્થવાહ બોલ્યો: બે માનવ, અપરાધીઓને પાળે પોષે છે તે પણ અપરાધી કેમ ન કહેવાય ? શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-ચોર અપરાધીઓને પાળે પોષે છે તે પણ અપરાધી કેમ ન કહેવાય ? શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-ચોર સાત પ્રકારના છે. ૧ ચોરી કરનાર, ૨ ચોરી કરાવનાર, ૩ એ માટે શુભ મંત્રણા કરનાર, ૪ એના મર્મને ભણનાર, ૫ ચોરીના માલને ખરીદનાર, ૬ એને-ચોરને જમાડનાર અને ૭ ચોરને રહેઠાણ આપનાર.

હવે આથી વધારે દેવપાદોને બીજું શું કહું ? રાખ બોલ્યો: હે સાર્થવાહ ! વિધ-સ્ત થા-નિશંત કર, તારું ધન તો હવેશને માટે અમારે તાબે જ પડેલું છે, તું ઉદ્દેગ

બાહ્ય ધર્માધિકારી લોકોનાં હેખતાં એણે આદરપૂર્વક પોતાને હાથે એ ધગધગતા લોહના ફળાને ઉપાડ્યું, પરંતુ તે રાજમાત્ર પણ દાઝ્યો નહીં અને ભિદ્ધું એ ફળું તેને બરફના ટુકડા જેવું ઠંડું લાગ્યું. મહિ અને મંત્રોનો પ્રભાવ અદ્ભૂત હોય છે એટલે અગ્નિસ્ત-ભની વિદ્યાના પ્રભાવને લીધે એ શ્રીગુપ્ત પણ જરાય દાઝ્યો નહીં. ન્યાયાધીશોએ તેની પાસે આવીને તેની બન્ને હથેળીઓ તપાસી તો બચ્ચાણું કે તે એવી ને એવી જ ચોકળી છે, તેના ઉપર ક્યાંય પણ એક ફાટલો સરખો પણ ઉપડ્યો નથી અર્થાત્ પેલા ધગધગતા ફળાની અસર તે હથેળીઓ ઉપર લેશમાત્ર પણ થઇ નથી. આ ભોઈ ચારે બાજુના પ્રેક્ષકોએ તાળીઓ પાડી અને 'આ શુદ્ધ છે-આ શુદ્ધ છે' એવી ચોપણા ત્યાં ભેવા માટે નિમાયેલા પરીક્ષક વ્રાહ્મણોએ કરી. ન્યાયાધીશોએ શ્રીગુપ્તના ગળામાં સુગંધી ધોળાં ફૂલોની માળા પહેરાવી અને આ બધી હકીકત તેઓએ રાજાને પણ નિવેદિત કરી. તે સાંભળીને રાજા તો ચોંકી ભિદ્યો અને 'એના બદલામાં પોતે માથું આપશે' એવી જે એણે (રાજ્યો) વગરવિચારે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી તે બાબત વિચારવા લાગ્યો.

ચાર ઉપર દિવ્યનો પ્રયોગ થયા છતાં એ 'તે સર્વથા શુદ્ધ છે.' એવું સાબિત થાય તો તેને રાજા છોડી મૂકે અને તેને બદલે જેણે માથું આપવાનું માથે લીધું હોય એવા માણસને રાજા ચોરની પેઠે જ બહિરમાં દંડ લે અર્થાત્ એ માણસ ઉપર જ રાજા બહિરમાં દિવ્ય પ્રયોગ કરવો.

એ પોતે બધા લોકોની હેખતાં બદલામાં મારું માથું આપવાનો પક્ષ સ્વીકારેલો છે, હવે જો હું મારી ભતને મારી ભતે જ ચોરની પેઠે દંડ નથી આપતો તો 'રાજ્યો સત્યવાદી હોય છે' એવો જે પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે તે ધૂળમાં મળશે. એવા પ્રવાહને આજથી જલાંજલિ મળશે અર્થાત્ એ વાત યોદી પડશે. આખો સંસાર ફરવા લાગશે અને અપકીર્તિ પણ ફેલાશે. એમ થયું તો પછી ન્યાય જ ક્યાં રહેશે ? ન્યાયની વાત જ તણ દેવી. માનવસમૂહને ભલે કલિકાળનું 'પાપ ખાઈ ભય અને ઉત્તમ, મધ્યમ તથા કનિક્ષ એવા ત્રણ માર્ગોનો વિભાગ પણ મટી ભય. અર્થાત્ બધું સારું અને યોદ્ધા-એક સરખું થઈ ભય. વળી, નીતિ વગરના માનવને છવીને પણ શું કરવું ? અર્થાત્ જો પછી પણ મરવાનું ચોક્કસ છે તો હમણાં જ મરી જવું ઉત્તમ છે.

આ રીતે વિચાર કરતાં રાજ્યો પોતે પણ મરવાનો જ નિશ્ચય કર્યો. દેવ અને યુરુ-જનોને સવિશેષપણે ચાહ કર્યા, પોતાના પ્રધાનોને યોલાવ્યા અને તેમને રાજ્યો પોતે ક્ષેત્રો મરવાનો નિશ્ચય બચ્ચાણો. પ્રધાનો ચોક્કાતુર બન્યા અને કહેવા લાગ્યા--હે દેવ ! તમારે આ માર્ગ ચોંચ્ય નથી અર્થાત્ તમારે માથે આખા ભૂમંડળનો ભાર છે અને તમે એ ભારને ધીરપણે વહી રહ્યા છો એટલે તમારે મરવાનો વિચાર કરવો ઉચિત નથી. વળી,

અથવા આ વિશે આમ વધારે બળકવાથી પણ શું ? હું પછી જ પાણી પીય ન્યારે હું નિર્દોષ-શુદ્ધ હું એવી અને ખાત્રી થશે. પછી રાજાએ જુગારીઓના મુખીને-દૂતપાલને તેડાવ્યો અને પૂછ્યું:-લો ! સાર્થવાહના આ ઓકરાએ કેટલું બધું ધન હારેલું હતું ? દૂતપાલ જોલ્યો: હે દેવ ! દશ હજાર સોનૈયા, પરંતુ તે આણું હમણાં તો ભરી દીધા છે. રાજા જોલ્યો: અરે શ્રીગુપ્ત ! તારા ઘરમાંથી તો તને એક પાઇ પણ મળે એમ નથી તો આ દશ હજાર સોનૈયા તે ક્યાંથી લાવીને આ દૂતવાનને ભરી દીધા ? તે (ઓકરા) જોલ્યો: હે દેવ ! આપની કૃપાથી હજી મુઘી તો મારા પિતા પાસે હું જેટલું લોગવી શકું એટલું ધન તો છે જ. રાજા જોલ્યો: અરે ! ઘરમાં તો હવે તારા સ્વચ્છંદ આલી શકતો જ નથી, માટે 'તું' એ ધન ઘરમાંથી લાવ્યો છે.' એ તારું કથન માની શકાય તેમ નથી. તે જોલ્યો: આપને મારા કહેવામાં અવિશ્વાસ જ હોય તો કૃપા કરીને મારી પાસે આપ કોઈ દિવ્ય જ કરાવો અર્થાત્ મારી પાસે ધગધગતી લોહાળી ખેંચી ઉપડાવો વા ધગધગતા તેલમાં મારા હાથ જોળાવો વા ધગધગતા કોયલા મારા હાથમાં આપો. આ સાંભળીને અને છતી આંખે એથેલી હડીકતને પણ ખોટી પાડતો હોવાથી એ ઓકરા ઉપર રાજાને ભારે ક્રોધ-ક્રોધ ચઢ્યો. આથી રાજાએ ન્યાય આપનારાઓને-ધર્માધિકારીઓને જોલાવ્યા અને કહ્યું: દેવમૂર્તિની સામે આ દુષ્ટ પાસે ધગધગતા તપેલા લોહાણું કશું પકડાવો, અને 'એ શુદ્ધ છે કે નહીં' એવો નિર્ણય કરી પાછો મારી પાસે આણો. 'જેવો આપનો હુકમ' એમ કહી ધર્માધિકારીઓએ, એને દેવમૂર્તિની સામે લઈ જવા ઉપરજો એટલામાં તે શ્રીગુપ્તે રાજાને વિનંતિ કરી: હે દેવ ! આ પ્રસંગે સાચું માથું આપે એવો કોણ આવે એમ છે ? અર્થાત્ કદાચ હું સાચો નીવડું તો પછી મેં પકડેલું ધગધગતું કશું મારે બદલે કોણ પકડવાનો છે ? કોંઈને લઈને જેનાં ભવાં જેવાઈ ગયાં છે એવો રાજા જોલ્યો: અરે ! હું જ સાચું માથું આપવાનો છું અર્થાત્ તારે બદલે હું પોતે જ ધગધગતું લોહાણું કશું મારે હાથે પકડી મારું માથું આપવા તૈયાર છું: "જ્યાં રાજા ભરીને પોતે જ સાચું માથું આપવાની વાત કરે ત્યાં પછી ન્યાયની વ્યવસ્થા ન ટકી શકે." એ રીતે ઉતાવળું ઉતાવળું જોલાતા એ શ્રીગુપ્તને પેલા ક્ષત્રિકો-ન્યાય આપનારા ન્યાયાધીશો દેવમંદિર ભણી લઈ ગયા. કપડાઓળ તેને નવરાવ્યો. આગની જ્વાળાઓના સમૂહ જેવું ભયંકર એવું લોહાણું કશું જૂળ જૂળ તપાવ્યું. શ્રીગુપ્તે પોતાના વાળ છૂટા મૂક્યા. પહેલાં તે કોઈ સિદ્ધપુરુષની પાસે અગ્નિને થંભાવી દેવાની કરામત શીખ્યો હતો એ કરામતને તેણે આ પ્રસંગે અજમાવી. અથવા હાથમાં ગમે તેવું ધગધગતું લીધું હોય તો પણ તેનાથી લેશ પણ દહાય નહીં અને ઊલટું એ, આપણને હિમ જેવું શીતળ લાગે એવી અગ્નિસ્તંભની વિદ્યા શીખ્યો હતો. આ પ્રસંગે એણે (શ્રીગુપ્તે) એ વિદ્યાને સંભારી અને પછી 'એ હું' સાચો હોઉં તો આ કશું મને દહાડશે નહીં' એમ બધા લોકોની સમક્ષ મોટે અવાજે જોલ્યો. ભાર

એવો ઉછળતો સમુદ્ર પણ ભલે કદાચ સૂકાઈ બય, તો પણ અમારું વચન યોદ્ધું નીકળતું નથી; માટે તમે મારા વચન વિશે વિકલ્પ-શંકા ન રાખો અને અશંકપણે હવે આ સંબંધે જે કરવું ઘટે તે જ કરો. આ વિશે મારાથી બીજું ઉચિત શું કહેવાય ?

એ રીતે શેઠના વચનની સત્યતા બાબત નિશ્ચય બાબી કુશળબુદ્ધિવાળા તે રાજા-મંત્રીઓએ પેલા ઠાકરો લેશપણ ઠાકરો નહિં એ વિશે પોતાની તીવ્રબુદ્ધિ ચલાવી વિચાર કરી રાખને કહ્યું: દેવ ! સાચવાહનું વચન તો સાચું જ છે તો એ ઠાકરો રામભાઈ પણ ઠાકરો નહીં તેનું કારણ તેની કોઈપણ પ્રકારની યાત્રિક યા બીજી ભતની આ સંબંધમાં કશામત હોવી ભેદબેદ, અર્થાત્ એ ઠાકરો અશિસ્તબની વિદ્યા વા બીજે કોઈ એવા પ્રકારનો મંત્ર બાણતો હોવો ભેદબેદ, કે જેના પ્રભાવને લીધે તે યોદ્ધાઓએ છતાં લેશ પણ ન ઠાકરો હોય-મંત્ર વગેરેનો પ્રભાવ અદ્ભુત હોય છે તેથી એમ જરૂર બનવાભોગ છે. એવું ન હોય તો આ રીતે બની શકે જ નહીં. અમે એવું સાંભળ્યું છે કે-જે લોકો અસાધુ-યોદ્ધાઓના વા દુરાચારી કે દુષ્ટ હોય છે તેઓની પાસે મંત્ર વગેરેના પ્રભાવને લીધે દિવ્ય વિધિઓ પણ ચલાઈ બય છે, એ મંત્રોના દેવતાએ પણ કદાચ એવાં જ નિરધિક્ષાન-ઠાકણા વગરના-હોય છે અને તેથી જ કરીને આવે પ્રસંગે દુષ્ટ લોકો ફાવી પણ બય છે. દિવ્ય-વિધિઓ સંબંધે એવો પ્રવાહ છે કે “ દિવ્યની ગતિ દિવ્ય હોય છે. ” માટે આ સંબંધે આ ઠાકરા પાસે ફરીવાર દિવ્યપ્રયોગ કરાવવો ભેદબેદ અને તે પણ કોઈ એવાઓની સમક્ષ કરાવવો કે જેઓ વિશેષ પ્રકારે મંત્રવાદી હોય. આમ થવાથી પેલા ધૂર્ત ઠાકરાની પોલ પકડાઈ જશે જ.

બરાબર આ જ ટાંકણે દ્વારપાળે પગે પડીને રાખને વિનંતી કરી: દેવ ! જેણે અનેક મંત્રો સિદ્ધ કરેલા છે અને જે અનેક દેશોમાં વિખ્યાત છે એવો કુશળસિદ્ધિ નામનો મોટો યાત્રિક સિદ્ધશર્મા નામના પુરોહિત સાથે અહીં આવેલા છે અને દરવાજા પાસે આપના દર્શન માટે એ આપની સંમતિની ચાલુ ભેદને ઊભો છે. રાજા બોલ્યો: એ બનનેને જલ્દી મારી પાસે લઈ આવ. “ જી ” એમ બોલતો દ્વારપાળ એમને અંદર લઈ આવ્યો અને રાખને આશીર્વાદ આપીને રાજકર્મકરે આપેલા આસન ઉપર તે યાત્રિક બેઠો અને રાખાએ તેની સાથે આદરપૂર્વક સંભાષણ કર્યું. પ્રસંગ મળતાં મંત્રીઓએ એ યાત્રિકને પૂછ્યું: હે સિદ્ધમંત્ર ! તમે કયા કયા મંત્રો સાધેલા છે ? યાત્રિક બોલ્યો: તમારે એનું શું કામ છે ? તમે તમારે જે કામ હોય તે મને કહી બતાવો. પછી મંત્રીઓ બોલ્યા: અહીં એક ચોર પકડાયો છે, તેની પરીક્ષા માટે ધગધગતા લોહના ફળાનું દિવ્ય કરાવ્યું છતાં તેના ઉપર એ દિવ્યની કશી અસર જ ન થઈ અને એ ચોર, નક્કી ચોર છે એમા શક નથી. બરાબર વિચાર કરીને તે યાત્રિક બોલ્યો: તમે મારી સાથે એ ચોર પાસે ફરીવાર ધગ-

ખરી વાત તો એમ છે કે-તમારી જેવા મહાનુભાવો કાંઈ એમ તેમ કે ઝટપટ ઊપજતા નથી. એ તો પ્રભાત પૂણ્યપ્રકર્ષનો પ્રભાવ હોય તો જ તમારી જેવા, પૃથ્વી પર અવતાર ધરે છે, તો હે દેવ ! થોડા દોષવાળા કામને સ્વીકારીને પણ વધારે શુભવાણું કામ હોય તેને જ કરવું થોડું છે અર્થાત્ લાભાલાભનો વિચાર કરીને જ તમારે કોઈ પણ નિશ્ચય કરવો રહ્યો. આ રીતે બધા પ્રધાનો વિચાર કરતા અને બોલતા બેઠા છે ત્યાં ધીરે ધીરે 'રાજ પોતે મરવાનો છે' એવી વાત નગરમાં ચોટા ચોટા ઘરોમાં ફેલાઈ ગઈ અર્થાત્ 'રાજાએ પોતાની ભતતને માથું આપવાની પ્રતિજ્ઞા વગરવિચાર્યે' કરી હતી. હવે તે પોતે પોતાની ભતતને ચોરની પેઠે હ'ડ દેશે અને એ માટે એ (રાજા) તૈયાર પણ થઈ ગયો છે.' એવી વાત આખા નગરમાં બધે ફેલાઈ ગઈ. આ વાતને પેલા સાધવાહે પણ સાંભળી, તેથી તે ભારે ગભરાયો અને ઝટપટ રાજભાવને આવી પહોંચ્યો. દ્વારપાળે તેના (સાધવાહનના) આન્યાના સમાચાર રાજાને જણાવ્યા અને રાજાની સંમતિ મેળવી શેઠને સલામમાં પ્રવેશાવ્યો. શેઠ રાજાને પ્રણામ કરીને સલામમાં ઉચિત આસને બેઠો. સમયને બાંધી શેઠે આ પ્રસંગે રાજાને વિનંતી કરી: હે દેવ ! જમતાં જમતાં મેં આપના સંબંધે નહીં સાંભળ્યા એવી રાજાની મરવાની પ્રતિજ્ઞાની વાત સાંભળી એટલે અરધું જમણું પડતું સૂકી હું આપની પાસે દોડતો આવ્યો. આપ તો યાવચ્ચંદ્રદિવાકર વિજયવંતા રહો અને તમે ભોતે જે કરવાનું ધારો છો તે છોડી દઈ મને જ તે પ્રમાણે કરવાનો આદેશ આપો. ખરી રીતે આ બધી પરિસ્થિતિનો મૂળ હેતુ હું પોતે જ છું. રાજા બોલ્યો: સાથ વાહ ! સારું સારું, તારી રાજભક્તિ-સ્વામી-ભક્તિ-વિશે વધારે શું કહેવું ? અર્થાત્ તારી રાજભક્તિવાળી વફાદારી વિશે કોઈના પણ બે મત નથી. આ વખતે રાજાના મહામંત્રીએ શેઠને પૂછ્યું: હે શેઠ ! તમે તમારા પુત્રની અનિષ્ટ પ્રવૃત્તિ સંબંધી રાજાને જે વાત સંભળાવી તે શું અટકળ કરીને સંભળાવી હતી ? કે નજરેનજર બેચેલી વાત સંભળાવી હતી ? કે તમારા કોઈ વિશ્વાસુ માણસ પાસેથી સાંભળીને સંભળાવી હતી ? આ સંબંધે જે તદ્દન ખરું હોય તે જ કહો. શેઠ બોલ્યા: હે મહામંત્રી ! શું દેવપાદોની સામે અટકબેલી વાત તે કોઈ દિવસ કહેવાતી હશે ? અર્થાત્ મેં જે કહ્યું છે તે મારી નજરે બેચેલું છે અને બરાબર ચોકસી કરીને પછી જ એ હકીકત રાજાને કાને નાખી છે. શેઠ બોલ્યો:—

જેનાં જિવ્યા શિખરે ઉપર ચાલતા દેખાતા કીડા કરવાના બગીચાઓમાં દેવનરનારીનાં બેઠકાં બેઠી રહ્યાં છે એવો રમણીય મેરુપર્વત પણ ભલે કઠાચ હતી બલ્ય-કંપી બલ્ય, ચંદ્રમામાંથી કઠાચ કોઈ કાળે ભલે આગનો વરસાદ વરસવા મંડી બલ્ય, સૂરજ પણ કઠાચ કોઈ કાળે ભલે સંસારમાં અંધારું ભરી દે. વળી આમતેમ અદ્વિતિયા ભારે તરંગોને લીધે બન્ને છેલ્લા છેલ્લા રહ્યા છે અને અંદરના મનમાં તથા માણસોમાં ભારે અકળાઈ રહ્યા છે

મારે સ્વભાવ, આચાર અને વિચાર બધું સરખું હોવાથી મારી અને તેની વચ્ચે ભાઈ-બાઈની જાતી. એ' તેને નિરંતર મધ્યમાન કસબું અને બીજી રીતે તે વિશેષ પ્રસન્ન રહે તેમ એ' બીજું' પણ તેને મનગમતું બધું આણી આપેલું' તેથી એ મારા ઉપર ખૂબ પ્રસન્ન થયો. પછી તે જ્યારે અહીંથી દેશાંતરમાં જતો હતો તે વખતે મને 'પરમેશ્વરકારી' સમજીને એ દિવ્યસ્તંભન, ચારણ, ઉચ્ચાટન વગેરે સંબંધી કેટલાક મંત્રો મને આપતો ગયેલો અને એણે આપેલા એ મંત્રોના પ્રભાવને લીધે જ આ પ્રસંગે પહેલી વાર હું મારી જાતને છુપાવી શક્યો અર્થાત્ દિવ્યને થંભાવી શક્યો અને તેથી જ હું 'સમમાત્રમાં' પણ ઠાણેલો નહીં. મંત્રી બોલ્યો: અરે મહાપાપી ! તે' તારી જાતને કેતરી હતી એટલું જ નહીં પરંતુ રાજાના જીવનને પણ 'હવે તે જીવશે કે નહીં' એ રીતે જોખમમાં મૂક્યું હતું. સાર્થ-વાહનો પુત્ર બોલ્યો: હા, એ ખરી વાત. હવે શત્રુના ઘાથી, પેટે તરવાર મારીને કે ઝાડે ટીંગાડીને વા ગળે પ્રસિદ્ધિ ખાઈને વા ઝેર પીને હું મરી જાઉં એ માટે આપ મને આદેશ કરો. રાજા બોલ્યો: તું તારા પોતાના દુષ્ટ કાર્યોને લીધે જ મરી જઈશ એટલે આમ આપઘાત કરવાની જરૂર નથી. વળી, તું પોતે આમ અકાર્યો કરવાને ઉત્સાહવાળો છે તેથી જ તારું નામનિશાન પણ નહીં રહે એવા તારા હાલ થવાના છે. માત્ર જીવનભરના મારા મિત્ર જેવા આ તારા પિતા-સાર્થવાહની શરમ આવે છે માટે તને બીજો કેઈ ઠંડ આપવાનું મન નથી, પરંતુ હવે તું મને તારું મોઢું ન જ ભતાવીશ. હાંબા વખત સુધી જીવવાની તારી વૃત્તિ હોય તો તું મારા રાજ્યનો લાગ કરીને બીજે ઠેકાણે જઈ ચાલ્યો જા.

રાજા એમ બોલી રહ્યો કે પછી તુરત જ કોટવાળાએ તે ચોરને રાજસભામાંથી હાંપી કાઢ્યો. હોકા તરફથી જતાં જતાં તેના ઉપર તિરસ્કારનો વરસાદ થયો અને એ રીતે તે, નગરમાંથી બહાર નીકળી ગયો અને તેણે ઉત્તરાપથ જવાનો માર્ગ પકડ્યો. જ્યારે તે નદરાજાનો સ્ત્રીમાઠો પહોંચી ગયો ત્યારે ત્યાં કેઈ ખાસેના નાના ગામમાં એક ઠેકાણે વીસાચો લઈ વિચાર કરવા લાગ્યો. અહો ! એ કુશળસિદ્ધિ યાત્રિક કેવો દુષ્ટ હતો ? મારી સાથે કેઈ જાતના વેરવિરોધ વિના જ તેણે મને કેવી માઠી હજારમાં મૂકી લીધો ? એ યાત્રિકે મને આમ વિના કારણ હેરાન કર્યો તેથી જ મારે મારા નગરમાંથી નીકળવું પડ્યું, મારા સખી-મિત્ર-સ્વજનોને તથા મારી મોટી મીલકતને છોડી દેવી પડી અને આમ દૂર દેશમાં મહેમાનગતિ માણવાનો વારો આવ્યો, તો હવે ભલે જે થવાનું હોય તે સાચ, પરંતુ એક દિવસ એવો લાપવા છે કે જ્યારે મારે હાથે એ યાત્રિકનું ખૂન કરું. આ રીતે તે યાત્રિક ઉપર ક્રોધે ભરાયેલો એવો એ, ગાયો અને ખાણીયાના પ્રદેશમાં ફરતો ફરતો ગજપુર તરફ ગયો. ગજપુર પહોંચતાં જ તેણે નથીબયોગે એક શેરીમાં બેઠેલા અને હવે જેવું આવી બન્યું છે એવા કુશળસિદ્ધિ યાત્રિકને જોયો. તેને જોતાં તે,

ધગતા ફળાને લીપસવે એટલે જે હરીકૃત સત્ય હશે તે બરાબર બાણી શકશે. 'બરાબર કહ્યું,' એમ કહી બધા મંત્રીઓએ યાત્રિકની એ સૂચનાને સ્વીકારી લીધી. પછી ફરીવાર પહેલાં જ્યાં ગયા હતા તે જ દેવળમાં એ ચોરને લઈ ગયા. રાજા, અમાત્ય, મહાજનો અને બીજા યજ્ઞ નગરલોકો પોતપોતાને યોગ્ય આસને બેસી ગયા અને પેલા કુશળસિદ્ધિ યાત્રિક પશુ એક જગ્યાએ બેઠો. ચોરને હાથે પકડાવવા માટે પેલા ફળાને તેમાંથી તણુઆ ઝરે એટલું બધું ધગાવ્યું. સાર્થવાહના પુત્રને (ચોરને) બોલાવ્યો અને કહ્યું: અરે ! તું ખરેખર શુદ્ધ આચારવાળો હોતો આ ધગધગતા ફળાને તારી હથેલીમાં પકડી રાખ, એ ચોર તો એ ફળાને પહેલાં જેમ હથેલીમાં પકડ્યું હતું તે જ રીતે તેને પકડ્યું એટલે બરાબર તે જ વખતે પેલા કુશળસિદ્ધિ યાત્રિકે બીજાની વિલાપ પ્રભાવનો નાશ કરવા માટે પોતે સિદ્ધ કરેલા મંત્રવડે ચોળાને મંત્રીને ચારે દિશામાં ફેંક્યા. આમ કરવાથી પેલું દિવ્ય થઈ શક્યું નહીં એટલે સાર્થવાહના પુત્ર શ્રીશુભ(ચોર)ની હથેલીએ એ ધગધગતા ફળાને પકડવાથી ઠીક ઠીક બળી ગઈ. રાજાનો જ્યજ્યકાર થયો. કુશળસિદ્ધિ યાત્રિક 'જેવા નામ તેવા શુભવાળો છે' તેથી પ્રસન્ન થઈને પંચાંગપ્રસાદ આપીને તેના સંવિશેષ આદર કર્યો એટલે એ યાત્રિકના પગ, હાથ, કાન, ડોક અને માથું એ પાંચે અંગો ઉપર પહેરવાનાં બહુમૂલ્ય આભૂષણો આપી રાજાએ તેના ઉપર પસાય કર્યો- પ્રસન્નતા બતાવી અને પેલા ચોરને રાજપુરુષોએ ત્યાં ને ત્યાં પકડી હરમાં નાખ્યો. રાજા બચી ગયો તેથી નગરીમાં ભોટી ધામધૂમ થઈ, ઠેરઠેર વધામણાં થયાં અને પરમ આનંદને લીધે જ્યાં ત્યાં રાજાઓના નાટારંગો ચાલ્યા. ખાઈપી ચોકખા થઈ અને મુખવાસ વગેરે લઈ પરવાર્યા પછી આનંદ પામેલો. રાજા રાજસભામાં આવ્યો અને રાજસિંહાસન ઉપર બેઠો, તે વખતે સાર્થવાહ વગેરે નગરના મહાજનોએ અને રાજકચેરીમાં બેસનારા લોકોએ રાજાને ઉત્તમોત્તમ ચોતીના હારો પહેરાવી તેનું માંગલિક વાંછ્યું.

આ વખતે રાજના કોટવાળાએ રાજાને વિનંતી કરી. હે દેવ ! જેણે તમારી નિંદગી પશુ ભોખમમાં નાખી હતી તેવા આ ચોરને ક્યો દંડ દેવો ! રાજા બોલ્યો: તેના આપસના શરીરને કાંઈ પશુ ઈલા કર્યા વિના જ અહીં મારી સામે તેડી લાવો. પછી કોટવાલે એ ઉત્સાહ વગરના નિર્ભય જેવા ચોરને રાજસભામાં આણ્યો. રાજાએ તેની સાથે સારી રીતે વાત કરી: અરે સાર્થવાહના પુત્ર ! આ શું બનાવ બન્યો ? એટલે પહેલાં તું હાથેલો નહીં અને પાછળથી કેમ દાઝી ગયો ? ચોર બોલ્યો: એ તો આપ બોલો. રાજા બોલ્યો: હે વત્સ ! તું જરા પશુ ગલશયા વિના જ આ સંજોગે જે ખરી વાત હોય તે કહી નાખ. 'જેવો આપનો આદેશ' એમ કહીને એ ચોર ખરી હરીકૃત કહેવા લાગ્યો. વણા વખત પહેલાં અહીં કોલસિંધ નામનો એક વામમાર્ગી આચાર્ય આવ્યો હતો, તેના અને

સખત પીકાને લીધે તે, પૃથ્વી કેમ બાહ્યે આકાશ જ ન હોય, આકાશ કેમ બાહ્યે જમીન જ ન હોય એમ સમજવા લાગ્યો અને દિફ્ફચકુને બાહ્યે આકાશ ઉપર ન ચડાવ્યું હોય એમ-દિફ્ફચકુને ચકર ચકર ફરતું-માનવા લાગ્યો. તથા તેની આંખે બધે અંધકાર ને અંધકાર જ દેખાવા લાગ્યો. તે એમ સમજવા લાગ્યો કે આ લોકમાંથી ચંદ્રની ન્યો-ત્સાનો પ્રકાશ, અગ્નિના અને સૂર્યના તેજનો પ્રચાર એ બધું અદ્રશ્ય થઈ ગયું છે અને બધે એકલું અંધારું ને અંધારું જ ફેલાઈ રહ્યું છે.

તે આડ ઉપર લટકી રહ્યો તેથી તેના બારે બારને લીધે કહો કે તેણે સખત તરફથીયાં માર્યાં તેથી કહો વા બીજી પક્ષ ગયો તે રીતે કહો પરંતુ તેના ગળામાંના ઢોરકાનો ખંધ તૂટી જવા ભેગો થઈ એકાએક તૂટી ગયો અને પછી પ્રચંડ પવનનો ઝપાટો લાગવાથી સાક્ષાત્ તારના આડની પેઠે તે, નીચે જમીન ઉપર બેલાન હશમાં પડી ગયો.

હવે બેલાન હશમાં પડેલા તેની ઉપર વનનો શીતળ પવન આવ્યો તેથી તેના શરીરની બળતણ થોડી ઘણી મોળી પડી અને ઘણાંતરમાં તેની મૂર્છા વળી ગઈ-તેને પાછું ચેતન આવ્યું એટલે તે બગી પોતાની બતને બાહ્યે એ ફરી જીવતો થયો હોય એમ માનતો ધીરે ધીરે એ મસાણામાંથી ભાગવા માંડ્યો. ‘વળી ફરીવાર કોઈ પાછળ પડશે’ એવી બીકને લીધે તે ભાગતો ભાગતો એક વનનીકુંજમાં જ્યાં કોઈ ન બેઈ શકે ત્યાં લસઈ ગયો. ત્યાં તેણે કોઈપણ બાબતથી વાંસળી અને વીણાના નાદ કરતાં ચ મધુર અવાજ કરતા કોઈને સાંભળ્યો અને એ મધુર નાદ સાંભળીને તે ભયલીત, ચકલવકલ આંખો કરતો આડના થડની પાછળ સંતાયેલા ચારે તરફ બેવા લાગ્યો. ત્યાં તેણે સ્વાધ્યાયનો મધુર નાદ કરતા એક મહાત્મ્યસ્વીને ભેળો. એને બેતાં જ તેને શંકા પડી કે છળથી આ તો વેશધારી બનીકોઈ અમારી બેવા શુન્દેગારીની તપાસ કરવા આ જંગલમાં ન આવ્યો હોય. એના (શ્રીગુપ્તના) મનમાં બારે બીક હોવાથી તેને આવો બેઠમ પડ્યો અને તેથી તે આડને બોલે ભરાઈ શુપચુપ ‘એ શુ’ બોલે છે’ તે સાંભળવા લાગ્યો. તેણે આવતા મધુર અવાજ તરફ પોતાના કાન બરાબર સરવા કર્યા તો તેણે બરાબર એ વખતે સાંભળ્યું કે—

ઈન્દ્રિયોદ્ધપ ઉન્મત્ત હાથીના ટોળાના સંઘર્ષમાં આવીને પોતાનો ધર્મ ચૂકી ગયેલા એવા મનુષ્યો કોઈપણ પ્રકારનો ત્રાસ-બીક રાખ્યા વિના જ નિઃશંકપણે બકાચો તરફ પ્રવૃત્ત થાય છે.

એ રીતે કુકુત્યોમાં પ્રવર્તતા લોકો પોતાની બતને બાનંદ આપે-પોતે જૂબ સુખ માણી શકે એ માટે અનેક પ્રાણીનો સંહાર કરે છે અને એવી ભયંકર જીવહિંસા કરવાથી પોતાને જ પાછાં અસંખ્ય એવા કઠોર દુઃખો વેઠવાં પડશે એ બાબત તદ્દન બેદરકાર રહે છે.

વળી, પોતાની બતના જ સુખને માટે એ મૂંઢ અને તુચ્છ લોકો મ્લેચ્છની પેઠે

વનનિકુંજમાં વચ્ચે કેટલેક ફર મુધી પહોંચી ગયો. એટલામાં સૂર્ય આથમી ગયો. જેમ જગતમાં જ્યાં ત્યાં પાખંડીઓના દંડ દેખાયા કરે છે તેમ એ વખતે-સૂર્ય આથમ્યો ત્યારે-આકાશના માંડવામાં જ્યાં ત્યાં સંધ્યાની વિવિધરંગભરી અનેક રેખાઓ દેખાવા લાગી. જાણે ભયંકર અધારાને લીધે પીલાઈ ગયું હોય તેમ કમલવન બીડાઈ ગયું, કારંડવ અને ભારંડ વગેરે અનેક પક્ષીઓના કુટુંબો પોતપોતાનાં માળા લાપ્તી બીડવા લાગ્યાં, જાણે ખૂબ પાકી ગયેલી ફાટગીનાં ફાટમનેાં ઝુમખો ન હોય એવો જરાક શતો ચંદ્ર ઉદય પામ્યો. પોતપોતાના રહેઠાણોને યાદ કરતાં મુજો, પાડાઓ, હાથીઓ અને ગવચોનાં ટોળાં જ્યાં જરતાં હતાં ત્યાંથી ચાછા ફર્યાં. આ રીતે સાંભ પડી ગઈ. એ વખતે પેલો વનકુંજમાં સંતાઈ રહેલો ચોર વિચારવા લાગ્યો: હવે અહીંથી આ વખતે જરું ઠીક નથી, આ સ્થળ વિશ્વવાળું છે, એમ વિચારી તે કોઈ મોટા ગંભીર અને અનેક કાળાં-પાખંડવાળા વડની વડવાઈઓ ઉપર ચડ્યો અને ત્યાં કેાંઈ એક મોટી કાળ શોધી તે ઉપર સૂતો અને પેલા સાધુએ ઉચ્ચારેલાં વચ્ચેના સંજર્ષે વિચાર કરવા લાગ્યો. એટલામાં પહોરેક શત વીવી ગઈ હશે ત્યારે ત્યા વડના થડની બગોલગા માણસની બોલી જાણવામાં કુશળ એવો એક પોપટ આવ્યો. પોપટીએ બોલી ચઢને તેનું સ્વાગત કયું અને પૂછ્યું કે-આને અહીં આવતાં આટલું બધું મોડું કેમ થયું? પોપટ બોલ્યો: સંસારની વિવિધ ઘટનાઓ ભારે આશ્ચર્યકારી હોય છે અને તે કહી શકાય એવી પણ નથી હોતી. પોપટી બોલી: ત્યારે તો તે બધું જરૂર કહેવું પડશે. પોપટ બોલ્યો: સાંભળ ત્યારે.

હું આજે ચણ ચરવા માટે સરસ્વતી નદીને કાંઠે પહોંચ્યો હતો. ત્યાં ચોખાના વિશાળ ક્યારામાંથી વિશેષ સુગંધદાર કલમી કણોને ધરાઈ ધરાઈને ચણી પાછા ફરતાં અહીંથી નજીકમાં જ આવેલા એક અશોક વનમાં ત્યાંના એક ઉત્તમોત્તમ અશોક ક્ષાંઠ પાસે પહોંચી તેની કાળ ઉપર વિસામો લેવા બેઠો હતો તો ત્યાં નીચે જ બેઠેલો અને કોંચલના મધુર અવાજને પણ કૈરે મૂકે એવા મધુર અવાજથી એક વિદ્યાધર યુવાનને ધર્મોપદેશ કરતો એવો એક શ્રમણ મારા બેવામાં આવ્યો. એ શ્રમણે કરેલા ધર્મોપદેશને લીધે એ વિદ્યાધર યુવક બોધ પામ્યો. પછી, શ્રમણના પગમાં ભક્તિપૂર્વક માથું નમાવીને તે વિદ્યાધર યુવકે પોતાના પૂર્વભવની વાત તેને (શ્રમણને) પૂછી. તે શ્રમણ ભગવતે જેવી હતી તેવી જ મરામર તેના (વિદ્યાધરના) પૂર્વભવની હકીકત કહી સંભળાવી. એ સાંભળીને એ યુવાન મુશ મુશ થઈ ગયો. આ બધું બોધને પોપટ કહે છે કે મને પણ ભારે કુતૂહલ થયું અને હું એ કાળેથી બીડીને એ સાધુપુરુષના પગમાં જઈને પડ્યો. અશોકના કૂંચા પાક્યાં જેવી લાલ લાલ હથેળી મારી પીઠ ઉપર ફેરવીને એ શ્રમણ ભગવતે મને આશીર્વાદ આપ્યો અને પૂછ્યું કે-હે બચ્ચા ! તારે શું કહેવાયું છે? હું (પોપટ) બોલ્યો: હે ભગવંત !

હે ભગવંત ! જો એ જ તીર્થ ઉત્તમોત્તમ હોય તો હે ભગવંત ! હવે હું ત્યાં બંધને જ અણસણ કરીશ. સુનિ બોલ્યા : હે પોપટ ! તારી ધારણા-નિર્વિઘ્ને સિદ્ધ થાઓ.

પોપટ બોલ્યો : હે પ્રિય પોપટી ! તો આ ભવ અને પરભવમાં તારા જે અપ-સાધો મેં કર્યા હોય તેની તારી પાસે હું ક્ષમા માગું છું-તેણું મિત્રજામિ દુષ્કર્મ હલ્લે છું માટે હે સુતલુ ! મારા શોધ પણ અપરાધની તું મને સાચી ક્ષમા આપ. આ રીતે પોપટ અને પોપટી વચ્ચે થયેલી આ બધી વાતચિત બરાબર એકચિત્તે સાંભળીને તે શ્રીગુપ્તને એમ લાગ્યું કે-આ પોપટ જ સાધુબન છે, તેથી તે (શ્રીગુપ્ત) પોપટને આમ કહેવા લાગ્યો. હે પોપટ ! તું તિર્થ-વ-પંથી છો તો પણ પુણ્યશાળી છો કે જે તે' તે મહાસાધુને સાક્ષાત્ વંદન કર્યું અને તારા બધા સંદેહો ટાળવા પૂછ્યું પણ ખરૂં.

ત્યારે હું એકલો જ અભાગિયો છું કે જે દુષ્ટપુલ્લિખાળા એવા મેં તે મહાસુનિને મધુરરાગે તે પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કરતા નજરોનજર દીઠા, છતાંય હું તેને વાંઠી ન શક્યો તેમ કર્યું પૂછી પણ ન શક્યો.

હે પાપિયા છવ ! આજ સુધી પણ તે' તારી બતને આમ ને આમ વેઠણી નાખી છે કે જે તે' એવા ચિંતામણિ રત્ન એવા સુનિ તરફ પણ તિરસ્કારપૂર્વક નજર કરી તેના ઉપર પણ અવિશ્વાસ આણ્યો.

હવે જે થઈ ગયું તે થઈ ગયું. તે વિશે પસ્તાવો કરવાથી શું વળે ? તો હે પોપટ ! તું પોતે કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યને બરાબર સમજી ગયેલો છે એથી તું જ મને મારું કર્તવ્ય કહી સંભળાવ.

પછી, તે શ્રીગુપ્તને ઉદ્દેશીને પોપટે કેવ, શુરુ અને ધર્મનાં બધાં તરવો બરાબર કહી સંભળાવ્યા અને શાસ્ત્રના વચનોને સાંભળવા માટે પ્રયત્ન કરવાથી ઇષ્ટસિદ્ધિ થાય છે એમ પણ સમજાવ્યું.

તે બધાને ખમતખામણાં કરીને એ પોપટ પોતાનું વાહિત સિદ્ધ કરવા માટે પુંડ-રીકશૈલ તરફ બીડ્યો અને દુઃખી દુઃખી થઈ ગયેલો શ્રીગુપ્ત પણ ત્યાંથી ઉઠીને રસ્તા ઉપર જવા નીકળ્યો.

હવે આ તરફ, પોતાના એકના એક પુત્રને નગરબનોએ ફિટકાર-તિરસ્કાર આપી નગરમાંથી કાઢી મૂકેલો છે. તેથી પિતા મહીધર સાર્થવાહને ભારે સંતાપ થયો અને તેથી તેને પોતાને ઘરે રહેવું પણ ભારે વસમું થયું એથી એ મહીધર રોઠ પૈસો પેદા કરવાનું બહાનું કરીને વેપાર નિમિત્તે પોતાને ઘરેથી દેશાંતર જવા નીકળી પડ્યો.

મારા ઉપર પ્રસાદ કરે અને મેં પૂર્વભવમાં એવી કઈ અનુચિત પ્રવૃત્તિ કરી હતી, જેને હીષે આ ભવમાં હું તિથિ'ગની યોનિને-પક્ષીના અવતારને પામ્યો છું. સાધુ બોલ્યા: સાંભળ.

તું તારા પૂર્વભવમાં આવસ્તી નગરીનો રહીશ હતો. તારી વૃત્તિ બળ્યાત્મા જેવી હતી તેથી તું સંસારથી ભય પામી ઘરબાર કુટુંબ-કળીલાને તણ કઈ સારા ગુરુની પાસે દીક્ષિત થયો.

દીક્ષિત થયા પછી તું છટું, અકુંભ વગેરે ઘેર તપ મનમાં કપટ રાખીને તપવા લાગ્યો અને જ્યારે તારો અંતકાળ પાસે આવ્યો ત્યારે પણ તું એ કપટભાવનું પ્રાચક્ષિત, પ્રતિક્રમણ ન કરી શક્યો, અને એમ ને એમ કપટના સંસ્કારો સાથે ક્ષણધર્મ પામી તું વ્યંતરની યોનિમાં જન્મ પામ્યો.

હે ભલા પોપટ ! ત્યાંથી તું ક્ષણધર્મ પામ્યો અને તે' કરેલા એ કપટભાવના દોષને હીષે જ આ જન્મમાં તું પક્ષીની યોનિમાં આવ્યો છું. તારા પૂર્વભવની આ ખરી હકીકત છે તો હવે તને જેમ હીક લાગે તેમ કર.

પોપટ બોલ્યા: હે પોપટી ! એ સાધુ પાસેથી મારા પૂર્વજન્મની વાત સાંભળી હું' બારે ઉદ્દેગ પામ્યો અને મને ત્યાં જ મૂર્છા આવી ગઈ. થોડીક વાર તો બાજુ 'હું મરી ગયો છું.' એમ મને લાગ્યું અને પછી મૂર્છા વળતા બેધ પામેલો હું બાંધત થયો.

જ્યારે હું સાધુ હતો ત્યારે સૂત્રના જે પાઠને વિચારતો હતો તે પાઠ બાજુ કે હું' હમણાં જ ન શીખ્યો હોઈ' એમ મને લાગવા માંડ્યું. આ રીતે મારી પૂર્વ જન્મની કથા સાંભળી મારું મન સંસાર ઉપરથી ઊઠી ગયું. મને વૈરાગ્ય આવ્યો અને પછી મેં તે સુનિરાજને આમ કહ્યું.

હે ભગવંત ! હવે મારે શું કરવું બેધએ ? હું પોપટ છું. એથી તમારા ચરણોની સેવાને લાયક નથી રહ્યો તેમ સર્વવિરતિધર્મને પાળવાની એટલે કે હીક્ષા લેવાની પણ મારામાં યોગ્યતા નથી રહી. આ પક્ષીના અવતારમાં, મારામાં હવે થોડું પણ કપટ નથી રહ્યું અથવા મમતા નથી રહી. શ્રીજિન ભગવાને કહેલા ધર્મ પ્રમાણે નિષ્કલંક આચરણ કરવાનું આ અવતારમાં મારાથી બની શકે તેમ નથી.

તો હે ભગવંત ! તમે મને એવું ઘણું પ્રશસ્ત વીર્જસ્થાન ભતાવો કે જ્યાં જઈને હું જૈન શાસ્ત્રમાં કહેલી વિધિ પ્રમાણે મારું જીવન પૂરું કરું. અણુસણુ વગેરે કરીને મારા જીવનનો અંત આવ્યું.

સુનિ બોલ્યા: હે પોપટ ! જ્યાં પુંડરીક પ્રચુપ કરોએ સાધુઓ સિદ્ધિ પામ્યા છે એવા પુંડરીકશૈલ કરતાં બીજું કોઈ વીર્જ ચહિયાતું નથી

સહાચારી બની ગયો છે એ બંધી વાત રાજાને કહી સંભળાવી. રાજાએ પણ તે શ્રીકૃષ્ણને પોતાની રાજસભામાં ભેટી ધામધૂમથી તેલગોળ અને રાજસભામાં આવેલા તેના વિશેષ આદર કર્યો.

પછી તો એ નગરીમાં પોતાના પિતા સાથે રહેતો શ્રીકૃષ્ણ શ્રી બિન ભગવાનને ખતાવેલા ધર્મનું એકમને શુદ્ધ ભાવે બરાબર આવરણ કરતો ધર્મ, અર્થ અને કામ વગેરે એ બધા પુરુષાર્થની પરસ્પર અવિરોધભાવે એ રીતે સાધના કરવા લાગ્યો કે જેથી તે ઉજ્જવલ કીર્તિને પામ્યો.

નવાં નવાં શાસ્ત્રોના ભાષાને તે રાજા ને રાજા સાંભળવા લાગ્યો અને જેમ જેમ એ શ્રીબિનવાણીને સાંભળતો ગયો તેમ તેમ તેના વૈરાગ્યભાવ વધતો ગાલ્યો અને તે, એ પરિસ્થિતિમાં શાસ્ત્રના ભાષાનું વિશેષ વધુ ચિંતન કરવા લાગ્યો.

પછી, પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તે આવકનાં બાર ત્રતો સ્વીકારી તે પ્રમાણે જ પોતાનું વર્તન રાખવા લાગ્યો, અર્થાત્ અત્યારસુધી તો તે, પોતાનાં હેઠસુણે વગેરે માટે અમર્યાદ રીતે વર્તતો હતો તે હવે એ માટેની વિવિધ મર્યાદાઓ કરી, તૃષ્ણા ઓછી કરી સંતોષ-પૂર્વક વર્તવા લાગ્યો, તથા પેલા પોપટની વાતને જ યાદ કરતો કરતો તે મહાત્મા, પોતાનો વખત વીતાવવા લાગ્યો.

હવે એક વખતે રાત્રે બરાબર એક સંઘ્યા સમયે તે શ્રીકૃષ્ણ, ચૈત્યવંદન કરી સામાયિકમાં બેઠો હતો ત્યાં બરાબર એ જ વખતે બંધી દિશાઓમાં પોતાનો પ્રકાશ અમકાવતો અને ઈંદ્ર કરતાંય વધારે સૌંદર્યવાન એવો એક દેવ આવી ચડ્યો. આવીને શ્રીકૃષ્ણને આદરપૂર્વક પ્રણામ કરીને એ દેવે પૂછ્યું. હે શ્રીકૃષ્ણ ! તારી આત્મહિતની સાધના વગરવિઘ્ને ચાલી રહી છે ? શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યો : દેવ અને શુરેના પ્રસાદને લીધે, ખાસ કરીને તો પેલા પોપટ મહાશયના પ્રતાપે, મારી સાધના બરાબર વગરવિઘ્ને ચાલી રહી છે. દેવ બોલ્યો : વળી, એ પોપટ મહાશય કોણ છે ? તે સાંભળી પોતા ઉપર એ પોપટ મહાશયે જે ઉપકાર કર્યો હતો તે બંધી વાત એ શ્રીકૃષ્ણને વિગતવાર એ દેવને કહી સંભળાવી. દેવે જાણ્યું કે “ આ મહાશય મારો કરેલો ઉપકાર ભૂલી નથી ગયા. ” તેથી એ દેવ વિશેષ સંતોષ પામ્યો અને બોલ્યો : હે શ્રીકૃષ્ણ ! તું શું એ પોપટરાજાને ઓળખી શકે છે ? શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યો : એ મહાશય તો પંચતને પામ્યા છે, હવે તો એ કથારોષ બની ગયો છે એટલે એ તો હવે શી રીતે ઓળખાય ? પછી દેવ બોલ્યો : હાઈ ! હું એ જ પોપટ છું. પોપટના અવતારમાં પેલા ઝુનિરાજ પાસેથી ધર્મની વાત સાંભળી મેં યુકેરીકેગિર ઉપર જઈ અણસણ આદરેલું અને ત્યાં કાળધર્મ પામી હવે હું સન્નિદ્રામાર નામના સ્વર્ગમાં

અને ઉત્તરદિશા તરફ જવા ઉપરથી. ઉત્તર દિશાનાં ગાયો અને નગરોમાં ફરી ફરીને એ શેઠ પોતાના પુત્ર શ્રીશુભની જ્યાં ત્યાં શોધ કરવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં એક વખતે એ સાથેવાહ ગજપુર સુધી આવી પહોંચ્યો. ગજપુરનો સીમાદો મૂકીને આગળ થોડુંક ચાલીને એ સ્થળે શેઠે પડાવ નાખેલા કે જ્યાં પેલો વનનિકુંજ આવેલો હતો અને એજ વનનિકુંજમાં તેનો પુત્ર શ્રીશુભ પણ હતો. ભરાબર એ સમયે જ કર્મ-ધર્મના સંયોગને લીધે એ વનનિકુંજના ઝાડના ઝુંડમાંથી નીકળીને શેઠનો પુત્ર શેઠના પડાવ પાસે આવી પહોંચ્યો. શેઠે એને ભરાબર ઓળખી લીધો અને ખૂબ સ્નેહપૂર્વક તે, પોતાના પુત્રને ભેટી પડ્યો. તે અત્યાર સુધી ક્યાં ક્યાં ફર્યો ? અને તેણે શું શું અનુભવ્યું ? એ બધી હકીકત શેઠે એને આદરપૂર્વક પૂછી. પેલા શ્રીશુભે પણ પોતે જ્યારથી પોતાની જન્મભૂમિ વિજયપુરી નગરીમાંથી નીકળ્યો ત્યાંથી માંડીને તેને જે છેલ્લા પોપટનો સમાગમ થયો ત્યાં સુધીની બધી ખરેખરી હકીકત કહી સંભળાવી. એ બધી હકીકત સાંભળીને શેઠની આંખમાં આંસુ ઉભરાયાં અને તે, પોતાના પુત્રે આજ લગી જે જે દુઃખ અનુભવ્યું તેના આવેગથી ગળગળો થતો બોલ્યો—હે પુત્ર ! તું એમ ન સમજતો કે હું પૈસો પેદા કરવા સારું વેપાર ખેડવા નીકળ્યો છું. હવે આ સમય કાંઈ મારે સારું પૈસો પેદા કરવાનો છે ? હું તો ફક્ત તારી શોધ માટે જ આ બહાને નીકળી પડ્યો છું. જ્યારથી તું ભરેથી નીકળી પ્રવાસે ચાલ્યો ત્યારથી જ મને ભારે દુઃખ થતાં અને તેથી જ તને શોધવા માટે આ અવસ્થાએ પશુ મેં આ રખડપાટો માંડ્યો તો હે પુત્ર ! મેં તને અહીં ભેળો અને ઓળખી પણ કાઢ્યો એ બહુ જ સારું થયું. હવે તો તું એવી રીતે સરસ વર્તન રાખ કે જેને લીધે આપણા પૂર્વજોની શરૂઆત પૂર્ણ થઈ જેવી ઉજળી કીર્તિ ફેલાય. દુષ્ટ લોકોનાં મોઢાં કાળા થઈ જાય. તારી વાત કરતાં દુષ્ટ લોકોનાં મોઢાં બંધ થઈ જાય અને તું સત્યપુરોની પંક્તિમાં આગળ ભેસનારો થઈ જા. શેઠની આ સ્નેહભરી વાણી સાંભળી એ શ્રીશુભ બોલ્યો: પિતાલ, હવે આ વિશે વધારે કહેવાથી શું ? અર્થાત્ હું બધું સમજી ગયો છું અને હવેથી મનના દુઃખને અને શરીરના કષ્ટને એમ અનેક બાતના વિકારને વધારતા એવા આ બધી બાતના અનીતિના માર્ગને હું આંસુજે જ છોડી દઉં છું. મેં કે મારું મન સ્વચ્છંદ છે છતાં તેના ઉપર અંકુશ રાખવાનો અભ્યાસ વધારી વધારીને હું તેને હવેથી સુમાર્ગ જ તરફ બેઠવાનો છું.

માટે હે પિતાલ ! તમારે હવે મારો જરા પણ અવિશ્વાસ ન રાખવો. ત્યાર પછી પોતાની સાથે આણેહું બધું કરીઆણું એ સાથેવાહે ગમે તે ભાવે જેમ આવે તેમ વેચી નાખ્યું, અને પોતાના પુત્રને લઈને સાથેવાહ પોતાની વિજયપુરી નગરી તરફ જવા માટે ત્યાંથી પાછો ફર્યો. નગરીમાં આવી મહામૂલ્યા ભેટણા સાથે તે શેઠ, પોતાના રાજના દર્શને પાછો ફર્યો. નગરીમાં આવી મહામૂલ્યા ભેટણા સાથે તે શેઠ, પોતાના રાજના દર્શને પાછો ફર્યો. નગરીમાં આવી મહામૂલ્યા ભેટણા સાથે તે શેઠ, પોતાના રાજના દર્શને પાછો ફર્યો. નગરીમાં આવી મહામૂલ્યા ભેટણા સાથે તે શેઠ, પોતાના રાજના દર્શને પાછો ફર્યો.

દોષ વગરની નિર્મળ આંખ સમાન છે અને બુદ્ધિના મોટા બગીચા માટે એ જ શાસ્ત્રો ચૈત્ર માસ સમાન છે અર્થાત્ ચૈત્ર માસમાં બગીચો જેમ ખીલી નીકળે છે તેમ આ શાસ્ત્રો બુદ્ધિના શુદ્ધોને વિશેષ ને વિશેષ ખીલવે છે, જેથી અંધશ્રદ્ધા-અવિવેક-ક્રુતક અને ૩૬ દુર્ગુણો વગેરેના દોષો આપોઆપ ટળી જાય છે. વળી, એ શાસ્ત્રો કામદેવનો જય કરવા માટે અમોઘ શસ્ત્ર સમાન છે તો એવાં એ શાસ્ત્રોને ભવનો-સંસારનો ભય ટાળવા માટે કોણ ન શીખે ? અર્થાત્ એવાં મુશ્કાળોનો અભ્યાસ કોણ ન કરે ? વા એવાં સત્શાસ્ત્રોને વારંવાર સાંભળવા કોણ ન ઇચ્છે ?

માટે જ જે મહાતુલાવ માનવો સસુદ્ધિને પ્રમ્થતા હોય, નિરંતર પોતામાં શુભશ્રેણિની અભિવૃદ્ધિ કરવા યાહતા હોય તેમણે, જેમનાં શ્રવણથી અનેક દુઃખો ટળી જાય છે એવાં શ્રીજિનેદ્રે કહેલાં શાસ્ત્રોને વારંવાર સાંભળવા માટે પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ.

ઈતિ શ્રી કથારત્નકોશમાં શાસ્ત્રશ્રવણના આધિકારમાં શ્રીગુપ્તની કથા સમાપ્ત.

દેવના અવતારમાં અવતર્યો હું અને હમણાં હું તને ધર્મસાધનામાં સ્થિર કરવા માટે અને એક બીજી ખાસ વાત તને જણાવવા માટે તારી પાસે આવ્યો છું. શ્રીગુરુ યોદ્ધોઃ કીક કયું, હવે કૃપા કરીને જે બીજી ખાસ વાત મને કહેવાની છે તે તમે કહી નાખો. દેવ યોદ્ધોઃ આજથી બરાબર સાતમે દિવસે તું આ માનવલોક છોડી જવાનો છે અર્થાત્ તારું મરણ થવાનું છે, તો તું હવે વિશેષ સારી રીતે ધર્મની આસાધનામાં પુરુષાર્થ કરજે. દેવતું એ કથન સાંભળીને શ્રીગુરુએ તેને વિશેષ અભિનંદન આપ્યાં અને પછી એ દેવ પોતાને સ્થાને પાછો ફર્યો.

દેવની વાત સાંભળ્યા પછી તુરત જ શ્રીગુરુ શ્રી જિનમંદિરોમાં વિશેષ પૂજાપ્રભાવના કરવા લાગ્યો, સકળસંઘની પૂજા કરી અને જીવમાત્રને ખમાવ્યા અર્થાત્ પોતાના અપરાધો બદલ જીવમાત્ર પાસે તેણે ક્ષમા માગી અને પછી દિવ્ય જ્ઞાનવાળા વિજયસૂરિ નામના મુનિરાજ પાસે તેણે સંધારો સ્વીકારી અણસણ માંડયું. સંધારામાં પાંચ પરમેષ્ઠીના નમસ્કારરૂપ નવકાર મંત્રને જ અક્ષુબ્ધભાવે યાદ કરતાં તે કાળધર્મ પામી સ્વર્ગે સીધાંબો. આ પ્રસંગે નગરીવાસી લોકોએ તે આચાર્યને પૂછ્યું કે ભગવંત ! શ્રીગુરુ અત્યંત દુઃખ અને દુર આચારવાળો હતો છતાંય તે, આ ભતના વિશુદ્ધ વિવેકને શી રીતે પામ્યો ? અર્થાત્ પાછળથી તે કેવી રીતે સુધરી ગયો ? એ વિજયસૂરિ આચાર્ય યોદ્ધોઃ શાસ્ત્રોને સાંભળી સાંભળીને એવા દુઃખ શ્રીગુરુમાં પણ પવિત્ર સદાચાર તથા બીજા અનેક સદ્ગુણો આવી ગયા અર્થાત્ શાસ્ત્રનાં શ્રવણ, મનન અને ચિંતનથી અનેક સદ્ગુણોને મેળવી શકે છે માટે તમે બધા પણ હે નગરવાસી લોકો ! શાસ્ત્રના શ્રવણ માટે વિશેષ ઉદ્બલ કરજો.

વળી, ‘ આ સત્ છે, આ અસત્ છે. ’ એવો વિવેક કરીને બાણે ત્યારે જ માણસના મનમાંથી સઘળી શંકાઓ ટળી બચ છે અને વિશેષ વિવેકનો ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે. એમ થવાથી જ સાધક, અશુભ તત્ત્વ કે વિચારને છોડી શકે છે. માણસમાં શાસ્ત્ર સાંભળવાની તીવ્ર વૃત્તિ હોય-શુશ્રૂષા હોય-તો જ તે વિવેકના શુદ્ધ ભાવને પામી શકે છે, માટે મુસુક્ત સાધકોએ લેશ પણ ખેદ રાખ્યા વિના-થાક વગર-કંટાળા વગર શાસ્ત્રશ્રવણ માટે વિશેષ પ્રયત્ન કરવો જરૂરી છે.

પ્રાણીઓ પોતે તો જ્ઞાન-સમજ વગરના છે. વળી, આ કળિકાળના પ્રભાવને લીધે કોઈ અતીન્દ્રિય જ્ઞાની પણ નથી સાંપડતો. સંસારમાં સૂર્યની જેવા પ્રખર પ્રભાવવાળો આ શ્રી જિનભગવાનનો ધર્મ ન હોત તો આ અજ્ઞાન માણસો કોણ બાણે કેવાં કેવાં કષ્ટો ન પામત ?

શ્રીજિનભગવાને ઉપદેશોનાં શાસ્ત્રો શિવ-નિર્વાણ માર્ગ સુધી પહોંચવા માટે રથ જેવાં છે. એ શાસ્ત્રો જ, દુર્વાદીઓના મોઢાં બંધ કરી શકે છે, મુસુક્તોને સારુ એ શાસ્ત્રો,

જરૂર હોય તો તે પુસ્તકોને લખવા માટે આપવાં વા લખનારની કોઈ પણ પ્રકારની અગવડતાઓ જ્ઞાન લેવાની ઉચિત પ્રકારની બધી સગવડ કરી આપવી એ જ્ઞાનદાનનું મોટામાં મોટું લક્ષણ છે.

જે મનુષ્ય પોતે જાતે જ્ઞાન નથી આપી શકતો પરંતુ લખનારાઓને-જ્ઞાન લેનારાઓને એ પોતે, ઔષધ, વસ્ત્ર, અન્ન વગેરે લખવામાં પોષણ અને ઉત્સાહ પ્રેરે એવી વસ્તુઓ આપે છે તે પણ પરમાર્થતઃ જ્ઞાનનો જ દાતા છે.

આ બાબત વધારે કહેવાથી શું ? જ્ઞાનના દાનથી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી મુક્તિ મેળવી શકાય છે. આ વિશે અહીં ‘ધનદંત’ નું ઉદાહરણ છે.

મગધદેશના છેલ્લા સમાન રાજાજી હ નામે નગર છે. શેષનામની વિશાળ દુકા ઉપર રહેલા મહિષ ઉપર જેમ પર-અન્ય કોઈ આક્રમણ કરી શકતું નથી તેમ એ રાજાજી નગર ઉપર પર-શત્રુઓ આક્રમણ કરી શકતા નથી. સ્વર્ગમાં યુધ્ધ અને શુરુ વસે છે તેમ આ રાજાજી નગરમાં પણ યુધ્ધ-કાંડા માણસો અને શુરુ-ધર્મશુરુ વસેલા છે તથા એ નગર ઉપર બધા લોકોને અનુરાગ છે એવું એ પ્રાસાદિક અને મનોહર છે. તે નગરમાં, હૈહયકુલરૂપ આકાશમાં ચંદ્ર જેવો, પોતાના શત્રુઓની સ્ત્રીઓને આતંક પેદા કરનારા, ભુવનને આનંદદાયી એવો ‘જ્યેષ્ઠ’ નામે રાજા છે. શ્રી કૃષ્ણની જેમ કમળા લાચારી છે તેમ તે રાજાને કેમલાવતી નામે સહજ સ્નેહવાળી લાચારી છે. તેઓને બે પુત્રો છે. વિજયચંદ્ર અને ચંદ્રસેન. એ બન્ને પુત્રો પુરુષોચિત બધી કળાઓમાં પ્રવીણ છે, અને શોર્ય, ઔદાર્ય, ક્ષાણિક વગેરે અનેક ગુણોથી સુશોભિત છે. તે બન્ને લાંબાં એક જ માને પેટે જન્મેલા છે, સગા લાંબાં-સહોદર છે છતાંય કર્મદોષને લીધે તે બન્ને પરસ્પર એક બીજાને સાંખી શકતા નથી-અસહનશીલ છે અને ‘હું મોટો, હું મોટો’ એવા અભિમાનવાળા છે. એ રીતે પરસ્પરના સંકલેશવટે તેમના દિવસો વીતે છે.

બીજે કોઈ દિવસે રાજા સલામા બેઠેલા હતા. રાજપુત્રો, મંત્રીઓ, સામંતો અને નગરના બીજા પ્રધાન પ્રધાન નાગરિકો પોતપોતાને ઉચિત સ્થાને બેઠેલા હતા તે વખતે દ્વારપાળે આવીને રાજાને વિનંતી કરી- ‘હે દેવ ! લાંબા માર્ગ ઉપર નિરંતર આલવાને લીધે થાકી ગયેલા જણાતા, બે પુરુષો હાથમાં લેખ લઈને એકદમ આપતું દર્શન ધ્રુવે છે. આપને મળવા માંગે છે.’ રાજા બોલ્યો- તે બન્નેને એકદમ મારી પાસે મોકલી આપો. દ્વારપાળ તે બન્નેને રાજાના પાસે લઈ ગયો. તે બન્ને રાજાને પજે પડ્યા, લેખ આપ્યો. રાજાએ પોતે જ લેખને વાંચ્યો. એમાં લખ્યું હતું કે—

સ્વસ્તિ. મગધની ભૂમિ માટે ચંદ્રસમાન શીતળ એવા જ્યેષ્ઠ મહારાજને,

જ્ઞાનદાન સંબંધી ધનહત્તનું કથાનક.

૫૫૫
સિ
૫૫૫

(કથા ૧૬ મી.)

હાંતોને અને શાસ્ત્રોને સાંભળી સાંભળીને જેમના મનમાં પૂર્ણપણે નિર્મળ વિવેક આવેલો છે એવા માનવો સિદ્ધાંતોનું અને શાસ્ત્રોનું દાન કરી શકે છે એટલે ભણાવી વા સમજાવી શકે છે, માટે હમણાં જ્ઞાનદાન-વિદ્યાદાન સંબંધી વિધિને કહેવાની છે

ખર્ચાં દાનોમાં સૌથી પહેલું જ્ઞાનદાન છે, બીજું અભયદાન છે એમ કહેલું છે અને ત્રીજું ધર્મકરણીમાં સહાય આપનારું ઉપદ્રવદાન છે.

સ્વ અને પરના સ્વભાવને ઓળખાવનારું એક જ્ઞાન જ છે અને એ રીતે તેનો પ્રભાવ પ્રકટ છે, માટે સૌથી પહેલું, એવા જ્ઞાનને દેલાવવામાં જ અર્થાત્ જ્ઞાનદાનમાં-વિદ્યાદાનમાં-જ ઉદ્યમ કરવો યોગ્ય છે.

જ્ઞાનનું દાન દેવાથી અર્થાત્ જેને જ્ઞાન હીધું હોય છે તે પ્રાણી પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાન-દ્વારા બંધ અને મોક્ષના સ્વરૂપને બરાબર જાણી શકે છે તેમજ પુણ્ય અને પાપને બરાબર ઓળખી શકે છે અને તદ્વચિત્ત કરણી-પુણ્યકરણી તરફ અનુરાગવાળો થાય છે.

જ્ઞાન પામેલો પ્રાણી પાપનો પરિહાર કરે છે, પુણ્યને ઉપાર્જન કરવા ઉદ્યમ કરે છે અને જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશની કૃપાવડે આ લોક અને પરલોક એમ બંને લોકોમાં મુખી થાય છે.

કોઈ ને કોઈ હેતુથી બીજાં દાનોનો તો ક્યાંય ને ક્યાંય, ક્યારે ને ક્યારે વિનાશ થઈ જાય છે એમ દેખાય છે ત્યારે જે માનવ, જ્ઞાનનો દાતા છે તેનું જ્ઞાન તો હેતાં હેતાં પણ નિરંતર વધ્યા જ કરે છે, અર્થાત્ જેનું દાન દેવાય તે વસ્તુ ખૂટી જાય છે એવો સાધારણ નિયમ છે ત્યારે દેવામાં આવતું જ્ઞાન જેમ જેમ વધારે દેવાય તેમ તેમ વધ્યા કરે છે એ, જ્ઞાનદાનની ખાસ ખૂબી છે.

જે માનવ જ્ઞાનને આપે છે તેણે બધું જ આપ્યું છે એમ કહેવાય અર્થાત્ આ સંસારમાં એવી એક પણ ચીજ બાકી નથી રહેલી જે જ્ઞાન આપનારે જ્ઞાન લેનારને ન આપી હોય. એમ છે તેથી જ્ઞાનદાન જેવો બીજો કોઈ ઉત્તમ પ્રકાર આખા સંસારમાં નથી.

જે વિદ્યાર્થીઓ વા ત્રિશાસુઓ ભણવા માટે ઉપસ્થિત થાય છે તેમને બધા પ્રકારની અનુકૂળતા-સગવડતા કરી આપવી એ જ્ઞાનદાનનો એક ખાસ પ્રકાર છે અર્થાત્ અધ્યાપકે વા ઉપાધ્યાયે પોતે ભણેલાં ગંભીર અર્થવાણાં પુસ્તકોને વંચાવવાં, તેમનું વિવેચન કરી બતાવવું વા તે પુસ્તકોના અર્થો વિશે શ્રોતાઓના મનનું સમાધાન કરી આપવું વા

તેમને રાજ્ય આપવામાં આવે તો પણ લેતા નથી. કેમનો ભંગ કરીને સન્માન થતું હોય તો પણ સત્પુરુષો તેને અપમાન જ સમજે છે ત્યારે બીજા સાધારણ માનવ કીટો તો જેમ તેમ કરીને પણ સન્માનને માટે પક્ષપક્ષી કરે છે. ન્યાયમાર્ગની તુલા ઉપર બેઠેલા-ન્યાયના પદ્ધતિમાં બેઠેલા પુરુષો પણ ન્યાયનો ગમે તે રીતે ભંગ કરે તો હે પુત્ર ! ક્ષત્રિયવટની વાત તો ફર રહી અર્થાત્ એવા ન્યાયને ભંગ કરનારામાં ક્ષત્રિયવટ ક્યાથી હોય ?

રાજ્યને પોતાના નાના પુત્રને આ પ્રમાણે સમજાવ્યો તો પણ તે શાંત ન થયો. પક્ષી રાજના કહેવાથી મંત્રીઓએ રાજપુત્રને કહ્યું: હે રાજપુત્ર ! દેવનું વચન કેમ માનતો નથી ? અર્થાત્ તેમના વચનથી પ્રતિકૂળ થઇને શા માટે વર્તે છે ? આમ કરવાથી તો 'તુ' અવિનયી છે. 'એવી તારી અપકીર્તિ બધે ફેલાશે, માટે તું એવી અપકીર્તિકૃપ ફેલાતી ધૂળને વિનયના પાણીવડે શા માટે શાત કરી દેતો નથી ? 'અકલકિત કીર્તિવાળું' જ જીવન પ્રશંસાપાત્ર છે. 'એ હકીકત, રાજપુત્ર થઇને શું 'તું' નથી સમજતો ? આ પ્રમાણે ઘણી ઘણી શિખામણોદ્ધારા સમજાવ્યો ત્યારે તે ચંદ્રસેન ન્યાયવર્ગ લાણી વળ્યો. આ તરફ બીજો વિજયચંદ્ર નામે મોટો રાજપુત્ર આર અગોવાળું મોઢું સૈન્ય લઈ 'શૈવાલ' રાજ ઉપર ચડાઈ લઈ ગયો. ક્રમે કરીને પ્રયાણ કરતો કરતો તે, પોતાના દેશના સીમાકા સુધી પહોંચી ગયો. ત્યાં રહેનારા સામંત વગેરેને બોલાવ્યા અને દૂત મોકલીને શૈવાલ રાજને આ પ્રમાણે કહેધરાવ્યું:

પૂરવું બળ ન હોય અને લડવાને તૈયાર થવું એ મોટી ભૂલ-ફૂલણ છે. એવી સ્થિતિમાં તો લડ્યા કરતા નમી જવું એ જ ભૂલણ છે, તો બે ! તું તારી બાતે વિચાર કરીને જે યોગ્ય લાગે તે કર.

રાજ શૈવાલે કહેરાવ્યું: જેઓ રણસંગ્રામથી ડરનારા છે તેઓ ન્યાયમાર્ગમાં બહાનાની વાતો કરે છે. હાથીના ટોળા સાથે સિંહને નીતિનો માર્ગ કોણ બતાવી શકે તેમ છે ? તેથી તું રણસંગ્રામ માટે સજ્જ થઈ બા અને તારું પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રમ બતાવ. મારી પાસે પૂરવું બળ છે કે નહીં એ હકીકત તો રણસંગ્રામ ચોક્કસપણે કહી દેશે.

રાજ શૈવાલનું આ કહેણ સાંભળીને દૂત પાછો ફર્યો અને તેણે, શૈવાલે મોકલેલું કહેણ રાજપુત્રને જણાવ્યું. રાજપુત્રે યુદ્ધ માટે પ્રયાણ કર્યું. બન્નેના લશ્કરોએ એક બીજાં થોડે થોડે અંતરે પાસે આવી પહોંચ્યા. એ બન્ને લશ્કરોએ ક્ષત્રિયવટને ધારણ કરી, પોતાના સ્વામીની કાર્યસિદ્ધિ માટે શસ્ત્ર-અશસ્ત્રના ઘાને પણ આદર સાથે ઝીલ્યા. એ લશ્કરોની પરસ્પર લીંઠને લીધે અને રણવાદના ભેરશેષ સાથે વાગવાને લીધે એવો અવાજ જાણ્યો કે કાચરો કંપી ગયા. રણસંગ્રામમાં કુંતાના અણીના ઘાને લીધે હાથીઓ ધૂમવા લાગ્યા,

ગંગાની આસપાસના પ્રદેશમાં જ્યવસ્થા માટે અધિપતિપણુ નીમેલો, હંમેશા આપના આદેશ પ્રમાણે વર્તનારો કુરુદેવ પંચાંગ પ્રણિપાતપૂર્વક નમસ્કાર કરીને વિનવે છે કે, આપના ચરણોની કૃપાથી કુશળ છે. કેકત, “ શૈવાક્ષ નામે સીમાક્ષોનો રાજા સીમાક્ષના ગામને રંજીતીને આપના દેશમાં ઉપદ્રવ મચાવે છે. ” આ હકીકત જણાવવા આ લેખ ચોકસ્યો છે. હકીકત જાણીને આપ કહો તે પ્રમાણરૂપ માનીને અમે તેને અનુસરીશું.

આ સમાચાર વાંચીને રાજની આંખમાં લાલાશ આવી ગઈ. કેમ જાણે અકસ્માત સંઘ્યા કરી ખતાવતો ન હોય એવો તે કોષને લીધે ચતોચોળ થઈ વિશેષ પ્રકૃપિત થતો તે રાજ-મોલેઓઃ અરે ! અરે ! જુઓ તો ખરા, આ દુષ્ટ શૈવાલ માળકની પેઠે શું કરવા તૈયાર થઈ ગયો છે ? એ તો સૂતેલા સિંહના માથાની ટોચ ઉપર ખંજવાળવા જેવી ખાલચોટા કરે છે.

ધણા હાથી, ઘોડા, ઉત્તમ રથો, શૂરવીર બાટો તથા ખીજા મિત્ર રાજાઓ જેમાં લેણા થયેલા છે એવી ઓટી સેનાને બહાર તૈયાર કરે. આ રીતે આવેશપૂર્વક ઓલતા રાજાને સમામાં બેઠેલા રાજપુત્રોએ વિનંતી કરી: હે દેવ ! આપ આ રીતે શા માટે કોપ કરે છે ? જલ-પાણીના સહવાસથી ઉન્નત બનેલી સેવાળ જેવા જલ-જહના સંસર્ગથી બ્રહ્મ બની ગર્વિષ્ઠ બનેલા ખીચારા શૈવાલ ઉપર આ રથો કોપ ? તે ખીચારાની ઉપર વળી કોપ હોય ? અમને આજ્ઞા આપો એટલે તેના ગમે તેવા વધારે ઉન્નત હશે તો પણ તેના શૂરશક્તિ કરી નાખીશું. જે કામ માટે સેવકો તૈયાર હોય તે કામ માટે સ્વામીએ પોતે જ બેસે શા માટે તકલીફ લેવી ?

એ પ્રમાણે રાજપુત્રની વિનંતિને સાંભળીને રાજાએ પોતાની તબર મંચીઓ તરફ નાખી. ઇગિતને અને આકારને સમજનારા કુશળ પ્રધાનોએ રાજાને કહ્યું : હે દેવ ! રાજપુત્રાએ ઠીક જ કહ્યું છે. રાજપુત્રા સિવાય બીજા કોણ એવો કુશળ છે જે પ્રસંગોચિત વાત કરી બાણ-કરી શકે ? પછી રાજાએ મોટા પુત્ર વિઞ્ઞયચંદ્રને આજ્ઞા કરી અર્થાત તેને લડવા જવાનો આદેશ કર્યો. આ સાંભળીને નાના પુત્ર ચંદ્રસેનને ક્રોધ આવ્યો. ક્રોધને લીધે ભલાં ખેંચાવાથી તેનાં કપાળમાં કચ્છલીઓ પડી ગઈ અને તે, શસ્ત્રામાં ને શસ્ત્રામાં લીધે ભલાં ખેંચાવાથી તેનાં કપાળમાં કચ્છલીઓ પડી ગઈ અને તેને રાજાએ સભામાંથી બહાર ચાલ્યો ગયો. આ બનાવથી સભામાં ફોલ થઇ ગયો અને તેને રાજાએ માંડ માંડ પાછો વાળી સભામાં બેસાડ્યો અને કહ્યું : હે વત્સ ! તું આમ શા માટે કોપ કરે છે ? શું તું લોકરક્ષિતિને-લોકન્યવસ્થાને બાણતો નથી ? શુભવાણે મોટો પુત્ર વિદ્યમાન છે ? શું તું લોકરક્ષિતિને-લોકન્યવસ્થાને બાણતો નથી ? શુભવાણે મોટો પુત્ર વિદ્યમાન છે ? શું તું લોકરક્ષિતિને-લોકન્યવસ્થાને બાણતો નથી ? શુભવાણે મોટો પુત્ર વિદ્યમાન છે ? શું તું લોકરક્ષિતિને-લોકન્યવસ્થાને બાણતો નથી ? શુભવાણે મોટો પુત્ર વિદ્યમાન છે ?

ફૂલનું ઉકત કથન સાંભળીને રાબ શૈવાલ જોલ્યા: હે ફૂલ ! તારા સ્વામી જ સ્વપ્નછંદી છે તેથી જ તે આમ જેમ તેમ જોલે છે, ખરી વાત તો એ છે કે—આ માટે મને શા માટે કાંઈ કહેવું જોઈએ ?

આ રાજપુત તો બિચારા નિર્દોષ છે, એકલો જોમનો પિતા—રાબ જ દોષવાળો છે જે આવા નાનાઓને પણ સુદક્ષિણ ઉપર મોકલે છે.

રાજપુતો દુઃશિક્ષિત છે, બહુ જોલકા છે અને તદ્દન વિનય વગરના અત્યંત દુર્વિનીત છે એટલે તેમને સુશિક્ષિત, નમ્ર અને વિનીત કરવા સારુ યુદ્ધમાં મોકલવાને મિથે અહીં ધક્કેલે છે, અર્થાત્ યુદ્ધનું બીલું બંધનું લઈ તેમને શિક્ષિત કરવા સારુ—શીખવવા માટે—તેમને કાંઈ શિખામણ મળે એ નિમિત્ત અહીં મોકલતો લાગે છે એમ માનું છું. તાત્પર્ય એ કે—દુઃશિક્ષિત રાજપુતો આ બંધાને શીજે એ માટે રાબ તેમને અહીં મોકલતો જણાય છે, બાકી એઓ યુદ્ધને લાચક જ નથી. તેથી હે ફૂલ ! તું જા અને તારા રાબને કહે કે—ખાળકને છૂટવો એમાં તો મારી નિંદા થવાની. ખરી રીતે તારા પિતા સાથે યુદ્ધ કરવું એ મારે માટે વિશેષ ઉચિત છે.

રાબ શૈવાલનું કહેણ લઈને ફૂલ પાછો ફર્યો અને રાજપુત પાસે પહોંચ્યો. જે હકીકત શૈવાલે કહી હતી તે બધી ફૂલે રાબને જણાવી. એ સાંભળીને ચંદ્રસેન વિચારવા લાગ્યો.—અહો ! મેં જે કહેણ મોકલેલું તે વગરવિચાર્યું હોઈ અનુચિત લેખાય એવું હતું ત્યારે આ સાચો શત્રુ છતાં તેણે કેવુ સુખસમ અને ઉચિત કહેણ મોકલાવ્યું છે ?

“ શત્રુ પાસેથી પણ તેઓના શત્રુના પણ શુભો શ્રદ્ધા કરવા ” એ વાત ખરી છે તો ફૂલદાસ જે મેં મારા ઉત્કર્ષ પ્રકટ કરાવ્યો તે મેં અચુકત કયું. મારા હુક્કમાં જન્મ પામેલાઓ માટે પોતાની પ્રશંસા કરવી એ વિશેષ શરમકારેલી વાત છે. કહું છે કે—

ગૌરવશાલી મનુષ્યો ઘણું મોડું મોડું જોલે છે અને તેમનાં કાર્યો ભારે વિસ્તારવાળાં હોય છે. એ ભતની મોટા માણસોની અદ્ભુત મવૃત્તિ વિશુષ્ક લોકોને વિસ્મય ઉપજાવનારી છે. ત્યારે અમારી જેવા સુખ માનવો તેવા પ્રકારનાં કાર્યો કરવામાં અકુશળ હોવા છતાં પોતાની ભતને પોતે જ વખાણતા એવા વિફલ મનવાળા કેવી રીતે વિદંબિત કરે છે ?

તેથી શૈવાલ રાબ મારો શત્રુ છે છતાં એ શુભવાન છે એમ મને લાગે છે માટે તેની સાથે જેમ તેમ યુદ્ધ કરવું પાડવે તેમ નથી. વગર વિચાર્યો કરેલી અવૃત્તિ વિષ કરતાં પણ વધારે ભયાવહ છે, એમ વિચારીને રાજપુત ચંદ્રસેન એકાંતમાં વિચારવા લાગ્યો, અને બધા પ્રધાનોને જોલાવ્યા. તેમને પોતાનો સર્વ અભિપ્રાય જણાવ્યો. એ વિશે

મોટી મોટી મોગરીઓના સજ્જડ ઘાને લીધે ઉત્તમ રથો પણ છિન્નસિન્ન થઈ ગયા, રણ-સંઘામમાં બંને બાબુના હબરો શૂરો કપાઈ ગયા. એ રીતે એ બંને લશ્કરો લાંબા વખત સુધી રણસંઘામમાં પ્રવર્ત્યાં. હવે ભવિતવ્યતાને ચોગે અર્થાત્ 'જે બનવાનું હોય તે બને છે.' એ ચોગે રાજપુત વિજયચંદ્રનું લશ્કર હારી ગયું, પરબથ પામ્યું અને જેને જેમ ફાવે તેમ પલાયન કરી ગયું. વિજયચંદ્ર પોતે રણસંઘામમાંથી પાછો ફરવાનું નહીં ઇચ્છતો હતો છતાં તેને ગમે તેમ સમજાવીને મંત્રીઓએ પાછો વાળ્યો.

આ બધી હકીકત રાજાએ સાંભળી, વિજયચંદ્રને અણુઓ, પાછો બોલાવ્યો અને પોતે જાતે જ જવાની તૈયારી કરી. બરાબર આ વખતે નાના પુત્ર ચંદ્રસેને ભીડને રાજાને કહ્યું: હે રાજા! પહેલાં પણ તમે મને અટકાવ્યો હતો તો હવે આ વખતે તમારે મને કશું કહેવાનું નથી-અટકાવવાનો નથી. મને જવાની આજ્ઞા આપો. આ વખતે રાજાને મંત્રીઓએ કહ્યું: હે દેવ! પહેલાં પણ મહાસુરીબંતે નાના રાજપુતને રોકી રાખ્યો હતો તો હવે આ વખતે રાજપુતના સ્નેહનો ભંગ કરવો ઉચિત નથી. વધારે હાથી, ઘોડા, રથો અને ચોદાઓ આપીને તેને ઉત્સાહિત કરી રણસંઘામમાં જવાની રજા આપો. રાજાએ આ વાત સ્વીકારી અને ચંદ્રસેનને રણસંઘામમાં જવાનો આદેશ આપ્યો. ચંદ્રસેને, પોતાના મોટા ભાઈ કરતા વધારે લશ્કર, હાથી, ઘોડા વગેરેને લઈને સંઘામ માટે પ્રયાણ કર્યું. નિરંતર પ્રયાણ કરતો કરતો તે, શૈવાલ રાજાની સીમામાંની ભૂમિ સુધી પહોંચ્યો. મોકલવાનો ખાસ સંદેશો સમજાવીને ફત્તને શૈવાલ રાજા પાસે મોકલ્યો. ફત્તે જઈને રાજાને કહ્યું.

હરજી સાથેના સંઘામમાં પણ હુર્બાગ્યને લીધે-કમનશીબીને લીધે કોઈ પણ રીતે સિંહ પાછો પડ્યો અને ભાગી ગયો એટલા માત્રથી જ શું તે છતી શકાય એમ છે?

જરૂર સૂર્યોની ક્ષણોના ઘાને લીધે ગરુડની આંધ કોઈ પણ રીતે ભાંગી ગઈ અને તે પાછો પડ્યો તો એટલા માત્રથી શું સૂર્યો વિજયી બની શકે છે?

અગ્નિ પાણીથી હણી શકાય એવો છે અર્થાત્ અગ્નિ અને પાણી વચ્ચે ભતિવૈર છે, કુલવૈર છે; છતાંય અગ્નિનો ગોત્રજ ભાઈ વડવાનલ સસુરના પાણીને બાળી બાળીને, તે કુલવૈરને વહે છે, તેનો ઉત્તર આપે છે તે સૌ કોઈ જોઈ શકે છે.

પ્રમાદવાળા મારા મોટા ભાઈને તેં ગમે તે રીતે હરાવ્યો એટલા માત્રથી તું વિજયી બન્યો છે એમ સમજીને એ વિશ્વાસે નિરાંતે ન બેસતો.

તો હવે પ્રમાદને તણ દઈને તું રણસંઘામ માટે તૈયાર થઈ જા. પાછળથી લોકો સામે એમ ન બોલતો કે છળ કરીને મને હરાવી દીધો છે.

રાજા શૈવાલ કોષે ભરાયો. તેણે પોતાનું ચતુરંગ સૈન્ય સજ્જ કર્યું, જ્યોતિષીઓને યોદ્ધાઓ, વિજયયાત્રાના યોગને લગતું લગ્ન કરાવ્યું—સુહૃત્તોં બેવશાંયું અને જ્યોતિષીઓ તરફ નજર માંડી અર્થાત્ કહેલું સુહૃત્તોં જરાખર છે કે કેમ ? એવી જિજ્ઞાસા સાથે રાજાએ નવા આવેલા જ્યોતિષીની તરફ જોયું. નવા આવેલા જ્યોતિષીએ કહ્યું—હે દેવ ! વિશ્વાસુ જને—જ્યોતિષીએ કાઢી આપેલા લગ્નમાં 'દોષ છે.' એમ કેમ કહેવાય ? રાજા બોલ્યો: સાચી વાત કહો. જ્યોતિષી બોલ્યો: જો મને પૂછતા હો તો આ સમયે વિજયયાત્રા કરવી શોભે નથી, કાઢી આપેલા લગ્નનું એવું બળ છે કે તમે અહીં રહો તેમાં જ તમારા વિજય છે એમ મારી નજરે દેખાય છે. બાકીના જ્યોતિષીઓ બોલ્યા: જ્યારે દેશ ઉપર હુમલો થતો હોય—દેશ લૂંટાતો હોય ત્યારે અહીં બેઠા બેઠા વિજય કેમ થઈ શકે ? આગ-તુક નવો આવેલો જોશી બોલ્યો: જો મારા કથનમાં વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો માત્ર પાંચ દિવસ સુધી રાહ જુઓ અને પછી જેમ ઠીક લાગે તેમ કરો. રાજાએ આ વાત સ્વીકારી અને રાહ જોવાનું કબૂલ કર્યું.

ચંદ્રસેનના પક્ષના અર જોશીએ પણ તે જ વખતે એક ગુપ્ત અરપુરુષદ્વારા ચંદ્ર-સેનને કહેવશાંયું કે—તમારે હાથમાં કપટચુકત કલેશ કરવો અને તેમ કરીને પરમાર્થ-ખરી હકીકતને સમજાવેલા વૈરસિંહ વગેરે કેટલાક સામંતોને શૈવાલ રાજા તરફ મોકલવા અર્થાત્ એ સામંતોના તિરસ્કાર કરીને તેમને પરાવમાંથી હાંકી કાઢવા. રાજપુત ચંદ્રસેન તે અરના કહેવા સુબળ બરાબર બધું કર્યું. કપટચુકિતને સમજેલા અને ઉત્તમ સ્વામી-સેવાને ધારણ કરનારા વૈરસિંહ વગેરે તે સામંતોએ પણ પ્રસંગનું સ્વરૂપ સમજી રાજપુત્રે જેમ કહ્યું તેમજ આજ્ઞા બધું કર્યું અર્થાત્ તેમણે પોતાના પ્રધાન પુરુષોને રાજા શૈવાલ પાસે મોકલીને એમ કહેવશાંયું કે—અમને બધા સામંતોને આ છોકરમત-વાળા રાજપુત ચંદ્રસેને બારે સતાપ્યા છે માટે અમે આપની સેવામાં રહેવા ઇચ્છીએ છીએ, આ હકીકત સાક્ષી રાજાએ સંધિવિગ્રહને બોલાવી મંગાવ્યો અને કહ્યું: અરે ! શત્રુપક્ષમાં ભળી ગયેલા આ સામંતો કેવા પ્રક્ષરના છે ? તમારા અરપુરુષોએ એમના સંબંધમાં કોઈ ખાતરી અથવા એમની કોઈ પ્રવૃત્તિના સમાચાર આપ્યાં છે ? તેણે કહ્યું: હે દેવ ! આજે અમારા ખાતમી આજ્ઞાના અર પુરુષો આવનારા છે. તેઓ આવ્યા પછી તેમની સાથે મંત્રણા કરીને જે હકીકત ખરી હશે તે હું આપને કહીશ. આમ વાત થયા પછી રાજા શૈવાલે સંધિવિગ્રહને વળાવ્યો અને તે પોતાને સ્થાને ગયો. રાજા શૈવાલના સંધિવિગ્રહને વિપક્ષના ગુપ્તચરે કળ્યા હતો અર્થાત્ સંધિવિગ્રહિક એ ગુપ્તચરની અસર તળે હતો તેથી તે (સંધિવિગ્રહિક) મંત્ર ગુપ્ત વિચારણા)ના ગળે જે જોયેલું અને સાંભળેલું હોય તે બધું રાજા વિપક્ષના ગુપ્તચરને કહ્યા કરે છે અને એ રીતે તેણે આજે પણ આવતાવેત પોતાની સાથે રાજાની જે વાતચીત થઈ હતી તે બધી શત્રુના ગુપ્તચરને

પ્રધાનોએ વિચાર ચલાવ્યો, અને તેઓએ રાજપુત્રને કહ્યું: તમે જે કંઠે છો તે સાચું છે માટે શૈવાલ રાજાની પરિસ્થિતિ સમજવી બોધ્યો અને તે માટે આપણા અત્યંત વિશ્વાસુ ચર-પુરુષોને તેને ત્યાં મોકલવા બોધ્યો. તે શુભચરો ત્યાં જઈને શૈવાલ રાજાની પાસે હાથી, ઘોડા, વગેરેની કેટલી સામગ્રી છે? સામતો તેના અતુરગી છે કે તેનાથી નાબુથ છે? તેની પાસે જવાનો અને બેસવાનો કયા સમય છે? તેના કિલ્લાઓમાંથી તેમ જ જલમાર્ગોમાંથી નીકળવાના અને તેમાં પેસવાના કયા કયા ખાસ માર્ગો ચોગ્ય છે? એ બધું બાણી લાવે અને પછી તે પ્રમાણે સામ, લોહ, દામ અને ફંડ વગેરે નીતિયાત્મકત ઉપાયોને શૈવાલ રાજા ઉપર અજમાવવા. આ બધી મંત્રીઓએ કહેલી હકીકત રાજપુત્રે સ્વીકારી.

હવે શૈવાલ રાજાની બધી પરિસ્થિતિ બાણી લેવા વિવિધ પાખંડીઓના વેશ લઈને તૈયાર થયેલા એવા શુભ ચરપુરુષોને શૈવાલની પાસે મોકલ્યા. તેઓમાંના એક તો સ્વામ્ભવેદપાત્રી બન્યો અને તે રાજાને પુરોહિત થઈને રહ્યો, બીજો મંત્રવાદી થઈને ગયો અને તેણે રાજાને ત્યાં સંધિવિગ્રહકની બગ્યા સ્વીકારી, ત્રીજો વળી નૈમિત્તિક થઈને પછેત્રીયો અને તે પ્રધાનોને ત્યાં ચોંટ્યો. ચોથો ભેરશી બની રાજાની પાસે જ રહ્યો. આમ આ ચારે કુશળ શુભચરો શૈવાલને ત્યાં જઈ પોતપોતાનાં કામમા લાગી ગયા. એ ચારે, સમયાનુસારે કયાં કેમ બાલવું તે બરાબર સમજનારા હતા. સુખ વગેરેના આકરનો ભાવ અને ઇગિત વગેરેના સંકેતોને સમજવામાં પણ વિશેષ કુશળ હતા તથા તેમનું હૃદય કોઈ નિપુણ પુરુષ પણ ન બાણી શકે એવા તેઓ અંધાર હતા. એવા એ ચારે ચરનરો પોતપોતાની પ્રવૃત્તિમાં સાવધાનીથી પ્રવર્તતા, થોડા જ દિવસોમાં રાજા, પ્રધાન વગેરેના એવા અંતરજ સાચુસ જેવા બની ગયા-બાણે તેઓ તેમને ત્યાં પરપરાથી જ રહેતા ન આવ્યા હોય એમ તેઓને લાગ્યું. પોતપોતાની પ્રવૃત્તિઓનો રાજાનો યથાર્થ હેવાલ તે ચારે ગૃહચરો, બીજા પોતાના શુભચરોદ્વારા રાજા ચંદ્રસેનને રાજા ને રાજા મોકલવા લાગ્યા અને આ રીતે દિવસો ઉપર દિવસો જવા લાગ્યા.

રાજપુત્ર ચંદ્રસેનને મંત્રીઓએ કહ્યું: આપણા અને શત્રુના બળની-સેના વગેરેની-શક્તિની તુલના કર્યા પછી ચુક વગેરેની વિશેષ પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવી ચોગ્ય ગણાય. ત્યાં મુખી એ કામ ચાલે છે? તે દરમિયાન અને રાજા શૈવાલ તરફ કોઈ પ્રકારનો વિશેષ ઉદ્યમ કરવાનો-ચુક વગેરેની પ્રવૃત્તિનો સમય આવતાં મુખી આપણે એ રાજા શૈવાલના બહારના પ્રદેશો ઉપર હુમલો કરવો બોધ્યો. એમ કરવાથી એ પ્રદેશનો લોગવટો કરનારા સામતો વગેરે આપણી સેવામાં આવશે અને તેથી શૈવાલ રાજા ઉપર પણ એક પ્રકારનો હુમલો લઈ જવાયો છે એમ પણ થશે. ત્યારપછી રાજકુમાર ચંદ્રસેને એ પ્રદેશો ઉપર શીઘ્રવેગી ઘોડેસ્વારો મોકલ્યા અને તે પ્રદેશોને લૂંટી લેવા માંડ્યા અર્થાત્ પ્રદેશોમાં આવેલાં ગામ ઘોડેસ્વારો મોકલ્યા અને તે પ્રદેશોને લૂંટી લેવા માંડ્યા અર્થાત્ પ્રદેશોમાં આવેલાં ગામ અને નગરોમાં લૂંટ ચલાવવા માંડી. પોતાના તાબાના પ્રદેશો ઉપર હુમલો થયેલો બાણી

ઓને, ઘોડાઓને તથા બીજા પાયદળ વગેરેના લોકોને બુદ્ધ બુદ્ધ અનેક પ્રકારના રોગો થઈ આવ્યા. આ પ્રકારે પોતાના શુભચરોની ચોખ્ખાદ્વારા રાજપુત ચંદ્રસેને નિર્વિઘ્ને રાજા શૈવાલને દેશ તાણે કર્યો અને સામંતોને તાણે કર્યા.

હવે બીજે વખતે ચંદ્રસેનના શુભચરોએ કહેવરાવ્યું કે—હમણાં ચડાઈ કરવાનો મોકો છે માટે શીઘ્ર રાજા શૈવાલ ઉપર ચડાઈ કરી દેવી બોધ્યો. આ બાતથી મળવાથી ચતુરંગી સેના સાથે રાજપુત ચંદ્રસેને હુમલો કરી રાજા શૈવાલને રૂઝ્યો—ઘેરી લીધો. ખંને બાબુની સેનાઓ પરસ્પર લડવા લાગી અને સામસામા ધા કરવા લાગી. વૈરસિંહ વગેરે સામંતોએ રાજા શૈવાલને ઉત્સાહિત કરતાં બહ્યાબુ કે—હે દેવ ! તમે પાછળ થાઓ, આ છેકરવેળ શું કરવાની હતી ? આમ બહ્યાવી તેઓએ શત્રુઓ તરફ ધા કરવા શરૂ કર્યા એટલામાં ચંદ્રસેન પાસે આવી ગયો. બરાબર આ વખતે વૈરસિંહ વગેરે સામંતોની સેનાએ અને ચંદ્રસેનની સેનાએ રાજા શૈવાલને બરાબર અંદર લઇને ઘેરી લીધો અને સતત છેડેલાં બાણ, ભાલાં, નાશાચ તથા યુરપ વગેરે શત્રોદ્વારા રાજા શૈવાલને ઢાંકી દેવામાં આવ્યો. એ વખતે રાજા શૈવાલના છત્રનો ઢાંકો કપાઈ જવાથી માથા ઉપરનું તેનું છત્ર પડી ગયું, તેના રથ ઉપરની રંગબેરંગી ધબ્બ—પતાકાઓ કપાઈ ગઈ, તેના અંગરક્ષકો મરાઈ ગયા છતાં અર્થાત્ રાજપુત ચંદ્રસેને રાજા શૈવાલની આવી દીનદશા બોધને પશુ તે, તેના શુભેચ્છી ખુશ થયેલો હતો તેથી તેણે પોતાના સેનાપતિઓને કહ્યું કે—એ બે સેનાપતિઓ ! હવે જે, રાજા શૈવાલ ઉપર ધા કરે તેને મહારાજાની આજ્ઞા છે અને મારા શરીરના સોગન છે. આ હુકીકત રાજપુત ચંદ્રસેને ઢોલ વગડાવીને બહિર કરી. ચંદ્રસેનની ઘોષણા સાંભળીને ઢાલ વગેરે દ્વારા ચાંપીને રાજા શૈવાલને જીવતો જ પકડી લીધો, અને સપ્તાંગ રાજલક્ષ્મી સાથે તેને જીવતો ને જીવતો રાજપુત ચંદ્રસેનને સોંપી દીધો.

રાજપુત ચંદ્રસેને, રાજા શૈવાલને જીવતો પકડીને પોતાના પિતા પાસે પહોંચવાનું નક્કી કર્યું. અખંડ પ્રયાણ કરતો કરતો તે પોતાને નગર પિતા પાસે પહોંચ્યો. ચંદ્રસેન આવ્યાની વધામણી તેના પિતા રાજા જયચંદ્રને પહોંચાડવામાં આવી. ભારે ધામધૂમ સાથે રાજપુત ચંદ્રસેને રાજલક્ષ્મીમાં પ્રવેશ કર્યો અને સાથે આવેલા રાજા શૈવાલની યથોચિત પ્રતિપત્તિ કરીને તેને પોતાના પિતા રાજા જયચંદ્રને સોંપી દીધો અને પિતાને સચિનય વિનંતિ કરતો ચંદ્રસેન બોલ્યો—હે દેવ ! રાજા શૈવાલ શત્રુ છે છતાં તેનામાં ભારે શુભો છે તેથી તે અમારે સારું જોડ શુરુ સમાન છે માટે આપે પશુ તેની તરફ મહા-પ્રસાદભરી દષ્ટિ રાખવી ઉચિત છે. પોતાના પુત્ર ચંદ્રસેનની શૈવાલ તરફની આદરવૃત્તિ બોળીને રાજા જયચંદ્રે પશુ શૈવાલની તેના શુભને લીધે ભારે કદર કરી અને તેને સારી રીતે સન્માન આપી તેની ગાદી તેને પાછી સોંપી દીધી અને રાજા શૈવાલને પોતાને સ્થાને વળાવ્યો.

કહી સંભળાવી. કાર્યના મહત્ત્વને સમજનાર પેલા શુભચરે તે સંધિવિગ્રહિકને કહ્યું: હે સંધિવિગ્રહિક! ‘વૈરસિંહ વગેરે સામંતો રાજાની સેવા સ્વીકારવાના હોય તો પછી રાજ-પુત્ર ચંદ્રસેન પશુ આપોઆપ રાજા શૈવાલનો દાસ થશે.’ એમ તારે રાજા શૈવાલને જણાવવું. અને વધારામાં એમ પશુ સમજાવવું કે ‘ચંદ્રસેને આધીન કરેલા સામંતો રાજા શૈવાલના સેવક ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે ચંદ્રસેનના હાથ હેઠાં પડ્યા હોય અર્થાત્ જો સામંતો રાજા શૈવાલની સેવા સ્વીકારે તો ન છૂટકે ચંદ્રસેન પશુ રાજા શૈવાલનો સેવક થવાનો.’

બરાબર આવે પ્રસંગે રાજા શૈવાલ તરફથી ઓકલવામાં આવેલા ખીજ ચર પુરુષો આવી પહોંચ્યા અને તેમણે શત્રુના લશ્કર વગેરે વિશે જે જે બાતમી મેળવી હતી તે બધી રાજા શૈવાલના સંધિવિગ્રહિકને જણાવી. પછી સંધિવિગ્રહિકે એ ચરપુરુષોની રાજા સાથે મુલાકાત કરાવી ત્યારે એ ચરપુરુષોએ રાજાને કહી સંભળાવ્યું કે-હે દેવ! વૈરસિંહ વગેરે સામંતોનો રાજપુત્ર ચંદ્રસેને કઠોર વચનો સંભળાવીને બારે તિરસ્કાર કર્યો છે અને ‘તમારે મારી સેનામાં ન રહેવું’ એમ કહી તેમને નસાડી મૂક્યા છે અને ‘તેઓ નિર્વાસિત કરેલા છે.’ એ બાતમી હકીકત રાજપુત્ર ચંદ્રસેને ઢાલ વગાડાવીને બાહર ફરેલી છે. પોતાના શુભચરો પાસેથી આ હકીકત સાંભળી રાજા શૈવાલે કહ્યું કે-હે સંધિવિગ્રહિક! આમાં-આ પ્રસંગે-શું કરવું સુકત છે? સંધિવિગ્રહિકે જવાબો: દેવ! તે નિર્વાસિત કરેલા સામંતોને તમારે જરૂર આદર આપવો જોઈએ, તેમના દ્વારા શત્રુપક્ષની ખરી હકીકત આપણને મળી શકશે અને તેમ થવાથી આપણે શત્રુનો પરાજય સહજમાં કરી શકીશું. પેલા સંધિવિગ્રહિકની હકીકત સાંભળી રાજા શૈવાલે તે સામંતોને તેડાવ્યા અને પારિતોષિક આપીને તેમનું સન્માન કર્યું. હવે રાજપુત્ર ચંદ્રસેનના જે ચર નૈમિત્તિકને વેશ લીધો હતો તેણે ચિંતા, પુષ્ટિ અને નષ્ટ વગેરેનાં વિવિધ નિમિત્તો કહી સંભળાવી રાજા શૈવાલના અમાત્યને ખૂબ ખુશ કર્યો તેથી તેણે રાજા શૈવાલ સાથે એકાંતમાં એ (ચર)-નૈમિત્તિકની મુલાકાત કરાવી. રાજાએ એ નૈમિત્તિકને પૂછ્યું: હે નૈમિત્તિક! અમારું બળાબળ કેવું છે? તે તું કહી બતાવ. નૈમિત્તિકે જવાબો: દેવ! તમે અહીં રહો તેમાં જ તમારો વિજય છે એમ સ્થિર લગનથી સૂચિત થાય છે. આ સાંભળી રાજા શૈવાલને એમ થયું કે જે હકીકત પેલા જોશીએ કહી હતી તે જ હકીકતને આ નૈમિત્તિક ટેકો આપે છે માટે જોશીનું વચન ખરું છે એમ સમજી રાજાએ તે નૈમિત્તિકનો વિશેષ આદર કર્યો અને પોતાના પ્રધાનોને રાજા શૈવાલે જણાવ્યું કે પેલા જોશી વિશ્વાસ કરવા લાયક છે. હવે જે ચર પુરોહિતનો વેશ લીધો હતો તેણે પોતાના જોષોદ્વારા સેનાના અગ્રુક પ્રકારના રાજા મટાડી દઈ પોતાની પ્રમળ પ્રતિષ્ઠા જાળવી હતી. તે સામવેદપાઠી પુરોહિતને શાંતિકર્મ નિમિત્તે હોમ કરવાના કામમાં રાજા શૈવાલે રોકેલો હતો. આ પ્રસંગે તે પુરોહિતે આધિચારિક મંત્રોદ્વારા હોમનો વિધિ આરંભ્યો અને તેથી કરીને રાજા શૈવાલના હાથી-

હાલું ઔષધ કરવું હાથે છે પરંતુ પરિણામે તે કરવું ઔષધ પણ હારે હાલ આપનારું નીવડે છે. તેવી જ રીતે મુનિધર્મ પણ શરૂ શરૂમાં કષ્ટકર જણાય છે, પરંતુ પરિણામે તે અત્યંત સુખ પ્રમાણનારો નીવડે છે. જે પદાર્થ શરૂઆતમાં મધુર જણાતો હોય અને પરિણામે વિરસ હોય એવા પદાર્થને તણ હઈને જે પદાર્થ શરૂઆતમાં ખલે કષ્ટકર જણાતો હોય પણ અંતે વિશેષ સુખ આપનારો હોય એવું બહુતાં છતાં તેવા પદાર્થોનો કોણ પડિત સ્વીકાર નહીં કરે ? આ રીતે મુનિધર્મનો મહિમા સાંભળીને સબુત વિજય-ચંદ્રના મનમાં સંસારના પ્રપંચરૂપ ગૃહવાસને તણ કેવાની વૃત્તિ ધર્મ અને તેણે, તે મુનિની પાસે પ્રવ્રત્તાનો સ્વીકાર કર્યો. હવે તે વિજયચંદ્ર મુનિ, સ્વાધ્યાય અને ધર્માનુષ્ઠાનમાં શેઠાઈ ગયો અને પોતાના શુરુ સાથે ગ્રામગ્રામાંતરે વિહરવા લાગ્યો. પછી વખત જતાં તેની યોગ્યતા વધી જતા શુરુએ તેને યોગ્ય સમજીને પોતાની ગાદી ઉપર સ્થાપ્યો-મેસાહ્યો. શુરુએ પોતાની ગાદી સોંપ્યા પછી તે વિજયચંદ્ર મુનિને આ પ્રમાણે કહ્યું: હે વત્સ ! આ આચાર્ય પદ, નિર્વાણરૂપ ધનને આપવાની આહતવાણું છે અર્થાત્ નિર્વાણ મેળવવા માટે અસાધારણ નિમિત્તરૂપ છે. તથા ગૌતમ વગેરે મોટા મોટા પ્રભાવશાળી મુનિઓએ તેને (આચાર્ય પદને) શોભાવેલું છે. તે રીતે શાસ્ત્રકર્તા આ આચાર્ય પદનો મહિમા બોલે છે. તને એ આચાર્યપદ સાપડ્યું છે તો તું સર્વ પ્રકારે પ્રમાદને તણ હઈ શિષ્યોને સારણા, વારણા, ચોથણા, પડિથોયણા વગેરે પ્રકારે શાસિત કરતો રહેજે અને તેમને સિદ્ધાંતોની વાચનાઓ આપવા માટે નિરંતર તત્પર બનજે. વળી તું સુખશીલ વૃત્તિ રાખીને આચાર્યપદને જવાબદારીઓ પ્રમાણે વર્તતા થોડા પણ જેઠાં કોઈ પણ રીતે હાખવીશ નહીં. એમ કદીશ તો જ ઋણગ્રોહ છે અને શાસનની વૃદ્ધિ છે અર્થાત્ સંઘનું તારા ઉપર જે ઋણ છે તે ત્યારે જ વૃક્ષવી શકાય. જ્યારે તું આચાર્યપદની જવાબદારીઓ બરાબર ધ્યાનમાં રાખીને વર્તે અને એમ કરે તો જ શાસનની પ્રભાવના થાય. આ રીતે પોતાના શિષ્ય વિજયચંદ્ર મુનિને બહુ પ્રકારે સમજાવીને તેના શુરુએ સમેતશિખર નામના મહાપર્વતના શિખર ઉપર જઈ માસ મુધીનું પાદપોષગમન અનંશન સ્વીક્રમ્યું અને તેઓ અંતે નિર્વાણના મુખને પામ્યા.

આચાર્ય વિજયચંદ્ર પણ ગામ, નગર, આકરો બધાં ખાણો છે તેવા જનવાસો તરફ વિહરવા લાગ્યો. તેણે કેટલાક દિવસ મુધી તો પોતાના શિષ્યોને લણાવવા લણાવવાનું ચાલુ રાખ્યું. પછી તેને તે કાર્યમાં જેઠ થવા લાગ્યો અને તેથી તે ભાંગી ગયેલી મનો-વૃત્તિવાળો બોલવા પણ ક્ષિપ્તો નથી. જ્યારે વૃદ્ધ સાધુઓ-સ્થવિરો લણાવવા માટે પ્રેરણા કરે છે ત્યારે તે કહે છે કે-આ લણીને ગળું સૂકવવાથી-કંઠશીથ કરવાથી શું ફાયદો છે ? તમે તમારે બહુવું તણ હઈને તપ તરફ રુચિ રાખો. શાસ્ત્રમાં પણ કહેલું છે કે- જે ક્રિયાવાળો છે-ક્રિયાઓ તરફ રુચિ ધરાવે છે, તે પડિત કહેવાય છે. ” માટે તમે તપશ્વ-

ધૃષ્ટા કરેલી અને તેમ કરી તેણે જ્ઞાનોપાર્જનમાં જ ભારે વિશ્વ કરેલું, એથી જ કરીને આ છોકરો આ જન્મમાં પથર જેવો જડ થયેલો છે. આ વાત સાંભળીને ધનશર્મ નામના એ છોકરાને અતિરમરણ જ્ઞાન થયું એટલે તેને પોતાનો પૂર્વજન્મ સાંભર્યો. પછી તે સાધુને પળે પળો અને કહેવા લાગ્યો: ‘હે ભગવન્ ! તમે જે મારે માટે કહ્યું છે તે બરાબર છે અને હવે હું મારા એ દુષ્કર્મથી ભારે ભયભીત થયો છું. આ જ્ઞાનાન્તરાયના-જ્ઞાનમાં વિશ્વ કરવાના-પાપના આડામાંથી હું શી રીતે બહાર નીકળું ? મને તમે તે વિશેનો ઉપાય બતાવો.’ એ તપસ્વી બોલ્યા:—હે સૌમ્ય ! સાક્ષળ, તારે એ માટે જે કંઈ કરવાનું છે તે આ પ્રમાણે છે. જે કંઈ પ્રકારના દોષને લીધે સારા ભાવનો વિશ્વસ થાય તે દોષને ટાળવા માટે એ દોષથી ઉલટી પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવી એ જ એક એ દોષનું પ્રાયશ્ચિત છે, અર્થાત્ કંઈ પણ દોષ ટાળવાનો અસાધારણ ઉપાય એ છે કે—એ દોષથી વિરુદ્ધ દિશામાં સન્માનપણે બળપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો—એ વાત જ્ઞાનીઓએ કહેલી છે. તો તે જે વિધાના દાનનો વિચ્છેદ કરેલો અને તેને લીધે તને જે આ જ્ઞાનાંતરાય થયો છે તેના વિનાશનો ઉપાય વિધાનું દાન છે અર્થાત્ તું વિધાના દાન માટેના બને તેટલા પ્રબળ પ્રયત્નો કરે અને વિદ્યા તરફ વિશેષ અગ્નિરુચિ રાખ એટલે આપોઆપ તારા આ જ્ઞાનાંતરાય દોષ ઝરી જશે. વળી, તું પોતે વિશેષ જડતાવાળો છે એથી સાક્ષાત્ તારી બંતે જ્ઞાનનું દાન બની શકે એમ નથી તો પણ તું જ્ઞાનનું અને જ્ઞાનીઓનું બહુમાન કરવા મંડી જા અને જ્ઞાન તરફ તથા જ્ઞાનીઓ તરફ અગ્નિરુચિ તથા આદરભાવવાળી દૃષ્ટિને વિશેષ કેળવ એટલે તારા દોષ આપોઆપ ઘટવા માંડશે.

જે લોકો વિદ્યાભ્યાસ કરતા હોય તેમને સારા પુસ્તકો અને સારી પોથીઓ પૂરી પાડી જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાં સહાયતા કરવી તેમજ એવા જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરનારાઓને ઔષધ, વસ્ત્ર, વજ્ર, નિવાસસ્થાન વગેરે આપીને સહાય કરવી એ બધું, જ્ઞાનને વધારનારું દાન છે.

આ વાત સાંભળીને એ ‘ધનશર્મ’ મહાત્માને પોતાના પૂર્વભવમાં પોતે કરેલી જ્ઞાનવિદ્યાતની પ્રવૃત્તિનો ભારે પશ્ચાત્તાપ થયો અને હવેથી તે જ્ઞાન અને જ્ઞાનીઓ તરફ વિશેષ આદર રાખવા લાગ્યો તથા જેમ જ્ઞાનનો પ્રચાર થાય અને જ્ઞાનીઓનો વિશેષ આદર થાય તેવી પ્રબળ પ્રવૃત્તિ તરફ પોતાના બધા પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો. ત્યારપછી એ ‘ધનશર્મ’ મનુષ્યનો ભવ પૂરો કરી અને સૌધર્મ નામના દર્વગમાં દેવપણાનું સુખ અનુભવી વળી પાછો મનુષ્યના જન્મમાં સુકુલમાં અવતાર પામે, અને ત્યાં તેનું નામ ‘ધનહત’ પડ્યું. ધનહતના અવતારમાં પણ તેને સારી રીતે ભણતા છતાંય

[illegible]

તથા ઉત્તેજક સામગ્રીઓ તેને પૂરી પાડવી એ પણ એક પ્રકારનું જ્ઞાનદાન છે. વળી, જે લોકો સારાં શાસ્ત્રોને લાણતાં લાણતાં ભાંગી પડ્યા હોય છે અર્થાત્ કંટાળી ગયા હોય છે તેમને સત્યાજ્ઞના જ્ઞાનશુભ્રુ માટે તત્પરતા બતાવનારા જે જ્ઞાનરત્ન મહાનુભાવો હોય છે તેમની વારંવાર વિશેષ પ્રશંસા કરનારાઓ એ બંને પ્રકારના મહાનુભાવો પણ એક પ્રકારનું જ્ઞાનદાન જ કરે છે. હે ભગ્વે ! આ માટે શું વધારે કહેવાય ? પરંતુ જ્ઞાનદાન અને જ્ઞાનનું અદાન એટલે જ્ઞાનવિરોધી પ્રવૃત્તિ એ બંનેનું ફળ મેં પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યું છે. તે બાણને તમે તમને જે ઉચિત સમભય તે પ્રવૃત્તિ કરવા લાગો. આ સાંભળીને લોકોએ કહ્યું : તો હે ભગવન્ ! આપ આપનું જ ચરિત્ર વહુવી બતાવો, પછી ધનદત્ત કેવળીએ જે ચરિત્ર જેમ પોતે નજરે ફાટ્યું અને જેમ પોતે પ્રત્યક્ષ અનુભવેલું તેમ બધું કહી બતાવ્યું, માટે જે જ્ઞાનદાનને શાસ્ત્રોએ વખાણ્યું છે, કુશલ પુરુષોએ ઉપદેશ્યું છે અને જેનું ફળ પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે એવું જ્ઞાનદાન હે લોકો ! તમે નિરંતર કર્યા કરો અને એવું જ જ્ઞાનદાન, બધી સિદ્ધિઓ મેળવવાનું મહાસાધન છે.

જે કે બીજા પણ એવી અનેક સત્પ્રવૃત્તિઓ છે જેનાથી આત્માની જડતા સર્વ પ્રકારે ટળી જાય છે તો પણ તે બધી સત્-પ્રવૃત્તિઓમાં જ્ઞાનદાન જ ભારે પ્રશંસનીય છે, કારણ કે શાસ્ત્રમાં તેની (જ્ઞાનદાનની) વિશેષ પ્રતિષ્ઠા છે અથવા જ્ઞાનદાનનો સીધો સંબંધ સત્યાજ્ઞો સાથે છે અને જ્ઞાનદાન જ એક એવું દાન છે કે જે આત્માને નિરંતર લાભ પહોંચાડ્યા જ કરે છે, માટે જ્ઞાનદાન જ શ્રેષ્ઠતમ છે. શ્રી જિનેશ્વર ભગવંત કેવળજ્ઞાની હોવા છતાં જો તેમનામાં ઉપદેશશક્તિ ન હોય તો તેઓ લોકોને તૃણચરહિત થવાની પ્રેરણા-સ્પૃશ્યતા કરી શકતા નથી અર્થાત્ જ્ઞાન હોય તો જ ઉપદેશ કેવાની આવડત આવે છે તેથી જ્ઞાનદાન એવું ઉત્તમોત્તમ છે કે તેની સરખામણી કોની સાથે થઈ શકે ? માણસ કદુંપો પણ હોય, બોલતાં પણ બરાબર ન આવડતું હોય, ક્રાંતિ વગરનો પણ હોય, દરિયાપેટા પણ ન હોય અર્થાત્ મનમા કાંઈ ન સંઘરી શકે એવો બડબડિયો પણ હોય, રોગી પણ હોય અને અપદક્ષણોવાળો પણ હોય છતાં જો તે જ્ઞાની હોય તો તેની તરફ લોકો ‘શુર’ સમજીને નકરપણે માથું નમાવે છે, એ બધો માત્ર જ્ઞાનના એક જ છાંટાના દાનનો ચરતકાર છે એમ મોટા મોટા મહાનુભાવોએ કહેલું છે. આ પ્રકારે જો ધનદત્ત કેવળી ઝુનિએ પોતાના પૂર્વજવનો વૃષ્ટાંત વહુવી બતાવ્યો અને તે દ્વારા જ્ઞાનના દાનનો મહિમા સ્પષ્ટપણે સમજાવી લોકોને જ્ઞાનદાન માટે વિશેષ પ્રેરણા કરી અને દેશના પૂરી કરી પછી દેવ અને મનુષ્યોમાં પૂર્ણને પામેલા એ ઝુનીંદ્ર પોતે ગામગામોતરે વિહરવા લાગ્યા.

એ રીતે શ્રી કથારત્ન કોશમાં જ્ઞાનદાનના વિચારના પ્રકરણમાં એ સંબંધે ધનદત્તની કથા પૂરી થઈ.

એક અક્ષર બેટલી પણ વિદ્યા ન ચડી, કારણ કે હજુ સુધી તેણે પૂર્વે કરેલા વિદ્યા-વિદ્યાતનથી થયેલો જ્ઞાનાંતરાયનો તેનો દોષ તફન ટળી ગયો ન હતો. આ પરિસ્થિતિમાં વૈરાગ્ય ભાગે ઉપર ચઢેલા એ ધનદત્તને પોતાને એક અક્ષર પણ નથી ચડેતા. તેના કારણ સંખે ભારે ઇલાપોહ-વિચારણા ઉપર વિચારણા-થયે અને તેમ થતાં તેને પોતાનો પૂર્વભવ યાદ આવી ગયો અને સાથે જ પોતે પૂર્વભવમાં વિદ્યાનો જે દોહ કર્યો હતો તે પણ યાદ આવ્યો. આથી તે પહેલાંની જેમ બેટલી “ધનદત્ત” ના અવતારમાં કરેલું હવું તેમ, જે લોકો પાઠનપાઠનમાં નિરંતર ઉઘમી હતા તેમને પુસ્તકો, ગ્રન્થ, વસ્ત્ર, રહેઠાણ વગેરેની સહાયતા કરીને જ્ઞાન દાનની તથા જ્ઞાન તરફની પોતાની વધતી જતી રુચિને લીધે જ્ઞાનીઓના બહુમાનની સવિશેષ પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યો. મહાનુભાવ ધનદત્તનો દોષ, તેનો સવેગરંજ વધતો જતો હોવાથી, હૃદયની વારંવાર ગહા કરવાને લીધે અને જ્ઞાનદાન વગેરેની શુભ પ્રવૃત્તિમાં મન, વચન અને શરીરદ્વારા તત્પરતા હાખવવાને કારણે દૂર થઈ ગયેલો અર્થાત્ નિંદનીય એવું તેણે જન્માંતરમાં ઉપાર્જીત જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેની ઉક્ત પ્રકારે શુભ પ્રવૃત્તિઓને લીધે દૂર થઈ ગયું. તેણે હવે પ્રમત્ત્યા સ્વીકારી, અંગ તથા ઉપાંગ સહિત બધા સિદ્ધાંતોને તે સુખેથી ભણી ગયો અને તેને પોતાનો પૂર્વજન્મ યાદ આવેલો હતો તેથી બીજા લોકોને માટે એ મહાનુભાવ ધનદત્ત વિશેષ આદરણીય બન્યો. હવે તે, સુનિ થયા પછી જ્ઞાનનું દાન કરવા તરફ જ મથ્યો રહે છે અને તે આખત એ લેશ પણ પ્રમાદ-આગણ કરતો નથી. આવી રીતે સ્વાધ્યાય, પઠનપાઠન વગેરે જ્ઞાનદાનની પ્રવૃત્તિ કરતાં કરતાં તેના જ્ઞાનાવરણીય બધાં આત્મધાતી કર્મો તફન હણાઈ ગયાં-નાશ પામ્યાં અને તે ઉત્તમ એવા કેવળજ્ઞાનને પામ્યો. જે જગ્યાએ તે ધનદત્ત સુનિએ કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું તે જગ્યાએ અને તેની આસપાસ રહેનારા દેવોએ ધનદત્ત કેવળીનો, તેને કેવળજ્ઞાનનો લાભ થયો તેથી ભારે મહિમા કર્યો અને સોનાની ભારે ખીલેલી પાંખડીઓવાળું એક કમળ બનાવ્યું. તે કમળ ઉપર બેઠેલ મહાનુભાવ કેવળી સંસારી જીવોને શાંતિ પમાડવાને માટે ઉપદેશ દેવા લાગ્યા. જેમકે સંયમધર્મ માટે પ્રબળ પ્રયત્ન કરનારા યતિઓને જ આ બજતમાં અખંડ સુખ જેમકે સંયમધર્મ માટે પ્રબળ પ્રયત્ન કરનારા યતિઓને જ આ બજતમાં અખંડ સુખ હોય છે. હઃખના કારણરૂપ અને આત્મસુખના વિરોધક જે જે પદાર્થો વિદ્યમાન હોય છે તે બધાઓને યતિજનોએ તજી લીધેલા હોય છે તેથી જ તેઓ અખંડ સુખને માર્ગી શકે છે. જેને એ વિષેનું જીકું જ્ઞાન હોય છે, વળી, એવું જીકું જ્ઞાન તે જ મેળવી શકે છે જેણે ઘણું ઘણું જ્ઞાનદાન, જ્ઞાનપ્રચાર અને જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીઓ પ્રત્યે અભિરુચિ બતાવી-એવી બધી સત્પ્રવૃત્તિઓ કરેલી હોય છે. જે મનુષ્ય, બ્રાહ્મણ અને વાચનાની પ્રવૃત્તિમાં અર્થાત્ શાસ્ત્રશ્રવણ અને શાસ્ત્રવાચનની પ્રવૃત્તિમાં ઉઘમી હોય છે તેને લાભાવડું વા સમભવડું એવું નામ જ્ઞાનદાન અને તે માટે તેને ઉત્સાહિત કરવો અને જ્ઞાનની પોષક

ચંદ્ર કરતાં પણ ચઢિયાતો, સગરગમાં વાગતાં ઉત્તમ પટલ, મુદંગ, બાહર વગેરે વાળ-
ઓનો અવાજ સાંભળી જેના શત્રુઓ લયથીત થઈ શૂન્ય થઈ ગયા છે એવો અને જેની
આસપાસ વારાંગનાઓ હાવથાવ સાથે ચામરા વીંઝી રહી છે અને તેમ કરી જેનો વૈશવ-
વિસ્તાર સૂચવી રહી છે એવો 'જ્યેષ્ઠ' નામે એ નગરનો રાજા છે. સુવતીનાં બધાં
લક્ષણો જેનાં શરીરમાં જળકી રહ્યાં છે એવી વિજયવતી નામે એ રાજાની બાયાં છે.
સુવરાજ લક્ષ્મીના તિલક જેવો તેમને ભુવનચંદ્ર નામે પુત્ર છે. શેઠનો પુત્ર શંખ, પુરો-
હિતનો પુત્ર અર્જુન અને સેનાપતિનો પુત્ર સોમ એ ત્રણ રાજપુત્ર ભુવનચંદ્રના મિત્રો
હતા. એ ત્રણ બાલમિત્રો સાથે રહેતો રાજપુત્ર ભુવનચંદ્ર, નિરંકુશ હાથીની પેઠે આમતેમ
ફરતો સ્વચ્છંદપણે વિલાસ કરતો વખત વીતાવે છે.

એ રાજપુત્ર બીજે કોઈ વખતે પોતાના મિત્રોને લઈને નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં
ફીકા કરવા ગયો, ત્યાં તેણે અનેક દેશોમાં પ્રવાસ કરવાને લીધે અનેક ભાષાઓનો બહુ-
નારો તથા વિવિધ પ્રકારના વેશપરિધાનમાં નિપુણ અને વિચિત્ર મંત્ર, તંત્ર, વિજ્ઞાનમાં
નિપુણ એવો 'નાણકુરંડ' નામે કાપાલિક ઝુનિને દીઠો. રાજપુત્રે વિશેષ આદરથી તે
કાપાલિકને પ્રણામ કર્યા અને 'પાતાલકન્યાનો સ્વામી થા' એવો આશીર્વાદ એ કાપા-
લિકે પાસે બેઠેલા રાજપુત્રને આપ્યો. રાજપુત્રે વિસ્મય સાથે કહ્યું-હે ભગવન્ ! પાતાલ-
કન્યાઓ ક્યાં થતી હશે ? તે મળે શી રીતે ? કાપાલિક બોલ્યો-હે રાજપુત્ર ! સાંભળ.

વિંધગિરિની તળાટીમાં વિજયકુરંડ નામે ઉદ્યાન છે. તેની વચોવચ જન્મણી બાહુ
આવેલા મુવેલ નામના યક્ષના મંદિરની બીંત તરફ પક્ષના આકારની એક શિલા છે તેને
દૂર ખસેડીને ત્યાં 'કેયૂર' નામનું એક મોટું 'વિવર-ભોયરું' છે. તેમા પ્રવેશ કરવો. એક
જ કોશ તેમાં આગળ ચાલતાં ઘણા જ મુંદર અવયવોવાળી-સર્વાંગે મનોહર, જેમની
આંખના હાવચ્ચ પાસે હરણીઓની આંખોનું હાવચ્ચ કથા હિસાબમા નથી એવી મુંદર
આંખોવાળી અને રૂપે તથા સૌભાગ્યે રતિ-રંજાને પણ ટપી બંધ એવી યક્ષકન્યાઓ સાક્ષાત્
નજરે દેખાય છે. ત્યાં જનારા, અસાધારણ સાહસને લીધે વિજય લક્ષ્મીને વરનારા, પોતાના
અનોખા પરાક્રમવટે પૃથ્વીમંડળને તાબે કરનારા, શરીર ઉપર ચક્રવર્તીનાં લક્ષણોને ધારણ
કરનારા એવા તમારા જેવા રાજાઓના અસાધારણ પ્રજાળ પ્રવચનને લીધે તે યક્ષકન્યા-
ઓનાં હૃદયો તમારા તરફ ખેંચાય છે અને છેવટે તેણીઓ ગૃહિણીઓ થઈ રહે છે.

આ હકીકત, પેલા કાપાલિક પાસેથી સાંભળીને તે રાજપુત્ર અને તેના મિત્રો વિસ્મય
પામ્યા. રાજપુત્રનું મન તે કન્યાઓને મેળવવા મારે તલપાપઠ થઈ ગયું. મોઢા ઉપરનો
વિકાર કોઈ ન બાંધી બંધ તેમ જરાક રોકીને અને થોડો વખત આડીઅવળી પાતોમાં
વીતાવીને રાજપુત્ર પોતાને ઘેર ગયો. ઘરે ગયેલો છતાં તેનું-રાજપુત્રનું મન તો પેલી પાતાલ-

એ વખતે વંદોગિયો ભિક્ષાથી-તેથી ભિડેલી રજને લીધે સૂર્યનું બિંબ મહાસુશીળતે બરાબર ઢેખી શકતું નથી, ગળનમાં હાથીના ઘાટનાં વાદળાં ચક્ષ્યાં, દિશાઓમાં પ્રતિકૂળ પવન વાવા લાગ્યો અને શકુનો બધાં ભિલટાં જ થયાં, મનનો ઉત્સાહ ભાંગી ગયો અને પગ લથડિયાં લેવા લાગ્યા.

આમ અપશકુનો ભેદને મિત્રોએ રાજપુત્રને કહ્યું: હમણા પ્રયાણ કરવું ઉચિત નથી તો પાછા વળો. વળી બીજો પ્રસંગે પ્રસ્થાન થઈ શકશે. કાપાલિક ગોઘ્યો: હો હો! આમ કેમ બ્રાહ્મણ થઈ ગયા? તમે ખરી વાત જ બોલતા નથી. પાતાલયાત્રા વખતે આવાં જ શકુનો ઈષ્ટસિદ્ધિને સૂચવે છે એવો કલ્પનો પરમાર્થ છે. કદાચ તમોને વહેમ પડેલો હોય તો આ અપશકુનો મારા ઉપર પડો-મને નડો. તમે તો વહેમ વગર ચાલ્યા આવો. મિત્રો રાજપુત્રને અનુસરનારા હતા તેથી રાજપુત્રની પાછળ પાછળ તેઓ પણ ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં ડેટલોક વખત પસાર થતા તે બધા વિંધ્યગિરિની તળાટીમા પહોંચ્યા.

ન્યા હરણા અને જંગલી પાસાઓ ક્યાં કરે છે, ઘણા સિંહો રખડ્યા કરે છે, ચોટા ચોટા સર્પો સરકયા કરે છે, વસાહો ઘરર ઘરર ગોઘ્યા કરે છે, હાથીઓ શુભશુભાટે છે અને હીપસાઓ ત્રાડો નાખ્યા કરે છે એવા અનેક પ્રકારના હિંસક પ્રાણીઓથી ભરેલા એ દુર્ગમ પહાડ કુખી પહોંચી પછી વિંધ્યાચલની મધ્યમાં પેઠા.

ત્યાં પણ ચાલતા ચાલતા પેહું યક્ષમંદિર આવ્યું. તેઓએ એ યક્ષમંદિરને લીકું. પગ ધોઈને એ બધા યક્ષમંદિરની અંદર પેઠા. કમળ વગેરે અનેક જાતનાં ફૂલોવડે યક્ષને પૂજ્યો અને બધાએ આદરપૂર્વક પ્રણામ કર્યા. ન્યારે સંધ્યા થવા આવી ત્યારે પાસેના ગોકુળમાથી એ કાપાલિકે ચાર ગોકડાને આવ્યા, બીજી પણ પૂજની સાધન-સામગ્રી તૈયાર કરી. એ રાજપુત્ર વગેરે ચાર જણાને અને ચાર ગોકડાને એક સાથે નવરાત્ર્યા અને યથોચિત રીતે ચંદનના છાટણાં છાંટી તે બધાને શણગાર્યાં. પછી કાપાલિકે, તે રાજપુત્ર વગેરેને કહ્યું: હો! હો! તમે અતુકમે એક એક ગોકડાને મારી પાસે લાવો, આ યક્ષની સાથે ગોકડાઓનો લોગ આપી દેવપૂજ કરી પછી પેલા લોચરાતું બારણું બિઘાડીએ. પછી, કાપાલિકના મનનો ખરો અભિપ્રાય બોલ્યા વિના, ગોકડાઓની સાથે પોતાનો પણ લોગ આપવાનો છે એ હકીકત સમજ્યા વિના અને પોતાના જાગ્યના સ્વચ્છંદ ખેલનો વિચાર કર્યા વિના જ તે રાજપુત્રે અને તેમના મિત્રોએ જે ક્રમે કાપાલિકે ગોકડા લાવવાનું કહ્યું હતું બરાબર તે જ રીતે અને તે જ ક્રમે એ બધું કર્યું. ફક્ત શેઠના છોકરાને એ વખતે દયા આવી જતા તેણે કાપાલિકનું કહેવું ન માન્યું. એ શેઠના છોકરાને કાપાલિકે ઘણી ઘણી રીતે સમજાવ્યો “પણ અતિ આદર ઘણી વખત વહેમને વધારે છે.” એ ન્યારે ન્યારે કાપાલિક શેઠના છોકરા પાસે કાલાવાલા કરવા લાગ્યો ત્યારે તેને એના કહેવા ઉપર વહેમ

કન્યાઓની જ હકીકતમાં તક્લીન થઇ ગયું છે. તેને જ ચિંતવતો તે કેમ બહુ ઊંઘતો ન હોય વા પરવશ ન પડી ગયો હોય એવો દેખાવા લાગ્યો. તેની એવી સ્થિતિમાં મિત્રોએ તેને પૂછ્યું: રાજપુત્ર ! બહુ અણમનો હો એવો આમ કેમ જણાય છે, તારા પોતાના શરીર ઉપર પણ કેમ ખીભાય છે ? શું પેલા કાપાલિકે બનાવી કહેલું એ પાતાલકન્યા-ઓનું વૃત્તાંત સાંભરી ગયું છે ? અરે ભાઈ ! એવા ફક્ત મૂઠ્ઠા લોકોને લલચાવે એવા તડાકાઓ સાંભળી વિગ્ન એવો તું પણ આમ થેલા જેવો થઇ ગયો છે, એ એક આશ્ચર્ય છે. રાજપુત્ર બોલ્યો: શું તે એ કાપાલિકે ગપ્પું જ મારેલું ? તે મહાતુભાવને એવું બોલું જોલવાનું શું પ્રયોજન ?

જેને કાંઈ લાલચ હોય વા સ્વાર્થ માટે કાંઈ લેવુંદેવું હોય એવો આસક્ત માણસ બોલું પણ જોલે એ માની શકાય, પરંતુ માત્ર લભૂતિ અને હારકાંથી સંતોષ રાખતા એવા એ કાપાલિકને બોલું જોલવાનું શું કામ ? જુઓ તો ખરા, ડાઢસદમ્પ લોકો બંને જોયેલી હકીકત ઉપર પણ પોતાની તરંગી ભાવાવડે અનેક પ્રકારના કુતકો કરી શકે લાવે છે.

રાજપુત્રને આમ કહેતો જોઇ પરમાર્થને સમજનાર મિત્રવર્ગ ચૂપ રહ્યો. હવે એક વાર રાજપુત્ર પોતે એકલો પેલા કાપાલિક પાસે ગયો. તે બંને વચ્ચે પરસ્પર ગોઠી થઈ. પ્રસંગ મળતાં જ રાજપુત્રે કાપાલિકને પૂછ્યું: હે લગવન ! પેલા આપે કહેલા લેખશમાં કેવી રીતે પેસી શકાય ? વા એ પાતાલકન્યાઓને શી રીતે મેળવી શકાય ? મારું મન એ માટે ભારે આતુર બની ગયું છે તેથી એ કન્યાઓને મેળવ્યા વિના અહીં રહેતાં મને હમણાં હમણાં જરાય ચેન પડતું નથી, તો હવે મારે માટે શું કરવું ઉચિત છે ? કાપાલિક બોલ્યો:—રાજપુત્ર ! બહુ બઢબસટ ક્યેંથી શું ? થોડા જ દિવસમાં તારું ધાયું કામ સિદ્ધ કરી આપીને તારું કુતુંહલ ન થમાવી દઈ તો મારું નામ પણ ન રાખું અર્થાત્ મારું નામ પણ ફેરવી નાખું. માત્ર ‘ માંગલિક કાર્યોમાં ઘણાં વિધો નંદે છે. ’ એ લોકપ્રવાદ પ્રસિદ્ધ છે, માટે તું તે તરફ-વિવર તરફ જવા માટે ધૂળ તૈયારી કર.

‘ તૈયાર થાઈ છું. ’ એમ કહીને રાજપુત્ર પોતાને ઘરે પહોંચ્યો. એકાંતમાં પોતાના મિત્રોને આદરપૂર્વક જોલાવ્યા અને તેમની સાથે સાદર વાત કરી. ભો ભો મિત્રો ! કાપાલિકના કથન ઉપર તમે શા માટે અવિશ્વાસ કરો છો ? તે સંબંધે શા માટે કલ્પના-ઓનું બળું ઊછું કરો છો ? તમે બધી રીતે મારા સહાયક બનો. હું પાતાલ તરફ જવા માટે તૈયાર થયો છું. રાજપુત્રનો આશ્ચંદ જોઇ મિત્રોએ તેની વાત સ્વીકારી. પોતાની ત્રણે મિત્રો પોતાનો વેશ બદલાવીને સત્રે તે કાપાલિકની સાથે નીકળી પડ્યા. તેઓ જરાક આગળ આજ્ઞા કે અપશુકન થયા:

એએ, એ સંબંધે ચોરનું ઉઠાડરણ કહી બતાવ્યું છે. શેકનો છોકરો બોલ્યો: ચોરનું ઉઠાડરણ શું છે ? તે મને કહી સંભળાવ. સુમેઠ બોલ્યો: સાંભળ,

વસંતપુર નગરનો રાજા જિતશત્રુ પોતાની પટરાણીઓ સાથે ઝરુખામાં બેઠો બેઠો બધું જોઈ રહ્યો છે. બરાબર તે જ વખતે જેતરના ઝાંપા પાસે જ કોટવાળે એક નવ-જવાનને ચોરી કરતો પકડી રાબતે બતાવ્યો અને રાબતે તેને મારી નાખવાનો હુકમ આપ્યો. પછી તે ચોરને ફિલ્લ પડી ગયેલા સુખે જ્યારે મારી નાખવાની જગ્યા તરફ લઈ જવાતો એ રાણીએ જોયો ત્યારે તેણીને તેના તરફ ખૂબ દયા આવી. એણીને એમ થયું કે ‘સંસારના સુખો માથા સિવાય આ ચોર ન મરે તો સારું,’ એમ વિચારી ફક્ત એક જ દિવસ માટે એને છૂટો કરાવી એ મહારાણી તે ચોરને પોતાના મહેલમાં તેડી ગઈ. સુંદરમાં સુંદર બહુમૂલ્ય સામગ્રીવટે તેને નવશોભો, શરીરે અનેક પ્રકારનાં સુગંધી દોષા કર્યાં, ઉત્તમોત્તમ ઘરેણાં પહેરાવ્યાં તથા સરસમા સરસ લેબન કરાવ્યું—આ રીતે એ મહારાણીએ એ ચોરને માટે કુલ પાચસો રૂપિયાનો ખર્ચ એક જ દિવસમાં કરી નાખ્યો. ખીલે દિવસે ખીલ મહારાણીએ એ કરતા અધિક રીતે ચોરને રાખ્યો અને તે માટે તેણીએ એક દિવસમાં કુલ એક હજાર રૂપિયા વાવરી નાખ્યા. એ જ પ્રમાણે રાતની ખીલ ખીલ રાણીઓએ પણ ઉત્તરાત્તર વધારે ને વધારે ખર્ચ કરી એક એક દિવસ માટે એ ચોરને શોભાભળ મણાવી. છેવટે છેલ્લે દિવસે રાતની એક ઘરડી રાણીએ રાતની પાસે વિશેષ આગ્રહથી વિનંતિ કરી તે ચોરને અભય આપાવ્યું—તેની મારવાની સભ રદ કરાવી અને ટાંઠા ભાત વગેરે એવું વાસી લેબન જમાડીને તેને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જવાને વિદાય કર્યો.

આ તરફ જે જે રાણીઓએ એ ચોર માટે જે કાંઈ કરી બતાવ્યું હતું તે બધીઓ ભેગી થઈ તે બાબત પરસ્પર વાત કરવા લાગી. અરે એક કરતાં ખીલએ અને ખીલ કરતાં ત્રીલએ એમ ઉત્તરાત્તર એ ચોર માટે વધારે ને વધારે ધન ખર્ચ્યું છે ત્યારે આ ઘરડી રાણીએ તો એ માટે કાંઈ ખર્ચ્યું નથી. આ વાત સાંભળી એ ઘરડી રાણી બોલી: આમ આપણી ભેગે આપણાં મંગળ ગાવા-વખાણ કરવા-થી શું ? આપણે આ જ વાત એ ચોરને જ બોલાવી પૂછીએ બેથી ‘કઈ રાણીએ વધારે કર્યું છે ?’ એની નક્કી ખબર પડી બય. પછી એઓએ ચોરને બોલાવી ઉપલી વાત પૂછી: ‘અરે ! કઈ રાણીએ તારા માટે વધારે કર્યું છે ? સાચું કહે.’ ચોર બોલ્યો: મારે મરવાનું લેણું જ હતું. એ ભયને લીધે હૃદય ગભરાએલું હોવાથી પટરાણીથી માંડી જે જે રાણીઓએ મારે માટે જે કંઈ કર્યું છે તે, મૂંઝવેલ મનુષ્યની પેઠે હું કર્યું જ બહુ શક્યો નથી—અતુલવી શક્યો નથી પરંતુ જ્યારે આ વૃદ્ધ માતાએ મારી સભ રદ કરાવી મને નિર્ઝંય કર્યો ત્યારે તેણીએ મને જે કાંઈ ખાવાપીવાનું આપ્યું તે મારા કોઠામાં અસુત જેવું લાગ્યું, હું છોયો

પડ્યો અને તેથી શેઠના ઈંકરાએ એ કાપાલિકનું કહેણ હરખીજ ન માન્યું. પછી પોતાના મંત્રની સિદ્ધિ માટે થોભી જઇને એક બોકડો અને શેઠનો પુત્ર એ બેને ઊંડી કંઇને બીજ ત્રણે બોકડા તથા રાજપુત્ર, પુરોહિતપુત્ર અને સેનાપતિપુત્ર એ ત્રણે જણાને કાપાલિકે મારી નાખ્યા. એ રીતે રાજપુત્ર વગેરેનાં માથા વધેરીને કાપાલિકે પૂબનો વિધિ પૂરા કર્યો અને પછી તે, શેઠના ઈંકરાને પરાણે મારવા ઉઠ્યો. એટલામાં પેલો યક્ષ બોલ્યો-અરે દુષ્ટ કાપાલિક ! જેણે તારા કહેવા પ્રમાણે નહીં કરીને આ બોકડાનો વધ ન થવા દીધો એવા આ રંક શેઠસુતને તું બે હણીય તો એ ચાક્કસ છે કે તું આજે હતો ન હતો થઈ જઈશ. પછી કાપાલિકે એ શેઠપુત્રને ઊંડી દીધો. ત્યારબાદ હે અધમ પાપી પાખંડી ! આ પ્રકારના રાજપુત્ર વગેરે રત્ન જેવા ત્રણ પુરુષોને હણીને તું કેટલુંક વધારે જીવવાનો હતો ? હે મારા પરમ હિતૈષી રાજપુત્ર ! હા, સકલ ગુણના નિધાન ! તું આ માટે વ્યર્થ રીતે મરણ પામ્યો ? ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે વિલાપ કરતો અને ‘જાણે પોતાને નવો અવતાર મળ્યો છે.’ એ રીતે માનતો તે શ્રેષ્ઠિસુત, તે સ્થાનેથી ભાગ્યો. વિંધ્યની સીમાએ વટાવી જઈ કોઈ એક ગામમાં આવીને રહ્યો. ત્યાં તેને પોતાના મિત્ર-રાજપુત્રાદિક સાંભરી આવતાં વળી બારે શોક થયો. ત્યાં તેને તેનું મૃતકૃત્ય-આરમ્બ વગેરે કહ્યું અને પછી તે ગામમાં એ, કેટલાક દિવસ રહ્યો. ‘હું પાછો ફરીને રાજ વગેરે શી રીતે ઓઢું દેખાડીશ ?’ ‘અથવા શું કહીશ ?’ એમ વિચારીને તે પૂર્વદિશા ભણી ચાલવા લાગ્યો.

ચાલતાં ચાલતાં માર્ગમાં એને પ્રજ્ઞા લેવાની વૃત્તિવાળો અને પ્રજ્ઞા લેવા માટે શુક્ર પાસે જતો ‘સુમેહ’ નામનો શ્રાવક ભેગો થઈ ગયો. એ બન્નેની વચ્ચે પરસ્પર વાતચીત થઈ અને એ રીતે રાજ ને રાજ વાતચીત કરતાં કરતાં બન્ને વચ્ચે સ્નેહ પશુ બની ગયો. એક વાર સુમેહે તેને પૂછ્યું : હે બદ્ર ! તું આ માટે ઉઠાસ જેવો દેખાય છે ? કહેવાનું ‘છાનું’ ન રાખવાનું હોય તો જરૂર કહે. પછી આંસુઓવડે ભીંજાયેલી આંખો સાથે તેણે પોતાના મિત્ર રાજપુત્ર વગેરેનો વધ થયાના અખર કહી સંભળાવ્યા. શ્રાવકે કહ્યું : તે પેલા બોકડાને ખચાવ્યો તેના પુરુષના કદપવૃક્ષનું ફળ તને આ લોકમાં જ મળી ગયું. નહીં તો તું પશુ તારા રાજપુત્ર વગેરે મિત્રોની જેમ તે વખતે જ વધેરાઈ ભાત, નજરોનજર ફળ દેખાય છે ત્યાં પશુ બીભું કાંઈ કહેવાનું બાકી રહે ‘અરં ?’ ખરી વાત એ છે કે જીવતા હોઈએ તો બધું સારું લાગે છે, નહીં તો કાંઈ નથી. કહ્યું છે કે—

દિવ્ય વિલેપન, આભૂષણ, શયન, આસન, વસ્ત્ર, ભાત ભાતનાં લોબન, તંબોળ, ફૂલ, સુવાળી લાગે એવી પથારી, ઉત્તમ ઘર, ગાનતાન અને અલંકાર મનોહર રૂપવાળી સ્ત્રીનાં કટાક્ષબાણ, એ બધી વિલાસની સામગ્રી પશુ, જે મરવાળી અણી ઉપર છે તેને થોડો પશુ સંતોષ આપી શકતી નથી. આમ છે માટે જ આગમના રહસ્યને સમજનારા જ્ઞાની-

કરો. ઈદ દેવતાને સંભારી લ્યો. ગરાબર આ જ વખતે એક પુરુષ દોડતો આવ્યો અને જોલ્યો: રે રે દોડો દોડો, તમારા એ મોટા પુત્રને ભૂતનો વળગાડ ઘણો ત્રાસ આપે છે. આ સાંભળતાં જ આ બધું પડતું મૂકીને પદ્મીપતિ ચેલનાદ પુત્રની ખાસે દોડી ગયો, તેના ઘરના લોકો ગભરાયા. એ વખતે શેઠના પુત્રે એક જણને પૂછ્યું: આ શું થયું? તેણે પદ્મીપતિના મોટા પુત્રને ભૂતનો વળગાડ છે એમ જણાવ્યું. પછી નવકારમંત્રનું માહાત્મ્ય ચિંતવતાં શેઠના પુત્રે તે માણસને કહ્યું: તો તમે મને પદ્મીપતિના ભૂત વળગેલા પુત્રને બતાવો. તેનો વળગાડ કાઢવા હું મારું વિજ્ઞાન બતાવું. તે માણસે આ વાત પદ્મિપતિને જણાવી. પદ્મીપતિએ પણ શેઠના પુત્રને તેલવીને કહ્યું: હે મહાશય! તારી ખાસે વળગાડ કાઢવાનું કાંઈ પણ વિજ્ઞાન હોય તો તેનો પ્રયોગ કરી મારા પુત્રને સાચો કર અને તે માટે જે કાંઈ સામગ્રીનો બપ હોય તે જણાવ કે જેને અમે જલદી લાવી આપીએ. શેઠનો ઇકરો જોલ્યો: હે પદ્મીનાથ! ગભરાટ ન રાજો, વળગાડનો દોષ કાઢવા માટે કાંઈ બહારની સામગ્રીની જરૂર નથી, એમ કહી શેઠનો ઇકરો નવકારમંત્રનો બપ કરવા લાગ્યો. કેવી રીતે?

એ શેઠનો પુત્ર નવકારનો બપ કરતો હતો ત્યારે તેની આંખોની કીકીઓ સ્થિર હતી અને આંખની પાંપણો નાકના ટેરવા તરફ હંગેલી હતી, કુંભક કરેલા હોઈ પેટમાં પવનનો પ્રચાર વધારે હતો. ઇંદ્રિયો પોતપોતાના વિષય તરફ ન જતાં તદ્દન સ્થિર અને સમરસ થયેલી હતી. પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતાંની સાથે મોટો ભારે-અવાજ ઊઠેલો હતો. નવકારના એક એક અક્ષરનો બપ, ચંદ્રમામાંથી ઝરતા અમૃતના પ્રવાહના સમૂહ જેવો છે અને બાંહે કે એ અમૃતપ્રવાહ, ત્રણ જગતના દુઃખ-હાવાનળને ઝોળવી નાખવા માટે ઊઠેલો ન હોય-તત્પર ન હોય-વરસતો ન હોય. લાખો સૂરજના આરે બાળુ દેશતા પ્રભાસમૂહ જેવા સ્ફાર પ્રભાવકવાળો, માનવોના શત્રુસમાન ભૂતપિશાચાદિકના દુષ્ટ ગણને દૂરથી નસાડનારો. એવો પંચપરમેષ્ઠિમંત્ર-નવકારમંત્ર છે, તેને-એવા અસાધારણ અને અનુપમ મહિમાવાળા તે નવકારમંત્રને ચોખીની જેમ નિશ્ચલ, નિશ્ચય અને નિઃશંક એવો તે મહાત્મારૂપ શેઠનો ઇકરો જાપી રહ્યો છે, એટલી વારમાં તો બાંહે ધ્રુવાંડ ફાટે અને જેવો ભયંકર અવાજ થાય તે કરતાં પણ વધારે ભયાનક ચીસ પાડી પેલો ભૂત તે ઇકરના શરીરને તણ નાશી ગયો.

હવે પદ્મીપતિનો પુત્ર તદ્દન સાચો થઈ ગયો. પદ્મીપતિ ચેલનાદે શેઠના પુત્ર શંખનો વિશેષ આદર કર્યો અને તે હાથ ભેડીને જોલ્યો: હે મહાસત્વ! તમે મારા પુત્ર ઉપર પરમ ઉપકાર કરીને મારા હૃદયને વશ કરી લીધું છે તેથી તમે હવે જે કાંઈ પણ કહો તે અમે તમને આપીએ. શેઠનો પુત્ર શંખ જોલ્યો: હે પદ્મીનાથ! તમે મારું આંગણ

ત્યારે જ મને લાગ્યું કે જીવલોકમાં વસું છું અને જાણે કે મારા બધા મનોરથ પૂરા થયા. તેથી મને એમ લાગે છે કે—‘મારે માટે આ વૃદ્ધ માતાજીએ જે કાંઈ કર્યું છે તેવું તમારામાંથી ખીલ કોઈએ નથી કર્યું’ એવો મારો અભિપ્રાય છે. ચારનો આ મત, તે બધી રાણીઓએ સ્વીકાર્યો અને તેમને વિવાહ મંદી ગયો.

ચારનું આ ઉદ્ધારણ આપીને પેલા સુમેહે તે શેઠના ઊંઠાને કહ્યું—હે મહાનુભવ ! અભયદાન કરતાં બીજું કોઈ પણ ઉત્તમ કાર્ય નથી, માટે અભયદાનની પ્રવૃત્તિમાં જ બધી રીતે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શેઠનો ઊંઠો જોલ્યો : એમ ફરીશ. વળી, બીજે દિવસે ‘ભદ્ર’ છે એમ ધારીને તે સુમેહે શ્રાવકે પેલા શેઠના પુત્રને નવકાર મંત્ર શીખવ્યો અને તેનું માહાત્મ્ય સમજાવતાં જણાવ્યું કે—સવાર, બપોર અને સાંજ એમ ત્રિસંધ્યે શેઠ નવકારનો જપ કરતાં બધા પ્રકારના ઉપદ્રવો થઈ જાય છે. ભૂત, શાકિની, વાઘ, વૈતાલ અને આગ વગેરેના બધા પ્રકારના ઉપદ્રવો નવકારનો જપ કરતાં ટળી જાય છે. શેઠના પુત્રે એ વાત માની લીધી. પછી સુમેહે શ્રાવક પણ પોતાના રસ્તે પડ્યો અને શેઠનો પુત્ર પણ બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે એકાગ્રચિત્તે નવકારને ગણતો ગણતો બહાર દેશ તરફ ઉપજ્યો. તેને તે તરફ જતાં માર્ગમાં કેટલાક સાથીઓ પણ મળી ગયા. તે બધા સાથીઓ સાથે આલતાં આલતાં માર્ગમાં એક ઠેકાણે અકસ્માત્ તેને કિસાનાનું—બીલ લોકોનું—એક ધાડું ભેટી ગયું. એ ધાડાએ અડવેલાં પ્રથમ ધનુષોમાંથી ફેંકયેલા બાણો વાગતાં સુસાદશનાં માર્ગમાં પૃથ્વી ઉપર જ્યાં ત્યાં વિખરયેલાં પડ્યાં છે અને તેમના હાથની મૂંઝામાં પહેલી તરવાર વીંઝાતાં સુબટોના સાથે ને સાથે ત્રાસી ગયા છે એવા એ ધાડાએ તે શેઠના પુત્રને સાથ સાથે કેદી તરીકે પકડી લીધા અને તેમ કરી તેઓ પોતાની પદ્ધતિ તરફ તેને લઈને ગયા. કિરાતના ધાડાએ પકડી આણેલું કેદીઓનું ટોળું પદ્ધતિપતિ મેઘનાદને સોંપી દીધું. મેઘનાદ જોલ્યો : અરે ! પકડાયેલા કેટલા જણ છે ? કિલ્લો જોલ્યો : દસ જણ છે. મેઘનાદ જોલ્યો : જ્યાં સુધી અગિયારમે જણ ન મળે ત્યાં સુધી તેમને તે બધાને બરાબર પૂરી રાખો. મારા ભાટા પુત્રને ભૂતનો વળગાડ હતો, તે માટે મેં (મેઘનાદે) ચક્રિય દેવીને અગિયાર જણનો લોગ આપવાની માનવા કરી અને પછી તે મારા શેઠો પુત્ર તદ્દન સામે થઈ ગયો એટલે જ્યારે અગિયાર જણ થશે ત્યારે મારે દેવીની માનતા પૂરી કરવાની છે. ‘લેવી માલિકની મરણ’ એમ કહી તે કિલ્લોએ શેઠનો ઊંઠો સુધાં તે દશે જણને હડમાં બરાબર પૂરી લીધાં.

વખત જતાં કોઈ પણ સ્થળેથી કિલ્લોએ અગિયારમા જણને પણ પકડી આવ્યો. પછી તે અગિયાર જણને નવરાત્રી, ધોળાં કપડાંની ભેટી ફરકને પહેરાવી અને તેમને ચક્રિય દેવીની આગળ આવ્યાં. માથું કાપનાર તરવારની પૂજા થઈ. પદ્ધતિપતિએ તરવારને હાથમાં લીધી અને તે અગિયાર જણને એમ કહેવામાં આવ્યું : અરે ! જીવલોકને સફળ

પોતાને ઘરે તેડી ગયા. તેને નવરાત્રીએ, જૂન આદરથી જમાડ્યો અને ઉચિત સેવાઆકરી કરી તેણે ઉચિત સન્માન કયું. પછી ઠેઠ વિજયવર્ધનપુર સુધી આવી તેઓ શંખને સુખપૂર્વક મૂકી ગયા. છેવટે તેમની ક્ષમા માંગી પાછા પ્રયાં.

શંખ પશુ પોતાને ઘરે પહોંચ્યો. તેના માતા, પિતા વગેરે સ્વજનો તેને આનંદે બાણી આનંદ પામ્યા. પૂર્વની બધી હકીકત પૂછી. શંખે પહેલેથી માંડીને પોતાના ઘરે પેસતાં સુધીના બધા સમાચાર કહ્યાં. આ સમાચાર રાજા, સેનાપતિ અને પુરોહિતને પણ સંભળાવ્યા. તેમને ચિત્તમાં ઘણા સંતાપ થયો અને એ રીતે એઓ શોચનીય દશાને પામ્યા.

આ તરફ પેલો શંખ ગૃહસ્થાગી થયો અને ધર્મ, અર્થ, કામ એમ ત્રણે વર્ગની સાધનાથી સારા થયેલા જીવિતાના રૂળને લાંબા કાળ સુધી લોગવી મરણ પામ્યો. મરીને ભવનપતિ દેવોમાં એક પદ્મોપમના આયુધયાળો દેવ થયો. ત્યાં તેને પોતાના આગલો જન્મ યાદ આવ્યો અને એણે મનમાં બેસ્યું કે આ દેવોની સમૃદ્ધિ મળી છે તે અભયદાનરૂપ કદપવૃક્ષનું રૂળ છે. દેવજન્મ પૂરા થતાં છેક છેલ્લી ઘડીએ તે દેવે દેવગજાનીને પૂછ્યું છે ભગવન્ ! હવે પછી અહીંથી મરીને હું ક્યાં જન્મીશ ? કેવળી ભગવાન યોદ્યા વિજયપુર નામના નગરમાં વિજયસિંહ રાજાની રાણી વિજયવતી દેવીનો તું પુત્ર થઈશ.

એ સાંભળીને તે મહાત્માએ એમ વિચાર્યું—‘ત્યાં રાજાને ત્યાં મને ‘અભયદાન દેવું’ વગેરે સારી પ્રવૃત્તિઓનો યોગ મળે એમ આગાઉથી કંઈક પ્રબંધ કરવો જોઈએ. આમ ધારીને તેણે પોતાના યોગ માટે જે પ્રબંધ કરવાનો હતો તે માટે રાજા વિજયસિંહને સ્વપ્નામાં કહ્યું—‘તમ્હારા સલાહવનની ભીંતો ઉપર કુશળ ચિત્રકરોદ્ધાર આવી હકીકતવાળાં ચિત્રો ચીતરાવો: રાજપુત્ર, સેનાપતિપુત્ર, પુરોહિતપુત્ર અને શેઠનો પુત્ર એ ચારે જણા વિધ્યપર્વતમાં આવેલી ઘટ ઝાડીમાં રહેલા અને બધા કોઈ બધે શકતું નથી એવા યક્ષના મંદિરમાં ભિલા છે. એ મંદિરની પાસે આવેલા પેલા લોચરને ઉઘાડતાં પહેલાં પૂજનું બહતું બતાવી અને એ ચારે જણની પાસે યોગ્ય મંગાવવાનું છળ કરી પેલા કાપાલિકે તેમાંનાં ત્રણને મારી નાખ્યા, અને તેમાંનો એક શંખ નામે શેઠનો પુત્ર છે તેણે એ કાપાલિકનું કહેવું ન માન્યું અર્થાત્ તે, લોગ દેવા માટે યોગ્યને ન લઈ ગયો અને તેથી જ કાપાલિકના ઘામાંથી તે બચી ગયો—ઈત્યાદિથી શરુ કરી પછી એ શંખ સુખે સુખે પોતાને ઘરે પહોંચ્યો.—આ બધી હકીકત આવે.’ આણું આશ્ચર્યકરક સ્વપ્ન જોઈને બગેલો રાજા વિજયસિંહ વિચારમાં પડ્યો. આ શું ? આણું તો મેં સાંભળ્યું નથી તેમ લીકું પશુ નથી. આ તો મેં કદી નહીં જાણવેલું અને મારી પ્રકૃતિના વિકારથી ભુદી જ જાતનું સ્વપ્ન જોયું છે, એમ મને લાગે છે. અથવા એ એટલું બધું વધારે લાંબું

આપવાના હો તો આ રાંક જેવા દશે પરદેશી લોકોને અભય આપીને છોડી મૂકો. 'જેવી તમારી આજ્ઞા' એમ કહેતાં પહ્લીપતિએ એ દશે જણને છાતું આપીને છોડી દીધા. શેઠના પુત્ર શંખને બંધુની જેમ બહુ-બહુ સગો ભાઈ સમજી તેની ખૂબ સેવાચક્રી કરી પોતાને ત્યાં કેટલાક દિવસ સુધી રાકી રાખ્યો અને પછી તેને હિરણ્ય વગેરે આપી, પૂજા-સત્કાર કરી પહ્લીપતિએ કહ્યું: હે ભાઈ! હવે તમે મારે લાયક કંઈ આદેશ કરો-ફરમાવો કે હું શું કરું? શંખ જોલ્યો:—

હે પહ્લીનાથ! તમને હું શું આદેશ કરું? આવો પંચેન્દ્રિયપૂર્ણ દેહ પ્રાણી મહા-સુશીળતે મેળવી શકે છે. હવે એ દેહને યોદ્ધા કાર્ય—નહીં જેવા કાર્ય—માટે પણ હંધી નાખવામાં આવે—હાય! હાય! એ તો મહાપાપ. એક જ કાંટે પગમાં લોંકાય તોય આપણને કેવી અસહ્ય વેદના થાય છે તો જે પ્રાણીના ગળા ઉપર લીધી ધારવાળી પાણીદાર તલવાર ચલાવવામાં આવે છે તેની વેદનાને કોણ સમજી શકે? માણસ જેવું આપે છે તેવું જ તેને મળે છે, જવ વાવ્યા હોય તો તેમાંથી કદી પણ સાળ (ચોખા) થતી નથી, એમ છતાં મૂઠું લોકો જીવવધ કરીને—ખીજી જીવવું આશુખ્ય કાપી નાખીને તેવું ફળ પોતાને લાંબુ આશુખ્ય મળે એવું શી રીતે ધ્રુવે છે? તમારી ધ્રુવજી અખંડ સુખ, લાંબું આશુખ્ય અને પ્રિય જનોનો સ્થિર સંયોગ એ બધું મેળવવાની હોય તો તમે જીવહિંસાના વિચારને તો તદ્દન છોડી દો.

શંખે આ રીતે સમજાવ્યા પછી પહ્લીનાથે તેવું વચન સ્વીકાર્યું અને અભયદાન દેવાનું નક્કી કર્યું. કેટલાક દિવસ પછી શંખ પોતાના માતપિતાને મળવાને ઉત્સુક થયેલા પોતાના નગર ભણી આવ્યો. પછી વળી છેલ્લે જતી વખતે પહ્લીપતિએ વચ્ચે વગેરે કાંચ તેનો સત્કાર કર્યો અને તે દૂર સુધી વળાવા જઈ શંખને વિદાય આપી પોતાના ઘર ભણી પાછો ફર્યો. શંખ પણ આગળ આગળ પ્રયાણ કરવા લાગ્યો.

કેટલાક પ્રવાસીઓ શંખ સાથે હતા અને શંખ સહિત તે બધા એક સીસાંના ગામમાં બાતું ખાવા બેસતા હતા એવામાં 'મારો મારો' જેવી ખૂબ મારતા અને વિવિધ હથિયારો સાથે આવેલા ચોરોએ શંખને ઘેરી લીધો. એ વખતે હેશ પણ ગભરાયા વિના શંખ જોલ્યો. અરે! ધા ન કરતા, જે છે તે બધું લઈ લ્યો અને અમને છોડી દો. એમ કહી પછી શંખ અને તેના સાથીઓને ચોરોએ લૂંટવા માંડ્યાં. એવામાં ચોરોમાંના જ કેટલાકે શંખને જોળખ્યો અને જેઓ તેને લૂંટતા હતા તેમને વાર્યા—અટકાવ્યા અને કહ્યું કે—આ તો તે જ મહાત્મા છે જેણે આપણને—અમને જીવવધ છે અને પેલા પહ્લીપતિના પંજામાંથી છોડાવ્યા છે, તો આપણે જોને જોઈને—જોળખીને હવે લૂંટવું અનુચિત આચરણ ન કરવું ઘટે. ચોરો પાછા ફર્યા—ચોરોએ લૂંટવું બંધ કર્યું અને ઊઠીને તેઓ શંખને

મૂર્ખાં આવવાતું' કારણ પૂછવામાં આવ્યું. ત્યારે તેઓએ પણ જેમ રાજાએ કહ્યું હતું તેમ બધું કહી સંભળાવ્યું. પછી એ 'ધનપાલ' વગેરે બહુ પોતાના આશ્રિત મિત્રો સાથે પોતાના પૂર્વભવનો સ્નેહ ચાલ્યો આવે છે એ બહુ આંખમાં આનંદના આંસુઓ આણી રાજા એ ત્રણ જણને આદરપૂર્વક બેઠી પડ્યો. તેઓએ હાથ જોડીને વિનંતિ કરી-હે દેવ ! આપણે બધા એક સરખી રીતે પ્રવૃત્તિ કરતા પૂર્વભવમાં જન્મતાં હતાં છતાં તમે આવી રાજલક્ષ્મી કેવી રીતે મેળવી શક્યા ? રાજાએ તેમને અને બીજાઓને પણ જણાવ્યું કે, 'આ બધો પ્રતાપ અભયદાનરૂપ કામધેનુનો છે.' આ વાત આખા દેશમાં ફેલાઈ ગઈ એથી કરીને લોકોએ પોતપોતાની શક્તિવડે અભયદાનની પ્રવૃત્તિમાં પોતાના ચિત્તને એકાગ્ર કર્યું.

નવકાર મહામંત્રનું સ્મરણ કરીને રાજાએ સદૃશરૂપ પાસે શ્રી જિને કહેલા ધર્મને સ્વીકાર્યો, જિનનાં મંદિરો કરાવ્યાં, દીન અનાથ વગેરેને માટે લાખો વખત ચાલે એવી દાનશાળાઓ સ્થાપી અને જૈન શાસનનો મહિમા વધાર્યો. જ્યાં સુધી પોતાનો ભોગવટો હતો ત્યાં સુધીના ભૂમંડળમાં-પોતાના રાજ્યના સીમાસરો સુધી-એણે એવો હુકમ કર્યો કે-જે કોઈ પણ જીવજાત કરશે તેમનો બધાનો દંડ થશે અથવા તેમનું સર્વસ્વ પડાવી દેવામાં આવશે. એ પ્રમાણે પંડિતોએ વખાણેલું અને શરદ્ગતુના ચંદ્ર જેવી નિર્મળ કીર્તિદ્વારા પાસવા જેવું રાજ્ય ભોગવતાં એક પ્રસંગે સલામા ખેઠેલ રાજાના ચિત્તમાં ઉગ્ર વૈરાગ્ય થઈ આવ્યો અને તે વખતે સલામાં ખેઠેલા લોકોને ઉદ્દેશી રાજા કહેવા લાગ્યો-અહો ! બુદ્ધો તો ખરા આશુચ્છ કેટલું બધું દૂર છે ? વિવિધ વિદ્યાસના વ્યાસંગનો અંત રસ વગરનો છે, શરીર તો અનેક રોગોથી ઘેરાયેલું છે, વૈભવનો વિલાસ તો ક્ષણ માટે દેખાઈ તુરત નાશ પામનારો છે-વીજળીના ચમકારા જેવો છે, મૃત્યુ તો તદ્દન પાસે જ છે, ધારેલા કાર્યોની તૈયારીમાં અનેક વિઘ્નો છે, સ્વચ્છ પોતપોતાના કાર્યને ચાર જ આપણને અનુસરે છે, આપણે કરેલાં સારાં માકાં કાર્યોનું પરિણામ આપણે જ અનુભવવાતું છે-આમ છતાં પ્રમાદનાં દેનથી ઘેરાયેલો જીવ, પોતાના યોગ્ય સુખ માટે-ખીલ અસંખ્ય દુઃખો આવી પડવાનાં છે એનો વિચાર કર્યા વિના જ-દેખીતી રીતે ઇચ્છી વિરુદ્ધ એવી જીવને હણવાની પ્રવૃત્તિને આવરે છે. જીવવધ કરવો એ, એમ પણ વિચારતો નથી કે જે પોતાને પણ ગમતું નથી તે બીજાને કેમ કરાય ?

કોઈને પ્રિયનો વિરોગ પડાવવો તે, શુભકાંતી પેઠે અપ્રીતિકારક છે, રણસંગ્રામની પેઠે પ્રાણીઓને દુઃખ આપનારું છે અને અનંત ભવનું કારણ છે માટે સુખ-સમુદાયનો ઇચ્છક ભુધ પુરુષ જીવનો વધ ન કરે. જે કોઈ લાંબા સમય સુધી જીવવા ઇચ્છતો હોય તે શું વિષ-ઘેર ખાય ખરો ?

ખીબાથી-ખીબાની વાતોથી શું ? અગે-આપણે પોતે જ ચિત્તમા નિર્દય છીએ, મૃદ-

લાંબું આદ્યું એથી એમ પણ કેમ ન હોય કે એ, એક આગળપાળ જ હોય । બીજી રીતે પણ ફરીને રાતને એ જ સ્વપ્ન દેખાડવામાં આવ્યું, એથી એને એમ થયું કે “આ સ્વપ્ન આવવાનું જરૂર કાંઈ કારણ હોવું જોઈએ.” એમ વિચારીને જે રીતે સ્વપ્ન આવેલું બરાબર તે જ રીતે સલામદિરંગી ભીંતો ઉપર એ બધાં ચિત્રો કરાયાં.

વખત જતાં તે દેવ, રાજા વિજયસિંહની રાણી વિજયવતીના ગર્ભથી પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. ઉચિત સમય જતાં તેનો જન્મ થયો, વધામણાં થયાં. તે પુત્રનું 'જય' નામ પાડ્યું. મંદરગિરિની શુક્રામાં જન્મ વૃક્ષ વધે તેમ તે મોટો થવા લાગ્યો અને પુરુષની બહેનોંતરે કળાઓ શીખી બધું જીવાન થઈ ગયો. એક વાર રાજા વિજયસિંહને કોઈ ખરાબ સ્વપ્ન આવ્યું તેથી પોતાનું મરણ હવે નજીકમાં આવેલું છે એમ સમજી તેણે 'જય' સુવરાજને પોતાની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો અને રાજા પોતે વનવાસે ગયો. હવે રાજા 'જય' રાજસક્તિનો યોગપતો વિદ્યાસથી રહેવા લાગ્યો.

એક વખત રાજા 'જય' જ્યારે પોતાની સભામાં બેઠેલા હતા તે વખતે એકમ કોલાહલ થયો. તે કોલાહલને લીધે ગલરાટમાં પડેલા લોકોને આમથી તેમ અને તેમથી આમ હોડતા ભેંધને રાજાએ પૂછ્યું: 'આ શું થયું?' લોકે કહ્યું: 'હેવ! આ તમારા લંગોટીયા મિત્રો અને તમારે આશરે જીવનારા ધનપાલ, ધર્મધર અને ધરશિષ્ય એ ત્રણે જણા સભાસ્થાનની ભીંતો ઉપર આળેખેલાં ચિત્રોને ભોંટાં જ કાઢ કારણથી ખૂચાઈ આવતાં બેસાન થઈ આંખો વીંચાતા 'ધસ' હાથને જમીન ઉપર પડી ગયા છે. એ વાત સાંભળી વિસ્મય પામેલા રાજા તેમની પાસે ગયો. રાજાએ કુતૂહલથી એ ચિત્રોવાળી ભીંતોને પેલેથી બેવા માંડી અને તેણે ભેંયું કે એ ચિત્રોમાં રાજપુત વગેરેની હંકીકતથી માંડી વિંધ્યગિરિ તરફ પ્રયાણ સાથે ભીલોની પહીં સુધીની બધી હંકીકત-વાતો આળેખેલી છે અને એ જ રાજાનો પોતાનો પૂર્વજન્મનો વૃત્તાંત છે તથા એ જ હંકીકતને ભેંધને રાજાના મનમાં ઈહા-અપોહ થયો 'આ બધું એ ક્યાંક ભેંયું છે' અને એવું થતાં જ તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું-તેને પોતાને આગલા જન્મ યાદ આવી ગયો. આગલા જન્મની વાત યાદ આવતાં જ રાજાને ખૂચાઈ આવી ગઈ અને તે જમીન ઉપર પડી ગયો. રાજાની એ સ્થિતિ ભેંધ ગલરાટમાં પડેલા તેના સેવકોએ રાજાના શરીર ઉપર ઠંડો ઉપચાર કર્યો, એ પાણી છાંટ્યું, પવન નાંખ્યો વગેરે અઠધા ક્ષણમાં તો રાજા અને તેના લંગોટીયા મિત્રો બધાની આંખો ખુલી ગઈ અને ભાણે લોધમાંથી લોધા હોય એમ એ બધા ભાગ્યે રાજાના પ્રધાને તેને પૂછ્યું 'હેવ! આ શું થયું?' રાજાએ પોતાના પૂર્વજન્મની બધી હંકીકત કહેતાં પોતે આગલા જન્મમાં 'અભયદાન' કરેલું એ વાત ખાસ સુખ્યપણે કહી સંભળાવી. ખૂચાઈમાંથી બગેલા ખીબા 'ધનપાલ' વગેરે રાજાના આશ્રિતોને પણ, તેમને

યતિઓને સંયમ-સાધનામાં સહાયભૂત દાન દેવા વિશે સુખચરાજર્ણિની કથા.

કથા ૧૮ મી.

હેલાં પશુ આ હંકીકત સૂચવેલી છે કે-દાન, ઉપગ્રહ-સહાયતા કરનારું છે માટે અહીં પશુ એવા ઉપગ્રહકર દાન વિશે વાત કહેવાની છે. જે લોકો ધર્મિષ્ઠ-ધર્મપરાયણ છે તેમને સહાયક થાય એવું દાન વિશેષ ઇષ્ટ છે અર્થાત્ ધાર્મિક જનોને તેમની ધર્મસાધનામાં સહાયક થાય એવું દાન વિશેષ પ્રશંસનીય છે. જે લોકો બધી ભતની પાપપ્રવૃત્તિને તરોલા છે તે લોકોને ‘ધર્મિષ્ઠ’ સમજવાના છે અને એવા લોકો માત્ર સાધુસુનિરાજ છે, કારણ કે સુનિઓ જ બધી ભતની પાપપ્રવૃત્તિને સર્વ પ્રકારે તણ લઈ કેવળ શોક્ષ માટે પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે. એવા કેવળ શોક્ષાર્થે પ્રવૃત્તિ કરતા ત્યાગીઓને વસ્ત્ર, પાત્ર, ઔષધ, રહેઠાણ, સંશ્લેષ-પથારી, અન્ન અને યાજ્ઞી વગેરે પદાર્થોને પૂરા પાડવાથી તેમની સંયમસાધનામાં સહાયતા મળે છે અર્થાત્ સુનિઓને વસ્ત્રાદિક પૂરાં પાડવા તેણું નામ ઉપજી શકે ઉપગ્રહ કહેવાય છે. સુનિરાજોએ બંને રાધવા વગેરેની પાપરૂપ ક્રિયાઓને તણ દીધેલી હોય છે માટે જ તેમને અન્ન, પાન, વસ્ત્ર વગેરેની સહાયતા આપવાથી તેઓ સ્વાધ્યાય, ક્યાન, તપ અને વિનય વગેરેની પવિત્ર સંયમપોષક પ્રવૃત્તિઓને સુખપૂર્વક આચરી શકે છે-સાધી શકે છે. અન્ન પાન વગેરેના સાધન વગરનો ઢંઢ, શોક્ષને અનુકૂળ એવી કેાઇ પ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી, માટે જ વસ્ત્ર વગેરેનાં દાનોને ચોક્કસ સાધનરૂપ કહેવામાં આવ્યા છે. ધર્મપ્રવૃત્તિમાં પરાયણ સુનિરાજોને સહાયતા થાય એવી ક્રિયાઓમાં પરાયણ અર્થાત્ તેમને વસ્ત્ર-પાત્ર વગેરેના ધનની પ્રવૃત્તિને આવરતો આવક-ગૃહસ્થ પશુ સુનિરાજોના સંયમધર્મને ઉત્તેજન આપે છે અને એમ છે તેથી તે ગૃહસ્થ નિર્જીવનો ભાગી થાય છે અર્થાત્ સુનિરાજોના સંયમ ધર્મને ઉત્તેજન મળે એવું દાન આપનાર ગૃહસ્થના કર્મો નિર્જીવી બન્ય છે-નાશ પામે છે. એવાને સહાયતા આપી, તેમની ચોરીની પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપનાર જે કે પોતે સીધી રીતે ચોર નથી, છતાં ‘ચોર’ ગણાય છે અર્થાત્ રાજપુરુષો તેને પશુ ‘ચોર’ સમજી પકડી લ્યે છે તેમ સાધુસુનિરાજોને સહાયતા આપી તેમની સંયમ-સાધનાને ઉત્તેજન આપનાર ગૃહસ્થ પશુ ‘સાધુ’ જેવો ગણાય છે. તેથી કરીને પાપમય પ્રવૃત્તિઓને સદા તણ દેનાર સાધુ-સુનિરાજને સર્વ પ્રકારે દાન આપવું અર્થાત્ તેમની સંયમ-સાધનામાં વિશેષ ઉત્તેજન મળે તે ભતણું દાન આપવું, ગૃહસ્થોનો પરમ ધર્મ છે અને એવું જ દાન, ભયથી ભરેલા સંસારસમુદ્રને પાર કરવા માટે નાવ જેવું છે. તપશ્ચર્યા, શીલ, ભાવના, બલ-આત્મશોધન માટેની શક્તિ, વિરતિ, ચિત્તનો નિયંત્ર અને સ્વાધ્યાય-એ બધા સંયમપોષક સાધનો છે. દાન વિના એ સાધનો સંયમને પોષણ

સ્થવાસ અનેક પ્રાણિયોની હિંસાની પ્રવૃત્તિને લીધે અશુભ છે એમ પોતાની બુદ્ધિથી સમજવા છતાં અને તેમાં વારે વારે વિપદા પડતી હોવા છતાંય તેને ઓડતા નથી. 'હા ! મહામોહ-રાજનો પ્રભાવ !'

‘પણ અહીં જે મુનિરાજો છે તેમનાં ચરણક્રમણ પૂજવાં જેવાં છે, કારણ કે તેઓ પ્રાણિયો તરફ મન, વચન અને શરીરની પ્રવૃત્તિઓમા ‘અભય’ ને પાળે છે, અને કૂર-હિંસક-પ્રાણીઓ તેમને-મુનિરાજોને ત્રાસ આપતા હોય છે છતાંય તેઓ પોતાનો ભય ભય તો ભલે, મનમાં થોડો પણ રોષ આણતા નથી.

એ અભાગિયા ભવ ! ભવઘાત કરતાં જે થોડું સુખ જણાય છે તેને શું તું મુખ સમજી બેઠો છે ? તું નિંદનીય ઇંદ્રિયોની તૃપ્તિ માટે જે નિંદનીય પ્રવૃત્તિ કરતો આવ્યો છે તેના પરિણામે તે પૂર્વભવમાં અનંત દુઃખ ભોગવ્યું છે એ શું તને યાદ નથી ?

એ પ્રમાણે ઉદય પામેલા શુકલધ્યાનના પ્રયત્ન અસિદ્ધારા બધાં ભાતી કર્મેન્ધનોને આ રીતે બાળી નાખનારા, ચતિના સુવેષને પહેરેલો, પવિત્ર આદિત્રધરોમાં પ્રધાન એવો એવો એ ‘જય’ રાજ કેવળજ્ઞાનની લક્ષ્મીને પામેલો ભરતની જેમ વિહરવા લાગ્યો

આ પ્રમાણે શ્રી કથારત્નકોશમાં અભયધ્વાન સંખ્યે
‘જય’ રાજર્ષિયું કથાનક ૧૭ મું સંપૂર્ણ.

અને એ રીતે પોતાનો સમય વીતાવે છે. એક વખત બ્યારે, તેણે લાંબા કાળે મેળવેલું ધન ખૂટી ગયું ત્યારે એ સંગમક વિચાર કરવા લાગ્યો: ‘ ધન એ તો મનુષ્યનું જીવન છે, ધન વગરનો માણસ જીવતો હોય છતાં તેને મરેલા જેવો સમજીને બધા તેનું બધે સ્થળે અપમાન કરે છે, પોતાનો સગો બાપ પણ નિર્ધન માણસને ગણતો નથી, પોતાની સગી સ્ત્રી પણ નિર્ધન માણસની દરકાર કરતી નથી, સુધી-સમજદાર-દીક નિર્ધનને લેખામાં ગણતા નથી અને સગો દિકરો પણ નિર્ધન માનવનો આદર કરતો નથી. અર્થાત્ સંસારમાં બધે ઠેકણે નિર્ધન જનની માડી દશ થાય છે.’ આમ વિચારતાં તે સંગમકને એમ થયું કે-લાવને ત્યારે ધન ખૂટી જવા બાબતું છે ત્યારે મારો બાપદાદાના વારાથી આવ્યો આવતો એવો વહાણવટાનો બ્યવસાય શરૂ કરું અર્થાત્ હરિયામાં વહાણોદ્વારા પ્રવાસ કરી દેશદેશાંતરમાં પહોંચી બાપાર ખેડું અને ધનને કમાઈ લાવું. આમ વિચારીને તે સંગમક નામના હરિયાઈ વેપારીએ વહાણને તૈયાર કરાવ્યું. તેમાં વિવિધ પ્રકારનાં કરિયાણાં ભર્યાં. વહાણને હંકારનારા બલાસીઓ તૈયાર થયા. સંગમક પોતે નાકી કરી, ખવિત્ર થઈ, દેવશુકના ચરણકમળને પૂજી અને સમુદ્ર-પ્રવાસને લગતું બધું કામકાજ બરાબર પતાવી દઈ સારું સુહૃદ્ આવતાં વહાણ ઉપર ચડ્યો.

ઊંઘા કરેલા ઊંચા દૂપરખંભો ઉપર પહોળા પહોળા સઢો પવનથી ફૂલી ગયા છે, વાયુના વેગને લીધે આગળ ને આગળ ધકેલાઈ રહ્યું છે એવું એ વહાણ બાજુ કે હંસતું ન હોય એવા પહોળી પાંખવાળા પક્ષી જેવું લાગે છે. મોટા મોટા આવશ્લક-હલેસાંના વહેવાને લીધે વેગ ઉપજી થતાં મોટા મોટા તરંગો ઉછળી રહ્યા છે એવું એ વહાણ સામે કાંઠે જવાની હોંશને લીધે વેગથી કુમણ-ગતિ કરવા લાગ્યું છે-કેમ બાજુ ઊડતું ન હોય. વહાણમાં મંગળ લાભ વાગી રહ્યાં છે તેનાથી દેહાતા પડકારને લીધે આરેકાર વધારે ને વધારે ગાજી રહ્યું છે અને ગતિ કરવાની ઝડપને લીધે સશંક થયેલી જલદેવતાના મનમાં ડર પેસી ગયો છે. આ પ્રકારનું તે વહાણ, અનુકૂળ પ્રચંદ પવનનો સપાટો લાગતાં મોટા મોટા થડો ખૂબ ખૂબ પહોળા થતાં અને પવનના વેગથી વહાણની ગતિ વેગવાળી થતાં હરિયાને કાંઠે આવી પહોંચ્યું. વહાણ કાંઠે આવતાં લંગરો નખાયાં, સઢો સંકેલાઈ ગયા, હોડીના બધા માણસો કાંઠે ઊતર્યા, વહાણમાંથી કરિયાણાં ઉતારીને બજારમાં પહેં-ચાક્યાં કરિયાણાંના આઠકો આવી પહોંચ્યા, લેવડદેવડ થઈ, બધા કરિયાણાં વેચાઈ ગયા અને તેને બદલે ઊભાં કરિયાણાં ખરીદ્યાં. આ વેપારમાં તે સંગમકને સારી કમાણી થઈ. બ્યારે ‘ લે-વેચ ’નું બધું કામ પૂરું થઈ ગયું ત્યારે સંગમકે પોતાનું વહાણ તૈયાર કરી પોતાના દેશ તરફ હાંકી મૂક્યું. હવે બ્યારે તે બસબર મધ્યદિને આગ્યો ત્યારે તેનાં નશીબ અવળાં થયાં, મોટા પર્વતના શિખર જેવું એક મોટું સક્ષિપ્ત-હિમનો પહાડ-હરિયામાં ગતિ કરતા સંગમકના વહાણની સામે આગ્યું. આ વખતે દૂપરખંભના

આપી શકતાં નથી માટે દાન અવશ્ય સારી રીતે દેવા જેવું છે અને એમ છે તેથી દાનની પ્રવૃત્તિમાં સદા પ્રયત્ન કર્યા કરવો એ વિશેષ એવ્ય છે. વળી તે દાન ચાર પ્રકારનું છે. દાયકશુદ્ધ, આહકશુદ્ધ, કાળશુદ્ધ અને ભાવવિશુદ્ધ-આવું શુદ્ધ દાન જ દાતાને બહુ ફળ આપે છે. જે દાતા દાન કરવી વખતે ભક્તિ અને શ્રદ્ધાથી રોમાંચિત હૃદય-વાળો થતો હોય અર્થાત્ દાન દેતી વખતે રોમાંચ-રોમેરોમે આનંદ-અનુભવતો હોય, અભિમાન વગરનો હોય અને ફક્ત પોતાનાં કર્મો નિર્જરી ભય-નાશ પામે તે માટે જ સાધુસુનિરાજને કહેવે-ખપે એવી જ વસ્તુઓનું દાન આપતો હોય તે દાતાનું દાન 'દાયક-શુદ્ધ' કહેવાય. દાન લેનાર સુનિરાજ અતિથિ પશુ પોતાની સંયમસાધનામાં એક ચિત્ત હોય, મમત્વ વગરના હોય અને કષાય-ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ વિનાના હોય અર્થાત્ આ ભત્તના ગુણવાળો, દાનનો આહક મળે તો જ તે દાન 'આહકશુદ્ધ' કહેવાય. સાધુસુનિરાજને જે વસ્તુ જે સમયે ખપતી હોય તે વસ્તુ-વસ્ત્ર અન્ન વગેરે-તે જ વખતે આપવામાં આવે તો તે દાન નિશ્ચિત રીતે 'કાલશુદ્ધ' ગણાય. દાન દેનાર એવો વિચાર કરે કે-મારે જે દેવાનું છે તે ઉત્તમ છે અને તેને લેનાર પાત્ર પશુ ઉત્તમ છે એથી મારો ગુહસ્થાશ્રમ સદ્ગુણ-ધન્ય થયો છે અર્થાત્ દાતાના આવા સંકલ્પ સાથેનું દાન 'ભાવશુદ્ધ' કહેવાય. હેય પદાર્થો ઉર્દુમ્મ અને ઉત્પાદનાના હોય વગરના હોય, સંયમની વૃદ્ધિ કરનારાં હોય અને દેનાર તથા લેનાર બન્નેને પ્રીતિ પમાડનારા હોય તેવા પદાર્થો કુશળ પુરુષોએ દાનમાં આપવા ભોળાં. વધારે શું કહીએ ?

જે સુનિજન આત્માર્થ માટે પૂરી નિષ્કાવાળો છે અને તેને માટે જ સારી રીતે અનુ-દાન કર્યા કરે છે તેવા સુનિજનને ભક્તિપૂર્વક અશન, વસ્ત્ર વગેરેનું દાન આપનાર દાતા, 'સુજન્ય' ની પેઠે સુખ પામે છે.

તે સુજન્યની કથા આ પ્રમાણે છે—

ઘોટા ઘોટા હબરો મહેલોવડે શોભાયમાન, ઈશ્વાકુવંશના રાજા વિજયરાજના બાહુબળને લીધે પ્રતિપક્ષના ભય વગરની, ધન, ધાન્ય અને સુવર્ણથી સંપન્ન પ્રજા જેમાં વસેલી છે એવી કૌશલ દેશના મંડનરૂપ અયોધ્યા નામે નગરી છે.

એ અયોધ્યા નગરીમાં સુનિજનના બાંધવ એવા યુગાદિબિને નિર્દોષ રાજ્ય કર્યું હતું અને નિર્દોષ પ્રત્રત્યા સ્વીકારી હતી એવી તે અયોધ્યા નગરીનું શું વર્ણન કરવું ?

તે જ નગરીમાં નિત્ય વાસ કરનારો, સ્વભાવે વિવેકી એવો સંગમક નામે નાવા વશ્ત્રિક-હોડીઓદ્વારા દેશદેશાંતરમાં વેપાર એકનારો-પોતાની કુશભરપરાથી ચાલતા આવતા એવા વેપારવડે-હોડીઓદ્વારા વેપાર કરવાની પ્રવૃત્તિવડે પોતાની આર્થિક અદાવે છે.

લાગવાથી બહુ જ ચાંદી ગયો છે છતાં ધૈર્યના ટેકાને લીધે તે, ભૂખ અને તરસની શાંતિ માટે ક્ષણ અને કંઈ વગેરે ખાવાનું અને પીવાનું પાણી શોધવા સારુ પહાડની કુંજોમાં આમતેમ ભ્રમતા હતા એવામાં તેણે એકચી, લવિંગ, નાળિયેર, કેળ અને ફલુસ વગેરેનાં ફળોથી લચી ગયેલી એવી એક વૃક્ષઘટાને ઢીઢી. એવાં સુંદર ફળવાળાં વૃક્ષોને ભેળને એને પાછી જીવવાની કંઈક આશા બંધાઈ. એ વૃક્ષઘટાની પાસેના સરોવર તરફ જઈ તે 'સંગમકે' હાથ પગ મુખ ધોયાં અને પછી તે, વીણી લાવેલા ફળોને ખાવા બેઠો. પોતાને ગમે તેવાં ફળોની ખાદ્યશક્તિથી ચેળવીને તે 'સંગમક' ખાવાની શરૂઆત કરતાં પહેલાં પોતાના ઇન્દ્રિય અને શુભેચ્છા સ્મરણ કરવા લાગ્યો અને આમ વિચારવા લાગ્યો—

“ભે કે આ અરણ્ય, મનુષ્યના પગલાં વિનાનું છે, કારણ કે અહીં ભયાનક સિંહ, હરણ, વાઘ, જંગલી હાથી, રિંછ અને હુંદાર લીલો રહે છે તેથી કોઈ માનવ અહીં પેસવાની હિંમત કરતો નથી, તો પણ કોઈ માનવ મારી પેઠે પ્રતિકૂળ ભાગ્યને લીધે અનિદ્રને પાસેલો એવા કોઈ પણ રીતે અહીં આવી ચડે તો તેને જ્ઞાન દળને મારે આ ફળો ખાવાં ખરે એ વિશેષ ચોગ્ય છે. અતિથિઓને આપ્યા પછી જે વધે તે જ ખાધું 'ખાધું' કહેવાય, તે જ વૈભવ ખરો કહેવાય, જે પોતાના બધા લોકોને સામાન્ય હોય અર્થાત્ જોના ઉપભોગ બધા લોકો એક સરખી રીતે કરી શકતા હોય, એમ હું માનું છું. આદિ અને અંત વગરના આ સંસારમાં શું પ્રાપ્ત થયું નથી? અથવા ક્યા ક્યા ભોગો ભોગ્યા નથી? મને શંકા રહે છે કે—પરોપકાર સિવાય આ સંસારમાં આ જીવે શું નથી કશું? અર્થાત્ પરોપકાર સિવાય આ જીવ બહુ જ કરી ચૂક્યો છે, તો હે હૃદય! તું ભૂખથી આકુળઆકુળ થઈ ગયેલું છે છતાં સ્વભાવ માટે પણ હીનતા ન પામીશ. આ પ્રસંગે અતિથિ-ને જ્ઞાન કરવું એ સુખના નિધાન જેવું છે. એ રીતે તે 'સંગમક' મહાત્મા વિચાર કરે છે અને એનું આત્મવીર્ય અતિથિ તરફના શુદ્ધ સદ્ભાવને લીધે ઊછળી રહ્યું છે. આ પરિસ્થિતિમાં તે, અતિથિને ભેવા માટે આરે દિશાઓ તરફ નજર માંડી રહ્યો છે અને તેની જ્ઞાનભાવના અખંડ વહી રહી છે. એટલામાં એક હરણ, સંગમકને ભોજનની તૈયારી કરતો ભેળને મન અને ધવનના વેગને પણ ટપી ભય એવા વેગથી પૂર્વ દિશા તરફથી ત્યાં આવી પહોંચ્યું. હરણને ભેળને સંગમકને વિચાર આગ્યો કે—હું કોણને ભય પમાડતો નથી છતાં આ હરણ કેમ આમ ભયભીત થયેલું જણાય છે, અથવા હરણની ચેષ્ટા ભેળને તે ઉદ્ભ્રાંત નથી છતાં તે શા માટે દોડે છે? અથવા આ પશુભૂતિ સ્વભાવથી જ બીકણુ હોય છે. એમ એ વિચાર કરે છે એટલામાં તેની પાસે તત્સમ, માથા ઉપર ધોળા છત્રને ધરેલો એવો એક મહાતપસ્વી આવી પહોંચ્યો, બન્ને કે પ્રત્યક્ષ સંદર્શકમાર ન હોય. એ તપસ્વીની આગળ આગળ એનો વિજયધોષ કરતા કરતા અને એના ચરિત્રની વિજય ગાથા ગાતા ગાતા વિદ્યાધર ચારણો ચાલતા હતા. પેલા હરણે આ મહાતપસ્વીને

ઉપરના ભાગમાં બેઠેલા અને આંખમાં જરાબર ખાસ પ્રકારનું અંજન આંજીને સમુદ્રમાં વસતા હુદ મગરો વગેરે તરફ ધ્યાન રાખતા એવા નીબભાએ, વહાણુની સામે ધસ્યો આવતો અફળાવાની તૈયારી કરતો જરફનો પહાડ બોતાં જ કહ્યું:

અરેરે ! પ્રલયક્રમે હોલ પામેલા પુષ્કરાવર્ત મેઘ જેવી ગંભીર ગર્જનાવાળાં (વાબં) વગાડો અર્થાત્ ભયસૂચક વાબં વગાડો, અગ્નિજ્વાલાના સમૂહથી વ્યાપ્ત એવાં અગ્નિતેલો-ગરમ ગરમ તેલો દરિયામાં ફેંકો, ફૂર ફૂર સુધી પાણીના સમૂહને ઉછાળતો ભણે કે સૂર્ય અને તારાના સમૂહ સાથેના આકાશને ભરી દેવા માટે ઊંચે ઉછાળતો ન હોય એવો ‘તિમિંગલ’ નામે હુદ જલચર પ્રાણી આ સામે ધસ્યો આવે છે અને એ આપણે સારૂ જોમંકર નથી.’ માટે એને અટકાવવા માટેના યોગ્ય એવા બધા ઉપાયો કરો, સ્મરણ કરવા યોગ્ય પોતપોતાના ઇદેવોતું સ્મરણ કરો. હંભુ આટલું જ બોલીને તે નીબભા બોલતો અટક્યો તેટલામાં જ સામે ધસ્યા આવતા તિમિંગલની પેઠે તે જ વહાણુની પાછળ બીજો એવો હુદ જલચર પર્યો અને વહાણુને ભ્રમમાં નાખ્યું. ત્યાર પછી હુદયમાં વિશેષ કરીને ભયભીત થયેલા અને જેણે જીવવાની આશા તણ લીધી છે એવો એ નીબભા ફરી વાર બોલવા લાગ્યા: “હે હે ! હોડીમાં બેઠેલા માનવો ! હવે જીવવાની આશાની વાત પણ મૂકી દો, તમારા ઇદ દેવોને યાદ કરો, એ કૃતાન્તો-જમો-ની વચ્ચે સપડાયેલા અર્થાત્ વહાણુની આગળ અને પાછળ એમ બે તરફ હુદ જલચરૂપ જમ ધસ્યો આવે છે તેથી હવે આપણી બચવાની-આમાંથી છૂટવાની-આશા નથી.” ભયાં એ નીબભા આટલું જ બોલ્યો ત્યાં તો પ્રલયક્રમે ત્રણે જગતને કેળિયો કરી જનાર યમના મોટી બખેલ એવા ભયંકર સુખવાળા એક તિમિંગલે તે વહાણુને આગલા ભાગમાં પોતાના જહામાં લીધું અને બીજા તિમિંગલે વહાણુના પાછલા ભાગને પોતાની દાઢમાં લીધો. એ રીતે એક તિમિંગલ આગળ અને બીજો પાછળ એમ વહાણુની બન્ને બાજુએ બે તિમિંગલો લાગ્યા અને વહાણુને આમથી તેમ આગળ પાછળ ખેંચવા લાગ્યા. એ વહાણુને આમ તેમ ખેંચતા એ બે તિમિંગલોની આંખની પાંપણો ઊંચી નીચી થતાં પણ ભયાનક અવાજ થાય છે અને તે અવાજને લીધે વહાણુમાં રહેલા વાણાતરો ભયભીત બની કંકળાટ કરી રહ્યા છે. વહાણુમાં રહેલા નોકરો વિહ્વલ થવાથી તેમની યેષ્ઠાઓ પણ ઠેકાણા વગરની થવા લાગી છે અને તેઓ કાયર બની ભયને લીધે ચરચરી રહ્યા છે. એવી હાલતમાં એ વહાણુના સો ટુકડા થઈ ગયા. સાથવાની મૂઠી જેમ હવામાં ઊડી જાય તેમ હોડીમાં બેઠેલા બધા માણસો નાશ પામ્યા. પેલો ‘સંગમક’ વહાણુવટીને પણ ભાગ્યેયોગે લીધે કેમ કરીને એક પાટિયાને ટુકડો મળી ગયો અને મોટા મોટા તરંગોથી ખેંચાતો ખેંચાતો તે કેટલાક દિવસો પછી સમુદ્રકાંઠે આવેલા ‘સુવેલાચક્ષ’ નામના પર્વતની પાસે આવી પહોંચ્યો. મોટા મોટા તરંગોના ધક્કાઓથી ધકકેલાઈને કાંઠે આવેલો તે ‘સંગમક’ ઘણો પરિશ્રમ

મહાભાગ્યવંત છે. કામધેનુ, ચિંતામણિરત્ન અને કલ્પવૃક્ષના પશુ પ્રભાવને અશિલ્પન પમા-
દનાર એવા આ રાજર્ષિ મુનિને અમંગળિયા લોકો તો એવા પશુ પામતા નથી તો
પારશુ તો શી રીતે કરાવી શકે ? તે સમસ્ત જગતમાં ખ્યાત થયેલા આ મહાનુભાવ
વિશે સાંભળ્યું નથી ? સંગમકે કહ્યું. ધ્રુવક સૂર્યને ભેઈ શકતું નથી શું એટલા માત્રથી તે
સૂર્ય સમસ્ત જગતમાં ખ્યાત નથી હોતો ? હું કહું છું કે-હો ભાંધવ ! સર્વ પ્રકારે જ્ઞાનમાં
અમૃત વૃદ્ધિ જેવું એ મુનિનું સ્વરૂપ મને કહી સંભળાવ. માગધ બોલ્યોઃ એમ કહું છું
એટલે એ રાજર્ષિની વાત કહું છું, સાંભળ—

ઘણા રત્નોથી ભરેલા વૈતાલ્ય પર્વત તરફ આવેલી દક્ષિણ મેણિનો સ્વામી
અને પુણ્ય વગરના માણસોને દુર્લભ એવા ‘અનંતવીર્ય’ નગરનો રાજા અનંતવીર્ય
નામે વિદ્યાધરનો અઘ્ઠવર્તી છે. પોતાની રાજધાનીમાં એ, ખીલેલા કમળના માન જેવી
લાંબી આભવાળી, રૂપ-લાવણ્યમા દેવાગનાઓ કરતાં પણ ચડિયાતી અંતપુરની પોતાની
રાણીઓ સાથે જેમ દેવલોકમાં ઇંદ્ર વિલસે છે તેમ વિલાસ કરતો પોતાનો વખત લીતાવે
છે. તેને બધા પ્રકારની કળાઓમાં કુશળ અને જેમણે બધી વિદ્યાઓ સિદ્ધ કરી છે એવા
મહાભગવાણ એ પુત્રો હતા. એક મેઘનાદ અને બીજો સિંહનાદ. પ્રથમ પુત્ર યુવરાજ-
પદે સ્થાપિત હતો અને બીજાને કૃત્યા તરીકે રાખેલો હતો. દિવસો જતાં પૂર્વ કર્મના
વિપાકને લીધે નાના છેકરાનું શરીર કોઠ થવાથી બગડી ગયું. કોઠ ઉપર અનેક પ્રકારે
ઔષધ વગેરેના પ્રયોગો કર્યા છતાં તેમાં થોડા પશુ ફેર ન પડ્યો. એથી એના પિતા
અનંતવીર્ય ભારે ખેદ પામ્યો. પુત્રને જીવવાની આશા ન રહી. દુઃખથી પીડા પામેલા એ
વિદ્યાધર નરેન્દ્રે (અનંતવીર્ય) હવે એ કોઠને મટાડવા માટે મંત્ર અને તત્ત્વના પશુ
ઉપચારો કર્યા. એ ઉપચારોથી તો ભલકું તે વ્યાધિ (કોઠ) વધારે વધ્યો. ભારે શોકને
લીધે ગળગળા થઈ ગયેલા અને રોતા તે અનંતવીર્ય રાજાને ‘પ્રસન્નિ’ નામે મહાવિદ્યા-
દેવતાએ શોક કરતો અટકાવવા આ પ્રમાણે કહ્યું: “ભો જેચરના રાજા ! તું ગૌરવશાળી
વિદ્યાધરના વંશમાં સહજ એવી ધીરજને ઊડીને સાધારણ-આશ્ર્ય માણસની પેઠે આ રીતે
ખેદ થા માટે કરે છે ? પૂર્વે કરેલાં દુષ્કૃતોનું ફળ કેને નથી ભોગવવું પડતું ? શું તે
એવો દેવ, દાનવ વા યુદ્ધ તીર્થંકર ભગવાન ભોયા છે વા સાંભળ્યો છે કે જેણે પૂર્વ કર્મોનું
ફળ ન ભોગવ્યું હોય ? પૂર્વ કર્મોના ફળ ભોગવતાં સૌના હાલ સરખા હોય છે છતાં તું
આ રીતે શા માટે સંતાપ કરે છે ? આ મહાનુભાવ (તારો નાનો પુત્ર) પૂર્વજન્મમાં કુંચીપુરના
રાજા શ્રીભર્મનરેન્દ્રનો પુત્રોદિત હતો. તે વખતે તેના ઉપર લોકોનો ખૂબ રાગ હતો અને
તેથી લોકો તેની વિશેષ પૂજા કરતા, આને લીધે તે પુત્રોદિતમાં ભારે અશિમાન આનંદ
અને આઠે પ્રકારનો મહ તેના ઉપર ચઢી બેઠો. એ પ્રસંગે એક વાર આસોપવાસી સનન્ટુમાર
મુનિ, માસખમણના પારણા નિમિત્તે તેને ઘરે આવ્યા તે વખતે તે, પોતાને ઘરે લોબન

માર્ગ દેખાઓ છે, એ રીતે એ તપસ્વી જાણે કે બળદેવની શોભાને ન પામ્યા હોય એવા જણાતા હતા. આ પછી ‘સંગમકે’ તે મહાતપસ્વીનું માહાત્મ્ય જણ્યું અને હરણના આવવાનો પરમાર્થ પણ સમજાયો. મુનિને જોઈને તેને અપ્રાસપૂર્વ-કેાઈ વાર પહેલાં નહીં થયેલો-હવે થયો અને તે, રેમાંજ થવાથી વિશેષ શોભામય જણાવા લાગ્યો. ‘આપને ક્ષમાગત છે’ એમ જાણતો તે સંગમકે, પેલા મહાતપસ્વીની સામે સાત આઠ પગલાં ગયો અને તેમના ચરણક્રમણને પ્રણામ કરી પોતાના માટે તૈયાર કરેલાં અને પોતાની નિષ્કાએ આણેલાં તે કેળાં વગેરે પોતાની પાસેનાં કૃણાદાસ તેમને પ્રતિલાભ્યા અને પછી મુનિને વંદના કરી. પરિતોષ પામેલો તે સંગમકે, સાત આઠ પગલાં તે મુનિની પાછળ ગયો. પોતાની છોડી દરિયામાં ભાંગી જતાં પોતાને મરણાંત કદ ખમવું પડ્યું છતાં આ, મુનિને પ્રતિલાભ્યાનો પ્રસંગ મળતાં, એ કદને પણ પરમ અભ્યુદયરૂપ માનતો એવો તે, મુનિને વહોરાવ્યા પછી જમવા બેઠો.

લોજન કર્યા પછી પુત્રાગવૃક્ષની છાયામાં બેસી વીસામો લેતો તે વિચાર કરવા લાગ્યો. “અહો ! આ મહામુનિ અત્યંત વીતરાગ શી રીતે થયા હશે ? વળી, એના ઉપર એક પુરુષે છત્ર શા માટે ધર્યું હશે ? વળી એણે બધાને પરિણવ પમાડનારા એવા મહ મામા વગેરેના વિકારોને શી રીતે છુટ્યા હશે ? અથવા એની આગળ આગળ ચાલતા ચારણો એની માનવો કરતાં પણ વધારે કીર્તિ કરતા હતા, એ એમ કેમ બન્યું હશે ? વળી એનું શરીર ઘણું દુર્બળ હતું એમ પણ કેમ થયું હશે ? અથવા સૂર્યને પણ અસિલવ પમાડે એવી એની જાજવલ્યમાન કાંતિ હતી તેનું શું કારણ ? આવા આવા વિચારો તેના મનમાં બિડ્યા. છેવટે તેને એમ થયું કે-અહો ! મહાપુરુષોની વિભૂતિઓ નિઃસ્ત્રીમ હોય છે અને અમારી જેવા તુલ્ય બુદ્ધિવાળા પામરોના વિચારમાં એ વિભૂતિઓ આવી પણ શકતી નથી.

બરાબર આ વખતે તે માગધ, તે સ્થાને આન્યો અને કહેવા લાગ્યો-લો લો ! મહામયશાળા ! જે લોકો મુકર્મા છે તેઓમાં તારું નામ પ્રથમ લેવાવાનું. તે જન્મ અને જીવિતનું કળ ચેળવી લીધું છે, અને તું સમગ્ર માનવોમાં સુકુટમણિ જેવો નિશ્ચિત રીતે છે; કારણ કે એમ ન હોય તો અર્થાત્ તું ખરેખરો લાઘ્યવાન ન હોય તો તું એ જોયર રાજર્ષિને ચાર મહિનાના ઉપવાસના પારણાને પ્રસંગે સમગ્ર દોષ રહિત અત્તપાન(કળ-વગેરે)દાસ પારણું ન જ કરાવી શકત. એ રાજર્ષિના ચરણોને વિલાધરોના રાજાઓનો સમૂહ પગે પડીને પોતાના સુકુટ-મણિઓવડે શોભાવે છે, એમણે તરણાંની પેઠે વિલાધરોની રાજલક્ષ્મીને તજી દીધેલી છે અને એમની કીર્તિ તો ત્રિભુવનરૂપ સરોવરમાં ખીલી બેઠેલા કુચુદના જેવી છે. એવા એ રાજર્ષિને જોમાથી તપનું પારણું કરાવીને તે ખરેખર ત્રિલોક-સમૃદ્ધિના વિસ્તારને હસ્તગત કરી લીધો છે. આમ છે માટે જ તું ખરેખર

તે જ્ઞાનદ્વારા નાના પુત્રે પોતે પણ પોતાનો દેવતાએ કહ્યો તેવો ખરેખરો પૂર્વભવ પ્રત્યક્ષ કર્યો અને દેવતાએ કહેલી હક્રીકૃત તેણે ખરી સ્વીકારી. પોતાનો પૂર્વભવ પ્રત્યક્ષ કર્યા પછી રાજકુમાર સિંહનાદને તીવ્ર વૈરાગ્ય થયો, પોતાના શરીરમાં કોઈ થવાને લીધે અનેક કૃમિઓ થઈ ગયા છે અને શરીર વિશેષ ક્ષીણ થઈ ગયું છે તે જોઈ સિંહનાદે જોમને અસાધ્ય બાળી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી બળી મરવાતું નક્કી કર્યું અને હાથ બેઠી, મસ્તક નમાવી વિનયપૂર્વક પોતાના પિતાને વિનંતિ કરી: હે પિતાશ્રી ! અવસ્થાનો વિપાક વિષમ છે, કર્મની પરિણતિ પ્રતિકૂળ છે, આ રોગ મટે અને હું આરોગ્ય મેળવું એ માટે કોઈ ઉપાય હોખાતો નથી, તો આપની પાસે મારે કાંઈક માગણી કરવાની છે. જો તમે આપવાની હો કહો તો. વિદ્યાધરઅકેવર્તી અનંતવીર્યે કહ્યું: ભગ્યા-હાલા દીકરા-સિંહનાદ ! તું જોમ કેમ જોલે છે ? શું તને પણ ન હઈ જોવું કંઈ હોય ખરું ? તું કરી પણ શંકા રાખ્યા વગર માગ અને તું જે માગીશ તે હું જરૂર આપીશ. રાજકુમાર સિંહનાદ જોલ્યો: હું અગ્નિમાં પડીને બળી મરવા ઇચ્છું છું અને એ રીતે મારો આત્મઘાત કરતાં તમારે મને જરા પણ વિઘ્ન નહીં કરવાતું. જો તમે મને મારું માગેલું આપો તો હું આ જ માગું છું. આ બાતની રાજકુમારની માંગણી સાંભળી વિદ્યાધરના રાજા અનંતવીર્યને ભારે સંતાપ થયો અને તેને જોમ થયું કે-રાજકુમારનું વચનચ્છળ મારા ધ્યાનમાં ન આવ્યું અને તેથી તેને ભારે પસ્તાવો થયો. હવે રાજકુમાર સિંહનાદને પોતાના સ્વજનોએ ઘણો વાર્યો છતાં તેણે પતંગિયાની પેટે ભાંભાંડતી આગમાં પડતું મૂક્યું અને તેથી આખા નગરમાં ભારે હાહાકાર થઈ ગયો. સિંહનાદની શબ્દોએ પણ પોતાના પતિ પ્રમાણે આગમાં પડી બળી મરવાતું ધાર્યું, તો પણ તેમને મહાકળે રાક્ષી રાખવામાં આવી.

આ તરફ રાજા અનંતવીર્યને ભારે જોડ થયો. તેને જોમ થયું કે-‘હાય ! મેં મારા સિંહનાદને દેવતાએ જણાવેલો તેનો પૂર્વભવ શા સારું કહી સંભળાવ્યો ? હાય ! મેં તેની અગ્નિમાં પડીને બળી મરવાની માંગણી શા માટે સ્વીકારી ?’ આ રીતે તેને ભારે સંતાપ થયો. આમ સંતાપમાં ને સંતાપમાં તેને ક્યાંય ચેન નથી પડતું. છેવટે દીક્ષા લેવાનો વિચાર કર્યો. રાજકોટાએ એટલે અનંતવીર્યના હૃદયમાં જો તેની દીક્ષા લેતો અટકાવતા રહ્યા તો પણ પુત્રના મરણ સંબંધથી થયેલા તીવ્ર વૈરાગ્યને લીધે તેણે પોતાના યુવરાજ પુત્ર મેઘનાદને સભ્ય ઉપર સ્થાપી મહાબાહુ પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી, અને તે વિદ્યાધરેશ્વર શ્રમણ થયો અને દીક્ષાના પ્રથમ દિવસથી જ તેણે પાસખમણ, માસખમણ વગેરે તીવ્ર તપશ્ચર્યાઓ શરૂ કરી દીધી. નગરમાં રહેવાથી તે અનંતવીર્ય સંજર્ણિની ભારે પૂજા થવા લાગી અને વિદ્યાધરના અધીષ્ઠા નિરંતર-વારંવાર તેની વંદન, પૂજા, પ્રતિપત્તિ વગેરે કરવા લાગ્યા તેથી સંજર્ણિને જોમ લાગ્યું કે ‘આ મારી વંદના-પૂજા તો મારા ધર્મધ્યાનમાં વિઘ્નરૂપ

કરવાની તૈયારીમાં હોતો. શિક્ષા માટે આવેલા સુનિનો તે પુરોહિતે તિરસ્કાર-અનાદર કર્યો અને પોતે જમતા વધેલી એવી એકી શિક્ષા તે સુનિને તેણે તિરસ્કારપૂર્વક દેવરાવી. સુનિએ એ શિક્ષાને આગમશ્રુતવિધિની અપેક્ષાએ તત્કથાચિત્તે દ્રવ્યાદિથી શુદ્ધ ચમણે એ ગ્રહણ કરી અને ખાવા પણ માંડી, પરંતુ તેમ કરતાં તે સુનિને દેવતાએ અટકાવ્યા ત્યારે તે સુનિએ, એ શિક્ષાને પરકુરી-પરઠવી દીધી. હવે એ દેવતાએ-પુરોહિતે કરેલું સુનિનું અપમાન અસહ્ય લાગતાં-એ પુરોહિતના ગરીરમાં એક સાથે એળ મહારોળો ઉપજાવ્યા. તે રોગેથી અત્યંત પીડા પામતા અને જેમ થોડા પાણીમાં માછલી તરફે તેમ તરફેલા એ પુરોહિત મરણ પામ્યો. મર્થા પછી તે, નિંદિત ચૈનિએવાગી ઇવનનિઓમાં જન્મ્યો, એ જન્મેમાં પછુ તે, રોગેથી પીડા પામીને મરણ પામ્યો. આ રીતે કેટલાક જન્મ-જનન-તરે સુધી ઉચ્છેદ્યોને અદુલવીને તે પુરોહિતનો ઇવ, હજુ તેના હુકુતો બાકી રહ્યાં હોવાને કારણે વર્તમાનમાં તારે ત્યાં પુનઃપુને અવતર્યો છે અને પૂર્વનું શૌર્ય હુકુત બાકી હોવાથી તે, આ પ્રગરે દુસ્થ અવસ્થાને-રોગેથી થવી પીડાને-પામ્યો છે, તો હે મહારાજા! તું તો સંસારની પરિસ્થિતિનો બરાબર તણકાર છે તેથી સંતાપને તણ, પીડાને કારણે કર, અને પૂર્વ કરેલાં દુષ્ટ કર્યોના કડવા પરિપાક વિશે તું વિચાર કર. ” એ પ્રજ્ઞસિ વિદ્યાદેવીનું કથન સાંભળીને વિદ્યાધરાના રાજા અનંતપર્યે આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો:

પ્રલયકાળે સ્થિત થયેલા અને અંધળા તરંગોથી ઝીકળતા એવા આદે ધાણુ વિસ્તાર પામતા સમુદ્રના બળ-પ્રવાહને કદાચ કોઈ રીતે રુંધી-રોકી શકાય. પાતળા રેશમી વસ્ત્રના કટકામાં અને યોનીઓની નાળા વચ્ચે કદાચ કોઈ રીતે નિરંજન કરી શકાય. વળી, ધગ-ધગતી આગની ઝળોવાળા પ્રચંડ મહાનલને અંદર પહોંને લાંબા વખત મુખી કદાચ ભેટી શકાય અર્થાત્ એવી કચંકર આગમાં પહોં કદાચ રહી શકાય. વળે, ઘડમાં રાખા હોય તે રીતે પાંચ મેરુને હાથની પાંચ આંગળીઓમાં રાખી કદાચ રંચી શકાય. અર્થાત્ આવાં આવાં સર્વથા અશક્ય કાચેને પહોં કદાચ કોઈ કરી શકે તો પહોં વિશુષ્ક છુએના ઉલોનોહાવા થતા અથોગોને દીધે પહોં થતી જન્મ પરપરાની પીડાને તથા અઘુલ સ્થિતિવાળાં અને એવાં રસવાળાં કર્મોના સમૂહથી થતી પીડાને એક સહુ પહોં સદ્દા વિના નિશ્ચિતિપહોં આહતું નથી. ને મુરુ અને અમુરુ આમ તો સ્વચ્છંદ રીને હરેફરે છે તેઓ નિશ્ચિતપહોં આહતું નથી. ને મુરુ અને અમુરુ આમ તો સ્વચ્છંદ રીને હરેફરે છે તેઓ પહોં કર્મવિપાક આવતાં એક સહુ માટે પહોં તેને લોગવવાહું ધ્રાવી શકતા નથી તો પીઝની તો થી વાત કરવી ? કર્મોના વિપાક વિશે અને તેના અવશેષ લોગવટા વિશે હજાર પ્રમાણે વિચાર કરતા અનંતવીરને એમ થયું કે મારે તો આ સર્વ પ્રકારે સંકટ આવી પડયું, પુત્રને કુશળ થવાનો અંજલ નથી એમ ધારી તે, પુત્રની પાસે ગયો. તેણે પોતાના પડયું, પુત્રને કુશળ થવાનો અંજલ નથી એમ ધારી તે, પુત્રની પાસે ગયો. તેણે પોતાના નાના પુત્રને દેવતાઓ ને રીતે તેનો (પુત્રનો) પૂર્વજન્મનો વૃત્તાંત બહુત્રઓ હતો તે રીતે બધો વિગતથી કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળતાં જ નાના પુત્રને ભતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું અને

જન્મ થયો અને બીજી તરફ પ્રબળ રાજ વશ થયો—આ પ્રકારના બેવડા આનંદના સમાચાર મળવાથી પુત્રના જન્મનું વધામણું વિશેષ ઉજાસથી થયું. જ્યારે તે બાર દિવસનો થયો ત્યારે તેનું નામ “સુજ્ય” રાખવામાં આવ્યું. તેનું બાળપણ વીતી જતાં જ્યારે તે નિશાળે જવા જેટલી અવસ્થાને પામ્યો એટલે આઠ નવ વરસની ઉંમરનો થયો ત્યારે તે કલાત્યારની પાસે જઈ પહેલાં પુરુષને શીખવા ચોજ્ય બહેતિર કળા શીખ્યો, અને પછી યૌવનવય પામતાં અત્રીશ કન્યાઓને પરણ્યો.

હવે સુંદર પુણ્યવાળો એ ‘સુજ્ય’ યુવરાજ પોતાના જુજાંડદાર જ્યારે ધનુષ્યની દોરને નમાવે છે ત્યારે આશ્ચર્ય તો એ છે કે—એનાથી નાશી ગયેલા એના શત્રુરાજ્યોની શોભા—સમૃદ્ધિ ત્યારે દિશામાં નથી પડે છે, અર્થાત્ એનું ધનુષ્ય નમતાં શત્રુઓ નાશી બચ છે, તામે થઈ બચ છે. ભયંકર મેઘની ગર્જના જેવો યુવરાજ સુજ્યના પ્રથમ ધનુષ્યની દોરીનો જ્યારે બહુબહાદ—ટંકાર થાય છે ત્યારે પેલા ભયભીત રાજહંસો કવખતે જ ગભરાઈ બચ છે અર્થાત્ મેઘની ગર્જના થતાં જેમ હંસો ગભરાય છે તેમ સુજ્યના ધનુષ્યની દોરીનો બહુબહાદ થતાં જ બીજા રાજ્યો ભયભીત થાય છે. યુવરાજ સુજ્યનો પ્રતાપ તો છે એક પ્રકારનો છતાં તેનાં બે ભત્રીયાં રૂપ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. જે રાજ્યો તેને નમતા રહે છે તે રાજ્યોને એ પ્રતાપ હીમ જેવો શીતળ લાગે છે અને જેઓ તેને નમતા નથી તેવાઓને એ પ્રતાપ પ્રલય કાળના ભયંકર હાવાનલ જેવો લાગે છે. એ યુવરાજ, ત્યાગમાં—દાનમાં, વિદ્યામાં, નીતિમાં અને વિનયમાં, ઠકાપણમાં અને હાક્ષિવ્યતામાં બધાથી એટલો બધો અદિયતો છે કે એ શુભોમાં પહેલાં એનાં વખાણુ થયા પછી જ બીજાઓનાં નામ બોલાય છે અર્થાત્ એ, હાનાદિક શુભોમાં સૌથી વિશેષ આગળ પડેલો છે.

આ પ્રકારના ઉત્તમ શુભશુકત યુવરાજ ‘સુજ્ય’ ને પોતાની ગાદી સોંપી તેના પિતાએ પોતે શ્રમણીકાને સ્વીકારી, હવે એ વિજયરાજ શ્રમણ, પોતાના ગુરુની સાથે ગામડાંઓ તરફ, ખાણે તરફ, જ્યાં માનવાની વસ્તી છે તે બાબુ અને નગરો તરફ એમ ત્યારે બાબુ આ સુંદર પૃથ્વી ઉપર વિહરવા લાગ્યો. આ તરફ ‘સુજ્ય’ મહારાજ પશુ ચંદ્ર જેમ કિરણોદ્ધાર કુવલયને આનંદ આપે છે, તેમ હળવા કરોદ્ધાર કુવલય—ભૂમંડળને—પ્રભ-મંડળને આનંદ આપેલો ચંદ્રની જેમ પ્રતિદિન પ્રવર્ધમાન—વધતો ઉત્તિ પામતો અને રાજશ્રીના ઉપભોગ કરતો આનંદ વિલસે છે. વખત જતાં એ રાજા વિશેષ દાની હોવાથી અને પ્રજા પાસેથી જોછો કર લેતો હોવાથી તેના ધનભંડારો તથા અનાજના કોશરો ખૂટી ગયા. ધનભંડારના વ્યવસ્થાપક અને કોશરના વ્યવસ્થાપકે એ ભંડારો અને કોશરો ખૂટી ગયાની હકીકત સમજે જણાવી. હકીકત સાંભળીને રાજા એક પામ્યો. તેને વિચાર થયો કે—આ શું ? મને જુગારનું કે એવું બીજું લક્ષ્મી—નાશક કોઈ ભતતું વ્યસન નથી,

છે માટે મારે અહીં રહેવું ન ઘટે' એમ વિચારી ધર્મના રહસ્યને બરાબર સમજતો તે રાજર્ષિ, પોતાના ગુરુની સંમતિ મેળવી આ મુવેલાચલ પાસેના નિજન વનમાં વિહરવા લાગ્યો. એ રાજર્ષિના પુત્ર મેઘનાદનરેદ્રે રાજર્ષિની ઇચ્છા ન છતાં આને તેના છત્રધારક તરીકે અને મને માગધ તરીકે તેની પાસે આદરપૂર્વક રાખ્યા છે અને એ રીતે તે નરેન્દ્રે, પોતાની પિતા તરફની પરમ ભક્તિ બતાવી છે. જે દિવસે મુનિરૂપ પોતાના પિતાના કુશળ સમાચાર એ મેઘનાદ રાજને મળતા નથી તે દિવસે એ, ભોજનનો પશુ ભાગ દે છે અને એમ છે માટે જ આ મહામુનિના મુખશાતાના સમાચાર બાલુવા આ તરફ ઉપસ-ઉપર વારંવાર વિલાપરો આપતા રહે છે અને જતા રહે છે. વળી, હમણાં આ મુનિશ્વરે યોમાસી તપ કર્યું છે-આર મહિનાના ઉપવાસ કર્યા છે. જ્યારે તે તપ પૂરું થયા આત્મ ત્યારે 'આજે એ મુનિરાજ આ નિજન વનમાં કેવી રીતે પારણું કરશે?' એ ચિંતાથી અરે બાકુલ થયેલા. આ મહામુનિ એ પ્રહર જતાં ભિક્ષાપાત્ર તૈયાર કરી ભિક્ષા લેવા જવા માટે તૈયાર થયા છે એટલામાં એક હરણ તેની પાસે આન્યું. એ હરણ તે મુનિ પાસે રહે અને તેથી તેને વિવેક પ્રાપ્ત થતાં પોતાના પૂર્વભવનું જ્ઞાન થયેલું છે. જંગલમાં બધે ફરતાં ફરતાં એ હરણે આ નિજન વનમાં તારી (સંઝમકની) હયાતી બણી લીધી અને તારી પાસેથી મુનિને ભિક્ષા મળે એમ છે એમ સમજવાથી એ હરણે મુનિની પાસે આવી પરમ પદી તથાપ્રકારની તારા તરફ મુનિને લઈ જવાની યેષ્ઠાઓ કરી દેખાડી. આ પવિત્ર અનગાર, એ હરિણની ઇંગિત યેષ્ઠાઓ સમજી ગયા અને હરણે દેખાડેલા માર્ગ ઉપર ચાલતા એ તારી પાસે આવી પહોંચ્યા. પછી તે' એને પારણું કરાવ્યું' તેથી હું' (માગધ) કરું છું કે-તું સાધારણ પૂણ્યવાળો નથી પણ કોઈ મહાભાગ્યવાન છે.

આ બધી વાતો સાંભળીને પેલા તપસ્વી સંઝ'ધે સંઝમકને જે કુવિકલ્પો ('એ છત્ર કેમ ધરે છે વગેરે') થયા હતા તે બધા ફર થયા, તપસ્વીની શુભવિમૂતિ, ત્યાગ-સંપત્તિ અને ઉચ્ચ તપશ્ચર્યા આદિ અનેક શુભપરંપરા બાળીને તેને બારે આનંદ થયો અને એ આનંદમાં ને આનંદમાં વહાણવદી સંઝમક શત્રે પથારીમાં પરચે-સૂતો. તેનું વહાણ તૂટી ગયા પછી તેને મળેલા પાટિયાદ્વારા સસુદને પાર કરતાં વચ્ચે ઘણી લાંબણી થઈ. વળી, આ અરણ્યમાં ન ખાઈ શકાય એવાં અચોક્ષ્ય દુષપત્ત કંદમૂલ અને ફૂંચો ખાવાં પડ્યાં. આને લીધે તેને પેટનું શૂળ થઈ આત્મ, પેટમાં બારે પીડા ઉપડી. જંગલમાં વેલ ન મળવાને લીધે પેટના શૂલનો ઓષધાદિદ્વારા સારી રીતે ઉપચાર ન થઈ શકે તેથી તે (સંઝમક) મરણ પામ્યો અને પછી તે જ અચોક્ષ્યા નગરીમાં રાજ્ય કરતા રાજા વિજય-રાજની પદ્મશાળી સીતાદેવીની કુક્ષિમાં એ સંઝમક તેના પુત્રપણે જન્મ પામ્યો. જ્યારે તેનો જન્મ થયો ત્યારે 'મોટા અલેહ કિશ્કામાં ભરાઈ બેઠેલ સીમાસનો રાજા હારી ગયો' એવા વિજય સમ્રાટ્યારની વધામણી સંઝમકના પિતા વિજયરાજે સાંભળી. એક તરફ પુત્રને

પુરુષોએ તો આ આગળીય પૃથ્વીને નિર્જાણુ-દેવા વગરની કરી નાખેલી, એમની સરખા-મણીમાં હું તો અસુક જ માણસોને અને તે પછુ થોડું જ હંચુ દઇ શકયો છું છતાં સારા શ્રમણની પેઠે કેમ નિઃશ્ચેત-પરિગ્રહ-ધનધાન્ય વગરનો-ચઇ ગયો છું અર્થાત્ જેમ સારો શ્રમણ પરિગ્રહ વગરનો હોય છે તેમ મેં તે એવું શું દઇ નાખ્યું છે જેથી હું પછુ સારા શ્રમણની પેઠે પરિગ્રહ વગરનો ચઇ ગયો છું. અહો ! મારી અપુણ્યતા-પુણ્ય વગરની દશા ! અહો ! મેં પૂર્વે દાન નથી દીધાં એવું જ આ પરિણામ ! અહો ! વિકલ અલીકની સંભાવના અર્થાત્ મારા કેવા મિથ્યા મનોરથો ! આ રીતે પોતાની ભતે ઝૂરતો રાજ ભારે ખેદ પામ્યો. જેદવાળી પરિસ્થિતિને લીધે તેણે પોતાના સેવકોને વિદાય કરી દીધા, સભામાં આલતાં નાચગાન વગેરે બંધ કરી દીધા, સાંજનું દેવપૂજન કરી લીધું અને રાજ પોતાની સુખશાખ્યામાં પડ્યો. મહાસુશીળતે નિદ્રા આવી. સવાર થતાં માંગલિક વાજાંઓ વાગતાં રાજ ભગ્યો. પ્રજાતનાં બધાં કચેરી સમેટી રાજસભામાં આવીને બેઠા. ઘરાબર આ વખતે રાજભંડારીએ અને ધાન્યના ભંડારોની વ્યવસ્થા કરનારાઓએ રાજ પાસે આવીને રાજને વધામણી આપી કે દેવ ! તમને વધાર્ છે, તમારા ભંડારો સોના, રુપા અને હિરાઓ વગેરેથી આજે ભરાઇ ગયા છે-છલકાઇ ભય તેમ ભંડારોની ટોચ સુધી છલોછલ થઇ ગયા છે. અરે એ બહુતા નથી કે આમ એકાએક શાથી થયું ? આ વાત સાંભળીને રાજ જરાક મરક્યો અને તેથી એમ જણાયું કે એ સેવકોની વાત સાંભળીને રાજને પ્રતોદ થયો અને પછી ફરીને પછુ યથેચ્છ રીતે અખંડપણે તે રાજ પોતાને દાનનો પ્રવાહ વહેવડાવવા લાગ્યો.

આ વખતે એક વિશેષ બનાવ બન્યો. રાજના ધન અને ધાન્યના ભંડારો ખાલી થઇ ગયા સાંભળી સીમાડાના રાજાઓ અભિમાને મત્ત થઇ દેશમાં ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. રાજ સુબંધે એ રાજાઓનો આ ઉન્માદ સાંભળ્યો અને તેમના ઉપર તેણે ચોટા આઠંબર સાથે સૈન્ય લઇને ચડાઇ કરી. પ્રયાણ કરતાં કરતા કેટલાક પડાવે થયા પછી તે, પોતાના દેશના સીમાડે પહોંચ્યો. લડાઇ થતાં સીમાડાના રાજાઓને વિશેષ સંશ્લેષ થયો અને હરકે ખાવાથી જેમ રેચ લાગી ભય તેમ એ રાજાઓને ખૂબ રેચ લાગી ગયો અર્થાત્ તે રાજાઓ ગભરાઇ ગયા. રાગને ઉપાય જેમ વૈદો વિચારે તેમ મંત્રીઓએ ગભરાએલા એ રાજાઓના ગભરાટનું નિદાન કયું અને એ રાજાઓના પ્રદેશમાં પેસી તેમને તાણે કરવા એ, તેમના ગભરાટનું ઔષધ નક્કી કયું. આ પ્રમાણે કરવાથી સીમાડાના એ મહમત્ત રાજાઓ પોતાના વાળ લબહતા અને છૂટા રાખી તથા ગળા ઉપર કુંહાડ મૂકી નમી પડ્યા, અને તેમણે રાજ સુજન્યની સેવા કરવાનું સ્વીકાર્યું. આથી સુજન્ય નરેન્દ્રે તેમને ‘અભય’ કરી નિર્ભય કર્યા અને તેથી જેઓ સુજન્ય રાજના ખંડીયા બની જેમ આળ્યા હતા તેમ પોતપોતાના પ્રદેશમાં આવ્યા ગયા.

જેને વધારે દેવું જોઈએ તેને પણ હું ધણું જ ઓછું આપું છું તથા હોકા પાસેથી પણ બધા જ કર વસુલ કરું છું. આમ છતાંય આમ એકસામટા મારા ધનભંડારો અને ધાન્યભંડારો કેમ આટલા જલદી ખાલી થઈ ગયા ? વળી, તેને એમ વિચાર આવ્યો કે કદાચ મેં વધારે પડતું અનુચિત દાન દઈ દીધું હોય અથવા એવા બીજા ખોટા ખર્ચાં હોય તેને લઈને મારા ભંડારો ખાલી થઈ ગયા હોય ? એમ વિચારીને રાજા સુખ્યે શ્રીગૃહપારિગ્રહિક (ભંડારનો વ્યવસ્થાપક) - રાજભંડારી ભાનુદત્તને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. રાજાએ એ રાજભંડારીને પૂછ્યું કે - જારે ! બીજા બીજા ખર્ચાંની તો વાતો પછી કરીએ, પણ તું મને પહેલાં તો એ જ બતાવ કે આ વર્ષે તારી પાસે મેં કોને કેટલું દેવરાવ્યું ? રાજભંડારી બોલ્યો: દેવ ! સાંભળો.

‘એલી’ દેશના રાજાને વશમાં લાવી આપનાર એવા ‘લક્ષવીર’ નામના વીર પુરુષની શૂરવીરતા જોઈ રાજા થયેલા આપે તેને હસ કોડ સોનૈયા અપાવ્યા. લક્ષ્ય વીંધવું ભારે કંઠણ પડે એવા રાધાવેધને કરી બતાવનાર નેપાળદેશના રાજપુત્રને આપે સંતુષ્ઠ થઈને બે કોડ સોનૈયા અપાવ્યા. ‘ન્યારે મ્લેચ્છ રાજા ઉપર જય મેળવ્યો ત્યારે આપને બંદિજનોએ ખૂબ ખૂબ બિરહાવ્યા અને તેથી ખુશી થયેલા આપે તેમને આઠ કોડ સોનૈયા અપાવ્યા. આપની રાજસભામાં હસિણી કુશળ ગવૈયા આવ્યા હતા, તેમના સંગીતથી રાજા થઈને આપની પાસે આવીને વિવિધ પ્રકારમાં નર્તન-કૌશલ કરી બતાવ્યું હતું, તેથી સંતોષ પામી આપે તેને આખું શરીર શણગારી શકાય એવાં એક કોડ સોનૈયાના ધરણાં અપાવ્યાં હતાં. ન્યારે આપને અજીર્ણને લીધે જ્વર આવેલો ત્યારે તે જ્વરને મટાડનાર વૈદ્યને હુરત જ આપે આઠ કોડ સોનૈયા આપીને પૂજા કરી હતી. આ સિવાય પરચૂરણ પરચૂરણ જે કાંઈ આપે દેવરાવ્યું છે તે બધું મળીને આઠવીશ કોડ સોનૈયા વપરાયા છે અને આ રીતે કુલ બધું થઈને પંચાસી કોડ સોનૈયા ખર્ચાયા છે. આ પ્રમાણે બધા મોટા મોટા વર્ષના ખર્ચાંને આંકડો રાજાને જણાવીને તે બુદ્ધિમાન ભાનુદત્ત ભંડારી બોલે તો અટકી ગયો.

આ સાંભળીને ચિત્તમાં સંતાપ પામેલો રાજા કહેવા લાગ્યો: અરે કેવાક દાતાર છીએ વા અમે કેટલુંક દઈ દીધું છે ? કે જેથી આટલા દેવા-દાન-વડે પણ અમારા ધન અને ધાન્યના ભંડારો ખાલી થઈ ગયા, આજે પણ એ વાત સમજાય છે કે કેટલાક મહા-

વિશેષ પ્રકારના હેય પદાર્થોની તૈયારી છે, તે જ આ તફાવત અભિનવ એવો વિશેષ પ્રકારનો મારો દાનનો મનોરથ છે. અને મારો ગૃહસ્થાશ્રમ સર્વ પ્રકારે આજે જ સફળ થયો ' આ ભતના વિશેષ વધતા ઉલ્લાસને ધારણ કરતાં સભાએ પેલા અનગારની સામે અશન-ખાવાતું, પાન-પીવાતું, આદિમ-મેવા વિગેરે, સ્વાદિમ-લવિંગ, એલાયચી વગેરે મુખવાસ વસ્ત્ર, કેળલ અને ઔષધ વગેરે બધી હેય સામગ્રી હાજર કરી. સાધુ મુનિરાજે પણ શગદેશની વૃત્તિને દૂર કરી અનાસકતપણે ઉજ્જમ, ઉત્પાદના અને એપણાના કોષો વિનાની અર્થાત્ સાધુને બપો એવી વિશુદ્ધ હેય સામગ્રીને બોધ-વિચારી ' જોવત્સલ્યક્રત્યહંબુ ' ના ન્યાય પ્રમાણે તેમાંથી જરૂર પૂરતું કાંઈક લીધું અર્થાત્ ગાયનો વાછડો ચારો ચરતી વખતે ઘાસને મૂળથી ખાઈ જતો નથી પણ થોડું થોડું બાકી રાખે છે અને ઉપરઉપરથી અહંબુ'પરંબુ' ચરે છે તેમ આ મુનિએ પણ એ હેય સામગ્રીમાંથી થોડું થોડું લીધું પણ આસક્તિભાવ રાખી એકસામટું બધું ન લઈ લીધું અથવા દોહનારો ગોવાળ દોહી રહ્યા પછી જે દૂધ બાકી રહે છે તેને ગાયનો વાછડો ધાવે છે તેમ મુનિ પણ, જમતાં જે કાંઈ વધુ'ધટ્યુ' હોય તેને લે છે. આ રીતે બિલા લેવાથી ગૃહસ્થોને તકલીફ પડતી નથી તેમ તેમના ઉપર કશો ભાર પણ પડતો નથી. ફૂલના રસને ચૂસતો લમરો જેમ ભુલા ભુલા ફૂલોમાંથી ટીપું ટીપું રસ ચૂસે છે, એમ ચૂસવાથી ફૂલોને પીડ થતી નથી તેમ ભ્રમર પણ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે. એ જ રીતે માધુકરી વૃત્તિથી એ મુનિરાજે રાજા સુજ્યને ઘરે જઈને પાશુખા માટે શિક્ષા મેળવી. શિક્ષા વહોરાવીને પોતાના પરિવાર સાથે રાજાએ મુનિને સવિનય વંદન કર્યું અને એ તપસ્વી સાધુ જેવા આબ્યા હતા તેવા પાછા પોતાને સ્થાને આવ્યા ગયા.

રાજા સુજ્યે બીજી બધી પ્રવૃત્તિઓ પડતી મેલી કેટલાક દિવસ મુખી એ મુનિરાજની ઉપાસના કરી. મુનિરાજ પાસેથી શ્રી જિનેશ્વરે જણાવેલા ધર્મનું રહસ્ય બધયું. વખત જતાં રાજાને વૈરાગ્યભાવ ઉપજ્યો અને મુનિરાજને વિનંતિ કરી કે-હે ભગવન! આપ અગ્રોધ્યા નગરી તરફ વિહાર કરો. મારો વિચાર એવો છે કે-રાજ્યભાર પુત્રને સોંપી આપની પાસે દીક્ષા લઉં. મુનિરાજ બોલ્યા. મહારાજ ! તમારી જેવાઓને એ ઉચિત છે અને અમે પણ યોગાનુયોગે એમ કરીશું અર્થાત્ અગ્રોધ્યા તરફ આવીશું.

ત્યારે પછી રાજા 'સુજ્ય', એ વિલાધર રાજર્ષિને સવિનય વંદન કરી પોતાની નગરી છાડી ગયો. દીક્ષા લેવાનો પોતાનો સંકલ્પ રાજ્યના મંત્રીઓને અને સામંતોને જણાવ્યો. તેઓએ તેમાં પોતાની સંમતિ આપી. અભિષેક કરવા માટે યોગ્ય મુહૂર્ત બોલડવી પુત્રને ગાદીએ સ્થાપ્યો. બધા કેદીઓને છોડી મૂક્યા, અમારીની ઘોષણા કરાવી અર્થાત્ કોઈ, કોઈ પણ છુલવે ન મારે એ માટે દોલ વગડાવી બહાર સૂચના કરી, જિનમંદિરામાં ઉત્સવો

રાજા પશુ કૌતુકને લીધે આમ તેમ વનાંતરોમાં-એક વનથી બીજા વનમાં-ભટકતો-ફરતો ઘટ્ઠ તમાલના વૃક્ષોને વીધે સ્થામ દેખાતા એક વનના કુંજમાં પેઠે અને તેણે ત્યાં જોયું કે-એક મનોહર આકૃતિવાળા સાધુ આતાપનાને સ્થળે બિલો રહી આતાપના લઈ રહ્યા છે, તેના ઉપર એક ધનવાણું છત્ર ધરાયેલું છે અને તેની આગળ માગધ-આરણ્ય લોકો પ્રશંસા કરી રહ્યા છે.

ફરથી એ મુનિને જોતાં જ તે સુજ્ય રાજાએ પોતાના રાજપદવીસૂચક ચિહ્નો ઉતારી નાખ્યાં અને પાસે જઈને એ, તે સાધુના પગમાં નમી પડ્યો. નમતાં જ તેને એમ થયું કે ‘આવી આકૃતિને મેં ક્યાંક જોઈ છે ?’ એમ વિચારતાં-ઈહાપોહ કરતાં રાજા સુજ્યને તેનો પૂર્વભવ સાંભરી આવ્યો. અને ખરી હકીકત તેના જ્યાલમાં આવી. પછી રાજાએ મુનિને વિનંતિ કરી કે ‘હે ભગવાન ! તમે મને જોળ્યો છો ?’ સાધુએ કહ્યું. હે દેવાનુપ્રિય ! હું તમને બરાબર જોળખતો નથી. પછી રાજાએ કહ્યું : તમે ‘સુવેલ’ નામના પહાડમાં રહેતા હતા તે વખતે હું પશુ ત્યાં દૈવયોગે આવી ચડ્યો હતો. જ્યાં હું રહેતો હતો તે સ્થળ તમોને, તમારી સાથે રહેતા હરણે ખતાવેલું અને તમે મારે સ્થળે ચોમાસીતપનું પારણું કરવા સારું ભિક્ષા લેવા પધાર્યા. મેં શ્રદ્ધા અને ભક્તિપૂર્વક તમોને ઉચિત કંઠ, ક્ષેણ વિગેરે આપી પારણું કરાવ્યું. આપે મારી પાસેના કંઠ, ક્ષેણ વિગેરે લઈ મારા ઉપર મોટો અનુગ્રહ કર્યો અને આપનાથી અનુગ્રહ પામેલા એવા મને તે જ રાતે, અચોક્ષ આહાર કરવાને પરિણામે પેટમાં શૂળ ઉપજ્યું અને તેનાથી મરણ પામેલો હું તમારી ક્યાને લીધે કેશલ દેશનો રાજા થયો છું. કલ્પવૃક્ષ કરતાં પશુ અધિક ઔદાર્યવાળા-મનવાંછિત સિદ્ધિ આપનારા એવા આપનું દર્શન-સંસારમાં ખૂંચેલા પ્રાણિઓને મહાહર્લભ એવું તમારું દર્શન હું પામી શક્યો છું માટે મારી જાતને ધન્ય માનું છું.

રાજા ‘સુજ્ય’ આ રીતે પેલા અનગારની સાથે વાતચીતમાં હોતા તે વખતે જ બરાબર તેના રસોધાએ આવીને રાજાને જણાવ્યું કે-હે દેવ ! હંમણાં ‘લોજનનો સમય છે.’ તે પછી સાધુ તરફની ભક્તિને લીધે હર્ષ અને ઉલ્લાસથી રોમાંચિત થયેલા રાજાએ મુનિરાજને વાંદીને વિનંતિ કરી કે-‘હે ભગવાન ! યથાસિદ્ધ જ્ઞાનપાન વગેરે મારે ત્યાંથી લઈને આપ મારા ઉપર પ્રસાદ કરો.’ આ વખતે મુનિને પાસખમણ(પખવાડીઆના ઉપવાસ)નું પારણું હતું. રાજાદ્વારા ભક્તિપૂર્વક નિમંત્રિત થયેલા સાધુ, રસ્તા ઉપર આગળ આગળ યુગપ્રમાણ દૃષ્ટિને ઠેસવતા રાજાની પાછળ પાછળ રાજાના આવાસ તરફ ગયા. રાજાએ એ પવિત્ર મુનિના ચરણો ઉપર લાગેલી રજને પોતાના કેશકલાપવટે સાક્ર કરી, જીવજંતુ વગરના સ્થળ ઉપર આસન પાથર્યું અને તે ઉપર મુનિ બેઠા. આ વખતે મુનિને પ્રતિલાભતાં તેને એવા ઉમળકો આવ્યો કે ‘તે આ ઉત્તમ પાત્ર છે, તે જ આ

દાન આપવાથી તો બિલકુલ તે, અશંકપણે દુષ્ટ ચેષ્ટાઓ વધારશે. આમ થવાથી ગૃહસ્થે આપેલું દાન, દુષ્ટ ચેષ્ટાઓનું ઉત્તેજક થશે અને એ રીતે દાતા, પરંપરાએ દુષ્ટ ચેષ્ટાઓનો પ્રેરક થવાથી તેને વિશેષ હોષવાળો સમજવો જોઈએ. (પૂર્વપક્ષ) એ વાત સાચી છે. (ઉત્તરપક્ષ) : પરંતુ દાતા એમ સમજીને વા એવો સંકલ્પ કરીને દાન આપે કે મારા દાનથી આ વેશધારી સાધુ વિશેષ દુષ્ટ ચેષ્ટાઓ નહીં કરે અર્થાત્ ગૃહસ્થ, 'વેશધારી સાધુ વધારે ન બગડે' એવો સંકલ્પ કરીને એ માટે જ દાન આપે. અથવા પોતાના દર્શન-મત-ના અનુસારથી દાન આપે, અથવા પોતાના ધર્મની નિંદા અટકે એટલે વેશધારી સાધુ ભૂખે મરે તો જૈનધર્મની લોકો નિંદા કરે અને તે નિંદાને અટકાવવા માટે (ગૃહસ્થ) દાન આપે તો લેનાર 'લિંગી' માત્ર વેશધારી' હોય તો પણ દાતાને હોષ છે; એમ કહેવાય. તાત્પર્ય એ કે-વેશધારીને દાન આપનાર દાતા, તેના અસંયમને પોષવા દાન આપતો નથી, પરંતુ સ્વમતના પ્રેમથી, સ્વમતની નિંદા ન થાય તે માટે અથવા વેશધારી પણ વધારે ન બગડે એવો શુભ સંકલ્પ રાખીને દાન આપે છે. આ પરિસ્થિતિમાં દાન લેનાર ભલે વેશધારી હોય તેમાં ગૃહસ્થને હોષિત હોવાથી તો માછલા પકડનાર દિવ્ય સાધુને શાંતિથી વારનાર-સમજાવનાર રાખ એલિષકનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચાર છે એમ માનવું જોઈએ.

આ વિશે શાસ્ત્રકારે જે વાત કહેલી છે તે આ પ્રમાણે છે-રાખ એલિષક જૈનધર્મમાં દાન શ્રદ્ધાવાળો હોતો, તેની દૃઢતાનું પારણું લેવા એક દેવ, જૈન સાધુનું રૂપ કરી જે માર્ગે એલિષક ચાલવાનો હોતો તે માર્ગે વચમાં ગેસી પાણીમાંથી માછલા પકડે છે. માછલા પકડતો જૈન સાધુને જોઈ રાખ એલિષકે એને શાંતિથી સમજાવી તેમ કરતાં વાચો ત્યારે એ સાધુ જોલ્યો: મહારાજ ! તું અમારી-સાધુઓની ખરી હક્કીત બજાવતો નથી. ખરી રીતે તો જેવો હું છું તેવા જ બીજા બધા સાધુઓ પણ છે. આ સાંભળીને જરા પણ હોષ થયા વિના પૂરેપૂરી શાંતિ રાખી, રાખ એલિષકે માછલા પકડતા એ સાધુને શાંત વચનોથી સમજાવ્યા. બ્યારે એ સાધુને થયું કે મારું આવું દુષ્કર્મ જોઈને પણ એલિષક પોતાની ધર્મશ્રદ્ધાથી નથી ચલ્યો અને મારા ઉપર ગુસ્સે પણ નથી થયો ત્યારે એણે પોતાનું મૂળ દેવરૂપ પ્રગટ કર્યું અને એલિષકની ધર્મદ્રઢતાની પ્રશંસા કરી એ પોતાને સ્થાને ચાલ્યો ગયો. આ ઉદાહરણથી એમ સમજવાનું છે કે-માછલાં પકડનાર સાધુ સાથે પણ શુભ સંકલ્પથી દાનરૂપ સદ્વ્યવહાર આચરનાર ગૃહસ્થ હોવાપાત્ર નથી.

“ધર્મનિંદા નિવારવા માટે દાન દેવાનું નથી કહ્યું” એવું કંઈ કહે તો એ વાત બરાબર નથી ખરી વાત એમ છે કે-ધર્મનિંદા કરનારાઓ કઠોર, કઠોરતર અને કઠોરતમ

મંડાયા અને તરલેટાઓમાં, ઓઠોમાં અને ચત્વરોમાં-ચાચરોમાં જ્યાં કોઈ હીનો વા અનાથો વા એવા જ અપંગો કે દુઃખિયા લોકો મળે તેમને દાન દેવડાંબું.

બરાબર યોગ્ય સમયે પેલા વિદ્યાધર રાજર્ષિ ભગવંત પશુ અયોધ્યા આવી પહોંચ્યા. મોટી ધામધૂમથી સો રાજપુત્રો સાથે રાજા મુજ્યે તે મુનિની પાસે દીક્ષા લીધી. વધતે વૈરાગ્યે તે સંયમ પાળવા લાગ્યો, પોતાના શુર સાથે વિહાર કરતો કરતો તે સુજ્ય શ્રમણ પોતાનપુર નગરે આવ્યો. શ્રી જિનેશ્વરે કહ્યા પ્રમાણે સંયમની બરાબર આરાધના કરી તે સુજ્ય મુનિ પોતાનપુરમાં કાળધર્મ પામ્યો-મરણ પામ્યો. મરીને તે, 'અચ્યુત' નામના સ્વર્ગમાં જન્મ પામ્યો. જે સ્થળે તેણે કાળ કર્યો તે સ્થળે આસપાસ રહેતા દેવોએ 'એ મુનિએ સંયમની સારી આરાધના કરી' એમ સમજી મુનિનો નિર્વાણમહિમા ભિજવ્યો.

દેવોએ કરેલો ઉત્સવ જોઈ વિશેષ કૃતજ્ઞ થવાથી લોકોએ સ્વર્ગવાસી મુનિના શુરને પૂછ્યું: 'હે ભગવન્! એ એવો શ્રમણસિંહ મહાપ્રભાવી મહાત્મા કોણ હોતો કે જેનો મહિમા દેવો પણ કરી રહ્યા છે? વિદ્યાધર રાજર્ષિએ લોકોને એ સ્વર્ગવાસી મુનિનો અથથી માંડી ઇતિ મુધીનો બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. એ મુનિની યથાસ્થિત હકીકત બાણી વિસ્મય પામેલા તે લોકોએ ફરી વાર શુરને પૂછ્યું: 'હે ભગવન્! થોડા ઘણા એવા તે પ્રકારના દાનને લીધે પણ એ મુનિએ ઉત્તમ ફળવાળું સુકૃતવું કદંપવૃક્ષ થી રીતે ઉગાડ્યું? શુરએ કહ્યું: સાંભળો.

સુવાળી જમીનમાં વાવેલું નાનું પશુ બી જ્યારે તે પાણીવડે સીંચાય છે ત્યારે જેમ મોટી મોટી શાખાઓવાળા મોટા ઝાડને જન્માવે છે, તેમ સુપાત્રને આપેલું થોડું પશુ દાન જ્યારે શ્રદ્ધા અને ભક્તિના પાણીવડે સીંચાય છે ત્યારે તે, માણસોને સારું મહાકલ્પરૂપ વેલ્લડીઓના ધનને અવશ્ય સરભવે છે. સાધુઓને ઉપયોગી એવા વસ્ત્ર, અન્ન, પાન-પાણી, ઔષધ, શસ્ત્ર-પથારી અથવા સઘા-રહેવાનું સ્થાનક, આસન-એમાંનું ગમે તે એક સાધુના ખપમાં આવે એ માટે અપાત્રું હોય તો એવું એક પણ સુખ નથી જે ન થાય અર્થાત્ એ દાન દાતાને બધાં સુખો ઉપજાવે છે. ખીમઓને એટલે સાધારણ માણસોને પણ દાન એ દાન દાતાને બધાં સુખો ઉપજાવે છે. ખીમઓને એટલે સાધારણ માણસોને પણ દાન આપ્યું હોય તો એ દાનને લીધે જેમનામાં મહામૂલ્ય શુભ-રત્નો ભર્યાં છે એવા સુશ્ર-મણરૂપ શોભણ્યકોને દાન આપીએ તો તેના અસાધારણ લાભો માટે કહેવું જ શું? ફળળો એવો ઉત્તમ મુનિ, આકરા સંયમભારને વહી શકતો નથી માટે એવા મુનિને, સંયમભારને વહી શકે તે માટે સાધનરૂપ થાય એવાં અન્ન, વસ્ત્ર વગેરેનું દાન આપવું એ વિશેષ ઈષ્ટ છે.

કોઈ કહે છે, "જે મુનિ કૃત વેશધારી છે, સંયમરહિત છે, તેને દાન આપવાથી ગૃહસ્થોને શો વિશેષ લાભ થવાનો? એવા સંયમ વગરના અને માત્ર વેશધારી સાધુને

કુઝડના ત્યાગ વિશે વિમળનું ઉપાખ્યાન.

(કથા ૧૯)

આ ગુણ વર્ણવેલા સમ્યક્ત્વ વગેરે ગુણોમાં જે માનવ પ્રવર્તમાન હોય છતાં જેનામાં જો કોઈ પણ પ્રકરનો કુઝાહ-કઠામહ હોય તો તે દુઃખી થાય છે માટે સમ્યક્ત્વ વગેરે ગુણો જેનામાં હોય તેણે પણ કુઝાહને તણ દેવા માટે દ્રઢતાપૂર્વક ચલ કરવો જોઈએ. આપણી યુદ્ધિ તુલ્ય-ભુજ છે અને પદાર્થો સંગ્રામી આપણું જ્ઞાન પણ ખરેખર થોડું જ છે. તથા જે પદાર્થો અર્તાદ્રિય છે-ઇન્દ્રિયગમ્ય નથી-તેમને બધાને તો કેવળજ્ઞાની જ જાણી શકે છે, તો એવા અર્તાદ્રિય પદાર્થો વિશે જે માનવ, પોતાની મતિના અભિમાનને વશ થઈ એ અર્તાદ્રિય પદાર્થોમાં અસુક પદાર્થો સુંદર છે અને અસુક પદાર્થો અસુંદર છે એવો જે વિશ્વાસ કરે છે. તથા એ પદાર્થોમાં અસુક “છે” અને અસુક “નથી” એવો જે વિધિનિષેધ કરે છે તે તેનો મતિચાહ જ છે. જેનામાં કુઝાહ છે, તે માનડી પોતાની યુદ્ધિ પ્રમાણે યુક્તિએને ચોજે છે પરંતુ જ્યાં યુક્તિઓ જાય છે ત્યાં પોતાની યુદ્ધિને ચોજતો નથી અને જેનામાં કુઝાહ નથી તે માનવ યુક્તિઓ પ્રમાણે પોતાની મતિને ચલાવે છે માટે જ કુઝાહની વૃત્તિ નિંદનીય છે. જે માનવો સમસ્ત કાર્યોમાં પોતાની જ મતિને પ્રમાણરૂપ માનીને પ્રવૃત્તિ કરે છે તેઓ અતિશય જ્ઞાનીઓની ઔરવવાળી પણ વાહીને ફેકટ કરે છે. જે રીતે કોઈ રાગી રાગથી પીડા પામતો હોય અને તેને સાફ વૈદની સગવડ ન થતી હોય અને વૈદ વિના જ બધો ઉપચાર ચાલતો હોય તો તે રાગી જેમ થાકી જઈ ખેદ પામે છે તેમ જે ભાવો-પદાર્થો ઇન્દ્રિયાતીત છે તેમને સમજવા માટે અતિ દુષ્કર કાર્ય કરનારાઓ પણ થાકી જઈ ખેદ પામે છે. અતિશય જ્ઞાની પુરુષોએ બતાવેલાં મંત્રો તંત્રો જ્યોતિષ અને વૈદક જે બધાં શાસ્ત્રો તથા એવાં બીજાં પણ શાસ્ત્રો જે રીતે સમસ્ત કાર્યોની સિદ્ધિ કરવામાં નીવડે છે તે રીતે આપણી પોતાની યુદ્ધિથી કલ્પી કઠેલાં એ બધાં શાસ્ત્રો થોડું પણ કૃળ આપતા નથી. જે લોકો કુઝાહને તન્યા વિના જ આ લોકનાં બ્યવહારી કાર્યોને સાધવા મથે છે તેઓ લોકમાં નિંદાપાત્ર બને છે અને તે તે કાર્યોને સાધી શકતો નથી. જો આ લોકનાં કાર્યો માટે કુઝાહને છોડવો જોઈએ તો સર્વજ્ઞ જણાવેલા ભાવો વિશે તો કુઝાહને છોડવો જ જોઈએ, એ વિશે શું કહેવું? અર્થાત્ સર્વજ્ઞ જણાવેલા ભાવો વિશે કુઝાહ રાખવામાં આવે તો વિમળ નામના મંત્રી-પુત્રને જેમ અનર્થ થયો તેમ અનર્થ ન થાય? એ વિમળની વાત આ પ્રમાણે છે—

વચ્છા દેશની છાતી સમાન હેમપુર નામનું નગર છે. તે નગરમાં સુરો, અસુરો અને માનવોનાં અનેક મંદિરો હોવાથી એ જાણે કે જગતના પ્રતિબિંબ જેવું લાગે છે

વેણુ કાઢે છે. એ વેણુને સાંભળનારાઓની ધર્મશ્રદ્ધા પણ ટળી જાય છે, અને પરિણામે ધર્મનિંદા અબોધિતું કારણ બને છે; માટે એવો ધર્મનિંદા જેવો ભારે દોષ જ્ઞાન દેવાથી અટકતો હોય તો જરૂર અટકાવવો જોઈએ અને એ પરિસ્થિતિમાં કાતાએ ‘આ વેશધારી છે, અસંયમી છે’ એવું વિચાર્યા વિના જ્ઞાન આપવું ઘટે. ધર્મનિંદાની જેમ ધર્મનો અવણુવાદ પણ એક ભારે દોષ છે અને તે પણ વર્જનીય જ સમજવો. બની શકે તો જ્ઞાને જણાય તો થોડો પણ શુણ્ઠ અહણુ કરવો. બીજાની નિંદા કરનારા, બીજાના દોષોને જ બેનાસ અને બીજાને ભાંડવામાં જ મગ્યા રહેનારા એવા મૂઠા પોતાનું કાર્ય હારી જાય છે. આ વિષે વધારે કહેવાથી શું ? પોતાની મર્યાદા પ્રમાણે યથોચિત જ્ઞાનધર્મને ગૃહસ્થ નહીં કરે તો એ, આ ભવના કૂવામાં ખૂંચેલા પોતાના આત્માને શી રીતે બહાર ખેંચી શકશે ? વળી,

જે સુનિ, જૂખ અને તરસ વગેરેના સંકટોથી પીડા પામે છે તે, શાસ્ત્રાર્થનું ચિંતન, પરને પ્રતિબોધ આપવાની પ્રવૃત્તિ, શાસ્ત્રના અર્થની વ્યાખ્યા, તપ, વિનય, સંયમ અને છવરક્ષા એ બધું કરી શકતો નથી; માટે ધીરપુરુષોએ સંયમને સહાય-પોષણ આપે એવો જ્ઞાનધર્મ ઉપદેશ્યો છે. બુદ્ધિ, આગ, રાજ, ચેર, જળપ્રલય, વેશ્યોનો સંગ, ભાગીદારો, કેતક, વક્રીલો, મિત્રો, પુત્રો અને પોતાના ભોગો એ બધાને લીધે ધન આલ્યું જ જવાનું છે અર્થાત્ એ બધાં ધનના નાશકો છે. એમ જાણતો પણ વિમૂઢ માનવ, એ ધનને સાધુને બપમાં આવે એમ નથી વાપરતો, સાધુને તેના સંયમના સહાય થાય એ રીતે જ્ઞાન નથી દેતા તો સમજવું કે તેને અંતરાયનો હિત્ર છે. જે માનવોની વાણી, શરીર અને મન સુસુનિને હંમેશા જ્ઞાન દેવામાં રમ્યાં કરે છે-રોકાયેલા હોય છે તેના હાથને કમળ સમજી લક્ષ્મી તેની પાસે જ ર્યાં કરે છે અને ઉદ્ધત એવી વિપત્તિ તેના કાતાને સ્વપ્ને પણ નથી ઇચ્છતી અર્થાત્ એને કાંઈ વાર કરી વિવહા પડતી નથી.

યતિને સંયમ-સાધનમાં સહાય કરે એવું જ્ઞાન, અનિષ્ટના પહોંડોને તોડવા માટે ચોક્કસ વજ્ર સમાન છે અને અનેક શુભોત્તુ નિધાન થાય છે-આ પ્રમાણે એ વિદ્યાધર મહર્ષિએ સલાને જ્ઞાન-ધર્મનો મહિમા કહી સંભળાવ્યો અને પછી તે ત્યાંથી વિદ્યાર કરી બીજે ઠેકાણે ગયા.

ઈતિ શ્રી કથારત્નકોશમાં ‘યતિને સંયમસાધક જ્ઞાન આપવાના અધિકારે સુબયસાધર્મિની કથા’ સમાપ્ત. (૧૮)

કાર્યો મંગળરૂપ થયો. આ સાંભળીને રાજપુત્ર વિચારવા લાગ્યો. આ ચિત્રને ઉલ્લંઘીને જવું સારું નથી. જે મૂર્તિ પૂજનીય છે તેની પૂજનો લોપ કરવાથી એટલે તેને ટપીને-ઉલ્લંઘીને જવાથી ભલેદું કુશળ કાર્યોમાં અનેક વિઘ્નો આવવાનો સંભવ છે. એમ વિચારીને તેણે એ મૂર્તિને ટપવાની ના પાડી. પછી ઝીઝ કુમારને એ ચિત્રને ટપીને આવવાનું કહ્યું: પ્રધાનનું વચન સાંભળતાં વેંત જ તો એ ચિત્રને ટપીને આલ્યો આલ્યો. આ ભેદને પ્રધાન તો એકદમ ચમકી ગયો અને તેના મનમાં ભારે સંતાપ થયો છતાં મોઢા ઉપર એ કશું ન જણાવા દઈ તેણે રાજપુત્રને પૂછ્યું: હે પુત્ર ! તેં આ મૂર્તિને ટપવાની ના કેમ પાડી ? રાજપુત્ર જોલ્યો: નમતી વખતે નમનારનાં માથાના વાળ જમીન ઉપર ફેરફારે એ રીતે જે પ્રભુભ કરવા યોગ્ય છે, પૂજવા યોગ્ય છે, વંદન કરવા યોગ્ય છે અને સ્તવન કરવા યોગ્ય છે, એવી મૂર્તિ ભલે જમીન ઉપર આળેજેલી હોય વા અક્ષ વગેરેમાં કોતરેલી હોય છતાં તેને ટપી જ કેમ શકાય ? તેને ટપવું એ અભક્તિનું સૂચક છે, માટે તેમ કરવું યુક્ત નથી. જેનાં ચરણની કૃપાથી આપણાં ધારેલાં કાર્યોની પ્રાપ્તિ આપણે વાંછીએ છીએ તેવું મનથી પણ ઉલ્લંઘન કરવું અયુક્ત છે તો પછી વાણીથી કે શરીરથી તો તેને ઉલ્લંઘી જ કેમ શકાય ? પૂજ કરતાં જે પ્રસન્ન થાય તે અપમાન કરતાં ચોક્કસ શેષે ભશાય, માટે પૂજનીયની પૂજના કમનો લોપ કરવો તે સર્વથા અયોગ્ય છે.

પછી મંત્રીએ પોતાના પુત્રને એ ચિત્રને ટપી જવા માટે પૂછ્યું: હે પુત્ર ! ને એમ છે તો તું એ દેવના ચિત્રને કેમ ટપી ગયો ? તે જોલ્યો: હે પિતાજી ! જેમ તેમ રેખાઓ કરીને આલેખવામાં આવેલા એવા એ દેવના ચિત્રને ટપી જવામાં શો દોષ છે ? એમ ધારીને એ દેવની આકૃતિને હું ટપી ગયો, એ મારી ખરી હકીકત છે. માત્ર રેખાથી આળેખાએલા ચિત્રને પણ ટપી જવામાં દોષ હોય તો અર્થાત્ ચીતરેલા પદાર્થમાં પણ મૂળ પદાર્થ જેટલી જ શક્તિ હોય તો જેવી તેવી રેખાઓ દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલા સર્પના ચિત્રમાં પણ તેને અડતાં જ હસવાની શક્તિ આવવી ભેઈએ, એ જ રીતે ચિત્રમાં ચીતરેલાં તીક્ષ્ણ તરવાર વગેરે શસ્ત્રોને અડકતાં જ આપણાં અંગે કપાવાં ભેઈએ, છેદાવાં ભેઈએ-એમ થતું નથી માટે ચીતરેલા પદાર્થો અને મૂળ પદાર્થો એ એમાં સરખી શક્તિ હોતી નથી, માટે આ જેવી તેવી રેખાઓથી દોરેલા દેવના આકારને હું ટપી ગયો જેથી કોઈ પ્રકારે અકલ્યાણની શંકા લાવવી ઉચિત નથી. પછી મંત્રીએ રાજપુત્રના મોં સામું બેસું જેટલે રાજપુત્રે પેલા વિમળને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે કહ્યું, હે ભદ્ર ! તું અનુચિત જોલે છે, સાંભળ.

પૂજ્યોનાં નામની આકૃતિ બરાબર સરખા આકારવાળી હોય કે સરખા આકારવાળી ન હોય તો પણ એ આકૃતિ ભેઈને આપણા મનમાં એ પૂજ્યોની સ્મૃતિ બને છે, માટે પૂજ્યોની ગમે તેવી પણ આકૃતિ પૂજવા યોગ્ય છે. તેમની પૂજા ફળ આપે છે અને તેમના

અને મહાદેવનો નિવાસ કૈલાસ એ નગરની પાસે તથુખલા બેવો લાગે છે એવું એ નગર શેલાયત્રાન છે. એ નગરનો હરિતેજ નામે રાજ છે. એ રાજ નીતિશાસ્ત્રનાં રહસ્યોનો પ્રસ્થાપક હોવાથી ઉપાધ્યાય સમાન છે, સત્યુપેયોના માર્ગ ઉપર ચાલનારો હોવાથી કુલશુક સમાન છે, સૌ કોઈને વાંછિત ફળ આપનારો હોવાથી કલ્પવૃક્ષ સમાન છે અને ન ગણી શકાય એવા ગુણરત્નોનો એ મહાસમુદ્ર છે.

[illegible]

લીંદા એ બધું બાળવા લાગ્યો. એ રીતે તે લીંદા વગેરેને બાળવા વગેરેની ત્રાસજનક પ્રવૃત્તિ કરી, એ ચક્ષુને ઉપસર્ગ કરવા લાગ્યો. આ રીતે રાજા ને રાજા થવા માંડ્યું અને એમ થવાથી તથાપ્રકરની દુર્ગંધથી દુર્ગંધી થયેલા એ ચક્ષુ વિશેષ સુગંધ બળ વિચાર કરવા લાગ્યો. જમના મોમાં પેસવાની ઇચ્છાવાળા મૂર્ખ લોકનો આ કેવો વિચિત્ર પ્રયત્ન છે કે જેઓ અમારા જેવા ઉપર પણ આવા દુર્ગંધ પદાર્થો નાખે છે, માટે મારે આને તો એના સર્વસ્વનો વિનાશ કરીને દુર્વિનયનું ફળ જરૂર ચખાડવું નોંધ્યો, એમ વિચારીને તે પ્રત્યક્ષ થઇને બોલવા લાગ્યો: હે કુલપુત્ર ! તે' જે મારી અસાધારણ બકિત કરેલી છે તેથી કરીને તારા તરફ મારું હૃદય ષૂળ આકર્ષાયું છે, માટે તું' એમ કર કે મારા ઉપર નાખેલા આ બધા ગંધચુકત પદાર્થોને લઇને તારે ઘરે બા, બધાં બારી-બારણાં બંધ કરીને અને તારા બધા પરિવારને સાથે રાખીને આ બધા ગંધચુકત પદાર્થોને તારા ઘરમાં જ સળગાવી તેની ગંધ તું લે એટલે તારાં બધા વાહિત ફળશે. 'આ મૂર્તિ' આ રીતે કરવાથી જ પ્રસન્ન થઇ છે.' એમ સમજી તે ખુશ થયો અને બધા ત્યાં ફેંકેલા દુર્ગંધી પદાર્થોની એક મોટી ગોળી કરી, તેને લઇને પોતાને ઘરે ગયો અને જેમ પેલા ચક્ષુ કહ્યું હતું તેમ બધું કર્યું. એટલે તે દુર્ગંધના પ્રભાવથી એ અને એનો આખો ય પરિવાર તથા ઘર વગેરે બધું જ નાશ પામ્યું.

માટે હે મંત્રિપુત્ર ! કુચ્છને તણ દે, પ્રસિદ્ધ માર્ગ ઉપર ચાલ, નહીં તો કુવિ-કલ્પો કરવાથી પરિણામે તું તારી બાતને પણ ખોઈ બેસીશ. એ પ્રકારે તેને ઘણું સમજાવવામાં આવ્યું છતાં તે પોતાના કુચ્છથી લેશ માત્ર ટસથીમર ન થયો, માત્ર મૌન રાખીને બેસી રહ્યો. પછી મંત્રીએ વિચાર કર્યો: અહો ! પેલા સાધુએ જેને કુટિલ શુદ્ધિનો અને દુર્ગતિગામી તરીકે જણાવ્યો તે આ મારો જ પુત્ર જણાય છે અને બીજો નિર્મળ મતિવાળો અને સુગતિગામી આ રાજપુત્ર છે, માટે હવે શું કરવું ઉચિત છે ? કુપુત્રો પાકેતાં કુળો ખતમ થાય છે. અને મારે પણ આવું કાયાનક અનિષ્ઠ ઉપસ્થિત થયું એમ વિચારી તેને વિશેષ ચિંતા થવા લાગી અને ચિંતાને લીધે તેના મનમાં અનેક સંકલ્પવિકલ્પો ઊઠવા લાગ્યા, એવી સ્થિતિમાં તે બેઠો હતો તેવામાં એક રાજપુત્ર તેને બોલાવવા આવ્યો. આવીને તેણે કહ્યું કે—આપને રાજા બોલાવે છે. પછી સુખ ઉપરના ચિંતાના તમામ ભાવોને છુટાવતો તે રાજા પાસે પહોંચ્યો અને બન્ને કુમારો પણ પોતા-પોતાનાં કામમાં પરાવાઈ ગયા. રાજા પાસે બંધને સુખાસનમાં બેઠેલા તે મંત્રીને રાજાએ કહ્યું: તને આમ કેમ વિલંબ થયો ? તારું એટું કેમ સાવ પછી ગયું છે ? મંત્રી બોલ્યો: દેવ ! કર્યું જ કારણ નથી. એ તો એમ અમથું લાગે છે. રાજા બોલ્યો: જરૂર ને જરૂર કોઈ કારણ હોવું નોંધ્યો માટે તું' જેવી હોય તેવી બરાબર હકીકત કહે. 'અહો ! આ રાજા સુખ ઉપરના શુભ ભાવોને પણ વાંચવામાં કેવો કુશળ છે, સાનમાં પણ સમજી જવાને

અપમાનથી અનર્થ થાય છે એવું દેખાય છે, માટે દેવતાઓની આકૃતિ કશું કરી શકવી નથી એમ કેમ કહેવાય ? વળી, તે' જે હુમણું કહ્યું કે રેખાથી દોરેલો સર્પ રસી શકેતો નથી અને રેખાથી ચીતરેલું શસ્ત્ર પણ શરીર ઉપર કરી ધબકરી શકતું નથી તે તારું કથન અસુકત છે, કારણ કે તેવા પ્રકારના ક્યાનથી ઉદ્ભવેલા માહાત્મ્યને લીધે એટલે ચિત્રને જોઇને મનમાં પેદા થતા સંકલ્પબળને લીધે એવા પ્રકારના ભાવો થાય છે અને કુશળપુરુષો એમ કહે પણ છે. આ સાંભળીને વિભળ બોલ્યોઃ યગમાં કાંટો વાગતાં 'સર્પ' કરશે' એવો સંકલ્પ થાય અને તેથી જેર ચડે તો તારું કહેવું ખરું કહેવાય, નહીં તો નહીં. માટે એવા પ્રકારના ખરા અનર્થનું કારણ તો શંકા જ છે, એથી શંકાનો ત્યાગ કરતાં જ એ પ્રકારના અનર્થો આપોઆપ ટળી જાય જે. પછી રાજપુત્ર બોલ્યોઃ તાર કહેવા પ્રમાણે શંકા જ દોષતું મૂળ હોય તો કેઈ માનવ નિઃશંક થઇને જેર ખાઓ અને પછી તું જો કે એના કેવા હાલ-હવાલ થાય છે ? શંકા જ દોષતું મૂળ છે એવું તારું જે કથન છે તે અસુકત છે અને એમ કહેવું એ એક પ્રકારનો નાસ્તિકવાદ છે અને કુશળ પુરુષોને એમ કહેવું શોભે નહીં. વળી, જેઓ ભવિષ્યમાં કલ્યાણના વાંકુઓ છે તેઓના મનમાં આવેા ભાવ પ્રાયઃ સંભવતો નથી. આવેા ભાવ કદાચ સંભવે તો તે હરિને જેમ હુઃખકર થયેા તેમ આપણને પણ હુઃખકર ન થાય એવું નથી.

આ સાંભળીને અમાત્યનો પુત્ર બોલ્યોઃ હે રાજપુત્ર ! એ વળી હરિ કોણ છે ? રાજકુમાર બોલ્યોઃ સાંભળ, એ હરિની વાત આ પ્રમાણે છે—

કુલ્લોગપુર નામનું એક નગર છે. જેના વંશમાં હવે કોઈ કુલપુત્ર બાકી નથી અર્થાત્ જેનો કોઈ હવે પછી વારસ થનાર રહ્યો નથી એવો હુઃખથી હેરાનહેરાન થઈ ગયેલો અને લોકકં અને ઘાસના બારા વેચીને આજીવિકા ચલાવતો એક હરિ નામનો માણસ એ નગરીમાં છે. બીજે કોઈ સમયે ત્યાં હુકળ પડ્યો-વરસાદ ન વરસ્યો, તેથી કરીને ખાસેના પ્રદેશનું ઘાસ તથા લોકકં ખૂટી ગયાં એથી એ હરિ ઘરેથી લાતું લઇને ઘરના ભાગમાંથી ઘાસ તથા લોકકં વગેરે લાવીને આજીવિકા કરવા લાગ્યોઃ એક દિવસે તે ઘાસનો તથા લોકકંનો ઢગલો કરતો હતો એવામાં તેણે એટું માત્ર માથું જ દેખાડ્યું એવી વૃળ અને કચરાથી ઢંકાઈ ગયેલી એક યક્ષની પ્રતિમા જોઈ. પ્રતિજ્ઞાને જોઇને તે ચુશ થયો. સંભવ છે કે આ મૂર્તિને પૂજવાથી મારું દળદર શીટ્ટે એમ ધારીને તે એ પ્રતિમાને દૂલ વગેરે-વડે પૂજવા લાગ્યો. એમ કરતાં કરતાં એના ઘણા દિવસો ચાલ્યા ગયા પરંતુ એ યક્ષ થોડા પણ પ્રસન્ન ન થયો. પછી એને થયું કે આ બધા લોકો મૂળ છે કારણ કે એઓ દેવોની મૂર્તિની પૂજા કરીને વા બીજી રીતે તેને ચાલ કરીને પોતાના કલ્યાણની માગણી કરે છે. આ વિચારીને તે આ યક્ષની મૂર્તિ ઉપર અરુચિવાળો થયો, એને પરિણામે તે યક્ષની મૂર્તિ ઉપર પત્યરા વિગેરે ફેંકવા લાગ્યો અને તેની પાસે ઝાડનો રસ,

દેવાં, હીન અનાથ વગેરેને નિરંતર સહાયતા કરવાની વૃત્તિ રાખવી, વયોવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ અને સુવિદગ્ધ જનોની સેવા કરવી તથા ગુણીજનોની સોગત મેળવી તેમની વિશેષ યાકરી કરવી. દુઃખીજનો ઉપર અનુકંપા આણવી, પક્ષપાત તણને ન્યાયની વાત કરવી, બીજા કોઈને ખીસા થાય તેમ ન વર્તવું તથા દીર્ઘદર્શિપણું અને નિપુણપણું કેળવવું એ બધા સાધારણ શુભ વિશે એ સુનિએ સવિસ્તર કહ્યું તથા કરવાનાં કાર્યોના વિસ્તાર પણ કહી બતાવ્યો.

એ બધું સાંભળવાથી તે ભદ્ર લોકોને શ્રીજિનશાસનમાં અક્ષિરુચિ થઈ. માત્ર આ બધી હકીકત વેળુના કોળિયાની પેઠે પેલા વિમળને નિરસ લાગે છે અને જેમ પિતૃથી ખીસાએલા રાગીને સુંદર દ્રવ્ય પણ ન જમે તેમ એ બધી વાત એને કેમે કરીને ગમતી નથી.

ઉપદેશ આપનાર સુનિ ક્ષીરસ્રવ નામની લબ્ધિવાળા હતા એટલે એતું બોદ્યું બધાને ગળે ઉતરી ભય એવું એતું માહાત્મ્ય હતું તેથી તે રાજા ને રાજા શ્રી જિનશાસનના પ્રવચનમાં જણાવેલા તત્ત્વોનું પ્રરૂપણ કર્યા કરતા હતા એથી તેને સાંભળનારા પેલા મંત્રી વગેરે લોકો જીવ, અજીવ વગેરે જૈન તત્ત્વોની વિચારણામાં કુશળ થઈ ગયા અને પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, બંધ, નિર્જરા અને ચોક્ષ વગેરેના તત્ત્વોના સ્વરૂપનું તેમને યથાર્થ અવધારણ થયું. કેવળ મગ્ધેળિયો પત્થર ગમે તેવા મુસલધાર વરસાદ પડે તો પણ જરા ન ભીંજાય તેની પેઠે એ મંત્રિપુત્રની ઉપર પેલા સુનિરાજે પોતાના ઉપદેશરૂપ જહની ધારાઓ નિરંતર છાટી છતાંય તે ન ભીંજાયો તે ન જ ભીંજાયો અને તેણે પોતાનો કુબંધ ન તળ્યો તે ન તળ્યો. અહો ! તથાપ્રકારના ઉત્તમ ગુરુ સમ્યગ્દષ્ટિ આપતા હોય છતાં જે કેટલાકને એમના તે જ ઉપદેશો કુબંધને છોકાવી શકતા નથી તેમની કેટલી બધી મંદપુણ્યતા ! પછી કેટલાક દિવસો વિત્યા બાદ તે સુનિએ બીજે સ્થળે વિહાર કર્યો. રાત્રપુત્ર અને મંત્રી વગેરે એવા ઉત્તમ પ્રકારના દૃઢ સમ્યગ્દષ્ટિ બન્યા કે એમને એમની શુદ્ધ દષ્ટિમાંથી દેવો ચા દાનવો પણ ન ચળાવી શકે. તેઓ એમ જ માનવા લાગ્યા કે-આ લોકમાં શ્રી જિનશાસન જ અર્થરૂપ છે અને બીજું અનર્થરૂપ છે. આ પ્રમાણે નિશ્ચિત રીતે માનતા તેઓ સમય વીતાવે છે.

સવે સંસારના લાવેળી સ્થિતિ સ્વપ્ન સમાન છે એટલે વળત જતાં પેલા હરિતેજ રાજા સ્વર્ગે ગયો. તેની ગાદી ઉપર તેના પુત્ર સૂરતેજનો રાજા તરીકે અક્ષિપેક થયો, મંત્રી અને સામંતોએ એ નવા રાજાને નમીને સ્વીકારી લીધો, અને ધર્મ તથા લોક એ બન્નેથી અવિરુદ્ધ રીતે વર્તવો તે, રાજલક્ષ્મીને યોગવવા લાગ્યો. પેલા સાગર મંત્રી પણ રાજાનું મૃત્યુ યથેણું બાંધી ‘ પોતાની પણ આવી જ હજા થનારી છે ’ એમ સમજી

કેટલો ચતુર છે. ' જોમ વિચારતા મંત્રીએ જોધ્રાંતમાં બેઠેલા રાજાને બધી પેલા કુમારની ખરી હકીકત કહી સંભળાવી. રાજાએ મંત્રીના મનની ઉદાસીનતાનું કારણ જોતી કાઢ્યું અને કહ્યું: હે ઉત્તમ પ્રધાન ! સંતાપને તથા દે અને તારા પુત્રને વિશેષ કેળવવા પ્રયત્ન કર. પછી પ્રધાન જોલ્યો: હે દેવ ! જેની જે પ્રકૃતિ છે તેને સેંકડો વાર કેળવીએ તો પણ તેને ફેરવી શકતી નથી. રાજા જોલ્યો: વાત ખરી છે, તોપણ કોઈ અતિશય-વાળા પુરુષની મહાયાતારી અશુભ સ્વભાવ પણ શુભ સ્વભાવરૂપે ફેરી શકે છે અને આ લોકમાં એનાં કેટલાક પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણો પણ મળે છે. વિષ પ્રાણ હરી લેનાર છે છતાં કોઈ અસાધારણ પુરુષના મંત્રજાપના પ્રભાવથી તે જ વિષ રસાયન બની બંધ છે, ન સહી શકાય એવી આગ પણ એવા જ કોઈ અતિશયી પુરુષના પ્રભાવથી હિમાળા જેવી ઠંડી બની બંધ છે, એ જ રીત લગાતર કહેવાને લીધે જેની સાથે પણ ભેંસ શકતું નથી એવો સર્પ પણ દોરડી જેવો થઈ બંધ છે. આવું આવું તો તને કેટલુંક કહીએ, માટે હવે વિકલ્પોને સર્વ પ્રકારે દૂર કરીને જે મુનિએ તને તારા છોકરાનું સ્વરૂપ બતાવેલું છે તેની જ કથાંય પણ ભાળ જેળવીને તેને જ તારા છોકરાની કેળવણી માટે વિનવેલેથી કરીને હજી એ છોકરો ત્યાગ માર્ગ ઉપર ચડી બંધ. ' તમારું કહેવું ખરું છે, ' જોમ કહીને તે મંત્રી રાજાજનમથાથી બહાર નીકળ્યો. ખાસ ખાસ માણસોને મોકલીને તે મુનિની બધે તપાસ કરાવી, છેવટે તે, કુસુમશેખર નામના બાગમાં મળી આવ્યો. પછી મોટી ધામધૂમથી તે બન્ને કુમારોને સાથે લઈને એ મંત્રી તે સાધુ પાસે ગયો અને વિશેષ આદર સાથે તેનાં ચરણે પડીને નમીને તે પ્રધાન ત્યાં બેઠો અને માથા ઉપર હાથ બેઠીને તેને આ પ્રમાણે વિનવવા લાગ્યો.

હે ભગવંત ! દુર્નયના-કલ્યાણહના-સમુદ્રમાં પડેલા એવા અમારી જેવાઓને તારવા માટે તમારા ઉપદેશરૂપ વહાણ આપવાની કૃપા કરો. વળી વધારે તો એ કહેવાનું છે કે આ અમારા બન્ને કુમારો હજી બાળ પ્રકૃતિના છે અને જોમની શુદ્ધિ, યુદ્ધિ, જૈશ્ય આ અમારા બન્ને કુમારો હજી બાળ પ્રકૃતિના છે અને જોમની શુદ્ધિ, યુદ્ધિ, જૈશ્ય વગેરેના મહામહને લીધે ઠંધા ગયેલી છે. પછી કરુણાના પૂરને લીધે જેમનાં નયનકમળો દીલાં પડી ગયાં છે એવા એ મુનિરાજે સાધારણ ધર્મનો ઉપદેશ દેવા માંડ્યો. પ્રથમ શુરુઓ તરફ ભારે વિનય રાખવો ભેદ્યો અને તેમને નિરંતર નમન કરવું ભેદ્યો, દેવોની પૂજામાં અસિરચ્ચિ રાખવી અને શાસ્ત્રના પરમાર્થોને સાંભળવા પ્રયત્ન કરવો ભેદ્યો તથા તે પ્રમાણે યથાશક્તિ વર્તવું ભેદ્યો. માનનીયોત્ત્વ માન સાચવવું ભેદ્યો અને તેમની સાથે ઉચિત રીતે વ્યવહાર કરવો ભેદ્યો. બીજાની નિંદાનો ભાગ કરવો, અસતના કલ્યાણહને-કુઅહને છોડી દેવા માટે પ્રબળ પ્રયત્ન કરવો. વાતચિત બધી મીઠી રીતે સ્નેહપૂર્વક કરવાની ટેવ પાડવી, અચુકત ક્રમ કરવામાં પૂજ શરમાવું ભેદ્યો. નીતિનો ભાગ કરતાં બીજું ભેદ્યો. જે કાર્યો લોક વિરુદ્ધ છે તે બધાને તથા

અનેક પ્રકારની પ્રમાદાદિક શોષાઓ અને પ્રવૃત્તિઓને ટેકો મળે છે અને તેથી એમની જેઠી ખીભોએ પણ કુમાર્ગે ચડવા પ્રેરણા છે, ઇત્યાદિ અનેક દોષો લીધા થાય છે. આ પ્રમાણે તે મંત્રીપુત્ર બાળ, સ્ત્રી વગેરે ગમે તે શ્રોતા પાસે વિશેષ વિચાર કર્યા સિવાય એવું કેવળ એકપક્ષીય-એકતરફી-મંડાલ કરવા લાગ્યો અને એ રીતે જ બધું બોલવા લાગ્યો. તેથી કરીને જે નૈનસિદ્ધાંતનો સાર સર્વ પ્રાણીઓને સુખ આપનારો હતો તે જ અગોચર પાત્રમાં આવવાથી જેમ ક્ષુદ્ર પણ સાપમાં જતાં હેરફેર થઈ જાય છે તેમ એકદમ હેર જેવા થઈ ગયો.

બહુ કહેવાથી શું ? પોતાના કુચકથી જેણે પોતાના જ અભિપ્રાયને મજબૂત રીતે પકડી રાખેલ છે એવો તે વિમલમંત્રી એવી એવી એકપક્ષીય પ્રફુલ્લિતો કરવા લાગ્યો અને તે દ્વારા જે લોભા લોકો માર્ગ ઉપર ચડેલા છે, શાર્ત્રીય હંકીકતલું તથા પ્રકારતું પરીક્ષણ કરવાની શક્તિ વગરના છે, હેતુવાદ અને નયવાદમાં કુશળ સુનિઓના પરિચય વિનાના છે અને અનેકાંતવાદના સ્વરૂપનો વિચાર કરી શકે એવા નથી, ગીતાર્થની ખાસ ખાસ સામાન્યારીના બોધ વિનાના છે એવા ભવ્ય-લોભા લોકોને પણ બ્યારોહ પમાડવા લાગ્યો. એવામાં ત્યાં તત્કાળ દિવાકર નામના ગીતાર્થ સુનિરાજ આવ્યા અને તેમણે તેને એ રીતે લોભા લોકોને એને બ્યારોહ પમાડતો બોધ આ પ્રમાણે કહ્યું :

હે અમાત્ય ! સાધારણ લોકો તો મોટે ભાગે મૂંઝવણિવાળા હોય છે, પારમાર્થિક વસ્તુના વિચારને સમજાનારા તો ઘણા જ થોડા હોય છે. સાધારણ લોકોમાં એવા પ્રકારની પરિણામિક બુદ્ધિ પણ હોતી નથી, આહુ સમય પણ સુંદર માર્ગ તરફ લોકોતું વલણ થાય એવો નથી અને શ્રી જિનભગવાનના વચન પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરવી મહાકષ્ટ લાગે એવી છે. આવી પરિસ્થિતિમાં તું જે ખાસ ખાસ વાતોની પ્રફુલ્લિત કરે છે તે રીતે એ પ્રફુલ્લિત તદ્દન અચુક છે. તું જે એમ કહી ગયો કે 'સૂત્રમાં કહેલું હોય તે પ્રમાણે જ વર્તવું' એમણે 'ઇત્યાદિ આવાં વચનો તો જે સ્મૃતકેવળી હોય તેના મુખમાં જ શોષે, તારી જેવા સ્મૃતના લવલેશને ભણનારાથી એવું ન બોલાય, વળી, તે' જે કહ્યું કે 'લોકપ્રવાહ પ્રમાણે ચાલનારાને નિશ્ચય લાગે છે' એ બધું તારું કથન વિચારણીય છે. લોકના બે પ્રકાર છે. એક તો સામયિક અને ખીલે અસામયિક. સામયિક એટલે શાસ્ત્રાનુસારી વર્તનવાળો, અસામયિક એટલે શાસ્ત્રથી તદ્દન વિરુદ્ધ વર્તનને તજનારો. જે લોકો સામયિક છે તેઓ તો ગીતાર્થોના પ્રવાહને જ અનુસરે એવા હોય છે. જે લોકો અસામયિક છે તેઓ તદ્દન વિરુદ્ધ વસ્તુનો તો ત્યાગ કરી નાખી શકે એવા હોય છે છતાં તેઓ પ્રવાહને પણ કથમપિ માન્ય રાખનારા હોય છે. હવે તે' ચૈત્યવંદન સંખેષે કહ્યું કે 'ચૈત્યવંદનમાં ત્રણ જ થોડાં બોલવી' તે તારું ત્રણ જ એવું અવધારણ ઉચિત નથી. જો કે સૂત્રમાં દેવાવશ્વહની વાત આવતાં એઓ કદી સ્નાન કરતા નથી એવા મહિન શરીરવાળા સુનિઓને માટે ત્રણ પ્રલોકવાળી ત્રણ થોડાં વગેરે

વિચાર કરતો એણે પોતાના મનોભાવ નવા શબ્દને જણાવી દીધાને સ્વીકારી. પછી સૂરતેજ શબ્દોએ એ મંત્રીના પદ ઉપર તેના પુત્ર પેલા વિમળને સ્થાપિત કર્યો. તે શબ્દનાં કામ-કાજ સંભાળે છે અને એ રીતે દિવસો વહી જાય છે. જેણે વધારે ખાધું હોય તેને અછરણના ઝોડકારો આવે છે, જેણે ઝેરવાળું જમણું ખાધું હોય તેને ઝેરનો વિકાર થાય તેની પેઠે મંત્રી વિમળને પણ વિકલ્પો આવવા લાગ્યા.

જે હકીકત સૂત્રમાં દર્શાવેલી છે તે જ પ્રમાણે કુશળ પુરુષોએ કરવું ભેદજો. જે લોકો લોકના ગાંડરિયા પ્રવાહને અનુસારે વર્તે છે તેમને મિથ્યાત્વ લાગે છે, માટે ચૈત્ય-વંદનને પ્રસંગે ત્રણ થોડાં જોડીને જ વંદના કરવી યુક્ત છે, હેવા આપણને સહાય કરનારા છે છતાં વિરતિ-ત્યાગભાવ વગરના છે માટે સ્તુતિ કરવાને લાયક નથી અર્થાત્ ચૈત્યવંદનમાં હેવાની સ્તુતિ ન જોડાવી ભેદજો. એ જ પ્રમાણે 'સિદ્ધાણું' શુદ્ધાણું' નામના સિદ્ધોના સ્તવનમાં પણ ત્રણ શ્લોકો જ જોડાવા ભેદજો, બાકીનો ભાગ ન જોડાવો ભેદજો, એ બાકીનો ભાગ કોઇએ પોતાની મતિકલ્પનાથી બનાવી કાઢી તેમાં ભેડી દીધો છે માટે એ સર્વથા લાયક નથી. સૂત્રનો બરાબર અર્થ સમજીને જ શુદ્ધ રીતે ચૈત્યવંદન કરવું હોય છે-જોડાવા લાયક નથી. સૂત્રનો બરાબર અર્થ સમજીને જ શુદ્ધ રીતે ચૈત્યવંદન કરવું ઘટે. નહીં તો ચોક્કસ અર્થાત્ જ્યારે અર્થ શુદ્ધ સૂત્ર આવડે ત્યારે જ ચૈત્યવંદન કરવું ઘટે. નહીં તો નહીં; કારણ કે અવિધિથી કરવા કરતાં તો નહીં કરવું સારું. શ્રી જિનની પ્રતિમા પણ વિધિપૂર્વક કરાવવામાં વા બરાવવામાં આવી હોય તો જ તે વંદન, નમન અને પૂજનને યોગ્ય છે અને જે જિનપ્રતિમા એવી વિધિપૂર્વક ન કરાવવામાં આવી હોય તે વંદનીય નથી. અવિધિથી ભરાયેલ જિનપ્રતિમાને વંદન-નમન કરવાથી અવિધિનું અનુભવન થાય છે-અવિધિને ટેકો મળે છે અને એવો ટેકો પાપનું કારણ છે. શ્રી જિન ભગવાનને કરવામાં આવતાં પૂજન, નમન અને વંદન વગેરે કર્મક્રમ માટે જ વિશેષ રીતે સમજવાનાં છે છતાં જેઓ, એ વંદન વગેરેને ધન સારુ વા પુત્ર વગેરેને સારુ કરે છે તેમણે એ મિથ્યાત્વ છે એમ જાણવું ભેદજો. જ્યારે શ્રી જિનેશ્વર હેવા કોઇને કશું આપતા નથી, કોઇનું કશું હરતા નથી અને કોઇને કશું થ કરતા નથી તો પછી તેમનાં પૂજન વગેરે કરીને તે દ્વારા ધન, પુત્ર વગેરેની વાંછ સમજીને એ નકામી છે અને એવી છે માટે જ એ વાંછ મિથ્યાત્વને કેમ ન પેદા કરે ? વળી, ઇચ્છાનો આરોપ કરવો એટલે હેવા અસુક બે અથવા અસુકનો નાશ કરે એવી ઇચ્છાનો આરોપ અને બાહ્ય બીજે પરિગ્રહ એટલે આભૂષણાદિકનું પહેરાવવું વગેરે શૃંગાર લૌકિક હેવાને જ બાંધ બેસે એવો છે પરંતુ કર્મનાં ક્રમ કરીને સિદ્ધ થયેલા શ્રી જિનેન્દ્રદેવોમાં તેઓ અસુક આપે અને અસુક કાપે એવી ઇચ્છાનો આરોપ તથા શ્રી જિનેન્દ્રદેવોની રૂતિ ઉપર આભૂષણાદિનો એવો શૃંગાર કરવો શી રીતે ઉચિત હોઈ શકે ? તથા જે અમણા શાસ્ત્રવિહિત અનુષ્ઠાનને કરનારા છે તેઓને જ વંદનીય સમજવા ભેદજો, પરંતુ જે અમણા લોકપ્રવાહને અનુસરનારા છે તેમને અવંદનીય ગણવા ભેદજો. એવા કેવળ લોકપ્રવાહને અનુસરનારા અમણોને વાંદવાથી તેમની

“અવિધિએ કરવા કરતાં તો નહીં કરવું સારું” એ વચન અસૂચવચન છે, કારણ કે નહીં કરનારને અને અવિધિથી કરનારને એ બન્નેને ભુલું ભુલું આયશ્ચિતો બતાવેલાં છે. માટે જેઓ અપુનર્બંધક છે એટલે જેમનાં જ્ઞાનાવરણીય વગેરે સાતે કર્મોની સ્થિતિ સામરોપમ કોડાકોડી બેટલા સમયની અંદર જ છે તેથી વધારે સમયની તે કર્મોની સ્થિતિ જેઓ કદી બાંધતા નથી અને અર્થાનુસારી બાંધવાના પણ નથી એવા અપુનર્બંધકો સૂત્ર અને અર્થ (અર્થ એટલે આચરણ) એમ બન્ને રીતે ચૈત્યવંદનને શુદ્ધપણે જ કરવાનો આગ્રહ રાખે તો એ માર્ગની પવિત્રતાનું કારણ હોવાથી સારું છે. ત્યારે બીજાઓને માટે પણ એટલે જેઓ હલ્લુ માર્ગ તરફના વલણવાળા છે અને માર્ગથી પડી ગયેલા છે તેમને માટે પણ આલે છે એ રીતે ચૈત્યવંદન કરવાનું બીજાકૃપકની સરખું હોવાથી કૃપણ વિનાનું છે. વળી, તેં જે કહ્યું છે કે ‘જે જિનજિઓ અવિધિથી થયેલાં છે તેમને વંદન, નમન કરવાથી અવિધિની પદ્ધતિને ટેકો મળે છે.’ તે પણ તારું કથન અચુકત છે, કારણ કે શાસ્ત્રમાં તો કહેલું છે કે નિશ્ચાથી કરેલા કે અનિશ્ચાથી કરેલા બન્ને પ્રકારના ચૈત્યોમાં સર્વત્ર ત્રણ થોથો કહેવી ભેધએ. આમા નિશ્ચાથી કરેલાં ચૈત્યો અવિધિકૃત છે છતાં શાસ્ત્ર-કારે સારા સાધુઓને પણ તેમાં વંદન કરવાનું ફરમાવેલું છે. વળી, તેં જે કહ્યું કે ‘આ લોકના અર્થો-ધન પુત્ર દારા વગેરેની પ્રાપ્તિની આકાંક્ષાથી શ્રી તીર્થ’કર ભગવાનનું વંદન, પૂજન વગેરે કરવું’ તે, તીર્થ’કર દેવોમાં અસદ્ભૂતનું આરોપણ કરનારું હોવાથી મિથ્યાવ-રૂપ છે.’ એ પણ તારું કથન અચુકત છે. આ વાત કોણ નથી જાણતું કે શ્રી જિન દેવો નિર્વૃત્તિને પામેલા છે, તેઓ કોઈને પણ કશું આપતા નથી તેમ કોઈનું પણ કશું લેતા નથી છતાં તેમની પ્રાર્થના કરતાં જે એમ કહેવામાં આવે છે કે “આરોચ્છનો લાભ આપો, જોધિનો લાભ આપો અને ઉત્તમ સમાધિનું વર આપો” તે તો તેમના તરફનું બહુમાન સૂચવવા અને તેમની તરફ અધિક ભક્તિ બતાવવા એવાં સાક્ષિવંજ વચનોના માત્ર કથનરૂપ છે. એટલે એવાં વચનો કહેવામાં વા જોધિલાભ વગેરે પદાર્થોની પ્રાર્થના કરવામાં કશું ફળ પણ નથી. ઊલટું એવાં વચનો અને પ્રાર્થનાઓ તો વાચુરિ શેઠ વગેરે લોકોને માટે વિશિષ્ટ શુભસ્થાને પ્રકર્ષણે ચઠવાનાં કારણ બનેલાં છે એટલે એવાં વચનો અને અભ્યર્થનાઓ એમની પેઠે આપણને પણ વિશિષ્ટ શુભપ્રાપ્તિનાં કારણ બને માટે તેમને કહેવામાં કરોચ જાધ નથી. વળી, શ્રીજિનદેવને તણને ચંદિકા વગેરેની પ્રાર્થના-જોથી તો શુભનો ઉત્તમ લાભ સંભવતો જ નથી માટે ચંદિકા વગેરે કરતાં શ્રી જિનદેવ પાસે જ એવી પ્રાર્થનાઓ કરતાં કરી હાનિ થવાનો સંભવ નથી. એથી જ શ્રી જિનદેવની પાસે એવી પ્રાર્થના કરતાં ‘તેમનામાં ધ્વજ-વાસના છે વા તેમની પાસે પરિશ્રદ વગેરે છે’ એવા આરોપ પણ સંભવતો જ નથી. વળી, તેં જે કહ્યું કે, ‘સુશ્રમણે જ વંદનીય છે; બીજા નહીં જ, તે હકીકતને તો અમે પણ માનીએ છીએ, કેવળ જ્યાં ધર્મની નિંદા

ખેલવાનું કહેલ છે તો શું જોટલા માત્રથી જ ભેજો પોતાને શરીરે સૂઝાર કરે છે, ધોલેલાં અને ધોળાં ચોક્ખા કપડાં પહેરે છે, નાઈ ધોઈને ચોક્ખાં રહે છે અને ભગવાનના જન્મોત્સવ વગેરે પ્રસંગે વધારે સમય સુધી જોટી થાય છે, એવા તમારી બેવા માટે પણ ત્રણ ચોઈવાળું જ ચૈત્યવંદન ચુકત છે, એમ કેમ કહેવાય ? કાંક કેકાણે પાંચ શકસ્તવ-વાળા ચૈત્યવંદનના વિધાનનું પણ વચન દેખાય છે, વળી.

ભેજો ઝુનિ છે તેઓ નિરંતર ભાવસ્તવ કરે છે અને તે ક્ષણ તેમાં તેઓ ત્રણ ચોઈવાળું ચૈત્યવંદન કરે તો એ પણ ચોજ્ય છે અને જે ગૃહસ્થ સર્વ પ્રકારનાં સાવધ કાર્યોથી વિરત છે તે, અભ્યધિક દેવવંદનની વિધિદ્વારા ભાવસ્તવ કરે અને તે ક્ષણ એક ક્ષણ માટે પણ પોતાના આત્માને નિગ્રાહ કરે તો તેમાં પણ શું ફળજી હોઈ શકે ? વળી હે ભદ્ર ! વૈશાવલ્ય કરનારા દેવોની સ્તુતિનો પણ એકંતે નિષેધ કરેલો નથી, આવ-શ્યકનિયુક્તિ નામના ગ્રંથમાં સાધુઓને માટે તે દેવસ્તુતિની અતુલ અપાયેલી છે, બાહ્ય-માસિક પ્રતિક્રમણમાં અને વાર્ષિક પ્રતિક્રમણમાં ક્ષેત્રદેવતાનો કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે. પાસિક પ્રતિક્રમણમાં ભવનદેવતાનો કાયોત્સર્ગ કરવામાં આવે છે અને કેટલાક વળી ચોમાસી પ્રતિક્રમણમાં ભવનદેવતાનો કાયોત્સર્ગ કરે છે. તત્કાળના જોટલે તાજાં સાધુઓ માટે અથવા તે કાળના સાધુઓ માટે ભો ભવનદેવતા અને ક્ષેત્રદેવતાની સ્તુતિ કરવાનાં વિધાનો કરવામાં આવેલાં છે તો બીજાઓ માટે પણ એ વિધાન ચુકત જ કહેવાય અને હમણાં તો સાધુ તો પ્રમાણે છે જોટલે એને માટે તો એ સ્તુતિનું વિધાન અચુકત છે એમ કેમ કહેવાય ? માટે જ સંયમમાં આવતાં વિજ્ઞાનો નાશ કરવા માટે ચૈત્યવંદન પૂરું થતાં વૈશાવલ્ય કરનારા દેવોની સ્તુતિ કરવાનું વિધાન નિર્દોષ છે એમ કહેલું છે. એ રીતે સાધુઓ માટે પણ જે વિધાન ચુકત છે તે વિધાન પ્રમાણે ગૃહસ્થો પણ દેવોની સ્તુતિ શા માટે ન કરે ? તરવાર કરતાં એનું મ્યાન તીક્ષ્ણ હોય એવું કેમ કરીને પણ સંભવી શકે નહીં અર્થાત્ સાધુઓ તરવાર બેવા છે અને ગૃહસ્થો મ્યાન બેવા છે. જોટલે સાધુઓ કરતાં ગૃહસ્થોની સરસાઈ ન સંભવી શકે. વળી “સિદ્ધાંશુ પુદ્ગાશુ” નામના સિદ્ધસ્તવમાં ત્રણ સ્લોક કરતાં વધારે આધાઓ છે એ હમીરત વિશેષ બહુશ્રુતોની પરંપરાથી પ્રસિદ્ધજી સંભળાવી આવે છે, એથી એ ‘સિદ્ધસ્તવ’ની ત્રણ જ ગાથાઓ કહેવી’ એવું તારું કથન પણ અચુકત છે; કારણ કે છત્રકલ્પનો ભવહાર પ્રધાન છે અને તે અતુલારે ત્રણ કરતાં વધારે ગાથાઓ ખેલવાથી પણ કશું ફળજી નથી. વળી, તે જે કહ્યું કે ‘સૂત્રની અપેક્ષાએ અને અર્થની અપેક્ષાએ એમ બન્ને રીતે ચૈત્યવંદન શુદ્ધ રીતે કરી શકાય તો જ કરવું જોઈએ’ અને બીજું પણ તે કહ્યું કે ‘અવિધિએ કરવા કરતાં તો નહીં કરવું સારું’ એ પણ તારાં બન્ને વચનો અચુકત છે.

જે હોકા સમયજ છે, શાસ્ત્રના પરમાર્થને સમજાનારા છે, તેઓ જ કહે છે કે-

ઓમાં પણ આ રીતે અપમાન પામતા નથી. અથવા આમાં તારા શો દોષ છે ? આ દોષ તો બધો મારો જ છે, કારણ કે તું આ ભતનો કુઝાડવાળો અને દુઃશ્રેષ્ઠઓવાળો છે તે હું બહુ છું છતાં તને શિક્ષા કરતો નથી. તારી આ ભતની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિને લીધે હિંમ અને મોતીના હાર જેવો નિર્મળ યશ મેં જે કેટલાય સમયથી વિખાળેલો છે તે બધો મલિન થઈ ગયો. જેમની પાસેથી આપણે શ્રી જિનનાં વચનો સમજ્યાં અને કૃત્યઅકૃત્યનો બધો વિવેક બહુથી તે શુરતું અપમાન કરવાં કરતા હે પાપી ! તું પાતાળમાં કેમ ન પહોંચ્યો ? જેમના થોડા શુભને પણ દેવોનો શુર કહી બતાવવા સમર્થ નથી જ તેવા આ શુરજનની પણ નિંદા કરવામાં અહીં તારી વાણી કેમ તૈયાર થઈ શકી ? જો પ્રમાણે પ્રચંદ કોપને લીધે જેની ભવાંઓ વાંકી થતાં કપાળનો દેખાવ ભયંકર બની ગયેલ છે એવા તે રાજાએ સાધુ તરફ દેખ રાખનારા તે વિમળ મંત્રીને તરત જ પોતાના દેશથી હટ બહાર કર્યો. અને શહેરમાં પણ ધોધણા કરાવી કે-જે માનવો, આ વિમળની પેઠે જ એના કુઝાડના પાશમાં ફસાએલા હોય તેઓ પણ જલ્દીથી જ મારી હાથમાંથી બહાર ચાલ્યા બાક; નહીં તો તેમનું બધું લૂંટી લઇને સર્જી શિક્ષા કરીશ. પછી પ્રસંગ આવતાં જો રાજા દિવાકર સાધુને વાંદવા માટે ગયો, બધી રીતે આદર કરીને તેણે સાધુને ચારણ નમન કર્યું અને પાસે બેસીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. હે ભગવંત ! જે લોકો આવા પ્રકારના કુઝાડને લીધે મતિભંગને પામેલા છે તે લોકોની જનમાંતરમાં શી ગતિ થાય છે ? સાધુ બોલ્યા: અહીં શું કહીએ ?

જે માનવ વિઘ્ન અને વિવાદમાં રુચિ રાખે છે, કુલ, ગણ અને સંઘથી બહિષ્કૃત થયેલો છે તે, દેવલોકમાં પણ દેવસમિતિઓમાં સ્થાન મેળવી શકતો નથી. વળી, જેઓ કુઝાડની પ્રફુલ્લિત કરનારા છે, પોતાની મતિકલ્પના પ્રમાણે શુરજનોનો અપવાદ બોલે છે તેમને માટે આ કંઈ દંડ કહેવાય ? એઓ લાંબા વખત સુધી ભવમાં ભમ્યા જ કરે છે, જો જ એમનો ખરો દંડ કહેવાય.

પછી રાજાએ પોતાના બન્ને હાથ ભેડીને એ સાધુને કહ્યું: હે ભગવંત ! જો કુટ-શુદ્ધિવાળા અને દુરાચારી વિમળનું ચોક્કસ પણ વચન તમે મન ઉપર લાવશે નહીં, તમારા જેવા વીતરાણો તરફ પણ એણે એવો દેખ બતાવ્યો એટલે જો બીજાંરો અકલ્યાણનો ભાગી બનેલ છે. સુનિ બોલ્યા: મહારાજ ! જો તો શું બોલ્યો છે ? પરંતુ ધીરપુરુષો ઉપર બાલ-સુલભ એવા આક્રોશો, માર, અપમાન એ ધર્મભંગના આરોપો વગેરે ભયારે આવી પડે છે ત્યારે એઓ બીજા ઉત્તમ લાભોની અવેજીમાં જો કંઈને જ લાભરૂપ સમજે છે. તે ધન્ય પુરુષો છે કે જેમના કષાયો સુરંગની ધૂળની પેઠે પ્રબળપણે ઉડતાં જ જેમ પરપોટાઓ પાણીમાં સમાઈ બાક છે તેમ અંતરમાં જ લય પામી બાક છે.

જો સાંભળીને રાજા વિશેષ ભક્તિપૂર્વક તે સાધુને વંદન કરીને પોતાને સ્થાને

વગેરે દોષો અટકાવવા માટે કયાંય પાસત્યા લોકોને વાણીથી નમસ્કાર કરવો પડે અને કયાંય વંદન પણ કરવું પડે તો ત્યાં એવું નમન અને વંદન મુસાધુઓએ પણ કરવું ઘટે એવું શાસ્ત્રકારનું વચન છે, માટે એ અપેક્ષાએ પાસત્યાઓને વંદન વા નમન કરવાથી તેમના પ્રમાદની અતુચોદના થવાનો સંભવ નથી એટલે તે' કહેલું દ્રુષ્ટ અહીં સંભવતું નથી. અને આ રીતે મુસાધુઓ પણ લોકઅવહારને અનુસરનારા હોય તો એ ગૃહસ્થો અંશગોને પણ માથું નમાવવાની પ્રવૃત્તિમાં છે તથા એવા બીજા અવહારમાં પ્રવૃત્ત થયેલા છે તેઓ લોકઅવહારની અવગણના શી રીતે કરી શકે? વળી,

અમણના શુભસ્થાનક કરતાં ગૃહસ્થનું શુભસ્થાનક અધિકારી કહેલું નથી, તેથી અમણ કરતાં હોય તો ગૃહસ્થો પણ જનચિત્તા પ્રસાદ માટે લોકઅવહારને આ માટે ન અનુસરે!

તેથી હે અમાત્યવર! તારે સૌન રાજવું જ સારું છે, પરંતુ જેમને આગમના રહસ્યની ભણ નથી એવા લોકો સાથે વિશેષ પ્રકારના ધર્મની પ્રરૂપણા કરવી ઉચિત નથી, માટે તે' જે આજમુખી પ્રરૂપણા કરેલી છે તે બદલ પ્રચક્ષિત હે અને હવે ફરીને તારા કુચ્છાતુસારે યોલવાતું બંધ રાખ.

આ સાંભળીને અમાત્યના ચિત્તમાં ભારે શય થયો અને તેને એમ થયું કે-આ સાધુ જ સિદ્ધાંત સર્વસ્વનો શ્રેય છે અને પાસત્યા વગેરેમાં મળી ગયો હાલે છે માટે એને અવંદનીય જ સમજવો. એ સાધુ વિશે પોતાને જે લાગ્યું તેના કોલાહલ કરીને-મહેરમાં હોહા કરીને પછી મંત્રી તો પોતાને સ્થાને આલ્સો ગયો. તેણે જે લોકો પોતાના પક્ષમાં ભળેલા હતા એવા કુચ્છવાળા બધા લોકોને યોલાવી-એગા કરીને આ પ્રમાણે બધાંઓ' કે-આ સાધુ પૂજા અને પ્રતિષ્ઠા વગેરે દોષોમાં બંધાયેલો છે અને પાસત્યાઓની સાથે સમાગમ રાખનારો છે માટે એને મિશ્ન્યાદૃષ્ટિની જેવો જ સમજવો તથા અન્યમતિને જેમ આપણે વંદન કરતા નથી અને શિક્ષા પણ આપતા નથી તેમ એને પણ શિક્ષા ન આપવી અને વંદન પણ ન કરવું. એને વંદન કરશો વા શિક્ષા આપશો તો ધમને તેના દોષોની અતુચોદનાનો દોષ લાગશે અર્થાત્ ધમે-એના દોષને ટેકો આપનારા જનશો એથી તમે મિશ્ન્યાદૃષ્ટિ થશો. લોકોએ ભણ્યું કે મંત્રી રાજાન્ય છે માટે તેમણે બધાએ એવું કહેવું 'ઠીક' કહીને માથે ચડાવ્યું. હવે આ બધી હકીકત સૂરતેજ સભાએ ભણી અને તેથી તેને ક્રોધ થયો એટલે એ મંત્રીને યોલાવીને કહ્યું કે-

હે અમાત્ય! તારી પ્રવૃત્તિ બધી ચેલી છે અને માત્ર નામથી તું વિચલ છે. જે સાધુ સમા પ્રમાણે સુંદર ક્રિયામાં તત્પર રહે છે તેને તું અવગણે છે અને પોતાની ભતને સર્વસંમન્ય જેવી માને છે. ચેહું' જાન થયું' એટલા મામથી આટલો બધો અહંકાર આપણે તે ક્રોધપ્રકરે સમ્બરિતવું નિશાન નથી. જ્ઞાનના હીવા જેવા, શિવમર્મના સાર્થવાહ સમાન અને જેઓ કોઈને કશી પીસ કરતા નથી એવા યતિઓ વીલ્લના ગામક-

મધ્યસ્થ શુષ્ક વિશે નારાયણનું કથાનક.

કથા ૨૦ મી

❧ ❧ ❧
❧ ❧ ❧ માનવે કુઝડને તદ્દન તથા દીધો હોય છતાંય તે મધ્યસ્થ વૃત્તિવાળો ન
❧ ❧ ❧ હોય તો ' ઉચિત શુ' અને અનુચિત શુ' ? ' એ બાણી શકતો નથી
તેમ કરી શકતો પણ નથી, માટે હવે સંજ્ઞાપમાં મધ્યસ્થનું સ્વરૂપ બતાવવાનું છે. જે
માનવ, કુગતિનાં કારણ અને યુદ્ધિમાં વિપરીતતાના ઉત્પાદક એવા રાગ, દ્વેષ અને મોહ
વગેરે દોષોથી અક્ષયોક્તિ ન હોય તેને ' મધ્યસ્થ ' સમજવો. જેનામાં રાગનો અતિરેક
હોય તે નિર્શુભને પણ રાગી ઠરાવે છે, જેનામાં દ્વેષનો અતિરેક હોય તે શુષ્કવાળાને પણ
શુષ્કરહિત ઠરાવે છે અને જેનામાં મોહનો અતિરેક હોય તેને ઘણું ઘણું સમભવવામાં
આવે તો પણ કાર્ય શુ' ? અકાર્ય શુ' ? એ વિશે તે વિવેક પામી શકતો નથી; માટે
અતિશય રાગી, અતિશય દ્વેષી અને અતિશય મૂઢ એ ત્રણે પ્રકારના માનવો સદ્ધર્મનાં
કાર્યોની આરાધના કરી શકતા નથી. એટલે કેવળ એક મધ્યસ્થ જ શુષ્કવાળો શુષ્ક અને
દોષના વિચારને કરી શકે છે અને તેથી તે જ સદ્ધર્મની આરાધના કરવાને યોગ્ય છે.
લોકભવહારમાં પણ જે માનવ, ન્યાયવાદી મધ્યસ્થ-તટસ્થ હોય તેને જ બધા પ્રમાણભૂત
તરીકે સ્વીકારે છે અને એવો મધ્યસ્થ જ ધન, કીર્તિ અને ધર્મને મેળવી શકે છે એમાં
કોઈ વિકલ્પને અવકાશ નથી. અતિશય રાગ, દ્વેષ અને મોહ એ ત્રણે મહાદોષો યુદ્ધિને
રોળી નાખે છે એથી એ દોષોની ઉદ્ધીરણા-પ્રમળતા-ન હોય તો જ યુદ્ધિ નિર્મળ રહી શકે
છે, માટે એવી નિર્મળ યુદ્ધિવટે જે માનવ, થોડુંક પણ ધર્મકૃત્ય સાધે છે તે નારાયણની
પેઠે કમે કમે નિર્વાણનો લાભ મેળવી શકે છે. નારાયણની કથા આ પ્રમાણે છે.

એક સિદ્ધર્થપુર નામે નગર છે. એ નગરની શોભા પાસે ખીખ નગરની શોભા
તણખલા સમાન છે. એ નગરમાં પ્રધાન, પ્રધાન ઉત્તમ પુરુષોનો રહેઠો સન્નિહાય રહેતો હોવાથી
ત્યાં કલિયુગનું સ્વચ્છંદપણે રહેવાનું અટકી ગયેલું છે. વળી, એ નગર આ ભૂમંડળના હાર
સમાન છે અને એ, મનના ધારેલા-ધ્રુવેલા-મનોરથોને પૂરા પાડવામાં સુપ્રસિદ્ધ છે. ત્યાં
વસતી પ્રજા યુદ્ધ ભગવાનની પેઠે ઘણી કરુણાવાળી છે, ત્યાંની સુદરીઓ અપ્સરાઓની પેઠે
અપ્રસિદ્ધ રૂપ અને લાવણ્યથી ભરપૂર છે, ત્યાંનો લિંગિવર્ગ-સાધુ સંન્યાસી વર્ગ મહાદેવની
પેઠે કામદેવ ઉપર વિશ્વ મેળવનાર છે. એ નગરમાં પોતાના પ્રચંદ બાહુબળ ઉપર પૃથ્વીના
ભારને ધરી રાખનાર એવો શ્રી વિરસસેષુ નામે રાજા છે. એ રાજાને જનકેન્દ્ર નામે
એક પુરોહિત-કુલગુરુ-છે. એ પુરોહિત પ્રાણજન્ય અટકમાં હતચિત્ત છે, ઔદ વિદ્યા-

પહોંચ્યો. પેલા વિમલકુન્દ ગધુ ધન વગેરે રાજપુરુષોએ પકાવી લીધું એટલે તે રાંક જેવો બની જઈ એકલે જ દેશાંતરોમાં ભ્રમવા લાગ્યો. ભ્રમતાં ભ્રમતાં તે એક વાર રસ્તાનો થાક, ભૂખ અને તરશ વગેરે દુઃખને લીધે ગહુ ત્રાસ પામ્યો અને એ રીતે ભ્રમતો ભ્રમતો તે ગજપુર ભણી ગયો. ત્યાં, પ્રચંડ તપ કરીને જેણે આશીર્વાધ વગેરે અનેક લઘિઓ મેળવેલી છે અને તેથી જ જે કોઈનાથી ગાંઠ્યા બાંધ એવા નથી એવા ધર્મકૃતિ નામે તપસ્વી તેણે દીક્ષા, એ તપસ્વી ત્યાં સંવિગ્ન શ્રાવકોને ધર્માધર્મનો ઉપદેશ કરતા હતા. એને ભોળે આ વિમળને વળી મત્સર થયો અને તે એ મુનિ સાથે પહેલાંની પેઠે દુર્વિનય-પૂર્વક વર્તવાનો વિચાર કરવા લાગ્યો એટલામાં જ એ મુનિએ તેની વાણી હરી લઈને તેને મૂળા જેવો બનાવી દીધો. પછી તે મૂળાની પેઠે અત્યંત ગભરતો રહ્યો અને લોકોએ એને ત્યાંથી હાકી કાઢ્યો.

એ પ્રમાણે જે ગમે તેવું ભારે ધર્મકૃત્ય કરતો હોય છતાં જેનો કુમ્ભ નાશ પામ્યો ન હોય તે જ્યારે ભવના કૂવામાં આચડે છે ભારે તેવું પેહું ધર્મકૃત્ય પણ તેને લેશ પણ બચાવી શકતું નથી, માટે એ કુમ્ભનો ત્યાગ જ કરવો બોધ્યો. એ ત્યાગ જ ચિંતિત અર્થેને મેળવી આપવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન છે તેથી એ કલ્પવૃક્ષને માર્ગાંતુસારી વગેરે શુદ્ધોક્ષ પાણીથી સિંચ્યા કરવું જ ચુકત છે. વળી, જેમ ચોટા ઘાસના ગંજને પણ આગનો એક જ તણુઓ એક જ ક્ષણમાં બાળીને ખાખ કરી દે છે, તથા ઘણાં પુણ્યના ગંજને પણ એક જ પાપ જેમ હણી નાખે છે તેમ એકલો કુમ્ભનામનો એક જ દોષ લેગા કરેલા પુણ્યના રાશીનો સપાટાળંધ નાશ કરી નાખે છે. એ જિનનાં વચનોને પ્રમાણ માનને શ્રમણપણું સ્વીકાર્યું છે, વા એ જ રીતે દેશવિરતિનો ધર્મ ગૃહસ્થે આચરવા માંડ્યો છે તો પછી એમાં વિદ્ધ નાખતા એવા અને સ્વ અને પરના મનને કલેશ પહોંચાડનારા આ અધમ કુમ્ભ દોષનું નિવારણ કેમ કરતાં નથી ? એ કે એવું કંઠણ તપ કરવામાં આનું છે જેથી કામદેવનો ભંગ થઈ ગયો છે તથા શરીરમાં માંસ રહ્યું નથી, લોહી બચ્યું નથી, નાક ઠરઠાઈ ગયું છે અને કેવળ હાડપિંજર થઈ ગયું છે, તથા બધી ઇંદ્રિયો પણ નિઘ્રહમાં આવી ગઈ છે એવા તપસ્વી મુનિના મનમાં પણ પાપના ઉદયને લીધે આ ન નિવારી શકાય એવો કુમ્ભ ઉદય પામ્યો છે. હા ધિક્ ! એ વિશેષ કટકર સ્થિતિ છે. ગોષ્ઠામાહિલ શકાય એવો કુમ્ભ ઉદય પામ્યો છે. હા ધિક્ ! એ વિશેષ કટકર સ્થિતિ છે. ગોષ્ઠામાહિલ અશ્વમિત્ર, તિષ્ઠગુપ્ત અને યમાલિ-જમાલિ વગેરેની મલિનતા સાંભળીને ચિરંતનમુનિએ, અનુસરેલ એવા માર્ગે સુધી પુરુષે અશકભાવે સારી રીતે પ્રવર્તવું બોધ્યો.

એ રીતે શ્રી કથારત્નકોશમાં કુમ્ભના ત્યાગ વિશે વિમળકુન્દ
ઉપાખ્યાન સમાપ્ત. (૧૯)

શુરની આશિષ મેળવીને તે જાને બધાં શિષ્યો મેસી શકે એવા સ્થાન ઉપર જઈને તેની સાથે બેઠાં. તે વખતે એ અધ્યાપક, એની પાસે લાલ્પતા અને વેદના રહસ્યની વ્યાખ્યામાં વિવાદ કરતા શિષ્યોને વેદનું રહસ્ય સમજાવવા અનેક પ્રકારના હેતુઓ, ઉદાહરણો અને સુક્રિતઓ સમજાવતા હતા છતાં એ શિષ્યો વેદના રહસ્યને સમજી શકતા ન હતા તેથી એ અધ્યાપકે તે શિષ્યોને કહ્યું:

અરે ! તમે બધા શિવની જેવા અતિશય રાગાંધ, શરીરની જેવા અતિશય દ્વેષાંધ અને શંખની જેવા અતિશય ગૌહાંધ-મૂઠ્ઠા છે, માટે તમને સમજાવવા સાક્ષાત્ દેવનો શુર બૃહસ્પતિ પશુ આવે તો પશુ તે તમને સમજાવી શકશે નહીં.

આવા અતિશય રાગ, દ્વેષ અને ગૌહની વૃત્તિમાં રહેલા તમારી પાસે આ મારે વાણીનો ભાર વિસ્તાર મારા ગળાને તૂકવવા સિવાય બીજું કોઈ વિશેષ કાર્ય સાધી શકે એમ નથી અર્થાત્ તમારી પાસે વધારે બોલવું એ બ્યર્થ છે. કેટલાંક સૂત્રો પોતાની સરળ પુદ્ગિના પ્રભાવથી જ સમજાય એવાં હોય છે, કેટલાંક સૂત્રો શુરવચનથી સમજી શકાય એવાં હોય છે, અને કેટલાંક સૂત્રોનો તેમનો જરાબર વિષયવિભાગ કરવામાં આવે તો પશુ સમજી શકાય એવાં હોય છે. આ રીતે બધાં સૂત્રો જલદીથી જ સુસૂક્ત-સારાં સૂક્તો-બની શકે છે; માટે તમે એ પદ્ધતિનો તો આશ્રય કરતા નથી અને નકામી આંગળી ઊંચી ઊંચી કરીને કુવિકલ્પોને શા માટે ઊભા કરો છો અને એમ કરીને પૂર્વજ્ઞપિઓએ જોયેલા અવિનષ્ટ અર્થોનો આ રીતે વિનાશ શા માટે કરો છો ?

શિષ્યો બોલ્યા: હે ઉપાધ્યાય ! સૂત્રને લગતા પ્રશ્ન સંબંધી અમારા વિવાદનું બાળ્યાન હવે જવા દો, પરંતુ તમે અતિશય રાગી એવા શિવ વગેરેનાં જે કષ્ટાંતો કર્યાં છે તેમની વાત સાંભળવાનું અમને ભારે કુતુહલ થયું છે તો તેમની જ હકીકત હવે કહે. પછી ઉપાધ્યાય બોલ્યા: તો હવે એમની જ હકીકત સાંભળો:

અવંતી નામના દેશમાં જયખેડ નામે ગામ છે, ત્યાંનો રહેવાસી એક શિવ નામે કુલયુગ છે. તેને બે ભાઈઓ છે. એક મોટો અને બીજો નાનો. તેમાં બે નાનો છે તે પેલા શિવને ઘણું જ વહાલો છે એથી તે બે કાંઈ અચુકત કહે તેને પશુ તે, સુક્રત માનતો અને તેનો જે મોટાભાઈ હતો તે શિવને ગમતો ન હતો એટલે તે સુદર વાત કહેતો તો પશુ તેને ‘ અસંબદ્ધપ્રલાપી ’ એ એમ કહીને તરછોડવામાં આવતો. એ રીતે એમના દિવસો જવા લાગ્યા.

હવે બીજે કોઈ દિવસે એ ત્રણ ભાઈઓ ક્રમક્રમ માટે પોળીયોતું ભાતું લઈને એક જંગલમાં ગયા. ત્યાં તે ત્રણે જણા ઝાંઝે કાપવા લાગ્યા, કાપતાં કાપતાં વિશેષ થાક લાગ-વાંથી તેઓ અકળાયા અને ખૂબ તરસ્યા થયા તેથી પાણીને શોધવા લાગ્યા તેવામાં થોડા

સ્થાનોનો પારગામી છે, નરપતિનો હિતકર્તા છે. વૈશ્ય, શૂદ્ર અને ક્ષત્રિયો એનાં પગને ઉત્તમ રીતે પૂરે છે એવો એ પુરોહિત પોતાનાં કમકાંડમાં સાવધાન રહેતો વખતને વીતાવે છે. એ પુરોહિતને બધી વિદ્યાઓમાં વિચક્ષણ એવો એક નારાયણ નારો પુત્ર છે, એ પુત્ર સ્વાભાવિક રીતે અતિશય લોભ, રાગ, દેવ, મોહ વગેરે દોષો વિનાનો છે અને પર-લોકથી ડરનારો છે.

એક વાર એ પુરોહિતને રાજાએ બોલાવ્યો અને કહ્યું કે-પોતે (રાજાએ) શિકાર વગેરે ઘણાં પાપકર્મો કરેલાં છે, હવે તેનું પ્રાયશ્ચિત લઈને પોતાને શુદ્ધ થવું છે તો તે માટે યજ્ઞ કરવાની જરૂર છે. એમ કહીને પુરોહિતને યજ્ઞના કામમાં ભેડયો. યજ્ઞ કરવા માટે હોમવાનાં પશુ વગેરે જે જે ઉપકરણો ભેઈએ તે બધાં લેવાં કાર્ય, પશુઓને બાંધવા સારૂ યુપસ્તંભ બેસો કર્યો, યજ્ઞનો મંડપ પશુ તૈયાર કર્યો અને એવી યોગી ન્યવસ્થાથી પશુમેધની શરૂઆત કરી. આ ભતનો કાર્યકર પ્રાણીવધ ભેઈને, સુશ્રમ્યુદ્ધિવટે કાર્ય અને અકાર્યનો વિચાર કરી શકે એવા નારાયણે પોતાના પિતાને કહ્યું: હે પિતા! તમે યજ્ઞના કાર્યમાં પશુઓનો વિનાશ કરો છો અને વળી કહેા છો કે “જે માનવ, પોતાના આત્માની પેઠે સર્વભૂતો તરફ ભુએ તે જ ખરું ભુએ છે અર્થાત્ જે, બધે સમક્ષાવ સાથે તે જ ખરો દક્ષા છે.” તો એ જે વિરોધવાળાં વચનોમાં ખરું તાર્કિક થયું છે? પુરોહિત બોલ્યો: “હે પુત્ર! નિષિદ્ધ કાર્યો જણાવેલાં છે અને સંભવિત કાર્યો પણ જણાવેલાં છે” એ પ્રમાણે વેદનાં વાક્યો અનેક પ્રકારનાં છે, તો એ વિવિધ વેદવાક્યોનું તાર્કિક બહુવાક હોય સમર્થ છે? પછી નારાયણ બોલ્યો: હે પિતા! તમે પરમાર્થને-ખરૂં રહસ્યને-નથી બાણતા તો પછી આ યજ્ઞ શા માટે કરો છો? બ્યોતિષ, વૈષ્ણક, પ્રાયશ્ચિત અને ધર્મકૃત્ય એ બધું બાધવા વિના કરવામાં આવે તો વિપરીત કૃણ આપનાર નીવડે છે. પુરોહિત બોલ્યો: હે પુત્ર! આ યજ્ઞ વગેરેનાં વિધાનો આપણાં પૂર્વપુરુષોની પરંપરાથી જેવાં ચાલ્યાં આવ્યાં છે તેવાં જ પ્રમાણરૂપ માનવાનાં છે એથી એમને એક સરળી રીતે કરવાની પ્રવૃત્તિ ચાલે છે માટે તે પ્રવૃત્તિને બદલી શકાય નહીં. નારાયણ બોલ્યો: હે પિતા! આ જીવ-ધાતની પ્રવૃત્તિને ભેતાં મારાં તો રૂંવાડે રૂંવાડાં બેસાં થઈ જાય છે એટલે એ ધાતક પ્રવૃત્તિ અનુભવથી જ ભયાનક જણાય છે. આવી પ્રવૃત્તિથી પણ સ્વર્ગ વગેરે સુગતિઓ મળતી હોય તો પછી “કાળકૂટ જેર આવાથી પણ માણસ જીવેલાં ભેઈએ અર્થાત્ ભયાનક જેર પણ જીવવાનું કારણ બનવું” એમ કેમ ન કહી શકાય? પુરોહિત બોલ્યો: હે પુત્ર! નરસિંહ નામનો એક અમારો ગુરુ અહીં જ રહે છે, એ વેદોનો અધ્યાપક છે અને વેદોના રહસ્યને સમજનારો છે, તો તું મારી સાથે આવ અને આપણે જન્મે મળીને તેની પાસે જઈને આ હકીકતને પૂછી ભેઈએ. નારાયણે પિતાની આ વાત સ્વીકારી. પછી એ બન્ને જણા-પિતાપુત્ર-નરસિંહ અધ્યાપક પાસે ગયા. આદર સાથે પ્રણામ કરીને અને

હવે અતિશય દ્રેષવાળાની વાત સાંભળો. ચોરકે દેશમાં પટ્ટકંબ નામે એક નેહડો છે. ત્યાં સુસી નામે આહીર રહે છે અને તે પારકા ઘરનાં કામકાજ કરીને આજીવિકા ચલાવે છે. તે એક વાર એક વાણિયાની સાથે ગામતરે ગયો. તે બન્ને જણ રસ્તામાં ચાલતાં વાત કરવા લાગ્યા. વાત કરતાં આઠવાતમાં આહીરે પોતાની આહીર ભતિની પ્રશંસા કરી. વાણિયો બોલ્યો, 'તમે આહીરો અને આ પશુઓ બન્ને વિવેક વચરનાં છે એટલે કે તમે બન્ને એક ભતનાં જ કહેવાઓ. આ સાંભળીને આહીરને શેષ આંખો પશુ રૂપ રહ્યો. આહીરની લૂણી આંખમા વાણિયે શેષને ભેઈ લીધો અને પછી તો વાણિયે તેને કાંઈ કાન આપ્યું, તેણે વિશેષ સન્માન કયું. એ રીતે અનેક રીતે વાણિયે તેને અનુકૂળ થવા પ્રયત્ન કર્યો છતાં તે રાજ ન થયો તે ન જ થયો. પછી પોતપોતાનાં કામ પતાવીને તે બન્ને પાછા ફરતા હતા ત્યાં તેમને ચોરાએ પકડ્યા. તેમની પાસેનું બધું જ લૂંટી લીધું. વાણિયાને ચોરાએ ઠીક પાંચરો કર્યો એટલે એ 'મારે કરવું હતું' તે જ ચોરાએ જ કરી નાખ્યું' એમ ધારીને પેલો આહીર તો રાજ થયો. તે બન્નેને ચોરાએ મજબૂત રીતે બાંધ્યા અને તેઓ તેમને પીટવા લાગ્યા. પછી વાણિયો બોલ્યો, 'એ બિચારા ગરીબને શા માટે મારો છો ? એ તો એક નોકર છે. આ સાંભળી શેષે ભરાયેલા આહીરે કહ્યું, 'હું નહીં પણ એનો બાપ ગરીબ છે. અને એ જ મારો નોકર છે માટે તમે એ બિચારાને તો છોડી જ લો. પછી તો ચોરાએ વાણિયાના ગોં સામે ભેથું. વાણિયો બોલ્યો, 'તે એ કહે છે તે ખરું છે. પછી ચોરાએ વાણિયાને છોડી દીધો એટલે તે વેગથી નાશી પૂટ્યો, અને પેલા આહીરને તેની પાસેથી ધન મેળવવા સારુ ચોરા એને મારવા લાગ્યા, પીટવા લાગ્યા અને લોસવા લાગ્યા એમ અનેક પ્રકારે તેને દુઃખ લીધું. એ પ્રકારે અતિશય દ્રેષવાળાની વાત છે.

હવે મૂંઝની વાત આવે છે. કુણાલા દેશમાં કોસ્તંબ નામે ગામ છે. ત્યાં શંખ નામે એક કુલપુત્ર રહે છે. તેનો દરજ નામે એક ગાલમિત્ર રહે છે. એ શંખને ઘણો જ પહોલો છે અને બધાં કામકાજમાં તેની સલાહ લેઈને જ શંખ પ્રવૃત્તિ કરે છે પરંતુ એ દરજ ઘણો જ કપટી છે અને પેલો શંખ સરળ સ્વભાવનો છે. બન્ને જણાના એ પરિસ્થિતિમાં દિવસો દિવસો વીતે છે. હવે કોઈ પુણ્યને લીધે શંખ કેટલુંક ધન કમાયો અને એ વિશે તેણે દરજને પૂછ્યું, 'કમાયેલું આ ધન હવે શી રીતે સાચવવું ? ગામ તો ઘણી જ ખીલવાળું છે. દરજ બોલ્યો, 'હે ઉત્તમ મિત્ર ! હમણાં તો તું આમ ને આમ ધન કમાયે બા, પછી ઠીક ઠીક કમાઈ રહે ત્યારે અટવીમાં જઈને ચક્ષુનાં મંદિરમાં એ બધું ધન આપજો. કાઠી આવશું. શંખે એ વાત કબૂલી લીધી. હુંજ અભિપ્રાયવાળા એ દરજે બરાબર આ તકનો લાગ ભેઈને કોઈ બે પુરુષોને સંકેત કરીને અડધે રસ્તે ગોઠવી રાખ્યા અને તેમને શીખવી રાખ્યું કે જ્યારે અમે એ તરફ આવીએ ત્યારે તમારે અમને બન્નેને હરાવવા. હવે મધરાત થઈ ત્યારે હાથમાં ધનુષણાણુ લઈ દરજ તૈયાર થયો અને તેની સાથે

પાણીવાળી એક તળાવડી દીકરાં આવી અને એક મોટું જાંઝવાના જળથી ભરેલું સરોવર પહોં દીકું. તે બેઠાને શિવ બોલ્યોઃ મૌન અને ગંધાર ગયેલા પાણીવાળી આ તલાવડી શા ખપતી છે ? આવા, વારંવાર થતા અને પાછા અછતા થઈ જતા અનેક તરંગોની આલસી હહેરોથી મુશોભિત એવા આ મોટા સરોવર પાસે બંધા. પછી મોટો ભાઈ બોલ્યોઃ એ ખડું સરોવર નથી પરંતુ જાંઝવાનાં ખોટાં પાણીનું સરોવર છે તેથી આ નાની તળાવડીથી જ આપણું કામ કરી દેશે. પછી નાનો બોલ્યોઃ આ તો કાંઈપણ બહુતો જ નથી, શિવ ! કરપાત્ર-કળશિયો-સાંધને તું ત્યાં જા. તેથી નાના ભાઈના વચન તરફ વિશેષ રાગવાળા એ શિવની ખુદી, તેનું વચન સાંભળી ને વિશેષ ઉદ્વેગ પારી અને મોટો ભાઈ તેને શેકતો રહ્યો છતાં તે પેલા જાંઝવાના સરોવર ભણી જવા માટે વેગથી ઉપર્યો. પછી તો—એ શિવ જેમ જેમ આગળ ચાલે તેમ તેમ અપુલ્કવાળાએ મોટા મનોરથ કરીને શરૂ કરવા માંડેલી ધાતુસિદ્ધિ સિદ્ધિ ન થતાં જેમ જેમ આગળને આગળ ચાલી જાય તેમ પેલું સરોવર પણ આગળ ને આગળ ચાલ્યું ગયું—પણ હાથ ન ચાલ્યું.

[illegible]

આ રીતે બે મુખ્ય કેવળ દંઠ રાજ્યો જ પેલા નાના બાર્ડના વચનવડે જેમ શિવ
આલો તેમજ ચાલે છે, તે પોતે બંને કાંઈ આરાસારને સમજી શકતો નથી અને બીજો
પણ તેને કાંઈ આરાસાર કહીને સમજાવી શકતો નથી, એ રીતે દ્વિરાગવાદાની દયા થાય છે.

આ પ્રમાણે અતિશય રાગી, અતિશય દ્વેષી ને અતિશય મૂઢ એવા એ ત્રણેનાં દૃષ્ટાંતો કહીને એ અધ્યાપક મહાત્મા વળી ફરીને પેલા શિષ્યોને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો: જે પુરુષો અતિશય રાગ વગેરે દોષો વગરના હોય, સારા સુણો મેળવવા માટે પક્ષપાત રાખનારા હોય, પૂર્વાપર અવિરુદ્ધ અર્થોની શોધ માટે તત્પર બુદ્ધિવાળા હોય, આ લોકોનો અને પરલોકનો વિરોધ થાય એવો અર્થ કરવા તરફ ચિત્તને ન વાળનારા હોય, હમેશા અણબધ તથા સુવિશુદ્ધ બુદ્ધિવાળા માણસોની સંગત-સેવા કરવામાં તત્પર હોય, પરમ-પદનો ઉત્તમ માર્ગ જે રીતે પામી શકાય એવી રીતે તે માર્ગને અત્યુદ્દાન વિધિવિધાનો કરવામાં કુશળ હોય અને પોતપોતાના વિષયને અન્યવશિત કરવા માટે લોહાટ કરવામાં વચનશુભિવાળા હોય અર્થાત્ વિષયની અન્યવસ્થા માટે સુશુભ હોય. એવા જ પુરુષો શાસ્ત્રના પરમ રહસ્યને બાંધી શકવા સમર્થ છે અને એવાજ પુરુષો સંસારસમુદ્રનો પાર પામવા પણ ચોકસ શક્તિશાળી બની શકે છે. આ પ્રમાણે ગંભીરભાવ ગર્ભિત શિષ્યામણ આપીને હજુએ અધ્યાપક અટક્યા નથી એટલામાં તો તેના માથામાં ભારે શૂળની વેદના ઉપડી અને એથી તે ત્યાંને ત્યાં જ હળી પડ્યા-કાળધર્મ-મરણ-પામ્યા.

બધાં રહસ્યોને પ્રકાશિત કરનારા અને દેવના શુરુ બૃહસ્પતિ જેવા સમર્થ એ ઉપાધ્યાયને આશ્રમી ગયેલા-મરણ પામેલા-બાળીને ‘હાય હાય આ શું થઈ ગયું’ એમ કરતાક બધા શિષ્યો તેની તરફ દોડ્યા. જમીન ઉપરથી તેમને જોવા ક્યાં, એમની આંખો પલકારા વિનાની ફાટી રહી, સુખ પણ થોડુંકે જીધડી ગયું અને શરીરની ગતિ તદ્દન બંધ પડી ગઈ. તેમના ઉપર શીતળ ઉપચારો કર્યા, ગરમી લાવવા એમના શરીરને મસજીડું, બાલુકાર લોકોને જોલાવવામા આવ્યા, બધી બનેલી હકિકત કહી સંભળાવી, બાલુકારોએ જોયા તપાસ્યા અને ‘હવે એનામાં જીવ નથી’ એમ કહીને હાથ ખંખેરી નાખ્યા. શિષ્યો ભારે શોકથી ભરપૂર એવો આકંઠ કરવા લાગ્યા અને તેણે પારલૌકિક બધું કામ પણ પતી ગયું. થના સંબંધે થયેલા સંશયનો નિર્ણય નહીં પામેલા ‘આપણે બધી રીતે અકર્મી છીએ’ એમ જોલતા અને ભારે શોકને લીધે આજમર્થી આસુજોના પ્રવાહને વહાવતા એવા એ પુરોહિત અને નારાયણ બન્ને આપડીકરો પોતાને ઘરે પહોંચ્યા.

હવે બીજે કોઈ વખતે નારાયણે પુરોહિતને કહ્યું: હે પિતાજી ! પેલા મહાતુલાવ અધ્યાપકે તો આપણને પરમાર્થ-દૃષ્ટિથી સામાન્યપણે કાર્યતું રહસ્ય તો જણાવેલું જ હતું માત્ર હવે તે બાબત આપણે તો વિશેષ નિર્ણય જ બાલુવો બાકી રહ્યો હતો. ત્યાં બન્ને સુધી કોઈ એવોજ મહાપ્રભાવવાળો બીજો પુરુષ આપણને ન મળે ત્યાં સુધી એ નિર્ણય બાળી નહીં જ શકાય. એથી તમે અનુમતિ આપતા હો તો હું એવા સમર્થ પુરુષના અન્વેષણ માટે કેટલાક દિવસો સુધી દેશાંતર ફરું અને તેમની જોબ કરી પાછો આવું, પરંતુ આમ ને આમ આજસ કરીને એસી રહેલું સારું નથી. કારણ જિંદગી તો વીજળી

આલવા માટે પેલા શંખને યોલાઓ અને કહ્યું કે-આવ, આપણું વાંછિત કામ કરવા માટે આપણે ચાલીએ. પછી એક હાથમાં ભાતું લીધું અને બીજા હાથમાં ધનની પોટલી લઈ એ શંખ કોઈ પણ ન જાણે એ રીતે ઠરતી સાથે આલવા માંડ્યો. ગામ બહાર નીકળી ગયા પછી પેલા દત્તે શંખને કહ્યું: ભાગ્યની વાત કોઈ કળી શકતું નથી, અપેક્ષા આવે છે ત્યારે ઓછિંતીજ આવી પડે છે માટે તું આ તારા હાથમાં રહેલી ધનની પોટલી મને સોંપી દે અને ભાતું તારા પોતાના હાથમાં રાખ. કદાચ કોઈ રીતે ચોર વગેરેનો ભય ઉપસ્થિત થાય તો તું દ્રવ્યની ચિંતાથી રાક્ષવાતું ન કરીશ અને એકદમ ગમે તે એક દિશા તરફ નાશી જશે. છતાં હોઈશું તો વળી ધન કમવું હોયછું નથી. શંખ સરળ પ્રકૃતિનો હતો એથી તેણે આ બધું 'ઠીક' માની લીધું અને એ જન્મે જણાવેલ અલગદ-આલવા માંડ્યા. અડધે રસ્તે ગયા ત્યાં તો પેલા સંકેત આપેલા એ માણસો દારદાર તરવાર ધારીને 'હથો હથો' બોલતા પાછળ પડ્યા. સતના ગાઢ અધારને લીધે ઝાંઝા હુંકારે પણ 'ચોર' માનતો પેલો શંખ ગામ તરફ ભાગ્યો અને ઠરત પશુ બીજા દિશા તરફ હાથમાં ધનની પોટલી લઈને વેગથી નાઠો. શંખે તો પોતે સરળ હોવાથી ગામમાં જઈને કોટવાળા પાસે ફરિયાદ કરી:

પૈસા બધા તારા પરંતુ મારા મિત્રને સાથે સારા લાવી આપ એમ કોટવાળને કહ્યું 'એ સાંભળીને કોટવાળ બીજા કોટવાળા મારફત એ વિશે તપાસ કરાવવા લાગ્યો. પરંતુ કયાંય પણ તેનો પતો લાગ્યો નહીં. એથી ભાળે શંખ તો ગલસાયો, રાવા લાગ્યો એટલે તેનાં સ્વજનોએ તેને જેમ તેમ કરીને સમજાવી છાનો રાખ્યો. પછી શંખે ગામની દેવીની માનતા માની: હે ભગવતી ! એ ઠરત આવશે તો તારા ભગવતુ આચ્છવ કરાવીસ-સાતીજશે વહણ. પછી પેલી ધનની પોટલીને બરાબર સંતાડીને કોઈ એક દિવસે ઠરત આવી પહોંચ્યો, શંખ રાજ થયો, વધામણાં કર્યા અને ગામની દેવીઓનો સાતીજવાનો આચ્છવ શરૂ કર્યો. દેવી ચમત્કારવાળી હતી એટલે તેણે પચો આપ્યો અને એક યુવતિના શરીરમાં આવી તેને ધુણાવવા લાગી. ધુણતી ધુણતી તે બોલી: શંખ ! તારી ધનની પોટલી ચોરાઈ ગઈ તે બધું કાવતરું તારા દુહા મિત્રનું જ છે, માટે તું અચૂક સ્થાનમાં જા અને ત્યાં તેણે દાટેલું ધન તું લઈ લે. તે સાંભળીને શંખ તો ઉલટો રાષે ભરાયો અને બોલ્યો: હે પાપિણી ! કુશ-મમાં રહેનારી ! રાક્ષસી ! ખોટી સંભાવના કરીને તું મારા મિત્ર ઉપર હોય દાળે છે ! એમ બોલીને તેણે પેલી ધુણતી બાઈને એક તમાચો ચોડી દીધો અને આચ્છવના રંગમાં જંગ પાડીને તથા કાન ઉપર હાથ દઈને તે પોતાને ઘરે ચાલ્યો ગયો.

આ જાતનો મૂઠ તેને કામ અને અકાચુંતું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવે તો પણ સમજી શકતો નથી, સમજવું તો દૂર રહ્યું અરે ! તે એ હકીકતને સાંભળી પણ શકતો નથી.

વાદવિવાદ કરવાથી શું ? આ તો અમારો ધર્મમાર્ગ છે, એમાં આવા કોઈ વિચારને અવકાશ નથી. એટલે આવા કોઈ વિચારને અથે સહી શકીએ નહીં. એ સાંસણીને નારાયણ ત્યાંથી નીકળ્યો અને બીજે ઠેકાણે જવા લાગ્યો.

તો ત્યાં એક નાના નેહડામાં મૂઠ માણસો જેની સેવા કરતા હતા એવો એક લાગ-વત્ત યુનિ ત્રણે કાળ સ્નાન કર્યા કરતો તેના ભેવામાં આગ્યો. એ તેની પાસે ગયો, તેને પગે લાગીને બેઠો. પ્રસંગ મળતા તો, તેની સાથે વાત કરવા લાગ્યો: હે ભગવંત ! વિષ્ણુ સર્વ-ભાષી છે એથી તો, પાણીમાં પણ છે, તો એવા પાણીથી તમે સ્નાન કેમ કરી શકો ? એ રીતે તો એટલે જેમાં વિષ્ણુ છે એવા પાણીના પૂરથી તમે સ્નાન કરો એથી વિષ્ણુ ભગવાનની અવજ્ઞા કરી કેમ ન કહેવાય ? અને સ્નાન તો સામાન્ય માણસો પણ કરે છે એથી સ્નાનમાં ધર્મની કશી વિશેષતા ય નથી. વળી, ખરી વાત તો આ પ્રમાણે કહેવાય છે—

“જેમાં સંયમનું પાણી ભરેલું છે, સત્યના કમળો વિકસેલાં છે, શીલ અને દયા એ બન્ને એનાં કાંઠા છે એવી નદી એ આત્મા જ છે, તો હે પાંડુપુત્ર ! તેમાં જ તું અભિષેક કર. કાંઈ કેવળ પાણીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્માની શુદ્ધિ થતી નથી.” પેલો કાપિલ-કપિલ મતનો અનુયાયી ભાગવત યોલ્યો: અમે ધ્યાનરૂપ અક્ષિ પ્રગટાવીએ છીએ એટલે પાણીમાં સ્નાન કરવાથી અમને જે પાપ દુષ્કૃત-ચેલ લાગે છે તે બધું જ બળી બાય છે. એથી સ્નાન કરવાથી અમને કોઈ દોષ લાગતો નથી. નારાયણ યોલ્યો: ધ્યાન કરવાથી તમે પાપના મેલને સાફ કરો છો અને ફરી વાર પાપું પ્રચુર પાણીના પૂરમાં શરીરને યખાયો છો અને તેથી ફરી વાર પાપું એનું એ પાપ તમને લાગે છે. એ રીતે આ તો ગજસ્નાન જ થયું. પેલો કાપિલ યોલ્યો: ભલે કાંઈ પણ થતું હોય તે થાય. આ સાંસણીને નારાયણને એમ થયું કે આ પણ પેલા હસ્તિતાપસના જેવો છે એટલે તે આગળ આલ્યો.

આગળ ચાલતાં માર્ગમાં તેને જિનદત્ત નામે એક શ્રાવક ‘સાથી’ તરીકે મળ્યો: એમ બાણી તેની સાથે તેની ગોષ્ઠી થઈ એટલે વાતચિત થઈ. એ ‘અતુર છે’ એમ બાણીને તેના તરફ તેના-નારાયણનો પક્ષપાત થયો. ચાલતાં ચાલતાં ક્યાંયથી પણ પેલા નારાયણે ગાજર વગેરે કંદમૂળો મેળવી તેમાંનાં કેટલાંક પેલા જિનદત્તને આપવા માહ્યાં પણ તેણે તે ન લીધાં ‘શામાટે લેતા નથી ?’ એમ પૂછ્યા પછી જિનદત્તે કહ્યું—

જેઓ પ્રતિપૂર્ણ કેવળજ્ઞાનવટે ત્રણ જગતમાં રહેલા તમામ પદાર્થોને બાણે છે એવા જ્ઞાની પુરુષોએ ગાજર વગેરે કંદમૂળો ખાવાનો નિષેધ કરેલો છે. એ કંદમૂળો અનંત જીવ-વાળા અગોષ્ઠી બનેલાં છે એટલે એમનું શરીર એક અને તેમાં જીવો અનંત છે એવાં એ કંદમૂળો છે સાટે તે ખાવા યોગ્ય નથી. તે જ રીતે મધ, મધ, સાંસ, માખણ અને પાચ જીવરક્તો પણ ખાવા યોગ્ય નથી. મધ વગેરે ચાર પદાર્થોમા તો તેમના જ વર્ણ

જેવી અંચળ છે, ચમરાજ તો પાસે જ બેઠો છે, અને આવતી આકતોને કોઈ પણ રીતે અટકાવી શકતી નથી. આ સાંભળીને પુરોહિત બોલ્યો: હે પુત્ર ! એમ કર.

પછી સારી તિથિ, સાફ સુહૃત અને સારો યોગ જોઈને થોડુંક ભાતું સાથે લઈને નારાયણ નીકળી પડ્યો. સારાં શુકન થતાં તેનો ચિત્તનો ઉત્સાહ વધ્યો અને તે સુનિષ્ણ એવા કોઈ પુરુષને શોધતો શોધતો એક પહાડીમાં આવેલા કુબમાં પેઠો. ત્યાં તેણે એક હસ્તિતાપસ જોયો. એ તાપસ અનેક પ્રકરનાં કષ્ટોથી પોતાની જાતને હમતો હતો અને અક્રમને પારણે લાખા સમયથી મારી નાખેલા વનહાથીનું માંસ ખાઈ પારણું કરીને પોતાનો નિર્વાહ કરતો હતો. તેને તેવા પ્રકરના ધર્મનું આચરણ કરતો જોઈ નારાયણે નમસ્કાર કર્યો અને તે તેની સાથે વાતચિત કરવા લાગ્યો: હે ભગવંત ! લીલ લોકોને ખાવા લાલક એવા વનહાથીનું માંસ ખાઈને આપ અક્રમનું પારણું કરો છો એમાં ધર્મનો કયો પરમાર્થ રહેલો છે ? કહ્યું છે કે—

“ ઋષિઓએ આચરેલી અવધૂત પૂત અને પ્રશસ્ત એવી માધુકરી વૃત્તિ મ્હેનને ઘરેથી પણ કરવી જોઈએ.” અર્થાત્ સાધુ સંન્યાસીએ તો શિક્ષાવૃત્તિથી રહેવું જોઈએ, એ મારો સુનિર્જનોએ પ્રશસ્તપણે—આચરી જતાવેલ છે. તાપસ બોલ્યો: હે ભદ્ર ! અમારા ધર્મમાં જીવહયા એ પ્રધાન તત્ત્વ છે. ઘરે ઘરે શિક્ષા લેવા ભરીએ તો આહતાં આહતાં અનેક જીવો કબરાઈને મરી જાય અને તેથી અમારો હયાપ્રધાન ધર્મ ન સચવાય. વળી, એકે એક કણમાં એક એક નોખો નોખો જીવ છે. ઘણા કણો ભેગા કરીએ અને રાંધણું જનાવીએ તો પણ ઘણા જીવોનો ઘાત થાય છે માટે અનેક જીવોના સમૂહને બચાવવા સારુ એક જીવવાળા એક મોટા પ્રાણીનો ઘાત કરવો એ અમારા નિર્વાહ માટે અમે યોગ્ય માનીએ છીએ. નારાયણ બોલ્યો: જેનામાં જીવજીલુ ચેતના હોવાનું હજી સંદિગ્ધ છે એવા હાણીના કણોની રક્ષા માટે જેનામાં જીવજીલુ ચેતના હોવાનું સ્પષ્ટ છે અને અનુભવ સિદ્ધ છે—જે હેખાય છે એવા વનહાથીને મારીને જીવનનિર્વાહ કરવાનું કહેતા એવા તમારા માર્ગમાં વા તમારામાં જીવહયાનો સંભવ કેમ હોઈ શકે ? વળી, એ મારેલા હાથીના માંસની રુચિલાવિક રીતે સહતી પેશીઓમાં એ માંસની જેવા રૂપરંગવાળા—માંસસમાન ભલીય—જીવોની ઉત્પત્તિ કેમ ન સંભવી શકે ? અને આવું ખાવું આ તો રાક્ષસનું લક્ષ્ય છે.

“ જે માનવ પોતાના માંસને બીજના માંસવડે વધારવા ઇચ્છે છે તે, ગમે ત્યાં ઉદ્ધિશ વાસને પામે છે.” વળી, “ માંસ એટલે ‘ માં સ ’ છે અર્થાત્ ‘ માં ’ એટલે ‘ મને ’ અને ‘ સ ’ એટલે ‘ તે ’ એનું તાત્પર્ય એ થયું કે હું જેનું માંસ અહિં ખાઉં છું, તે મને પરલોકમાં ખાઈ જશે. આ ભતનો માંસ શરદનો ભાવ બુદ્ધિમાન લોકોએ કહી જતાવેલ છે.” આવાં અનેક વાક્યો વડે સ્મૃતિ વગેરે અનેક શાસ્ત્રોમાં માંસનો નિષેધ કરેલ છે. પછી તાપસ બોલ્યો: હે ભદ્ર !

છીએ તેની શોધ તે જ કરી લીધી છે; માટે હવે તું તારા ગુરુઓનાં ચરણકમલોનાં દર્શન કરાવ જેથી કરીને મારો મન-હામરો ત્યાં પ્રસન્નતા પામે. જિનદંત્ત યોલ્યોઃ એમ કરું એટલે તને ગુરુનાં દર્શન કરાવું.

પછી ત્યાંથી પાંચ ચોજન જેટલે દૂર રહેલા ચેંચપુર નામના નગર લાણી તે બન્ને ગયા. ત્યાં તત્કાળ આવેલા રાજા વગેરે મોટા મોટા માણસોવડે પૂબ, આદરસત્કાર અને મહિમા પામેલા એવા આચાર્યને ધર્મકથા કરતા તેમણે લીધ. તેમને ભોધને હુષને લીધે જેનાં શેષેરોમ ખસ થઈ ગયા છે એવા અને આચાર્ય તરફ બહુમાન ધરાવનારા એવા જિનદંત્ત અને નારાયણ ત્યા ગુરુને પગે પડ્યા. તેમની સાથે ભોધને ગુરુએ આશિષ આપી અને તેમના માથા ઉપર ચોતાનો હાથ મૂક્યો. પછી તેઓ બન્ને ઉચિત સ્થળ ઉપર જઈને બેઠા. ગુરુના ગુણથી રાજા થયેલા રાજાએ ગુરુની સાથે તેમને આપવા માટે જ પાંચ કોડ સોનૈવાનો ઢગલો કર્યો અને ગીનાંશુક વગેરે ઉત્તમ પ્રકારના વસ્ત્રોનો પણ ઢગલો કર્યો. પછી રાજા યોલ્યો 'હે ભગવંત ! મારા ઉપર કૃપા કરીને આ મારી તુલ્ય લેટને સ્વીકાર કરો. આચાર્ય યોલ્યો 'હે રાજન ! અર્થે અનર્થનું કારણ છે, અર્થે સંસારનું મોટું કારણ છે, અર્થે સંયમવનને બાળવા માટે પ્રયત્ન દાવાનળ સમાન છે. દુર્મતિ મહિલાના સ્વયંવર સમાન અર્થે ઉન્માદને ઉપભવે છે, માટે સુનિવરણે તને દૂર દૂરથી તજેલો છે. વળી, જે પ્રવેત કપડાં અને કાંગડા વગેરે ઉપકરણો મહામૂલ્યવાળાં ન હોય પરંતુ સાધારણ કીમતનાં સાદા હોય તેમને જ સંયમનાં હેતુ સમજીને સુનિશ્ચય પરિશુદ્ધપણે ગ્રહણ કરે છે. માટે હે રાજા ! તું જે મારી પાસે આ ધન અને મહામૂલ્યાં કપડાં લાવેલ છે તે બધાનું કશું કામ નથી, તેં દાન માટે પ્રયત્ન કર્યો છે એટલે તને દાનનું ફળ મળી ગયું સમજવું. પ્રયત્નપૂર્વક નિર્મત્રણ આપેલો સાધુ દાનને ધન્ય છે ન ધન્ય તેો પણ પરિણામવિશુદ્ધિને લીધે દાતારને તો સાધુએ ગ્રહણ ન કર્યું હોય તો પણ નિર્જરા થઈ ચૂકે છે. આચાર્યે આચાર્યે રાજાને આ પ્રમાણે જણાવ્યું ત્યારે તેને એમ લાગ્યું કે હું પુણ્ય વગરનો છું અને એ રીતે ચોતાને અપુણ્ય માનતો રાજા ગુરુને નમીને જેવો આવ્યો હતો તેવો જ પાછો આવ્યો ગયો.

રાજાની વિનંતિ અને ગુરુની અલુપ્પતા આ બધું ભોધને નારાયણ વિચારવા લાગ્યો કે—આ મહાત્માએ હું રીતે લોક ઉપર વિજય મેળવેલો છે. એ લોકવિજયી છે માટે જ આટલું બધું અર્પવામાં આવતું ધન એક તણખલાની પેઠે તણ દઈ થકે છે.

પછી પરબદા બિડી ગઈ અને એકાંત થયું એટલે ગુરુને ભોધને પરમ સંતોષને પામેલા નારાયણને જિનદંતે જોળખાવ્યો અને તે વિશેની બધી હકીકત ગુરુને કહી બતાવતાં જણાવ્યું કે—આ મહાત્મા તમારા ચરણકમળના અભુરગને લીધે આટલે દૂર સુધી આવેલો છે માટે તમે જે રીતે એણે તમારી સેવા કરવા તરફ વૃત્તિ બતાવી છે તેવું જ ફળ તેને આપો. પછી ગુરુએ સવિસ્તર તેને સાધુધર્મનો અને ગૃહસ્થધર્મનો ઉપદેશ

રસ અને ગંધવાળા અનેક બીજાં જીવો રહેલા છે, એવું પ્રત્યક્ષથી જ માલુમ પડે છે. સર્વજ્ઞના વચનો બહુ પછી પણ એક આપણા આ તુલ્ય જીવનને માટે એ બધી વસ્તુઓને ખાઈને અનેક જીવોનો નાશ કેમ કરી શકાય? પછી નારાયણ બોલ્યો:-ગાબર વગેરેમાં અનંત જીવો પ્રત્યક્ષ તો દેખાતા નથી, તો પછી એ કંદમૂળોમાં અનંત જીવો છે એ શી રીતે બહુ શકાય? જિનદત્ત બોલ્યો: જિનવચનને પ્રમાણ માનવાથી એ બધું બહુ શકાય છે. એમ તો જ્ઞાન, દર્શન અને તપની આરાધના કરવાથી જે ફળ મળે છે તે પણ ક્યાં પ્રત્યક્ષ દેખાય છે? છતાં જેમ શ્રી જિનવચનાનુસારે ‘તે ફળ છે.’ એમ મનાય છે તેમ ‘કંદમૂળોમાં અનંત જીવો છે’ એમ સમજવાનું છે. શ્રી જિનો સગદેવ વગેરે દોષો વગરના છે માટે તેમનું વચન મિથ્યા-ખોટું હોતું નથી; અને જે પદાર્થો ઇન્દ્રિયગ્રમ્ય નથી, તેની સંસિદ્ધિ પોતાની મતિકલ્પનાથી થઈ શકતી નથી.

“અહો આ ગૃહસ્થ છે છતાં સૂક્ષ્મ પદાર્થના વિચારમાં કુશળ છે તો પછી આના શુરુઓ પણ જરૂર વિશિષ્ટ પ્રકારના હશે” એમ ધારતો નારાયણ બોલ્યો: હે ભદ્ર! આ પ્રકારના વિવેકના સારવાળો આ તારો ધર્મોદય તું કેળી પાસેથી શીખ્યો? જિનદત્ત બોલ્યો: એક બથસિંહ નામે આચાર્ય છે. જેઓ કરુણાના સમુદ્ર છે અને જેમ મહાદેવે કામદેવને બાળી નાખેલ છે તેમ જેમણે કામદેવને બાળી નાખેલ છે એવા અને ભવના કૂપમાં પડતા જીવોને બહાર નીકળવા માટે હાથે ટેકો આપનારા એવા સુચિત્ત નામવાળા છે તે તથા એ આચાર્ય ભગવંત આ જ પ્રદેશમાં રહે છે.

જેમની ક્ષમા પાસે પૃથ્વીની ક્ષમા તો કાંઈ જ ન કહેવાય, એ જ રીતે જેમની ઉચ્ચતા પાસે પહાડની ઉચ્ચતા કાંઈ જ ન લેખાય, જેમની ગંભીરતા પાસે સમુદ્ર તો એક ખાબોચિયા જેવો ગણાય, જેમની પાસે સૂર્ય પણ માત્ર દિવસે જ પ્રકાશ આપતો હોવાથી એાછી શોભાવાળો છે અને એ મહાપ્રતાપવાળા શુરની પાસે એક બળુઆ જેવો લાગે છે. પુણ્યવટે જ પામી શકાય એવા અને સારી રીતે ધારેલા બાર અંગના જ્ઞાનવડે જેઓ ત્રણ જગતની પ્રવૃત્તિ બહુ શક્યા છે એવા એ શુરને ત્યાંસુધી નજરે ભેગા નથી ત્યાંસુધી જ શીતળતામાં ચંદ્રનાં ગીત ગવાય-વખાણ થાય, અને તેની ઉપમા પણ દેવાય તથા ત્યાંસુધી એ શુરને હૃદયમાં આણ્યા નથી ત્યાંસુધી જ સિંહ પણ બળવાન લાગે. એવા એ ઉત્તમ શુર પાસેથી હું મારા ઘણાં શોભાં પુણ્યને લીધે નયો, ભગો અને હેતુઓની અર્ચાવાળા શાસ્ત્રસમુદ્રથી નિપજેલો આ શોભાંવળો વિવેક મેળવી શકેલ છું.

આ બધું સાંભળીને પ્રસન્નતા પામેલો નારાયણ કહેવા લાગ્યો. રોહણ પર્વત સિવાય બીજે સ્થળે અનુપમ રત્નો હોવાનો સંભવ નથી, એ જ રીતે આવા અસાધારણ શુર સિવાય આ પ્રકારનું સૂક્ષ્મ ધર્મજ્ઞાન બીજેથી મળે તેવું નથી, તેથી હે જિનદત્ત! અમારે જે કામ કરવાનું છે તે બધું તે જ કરી આપ્યું છે અર્થાત્ અમે જે પુરુષની શોધમાં નીકળ્યા

આપ્યો. એ બધું સાંભળીને લણકર્મી, અત્યંત મધ્યસ્થ વૃત્તિવાળો અને સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ભાવાર્થને વિચારી શકવાના સામર્થ્યવાળો હોવાથી એ પ્રતિબોધ પામ્યો. પછી વધારે સમય સુધી શુરુની ઉપાસના કરીને અને સદ્ધર્મના સારને બરાબર સમજી લઈને શુરુ પ્રત્યે એણે પોતાના અવિનયની ક્ષમા માગી અને ત્યારબાદ એ પોતાને નગરે પહોંચ્યો.

નગરમાં જઈને પિતાને મળ્યો અને ધર્મનો જે સાર પોતે મેળવી લાવ્યો છે તે બધા તેને કહી બતાવ્યો. પિતાએ તેની પ્રશંસા કરી અને યજ્ઞની પ્રવૃત્તિ વગેરેની બધી જ ક્રિયાઓ તણ દીધી. એ પ્રમાણે એ બંને પિતાપુત્રે આણુવ્રતોને, શુષ્કવ્રતોને અને શિક્ષાવ્રતોને સારી રીતે પાળ્યા, સારા સારા મુનિઓની ઉપાસના કરી, સિદ્ધાંતોનાં રહસ્યો સાંભળ્યાં અને એ રીતે સદાક્રમણ એ બંને સવિશેષપણે ધર્મમાં ઉદ્ધમવાળા થયા. કૃષે કરીને એમણે બંનેજોદેશવિરતિ ધર્મની સારી રીતે આરાધના કર્યા પછી જ્યારે સર્વવિરતિ ધર્મને પાળવાની પોતામા યોગ્યતા આવી ત્યારે તેમણે સંયમની પણ સારી રીતે આરાધના કરી અને અંતે તે બંને નિર્વાણને પામ્યા. આ રીતે મધ્યસ્થભાવ કલ્યાણપરંપરાનું કારણ બને છે. વળી,

જેમ નિર્મળ આરિસામાં પાસેની તમામ વસ્તુઓનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેમ મધ્યસ્થ માનવના મનમાં સમગ્રધર્મના શુણ્ણનું પ્રતિબિંબ પડે છે. પાણી અને દૂધ મળી ગચ્છું હોય તેમાંથી જેમ હંસ પોતાની નિપુણતાવડે માત્ર દૂધ પીએ-અહણુ કરે છે તેમ મધ્યસ્થ માનવો દોષોને તણ દઈને માત્ર અહણુ કરવા જેવાં જ તરંગોનું અહણુ કરે છે. વળી, હાથા માણસો મધ્યસ્થવૃત્તિને શાસ્ત્રોને ભણ્યા વિના જ બુદ્ધિમાં આવેલો સંસ્કાર કહે છે, આખ વિના જ વસ્તુઓને ભેવાનું સાધન કહે છે અને આચાર્યની શિક્ષા વગર જ આવેલું પરમ આતુર્ય કહે છે. કોઈ માનવ ભલે ઓછા શુણ્ણવાળો હોય તો પણ પોતાની મધ્યસ્થ વૃત્તિને લીધે બીજા માનવોનો માનિતો-પૂજ્ય થઈ જાય છે. મિત્રોમાંના ઉત્તમ મિત્ર બની જાય છે. એક મધ્યસ્થતાના શુણ્ણને મેળવીને જીવો વેગથી સંસારસમુદ્રનો પાર પામી ગયેલા છે. જેને સન્નિપાત થયો હોય ત્યારે તે જેમ શુભ અશુભ વસ્તુનો વિવેક કદી પણ કરી શકતો નથી તેમ જે માનવના દુષ્કર્મોના સમૂહનો ઉદય થયો હોય તે મધ્યસ્થ વૃત્તિને પામી શકતો નથી.

જે સુધીમાનવ સર્વ પ્રકારના આગ્રહોનો ત્યાગ કરી કેવળ એક મધ્યસ્થ શુણ્ણને શરણે જાય છે તે બધા સમુદ્રોમાંના એક ક્ષીરસમુદ્રની પેઠે બધી સંપત્તિઓનું સ્થાન બને છે.

શ્રી કથારત્ન કોશમાં માધ્યસ્થ શુણ્ણના વિષેના પ્રકરણમાં પુરોહિતપુત્ર
નારાયણની કથા સમાપ્ત.
(પ્રથમ અંશ સમાપ્ત)

